K. BAUMHORN MARCIT

ZSIDÓ ÉVKÖNYV

AZ 5690 BIBLIAI ÉVRE

SZERKESZTI ÉS KIADJA:

KECSKEMÉTI VILMOS

ÁRA P 7.50

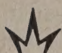

ZSIDÓ ÉVKÖNYV

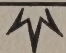
AZ 5690. BIBLIAI ÉVRE

SZERKESZTI

KECSKEMÉTI VILMOS

III. ÉVFOLYAM

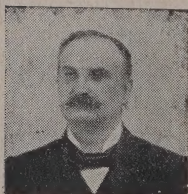

BUDAPEST, 1929/30

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, VIII., MÁTYÁS-TÉR 17

AJÁNLÁS.

Irta: **DR. EULENBERG SALAMON**
udv. tan., az Izraeliták Orsz. Irodája ügyvezető elnöke.

Harmadszor indul a „*Zsidó Évkönyv*“ útjára.

Harmadszor kisérem buzdító szavakkal.

Amikor legelőször indult, még magam irányítottam nagy hitközségünk kulturosztályát, — most már csak távolról és jóindulattal kisérem működését.

Szeretném, ha még terebélyesebbre nőne és hittestvéreink az „Évkönyvvel“ még nagyobb szeretettel foglalkoznának, mert ez az évkönyv „*zsidó évkönyv*“ és „zsidó kultura.“

De hát én is mondhatom évkönyvünknek, mint a nagy római költő:

„vade sed incultus qualem decet exulem esse.“

A „Zsidó Évkönyv“ minden tekintetben méltó a vallási konzervativizmust és a haladó zsidó kulturát lelkükön viselő müvelt hittestvéreinknek meleg felkarolására. Becsűlettel beváltotta, amit három év előtt igért: ebben rejlik magyarázata gyors és általános népszerüségének.

Zsidó hitet ápol, bizalmat és reménységet ébreszt, kulturát épit és egységes érzésbe forraszt mindnyájunkat.

És ez az egységre, harmoniára való törekvés a „Zsidó Évkönyv“ legfőbb érdeme.

Ne zsörtölődjünk, ne pártoskodjunk, hisz úgy is elég a bajunk, elegen törnek ellenünk.

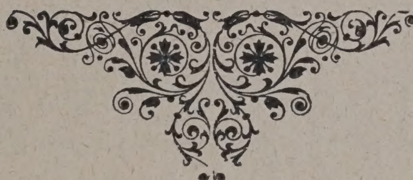
Örvendetes, hogy a magyar vidék már belátja ezt — és zsidó szivvel, zsidó lélekkel támogat minden kulturtörekvést.

Utnak eresztvén immár harmadszor a „Zsidó Évkönyvet“, minden zsidó magyar embernek szives figyelmébe és támogatására ajánlom.

NYOMATOTT A PÉCSI IRODALMI ÉS KÖNYVNYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG MŰINTÉZETÉBEN, MUNKÁCSY MIHÁLY UCCA 10.

I. RÉSZ:

A ZSIDÓ ESZTENDŐ

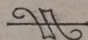
Irta: Dr. **ÁBRAHÁMSOHN ÁRMIN** sárbogárdi orth. főrabbi.

Megállunk az új év határmesgyéjén és elfogult szívvel, fátyolozott szemmel pillantunk vissza a tovaröppenő esztendő szomorú idejére : צרת bánatot, tengernyi fájdalmat, kimondhatatlan keserűséget hozott szivünkre, lelkünkre, agyongyötört népünkre !

Emberektől nem várunk semmit. De rendületlen a mi bizalmunk, a mi reménységünk, בגבורותיך אלי, a Te erős, törhetetlen hatalmadban, oh Istenem ! לעת קץ Véget vetsz a szomorú időknek. בם תרחם Irgalmazni fogsz nekünk. כי תצעק „Ha imával fordulsz Hozzám, azt meghallgatom végtelen kegyelmemben." אקבל ברחמים הרבים „Már közeledik a jeladás napja, מהר יהיה האות amikor אבנה חורבותי felépítem rombadőlt szentélyeimet."

Oh, Magasztos! Adj רם תן boldogító örömet szivembe משוש בלבי hadd csendüljön fel ajkunkról a hálaima: אבינו משיח צדקנו בא Miatyánk! Felkent Megváltónk, az Igazságos elérkezett....

Az elmult év.

A palesztinai vérontás megdöbbentő zsidó történelmi tablójánál szinte megremeg kezünkben a toll, mikor az elmúlt év krónikáját akarjuk irni. Hogyan tükröződik az egyes országokban az örök zsidó történelem: a szenvedés és eszményi küzdelem végnélküli sorozata?...

Németországban az antiszemiták az elmúlt évben értek el a hatvanadik temetőgyalázás jubileumához, mely már végsőkig felrázta a német társadalom lelkiismeretét. Lengyelországban mesterségesen zsidóellenes mozgalmakat szitottak. Petroszelón, Csehszlovákiában, Németországban, Galiciában apró vérvádak bukkantak fel. Jugoszláviában „talmudpert" tárgyaltak. A rituális vágatás kérdését már a türelmes Svájcban is kikezdték... A zsidó történelem zökkenői az elmult évben sem szüneteltek. Ezzel szemben az angol választások egész sereg zsidó mandátumot eredményeztek, Amerikában a kormányban és diplomáciában, Angliában MacDonald kabinetjében kaptak helyet a zsidók és Mussolini továbbra is példát mutatott a felekezeti megértésben. Ezek a jelenségek is változatlanúl hozzátartoznak a zsidó történelem évezredes képéhez. ...

Hazánkban a törvényi jogegyenlőség kiépitése, még a békeviszonyokhoz képest is, nagy lépésekkel haladt előre. A numerus clausus törvényéből kitörölték a faji bélyeget, a közigazgatási reform viszont gondoskodni fog a zsidó felekezetnek a törvényhatóságokban való hivatalos képviseltetéséről is. A régi kor emlékei lassan eltünedeznek. Izsákon újra áll a lerombolt zsidó templom. Csak itt-ott bukkan még fel egy-egy régi hangulat. Igy az egyetemeken az elmúlt évben is rendeztek verekedést, mert a kultuszminiszter tizennégy szinjeles zsidó diákot utólagosan fel akart vétetni a főiskolákra. A vitézi rend megalapitását befejezték anélkül, hogy egyetlen egy zsidót is vitézzé avattak volna. A névmagyarosítások antiszemitizmusát pedig a parlamentben is szóvá tette *Meskó* Zoltán. De a zsidóság körében *Gömbös* Gyula kinevezése is érthetően vegyes érzelmeket keltett. Vigasztaló momentum volt viszont, hogy az Országos Bizottság megnyitó-ülésén *Petri* Pál államtitkár olyan elismerő beszédet mondott a magyar zsidóságról, milyet *Eötvös* József óta nem hallottunk.

A zsidóság belső életét az Országos Bizottság és az orthodoxia képviselőségének kétnapos tanácskozásain vitatták meg. Az orthodoxia is elismerte a kongresszusi zsidósággal való békés együttműködés előnyeit, melyeknek egyik eredményes példája volt a szombati hetivásárok áthelyezéseért folytatott küzdelem. A kongresszusi zsidóság főleg a vidéki zsidóság tragikus helyzetével és a hitközségi alkalmazottak aggkori ellátásának égető kérdéseivel foglalkozott. Utóbbit *Sándor* Pál országgyülési képviselő vette a kezébe. A pesti hitközségben a kasrusz átszervezésének munkálata az elmult évben fejeződött be, az orthodoxia pedig a szombattartók szövetségének vidéki szervezeteit építette ki. A berlini liberális kongresszussal szemben a magyar zsidóság elutasítólag viselkedett és újból állást foglalt a tradicionális konzer-

Aativizmus mellett. A térítések ellen a pesti rabbinátus indított mozgalmat, az ügyvédi kamara választásain pedig a kitért zsidók nagy részét kibuktatták önérzetes hittestvéreink. A Chevra Kadisa választásai során a közbizalom ismételten az *Adler* Lajos elnöklete alatt álló kitünő vezetőség mellett nyilvánult meg.

A személyi krónikát az elmult év súlyos veszteségeivel kell elkezdeni. A magyar zsidóság kegyelettel gyászolja *Kaszab* Aladárt, a pesti izr. hitközség nagynevű elnökét, aki végrendeletével is példát mutatott a zsidó önérzetre és szívjóságra. Nagy részvét kisérte sirjába *Baracs* Károly udv. tanácsost, a budai zsidóság nagyműveltségü szellemi vezérét, dr. *Weisz* Mór rabbit, *Bedő* Mórt, *Gábor* József operaénekest. A vidéki zsidóság halottai sorában ottlátjuk dr. *Rotschild* Jakab (Nagykanizsa), dr. *Graner* Adolf (Zalaegerszeg), dr. *Szemző* Miksa (Hódmezővásárhely), Rabbi Chaim *Fürst* (Nagytapolcsány), *Baruch* Artur (Nyiregyháza) neveit. Messze idegenben Amsterdamban, húnyt el *Scharf* Móric, a tiszaeszlári per vezeklő, hirhedt koronatanúja...

A jubileumok sorát *Molnár* Ferenc írói jubileuma nyitotta meg, melynek jelentősége messze túlnőtt az ország határain. Meleg ünneplés kisérte *Lőw* Immánuel felsőházi tag 50 éves papi jubileumát, *Magyar-Mannheimer* Gusztáv festőművész és *Vészi* József 70-ik születésnapját. *Frankl* Adolfnak, az orthodox központi iroda elnökének 70-ik születésnapja nemcsak az orthodoxiának, de a kongresszusi és statusquo zsidóságnak is igaz ünnepe volt. *Gábor* Gyula dr.-t, a hitközség tudós főtitkárát 60-ik születésnapja alkalmával érte tisztelőinek sok jókivánsága. Az intézmények közül az OMIKE ünnepelte az elmúlt évben húszéves fennállását. A díszközgyűlésen meleg ünneplés érte *Buday Goldberger* Leó elnököt és dr. *Weiller* Ernő ügyvezető elnököt, valamint *Hevesi* Simon vezető főrabbit, az egyesület megalapítóját.

A kegyelet megkapó ünnepségei voltak *Lederer* Sándor hitközségi elnök és *Winterberg* Gyula, a pesti Chevra Kadisa volt elnöke síremlékeinek leleplezése, mely méltó keretek közt folyt le. *Kayserling* Mayer pesti főrabbi százéves születési évfordulóját is méltó módon ünnepelte a pesti zsidóság.

A központi zsidó diáksegítő bizottság Vázsonyi Vilmos helyébe *Kohner* Willy bárót, a zsidó közéletben vezető Kohner-család tagját választotta elnöknek. A MIKÉFE új elnöke pedig *Stein* Emil kormányfőtanácsos, bankigazgató lett, aki két évtized óta vett részt az OMIKE vezetésében.

A súlyos viszonyok között bizalommal, mély vallásos hittel munkálkodik a magyar zsidóság hazájáért és felekezetéért. És boldogság tölti el a magyar zsidót, mikor a törvényhatóságok örökös tagjainak választása során Békésmegye, Miskolc, Székesfehérvár hitet tettek mellette, hogy a magyar zsidóság is szerves része a magyar társadalomnak, melynek küzdelmeiben ezer éve vesz részt igaz hűséggel...

1929. OKTÓBER 5-től
NOVEMBER 3-ig
Holdújulás csütört. d. u. 4^h, $36'$, $^8/_{18}''$

תר״ץ חודש תשרי ל׳ יום
מולד ביום חמישי לאחר צהרים בשעה 4, דקים 36, $^8/_{18}$ רגעים

Hónap és nap	A nap neve	Jegyzet	חודש תשרי	יום השבוע	הֶעָרוֹת
		Szomb. kimenetele 4.54			
5		Ujév 1. napja	א	ז	א דראש השנה
6	Vasárn.	Ujév 2. n. Taslich	ב	א	ב׳ דראש השנה תשליך
7	Hétfő	Gedáljáhu böjtje őszi évnegyed	ג	ב	צום גדליהו תקופת תשרי
8	Kedd		ד	ג	בבוקר בשעה תשיעית
9	Szerda		ה	ד	
10	Csütört.		ו	ה	
11	Péntek	Szomb. bejövetele 4.40	ז	ו	
12	Szomb.	Sabboth suvo Szomb. kimenetele 5.40	ח	ז	האזינו שבת שובה הפטרה: שובה ישראל
13	Vasárn.	Jóm kippur előestje	ט	א	ערב יום הכפורים
14	Hétfő	Jóm kippur Mázkir	י	ב	יום הכפורים מזכיר נשמות
15	Kedd		יא	ג	
16	Szerda		יב	ד	
17	Csütört.	Szombat bejövetele 4.20	יג	ה	
18	Péntek	Sátorosünnep előestje. Ujhold szentelés utolsó időpontja	יד	ו	ערב סוכות סז״קל
19	Szomb.	Sátoros ünnep 1. napja Szomb. kimenetele 5.25	טו	ז	א׳ דסוכת הפטרה: הנה יומ בא
20	Vasárn.	Sátoros ünnep 2. napja	טז	א	בי דכוכות הפטרה: ויקהל אל שלמה
21	Hétfő	Félünnep 1. napja	יז	ב	א׳ דחו״המ
22	Kedd	Félünnep 2. napja	יח	ג	ב׳ ״
23	Szerda	Félünnep 3. napja	יט	ד	ג׳ ״
24	Csütört.	Félünnep 4. napja	כ	ה	ד׳ ״
25	Péntek	Szombat bejövetele 4.17 Hósááno Rabbo	כא	ו	הושענה רבה
26	Szomb.	Sömini Acereth. Kóhelett olvasása. Mázkir Szombat kimenetele 5.14	כב	ז	שמיני עצרת, קהלת הפטרה: ויהי כבלות שלמה מזכיר נ׳
27	Vasárn.	Szimchath Thóra	כג	א	שמחת תורה, הפטרה: ויהי אחרי מות משה
28	Hétfő		כד	ב	אסרו חג
29	Kedd		כה	ג	
30	Szerda		כו	ד	
31	Csütört.		כז	ה	
1	Péntek	Szomb. bejövetele 4.00	כח	ו	
2	Szomb.	Börésith szombatja. Ujhold kihirdetése. Borchi náfsi Szombat kimenetele 5.05	כט	ז	בראשית, הפטרה: מחר חודש, מבה״ח ברכי נפשי
3	Vasárn.	Chesván ujhold 1. n.	ל	א	א׳ דראש חודש חשון

1929. NOVEMBER 4-től DECEMBER 2-ig

Holdújulás szomb. reggel $5^{h}, 20', \frac{9}{18}''$

תר״ץ חודש **מר־חשון** כ״ט יום

מולד ביום השבת בבוקר בשעה 5, הקום 20, רגעים 9/18

Hónap és nap	A nap neve	Jegyzet	חודש השנה	יום השבוע	הערות
4	Hétfő	Ujhold 2. napja	א	ב	ב׳ דראש הודש
5	Kedd		ב	ג	
6	Szerda		ג	ד	
7	Csütört.		ד	ה	
8	Péntek	Szomb. bejövetele 3.43	ה	ו	
9	Szomb.	Őszi bőjt kihirdetése Szomb. kimenetele 4.50	ו	ז	נח הפטרה : רני עקרה מברכין בה״ב
10	Vasárn.		ז	א	
11	Hétfő	Séni bőjt	ח	ב	תענית שני קמא סליחות
12	Kedd		ט	ג	
13	Szerda		י	ד	
14	Csütört.	Chamisi bőjt	יא	ה	תענית חמישי סליחות
15	Péntek	Szomb. bejövetele 3.33	יב	ו	
16	Szomb.	Szomb. kimenetele 4.48	יג	ז	לך לך הפטרה : למה תאמר יעקב
17	Vasárn.	Ujholdszentelés utolsó időpontja	יד	א	סזק״ל
18	Hétfő	Séni bőjt	טו	ב	תענית שני בתרא סליחות
19	Kedd		טז	ג	
20	Szerda		יז	ד	
21	Csütört.		יח	ה	
22	Péntek	Szomb. bejövetele 3.28	יט	ו	
23	Szomb.	Szomb. kimenetele 4.43	כ	ז	וירא הפטרה : ואשה אחת מנשי
24	Vasárn.		כא	א	
25	Hétfő		כב	ב	
26	Kedd		כג	ג	
27	Szerda		כד	ד	
28	Csütört.		כה	ה	
29	Péntek	Szomb. bejövetele 3.25	כו	ו	
30	Szomb.	Ujhold kihirdetése Szomb. kimenetele 4.40	כז	ז	חיי שרה הפטרה : והמלך דוד מברכין החודש
1	Vasárn.		כח	א	
2	Hétfő	Jóm kippur kóton	כט	ב	ערב ר״ח יוכ״ק

1929. DECEMBER 3-tól
DECEMBER 31-ig
Holdújulás vasárnap este 6^h, 4′, 10/18″

תר"ץ חודש כסלו כ"ט יום
מולד בליל יום ראשון בשעה 6, דקים 4, רגעים 10/18

Hónap és nap	A nap neve	Jegyzet	חודש כסלו	יום השבוע	הֶעָרוֹת
3	Kedd	Ujhold	א	ג	ראש חודש
4	Szerda	A mááriv imától kezdve mondjuk a „vöthén tal umotor"-t	ב	ד	בלילה בתפלת מעריב
5	Csütört.		ג	ה	מתחילים לאמר: ותן טל ומטר
6	Péntek	Szomb. bejövetele 3.23	ד	ו	
7	Szomb.	Szomb. kimenetele 4.38	ה	ז	תולדות הפטרה: משא דבר ד'
8	Vasárn.		ו	א	
9	Hétfő		ז	ב	
10	Kedd		ח	ג	
11	Szerda		ט	ד	
12	Csütört.		י	ה	
13	Péntek	Szomb. bejövetele 3.25	יא	ו	
14	Szomb.	Szomb. kimenetele 4.40	יב	ז	ויצא הפטרה: חזון עובדיה
15	Vasárn.	Ujholdszentelés utolsó időpontja	יג	א	סזק"ל
16	Hétfő		יד	ב	
17	Kedd		טו	ג	
18	Szerda		טז	ד	
19	Csütört.		יז	ה	
20	Péntek	Szomb. bejövetele 3.27	יח	ו	
21	Szomb.	Szomb. kimenetele 4.42	יט	ז	וישלח הפטרה: חזון עובדיה
22	Vasárn.		כ	א	
23	Hétfő		כא	ב	
24	Kedd		כב	ג	
25	Szerda		כג	ד	בלילה אחר תפלת מעריב
26	Csütört.	A mááriv ima után chanukagyertya gyújtás	כד	ה	מתחילים להדליק נר חנוכה
27	Péntek	Chanuka 1. napja Szombat bejövetele 3.31	כה	ו	א' דחנוכה
28	Szomb.	Chan. szombatja 2. n. Szomb. kimenetele 4.46	כו	ז	וישב שבת חנוכה הפטרה: רני ושמחי מבה"ח
29	Vasárn.	Chanuka 3. napja	כז	א	ג' דחנוכה
30	Hétfő	Chanuka 4. napja	כח	ב	ד "
31	Kedd	Chanuka 5. napja, jóm kippur kóton elm.	כט	ג	ה " ערב ר"ח אין עושים יוכ"ק

1930. JANUÁR 1-től
JANUÁR 29-ig
Holdújulás kedd reggel 6h, 48′, 11/18″

טר״ץ חודש **טבת** כ״ט יים
מולד ביום של״ש״ בבוקר בשעה 6, דקים 48 רגעים 11/18

Hónap és nap	A nap neve	Jegyzet	חודש טבת	יום השבוע	הֶעָרוֹת
1	Szerda	Chanuka 6. napja	א	ד	ו׳ דחנוכה ראש חודש
2	Csütört.	Chanuka 7. napja	ב	ה	ז׳ ״
3	Péntek	Chanuka 8. és utolsó napja Szombat bejövetele 3.36	ג	ו	ח׳ זאת חנוכה
4	Szomb.	Szomb. kimenetele 4.51	ד	ז	מקץ הפטרה: ויקץ שלמה
5	Vasárn.		ה	א	
6	Hétfő	Téli évnegyed	ו	ב	תקופת טבת לאחר צהרים
7	Kedd		ז	ג	בשעה 4·30
8	Szerda		ח	ד	
9	Csütört.		ט	ה	
10	Péntek	Tévéth 10-ki böjt Szombat bejövetele 3.43	י	ו	תענית עשרה בטבת
11	Szomb.	Szomb. kimenetele 4.58	יא	ז	ויגש הפטרה: ויהי דבר ד׳ וכו׳ בן אדם
12	Vasárn.		יב	א	
13	Hétfő		יג	ב	
14	Kedd	Ujholdszentelés utolsó időpontja	יד	ג	סזק״ל
15	Szerda		טו	ד	
16	Csütört.		טז	ה	
17	Péntek	Szomb. bejövetele 3.52	יז	ו	
18	Szomb.	Szomb. kimenetele 5.07	יח	ז	ויחי הפטרה: ויקרבו ימי דוד
19	Vasárn.		יט	א	
20	Hétfő		כ	ב	
21	Kedd		כא	ג	
22	Szerda		כב	ד	
23	Csütört.		כג	ה	
24	Péntek	Szomb. bejövetele 4.01	כד	ו	שמות הפטרה: הבאים ישרש
25	Szomb.	Szomb. kimenetele 5.16	כה	ז	מבה״ח
26	Vasárn.		כו	א	
27	Hétfő		כז	ב	
28	Kedd		כח	ג	
29	Szerda	Jóm kippur kóton	כט	ד	ערב ר״ח יוכ״ק

1930. JANUÁR 30-tól FEBRUÁR 28-ig

Holdújulás szerda este 7,h 32′, 12/18″

טר״ץ חודש **שבט** ל׳ יום

מולד בליל יום רביעי בשעה 7, דקים 32, רגעים 12/18

Hónap és nap	A nap neve	Jegyzetek	חודש שבט	יום השבוע	הֶעָרוֹת
30	Csütört.	Ujhold	א	ה	ראש חודש
31	Péntek	Szomb. bej övetele 4.11	ב	ו	וארא הפטרה : כה אמר ה׳ בקבצי
1	Szomb.	Szomb. kimenetele 5.26	פ	ז	
2	Vasárn.		ד	א	
3	Hétfő		ה	ב	
4	Kedd		ו	ג	
5	Szerda		ז	ד	
6	Csütört.		ח	ה	
7	Péntek	Szomb. bejövetele 4.21	ט	ו	
8	Szomb.	Szomb. kimenetele 5.36	י	ז	בא הפטרה : הדבר אשר דברת׳
9	Vasárn.		יא	א	
10	Hétfő		יב	ב	חמש עשר בשבט סזק״ל
12	Kedd		יג	ג	
12	Szerda		יד	ד	
13	Csütört.	A fák ünnepe. Ujholdszentelés utolsó időpontja.	טו	ה	
14	Péntek	Szomb. bejövetele 4.31	טז	ו	בשלח שבת שירה הפטרה : ודבורה אשה נביאה
15	Szomb.	A szabads. dalá. szomb. Szomb. kimenetele 5.46	יז	ז	
16	Vasárn.		יח	א	
17	Hétfő		יט	ב	
18	Kedd		כ	ג	
19	Szerda		כא	ד	
20	Csütört.		כב	ה	
21	Péntek	Szomb. bejövetele 4.41	כג	ו	יתרו הפטרה : בשנת מות המלך עזיהו מבה״ח
22	Szomb.	Ujhold kihirdetése Szomb. kimenetele 5.56	כד	ז	
23	Vasárn.		כה	א	
24	Hétfő		כו	ב	
25	Kedd		כז	ג	
26	Szerda		כח	ד	
27	Csütört.		כט	ה	ערב ר״ח יוכק
28	Péntek	Ujhold 1. napja Szomb. bejövetele 4.52	ל׳	ו	א׳ דראש חודש אדר

1930. MÁRCIUS 1-től
MÁRCIUS 29-ig
Holdujulás péntek reggel 8h, 16′, 13/18″

תר״ץ חודש **אדר** כט יום
מולד ביום השישי בבוקר בשעה 8, דקים 16, רגעים 13/18

Hónap és nap	A nap neve	Jegyzet	חודש אדר	יום השבוע	הֶעָרוֹת
1	Szomb.	Ujh. és siklusok szomb. Szomb. kimenetele 6.07	א	ז	משפטים שבת ר״ח ושקלים הפטרה: בן שבע שנים
2	Vasárn.		ב	א	
3	Hétfő		ג	ב	
4	Kedd		ד	ג	
5	Szerda		ה	ד	
6	Csütört.		ו	ה	
7	Péntek	Szomb. bejövetele 5.01	ז	ו	
8	Szomb.	Az emlékezés szomb. Szomb. kimenetele 6.16	ח	ז	תרומה שבת זכור הפטרה: כא״ה צבאות פקדתי
8	Vasárn.		ט	א	
10	Hétfő		י	ב	
11	Kedd		יא	ג	
12	Szerda		יב	ד	
13	Csütört.	Eszter böjtje	יג	ה	תענית אסתר
14	Péntek	Purim ; ujholdszentelés utolsó időpontja Szombat bejövetele 5.11	יד	ו	פורים סזק״ל
15	Szomb.	Susan purim Szomb. kimenetele 6.26	טו	ז	תצוה הפסקה הפטרה: ואתה בן אדם, שושן פורים
16	Vasárn.		טז	א	
17	Hétfő		יז	ב	
18	Kedd		יח	ג	
19	Szerda		יט	ד	
20	Csütört.		כ	ה	
21	Péntek	Szomb. bejövetele 5.21	כא	ו	
22	Szomb.	Poroh szombatja Szomb. kimenetele 6.36	כב	ז	כי תשא שבת פרה הפטרה: בן אדם בית ישראל
23	Vasárn.		כג	א	
24	Hétfő		כד	ב	
25	Kedd		כה	ג	
26	Szerda		כו	ד	
27	Csütört.		כז	ה	
28	Péntek	Szomb. bejövetele 5.31	כח	ו	
29	Szomb.	Chódes szombatja, ujhold kihirdetése Szomb. kimenetele 6.46	כט	ז	ויקהל־פקודי שבת החודש הפטרה: כל העם הארץ מבה״ח

1930. MÁRCIUS 30-tól
ÁPRILIS 28-ig
Holdujulás szombat este 9^h, $^{14}/_{18}$

תר״ץ חודש **ניסן** ל׳ יום
מולד בליל מוצאי שבת בשעה 9 רגעים $^{14}/_{18}$

Hónap es nap	A nap neve	Jegyzet	חודש אדר	יום השבוע		הֶעָרוֹת
30	Vasárn.	Tavaszi évnegyed éjfélkor	א	א		ראש חודש
31	Hétfő		ב	ב		תקופת ניסן בחצות ליל שני
1	Kedd		ג	ג		
2	Szerda		ד	ד		
3	Csütört.		ה	ה		
4	Péntek	Szomb. bejövetele 5.41	ו	ו		
5	Szomb.	Szomb. kimenetele 6.56	ז	ז		ויקרא הפטרה : עם זו יצרתי
6	Vasárn.		ח	א		
7	Hétfő		ט	ב		
8	Kedd		י	ג		
9	Szerda		י״א	ד		
10	Csütört.	Elsőszülöttek böjtje	י״ב	ה		תענית בכורים מוקדם
11	Péntek	A chómec-kutatás estje Szombat bejövetele 5.52	י״ג	ו		ליל בדיקת חמיץ
12	Szomb.	Peszách előestje, ujholdszentelés utolsó időp. nagyszomb. Szomb. kimenetele 7.07	י״ד	ז		צו שבת הגדול הפטרה : וערבה ע״פ סזק״ל
13	Vasárn.	Peszach 1. napja	טו	א		א׳ דפסח
14	Hétfő	Pesz. 2. és a szf. 1. napja	טז	ב	א	ב ״ ספירת העומר
15	Kedd	Pesz. 3., szf. 2. napja	י״ז	ג	ב	א׳ דחוהמ
16	Szerda	Pesz. 4., szf. 3. napja	י״ח	ד	ג	ב׳ ״
17	Csütört.	Pesz. 5., szf. 4. napja	י״ט	ה	ד	ג׳
18	Péntek	Pesz. 6., szf. 5. napja Szombat bejövetele 6.03	כ	ו	ה	ד׳
19	Szomb.	Pesz. 7., szf. 6. napja Szomb. kimenetele 7.19	כא	ז	ו	שביעי ש׳ פסח הפטרה : וידבר דוד שיר השירים
20	Vasárn.	Pesz. 8., szf. napja, mázkir.	כב	א	ז	אחרון ש׳ פסח הפטרה : עוד היום בנוב מ״ג
21	Hétfő	Az ünnep toldalék napja szf. 8. ,,	כג	ב	ח	אסרו חג
22	Kedd	szf. 9. ,,	כד	ג	ט	
23	Szerda	szf. 10. ,,	כה	ד	י	
24	Csütört.	szf. 11. ,,	כו	ה	י״א	
25	Péntek	Szombat bejövetele 6.14 szf. 12. ,,	כז	ו	י״ב	
26	Szomb.	Ujhold kihird. 1. Perek. szf. 13. ,, Szomb. kimenetele 7.28	כח	ז	י״ג	שמיני. הפטרה : ויוסף עוד מבה״ח פרק א׳
27	Vasárn.	Ujhold előestje; jóm kippur koton elmarad, szf. 14.	כט	א	יד	ערב ר״ח אין עושין יוכ״ק
28	Hétfő	Ujhold 1. napja, szf. 15.	ל	ב	טו	א׳ דראש חודש אייר

1930. ÁPRILIS 29-től
MÁJUS 27-ig
Holdujulás hétfőn reggel $9^h, 44', {}^{15}/_{17}''$

תר״ץ הודש **אייר** כ״ט יום
מולד ביום שני בבוקר בשעה 9, דקים 44. רגעים $^{15}/_{18}$

Hónap és nap	A nap neve	Jegyzet	חודש אייר	יום השבוע		הֶעָרוֹת
29	Kedd	Ujhold 2. napja szf. 16.	א	ג	ט״ז	ב׳ דראש חודש אייר
30	Szerda	szf. 17.	ב	ד	י״ד	
1	Csütört.	szf. 18.	ג	ה	י״ח	
2	Péntek	Szomb. bejöv. 6.18 szf. 19.	ד	ו	י״ט	
3	Szomb.	Tavaszi bőjt kihirdetése 2 Perek, szf. 20. Szomb. kimenetele 7.38	ה	ז	כ	תזריע־מצורע הפטרה : וארבעה אנשים : מברכין בה״ב פב
4	Vasárn.	szf. 21.	ו	א	כא	
5	Hétfő	Tavaszi bőjt első hetföje szf. 22.	ז	ב	כב	תענית שני קמא
6	Kedd	szf. 23.	ח	ג	כג	
7	Szerda	szf. 24.	ט	ד	כה	
8	Csütört.	Tavaszi bőjt csütörtöke szf. 25.	י	ה	כה	תענית המישי
9	Péntek	Szomb. bejöv. 6.29 szf. 26.	יא	ו	כו	
10	Szomb.	3. Perek szf. 27. Szomb. kimenetele 7.49	יב	ז	כז	אחרי־קדושים הפטרה : הלא כבני כשיים פג
11	Vasárn.	szf. 28.	יג	א	כת	
12	Hétfő	Tavaszi bőjt második hétföje Ujholdszent. ut. időp. szf. 29.	יד	ב	כט	תענית שני תנינא פסח שני סזק״ל
13	Kedd	szf. 30.	טו	ג	ל	
14	Szerda	szf. 32.	טז	ד	לא	
15	Csütört.	szf. 31.	יז	ה	לב	
16	Péntek	Ómer számlálás 33. napja Szombat bejövetele 6.39	יח	ו	לג	ל״ג בעומר
17	Szomb.	3. Perek szf. 34. Szomb. kimenetele 7.54	יט	ז	לד	אמור . הפטרה : והכהנים והלוים : פ״ג
18	Vasárn.	szf. 35.	כ	א	לה	
19	Hétfő	szf. 36.	כא	ב	לו	
20	Kedd	szf. 37.	כב	ג	לז	
21	Szerda	szf. 38.	כג	ד	לח	
22	Csütört.	szf. 39.	כד	ה	לט	
23	Péntek	Szomb. bejöv. 6.44 szf. 40.	כה	ו	מ	
24	Szomb.	Ujhold kihirdetés szf. 41. 4. Perek. Szomb. kimenetele 8.09	כו	ז	מא	בהר־בחקתי. הפטרה : ה׳ עזי : מבה״ח פ״ד
25	Vasárn.	szf. 42.	כז	א	מב	
26	Hétfő	szf. 43.	כח	ב	מג	
27	Kedd	Jóm kip. kóton szf. 44.	כט	ג	מד	ערב ר״ח יוכ״ק

1930. MÁJUS 28-tól
JUNIUS 26-ig
Holdujulás kedd este 9h, 28′, 15/18″

תרץ חודש סיון ל׳ יום
מולד בליל יום שלישי בשעה 9, דקים 28, רגעים 15/18

Hónap és nap	A hét napja	Jegyzet	חודש סיון	יום השבוע		הערות
28	Szerda	Ujhold szf. 45.	א	ד	מה	ראש חודש
29	Csütört.	szf. 46.	ב	ה	מו	
30	Péntek	Szomb. bejöv. 6.53 szf. 47.	ג	ו	מז	שלשת ימי הגבלה
31	Szomb.	szf. 48. Szomb. kimenetele 8.17	ד	ז	מח	במדבר הפטרה : והיה מספר פ״ו
1	Vasárn.	Sovuoth előestje szf. 49.	ה	א	מט	ערב שבועות
2	Hétfő	Sovuoth 1. napja	ו	ב		אדשבועות הפטרה : ויהי בשלשים שנה
3	Kedd	Sovuoth 2. „ mázkir	ז	ג		ב׳ דשבועות הפטרה : תפלה לחבקוק מ״ג
4	Szerda	Az ünnep toldalék nap	ח	ד		אסרו חג
5	Csütört.		ט	ה		
6	Péntek	Szomb. bejövetele 7.06	י	ו		
7	Szomb.	1. Perek Szomb. kimenetele 8.25	יא	ז		נשא הפטרה ויהי איש אחד פ״ב
8	Vasárn.		יב	א		
9	Hétfő		יג	ב		
10	Kedd	Ujholdszentelés utolsó időpontja	יד	ג		סזק״ל
11	Szerda		טו	ד		
12	Csütört.		טז	ה		
13	Péntek	Szomb. bejövetele 7.10	יז	ו		
14	Szomb.	2. Perek Szomb. kimenetele 8.30	יח	ז		בהעלותך הפטרה : רני ושמחי פ״ב
15	Vasárn.		יט	א		
16	Hétfő		כ	ב		
17	Kedd		כא	ג		
18	Szerda		כב	ד		
19	Csütört.		כג	ה		
20	Péntek	Szomb. bejövetele 7.10	כד	ו		
21	Szomb.	Ujhold kihirdetése 3. Perek. Szomb. kimenetele 8.32	כה	ז		שלח הפטרה : וישלח יהושע מבה״ח פ״ג
22	Vasárn.		כו	א		
23	Hétfő		כז	ב		
24	Kedd		כח	ג		
25	Szerda		כט	ד		ערב ר״ח יוכ״ק
26	Csütört.		ל	ה		א׳ דראש חודש תמוז

1930. JUNIUS 27-től
JULIUS 25-ig
Holdujulás csütört. d.e. 11h, 12′, 17/18″

תר"ץ חודש **תמוז** כ"ט יום
מולד ביום חמישי קודם צהרים בשעה 11, דקים 12,
רגעים 17/18

Hónap és nap	A hét napja	Jegyzet	חודש תמוז	יום השבוע	הערות
27	Péntek	Szombat bejövetele 7.12 Ujhold 2. napja	א	ו	ב׳ דראש חודש תמוז
28	Szomb.	4. Perek Szomb. kimenetele 8.31	ב	ז	קרח הפטרה: ויאמר שמואל פ"ד
29	Vasárn.		ג	א	
30	Hétfő		ד	ב	
1	Kedd		ה	ג	
2	Szerda		ו	ד	
3	Csütört.		ז	ה	
4	Péntek	Szomb. bejövetele 7.11	ח	ו	
5	Szomb.	5. Perek Szomb. kimenetele 8.31	ט	ז	חקת הפטרה: ויפתח הגלעדי פ"ד
6	Vasárn.		י	א	
7	Hétfő		יא	ב	
8	Kedd	Nyári évnegyed de. 7.30	יב	ג	תקופת תמוז בבוקר בשעה 7.30
9	Szerda		יג	ד	
10	Csütört.		יד	ה	סזק"ל
11	Péntek	Szomb. bejövetele 7.05	טו	ו	
12	Szomb.	6. Perek Szomb. kimenetele 8.25	טז	ז	בלק הפטרה: והיה שארית פ"ו
13	Vasárn.	Tamuz 17. bőjtje	יז	א	תענית שבעה עשר בתמוז
14	Hétfő		יח	ב	
15	Kedd		יט	ג	
16	Szerda		כ	ד	
17	Csütört.		כא	ה	
18	Péntek	Szomb. bejövetele 6.57	כב	ו	פנחס הפטרה: דברי ירמיה׳
19	Szomb.	Ujhold kihirdetése 1. Perek Szomb. kimenetele 8.17	כג	ז	מבה"ח פ"א
20	Vasárn.		כד	א	
21	Hétfő		כה	ב	
22	Kedd		כו	ג	
23	Szerda		כז	ד	
24	Csütört.	Jóm kippur koton	כח	ה	יוכ"ק מוקדם
25	Péntek	Ujhold előestje Szomb. bejövetele 6.48	כט	ו	ערב ראש חודש

1930. JULIUS 26-tól
AUGUSZTUS 24-ig
Holdujulás péntek este 11^h, 57′

תר"ץ חודש מנחם **אב** ל' יום
מולד בליל שבת בשעה 11 דקים 57

Hónap és nap	A hét napja	Jegyzet	חודש אב	יום השבוע	הָעָרוֹת
26	Szomb.	Róschódes szomb. 2. Perek Szombat kimenetele 8.09	א	ז	מטות-מסעי הפטרה: שמעו דבר ה' ש"רח פ"ב
27	Vasárn.		ב	א	
28	Hétfő		ג	ב	
29	Kedd		ד	ג	
30	Szerda		ה	ד	
31	Csütört.		ו	ה	
1	Péntek	Szomb. bejövetele 6.39	ז	ו	
2	Szomb.	Cházon szomb. 3. Perek Szomb. kimenetele 7.59	ח	ז	דברים הפטרה: חזון ישעיהו פ"ג
3	Vasárn.		ט	א	
4	Hétfő		י	ב	
5	Kedd		יא	ג	
6	Szerda		יב	ד	
7	Csütört.		יג	ה	
8	Péntek	Szomb. bejövetele 6.26	יד	ו	
9	Szomb.	Nachmu szomb. 4 Per. Szomb. kimenetele 7.46	טו	ז	ואתחנן הפטרה: נחמו נחמו עמי פ"ד חמשה עשר באב
10	Vasárn.		טז	א	
11	Hétfő		יז	ב	
12	Kedd		יח	ג	
13	Szerda		יט	ד	
14	Csütört.		כ	ה	
15	Péntek	Szomb. bejövetele 6.14	כא	ו	
16	Szomb.	5. Perek Szomb. kimenetele 7.34	כב	ז	עקב הפטרה: ותאמר ציון פ"ה
17	Vasárn.		כג	א	
18	Hétfő		כד	ב	
19	Kedd		כה	ג	
13	Szerda		כו	ד	
21	Csütört.	Jóm kippur koton	כז	ה	יוכ"ק מוקדם
22	Péntek	Szomb. bejövetele 6.00	כח	ו	
23	Szomb.	Ujhold kihirdetése, 6. Perek Szomb. kimenetele 7.21	כט	ז	ראה הפטרה: עניה סערה מבה"ה פ"ו
24	Vasárn.	Ujhold 1. napja	ל'	א	א' דראש חודש אלול

1930. AUGUSZTUS 25-től SZEPTEMBER 22-ig

Holdujulás vasár. délben 12h, '41, 1/18''

תרץ חודש **אלול** כ"ט יום

מולד ביום ראשון בצהרים בשה 12, דקים 41 רגעים 1/18

Hónap és nap	A hét napja	Jegyzet	חודש אלול	יום השבוע	הֶעָרוֹת
25	Hétfő	Ujhold 2. napja	א	ב	ב' דראש חודש
26	Kedd		ב	ג	
27	Szerda		ג	ד	
28	Csütört.		ד	ה	
29	Péntek	Szomb. bejövetele 5.47	ה	ו	
30	Szomb.	1. Perek Szomb. kimenetele 7.07	ו	ז	שופטים הפטרה: אנכי אנכי פ"א
31	Vasárn.		ז	א	
1	Hétfő		ח	ב	
2	Kedd		ט	ג	
3	Szerda		י	ד	
4	Csütört.		יא	ה	
5	Péntek	Szomb. bejövetele 5.33	יב	ו	
6	Szomb.	2. Perek Szomb. kimenetele 6.53	יג	ז	כי תצא הפטרה: רני עקרה פ"ב
7	Vasárn.		יד	א	
8	Hétfő		טו	ב	
9	Kedd		טז	ג	
10	Szerda		יז	ד	
11	Csütört.		יח	ה	
12	Péntek	Szomb. bejövetele 5.15	יט	ו	
13	Szomb.	3. és 4. Perek Szomb. kimenetele 6.39	כ	ז	כי תבוא הפטרה: קומי אורי פ'ג"ד
14	Vasárn.	Szölichóth 1. napja	כא	א	משכימים לסליחות
15	Hétfő		כב	ב	
16	Kedd		כג	ג	
17	Szerda		כד	ד	
18	Csütört.		כה	ה	
19	Péntek	Szomb. bejövetele 5.11	כו	ו	
20	Szomb.	5. és 6. Perek Szomb. kimenetele 6.26	כז	ז	נצבים הפטרה: שוש אשיש פ'ה"ו
21	Vasárn.		כח	א	
22	Hétfő		כט	ב	ערב ראש השנה זכור ברית

BARMICVOH TÁBLÁZAT

A születés ideje		A bármicvoh ideje		A hetiszakasz és a háftóra
a polgári	a zsinagógai	a polgári	a zsinagógai	
időszámitás szerint				
1916 IX. 29-X. 5-ig	Tisri 2-8-ig	1929 X. 12-én	Tisri 8-án	שובה ישראל : האזינו Hóséa 14. f. 2—10. v., Micha 7. f. 18—20. v. és Jóél 2. f. 11—27*
„ X. 5-12-ig	Tisri 8-15-ig	„ X. 19-én	Tisri 15-én	הנה יום בא לה׳ : א׳ דסוכות Zöchárjo 14. f. 1—végig.
„ X. 12-19-ig	Tisri 15-22-ig	„ X. 26-án	Tisri 22-én	ויהי ככלות שלמה : שמיני עצרת Kir. I. k. 8. f. 54—66. v.
„ X. 19-26-ig	Tisri 22-29-ig	„ XI. 2-án	Tisri 29-én	מחר חדש : בראשית Sámuel I. 20. f. 18—42. v.
„ X. 26-XI. 2-ig	Tisri 29-Chesv. 6-ig	„ XI. 9-én	Chesv. 6-án	רני עקרה : נח Jezsájás 54. f. 1—10. v.
„ XI. 2-9-ig	Chesv. 6-13-ig	„ XI. 16-án	Chesv. 13-án	למה תאמר : לך לך Jezsájás 40. f. 27. v. 41. f. 1—16. v.
„ XI. 9-16-ig	Chesv. 13-20-ig	„ XI. 23-án	Chesv. 20-án	ואשה אחת : וירא Kir. II. 4. f. 1—23. v.
„ XI. 16-23-ig	Chesv. 20-27-ig	„ XI. 30-án	Chesv. 27-én	והמלך דוד : חיי שרה Kir. I. k. 1. f. 1—31. v.
„ XI. 23-30-ig	Chesv. 27-Kiszl. 5-ig	„ XII. 7-én	Kiszl. 5-én	משא דבר ה׳ : תולדות Maleáchi 1 f. 1. v. — 2 f. 7 v.
„ XI. 30-XII. 7-ig	Kiszlev 5-12-ig	„ XII. 14-én	Kiszl. 12-én	ויברח יעקב : ויצא Hóséa 12 f. 13 v. — 14. f. 10. v.
„ XII. 7-14-ig	Kiszlev 12-19-ig	„ XII. 21-én	Kiszl. 19-én	חזון עובדיה : וישלח Óbádja 1. f. 1—2.1 v.
„ XII. 14-21-ig	Kiszlev 19-26-ig	„ XII. 28-án	Kiszl. 26-án	רני ושמחי : וישב Zöcharjo 2. f. 14. v. — 4. f. 7. v.
„ XII. 21-29-ig	Kiszl. 26-Tévész 4-ig	1930 I. 4-én	Tévész 4-én	ויקץ שלמה : מקץ Kir. 1. k. 3. f. 15. v. — 4. f. 1. v.
„ XII. 29— 1917. I. 5-ig	Tévész 4-11-ig	„ I. 11-én	Tévész 11-én	ויהי דבר ה׳ : ויגש Ezekiél 37. f. 16—28. v.
1917 I. 5-12-ig	Tévész 11-18-ig	„ I. 18-án	Tévész 18-án	ויקרבו ימי דוד : ויחי Kir. 2. f. 1—12. v.
„ I. 12-19-ig	Tévész 18-25-ig	„ I. 25-én	Tévész 25-én	הבאים ישרש : שמות Jesaj. 27. f. 6—13. v. és 29. f.
„ I. 19-26-ig	Tévész 25-Sövát 3-ig	„ II. 1-én	Sövát 3-án	כא״ה בקבצי : וארא Ezekiél 28. f. 25. v.—29. f. 29. f.
„ I. 26-II. 2-ig	Sövát 3-10-ig	„ II. 8-án	Sövát 10-én	הדבר אשר דבר : בא Jeremiás 46. f. 13. —28. v.
„ II. 2-9-ig	Sövát 10-17-ig	„ II. 15-én	Sövát 17-én	ודבורה אשה : בשלח Birák 4. f. 4. v. — 5. f. 31. v.
„ II. 9-16-ig	Sövát 17-24-ig	„ II. 22-én	Sövát 24-én	בשנת מות המלך : יתרו Jezsáj 6. f. 1. v. — 7. f. 6. v.
„ II. 16-23-ig	Sövát 24-Ádár 1-ig	„ III. 1-én	Ádár 1-én	בן שבע שנים : משפטים Királyok II. k. 12. f.
„ II. 23-III. 2-ig	Ádár 1-8-ig	„ III. 8-án	Ádár 8-án	כא״ה צבאות פקדתי : תרומה Sámuel I. k. 15. f. 6-380 v
„ III. 2-9-ig	Ádár 8-15-ig	„ III. 15-én	Ádár 15-én	ואתה בן אדם : תצוה Ezekiél 43. f. 10. v. — végig.

„ III. 9-16-ig	Ádár 15-22-ig	„ III. 22-én	Ádár 22-én	ויהי דבר ה׳ : כי תשא Ezékiel 36. f. 16. v. — 36. v.*
„ III. 16-23-ig	Ádár 22-29-ig	„ III. 29-én	Ádár 29-én	כל העם : ויקהל־פקודי Ezekiél 45. f. 6—46.*
„ III. 23-30-ig	Nisz. 1-7-ig	„ IV. 5-én	Niszán 7-én	עם זו יצרתי : ויקרא Jezsájás 43. f. 21. v. — 44. f.
„ III. 30-IV. 6-ig	Nisz. 7-14-ig	„ IV. 12-én	Niszán 14-én	וערבה : צו Maleáchi 3. f. 4. v. — 24. v.
„ IV. 6-13-ig	Nisz. 14-21-ig	„ IV. 19-én	Niszán 21-én	וידבר דוד : ז׳ של פסח Sámuel II. 22. f. 1. v. — 51. v.
„ IV. 13-20-ig	Nisz. 21-28-ig	„ IV. 26-án	Niszán 28-án	ויסף עוד דוד : שמיני Sámuel II. 6. f. 1. v. — 19. v.
„ IV. 20-27-ig	Nisz. 28-Ijjár 5-ig	„ V. 3-án	Ijjár 5-én	וארבעה אנשים : תזריע־מצורע Kir. II. k. 7. f. 3. v.—v.
„ IV. 27-V. 4-ig	Ijjár 5-12-ig	„ V. 10-én	Ijjár 12-én	הלא כבני כשיים : אחרי־קדושים Amosz 9. f. 7. v. — 15.
„ V. 4-11-ig	Ijjár 12-19-ig	„ V. 17-én	Ijjár 19-én	והכהנים והלוים : אמור Ezekiél 44. f. 15—31. v.
„ V. 11-18-ig	Ijjár 19-26-ig	„ V. 24-én	Ijjár 26-án	ה׳ עזי ומעזי : בהר־בחקתי Jerem. 16. f. 19. v. — 17. f.
„ V. 18-25-ig	Ijjár 26-Sziv. 4-ig	„ V. 31-én	Sziván 4-én	והיה מספר : במדבר Hóséa 2. f. 1. v. — 21. v.
„ V. 25-VI. 1-ig	Sziv. 4.-11-8-ig	„ VI. 7-én	Sziván 11-én	ויהי איש אחד : נשא Birák 13. f. 2—25. v.
„ VI. 1-8-ig	Sziván 11-15-ig	„ VI. 14-én	Sziván 18-án	רני ושמחי : בהעלותך Zöchárjo 2. f. 14. v. - 4. f. 7. v.
„ VI. 8-15-ig	Sziván 18-25-ig	„ VI. 21-én	Sziván 25-én	וישלח יהשע : שלח Józsua 2. f. 1—14. v.
„ VI. 15-22-ig	Sziván 25-Tamuz 2-ig	„ VI. 28-án	Támuz 2-án	ויאמר שמואל : קרח Sámuel I. k. 11. f. 14. v. - 12. f.
„ VI. 22-29-ig	Tamuz 2-9-ig	„ VII. 5-én	Támuz 9-én	ויפתח הגלעדי : חקת Birák 11. f. 1. v. — 33. v.
„ VI. 29-VII. 6-ig	Tamuz 9-16-ig	„ VII. 12-én	Támuz 16-án	והיה שארית : בלק Micha 5. f. 6. v. — 6. f. 8. v.
„ VII. 6-13-ig	Tamuz 16-23-ig	„ VII. 19-én	Támuz 23-án	דברי ירמיהו : פינחס Jerem. 1. f. 1. v. — 2. f. 3. v.
„ VII. 13.-20-ig	Tamuz 23-Ab 1-ig	„ VII. 26-án	Áb 1-én	שמעו דבר ה׳ : מטות־מסעי Jerem. 2. f. 4. v. - 3. f. 4. v.
„ VII. 20-27-ig	Ab 1-8-ig	„ VIII. 2-án	Áb 8-án	חזון ישעיהו : דברים Jezsáj. 1. f. 1. v. — 27. v.
„ VII. 27-VIII. 3	Ab 8-15-ig	„ VIII. 9-én	Áb 15-én	נחמו נחמו : ואתחנן Jezsáj. 40. f. 1. v. — 26. v.
„ VIII. 3-10-ig	Ab 15-22-ig	„ VIII. 16-án	Áb 22-én	ותאמר ציון : עקב Jezsáj. 49. f. 1. v. — 51. f. 3. v.
„ VIII. 10-17-ig	Ab 22-29-ig	„ VIII. 23-án	Áb 29-én	עניה סערה : ראה Jezsáj. 54. f. 11. v. — 55. f. 5. v.
„ VIII. 17-24-ig	Ab 29-Elul 6-ig	„ VIII. 30-án	Elul 6-án	אנכי אנכי מנחמכם : שופטים Jezsáj. 51. f. 12-52. f. 12. v.
„ VIII. 24-31-ig	Elul 6-13-ig	„ IX. 6-án	Elul 13-án	רני עקרה : כי תצא Jezsáj. 54. f. 1—10. v.
„ VIII. 31-IX. 7	Elul 13-20-ig	„ IX. 13-án	Elul 20-án	קומי אורי : כי תבוא Jezsájás 60. f. 1—22. v.
„ IX. 7-14-ig	Elul 20-27-ig	„ IX. 20-án	Elul 27-én	שוש אשיש : נצבים Jezsáj. 61. f. 10. v. - 36. f. 9. v.
„ IX. 14-21-ig	Elul 27-Tisri 5-ig	„ IX. 27-én	Tisri 5-én	שובה ישראל : וילך Hóséa 14. f. 2—10. v. Micha 7. f. 18—20. v. és Joél 2. f. 11—27.*

* Ezeken a szombatokon és Sovuóth első napján nem szokás barmicvoh-t maftirul felhivni.

BŰNBÁNÓ NAPOK.

Irta : Dr. KLEIN ÁBRAHÁM rabbi.

A rós-hassono-tól jóm-hakkippuri - mig terjedő időt a tíz bűnbánó napnak nevezzük (*aszereth jömé tösuvo*). Hagyományaink szerint ugyanis az ítélőszék márrós-hassono két napján végérvényes ítéletet hoz a tökéletes igazak és az elvetemült gonoszok fölött. E két kategória között lévők ügye függőben marad jómhakkippurimig és sorsuk attól függ, vajjon megtérnek-e időközben Istenhez, vagy sem (b. R. hassono 17b. és 18a.).Mi gyarló emberek általában az utóbbiakhoz tartozunk, mert hiszen elfogultság nélkül senki sem állíthatja magáról, hogy ő mindig csak jót cselekszik és sohasem vétkezik (Kóheleth 7. f. 20. v.). Ügyünk tehát függőben van jómhakkippurimig, sorsunk még nem dőlt el és mi bünbánattal javunkra billenthetjük az ítélet mérlegének serpenyőjét. Mert nincsen akadály a megtérés engesztelő erejével szemben (j. Péa VI. 1.). Kitűnik ez a próféta feddő szavaiból is (Jezsájás 1. f. 18—19. v.), melyekben célzást találnak bölcseink a tíz bünbánó napra.

A megtérés előföltételeként kilenc bünbánó napnak megfelelően kilenc dolgot követel tőlünk a próféta, mert ezek teljesítése után következhetik tizedikül : *Löchu no vöni vochöcho*.... a tizedik napnak megfelelően, jóm-hakkippurim napján a kedvező ítélet, amikor Isten így szól a megtérthez : „Ha skárlátvörösek lennének büneitek, akkor is hófehérré válnak és ha biborpirosak volnának, akkor is patyolatfehérré lesznek” (Mathé M.5.r. 829. §

A megtérésre indító külső eszközök közé tartozik a böjtölés is, mert testi vágyaink elfojtásával mintegy feloldozzuk lelkünket a földhöz rögzítő anyagi bilincsek alól és így szabadabban merülhet el az istenhit tiszta forrásába, hogy lemossa magáról a bünök szennyét. Innen a régi szokás, hogy a tíz bűnbánónapon bőjtölünk. Minthogy pedig róshassono két napján, suvo szombatján és erev jóm-hakkippurim napján tilos a bőjt, ezért e négy bőjtöt a rós-hassonot megelőző szölichóthnapokon pótoljuk. Az ilyen bőjtnapokon azonban, még ha az egész község bőjtöl is, akkor sem mond az előimádkozó ánénu-t, sem vájchál-t, nem olvassuk fel a Thórából, amit más rendes bőjtnapokon szoktunk tenni, mert ezek nem általánosan kötelező bőjtök, vagyis nem táánith cibbur-ok (Sch. Aruch 566. §. M. Avrohom 4).

A tíz bűnbánónap minden reggelén szölichoth-hoz megyünk ; a reggeli és esti imánál (szombat kivételével) ovinu malkénu-t mondunk, a sömóne eszrében pedig a megfelelő helyeken közbeiktatjuk hámmelech hakkodós-t és hámmelech hammispot-ot, mivel Isten, a világegyetem könyörületes királya ítéletet tart e napokban az egész mindenség fölött (b. Berachóth 12b), mi pedig szorongó szívvel könyörgünk Őhozzá, hogy rólunk csak javunkra emlékezzék meg az ítéletben és írjon be minket az élet és a boldogság könyveibe. Ezért iktatjuk közbe ugyancsak a sömóne eszré megfelelő helyein : zochrénu-t mi chomócho-t, uchöthóv-ot és böszéfert. Ezek a betoldások azonban későbbi keletüek, hiszen a talmud még nem tesz róluk említést. Aséri (Börochóth I. végén) gáóni intézkedésnek véli és valószinű, hogy a Masszecheth szóferimre gondolhatott, mert ott találjuk először a szokást, hogy az említett részeket közbeiktatjuk, de csak rós-hassono-kor és jóm-hakkipurim-kor. De már a szövegezésből s kitünik, hogy e részeket eredetileg rós-hassonóra irták, mert mindegyikben előfordúl a zöchiro (megemlékezés) kifejezés, ami csakis a jóm házzikkorónra (a megemlékezés napja), vagyis rós-hâssonora vonatkozhatik és a Masszecheth szóferim tényleg közös jelzővel, a zichrónóth szóval, jelöli meg. A

módim után beiktatott uchöthóv mostani szövegében nem fordúl ugyan elő a zöchiro kifejezés, de a régi forrásokból látjuk, hogy régebben ezzel kezdődött.

A decisorok háromféleképpen is idézik. Maimuni (H. Töfillo II. végén): zöchór ráchámecho-val, a Halochóth gödólóth: zöchór rácháme uchövós káászcho-val, a Tánjo (73 és 77): zöchór ráchámecho uchóthóv löchájjim szavakkal vezeti be, amiből valószinü a feltevés, hogy régebbi szövegezése körülbelül a következő lehetett: *zöchór rácchámecho uchövós káászcho uchöthóv löchájjim* stb. És valóban így is találjuk R. Ámram gáón sziddurjában (Warszawa 1865, a 44. old.), csak kibővítve és két részre osztva, az első és nagyobbik részét vöál kullom előtt, a kisebbik részét pedig utána. E kettéosztott formájában mondjuk mi is rós-hassono- és jómhákkippurim-kor, ellenben a bűnbánónapokon elmarad az első rész és csak a második részét iktatjuk be. A sömóne eszré első és utolsó három benedictiójába ugyan nem iktathatunk közbe olyan imarészeket, melyekben szükségleteinkért könyörgünk (Sch. Aruch 112. §), de ez a tilalom csak egyéni szükségletekért könyörgő imarészekre vonatkozik, az említett részek pedig általános, az egész emberi közösség jóléteért könyörgő imákat tartalmaznak (Tószáfóth Böröchóth 34a. s. v. al jis ál és Avódo Zoro 8a. s. v. im bo. L. meg M. Vitri 325 és Sááré tösuvo 151). Ha tévedésből hammelech hákkodós helyett hoél hákkodós-t mondunk és tévedésünkre csak a benedictio befejezése után jövünk rá, akkor a sömóne eszré-t ujból kell kezdenünk, de a többinél nem kell megismételni, mert melech óhév-nél úgyis említjük a melech kifejezést, a zichrónóth közbeiktatása pedig nem talmudi intézkedés (Sch. Áruch O. Ch. 582. § 1).

A rós-hassono-t követő nap (Tisri 3) *cóm Gödáljohu*: *Gödáljohu böjtje.* A hagyomány szerint e napon ölték meg Gödáljohut, Judának a babiloni király által kinevezett helytartóját, ami Juda végpusztulását eredményezte (Jerem. 41). Dávid Kimchi (Kir. I. 1), Ibun Ezra (Zöchárjo 8. f. 19. v.) és Béth József (Y. Ch. 602) szerint Gödáljohut róshássono napján ölték meg, de mivel ekkor tilos a bőjt, ezért az utána következő napra halasztották. E bőjtről már a Szentírás is megemlékezik (Zöchárjo 7. f. 5. v. és 8. f. 19. v.). Reggel korán megyünk szölichóth-hoz, a sömóne eszrében az előimádkozó, mint a község képviselője, góél jiszroél után ánénu-t mond, mert a 19. zsoltár befejező szavai: curi vögóáli után közvetenül a 20. zsoltár kezdőszavai: *jááncho ádónaj böjóm coro* következnek, tehát góélt ánénu követi (Béth József O. Ch. 566); de a község tagjai csak este a sóméá töfillo-nál mondják, mert magános személyeknek (jochid) tekintjük őket, magános személy pedig a sömóne eszrébe csak a sóméá töfillonál iktathat be külön böröcho-t (Lövus 565. §). Mig azonban az előimádkozó már a reggeli sömóné eszré-nél is mondhat ánéni-t, mivel a községben feltétlenül számíthatunk tíz bőjtölő személyre, addig a község tagjai csak a délutáni sömóné eszré-nél mondhatják, mert reggel még bizonytalan, vajjon végigbőjtölhetik-e az egész napot (O. Ch. 568. § 3). Reggel és délután a Thórá-ból vájchál-t olvassuk(M. II. 32. fej. 11—14. vers, 34. fej. 1—10. vers)három felhivott egyén előtt, délután a harmadik felhivott máftir; a haftóra-úl választott prófétai lecke: Jezsájás 55. fej. 6—13. vers, — 56. fej. 1—8. vers, melyben Izráelnek Istenhez való megtéréséről van szó. A mincha imánál is a sömóne eszrében birkáth kóhánim és szim sólóm; a birkáth kóhanim ugyanis a papi áldást helyettesíti; mivel azonban minchánál már a régi időben is elmaradt a papi áldás, mert a kora délutáni időben attól lehetett tartani, hogy az áldást osztó kóhénok az ebédnél részegítő italt ittak (Táánith 20/b) és így mámoros állapotban nem oszthatnak áldást; bőjtnapon azonban ez az aggodalom nem áll fönn és ezért a minchánál is osztottak papi áldást, így tehát bőjtnapokon a minchánál is mondunk birkáthkóhánim-ot (O. Ch. 129). Birkáth kóhánim után mindig szim solóm következik, mert Isten a papi ál-

dásra vonatkozó parancsát így fejezi be: vöszomú-eth sömi... váani ávorchém = helyezzétek nevemet Izrael fiaira és én megáldom őket; *solóm* pedig Isten egyik jelzője, ezért a papi áldást helyettesítő börocho után szim sólom következik (Megilla 18/a); de meg egyébként is tartalmilag szim solóm a birkáth kóhanim-nak felel meg (M. Móse 176/1a). Mondását a község nem omén-nal, hanem kén jöhi rocón-nal kíséri, mert az előimádkozó nem áld, hanem csak az áldás szövegét recitálja (Abudraham).

Ha a bűnbánó napok bármelyikén circumcisio fordulna elő, ez esetben a szokásos zöchór börith-et a reggeli szölichóth-nál mondjuk, de a tachanun elmarad, még cómgedaljóhú napján is; ellenben él erech áppájim és az ásré uvó löcijjón között való lámnácéách-ot mondjuk.

Tisri hó 6-án, csütörtökön szent és nagyjelentőségü szölichóth-nap (Sölós eszré middóth), amikor Isten végtelen könyörületességéről teszünk hitvallást. Isten tizenhárom tulajdonságát tartalmazó verseket csak közös istentiszteleten mondhatjuk, amint ez a Talmud szavaiból is kitetszik (R. h. Sch. 17/b), melyek szerint Isten előimádkozó módjára tállith-ba burkolózva nyilatkoztatta ki végtelen könyörületességéről tanuskodó tizenhárom tulajdonságát

Tisri hó 8-án *sábboth suvo*; nevét az ekkor olvasásra kerülő haftóra kezdő szavától: suvo jiszróél-tól nyerte. Később a kiejtésben a sabboth szó utolsó betüje összeolvadt a súvo szó kezdőbetüjével és így tösúvo-nak hangzik; lehetséges azonban, hogy már eredetileg is tösúvo volt, mivel a bűnbánónapok szombatja ez.

A péntek délutáni minchá-nál nem mondunk ovinú málkénut-t, mert táchánun-jellegü; este a mógén óvóth-nál közbeiktatjuk a hámmelech hákkódós-t. A szombat délelőtti istentiszteleten jócér; az ovinú malkénú elmarad, mivel ennek tartama a hétköznapi sömóne eszré-nek felel meg. A Thórából M. V. 32. fejezetét olvassuk, melynek éneki részéhez csak hat személyt hívhatunk föl; az elsőt: haazénú-, a másodikat: zöchór-, a harmadikat: járkivéhú-, a negyediket: vájjár-, az ötödiket: lúlé káász-, a hatodikat: ki jodin-, a hetediket: a maftirt, az énektől a szakasz végéig terjedő részhez. Az énekrész előbbi beosztását nem változtathatjuk, mert a szombati pótáldozat bemutatásakor ezzel a beosztással énekelték azt a leviták (b. R. hássono 31a.). Máftirnak a rabbit vagy más jámboréletű férfit szokás felhívni. A haftórá-úl választott prófétai lecke: Hóséa 14. fej. 2. verstől végig, mely Izráel megtéréséről szól; minthogy e szakasz fenyítő szóval végződnék, ezért Jóél 2. fej. 19—27. és Micha 7. fej. 17—20. versekkel egészítjük ki (Tószófóth Mögilla 31. s. v. Rós-chódes). A délelőtti istentiszteleten, sok hitközségben a délutáni mincha istentisztelet előtt a rabbi beszédet tart a szent napok és a megtérés jelentőségéről. Ezt a szokást a megtérés szombatján a Midrás Töhillim tanítása is időszerűvé teszi, mely szerint Isten megbocsátást igért azoknak, kik a rabbi szent beszédeit figyelmesen végighallgatják és tanításait megszivlelik. Szombat este vihi noam-ot és vöatto kódós-t nem mondunk, mert a rákövetkező hétfőn jóm-hákkippúrim, azaz ünnep lesz és így nem lévén a következő hétnek teljes hat munkanapja, nem mondhatjuk umáaszé jódénú kónönéhú-t; mivel pedig nem mondhatjuk a vihi nóám-ot, tehát a vöattó kodós is elmarad (T. Zohov O. Ch. 295. § 2—3).

Liturgiai megjegyzések

az 5690. zsinagógai esztendő naptárához.

Tisri.

1. *Lechu neraneno, lechó dódi, ros hasono-i mááriv, vesomru, tiku, tefiló, zochrénu, mi chómócho, hámelech hakodós, uchszov, beszéfer chájim.* *Jom kipur*-ig minden *kadis*-ban *leélo ulélo. Mogén ovósz, hamelech hakodós* betéttel, *bamo-madlikin* nincs, *kidus seche jonu*-val, *sacharisz*-nál *jocér, ovinu málkénu* nincs, *én komoché,* 2 tórát vesznek ki, az elsőhöz hetet szólítanak, a másodikhoz a *máftir*-t. Nincsen *sofár*fuvás. *Asré, jehálél* a tórákat visszahelyezik, *muszáf* a *máchszor* szerint, *duchonolás* nincs. *Minchó*-nóál *asré, uvólecijon, tefiló ; ovinu málkénu* nincsen, *taslich* sem.

2. Este *vatodiénu*, a *kidus*-nál uj gyümölcs az előimádkozó előtt és *sehechejonu*-t mond, a *kidus* áldásainak sorrendje : bor, *kidus*, gyertya, *havdoló.* Ünnep reggel *sacharisz*-nál *jócér, ovinu málkénu, én komocho,* két tórát vesznek ki, az elsőhöz ötöt hivnak fel, a másodikhoz a *máftir*-t. *Sofár*fuvás, áldás és *sehechejonu, ásré hoom, ásré josvé, jehálélu.* A tórákat visszahelyezik, *muszáf, duchon, én kilóhénu, olénu,* még harminc fuvás. *Minchó*-nál : *ásré, uvólecion, tefiló, óvinu málkénu, táslich.* 3-szor mondják *mi él komocho*-t.

3. Este a *tefiló*-ban *átochonántónu, hávdolo* láng és fűszer nélkül. Reggel *Gedalje bőjje, szlichósz, anénu* a *tefilo*-ban reggel és d. u. *Ovinu málkénu,* tóraolvasás reggel és d. u., utóbbinál *háftoró* is. A d. u. tefiloban *jevorechechó, szim solóm, ovinu málkénu.*

6. *Minchó*-nál nincs *ovinu málkénu*

8. *Mogén óvosz, hamelech hakodos* szöveggel. A *sacharisz*-nál *jocér.* D. u. nincs *cidkoszcho cedek.*

9. *maariv*-nál nincs *vihi noám,* sem *átó kodos. Szlichész* reggel, *tachanun* nincs sem a *szlichosz*-nál, sem a *sacharisz*-nál. Elmarad továbbá *mizmor leszódó. Lámnácéáh sir mizmór leoszof, ovinu málkénu,* a *minchónál* a *viduj* is.

10. *Kol nidré talisz*-ban, *sehechejónu, ki bejom, szlichósz, viduj, ovinu málkénu, sacharisz*-nál *jocér, ovinu málkénu, én komocho,* két tórát vesznek ki. Az elsőhöz 6-ot szólítanak, a másodikhoz a *máftir*-t. *Mazkir, av horachamim, muszáf, duchon, én kélohénu, Minchánál* tóraolvasás *máftir*-ral, *ásré uvo lecion, neilo, choszménu, uchszom, ovinu málkénu, sófórfurász.*

11. Köznapi *maariv, átó chonántonu, hávdoló* lánggal fűszer nélkül.

14. *Minchó, lechu nerónnánó*-val, *lecho dódi.*

15. *Maarovisz* nincs, *vösömru, vájdábér mose, tefilo* után *vájchulu, mogén ovósz, báme mádlikim* nincs, *kidus* és *sehechejonu,* odahaza *lésév bászukó* és *sehechejonu.* Reggel *jocér,* egész *halel, én komocho,* 2 tórát vesznek ki, az elsőghöz 7-et szólítanak, a másodikhoz a *máftir*-t. *Jekum purkon, muszáf, duchon* nélkül, *hosáno* körmenet nélkül. D. u. tóraolvasás.

16. Az első este *máárovisz*-a, *vátodiénu, kidus. Sácharisz*-nál *jocér, lulov* áldás *sehechejonu*-val, egész *halél, én komochó,* két tórát vesznek ki, *muszáf*-nál *duchon, hosáno, én kélohénu, olénu.*

17. *Átó chonántónu, jaale vejovo, havdoló* láng és fűszer nélkül. Reggel *tefiló jáláé vejóvó*-val, egész *halél,* a tórához négyet szólítanak, ünnepi *muszáf, hosánó.*

21. *Mizmor leszodó* is, *lamnacéach* is és a szombati zsoltárok *nismasz* nélkül, egész *halel* és egész *kadis.* A tóra kivételénél Isten 13 tulajdonsága és az ünnepi *ribono selolom, seá Jiszróél, echod, gadlu, muszáf, keduso* és *adir adirénu.* 7 körmenet, *én kélohénu, olénu,* este lecholch *dódi hisznaori* nélkül.

22. *Maarovisz* nincs, *vajchulu, mógén ovósz, bame madlikin* nincs, *kidus sehechejonu*-val, *sacharisz*-nál *jocér,* egész *halél, kohelet* könyve, tóraolvasás, *másiv hóruách, duchon* nincs, *én kélohénu, olénu, minchó*-nál tóraolvasás.

23. Tegnapi *maarovisz, vatodiénu*, 7 körmenet, *jehálélu, ólénu, sacharisz*-nál *jocér*, egész *halél, én komocho*, 7 körmenet, tóraolvasás, *muszaf, én kélohénu, olénu, minchó.*
24. *Havdóló* láng és fűszer nélkül, *táchánun* nincs, sem *jehi rócón*, sem *él erech ápájim, lamnacéách* azonban igen.
29. *Berésisz* szombatja, *jocér*, ujhold kihirdetése, *minchó*-nál nincs *cidkoszchó cedek. Borchi nafsi.*

Chesván.

20. A hármas bőjt kihirdetése.
27. Az ujhold kihirdetése.
29. *Jom kipur koton.*

Kiszlév.

1.Első *veszén tál umotor.*
15. *Chanuka* lángok 3 áldással.
26. Először *chanuka* gyertyák, azután a szombati láng. *Chanuka* szombatja, *jocér*, 2 tórát vesznek ki, kihirdetik az ujholdat, *cidkoszcho cedek* nincsen.
27. *Vihi noám* és *átó kodós* után gyertyagyujtás, azután *vájiten lechó* és *havdoló*, otthon megfordított sorrendben.

TÉVÉSZ

1. Két tórát vesznek ki, ujholdi *muszáf alhaniszim*-mel.
10. Bőjt. *szelichósz, anénu*, tóra olvasás reggel és délután.
25. Ujhold kihirdetése.

Sevát.

15. Nincsen *tachanun jehirocón, jocér.*

Ádár.

1. *Jocér*, 3 tórát vesznek ki, *cidkoszcho cedek* nincs.
8. Két tórát vesznek ki.
13. Bőjt, *szelichosz, ánénu*, tóraolvasás reggel és délután. 3 fillért nak *sekel* megváltás cimén. *Jeve rechechó, szim solóm.*
14. *Ál hániszim*, egész *kadis megila*-olvasás 3 áldással, utána is áldás, *olénu*, reggel *pijutok*, tóra olvasás 3 személy felhivásával, *megila*-olvasás 3 áldással, *tefilin* a *megila*-olvasásnál rajtunk van. *ásré, uvó lecijon, lámnácéách* nincs.
15. *Cidkoszcho cedek* nincsen.
22. *Jócér* 2 tórát vesznek ki.
29. Két tórát vesznek ki. Ujhold kihirdetése, *cidkoszchó cedek* nincsen.

Niszán.

12. Bőjt az elsőszülött fiúk részére. *Ánénu.*
14. *Jocér, hágodo* első fele.
15. *Vátodiénu, maarovisz, jocér*, két tórát vesznek ki, *ásré, jechálélu, tál*, a kohaniták áldása.
16. *Maarovisz, szefiró, jocér*, két tírát vesznek ki, a kohaniták áldása.
17. *Áto chonántonu, jáálé vejóvó, havdóló* fűszer nélkül.
21. *Maarovisz* nincs, *kidus sehechejónu* nélkül, *szefiro, jocér*, fél *halél*, két tórát vesznek ki, kohaniták áldása elmarad.
22. Tegnapi *maarovisz, vatodiénu, kidus sehechejonu* nélkül, *szefiró, jocér*, fél *halél*, két tórát vesznek ki, *mazkir, áv horáchámim*, kohaniták áldása.
23. *Áto chonántonu, szefiró, havdoló* fűszer és láng nélkül, *él erech ápájim, lámnácéách.*
26. Az atyák mondásainak elkezdése.
29. *Jom kipur koton* elmarad.

Ijár.

5. A hármas bőjt kihirdetése.
18. *Tachanun* nincsen.

Sziván.

6. *Máárovisz, kidus sehechejonu*-val, *jocér*, egész *halél*, két tórát vesznek ki. *Akdomusz.*
7. *Maarovisz, kidus, sehechejonu, jocér*, egész *halél*, Rut könyve, két tórát vesznek ki, *Jeciv piszgom, mázkir,av horachamim*, kohaniták áldása.
8. *Átó chonántonu, havdóló* láng és fűszer nélkül, nincsen *tachanun*, de *lámnacéach* igen.
11. *Jocér.*
18. *Jocér.*
25. *Jocér*, ujhold kihirdetés.
29. *Jom kipur koton.*

Támuz.

9. *Jocér.*
17. Bőjt, *szelichósz, ánénu*, tóraolvasás reggel és délután.

23. Ujhold kihirdetése. *av horáchámim.*
28. *Jom kipur koton.*

Áb.

1. *Jocér,* két tórát vesznek ki. *Áv horáchámim.*
9. Bőjt, a függönyt leveszik, halk ima, ki-ki külön mond áldást a lángra. Siralmak könyve ülve. *Átó kodos,* az egész *kadis tiszkabél* nélkül, reggel *talisz* és *tefilin* nélkül, *jevorechechó* és *tachanun* elmarad, tóraolvasás reggel és délután. Siralmi költemények. *Asré, uvólecijón, váán zoosz beriszi* nélkül, *olénu,* délután a napi zsoltár, *talisz, tefilin, hachém, ahénu, jévorechecho, szim solóm, tachanun* nincs, az egész kadis
10. *Havdóló* fűszer és láng nélkül.
15. *Jocér, cidkoszhó cedek* elmarad.
22. *Jocér.*
28. *Jom kipur koton.*
29. Ujhold kihirdetése.

Elul.

1. Első *sofár* fuvás.
21. *Szelichósz* kezdete.
27. *Jocér.*
29. Korai *szelichósz,* csak az első *tachanun, sofár*-fuvás elmarad.

f. d.

II. RÉSZ:

A JÖVŐ ELÉ...

A PROGRAMM.

Irta : DR. HEVESI SIMON vezető főrabbi.

Szerkesztő Ur hozzám intézett kedves soraiban azt a szuggesztiót fejezi ki, hogy irjak a missziós programmról.

Valóban ez az igazi programm. Természetesen csak belmisszióról lehet szó.

A jogász, a politikus, a közgazdász talán más programmot találna előbbrevalónak, mert fájdalom, bajaink nagyok és sokfelé ágazók.

Itt a panasz a *numerus clausus* miatt a tanulási szabadság terén. Ott a panasz a *numerus nullus* miatt a legtöbb életpályán. Ha részletezni kéne, hosszu sort lehetne ideróni. Amott a panasz társadalmi osztályok pusztulására, ami ha nem is egyforma mértékben, de egyformán sujt zsidót és nemzsidót. Az iparos osztály, a kereskedő osztály tengő léte egy siralmas harctér és szomoru vereség képét nyujtja, egy pusztuló világ szomoru képét.

És van-e, aki a vak mélységbe kiáltja riasztó szavával : ha elpusztul a magyar kereskedelem, akkor a külföldi tőke vazallusává válik az ország.

Megértem tehát, hogy vannak, akik más programmról szeretnének szót — és én mégis arról beszélek, amire Szerkesztő Ur hozzám intézett soraiban rámutat.

Mert ebben látom Izrael erejét és a magyar zsidóság belső megerősítőjét. A megértésében annak, hogy mit jelent vallásunk filozófiája, világfölfogása, etikája, a megérthetésében és a tökéletes belevitelében a mi életünkbe, mint egy imponáló és csodálatos életvalóságot, a mi bennünket lelkileg föléemel a megpróbáltatásoknak és viszontagságoknak és kifelé ellenállhatatlan erővel tiszteletet parancsol.

A mi Majmonidesünk azt tanítja, hogy Mózes az a próféta

volt, aki álomkép, anyagias vizió és földi szimbolum nélkül közvetlenül és tisztaságban fogta föl az Istent.

Ez Izrael feladata is és vallásának a lényege. És ilyen vonatkozásban mondja a próféta, hogy sötétség borítja a földet és sötét boru a nemzeteket, de Izraelre rásüt az Isten fénye és az ő dicsősége látható fölötte. A transcendens világból jövő sugár ragyog Izraelre, az Isten anyagfölötti felfogásának metafizikai fénye és ennek a világosságnak kipusztulni nem szabad.

Mondjátok meg a gyermekeknek : ne legyetek hitehagyók! Ebben a világosságban nevelkedjék a lelketek ! Ne vágyakozzatok anyagi előnyökért vagy üldöztetéstől megriadva más zászlók felé. Ti erre vagytok rendeltetve, hogy a szellemi lét örök principiumának szellemi fölfogása legyen látható rajtatok.

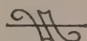
Hát ha ezt megértitek, ez nem volna tinéktek elegendő erkölcsi támasz? Nem elég tinéktek, hogy a legfelsőbb szellemi hatalom van, ő a lét kútfeje, mindennek alkotója, aki megszenteli a létet, mert tőle ered, aki a tiétek, mert fel tudjátok fogni, aki közel van hozzátok, mert lelketek hozzá tapad és hivja és várja őt, aki azt akarja, hogy szeresd az Örökkévalót, a te Istenedet, egész sziveddel, egész lelkeddel, minden valóddal, aki erkölcsi támaszod neked, mert kinyilatkoztatta néked a jónak törvényeit ?

Hát lelki igazság szerint nem elegendő néktek ez : Én vagyok az Örökkévaló, a te Istened — és a : Halljad, Izrael, az Örökkévaló, a te Istened, az Örökkévaló Egyetlenegy ? Nem elegendő neked az erkölcsi törvény fönsége, a felebaráti szeretet magasztos tana, szeresd embertársadat, mint tenmagadat? Nem elegendő neked a családi élet tisztaságának törvénye, a szülők iránt való szeretet és tisztelet igéje, a jog, a törvény, az igazság kultuszának parancsa, az emberi boldogság, élet, becsület, tulajdon, szabadság, méltóság védelmének tana? Nem elég neked a társadalom harmóniájának biztosítását szolgáló törvények malasztja, nem elég neked az emberiség jövendőjének, messziánikus dicsőségének hirdetése és hite, melynek valósága eljövend ? Nem elég neked a szellemiség és erkölcsiség, szeretet és jóság kultuszának itinerariuma, melyet vallásod ad, melyet mártirezredévek hősei, a te őseid megőriztek és fenntartottak számodra, nem elég neked a kaddis ima, melyet apádért és anyádért mondhatsz és nem elég neked az örök mécs, melynek fénykörében a makkabeus meggyőződés és az Adonaj echod örök hite ég ?

És ha elég neked, akkor élj tökéletes, tiszta, méltóságteljes zsidó erkölcsi életet és akkor a sötét földi gyülölet infernális kapui se vehetnek hatalmat fölötted, akkor egy beteg, megzilált, megrongyolt, háboru utáni kor téveteg eszmevilága se lehet urrá fölötted, akkor nem forgathat ki magadból egy szkeptikus, megbontott lelki egyensúlyu, önmagával meg-

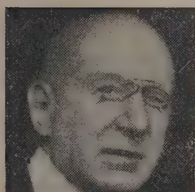
hasonlott, cinikus és boldogtalan nemzedék örvénylő fertője sem, akkor megmaradsz az örök Izrael, a hit és erkölcs örök letéteményese.

Ebben az eszmében van a programm. És ezzel összefüggésben ráutalok és fölhivom az akarók figyelmét a Pesti hitközséghez benyujtott két javaslatomra, melyek egyike szól egy vallási folyóirat megindításáról, a másik pedig az ifjuság vallásérkölcsi megszervezéséről.

A magyar zsidóság életkérdése.

Irta : Báró Dr. KOHNER ADOLF,
a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának elnöke.

A zsidóság fennmaradásának egyik oka, bármily paradoxul hangzik, a középkor gettórendszerében keresendő. Az üldözések, az állandó elnyomás kétségkívül megváltoztatták őseink jellemvonásait és bizonyos, hogy a mai kései kor emancipált zsidójának lelkében még ott lappang az évezredes üldözés atavisztikus, öntudatalatti emléke. De a gettónak, amely vasabroncsként zárta körül az európai városok zsidóságát, megvolt az a hatása, hogy kifejlesztette az összetartás, az együvétartozás, a testvériesség érzéseit, amelyek a vallásosság mellett mint fenntartó, konzerváló erők szerepeltek. Ez volt az oka annak, hogy a zsidóság minden véres elnyomás ellenére fennmaradt és nemzedék nemzedéknek adta át tradicióit, hithűségét, töretlen életerejét. A gettó nem ismert egygyermekrendszert, amely úgy látszik, mindenütt a civilizáció „vívmánya".

Az újkorban, a XVII. és XVIII. században valósul meg Európában első ízben a *numerus clausus* ősi, már a fáraók által bevezetett válfaja : a zsidóság természetes szaporodásának mesterséges, törvényes korlátozása. A német-római birodalom területén számos helyen a zsidók házasságkötése fejedelmi engedélyhez volt kötve és a megállapított arányszámhoz szigorúan ragaszkodtak a hatóságok. Féltek a zsidóság elszaporodásától, a kereskedő és iparűző városi polgárság félt a versenytől.

Ha ma körültekintünk a nyugat- és középeurópai zsidóságban, megállapíthatjuk, hogy ez a félelem feleslegessé vált. Az elmult évszázadban a zsidóság politikailag és gazdaságilag felszabadult a középkori megkötöttség alól, de úgy látszik, sokat veszített régi vitálitásából. Csak egy példát kívánok ennek illusztrálására felhozni. A magyar zsidóság természetes szaporodása ijesztő hanyatlást mutat. *Mig* 1900-

ban 1000 *zsidó lélek után a természetes szaporodás kb. 16 fő volt, addig 1926-ban csupán 1 fő ; nem egy városban a halálozások száma meghaladta a születések számát.* Igaz, hogy a világháború folytán mindenütt csökkent a természetes szaporodás, de seholsem oly aggasztó mértékben, mint a zsidóságnál. Igaz, hogy a gazdasági viszonyok, az általános fejlődés iránya nem kedvez a lakosság természetes gyarapodásának, de rá kell mutatnom, hogy a háború után minden országban és a középeurópai zsidóság kivételével minden népnél beállott a regeneráció és ezzel kapcsolatban a születések emelkedése. Az is tény, hogy a zsidóság eminenter városi jellegű és mindinkább a nagy városokban tömörül, már pedig a nagyvárosok lakosságának természetes szaporodása minimális szokott lenni. Kétségtelen, hogy a zsidóság ebben a tekintetben osztja a városi lakosság sorsát, de nem tagadható, hogy az egyébfelekezetű városi népesség természetes gyarapodása még mindig túlhaladja a zsidóság természetes szaporodását. De tovább mehetünk : *nemcsak a nagyobb, hanem a kisebb városok zsidóságának születési arányszáma is csökken.* Tudvalevőleg a vallás- és közoktatásügyi minisztérium mindazon elemi iskolák államsegélyét beszünteti, melyeknél a tanulók létszáma a 30 főt el nem éri. Sajnos, a folyó évben már négy vidéki kisvárosi zsidó elemi iskola van kitéve a tanulók létszámának rohamos csökkenése miatt a megszüntetés veszélyének.

Én úgy látom, a magyar zsidóságnak ez az életkérdése, ettől függ a jövője. És azt hiszem, ez a probléma nem gazdasági, nem városi, nem kulturális, hanem erkölcsi, helyesebben vallási probléma elsősorban. Lehet, hogy a gazdasági viszonyok fejlődése és a kulturális haladás nem kedvez a természetes szaporodásnak, de ott, ahol a családi élet alapja a vallásosság, ahol a zsidó hagyományok még nem vesztették el éltető erejüket, nem fenyeget a lassú pusztulás és kihalás réme. Keressük meg azt az utat, amely a ma zsidóságát visszavezeti az ősök igazi, bensőséges, vallásos családi életéhez és akkor oly erkölcsi tőkét nyertünk, amely ellenáll a változó viszonyok minden kísértésének és romboló hatásának.

NAPFELKELTE.

Irta : **HARTSTEIN LAJOS** az Orth. Központi Iroda ügyvezető alelnöke.

Milyenek a hazai zsidóság kilátásai a közeli jövőben és várható-e mielőbb az utóbbi évtizedben fölénk tornyosult fekete felhők eloszlása ? !

A jóslás a legháládatlanabb foglalkozás, melyhez ugyan nemcsak én, de más sem ért, ám a felekezetembeliek túlnyomó többségének jellegzetes tulajdonsága, hogy mindenhez hozzászól és véleményt formál, akár magán-, vagy büntetőjogi, pénzügyi, gazdasági vagy poli-

tikai kérdés forog szőnyegen. Különösen, ha „megjósolhat“ valamit. Magam részéről azonban nem szeretek olyan kérdésről nyilatkozni, amelyet nem ismerek alaposan.

A fenti kérdésben sem érzem magamat feljogosítva, hogy jósolgassak. De tekintve, hogy több, mint négy évtizede foglalkozom tüzetesen felekezetem ügyeivel, annak érdekében sokszor mint kezdeményező, első sorban pedig mint küzdő és irányító dolgozom és nemcsak a felszint látom, hanem a kulisszák mögötti sugókat is ismerem, az eddigi tapasztalataimból következtetve, jogosan megállapíthatom a következőket:

Az utóbbi évek fagyos, dermesztő hidege nemcsak enyhült, de a tavaszi kellemes légáramlat már itt is van és minden jel arra mutat, hogy a felkelőben levő nap sugarai szétoszlatják az éjszaka koromsötétségét. Ha a zavarosban halászó kétes exisztenciák és a sötétségben szerepet játszott kétes alakok kétségbeesett erőfeszítéssel próbálkoznak is még ideig-óráig megállítani a nap járását, visszaszorítani a szabadság enyhülést hozó szellőjét és a jogfolytonosság helyreállítását megakadályozni, ezt a folyamatot nem képesek tovább feltartóztatni.

Az általános súlyos és rendkivül nyomasztó gazdasági és kereseti viszonyoktól eltekintve, reménytelten és bizakodva nézhetünk az új év küszöbén a jövő elé. Felekezetünknek a közelmultban tapasztalt helyzetére visszaemlékezve, erkölcsi kötelességet teljesítek, amikor mélységes hálával konstatálom, hogy *a kultuszkormánynál, illetőleg annak a felekezetünk ügyeivel foglalkozó második ügyosztályánál még a legsötétebb és legszomorubb antiszemita heccek és üldözések idején is legmesszebbmenő jóakaratu támogatásra találtunk.* A kurzus-hangulat ott nem talált alkalmas talajra és nemcsak oda tartozó felekezeti ügyeink nyertek kedvező elintézést, hanem a többi minisztériumok illetékességébe utalt felekezeti ügyeinket is leghathatósabb pártfogásában részesítette. A két országos izraelita iroda a fogalmazási kartól a kultuszkormány legfelsőbb vezetőjéig mindig a legjobb indulatu támogatásra talált. Ha a status quo kérdésben a hazai zsidóságot indokolatlan jogsérelem is érte, ez nem írható a kultuszkormány terhére.

Tekintve, hogy hír szerint kisérletek történnek a sérelmek reparációjára és békés kiegyenlítésére, ezúttal még nem óhajtom az összes titkos rugókat, a csunya testvérárulást, történelmi hamisításokat és félrevezetéseket felfedni, de az igazságot már most is le kell szegeznem: azt, hogy ez a zsidóság jól felfogott érdekeit sújtott merénylet nem a kultuszkormányzat akaratából történt.

A Mindenható árassza békéjét mindnyájunkra...

ZSIDÓ POLITIKA.

Irta: **Dr. GLÜCKSTHAL SAMU** felsőházi tag,
a Pesti Izraelita Hitközség elnökhelyettese.

A magyar zsidó életben ezidőszerint a gazdasági kérdések uralkodnak. Az érdeklődés más kérdések iránt háttérbe szorult. Különben az egész magyar társadalmat elárasztotta már a bizalmatlanság és a máskor erősen lüktető politikai kérdések túlnyomórészt már csak gazdasági elgondolásokból élősködnek.

A magyar zsidónak oka van arra, hogy mélységes fájdalommal szemlélje mindezt. A kiegyezés után a magyar zsidó veleszületett vállalkozási kedvvel avatkozott a magyar gazdasági életbe és mindenki elismeri, hogy a nagy gazdasági fellendülés, amelynek a múlt század utolsó harmadában tanui voltunk, nagyrészt a zsidó kezdeményező munkára vezetendő vissza. Ez a gazdasági munka lélektanilag a liberális politikai felfogásban gyökerezett és abban, hogy a zsidóság látta, miszerint munkája elismeréssel és megbecsüléssel találkozik.

Ma azt tapasztaljuk, hogy a zsidó kezdeményező munka csaknem teljesen szünetel és a bizalmatlanságnak nyomasztó érzetével találkozunk lépten-nyomon. Panasz-panaszra halmozódik, az elszegényedés mind szélesebb arányokat ölt és a keresetnélküliség a zsidó rétegekben mind nagyobb méretűvé lesz; a zsidóság súlyos gazdasági krizisbe került. Természetesen ez a krizis nem maradhat elszigetelve, hanem átszivárog a többi gazdasági rétegekbe és ma már a paraszttól a legkomplikáltabb gazdasági élet képviselőjéig mindenki siratja az elmúlt időket és bizalmatlanul néz a nagy jövőbe.

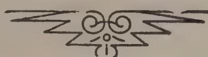
Ha ennek az eddigelé még soha sem tapasztalt válságnak okait vizsgáljuk, úgy nem csak egyetlen egy indító mozzanatra bukkanunk de már a kezdőleges vizsgálat is kétségtelenné teszi, hogy a zsidó társadalmi osztályok iránti sajátlagos politikánk ráhatásának igen nagy szerep jut. A gazdasági életnek vállalkozási kedvre, mozgékony és eleven lüktetésű életre van szüksége. A magyar zsidónak ma nincs vállalkozási kedve, mert érzi társadalmi és politikai kedvezőtlen helyzetének súlyát és ennek hatása alatt nem tud felemelkedni messze kihatású gazdasági munkára és félelem és bizalmatlanság szállja meg.

Ha végigmegyünk az uccákon, fájdalommal tapasztaljuk a pangást, mind sürübben láthatók üres üzlethelyiségek, új üzlet nem nyilik és új iparvállalat nem keletkezik. A tőzsdéről, amely ugyancsak a magyar zsidónak egyik nagy érvényesülési terve, elszállott minden vállalkozási kedv, és hozzászoktunk ahhoz a mondáshoz, hogy a budapesti tőzsdének már megszűnt a rendes életfunkciója és hogy a piac elvesztette közgazdasági jelentőségét. Ugyanezt tapasztaljuk a kereskedelmi életnek más mindenféle ágazatában és ugyanigy az intellektuális kereseti osztályokban is. Élettelen és léleknélküli a magyar gazdasági életnek vérkeringése. Ezermesterek keresik a magyar gazdasági

válságnak rugóit, de még senkisem foglalkozott behatóan és komolyan azzal, hogy milyen kihatása van a magyar politikának zsidó vonatkozásban mindezekre a kérdésekre. Az utóbbi időkben tudományos vizsgálatok megállapították már azt, hogy az északeurópai városok hirtelen és nagyarányu fejlődése arra vezetendő vissza, hogy ott nagy arányban telepedtek le zsidók, akik a gazdasági életbe új mozgató erőket vittek. Ugyancsak megállapíttatott, hogy viszont azokbán a városokban, ahonnan elvándorolt a zsidóság, vagy ahol elgyengült a zsidóság ereje, nagy visszaesés és elernyedés volt tapasztalható. Budapesten a lakósságnak több mint egyötöde zsidó. Ez az egyötöd gazdaságilag képzett elem, amely természetesen Budapest gazdasági életének jóval több mint egyötödét képviseli. Ha ilyen nagy és széles társadalmi réteg beteg, beteg az egész társadalom.

Ez a helyzetkép. Sürgős szükség volna arra, hogy a magyar zsidópolitika megváltozzék. A megfélemlítés helyébe a buzdításnak kellene lépnie, a gazdasági elnyomás helyébe pedig a gazdasági elismerésnek.

Meg vagyok győződve arról, hogy ha a magyar zsidó lelkiereje és buzgalma visszatér, ujraszületik a vállalkozási kedv és megindul a pezsdülő gazdasági élet.

MÉG MINDIG ITT VAN...

Irta: Dr. GÁL JENŐ *országgyülési képviselő.*

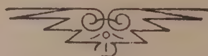

Még mindig itt van. A Haller-törvény elállja az egyetemek kapuját. A kultuszminiszter évről-évre kapacitáltatja magát és úgy tessék-lássék felemeli a beiratkozási létszámot. De nagyon kell érte instanciát járni. A többiek pedig, a kiszorultak, mennek Olaszországba, Németországba meg Párisba, vagy Oxfordba és szerzik a kitüntetéses diplomákat, orvosok, tanárok, mérnökök lesznek a legjavából. A külföldi oklevél azonban nem elegendő képesítés Magyarországon, a magyar ember, aki Genfben egyetemi tanár, Budapesten nem teheti ki orvosi címtábláját. Ez a numerus clausus folytatása.

Az így bevallott és nyíltan hirdetett korlátozás mögött azonban egy másfajta numerus clausus is terpeszkedik. A csöndes, a titkos. A szemérmeset játszó. Nem veszed észre, mikor szemtől-szembe állasz, mert csak akkor mondják, amikor már elmentél: derék ember, kitünő ember, kár, hogy zsidó. Ez a társadalmi numerus clausus. És ez a bűnösebb. Nincs ellene védekezés. Vagy talán nem is kell. Majd rájönnek lassanként, hogy ennek az országnak minden hű fiára szüksége van. Ha zsidó, ha keresztény. Mert minden magyarok teszik a magyar népet. És csak az egész nép birtoka a haza. Nincs privilegi-

zált hazaszeretet, mert a hi'éhez ragaszkodó zsidónak senki és semmi el nem tilthatja hazájához, nemzetéhez való törhetetlen ragaszkodását. Antiszemitizmusból nem lehet a magyar létszámot csökkenteni, mert ez lehet tetszetős ellenségeink körében, de aki magyar, az arra törekszik, hogy minél többen legyünk államot alkotó, nemzetet fenntartó magyar állampolgárok.

Ez a felfogás, e tiszta magyar meggyőződés fogja elpusztítani — a numerus clausust.

Veszendőben a zsidó ideálok.

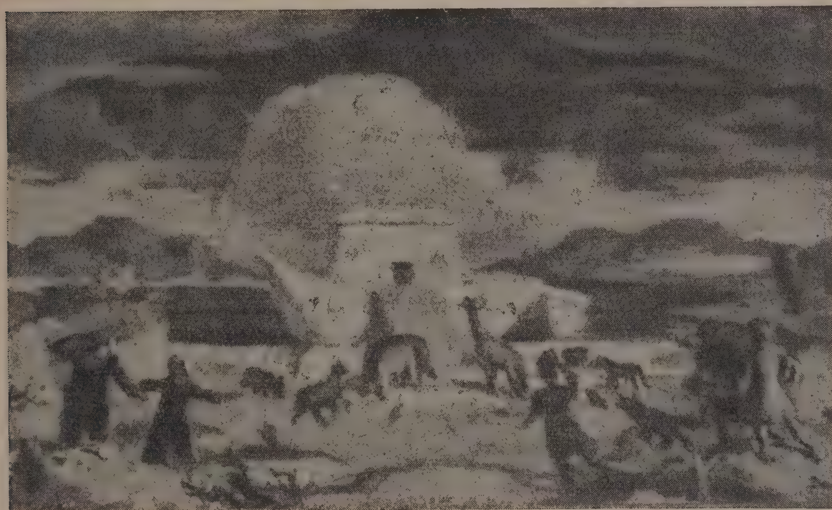
Irta: **WERTHEIMER ADOLF**, az IMIT elnöke.

A magyar zsidóság jelen helyzete mindenkinek, aki arra hivatalból kötelezve van, de azoknak is, kiket hivataluk ugyan nem kötelez, de ugy érzik, hogy erre belső hivatottsággal birnak, kötelességükké teszi, hogy a magyar zsidóság életbevágó problémáival foglalkozzanak. E problémáknak nagyobb vagy kisebb jelentőségét, sürgős vagy kevésbbé sürgős voltát egy általános platformra fektetni nem lehet. Minden országnak megvannak a maga külön zsidó kérdései, melyek megitélése a mindenkori viszonyokhoz és az idők mentalitásához igazodik. A problémák nem mindig felekezetpolitikai természetüek. Azt lehetne mondani, hogy eltekintve a mindennapi megélhetéssel összefüggő és igen gyakran törvényeken és rendeleteken alapuló kérdésektől, horderejükre nézve fontosabbak azok, melyek a zsidó lelki és szellemi élet kialakulását befolyásolják.

Mi, magyar zsidók legnagyobb bajunknak tekintjük közvetlenül a kommün megszünése után *a budapesti zsidóság egy jelentékeny részének felekezetünkből való kiválását*. Nemcsak azért mondom ezt legnagyobb bajunknak, mert ezáltal sok intellektuális értéket és a zsidó közcélokhoz nagy mértékben hozzájáruló tehetős rétegeket veszitettük el, hanem főleg azért, mert a kitéréseknek oly váratlanul jelentkezett áradata a megmaradottak eléggé jelentékeny részénél megteremtette az *indifferentizmust a zsidó érdekek és intézmények iránt*. Ha ennek kellő időben gátat nem vetünk, félnünk kellene, hogy a magyar zsidóság sziklafalának ellentálló képessége meginog az idők viszontagságaival szemben. Ha e veszélyeket előrelátva, velük idejében szembeszállunk, még sok mindent jóvátehetünk és sok mindent kikerülhetünk. Legfontossabnak tartom, hogy megtaláljuk a módot : hogyan tudjunk hatni azok lelkiismeretére, akik sok esetben semmire sem gondolva, sokszor csak nemtörődömségből, némely esetben nyegleségből megfelejtkez-

nek azon kötelességekről, melyek zsidó voltukból fakadnak. *A zsidóság minden időben a humanizmust jelentette* és pedig nemcsak a szószerint vett felebaráti szeretetet, hanem a szónak legjobb értelmében a *közügyekben való részvételt is.* Közügy volt minden, ami az emberszeretet, a zsidó kultura, a lelki és szellemi kifinomodás kérdéseit ölelte fel, sőt nemcsak szorosan ezeket a fogalmakat, nemcsak mindazon intézményeket, melyek kereteiben az ige testet öltött : mint az árvaházakat, kórházakat, vakok és siketnémák gyógyházait, a jótékonysági szerveket stb., hanem az iskolát is, melyben vallásunk magasztos tanait csöpögtetik a fogékony ifjuság szivébe és a templomot is, melyben papjaink a hivők összességét tanitják a zsidó etikára és a hit szellemére. *Mindez együttvéve zsidó közügy.*

Fényes Adolf: Noé bárkája.

És most visszatérek arra, hogy miért tartom oly nagy bajnak vagyonosabb hittestvéreinknek indifferentizmusát közügyeink iránt. Sajnos, a tömeg minden időkben a tehetősek példáját követte. Ha most már éppen ez az osztály mutat közömbösséget a közügyek iránt, nemcsak saját önmaga ellen vétkezik, amennyiben közvetlenül vagy közvetve rombolja vagy mállasztja az eszményi zsidóság mentsvárait, de példájával hozzájárul az alsóbb rétegek felekezetük iránti hűségének és ragaszkodásának lemorzsolásához .si

Miért mindez ? *Mivel pótolják vagyonosabb zsidóink ezt a lelki űrt, mely a kiveszett zsidó erkölcsök helyén támad?* A maroknyi zsidóság a világ népeinek kétmilliárdnyi összességében csak ugy tudott nemcsak fennmaradni, hanem arra a jelentőségre szert tenni, amelyet senki tőle meg nem tagadhat, hogy messze számarányán felül kivette részét az erkölcsi és kulturális gondolatok harcából, az emberiség előbbre-

vitelének nemes küzdelmeiből. Ha az erre való törekvést magunktól eldobjuk, ha teljesen elmerülünk az anyagi boldogulásra irányzott igen sokszor sivár, köznapi, hogy úgy mondjam, kézi tusákban, mi lesz akkor a jogcimünk arra, hogy az emberiség nagy szellemi és erkölcsi tényezői védelmükbe fogadjanak bennünket az örökös támadások ellen és szószólói legyenek nagy értékünknek ?

Különösen fontos nálunk éppen most, midőn a közelmult vészthozott eseményei után, bár nagyon csekély mértékben, mintha nekünk is derengene. Ne zavarjuk meg az eszmei tisztulást azáltal, hogy jogos alapot adunk alantas támadóinknak, hogy rámutathassanak arra, hogy az eszményi alap *a magyar zsidóság közepette is megingott*, hogy a mi körünkben is *veszendőben vannak az ideálok*, hogy közöttünk is mindjobban elszaporodnak azok, kik ahelyett, hogy a csillagok felé vetnék tekintetüket, az ut porában keresik boldogulásukat.

Emlékezve régiekre és buzdulva a nagy elődök példáján, *vegye ki mindenki az őt megillető részt a hitéiet mozgalmaiból, intézményeink felvirágoztatásából.*

Egyházi reviziót!

Irta : DR. WALLENSTEIN ZOLTÁN pécsi főrabbi.

A „három hét“ borongó történelmi hangulatában a Balaton tükrén révedezem. Sima vizével szőkén kacérkodik a nyár. Ezüstös csillogásával pazarul szórja tele a napsugár. Köröttem a sárga homokban visongó kedvü gyerekek kergetőznek. Énrám lila árnyékot dob a hangulat. Egyszerre megszólalnak bennem antik melódiák. Közelgő tisabeábi szivperzselő jajongó jeremiádák. Már nem tudok — nem látok semmi mást. Nem hallom a játékos gyermeki kacajt. Csönd van körülöttem. Puha sötétség. Menekülök az epikurosi diatribék világából. Elszakadok mindentől, ami csak emberi. Belefogódzom az Istenbe. A jeruzsálemi főszentélyre dobott tüzcsóvának egy fénysávja belehull az én kicsiny világomba. Misztikus kórus kiséri. Úgy izzik lelkem ködfátyolos ormai fölött, mint a pernyévé hamvasztott tórahártyákon a gyilkosan tüzdelő fény.

Lelkem fájó gerezd. Rajta sürü, rakott szemek : a zsidóság vérző szivének megtördelt cserepei. Az én bánatom gerezdjén a magyar zsidóság lelke érik. Pygmalion-csókra várok, amely megérleli a magyar zsidó egyházi alkotmány éltető termését — belülről, körünkből. Amely elhozza az Igazság szüretét — kivülről, hazánk részéről. Zsidó egyházi revizióért kiáltok ! Zsidó egyházalkotmányi reviziót követelek !

Van egy francia mondás: J'y suis, j'y reste. Itt vagyok, tehát itt is maradok. Valóban. Az tagadhatatlan, hogy mi itt vagyunk. Isten akaratából a történelem tanulsága szerint itt is fogunk maradni. De életünkbevágóan fontos az a kérdés, hogy hogyan. Hogy milyen egyházszervezeti erejü állapotban.

Én nem bánom! Állom, vállalom és kimondom a szót, azt az én legnagyobb szomoruságomat: — hogy ez a magyar zsidó hitfelekezeti élet tele van mélységbe taszitó szakadékokkal, megsemmisülésbe vezető hegyoldalakkal, nirvánába görgető lavinákkal!

Ennek a magyar zsidóságnak az 1868-i kongresszus óta a vérébe ment át az egyházi szervezettel: az erővel, tekintéllyel, fegyelmezett disciplinával szemben való, „csakazértse" jelszavas ellenzékiség.

A hatvan évvel ezelőtti rozsdalelküség pusztitó erő még ma is.

Az áthatlan betonfalakkal eltorlaszolt fejü maradiság nem törődik azzal, hogy oldott kévéként széthullunk.

Belekótyagosodott sötét fikciók varázsába. Nem tud észre térni. Nem akar kijózanodni. Üres jelszavakat dobál a levegőbe.

Félévszázados tisztitatlan, dohos, penészes sikátorokban botorkál. Fél a napsugártól. Nem akarja beengedni a friss levegőt.

Hat évtizedes békanyálas, poshadt állóvizekben lubickol. Nem látja, hogy a „haladó zsidóság" „halódó zsidósággá" lett.

A „quieta non movere" kényelmes mozdulatlanságának penészfolttal patinás tógájában ósdi dogmákat cseppfolyósit.

És a magyar zsidó életet bele akarja öregiteni egy uj skolasztikába.

De hiába minden!

Nem fog sikerülni!

Mert a kongresszus kőpárnára fektette a rabbiság-hirdette Tóraeszmét, a hitéleti, a valláskulturális, az egyházi gondolatot. A hideg köveken azután meghültünk és tüdőbajt kaptunk. De most már untig elég volt a betegségből! Mi egészséges életet akarunk élni!

Nem fog sikerülni!

Mert a kongresszus szelleme törpe és kicsinyes. A magyar zsidóság pedig nagy és hatalmas akar lenni!

Nem fog sikerülni!

Mert ez a hatvan esztendő elvégezte a magyar zsidóság szervezetlen szervezetü testének patológiai anatómiáját és odaírta betegágya fölé: „megmértelek és könnyünek találtalak!"

Nem fog sikerülni!

Mert a „morituri te salutant" szózata csak a halálbainduló gladiátorok Cézárt-köszöntése lehetett. De a magyar zsidóság nem a halálba készül, hanem élni akar és be fog vonulni az egyházi alkotmány erőtadó sáncai közé!

Nem fog sikerülni!

Mert a hiterőt is eladminisztráló kongresszus füszálat is letaroló parlaggá szárított itt mindent. Nekünk pedig virágos föld kell. Zsidó egyházias élet tóraillatos tavaszos kertje.

Nem fog sikerülni!

Mert ezen a világon minden alá van vetve az evolució törvényszerüségének. Aki ellene szegül, halálra gázolja az idő vaskereke.

Nem fog sikerülni!

Mert a vaskalapos anakronizmus ideje lejárt. A penészgombás eledelből már elég volt. Külső kóros elváltozásokat, belső organikus zavarokat idézett elő. Egészen odavagyunk. Tovább most már nem birjuk. Gyorsan el kell távolitani a fertőző bakteriumokat. Különben menten mindenestül belepusztulunk. Menthetetlenül.

Nem fog sikerülni!

Mert az örökös sötétségben már ugyis rövidlátók lettünk. Egészen vakokká mégsem akarunk lenni. Elég volt az öngyilkosságból. Látni akarunk. Legyen világosság!

Róna József: Saul és Dávid.

Nem fog sikerülni!

Mert ha már életfánk leveleit le is hullajtotta ez az őszi hervadásos bús szellem, a bimbófakasztó tavaszt el nem rabolhatja tőlünk senkisem.

Nem fog sikerüni!

Mert ha már multunk nem volt, legyen legalább jövőnk.

Nem fog sikerülni!

Mert még a vadon erdei medve is fölkél téli álmából. Nem lehet tehát gondolkozófejü embereket és ezeknek szervezetét itt a kulturált Európa közepén lidérces jelszavakba dermesztve örök álomba ringatni.

Nem fog sikerülni!

Mert a „credo, quia absurdum" sohsem volt az ész fölvilágosító jegye alatt álló zsidó géniusz jelígéje. Most a repülőgép közlekedés ide-

jén pedig még kevésbbé vagyunk hajlandók a póstakocsiforgalmas hatvan évvel ezelőttről való szabályzatra csak azért föleskÜdni, mert az a józan ész szerint—abszurdum!

Nem fog sikerülni.

Mert mi látjuk, hogy az egész világon uj horizontok közelednek. Tessék tehát tudomásul venni, hogy ha uj horrizontok közelednek, akkor át kell értékelni eddig érinthetetlennek hirdetett elveket. Nincs többé „noli me tangere"! Nincs többé tabu! Nincs többé nebántsvirág!

Nem fog sikerülni!

Mert csak a „Sipka szorosban csendes minden". De nekünk hála Isten, vannak már művelt világi vezéreink, akik szóval és tollal hirdetik, hogy a „hit"-nek községét nem lehet adminisztrativ intézménnyé lealacsonyítani. És nem lehet kollektiv hivatallá eltorzítani.

Nem fog sikerülni!

Mert a zsidó lelkiismeret már nem alszik. Mert nekünk már vannak lucidus fejü világi vezetőink, akik belekiáltják a süket sötétségbe, hogy a hitközség „zsidó eszmei és szellemi életen alapuló közösség. Tehát magának a hitfelekezetnek az érdeke, belső és külső érdeke és becsületbeli kötelessége az, hogy ezen eszmei és szellemi élet legfőbb hirdetőjének és terjesztőjének vezető szerepet adjon és a méltóság olyan attributumával ruházza fel, amely őt, mint a zsidó hitélet letéteményesét, mint a zsidóság lelki, szellemi és erkölcsi meggyőződésének irányitóját a zsidó vallás szelleme és a zsidó tradició szerint teljes joggal megilleti".

Nem fog sikerülni.

Mert a πάντα ρεῖ mindenséget „cseppfolyós" állapotban szemlélő elve csak a görög filozófiának heraklitoszi világ elmélete. Nekünk azonban nem kell a szanaszéjjel „folyó" rendszertelenség „cseppfolyós" egyházi állapota. Igaz. A zsidóság szelleme az egyéniségnek teljes kifejlődést engedő szabadság principiuma. Ez azonban csak a vallásos etikának, az erkölcsi törvényességnek, a gondolatszabadságnak, a szellem szabados szárnyalásának az individuálizmusa. De nem jelentheti az emberi egyéniségek ható erejéből táplálkozó, más oldalról viszont örökkévaló eszmék méltó hirdetésének biztositására elhivatott egyházi alkotmánynak törvényesített alanyi „cseppfolyós" anarchiáját.

Nem fog sikerülni!

Mert most már a vak is látja, hogy a kongresszusi „szervezet" szarvasbogár filozófia volt. Sötétben járt. Nehezen mozgott. És a magyar zsidóságot nekivitte a falnak.

Nem fog sikerülni!

Mert nekünk kőszáli sasokra van szükségünk. Amelyek fényesen szállnak, magasan repülnek s uj horizontokat nyítnak meg szemeinknek.

....

Az én gondolatom gerezdjén a magyar zsidóság lelke érik...

Kőszáli sasröptü férfiakért kiáltok!

Jertek!

Adjátok ide a kezetek!

Mutassuk meg, hogy nekünk is van egyházunk! Mutassuk meg, hogy a zsidó egyháznak is van önérzete és méltósága!

Mutassuk meg, hogy nekünk is van tiszteletet tudásunk és tekintélyt ismerésünk!

És mutassuk meg, hogy nekünk is van tisztességre parancsolásunk!

A neoskolasztikus fikciók mumialelkü, ósdi módszeres maradi ideje lejárt!

A spirituszban van a helye!

El vele a muzeumba!

Hitfelekezeti életünk S. O. S.-t kiált!

Hallom a Tóra-eszme megcsonkított uralmának integritásért sikoltó jajszavát!

Leadom a vészjelet!

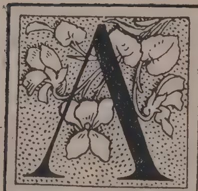
És magyar zsidó egyházalkotmányi reviziót követelek!!!...

Vallás és vallásosság.

Irta: DR. BAKONYI LÁSZLÓ,
a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának titkára.

Wer Wissenschaft und Kunst besitzt,
Hat auch Religion.
Goethe.

A vallás éppolyan megjelenési formája az emberi léleknek, mint a müvészet. Mindakettő ősi és örökös megnyilatkozás és miként az emberiség mechanizálódása, az élet elgépesedése sohasem fogja pótolni és helyettesiteni a müvészetet, éppugy a tudomány fejlődése, a természet megismerése nem jelentheti azt, hogy az emberi lélekből valaha is kivesszen a vallási érzület. A léleknek vannak a tudástól és a logikától teljesen független provinciái és ezeket a roppant nagy terjedelmü területeket sohasem fogja birtokba venni semmiféle tudomány. Ezt ma már minden komoly tudós és pszichologus elismeri, de félreismerték a XVIII. század enciklopédistái, a francia forradalom szellemi vezérei, a „pozitiv" filozófusok, a materialista elméletek naiv kigondolói. Legujabban pedig a kommunizmus apostolai hirdetnek háborut a vallás és ezzel az emberi lélek ellen és egészen biztos, hogy ez a háboru is vereséggel fog végződni. Az elmult század természettudománya, elvakulva azoktól a sikerektől, amelyeket a természet megismerése körül elért, azt hitte, hogy minden titok zára megnyilt előtte és csak később eszmélt rá, hogy a természet megismerése, helyesebben kiismerése nem jelenti a felette való uralmat. A *végtelen* fogalma, amellyel a matematika és

fizika operálni kénytelen, a legjobban bizonyitja megismerési képességünk véges voltát és tehetetlenségét; a *végtelen* azt jelenti, hogy tudásunk haladhat ugyan előre, de hiába kopogtat a végső okok és titkok kapuján.

A kommunizmus más oldalról próbálja megostromolni a vallás bevehetetlen erősségét; az uj társadalmi szervezetből kialakuló közösségi érzést, az állami élet uj formájából fakadó uj erkölcsöt kivánja a vallás helyére állitani. Az emberi léleknek teljes félreértésén alapul ez a kisérlet és éppen ezért éppugy kudarcot fog vallani, mint az Ész vallása, amelyet a francia forradalom adott ajándékul az uj állam polgárainak. Szem elől tévesztik, hogy az ethika sohasem helyettesitheti a pozitiv vallást. Az ethika cselekvési forma, amely a társadalom mindenkori állapotától, összetételétől, a gazdasági viszonyoktól függ és ekként bizonyos változásoknak, módosulásoknak van alávetve. A vallás azonban nem cselekvési, *hanem kifejezési forma, a benső áhitatnak, az öntudatlannak kiélése, amely lényegében állandó, ősi, maradandó.*

Azt mondottuk, hogy a vall. s épolyan kifejezési formája az emberi léleknek, akárcsak a művészet. Ebből következik az, hogy a vallás nemcsak belső lelki élmény, nemcsak hit, hanem külső megvalósulás, kifejezés is; nemcsak dogma, hanem ritus is, *nemcsak Tóra, hanem Avodah is.*

A le; vaskosabb dogmatikai tankönyv éppúgy nem pótolja a ritust, mint ahogy a legmélyebb tudományossággal megirt zeneszerzési munka nem kárpótol Beethoven szimfóniáinak egyetlen taktusáért. Nem elég hinni, imádkozni is kell; nem elég imádkozni, a szertartásokat is gyakorolni kell. Az ima: vallomás és vallomástétel nélkül nem lehet elviselni az életet. Igaza van *Wilde* Oszkárnak: „Mondd el, mi bánt, panaszold el fájdalmadat, tégy vallomást és máris enyhült a lélek fájdalma, máris megkönnyebbültél." Aki el tudja mondani, formába képes önteni keservét, könnyebben viseli sorsát. A mi zsoltáraink azért nyujtanak vigaszt évezredek óta a civilizált népek százmilióinak, mert a világirodalomban utólérhetetlen szépséggel és áhitattal fejezik ki az emberiség örök fájdalmát és legtisztább vágyódását.

Aki figyelemmel kiséri a modern, lélekelemzésen alapuló orvosi tudomány fejlődését, nem egy lélekbúvár és lélekgyógyitó ajkáról fogja hallani azt a megállapitást, hogy a lelki orvos bizonyos tekintetben a pap szerepét kénytelen átvenni, midőn a beteget vallomásra birja és ezáltal megkönnyebbülést nyujt számára. Lassanként helyreáll a beteg lelkében az önmagához és a külvilághoz való bizalom, a belső összeütközések elsimulnak és ujra elfoglalja helyét a társadalomban és a családban. Azt tapasztaljuk tehát, hogy mig a primitiv népeknél és a civilizáció kezdetleges korszakaiban a pap egyuttal orvos is volt, — ma bizonyos értelemben az orvos egyuttal a pap szerepét is kénytelen átvenni. Kétségtelen azonban, hogy a vallás *és a vallásosság* egyedül képes megelőzni azokat a szörnyü lelki megrázkódtatásokat, amelyek a mai kor gyökerétvesztett emberét végpusztulással fenyegetik. A vallás nemcsak gyógyit, hanem elejét is

veszi a lélek járványos betegségeinek. A vallásos ember könnyebben néz szembe az élettel, a belső konfliktusokat könnyebben viseli el, az eltévelyedések és szenvedélyek ragadozó áradata nem egykönnyen sodorja el.

Éppen ezért nemcsak a vallásfelekezeteknek, hanem az államnak is elsőrendü kötelessége a hitoktatás kellő elmélyitése. A valláserkölcsi szempontoknak az állami életben való érvényesitése — párosulva a vallási türelmességgel és a felekezetek kölcsönös, egymást megbecsülő és támogató munkájával — a jövő nemzedék szempontjából igen nagy fontossággal bír.

A mai zsidó generáció jórésze a rosszúl értelmezett felvilágosodás szellemében nőtt fel és valljuk be őszintén, sok tekintetben hiányos volt a vallási nevelése. Ezek a hiányok, ezek a hibák súlyosan megboszulták magukat, amint azt az elmúlt másfél évtized szomorú tapasztalatai eléggé megmutatták. A zsidóság — mint minden pozitiv vallás — nem elégedhetik meg a puszta hittel, a zsidóság megköveteli, hogy gyakorolja is, mert enélkül szürke, halvány elméletté sorvadna. Az a felfogás, hogy a régi, megszentelt imákra és szertartásokra ma már nincs szükség, ellenkezik a vallás lényegével és belső sivárságot, meddő terméketlenséget takargat. Bár paradoxként hangzik, de ugy van, hogy *a vallásban a forma is lényeges.* (Akárcsak a művészetben.) Ha a zsidóságot megfosztjuk lényeges formaságaitól, nemcsak évezredes tradiciókat semmisítünk meg, nemcsak örök életre hivatott szent értékeket pusztítunk el, hanem kivetkőztetjük pozitiv vallási mivoltából és valami elvont, ködös, váznélküli elméletté süllyesztjük, a zsidó vallásközösséget pedig minden közösségi érzés nélkül való társadalmi osztállyá degradáljuk.

Ezeket a szempontokat különösen a vallásoktatás terén kell teljes mértékben é vényesíteni. Amennyire szükség van a zsidó vallás eszmei tartalmát ismertető, magasabb összefoglaló áttekintés nyujtására — különösen az egyes iskolatipusok befejező osztályaiban — *éppugy elengedhetetlenül szükséges a vallási szertartások pontos és beható ismertetése és begyakorlása.* Nem szabad elfelejtenünk, hogy a mai zsidó család, sajnos, már nem képes elvégezni ezt a feladatot, tehát az iskola kötelessége annak teljesítését magára vállalni. Az iskola nemcsak a gyermekeket fogja ily módon vallásosságra nevelni, hanem a szülőket is, akiket saját gyermekeik hoznak közelebb a zsidósághoz, amire magam is tudnék példát felhozni. A zsidóság fennmaradásának egyik legfontosabb problémáját a vallásos nevelésben látom. A másik nagy veszély az egykerendszerben megnyilvánuló öngyilkossági járvány. Ha nem születnek zsidó gyermekek, nincs kit tanitani, nincs kit nevelni, nincs pap és nincs hivő, nincs templom, nincs iskola és nincs zsidóság.

Hogyan él a zsidóság a Bácskában és Bánátban?

Irta: DARVAS VILMOS áll. keresk. akadémiai tanár.

Jugoszláviában összesen 73.267 zsidó él 110 szervezett hitközségbe tömörülve.

Hittestvéreinknek az egyes országrészek szerint való elhelyezkedése a következő: a fentemlített 73.267 zsidó vallású honpolgárból a Bácskában 16.320, a Bánátban 5029, Bosznia- és Hercegovinában 13.701, Montenegróban 17, Dalmáciában 413, Horvátországban 21.810, a Muraközben 921, Szlovéniában 1038, a berlini szerződés szerinti Szerbiában 7800 és a szerb—török háború óta Szerbiához csatolt Dél-Szerbiában 6218 zsidó lakik.

A zsidóság itt egészben véve egységes, amennyiben csupán a következő helyeken vannak kivételesen külön askenáz és szefard, illetve ortodoksz hitközségek: Banja Luka ask. és szef., Belgrád ask. és szef., Sarajevo ask. és szef., Senta neolog és szef., Szubotica neolog és ortodoksz, Zagreb neolog és szef., Zemun neolog és szef.

Az itteni zsidóság általában véve mindenütt neolog, a többi hitárnyalatok csupán elenyészően csekély, jelentéktelen számmal vannak képviselve. Ami az egyes hitközségek szervezetét és belső berendezkedését illeti, az teljesen megegyezik a magyarországi neolog hitközségek szervezetével és belső berendezésével, azzal a különbséggel, hogy a felekezet egységét a papi tanács (Saver Rabina Kraljevine S. H. S.) és a hitközségek központi tanácsa (Saver Jevreyskih Veroispovednih Opstina Kraljevine S. H. S. u. Beogradu) mellett különösen az a tény domborítja ki, hogy a papság élén áll egy úgynevezett vrhovni rabin, országos főrabbi, „grand rabin", ezidőszerint *dr. Alkalay Izsák*, aki a zsidó felekezet püspökének tekintetik s mint ilyen hivatalosan és társadalmilag ugyanaz alá az elbírálás alá esik, mint az államvallások püspökei.

A szerbiai szerb nép még eddig, hála istennek, az antiszemitizmus kórságától teljesen mentes, sőt személyes tapasztalataim arról győztek meg, hogy a világháború előtti Szerbia területén élő zsidóságot őszinte rokonszenvvel övezi s különösen a világháború tartama alatt tanusított hazafias magatartását a legmesszebbmenő elismeréssel honorálja s érzelmei tekintetében nem engedi magát befolyásolni ellenkező irányban sem a sok fehér orosz emigránstól, sem más olyan elemektől, amelyek a csatolt területeken az antiszemitizmus vizein szeretnének evezni és ezt a betegséget az új állam területére óhajtanák plántálni. A hivatalos államhatalom minden ilyen kísérletet erélyesen elnyom, sőt megtorol, amint azt a petrovószelói eset is fényesen igazolja. A bácskai és bánáti, valamint a szerémi szerbség, noha sok ily irányú veszélyes kísértésnek van kitéve, egészben véve és nagyjában nemcsak hogy nem áll e tekintetben kötélnek, hanem szintén öntudatos szimpátiájával tünteti ki a zsidóságot, különösen áll ez úgy a köznépre, mint a nép előkelő vezetőire is.

A horvátországi viszonyokat közelebbről nem ismerem, de az az osztályérdek, jobban mondva az a legridegebb partikulárizmus, amely a horvát parasztpárt politikáját jellemezte, nem volt ment az antiszemitizmus ízétől, de, hála istennek, végeredményében a zsidóságnak ártani nem tudott, egyrészt azért, mert nem volt meg a hozzá való hatalma, másrészt azért sem, mert nem mert teljesen nyíltan színt vallani és úgy ebben, mint minden más tekintetben a politikája nélkülözte a határozott következetességet.

Szlovéniának csekély számú

zsidósága e tekintetben polgártársai részéről körülbelül ugyanabban az elbánásban részesül, amiben része van ott mindenkinek, aki nem katholikus. A szlovén nép ugyanis fanatikusan vakbuzgó és klerikális és ezzel a körülménnyel minden ottan élő más felekezetű embernek számolni kell. Leghelyesebben jellemezhető a helyzet e tekintetben azzal, ha azt mondjuk, hogy a helyzet ott társadalmilag semmiképpen nem kényelmes, de viszont az a mély vallásos érzés, amely e népet minden ízében keresztülhatja, visszatartja őt attól, hogy jogtalanságokat és igazságtalanságokat elkövessen. Boszniában a különböző felekezetek békében és testvéri szeretetben szépen megférnek egymás mellett, az itten uralkodó közmondásos türelmesség mellett tehát a zsidóságnak sincsen oka semminemű panaszra. Dalmáciát pedig körüllengi az a konzervatív szerb-dalmát-olasz szellem, amelynek oltalma alatt az a néhány zsidó, aki ottan lakik, békében élhet hivatásának.

Ami a gazdasági helyzetet illeti, tényként kell megállapitanom azt, hogy az itteni zsidóság zavartalanul élhet hivatásának s úgy az államhatalom, mint a társadalom részéről az egyenlő elbánás minden előnyét élvezi és minden hátrányát viseli. Zsidóságunk a szabad pályákon igyekszik elhelyezkedni és boldogulni és ezt igen helyesen teszi. Hivatalok után nem törtet. A nyomasztó adók tekintetében a mi államunk sem kivétel, de zsidó hittestvéreink e tekintetben is csak igazságos egyenlő elbánásban részesülnek.

Cikkemben szerettem volna arra is bővebben kiterjeszkedni, hogy papságunk mennyiben állja meg helyét magasztos hivatása betöltése tekintetében, mint felekezetünknek az államhatalommal és a többi társadalmi rétegekkel az érintkezést fenntartó közege és különösen a hitélet belterjessé tétele szempontjából. Erre azonban nem érzem magam teljesen hivatottnak.

Hogy dr. Alkalay vrhovni rabbi úr a legmagasabb körökben grata persona és hogy e személyéhez kötött előnyöket minden tekintetben igyekszik felekezete és hittestvérei javára a legdícséretre méltóbb módon gyümölcsöztetni, az általánosan ismert és elismert dolog. Az ő rokonszenves kiváló egyénisége felé sugárzó szeretet új hazánk egész zsidó felekezetét is szimpátiával övezi. Az ő érdemei tehát e tekintetben hervadhatatlanok.

Szűkebb pátriámban Pancevón szerencséseknek érezhetjük magunkat és büszkék lehetünk arra, hogy a mi lelkész főkántorunk, *Klein* Menyhért, itteni működésének időtartama alatt a helyi hatóságok s legelőkelőbb körök tiszteletét, szeretetét és nagyrabecsülését egyéniségének lebilincselő varázsával és a szó legnemesebb értelmében vett igazi úri mivoltával mindenütt a legteljesebb mértékben kivívta és azt felekezete javára a legnemesebb módon gyümölcsöztette. Mondhatom, hogy abban az esetben, ha többi hitközségeink papjai is ilyen igazi rabbik, mint amilyen a mienk, akkor a mi zsidóságunk igen szép jövő előtt áll.

Ha nem is hitbeli közöny miatt, hanem főleg a mindenkit túlságos mértékben elfoglaló exisztenciális gondok miatt, nálunk most a világháború után a hitélet lendülete sok minden kívánni valót hagy fenn. Ehhez hozzájárul az a körülmény is, hogy a mi zsidóságunk több, különböző mentalitás összetétele; e mentalitásoknak egy összhangzatos, egységes mentalitássá kell előbb összeolvadnia, hogy a hitélet igazi virágai életre kelhessenek. Hogy ez a jövőben feltétlenül meglesz, erre megvan minden reménység, mert itteni hittestvéreinkben megvan erre a legmesszebb menő jóakarat és áldozatkészség, idővel tehát megtanulják a módját is annak, hogy hogyan közelítsék meg örök eszményeinket.

Felekezeti életünk bajai.

Irta : **Dr. ENDREI S. HENRIK,**
a Pesti Chevra Kadisa igazgató-főtitkára.

Ha végig tekintünk felekezeti életünkön, azt látjuk, hogy az ezer sebből vérzik. Nincsen felekezeti életünknek egyetlen ága sem, amely ne érezné az idők végtelen mostohaságát, a gazdasági viszonyok nehézségeit, a vesztett háborút és ennek következményeit. Hiszen a régi békés időkben is nagy nehézséggel küzdöttek felekezeti intézményeink. Oka volt ennek, hogy a zsidóság soha sem rendelkezett egyházi javakkal, sohasem rendelkezett olyan alapokkal, amelyek jövedelméből a felekezet intézményeit fenntartani lehetett volna. Minden egyes intézményt csak a hívek áldozatkészsége tartott fenn. A budapesti zsidóság áldozatkészsége nagyszerű intézményeket hívott életre és tartott fenn, de már a vidék zsidósága erre alig volt képes. A vidéki hitközségek örültek, hogyha legszükségesebb egyházi és kulturális szükségleteiket tudták kielégíteni, ha templomukat és iskolájukat fenn tudták tartani. Ez volt a helyzet békében, amely még sokkal szomorúbbá vált a háború után.

Két alapja volt a zsidóságnak békében, amely kulturális célokat szolgált : az *Országos Izr. Iskola-alap*, amely a zsidóságnak a 48-as szabadságharcban tanusított hazafias viselkedése miatt a zsidóságra kirótt bírságpénzekből létesült és amely összegeket I. Ferenc József nagylelkűsége a zsidóságnak visszaadta. Ebből az alapból tartották fenn az Országos Rabbiképző, az Országos Izr. Tanítóképző Intézetet, a két Országos Irodát, úgyszintén ennek kamataiból több szociális irányú alapítvány is létesült.

A másik alap, amely békében a zsidóságnak rendelkezésére állott, az *Országos Magyar Izr. Közalap* volt, melyet a hazai zsidóság áldozatkészsége hozott össze hazánk ezeréves fennállásának ünneplése alkalmából. 1

Sajnos, mindkét alap a háború folyamán teljesen értékét vesztette. Mint tudjuk, a háború után, éveken keresztül, csak a felekezet óriási áldozatkészségével lehetett két országos intézetünket fenntartani. Azok a célok pedig, melyeket az Országos Magyar Izr. Közalap szolgált, ez alapunk megsemmisülése óta teljesen segítő eszköz nélkül állnak. Pedig ha valaha szükség volt arra, hogy a zsidó kulturális és szociális intézmények fennmaradjanak, ha valaha missziót teljesítettek ez intézmények, valóban nélkülözhetetlenek ezek a mai nehéz időkben.

Békeidőben nagyobb összegeket szavazott meg évenkint a törvényhozás az izr. egyházi célokra, amely összegek, tekintettel arra, hogy az Országos Izr. Iskola-alap kamatai az országos intézmények fenntartását biztosították, kisebb hitközségeink és iskoláink támogatására,

rabbijaink és más hitközségi alkalmazottaink özvegyeinek és árváinak támogatására szolgáltak. Az izr. egyházi célokra törvényhozásilag most megszavazott összegek nagy részben az országos intézmények fenntartására szolgálnak és a kisebb, szűkölködő vidéki hitközségek és iskolák részére alig jut valami. Nincs is kilátás a mai nehéz viszonyok között, hogy a felekezet áldozatkészsége a felekezet kulturális és szociális intézményeit fenntarthassa, még kevésbbé, hogy fejleszthesse. Csak az 1848. évi 20. törvénycikknek a végrehajtása hozhat a felekezeti intézményekkel szemben megujhodást. Hittel és meggyőződéssel vallom, hogy a magyar zsidóságnak e törvény végrehajtásához joga van. Nem forog fenn semmi ok arra, hogy a zsidóság, amely mindig és mindenben teljesítette kötelességét hazájával és nemzetével szemben, e jogtól elessen. A hivatkozott törvény biztosítja a törvényesen bevett vallásfelekezeteknek azt a jogát, hogy egyházi és kulturális szükségletei állami javadalmazásból fedeztessenek. Ha a törvényhozás e jogot elismerné, a zsidóság egyházi, kulturális és szociális szükségletei biztosítva volnának. Hogy ez mit jelentene felekezeti életünkre, az hatásaiban kiszámíthatatlan.

A rendelkezésemre álló hely kevés ahhoz, hogy kifejthessem, mi mindenre volna e törvény végrehajtásának hatása. Mint a szikkadt földnek az üdítő eső, úgy hatna a felekezeti életre a törvény végrehajtása. De addig, míg ez be nem következik, a hazai zsidóság a legnagyobb áldozatkészséggel köteles meglévő intézményeit fenntartani, sőt nemcsak a meglévő intézményeket kell fenntartania, hanem új intézményeket is köteles életbe hívni, melyek kiáltó szükséget pótolnak.

Elsősorban az *Országos Rabbiképző* és az *Országos Tanítóképző* internátusa létesítendő. Lehetővé kell tennünk, hogy a zsidóság jövendő vezetői, papjai és tanítói kellően elkészülhessenek hivatásukra, tétessék lehetővé részükre a tanulás és ne küzdjenek a legrettenetesebb kenyérgondokkal, mert ez nemcsak tanulásukban gátolja őket, hanem erkölcsileg is káros hatással van rájuk. Ugyancsak hézagpótló a *Hitközségi Alkalmazottak Országos Nyugdíjintézetének* megteremtése. Nem lehet, hogy akik egy életen át a zsidó hitközségek, a felekezet szolgálatában állottak, öreg napjaikra könyöradományokra legyenek ráutalva. Végül az *Izr. Magyar Közalapot* kell új életre kelteni, hogy szolgálhassa azokat a célokat a jövőben, melyeket a multban szolgált. Hiszem, hogy a magyar zsidóság a nehéz viszonyok dacára is meg fogja találni önmagát.

Az erdélyi zsidóság.

Irta: dr. FEHÉR MÁRTON,
a nagyváradi izr. hitk. gazdasági elnöke.

Tizedik évfordulója következett be annak az eseménynek, mely az erdélyi és régi magyarországi zsidóság szervezeti egységét kettészakitotta.

A viszonyok kaotikus kavargása idején az erdélyi zsidóság hitközségi bástyái mögé vonult vissza és hitközségenkint iparkodott a változott helyzet diktálta feladatokkal megbirkózni. Csakhamar fölmerült azonban a nagyobb egységbe tömörülés szükségessége és előbb az orthodox árnyalatú hitközségek alkották meg központi irodájukat Beszterce székhellyel 1921-ben, majd az u. n.. neológ és status quo ante hitközségek is szerveződtek és 1922-ben egyelőre Kolozsvár székhellyel létrehozták az Erdély-Bánáti izr. hitközségek szövetségét. Az utóbbihoz csatlakozott 31 hitközség (ebből 23 kongresszusi, 8 status quo ante jellegű), míg a besztercei iroda hatásköre alá 80 orthodoxhitközség tartozott.

A kormány jogilag egyiket sem ismerte el, intézkedéseit nem az Iroda útján adta ki, hanem az egyes hitközségekkel és ezek intézményeivel külön-külön levelezett. Az idei törvényhozás végre megszavazta az uj szervezeti szabályzatokat és így remélni lehet, hogy rövidesen a rendszeres és alkotmányos hitközségi kormányzás bekövetkezhetik.

A zsidóság lélekszáma.

Az erdélyi zsidóság lélekszáma (a tulajdonképpeni magyarországi területektől idecsatolt részekkel együtt) 1910-ben 182294 volt (az összlakosság 3.48%-a), 1919-ben csak 170943 lelket mutat ki a statisztika (3.28%), az 1926/27. évi összeírás 203191 zsidót tüntet fel, míg a Annuire Pontificale Cath. (XXXII évf. 1929.) ismét csak 184340 zsidót számlál ugyanezen a területen. És körülbelül ez a szám közelíti meg a valóságot, mert a központi irodák összesen 181000 zsidót mutatnak ki és ezek közül 46.000 a kolozsvári központhoz tartozó hitközségekben, 135.000 pedig az orthodox központban nyilvántartott hitközségekben éli vallási életét.

Anyanyelv szempontjából az 1910-es népszámlálás adatai szerint 70.11% *magyar anyanyelvünek vallotta magát*, 29.49% németnek és 0.29% románnak. Az ujabb népszámlálások alkalmával az anyanyelvet nem kérdezték és igy pontos statisztika nem áll rendelkezésünkre, de körülbelül valószinü, hogy legutóbbi 20 év alatt legfeljebb valami eltolódás lehetett a magyarság javára, a németek rovására.

Hitélet.

Az erdélyi föld mindenkor talaja volt a vallások szabad gyakorlásának. Ideig-óráig meg lehetett zavarni a lelkeket, föl lehetett borítani a vallási békét, de Erdély géniusza mindenkor legyőzte a visszavonás, torzsalkodás szellemét. Hitéletében az erdélyi zsidóságot *kivülről* nem igen érheti támadás, *belső életében* azonban gyakori a széthúzás, a meg nem értés, mely gyakran a cerimoniák mikéntjében és mennyiségében képezi vita és gyakran heves küzdelem tárgyát, leggyakrabban azonban személyi és hitközség-igazgatási kérdésekre vezethető vissza és nagy szerencsétlensége az erdélyi zsidóságnak, hogy egyik központi iroda ügyvezetése sem bír elég tekintélylel, hogy a *tulzó irányokat és a politikai törtetéseket* letörhesse.

Lehetséges, hogy az új kultusztörvény életbeléptetése a helyzeten valamit javítani fog, mert módot ad arra, hogy különböző árnyalatok egy hitközség szervezetében bár, de külön vallási életet éljenek, viszont megengedi azt is, hogy már

létező hitközségek mellett új hitközségek alakulhassanak. Az új kultusztörvény zsidó vallási szempontból elhatározó munkát végzett, mikor a zsidóság három árnyalatának (neolog, szefard, orthodox) egész Romániában megadta a hitközségalakulás lehetőségét, holott ez a Regátban és Besszarábiában ismeretlen volt.

Szépséghibája azonban az új kultusztörvénynek, hogy a szenátusban csak egy helyet biztosít a zsidóságnak, amelyet a többségben levő regátiak fognak betölteni és így a magyar anyanyelvü zsidóság, mint ilyen a szenátusban képviselet nélkül fog maradni. A törvény ezen hiányát a Magyar Pártba tartozó zsidóság olyképp kivánja korrigálni, hogy a pártlistán egy magyar anyanyelvü zsidót is fognak kijelölni szenátusi tagul.

*

A hitélet elmélyítésére hivatott vezetőink édes-keveset tettek. Nincs fáklya, ami irányt mutatna. Igazi vallási tartalmú és vallásfilozofiai mélységü könyv dr. *Kecskeméti Lipót* főrabbi könyvén kivül („Vallási zsidóság és nemzeti zsidóság") az utóbbi 10 év alatt Erdélyben magyar nyelven nem jelent meg.

Dr. *Adorján Ármin* szövetségi elnök buzgó igyekezettel törekszik ezen segíteni és a zsidó kulturéletbe új tartalmat bevinni, de csak a jövő fogja megmutatni, hogy a tapasztalt közöny mennyiben fog fagyosságából fölengedni.

Iskolaügy.

Komoly problémája a zsidóságnak a jövő generáció nevelésének kérdése. A francia elméleteken felnevelkedett román politikusok elvileg az állami iskola hivei, mert ebben látják a nacionalizálás legfőbb eszközét. Erdélyben azonban az impériumváltozás oly nagy tömegü felekezeti iskolát talált, hogy azzal a kormányhatalomnak számolnia kellett. 1925-ben törvény mondta ki, hogy a zsidó iskolák tanítási nyelve : a román.

Az erdélyi és bánáti zsidó hitközségek szövetsége minden alkalommal (legutóbb a elmult julius 3-án tartott kolozsvári kongresszusán) tiltakozott a törvény e rendelkezése ellen. A nagyváradi hitközség dr. *Kecskeméti Lipót* főrabbi vezetése mellett kidolgozott egy tantervet az elemi és középiskolák számára: mely az állami nyelv intenziv tanítása mellett az anyanyelven leendő oktatást lehetővé tenné. A kormány tanulmányozza e kérdést.

Ma a zsidóság iskolái a megszünés veszélyének vannak kitéve! Több okból! Az egyik: az anyanyelvü tanitás eltiltása maga után vonta az iskolák fokozatos elnéptelenedését, ami inkább a középiskolákra, mint az elemi iskolákra vonatkozik. Ha *csak* románul tanulhat a gyermek, akkor sok jómódú szülő is állami iskolába adja gyermekét, hol az elemi iskolákban *ingyenes* a tanítás, ellenben a felekezeti iskolában horribilis tandíjat kell fizetni. Az a szülő pedig, aki nem lateiner pályára neveli gyermekét, sem román állami, sem román tannyelvü zsidó középiskolába nem adja gyermekét, hanem magánuton taníttatja és vizsgáztatja le.

Igy éppen a jobbmódúak maradnak el az iskolából, ami a tandíjak ujabb emelését vonja majd maga után. Ezt sem a szülők, sem az iskolafenntartó hitközségek nem bírják sokáig.

Nagy gondot okoz a zsidóság vezetőinek a tanítói és tanári személyzet utánpótlásának kérdése. Különösen az előbbi mutatkozik megoldhatatlannak, úgy hogy számolni kell azzal az eshetőséggel, hogy idővel *a zsidó felekezeti iskolákban* a *hitoktatók lesznek csak zsidó vallásuak.*

Az egyetemi oktatásban való részvétel lehetősége ideálisnak nem mondható. Igy pl. a kolozsvári egyetemen 1918/19-ben 2582 hallgató közül 394 volt zsidó vallásu, míg 1927/28-ban 2722 hallgató közül csak 151. (Meg kell jegyeznünk, hogy ugyanezen idő alatt a róm. kat. hallgatók száma 819-ről 330-ra, a reformátusoké 691-ről 180-ra az evangélikusoké 226-ról 109-re, az unitáriusoké 110-ről 25-re esett és igy tehát csökkenés nemcsak a zsidóságnál mutatkozik.)

Nagy áldozatokba kerül a hitközségeknek és az egyes tagoknak *a külföldi diákok segélyezése*, melyet nagy lelkesedéssel karolt föl a zsidóság, de félő, hogy a tartós gazdasági depresszió e téren is éreztetni fogja hatását, és ez számos egzisztencia romlását fogja előidézni.

*

Az u. n. neológ és statusquo hitközségek Marosvásárhelytt egy *kántor- és metszőképző iskolát* létesítettek, melynek direktora : dr *Lővy Ferenc* marosvásárhelyi főrabbi. nítja arra képzett mesterek által. A növendékek különösen a butoripar terén produkáltak eddig remekeket.

Jótékonyság.

Intézményesen nem minden hitközség gondoskodik a szegényekről, árvákról. Megelégszik az esetről-esetre történő segitéssel. Dicséretes kivételként kell rámutatnunk *Aradra*, a hol fiu- és leányárvaház és aggnők otthona van, *Nagyváradra*, ahol úgy a kongresszusi, mint az orthodox hitközségnek van külön

Lakos Alfréd: Orosz zsidó menekülők.

Az iskola már második évfolyamába lép az idén és az utánpótlás szempontjából fontos feladatot lesz hivatva teljesíteni.

Megemlítendőnek tartjuk a nagyváradi izr. hitközség kisérletét is, mellyel az árvaház arra alkalmas növendékeit (de más jelentkezőket is) kertészetében *hivatásos kertészekké* akarja kiképezni. Az első évi kisérlet szép reményekre jogosit.

A jesiva növendékeinek termelő pályára alkalmassá tételét vette proprammjába az *iklódi* jesiva vezetősége, mely a talmud tanulmányozása mellett a növendékeket iparművészetre és műiparra is tanítja

aggokháza, fiúárvaháza, a nőegyletnek pedig aggnők menedéke és leányárvaháza. És meg kell emlékeznünk Kolozsvárról, ahol a kongresszusi hitközség leányárvaházat és mindkét árnyalatú zsidóság modern berendezésü és felszerelésü kórházat tart fenn, mig a nagyváradi hasonló berendezésü kórház fentartója a Chevra Kadisa.

Áldásos tevékenységet fejt ki a *Joint* támogatásával létesült *Erdélyi zsidó árvagondozó*, mely kolozsvári és máramarosszigeti központjai utján működik s inasotthonokat (Kolozsvár, Szatmár. Nagyvárad) és ipari műhelyeket (Kolozsvár,

Mármarossziget, Szatmár és Iklód) tart fenn.

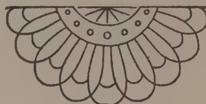
Politikai közélet.

Romániában a zsidóságot nemzetiségképpen tartják számon. Ez a hivatalos felfogás, mely az élettel egyáltalán nem számol. A nemzetiséghez hozzátartozandóság államhatalom parancsával el nem rendelhető. Azt mindenki maga állapítja meg nevelése, tudása, érzelme szerint. Igy tesz a zsidóság is, mely a Regátban románnak vallja magát, Erdélyben pedig magyarnak. Ehhez képest a zsidóság a Regátban a nagy történeti pártok valamelyikében helyezkedik el társadalmi és gazdasági érdeke szerint, mig Erdélyben túlnyomó többségében az aktuális politikai és társadalmi kérdésekben a MagyarPárttal halad.

*

Ezekben iparkodtam az erdélyi zsidóság utolsó évtizedének történetét vázolni. És midőn e sorokat róttam, önkéntelenül az Irás szavai jutottak eszembe:

„Nagy értéke van a szenvedésnek; nagyobb, mint az áldozatoknak. Mert ezt csak vagyonából hozza meg az ember, de a szenvedések áldozatai magából az emberből kerülnek az engesztelő oltárra (Mechilta XX. 33.) Fogadjuk tehát nyugalommal, bármi történjék velünk és legyünk türelemmel a változatos szenvedésekben; *mert tűzben vizsgálják az aranyat, az embert pedig szenvedések kohójában.*" (Sirach II. 4. 5.)

A zsidóság legsürgősebb közjogi problémái.

Irta : Dr. GÁBOR GYULA, a Pesti Izraelita Hitközség főtitkára.

Tudatosan használom a többesszámot. Mintha a magyarországi zsidóságnak több olyan problémája volna, amelyre ráillik a „legsürgősebb" jelző. Bátran leegyszerüsithetem ezt a kifejezést egyesszámu műszóra, mert felfogásom szerint ma a magyarországi zsidóságnak csak egyetlenegy igazán sürgős problémája van, sőt bátran kimondhatom, hogy ez sem probléma, hanem egyenesen feladat, kikerülhetetlen, okvetlenül és legsürgősebben megoldandó feladat : *az egyetemes gyülés (kongresszszus) egybehivása s a kongresszusi statutum megalkotása.* Jól tudom,

hogy ez a statutum majd csupán az u. n. *kongresszusi alapon álló* zsidóság alkotmánya leszen s az 1867. évi XVII. t.-c. (emancipáció) életbelépte óta bekövetkezett elszomoritó helyzet folytán immár öt frakcióra, vagy ha ugy tetszik: pártra, de semmiesetre sem felekezetre szakadt magyar Izrael minden gyermekét nem fogja kötelezni, ámde ugy érzem, hogy maga a kongresszus alkalmas keret lenne arra, hogy abból egy, *a magyarországi zsidóság teljes egyetemét kötelező zsidó alkotmány* megteremtésére irányuló mozgalom kiindulhasson. Hogy mit értek ezalatt, könnyü elgondolni. Hogy Magyarországon éppugy, mint az egész világon, csak egy a tizparancsolat, csak egy a tóra, valamint hogy csak egy a felettünk élő igaz Isten s egy az egész zsidóságnak hitvallása: „Halljad Izrael...“ — az épp oly világos dolog, mint az, hogy hazai törvényeink a multban csak egy egységes zsidóságot ismertek s ma, mikor immár kongresszusi, orthodox, szervezett status quo, szervezeten kivül álló status quo és szefard, tehát összesen öt szervezeti csoportra szakadva élünk, törvényeink még mindig csak *„egy egységes izraelita vallásfelekezetet“* ismernek és nem tesznek különbséget a fentidézett csoportok között sem a népszámlálási lapok, sem a biróságok, vagy hatóságok által felvett nacionálék és egyedül iskoláink tündökölnek abban, hogy a gyermekek vallásának rovatában hol a héber, hol a Mózesvallásu, hol a zsidó, hol az izraelita kifejezést használják.

Magyarország kultuszkormánya mindezideig féltékenyen őrködött afelett, hogy az izraelita vallás törvényben kimondott egysége megóvassék. Szolgáljon ez a kultuszminiszterium dicséretére, én legalább a magam részéről a legmélyebb tisztelet és elismerés érzésével állapitom meg ezt a tényt. A kultuszkormány ez okból néha erősen kényelmetlen helyzetbe került. Ugyanabba a kényelmetlen helyzetbe, amelybe báró Eötvös József kormányzata került akkor, amikor az orthodox hittestvéreknek a külön szervezkedés jogát megadta, de amikor mégis kénytelen volt — és pedig helyesen — az izraelita vallás egységének elvi álláspontján megmaradni, amit azután oly szépen és oly hatalmas egyházjogi és közjogi tudással felvértezve fejtett ki *Trefort* vallás- és közoktatásügyi miniszter 1888-ban, az 1191. szám alatt kelt rendeletében. Ez történt most is, amikor a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 22.331/1928. II. számu rendeletével jóváhagyta a statusquo alapon álló izraelita hitközségek szövetségének alapszabályait, megengedvén, hogy létesüljön harmadik izraelita szervezet is, de hozzáteszi a rendelet, hogy a bemutatott alapszabálytervezetek jóváhagyása *„nem érintheti sem a hazai izraelita vallásnak törvényben alapuló kimondott egységét, sem az izr. vallásfelekezet intézményeinek, vagyonának és alapjainak egységét és oszthatatlanságát.“*

Ekképpen aztán közjogilag merőben abszurd helyzet keletkezett. Felekezeti autonomia helyett szervezetekre tagolt s az egyes szervezeteken belül hitközségekre tagolt autonomiák léteznek a felekezet kebelében, amely autonomiák aszerint különböznek egymástól, hogy milyen politikai meggyőződésü lakosság-csoport van tulnyomó számban az illető hitközség területén. Lehet, hogy vannak felfogások, amelyek szerint az a helyes, hogy az ilyetén módon kialakuló többség

legyen is feljogositva arra, hogy a maga felfogását a többiekre reákényszeritse. Vannak, akik azt mondják, hogy a többségi akarat ilyetén megvalósulása az igazi autonomia. Nem akarok most perbeszállni ezeknek a felfogásával, csak röviden kivánok reámutatni arra, hogy ha ez az elgondolás érvényesülne a civilis politikában és valaki azt mondaná, hogy minden törvényhatóság és minden politikai többség a maga szája ize szerint, — természetesen a többségi akarat érvényesülése mellett — állapitsa meg, hogy a maga területén milyen legyen a választói jog, a közhivatali képesités s általában az egész közigazgatás, akkor Magyarország belügyminisztere iparkodnék az illető politikust, illetve közigazgatási reformert tőle telhető sürgősséggel ártalmatlanná tenni. Tessék csak elképzelni, micsoda kaosz lenne abból, ha minden község maga lenne elhatározó ura annak, hogy nála a választás titkos avagy nyilt, névszerinti avagy lajstromos legyen; legyen-e virilizmus avagy se; ha minden község a maga gusztusa szerint állapitaná meg azt, hogy kinek adja meg a cselekvő, kinek a szenvedő választójogot stb. stb. Az egyes politikai községek autonom jogainak ilyetén széleskörü magyarázatára s a politikai jogok gyakorlási szabadságának ilyen kiterjesztésére a politikai élet terén eddigelé nem tudok példát, legfeljebb a forradalomszülte különböző torzalakulatok egyike, a szindikalizmus az, amely ehhez az „ultra autonomiához“ hasonlit. Nos hát, ha nem is nagyon dicsekedve, de ki kell jelentenem, hogy zsidó testvéreink körében megvan ez a lehetetlen állapot. Nemcsak az egyes szervezetek körében (kongresszusi, orthodox, status quo), de az egyes szervezetek keretében élő hitközségekben sincsenek egyöntetü elveken alapuló alapszabályok. Igy például az ujpesti kongresszusi hitközség képviselőtestületében még ma is helyet foglalnak virilisták, holott más kongresszusi hitközségekben a képviselőtestületi tagság kizárólag ősválasztás utján töltetik be. Ilyen példát számtalant hozhatnék fel s talán mondanom is felesleges, hogy amikor az 1867. évi XVII. t.-c. életbeléptetése után Magyarország akkori koronás királya, I. Ferenc József az általa szentesitett kongresszusi statutumban megadta a magyarországi izraelitáknak az autonomiát és kimondotta, hogy az 1867: XVII. t.-c. következménye gyanánt: *„szükségessé vált, hogy az izraeliták egyházkormányzati és hitfelekezeti közoktatási viszonyai saját képviselőik által rendeztessenek,”* akkor mindenre a világon inkább gondoltak, mint arra a valósággal perverz helyzetre, hogy Magyarországon minden zsidó hitközség külön csinál magának zsidó közjogot és zsidó közigazgatási jogot s Magyarország mindenkori kultuszminisztere egyedüli feladatának azt tekinti, hogy arra ügyeljen, miszerint az általa megerősitett alapszabályokban a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvény (1895: XLIII.) általános határozmányai, valamint az izraelita vallásról szóló 1895: XLII. törvénycikk 3. §-ának rendelkezései meg ne sértessenek s még ezenfelül feles óvatosságból fel szokta venni a kultuszminiszter ur az illető alapszabályok jóváhagyási záradékába azt a rendelkezést is, hogy: „egyébként pedig az alapszabályok sem a fennálló, sem a jövőben keletkező törvényekkel és általános érvényü rendeletekkel nem ellenkezhetnek s en-

nélfogva az alapszabályoknak a törvényekkel s általános érvényü rendeletekkel netán ellenkező rendelkezései semmiseknek tekintendők.”

Ezekután mélységesen gondolkodom afelett, hogy mi is hát az értelme ennek a sokszor hangoztatott kifejezésnek: *„az izraelita vallásnak törvényben alapuló kimondott egysége”*? Miben nyilatkozik meg a vallás egysége, ha viszont a felekezet ötfelé van feldarabolva s mindez az öt felekezetdarab területén létező hitközség a maga egyházi igazgatását ugy rendezi be, amint neki jól esik? Micsoda vallásegység az, amelynek felsőházi képviselete ugy van szabályozva, mint minálunk? Ha a vallás egységét a miniszter ur s a magyar kormány, valamint a magyar törvényhozás ugy értelmezik, hogy a zsidó vallás Magyarországon azért egységes, mert a kongresszusi vőlegény és a statusquo menyasszony között kötött házasság nem vegyes házasság, vagy azért, mivel a statusquo hitközség kebelébe átlépő kongresszusi vagy orthodox hivek részéről nem fog felekezetváltoztatás esete fennforogni és hogy a jegyesek nem köthetnek olyan reverzálist, mely szerint születendő gyermekeik statusquo hiten neveltessenek, akkor a miniszternek, kormánynak és törvényhozásnak tényleg igaza lehet, de valljuk be őszintén, ez az álláspont módfelett különös, ha meggondoljuk, hogy ez az egész jogi helyzet csupán egy negativum, amennyiben törvényeink *nem beszélnek* kongresszusi, orthodox és statusquo zsidó vallásról, hanem csupán *egy „izraelita”* vallásról, de abban a pillanatban, amikor a vallás gyakorlásának külső megnyilatkozásáról, vagyis a felekezeti életről van szó, akkor egyszerre haeret aqua, megszünik a kormányzat konzekvens lenni, nem mondja azt többé, hogy ha *egy* a vallás, minek akkor *több* szervezet, pláne három is, amely mellett még két árnyalat tud egzisztálni szervezeten kivül? Valljuk be, hogy ez az egység mindössze a törvényekben használt kifejezésben rejlik s ma már mégis ott tartunk, hogy tisztán ezen *nomenklaturális egység* miatt tartanak fenn három országos irodát izraelita hittestvéreink. Ugy megy a sora a zsidóságnak, hogy három országos iroda fenntartási költségeit is fedezheti csak azért, hogy a törvényben kimondott egység *ellenére* a felekezetnek tagoltságát demonstrálja?* Megfordítva érteném a dolgot. A zsidóságnak feldarabolása mindenkinek lehet érdeke, csak a zsidóságnak nem. Ha tehát akadna illiberális kormány, mely a zsidóságot törvényileg több felekezetárnyalatra darabolná fel s a zsidóság ennek ellenére a maga egységét akarná demonstrálni *s a törvény dacára egy egységes közös országos irodát tartana fenn és közös egységes parlamenti képviselethez ragaszkodnék*, akkor azt mondanám, hogy a zsidóság okosan cselekszik, hogy magatartásában van észszerűség. De fordítva, hogy t. i. a kormány legyen az, amely egyre a felekezet egységét hirdesse s hogy a kormány legyen az, amely a zsidóságot figyelmeztesse arra, hogy *„az erőknek minden ok nélküli szétforgácsolása“* (1191/1888. sz. rendelet) célszerütlen s hogy ennek dacára a zsidóság iparkodjék magát minél jobban széjjelforgácsolni s önönmagát egy erőteljes akcióra alkalmatlanná tenni, ez igazán humoros lehetne, ha nem volna olyan nagyon fájdalmasan szomoru.

Ha tehát a törvényhozás és kor-

*** A tudos szerzőnek az unificatióra vonatkozó fejtegetéseivel az orthodoxia speciális hivatására való tekintettel nem érthetünk egyet.** *A szerkesztő.*

mány által egyaránt féltékenyen őrzött vallási és felekezetegység a szervezeti és igazgatási széjjeldaraboltság mellett is fennáll, akkor nagyon elképzelhető, hogy a magyar közjog és közigazgatási jog minden sérelme nélkül megalkotható egy olyan törvény, mondjuk ki egyenesen: „*zsidó törvény*“, amely az ország minden árnyalatu zsidó polgárára egyaránt kötelező s amely ilymódon megállapitaná Magyarország egész zsidóságát kötelező erővel azokat az elveket, amelyeken az egyes hitközségek igazgatása épül. És éppen ugy, amint hogy az izraelita vallásról rendelkező 1895. évi XLII. t.-c. nemcsak általánosságban mondotta ki, hogy az izr. vallás törvényesen bevett vallásnak nyilváníttatik s ezen törvényi deklaráció mellett a felekezet kebelében fennálló szervezeti különbségekre tekintettel nem volt és éppen ugy, amint ez a törvény ugyancsak az egyes szervezetekre való tekintet nélkül általánosan kötelező erővel kimondotta, hogy „lelkész (rabbi) és hitközségi elöljáró az izraelita felekezetnek csak oly tagja lehet, aki magyar állampolgár és aki képesítését Magyarországon nyerte“ (3. §.) és éppen ugy, amint az ezen törvény (a recepció) életbeléptekor fennállott két szervezet s az akkor még szervezeten kivül állott összes statusquo hitközségek a törvény ezen általános kötelező erejébe belenyugodtak, anélkül, hogy bármelyik hitközségnek ebből folyólag a legkisebb baja történt volna, éppugy — mondom — általánosan kötelező erővel lehetne megalkotni azt a zsidó alkotmányt, amely nemcsak külső forma tekintetében demonstrálná a zsidó vallás és a zsidó felekezet egységét, hanem egyben módot adna arra is, hogy a magyarországi zsidóság akarata egységes formában nyilatkozzék meg minden egyes zsidó hitközségben és mindegyik fennálló szervezetben, azáltal, hogy a megnyilatkozási formák egységesen szabályoztatnának.

Hogy a külföldön ez igy van, eléggé ismeretes. Ausztriában még 1890-ben megalkották a zsidó törvényt, mely ma is érvényes. Ez a törvény természetesen nem ismer tagoltságot az osztrák zsidóság kebelében. De azért van Ausztriában is orthodox zsidó és haladó gondolkozásu zsidó s az ottani zsidóság meg tudja találni annak a módját, hogy mindkét árnyalat szertartási igényei kielégittessenek. Azt azonban, hogy az egyik osztrák hitközségben demokratikus, a másikban oligarchikus legyen a választói jog, azt sem az osztrák kormányok, sem az osztrák zsidóság megérteni nem tudnák. Mondanom sem kell, hogy hasonló a helyzet Németországban is és a világ minden művelt államában.

Hogy miért éppen a mi szegény hazánkban kell ennek az áldatlan széjjelszakadozottságnak léteznie, azt nem értem. De azt tisztán látom hogy ha egy, az egész zsidóságot kötelező szervezeti törvényunk vagy alkotmányunk lenne, akkor sok reánkszakadt csapást állott volna módunkban meghiusítani vagy kivédeni.

A f. évi március hóban megtartott országos bizottsági ülésen szerencsés voltam a szervezeti kérdésről előadást tartani. A szóbanforgó ülés naplója azóta nyomtatásban is megjelenvén, alkalmuk nyilt az érdeklődőknek foglalkozni azokkal az elgondolásokkal, amelyeket dolgozatomban a kongresszus egybehívása s az új statutum megalkotása tekintetében közzétenni szerencsém volt. Bizonyos lelki meg-

nyugvással állapítom meg, hogy a szervezeti kérdésben tett kijelentéseim visszhangra találtak hittestvéreink körében. Kijelenthetem, hogy ellenvéleményről nem szereztem tudomást s így bátran kijelenthetem azt is, hogy az egész kongresszusi zsidóság vágya az egyetemes gyülés egybehivása s az új statutum megalkotása. Ezt az óhajt szeretném most betetézve látni azzal, hogy a kongresszuson az egész magyar zsidóságot kötelező zsidó szervezeti törvény létesítése felé törekvő mozgalom indíttassék meg. Ennek a mozgalomnak irányítója csak a Pesti Izr. Hitközség lehet, amelyet arra terjedelmén, hivei számán, úgy anyagi, mint szellemi szempontból tekintett súlyán kívül történelmi elhivatottsága is predesztinál. A hitközség azonban ebben a nagyhorderejű kérdésben követni tartozik a maga megválasztott fejét: a hitközség elnökét. *A Pesti Izr. Hitközség elnöki tisztségének mielőbb való betöltése igy válik a hitközség keretein tulmenő módon az egész magyarországi zsidóság közös ügyévé.* Nem beszélhetünk tehát addig kongresszusról, statutumról és zsidó törvényről, amig a zsidó hitközség elárvult elnöki tisztsége betöltve nincsen. Az elnökválasztó közgyülés tehát az, amely végeredményben a magyarországi zsidóság legsürgősebb közjogi problémájának megoldásához vezet. Ne halogassuk a dolgot. Jam proximus ardet . . . !

Egységes vallásoktatás.

Irta: **DR. KECSKEMÉTI ADOLF,**
a Pesti Izr. Hitközség vallásoktatási előljárója.

A községkerületek országos gyűlése tudvalevőleg albizottságot küldött ki az egységes vallásoktatási tanterv elkészítése céljából. Azt a kérdést, hogy szükség volt-e erre, csak igenlőleg válaszolhatom meg annak dacára, hogy a Pesti Izr. Hitközség által ellátott vallásoktatási területen megvolt az egységes vallásoktatási tanterv. A községkerületi elnököknek 1893 április havában tartott ülésén ugyanis országos tantervi bizottságot küldött ki, mely bizottság 10 évi előkészület után 1903 december 28-án megkezdte tanácskozásait, kiküldte a tantervszerkesztő-bizottságot és az összeállitotta az 1906. évben megjelent „magyarországi izraeliták vallásoktatásának egyetemes tantervét." Ezen a tanterven a pesti rabbiság később némi módosítást eszközölt, de alapjában véve mégis a tantervszerkesztő-bizottság elaborátuma alapján folyt a vallásoktatás a Pesti Izr. Hitközség területén, évenkint átlag 20.000 gyermeket részesitve a vallásoktatásban.

Másként áll azonban a vallásoktatás ügye a vidéki iskolákban. A legtöbb congr. alapon álló hitközségben rendszer nélkül, ötlet-

szerűen állították össze a vallásoktatás anyagát. Ezt tényként tudom megállapitani azokból a válaszíratokból, amelyek a községkerületek országos gyülése által kiküldött albizottság előadójának megkeresésére beérkeztek. Ez a körülmény egymagában indokolttá teszi az egységes vallásoktatási tanterv szükségességét, de elodázhatlanná teszi az is, mert a magyarországi izraeliták vallásoktatásának 1906. évben megjelent egyetemes tanterve az idők folyamán tapasztalt hézagok megjavitásával alapos revizióra szorult.

Az egységes tantervi, az országos gyülés által kiküldött albizottsághoz beérkezett javaslatok ismertetése nem tartozik ezen célok keretébe; az albizottság lesz hivatva a javaslatok sorsa felett dönteni. E helyütt csak egyéni impressziómat rögzítem meg, amelyet a javaslatok elolvasásakor szereztem. Eltekintve attól, hogy a javaslatot beküldők vallásoktatási tankönyvet is írtak s igy törekvésük — igen helyesen — a tankönyv használatbavételére irányul, mégis úgy látom, hogy az ütközőpont a próféták tanítása lesz, mert van olyan javaslat is, mely a próféták tanítását a nem hitközségi iskolákból teljesen száműzi. Erős a meggyőződésem, hogy az albizottság meg fogja találni a helyes útat s olyan tantervet állít össze, melynek alapján hosszú időn át zavartalanul nyer biztosítékot a vallásoktatás ügye s méltó helyet biztosít a próféták számára is, mert egyéni meggyőződésem szerint a nem hitközségi középiskolát sem hagyhatja el zsidó ifjúságunk a prófétai szellem ismerete nélkül.

A SZOMBAT VÉDELMÉBEN

Irta: **KOREIN DEZSŐ.**

egalakult az egész világ szombattartó zsidóságának szövetsége. Stockholmtól Fokvárosig az öt világrész hithű zsidósága lelkesedéssel karolta fel a szombattartás szent feladatát és a berlini Centralcomitéba a legillusztrisabb nevek kerültek be, mint a *Somré Sabbosz* első reprezentánsai. A hazai *Orth. Szombattartók Orsz. Szövetsége* is beküldte delegátusait a központi bizottságba, hogy a vallásunk legeminensebb törvényét védő és propagáló világszövetség munkájában résztvegyenek. A berlini központ feladata lesz a *Weltverbandot*, mint vallási kisebbséget a népszövetség aeropagja előtt akkreditáltatni. Hisz tudvalevőleg a gazdasági élet mai berendezése közvetve és közvetlen összeütközésbe kerül a szombattartóknak, mint vallási kisebbségnek exisztenciális érdekeivel.

A szombattartók programmja azonban nemcsak azok részére fontos, akik azt gyakorlatban néha nagy anyagi áldozatok árán is megvalósíthatják, hanem kötelessége minden zsidónak ezt a szövetséget tőle telhetőleg erkölcsileg és anyagilag támogatni, ha a zsidóság fennmaradását biztosítani akarja. Már pedig ezt az egyetemes zsidóság minden tagja őszintén óhajtja, még akkor is, ha a szombatot csupán elméletileg ismeri és a gyakorlatba átvinni nem tudja.

Alapvető törvénye a szombat a zsidó vallásnak, „sékuló kenéged kol hamicvausz", felülemelkedik az összes hittörvényeken, — mondják bölcseink. Nem akarom azt az intranzigens álláspontot előtérbe állítani, hogy szombattartás nélkül nincs hagyományos zsidóság és csak frázispuffogtatás az, ha valaki tele tüdővel kiáltja: „Vissza a zsidósághoz!", „Vissza a szombathoz!", emellett azonban a szép jelszavak megvalósítására egy lépést sem tesz előre. Mi, Magyarországon, hála Istennek ott tartunk, hogy a kongresszusi zsidóság is hivatalosan és templomaiban tiszteletben tartja a szombatot és a modern rabbik kezdenek már a szombattartás fontosságáról is prédikálni, szemben a múlttal, amikor ez a téma a szószékről vagy teljesen száműzve volt, vagy pedig nagyon mostoha bánásmódban részesült. Ma már örömmel regisztrálhatjuk, hogy a szombat „divatba jött" és kezdik azt oly oldalról is propagálni, amelyen az még nem régen ismeretlen fogalom volt. Átment a köztudatba a szombat kérdése és talán ez okozta, hogy az egész világ zsidósága oly bensőleg karolta fel a szombattartás ügyét. A külföldön, mint ezt a „*Saco*" (Sabbath Correspondenz), a Weltverband hetenként megjelenő berlini kőnyomatosa jelzi, *oly hitközségek, egyesületek és magánosok is támogatják a szövetséget, akik a gyarkolati életben távol állanak a szombattartástól.*

„Megnehezült felettünk az idők járása". Súlyos gazdasági válság terhei nyomják az egész világot, főleg azonban a szombattartókat, akik hetenként kettős munkaszünetre kényszeríttetnek, ugyan nem mindenütt, mert pl. Hollandiában és az Unio egyes államaiban, részben Angliában is, a vasárnapi munkaszünet e klasszikus hazájában, *a szombattartók vasárnap nyitva tarthatják boltjaikat és műhelyeiket.* Nálunk és a legtöbb európai államban azonban ridegen ragaszkodnak a heti egy napi munkaszünet helyett a kifejezetten vasárnapi szünethez, a szombattartók pihenését figyelembe nem veszik és a törvényes vasárnapi munkaszünettel kényszerítik őket egy második szünnapra. *Hogy ez a szociálpolitikai elvnek paródiája és a lelkiismereti szabadság flagráns megsértése,* arról a közgazdászok ad maiorem Dei gloriam mélységesen hallgatnak. Már most úgy áll a helyzet, hogy vagy megszegjük vallásunk sarkalatos alaptörvényét, a szombatot, vagy pedig

a kétszeres szüneteléssel szűkebbre fogjuk a heti kereseti lehetőséget. És itt kellene jó lélekkel a nem szombattartó hittestvéreknek támogatólag bekapcsolódni. *Adjanak üzleteikben, irodáikban és műhelyeikben néhány szombattartó alkalmazottnak is helyet*, esetleg azzal, hogy ezek naponként néhány órával pótolják a szombati mulasztást, vagy pedig, ha ez nem lehetséges, valamivel kisebb díjazást kapjanak. Igy a vallásos alkalmazottak nem csak a szombattartó munkaadókra volnának utalva, hanem szélesebb körben találnának elhelyezést. Tapasztalatból tudom, hogy őszinte rokonszenv és megértés kíséri a szombattartókat azok részéről is, akik a gyakorlatban nem állanak a szombat ünneplésének alapján. A szövetség egyik feladata lesz tehát ez irányban is hathatósan közreműködni és kereseti lehetőségeket, munkaalkalmakat és elhelyezést szerezni azoknak, akik a szombat szentségét minden körülmények és változott viszonyok mellett is szigoruan fenn akarják tartani. Ehez kérjük hitfelekezetünk minden egyes tagjának erkölcsi és *anyagi támogatását.*

Neveljük magunkat jobb zsidókká.

Irta: dr. MUNKÁCSI ERNŐ,
a Pesti Izraelita Hitközség főtanácsos-ügyésze.

I.

A magyar zsidóságnak 1914. óta nem volt még ideje, hogy a belső szervezés, a megerősödés kérdéseivel foglalkozzék, — hogy mérlegelje és számitásaiba belekapcsolja azokat a világtörténeti tanulságokat, amelyeket a világháboru és az azután következő korszaka a XX. századnak felszinre vetett. Minden erőnket lekötötte a védekező küzdelem, harc a közjogi egyenjoguságért, harc a tanulás szabadságáért **és védekezés a** gazdasági gettóba való visszaszoritás ellen. A küzdelem még folyik... De ha a küzdelmek első éveiben még remélhettük, hogy hamarosan végetérve majd azután lesz alkalmunk s lehetőségünk a belső szervezés és megerősödés problémáival foglalkozni, — ez a reményünk eltünt. A küzdelem még folyik és ki tudja, hogy még meddig fog tartani, mig az emberi belátás és a magyar nemzet érdekeinek helyes felismerése a magyar zsidóságot az egyenjoguságnak arra a szinvonalára fogja visszahelyezni, ahol a világháboru előtt volt. A küzdelem még tart, de a magyar zsidóság a belső szervezés, a belső megerősités kérdéseinek megoldásával már nem várhat. Az idő elmulik felettünk. Uj nemzedék nő fel, amely már nem ismeri a világháboru előtti viszonyokat és amelynek ismeretlenek azok az eszmék, irányitó gondolatok, amelyek a világháboru előtt vezéreltek. A XX. század negyedik évtizedének küszöbén le kell vonnunk azokat a tapasztalokat, melyeket a század három évtizede nyujtott. *Őszintéknek és nyiltaknak kell lenni, őszintén fel kell tárni hiányainkat és betegségeinket s a kuruzslás helyett a gyógyitáshoz kell hozzáfogni.*

Amidőn a magyar nemzet országos politikájában a neonacionálizmus uralkodik és a testületi szervezkedés ujabb virágzását éli, különösen két körülményben ismerjük fel a magyar zsidóság fájó sebét: *a vallásához, felekezetéhez való tartozás öntudatosságának hiányában és abban, hogy hiányzik az őszinte ragaszkodás, közvetlen kapcsolat és összeforrottság, ami az egyént hitközségéhez füzi.*

A felekezethez való tartozás öntudatossága, vagy annak hiánya az a jelenség, amely eldönti a felekezet jövőjét oly körülmények között, amidőn felekezetünk egyenlő helyet foglal el a többiekkel s nem az üldözés, vagy a kitaszitottság tömöriti hiveinket felekezeti közösségeinkbe. Csak akkor számithatunk arra, hogy az egyenjogu s az üldözésekkel nem korbácsolt magyar zsidó polgárok hivek maradnak ősi felekezetükhez, ha kifejlődik bennük az öntudatosság, a felekezethez való tartozás büszkeségének méltósága, amely lehetetlenné teszi, hogy a müvelt és polgári standardon élő zsidó azért szakitson vallásával, mert azt szégyenli s azt hiszi, hogy a magyar nemzet egyetemébe inkább olvadhat be, ha valamelyik más egyház tagjává válik.

Szükséges tehát, hogy felekezetünk minden tagját öntudatos zsidóvá neveljük, aki ismeri a zsidóság évezredes vérrel itatott történetét. Tudja, hogy mi adtuk az erkölcsöt a világnak, hogy a zsidó biblia a „Könyvek Könyve", az emberi értelem és tudás ősforrása. Tisztában van azzal, hogy a héber nyelv, a latin és görög mellett a harmadik klasszikus nyelve az ókori müveltségnek. Ismeri a zsidó tudósokat, költőket, müvészeket és államférfiakat, akiket a zsidóság az emberiségnek adott és akikre büszkén tekinthet fel minden zsidó, mert azok versenyeznek a világ többi nemzetei és felekezetei fiaival. Aki tudja, hogy évezredeken át elnyomatásban volt részünk, hogy gettóba zártak és az emberi foglalkozások legtöbbjétől eltiltottak, csak a kereskedelmet és gyakran annak is csak megvetett válfajait hagyták meg. De aki tisztában van azzal is, hogy a XIX. században felszabaditott zsidóság más életpályákon is a tehetségnek és a rátermettségnek olyan példáit szolgáltatta, amelyekre büszkék lehetnek azok a nemzetek és felekezetek, amelyeknek szabad érvényesülését az évezredek nem gátolták. Aki tudja, hogy a zsidóság a keresztény vallások anyja, amelyekből a leányegyházak alaptanitásaikat meritik, — olyan anya, akire a gyermekeknek féltő gonddal és büszkeséggel kellene feltekinteni. S végül aki ismeri a magyar zsidóság speciális történetét. Akinek lelkében él a tudata annak, hogy őseink a honfoglaló magyarokkal együtt jöttek e hazába s őseink IV. Béla magyarjaival együtt épitették ujra a tatároktól kifosztott hazát, akik ott állottak Mátyás koronázásánál és a többi magyarokkal együtt védték Buda várának falait a törökök ellen. Aki tisztában van azzal, hogy a XIX. század nagy nemzeti és gazdasági fellendülésében mily oroszlánrész illeti a magyar zsidóságot, melynek soraiból tizezren hulltak el a többi magyar testvérek mellett a világháboru csataterein.

Akit, a vallás szabványainak szigoru megőrzése mellett, igy áthat a felekezethez való tartozás történeti öntudata, arra bizton számithatunk, hogy nemcsak az adottság quieta non movere elve füzi hozzánk, nemcsak

az üldözés és a kitaszitottság kényszerereje hajtja sorainkba, hanem az individuális akarat, a büszke öntudat, a tettrekész vágy, hogy méltó folytatója legyen a dicső elődöknek és fentartója az Egy Isten Hite vallásának.

De mik azok az eszközök, amelyek az ilyen öntudat megteremtésére és fejlesztésére alkalmasak? Különbséget kell tenni aszerint, amint a tanuló ifjuság, vagy a felnőttek neveléséről van szó.

A tanuló ifjuság oktatásánál a mainál nagyobb sulyt kell fektetni a zsidóság történetének és irodalmának tanitására. Ennél a pontnál reá kell mutatnom arra, hogy a tanitásnál különös gondot kell forditani annak megvilágitására, hogy a diasporában levő, de még többékevésbé egyenjoguságban élő zsidóság hogyan kapcsolódott bele az illető nemzet életébe, minő hasznos és áldásos tevékenységet fejtett ki. Gondolok annak bemutatására, hogy a zsidók minő részt vettek a római birodalom életében, II. Frigyes udvaránál, Spanyolországban, Hollandiában s a mohamedán országokban. Különös gonddal kellene tanitani a XIX. századnak és a XX. század első két évtizedének történetét. Az uj nemzedéknek nem elég tudni, hogy mi volt az emancipációig, hanem elsősorban azt kell tudnia, hogy mi történt az emancipáció óta. A történet bizonyos vonatkozásokban kisérleti tudomány: kutatjuk a mult eseményeit, mert azokból következtethetünk a jövőre. S ebből a szempontból legfontosabb a közelmult eseményeinek ismerete.

Sürgősen gondoskodni kell tehát arról, hogy ugy a tanuló ifjuság, mint a felnőttek részére feldolgozzuk a magyar zsidóság történetét az emancipációtól a világháboru végéig, vagy még inkább a magyar zsidóság felsőházi képviseletének törvénybe iktatásáig. Ez annál is inkább égető feladat, mert rosszhiszemü irók könyvei forognak közkézen, akik a magyar zsidóságnak e korszakban betöltött szerepét rosszhiszemüen és rágalmakkal telitetten tárják a közönség elé.

De nem elegendő könyvek és tankönyvek irása. Megfelelő tanitómesterekre van szükségünk. Ennél a pontnál meg kell állapitanom, hogy nagy visszafejlődés mutatkozik. A vallástanári pálya soha nem volt kedvelt, mert a tanitóktól eltekintve, az egyetemet végzetteknél az eredeti életcéltól való bizonyosfoku letérést jelentett. Vallástanári pályára azok mentek, akik rabbiképesitésük birtokában rabbiként elhelyezkedni bármiféle okból nem tudtak. Ez a körülmény már magábanvéve szülte azt az állapotot, hogy a tiszteletreméltó kivételektől eltekintve, vallástanároknak csak másodrangu tehetségek mentek. Ez volt a helyzet a háboru előtt, a háboru alatt és után pedig még kritikusabb lett. Az utánpótlás hiánya következtében, a fiatalabb és tehetségesebb vallástanárok rabbiként helyezkedtek el, a megüresedett helyekre pedig részben kellő képesités nélküli oktatók kerültek. Ez nagy hiba volt. A vallástanitáshoz nemcsak vallásosság szükséges, bár ez az első feltétel, amely azonban még nem képesit. *A zsidóság történetének, irodalmának és erkölcstanának rendszeres ismerete nélkül a vallásoktató nem töltheti be hivatását a középiskolai ifjuságnál, nem is beszélve arról, hogy a vallásoktatónak világi müveltségben is elől kell járnia, mert csak igy tudja megszerezni azt a feltétlen tiszteletet, mely az eredményes oktatásnak egyik kelléke.* A vidéken, ahol maguk a hitközségek

rabbijai látják el a vallásoktatást, e szempontból nincs baj. Annál nehezebb a helyzet a fővárosban, ahol vissza kell térni ahoz a korábbi képesitési kivánsághoz, hogy középiskolában csak egyetemet végzett rabbi oktathatja az ifjuságot. *A kellő tehetségek lekötése érdekében pedig intézményesen kell biztositani, hogy a hitközség rabbijai, illetőleg körzet rabbijai lehetőleg azok soraiból választassanak, akik ifjuságuk egy részét a fiatal nemzedék nevelésének szentelték.* Ilymódon elkerülhető lesz, hogy a „második garnitura“ foglalja el a tanári pályát, mert oda a legtehetségesebbek is törekedni fognak, mert tudják, hogy az ut felfelé, a gyülekezet papságához vezet. Ezenkivül egy bizonyos családias lelki közösség fog kialakulni a vallásoktatóból lett pap és az érett nemzedékké felserdült tanitványok között, ami nagy városban, ahol 180.000 hivő is él egy hitközségben, máskülönben alig fejlődhetne ki.

De nemcsak a tanuló nemzedéket kell a történeti öntudatra nevelni, hanem a felnőtteket is és a tanuló ifjuságból kikerülő jövő nemzedéket. A felnőttek nevelésénél rendkivüli jelentősége van *a sajtópropagandának.* Minden ujságirót nagy felelősség terhel, — de fokozott a felelőssége a felekezeti lap irójának, mert az irott szó hatalma igen nagy és a felekezeti sajtó jobban irányitja a felekezeti közvéleményt, mint a pap beszéde, amelyet jó ha egy évben egy-kétszer hall a nagyváros hivője. A felekezeti lapoknak a felnőttek tankönyveinek kell lenniök, melyekben meg kell találni a vallási élettel kapcsolatos tudásnak és müveltségnek kiegészitését s ahonnan meritenie kell az olvasónak azt az utbaigazitást, mely az egyeseknek a hitközségi életben való magatartását irányitja. *Ezek a körülmények indokolják, hogy a felekezeti lap ne olyan legyen, mint egy világi, politikai sajtó-orgánum.* A felekezeten belül lehetnek ellentétes vélemények, de nem pártharcok. A hitközség tagjainak többsége kijelöli azt az irányt, melyben a hitközségnek haladnia kell és a közösség érdeke azt követeli, hogy az igy kijelölt irányt mindenkinek támogatni kell, amig az meg nem változik az alkotmányosan megnyilvánuló változott akarat folytán.

A háboru óta a magyar zsidó *tudományos irodalom* a legnagyobb nehézségekkel küzd, holott kitüzött célunk elérésének egyik fontos eszköze a müvelt zsidó közönségnek megfelelő irodalmi, elsősorban történeti könyvekkel való ellátása. Minden zsidó hitközségnek elsőrendü kötelessége az egyetlen e célra alakult *„Izraelita Magyar Irodalmi Társulat“-nak* támogatása. Az ettől elzárkozó pénzügyi politika nagyon rövidlátó. Ha nem neveljük a nemzedéket öntudatos zsidóságra — az egy-kettőre megszünik zsidónak maradni. *A zsidóvá való nevelés megtartja a hitközségi adóalanyokat és áldozatra kész hivőket teremt.*

Hitfeleink ezrei és a tanuló ifjuság nagy sokasága keresi fel a külföldi városokat. Elmennek a történeti emlékek büvös hazájába Itáliába, — felkeresik a „világosság városát“ Párist, a német nagyvárosokat, Hollandiát, Londont stb... s vajmi kevés magyar zsidónak jut eszébe, hogy mindezek az országok és városok a maguk általános emberi értékén felül a zsidóság számára is a történeti mult megbecsülhetetlen értékeit rejtik magukban. Hány magyar zsidó megy

el évente Rómába, de vajmi kevés van az örökváros magyar zsidó látogatói közt, aki felkeresi a zsidó katakombákat, aki tud róluk és időt szentel magának a laterani muzeum és a Diocletianus thermáiban levő Museo Nationale páratlan érdekességü zsidó antikvitásainak megszemlélésére. Bizony vannak olyanok is, akik a Colosseo tövénél nem tudják, hogy a zsidóság meggyalázására szánt, de a zsidóság örök életét hirdető emlékiv áll előttük: Titus diadalive, amely a szent templom szent ereklyéinek egyetlen hiteles képzőművészeti másolatát hordja oldalfalain. Párisban a Musée de Clugny páratlan érdekességü gyüjteménye világit be a zsidó középkor ködébe. Éppen ugy a nürnbergi és a londoni muzeumok zsidó gyüjteményei, mind megrázzák a történeti multon csüngő öntudatos zsidó lelkét. *Avagy nem dobog-e hevesen szivünk, amikor belépünk az amsterdami Nagy Zsinagóga csarnokaiba, ahol Menasse-ben Izrael, a zsidóság e nagy mestere hirdette az igét, vagy amidőn ott bolyongunk az amsterdami gettóban, amelynek alakjait Rembrandt örökitette meg ecsetjével s ahol mai napig háza áll?* Oh megannyi emléke a zsidóság szenvedésekkel teli, de dicsőséges multjának, amelynek ismerete át kell, hogy hassa minden öntudatos zsidó lelkét, kell, hogy lelkesitsen és büszke öntudatra neveljen. De ettől eltekintve külföldi hitfeleink intézményeinek tanulmányozása, zsinagógáiknak megtekintése, istentiszteleteiken való részvétel, az ebből folyó összehasonlitás és a levont tanulságok mind olyanok, amelyek a látókört szélesitik és a felekezethez való tartozás tudatosságát elmélyitik.

Az idegenforgalom a XX. század egyik fontos jelensége. Ragadjuk meg ezt is célunk szempontjából. Fel kell hivni hiveink figyelmét, hogy külföldi utazásaik alkalmával nézzék meg azokat az érdekességeket is, melyek lelkünkhöz legközelebb álló ősi vallásunk ereklyéi. A magyar zsidónak is ott kell lenni, ahová az angol, a német és az amerikai zsidó ellátogat. *Ifjuságunk tanulmányi utjainak programmját ugy kell megszerkeszteni, hogy azokban ne csak a szent Péter, szent Pál, vagy szent Márkus székesegyházai szerepeljenek*, hanem fel legyen véve Longhena gyönyörü velencei-mór stilusu zsinagógája, a római nagy zsinagóga, a prágai és wormsi ősi zsinagógák, a zsidó élet és mult mindmegannyi emlékei, amelyek talán nem olyan fényesek, mint az előbb felsoroltak, de hozzánk mégis közelebb állanak.

A hitközségi életre való nevelést már az iskolában kell megkezdeni. A mai ifjuság csak annyit tud a hitközségről, hogy külön hittandijat szed s hogy szüleitől hallja a sok panaszkodást a hitközségi adó nagysága miatt. *Ezzel az állapottal szemben már az ifjuságnak kell megtanulnia, hogy a hitközség nem a multnak eldobnivaló, mihaszna emléke, hanem az az ősi intézmény, melynek keretében a zsidóság a diaspora óta életét éli, mely védelmezője volt a kitaszitottság nehéz évszázadaiban s melynek müködése megkezdődik születésekor, vele van az élet sikereiben, vele busul az élet csapásaikor és ez adja meg végső nyugvóhelyét.* Az ifjuságnak meg kell tanulni, hogy a hitközség „Kilo kodauso", szent közösség, melynek igazgatásában részt venni: megtiszteltetés. Az iskolában tanitani kell a hitközségi életre vonatkozó főszabályokat, a hit-

község alkotmányát és a magyar zsidóság közigazgatásjogi és közjogi alaptörvényeit.

Ezzel kapcsolatban reá kell mutatnom arra a bizonytalanságra, mely a hitközségi élettel kapcsolatos jogkérdések körül uralkodik, aminek több oka van, de nem utolsó sorban az, hogy azok a férfiak, kik hivatva vannak e kérdésekben állást foglalni: a zsidó rabbikat, tanitókat és a nagyrészben soraikból kikerülő hitközségi jegyzőket s titkárokat nem tanitják a magyar zsidóság közjogi és közigazgatásjogi szabályaira. Mig a keresztény teológiai főiskolákon, sőt a felekezeti tanitóképezdékben is az „egyházjogot" a legalaposabban tanitják, ez a tananyag nálunk hiányzik. *Javaslom, hogy a Rabbiképző és Tanitóképezde kötelező tantárgyként iktassa be a magyar zsidóság közjogának és közigazgatási jogának tanitását s gondoskodás történjék, hogy az ezt tartalmazó kézikönyv, melyre vonatkozó pályázatot az Országos Iroda még 1918-ban kiirta volt, mielőbb elkészüljön.*

II.

A magyar zsidó közélet másik sulyos betegsége, ami különösen a fővárosban érezteti hatását, hogy a hitközségek és tagok között nincs meg az a meghitt, testvéri kapcsolat, melyet egy valláserkölcsi közület lénye megkivánna. A tagok legnagyobb részét semmi sem füzi a hitközséghez, annak igazgatásában nem vesznek részt, vagy közönyből, vagy azért, mert nincs választói joguk. A hitközségről alig tudnak egyebet, mint hogy kellemetlen hatalom, amely reájuk adókat vet ki, nem is beszélve arról, hogy valahányszor a hitközséggel különösebb érintkezésbe jutnak esküvők, főünnepek, temetések bármicvók stb. alkalmával, mindig külön illetéket kell fizetniök. A tagoknak a hitközséggel való érintkezése jóformán csak az adótárgyaláson nyilvánul meg és levelezésük egyfelől az adóintési, másfelől az adófelebbezési iratokban merül ki.

Nem igy volt ez mindig, de ennek nem is szabad igy maradni.

Egészen az emancipációig a zsidó községek a zsidóság közigazgatási testületei voltak, amelyek egyfelől az állami hatóságoknak a zsidóságot érintő rendelkezéseit végrehajtották, másfelől oly autonóm hatáskörrel birtak, a mellyel az egyesek érdekeiért sikra szállva, a hivek érdekeit képviselő, tagjaikkal egybeforrott közületekként jelentkeztek. Mindez megváltozott az emancipációval. A gettóból kiszabadult zsidóság radikálisan akart kiszabadulni a régi keretekből és általános európai jelenség lett az a véglet, hogy ott, ahol az állam nem kényszeritette a zsidóságot, hogy hitközségek tagjaivá váljanak, ott cserben hagyták a régi községeket és azok intézményei sorvadásra jutottak.

Nálunk, szerencsére, nem ez volt a helyzet, mert az állam kényszeritő jogszabályokkal gondoskodott arról, hogy minden izraelita köteles legyen valamely hitközséghez tagként csatlakozni. Az állami jogszabályoknak nem kevés részük van abban, hogy hitközségeink nem sorvadtak el, de ennek dacára a hitközségek és a hivek közötti viszony elvesztette bensőséges jellegét, holott a tiszta valláserkölcsi közületté

való átalakulásnak éppen ellenkezőjét kellett volna eredményezni. S minél inkább hiányzik a valódi, az egész lelket betöltő vallásosság s minél nagyobb a hitközségi tagok száma, annál fokozottabban mutatkozik az a rideg viszony, mely a hitközség és a tagok között fennáll. Különösen fájó jelenség ez a pesti nagy hitközségnél, mely pedig a magyar zsidóságnak jelentékeny részét, szellemiekben, kulturában s gazdasági hatalom tekintetében oroszlánrészét foglalja magában.

S ha a pesti hitközségnél az okokat keressük, jelentékeny részben az elmaradt választójogi rendszerben kell megtalálnunk. Nálunk még mindig az a rendszer áll fenn, hogy minden tag adót tartozik fizetni, de az igazgatásban való alkotmányos részvétel csak azt illeti, meg akit külön „bekebeleznek''. Előfordult nem egyszer az az eset, hogy évtizedek óta jelentékeny összeget fizető hitközségi tag megjelent az urnánál, hogy alkotmányos jogát gyakorolja, de el kellett utasitani, mert nem volt „bekebelezve''. Dehát mi is az a bekebelezés ? Ennek előzményei azokba az időkbe nyulnak vissza, amikor, mint fentebb már reámutattam, a zsidó községek közigazgatási közületek voltak, a zsidókra nehezedő adót az egész községre róttták ki, amely azután maga osztotta fel a kivetett összeget tagjai között. Az egyesek vétkeiért az egész községet vonták felelősségre — a zsidóellenes politika évezredes taktikája — s igy nem csodálatos, hogy a zsidó községek megkülönböztettek az „incorporált'', „bekebelezett'' törzsökös tagok s a községben csak átmenetileg tartózkodók között. S mi sem természetesebb, hogy a választójogot csak az előbbieknek juttattak. Ez a „bekebelezés'' eredete, amely minden jelentőségét elvesztette már az 1869-ben létesült kongresszusi szervezeti szabályzattal, mely a hitközségi tagok közötti különbséget nem ismeri el, sőt kifejezetten kimondja, hogy a hitközségi tagság nem tehető függővé a bekebelezéstől. Pesten azonban mégis fentartották a „bekebelezés'' intézményét, sőt fenntartották akkor is, amidőn 1909-ben gróf Apponyi Albert kultuszminisztersége alatt, a 47872/1909. sz. rendeletben a vallás- és közoktatásügyi minisztérium leszögezte ez intézmény törvényellenességét. Hogy mégis fenntartották, sőt a kultuszminiszterium átmenetileg annak fenntartását engedélyezte, a pesti hitközség szempontjából volt egy speciális oka. A pesti hitközség vezetői reámutattak t. i. a kormány előtt arra az állandó bevándorlásra, mely a pesti hitközség tagjainak számát a háboru előtt évente növelte s ezzel kapcsolatban arra a veszedelemre, ami a bekebelezés eltörlése esetén, az északról jöttek tulsulya folytán érvényesülhetne. Ez volt az egyedüli oka, hogy a kultuszminiszterium a bekebelezés intézményének fenntartását megtürte. Az idők azonban megváltoztak. *Ez a veszedelem többé nem fenyeget.* Fenyeget ellenben a közönyösség, az a fagyos hidegség és felháborodás, ami azon hittestvéreinket eltölti, akik több éves adóáldozataikkal nem tudják megszerezni az alkotmányos jogok legelemibb kellékét. *Fel kell nyitnunk a zsilipeket ! Aki jó arra, hogy adókötelezettségével áldozzon a hitközség javára, annak meg kell adni a lehetőséget, hogy szavazatával befolyhasson a közület igazgatásába. Minden adófizetőnek meg kell adni a választói jogot ! Minél több ember érdeklődését kell felkelteni s nem szabad*

arra várni, hogy az emberi természetben rejlő elégedetlenség az alkotmány sáncain kivül vezesse le indulatát, ami összeroppanásra vezethet! Hanem lehetőséget kell adni, hogy minden tisztességes szándék, minden becsületes gondolat, mely a maga módja szerint a közösség célját szolgálja, érvényesülhessen.

Nyissuk fel tehát a zsilipeket és töröljük el a gettó-községi élet utolsó maradványát! Engedjük meg minden adófizető hitfelünknek, hogy beleszólhasson a község kérdéseibe. *Itt azonban legyünk szigoruak! Csak annak lehet szava a hitközség dolgaiban, aki áldoz, aki hiány nélkül lerója áldozatát, amit a közület reája kivetett.*

Ezzel és egyéb módon fokozni kell a hitközség ügyei iránti érdeklődést. Szükséges, hogy a hitközség a chevrával kapcsolatban, körzetenként és azokon belül is oly szervezeteket létesitsen, melyek lehetővé teszik a hitközség és a hivek közötti közvetlen kapcsolatot, — hogy a hitközség, illetve annak lelki pásztora, esetleg körzeti lelki pásztora befolyást gyakorolhasson minden tag életére, részt vegyen örömeiben és bánatában egyaránt. A körzeti választmányok ne csak reprezentáló szervek, hanem élő orgánumok legyenek, melyek mindazokat magukban foglalják, akik a hitközség érdekében dolgozni akarnak, de a képviselőtestületbe bejutni nem tudtak. Minden eszközt és alkalmat meg kell ragadni, amikor a hitközség nyujthat valamit tagjainak, hogy igy azok necsak a közösséghez való tartozás terheit, hanem annak előnyeit is élvezzék. Progresszív adópolitikát kell folytatni, közvetett adók és illetékek lehető mérséklésével.

Meg kell oldani a rabbiságnak a központi igazgatásban való részvétele kérdését is. Amit ezen a téren 70 év óta s a közelmultban tartott országos konferencia alkalmával is mondottak, nem adja meg a kérdés valódi analizisét. Itt nincs szó arról, hogy a rabbiság *érdemileg* kapjon több jogot. Hiszen a kongresszusi statutumok a papiroson minden jogot megadnak a rabbiságnak, ami a hitélettel, a szertartásokkal, a vallásoktatással és a templomi renddel kapcsolatos. Ismétlem: minde jogokat alaptörvényileg biztositják a rabbiságnak, — csak épen azt nem teszik lehetővé, vagy helyesebben nem teszik *egyszerüen és praktikusan lehetővé*, hogy jogaikat a közösség érdekében kellően gyakorolhassák is. A helyzet t. i. az, hogy a hitközség igazgató testületei az elöljáróságok, amelyek szórványos kivételektől eltekintve a rabbi részvétele nélkül tanácskoznak s ezen tanácskozásaikban foglalkoznak azokkal a tárgyakkal is, amelyekre bizonyos vonatkozásokban a rabbiság törvényes befolyása van kimondva. Ilyen esetekben előfordul, hogy vagy elvétésből, vagy a gyors intézkedés szüksége folytán elmarad a rabbiság megkérdezése, nem is beszélve arról, hogy a rabbisággal való irásbeli, vagy „külön meghallgatás'' rendszerén alapuló érintkezés nehézkes és a célnak meg nem felelő. *Nem látok semmi veszedelmet abban, ha a rabbiságot, tanácskozási joggal, bevonják az elöljáróságok üléseibe, ahol a rabbik csak azokkal a jogaikkal élhetnek, melyek részükre a magyar zsidóság alaptörvényeiben ugyis biztositva vannak.* Nem tulzok, ha azt állitom, hogy a magyar zsidóságnak s különösen annak kongresszusi részének közületi életében tulteng a világi elem s ami

ezzel kapcsolatos, a kérdések „világias" szemlélete. *A rabbinak a tanácskozásban való részvétele hasznos lesz, hiszen elvégre a vallási parancsoknak és tekinteteknek, amelyek megvalósitása hitközségeinknek végcélját képezi — ők a letéteményesei, hivatott őrei és hirdetői.*

Az egykori zsidó-negyed bejáratánál, a régi Belváros egykori kapujának közelében áll a dohány-uccai templom, szent erősségünk. Őseink épitették 70 évvel ezelőtt. A templomnak immár patinát nyert közel egy évszázados falai nagy időknek tanui. Látták az egyenjoguságért hálát adó magyar zsidóságot, ott imádkoztak a tiszaeszlári idők viharos napjaiban, mellőlük indult ki a recepcióért megvivott dicsőséges küzdelem és testvéreink ott imádkoztak, mielőtt a harctérre indultak, feláldozni magukat a magyar hazáért. Az a terület, amit a Dohány-, Wesselényi- és Sip-uccák határolnak — a magyar zsidóság nagy emlékeivel van megszentelve s a pesti hitközség most készül rá, hogy képzőmüvészetileg ugy épitse ki ezt a területet, hogy az méltóan reprezentálja a pesti, sőt az egész magyar zsidóságot. A dohányuccai templom klasszikusan szép épületét övező bódékat lebontják és a templom mellé oly épületcsoportot létesitenek, mely a dohányuccai templommal kapcsolatban, a zsidóság büszkeségét fogja képezni. Ott fog felépülni a pesti zsidóság „kulturháza", melyben a zsidókönyvtár és a magyar zsidó muzeum is elhelyezést fog találni. A kulturpalotában elhelyezendő muzeumot fejlesszük ki ugy, hogy az emlékek oly gyüjteménye legyen, melyhez minden magyar zsidó és minden Magyarországon élő külföldi zsidó elzarándokoljon, hogy ott a „mult fényénél gyujtson uj szövétneket". Legyenek ott felhalmozva necsak a magyar zsidó mult megszentelt ereklyéi, hanem másolatokban, festményekben és fotografiákban mindaz, ami az egyetemes zsidóság multját jelenti. Lássa ott a zsidó diák a külföldi hires zsidó templomok képeit, nagyjaink arcmásait s a szentföld festményeit. S a könyvtárban legyen ott minden mü, mely a zsidóság szempontjából jelentős, amiből tudást és zsidó öntudatot merithetünk. *Legyen ez a kulturház büszkeségünk csarnoka, mely a zsidó Mult nagyságát és a zsidó Jövő reménységét kisugározza.*

Legyenek ezek a gondolatok irányitó eszméink, amelyek lépteinket az eljövendő évben irányozzák. S ha igy fogunk müködni — akkor lesz jövőnk. Akkor remélhetjük, hogy be fog következni a próféta hirdetése, — hogy

„Felhasad, mint hajnal, a te világosságod és gyógyulásod gyorsan fog kivirágozni". (Jezs. LVIII. 8.)

FOGJUNK ÖSSZE.

Irta: Dr. Zahler Emil, a Pesti Izr. Hitközség jótékonyügyi elöljárója.

Most egy esztendeje a zsidó tömegnyomor ellen hirdettem harcot. A harc megindult, a harc folyik, de a zsidó tömegnyomor még nincs legyőzve. Pedig le kell gyürnünk ezt a makacs, ádáz ellenségei, le kell tipornunk bármily áron.

Mi hát a teendő? Minthogy állandó szembenézés, hogy ugy mondjam: állóharc folyik, legelsősorban ki kell épiteni, illetőleg az eddiginél jobban ki kell épiteni hadállásainkat. A legelső teendő tehát: amennyire csak tehetjük, sőt talán amennyire nem is tehetjük: ki kell épiteni, fejleszteni népkonyháinkat, a menzákat, diákasztalokat, tanoncotthonokat stb. Egy nagyarányu, hatalmas táplálószervezet hadd hirdesse itt mindenfelé: aki csak éhezik, jőjjön és egyék!

S mikor aztán jön, mindenki, aki csak jön: a testi tápláİékkal együtt meg kell, hogy kapja a lelki táplálékot is. Nem tömegkifőzőket akarok én, hanem olyan intézményeket, melyek mikor asztalhoz ültetik a szegényt, a sok szegényt, jól tartják a testét is, de igyekszenek jóltartani, megfogni annak a lelkét is. Az étkezőhelyek adjanak jó és elegendő táplálékot, de ugy adják, ahogy zsidó intézmény adja a zsidónak.

A testi táplálék mellett a lelki táplálék, a hitélet fejlesztése se maradjon el. Öröm látni, hogy azok a zsidó gyerekek, akik egész napon át keresztény mesterüknél, keresztény főnökeiknél, nem zsidó környezetben vannak alkalmazásban, mikor este a zsidó otthon — mert valóban otthon az számukra — maga köré gyüjti őket, hogy felüdülnek az otthonnyujtotta meleg családi körben, a jóságos nőegyletek zsidó otthonaiban. Örülnek ott egymásnak s épülnek testileg-lelkileg egyaránt — azokon a kellemes estéken, mikor ezekben az otthonokban igazán hivatásuk magaslatán kiváló szakerők általános kulturális tekintetben is, szakirányban is tovább képzik őket és amellett gondoskodnak szórakoztatásukról is. Igy válnak ezek az otthonok azoknak a gyerekeknek igazi otthonaikká s egyuttal igy alakitják, fejlesztik a gyermeklelkeket zsidó irányban, zsidó szellemben s válnak hitéletfejlesztő intézményekké.

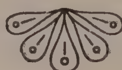
A nyomor persze nagy ezeken az arányokon tul is. A nagy, elképesztően kétségbeejtően nagy gazdasági leromlottság különösen a mi hittestvéreink soraiban látható ijesztő arányokban. A kereskedő világ, a középosztály sinyli legjobban a nagy gazdasági válságot. A hitközségi jótékonysági ügyosztályok alamizsnanyujtásai itt már nem elegendők, tenni kell itt valamit. Össze kell fognunk a M i n o s z-szal a jótékony nőegyletekkel s intézményes segitséget kell megszerveznünk. Az intézményes segitség talán egyetlen, de minden esetre legsikeresebbnek igérkező módja a munkalehetőségek nyujtásának megszervezése.

Minél több hittestvérünket kell munkához juttatnunk. Ugynevezett központi elhelyező irodát kell létesitenünk, mely majd kapcsolatot létesit és tart fenn valamennyi jótékony és kulturális zsidó intézménnyel és — dolgozik. Ha végignézünk e város egy-egy forgalmasabb uccáján, ha látjuk

a zsidó családoknál a sok Fräulein-t és egyéb nevü és cimü alkalmazottat, azt látjuk, hogy 90%-ban idegenből ideszakadt, nem is mindig értéket jelentő emberek. Hát kell nekünk erre idegen? Hát nincs erre itthon jobb, értékesebb, megfelelőbb „ember-anyag?"

Müvelt, intelligens, egyetemet és egyéb főiskolát végzett zsidó leányok egész serege volna itt és igy elhelyezhető. És kereskedő- és ipari vállalatokban majdnem ugyanez a helyzet. És a háztartásokban hány tönkrement zsidó orvos, ügyvéd özvegye tudna elhelyezkedni s lehne maga is otthont s vezetné is azt az otthont, azt a háztartást megfelelően, uri szellemben.

Ime ezek a legközelebbi teendők. Talán nem látszik soknak, de — egyelőre — csak csináljuk meg ezeket, ki fog derülni, hogy nem is olyan kevés és hogy esetleg többet használ a látszólag soknál.

III. RSZ.

MUNKA KÖZBEN . . .

NUMERUS CLAUSUS.

Elmondta : **Dr. BARACS MARCEL** orsz. képviselő
a képviselőház 1929. február 10-iki ülésén

mikor a törvényjavaslat felett szavazunk, többről döntünk, mint egy kormányjavaslatnak sorsáról; dönteni fogunk kormányzati rendszerünk jövő iránya felől. És több forog szóban, mint egy vallás presztizsének vagy egy felekezet polgári jogainak megszoritása vagy teljessége.

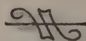
Ha egyedül zsidó vallásom szögéből nézném a történéseket, annak ezeréves sorsa arra tanitott, hogy az ő történetében nem a békés virágzásnak derüs napjai a legdicsőségesebbek. Ilyenkor a külső tekintély öregbedhetik, de a lelkek elközömbösödnek. Az üldözésnek korszakai azok, amelyek a meg-meglazuló frigyet az örök hit és mulandó emberek között ujból és ujból összeforrasztják. A megpróbáltatásokban ezrével halhat el a kishitü, de a megmaradottaknak hite erős láncszemmé kovácsolódik, mely a multat eltéphetetlenül köti össze az eljövendő időkkel.

És ha csak arról volna szó és komolyan lehetne szó arról, hogy zsidó felekezetem az ő polgári jogai egy részének időleges feláldozásával megmenthetné nemzeti társadalmunkat: belenyugodnám, nem gyáva meghunyászkodásból, de lelki nemes alázatossággal és hálás leborulással a nemzet előtt, mely hontalan eleimnek hazát, a jogtalanoknak jogot, a lelki rabsorban élőknek szabadságot adott. És megcsendülnének emlékemben a vers-sorok, melyeket Haynaunak rabságát szenvedett nagyapám vésett gyermeklelkembe:

Vér, verejték, vagy halál az, mit kiván,
Áldozatként rakjuk azt le zsámolyán,
Hogy mondhassuk csend s viharban: szent hazánk,
Megfizettük mind, mivel mi tartozánk!

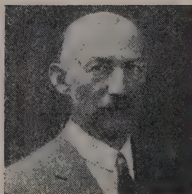
De többről van szó : nemzetünk jövője forog kockán. Továbbra is benne rekedjünk és mind mélyebbre merüljünk az olcsó önzésnek, gyülölködő tülekedésnek és renyhe elernyedésnek dágványában ? Vagy erős lendüléssel kiszökjünk az ingoványból és a haladásnak és szabadságnak utján induljunk végre a nemzet reszurrekciója felé ?

Első lépésünk ezen az uton a régi hibás törvénynek eltörlése legyen !

Amire konzervativ zsidóságunk eddig nem gondolt.

Irta: **Dr. FRISCH ÁRMIN** kulturtanácsos.

Konzervativ köreink eddig minden energiájukat arra fordították, hogy a történetileg kialakult zsidó vallási életformákat sértetlenül megőrizzék és megőriztessék, de munkájuk közben elfelejtettek gondoskodni arról is, hogy a konzervativ életmód számára hivek neveltessenek. Őrködnek afölött, hogy a zsidóság centrális gondolatának megtegyék a tóra tanulását, a templomot, az iskolát, az ősi ritust és mindezt hagyományos megnyilatkozásaiban, de közben nem látják a nagy tömegek kidőlését a zsidóság útjain. Nemcsak a haladó zsidóság köreiben, hanem a konzervativokéban is. Nem látják a szukkreszcencia teljes hiányát, nem veszik észre, hogy a hagyományos vallásosság legnagyobb támaszai: a kiskereskedő, a kisiparos, a falusi szatócs a jelenlegi gazdasági elhelyezés következtében kiveszőfélben van, zsidó alkalmazottjai, sőt gyermekei célkitüzéseire semminemü befolyást nem gyakorol. És mindezek a jelenségek mellett szó nélkül elhaladván, egyetlen lépést nem tesznek, hogy visszavigyék a gyermekek szivét az apákhoz, hogy az új átalakulások között utat és módot keressenek arra, miként lehetne megmenteni a jövő kiskereskedőt, kisiparost és falusi szatócsot a zsidó konzervativ gondolatnak, miként lehetne megmenteni ezt a tömeget zsidó szeretetében és életmódjában és miként lehetne pótolni a családi otthon vallásnevelő hatásának gyengülését, miként lehetne módokat teremteni arra, hogy a kisiparosság, kiskereskedelem és munkásság környezetéből kikerülő és a kisiparosság, kiskereskedelem és munkásság felé orientálódó ifjuság a jelenlegi viszonyok között is, amikor a zsidó iskolázás lehetőségei csökkennek, amidőn a falusi zsidó hitközségi élet kihalóban van, amikor a gyermek szülei hatása alól kikerül és idegenben minden vallási felügyelet, minden erkölcsi ellenőrzés és minden szellemi irányitás nélkül indul az életnek — mondom, miként lehetne ezeket nevelni a tórának, a templomnak, a ritusnak és a hagyomány szeretetének.

Nem a konzervativ gondolatot és rendszert akarjuk tehát kifogásolni, még kevésbbé a konzervativ célkitűzést, hanem azt, hogy a konzervativ jelszót nem látják el olyan tartalommal, mely hitet kelthet annak keresztülvihetőségében és garanciát nyujt annak életképességeire. Hiszen a zsidó centrális gondolat megfogalmazásánál lehetnek a zsidóságot filozófiai és világmissziós gondolatok magaslataiból nézők között sokan, akik hiányosnak tartják azt a törekvést, mely tisztán az életmód, a cselekedetek, a hagyományos törvények pedagógiai értékeit állítja az előtérbe, de még ezek a bölcselkedők és ezek az eszmék és eszmények szféráit keresők is elismerik és vallják, hogy zsidó miliők megteremtése, zsidó fókusok felmelegitése, zsidó történeti érzék ébresztése, zsidó gyakorlati vallásosság ápolása az egyedüli melegágy, amelyben a zsidó eszmék virágai tenyészhetnek. Az eszményiséget és a szellemiség szükségét hirdető tanitóink és a konzervativ körök képviselői között sohsem volt különbség abban, hogy a történeti mult emléke, a hagyomány ápolásának a szeretete és a vonzódás ahhoz, aminek követésében a lélek emelkedettsége és a szív elmélyedése támaszt és erősséget nyer, egyúttal fokozója és kiművelője az eszmének és az eszménynek is.

A konzervativ rendszernek tehát megvan a maga jogosultsága és a maga történeti feladata még azok előtt is, kik a vallásosság tempójában az eszmény és a gondolat kidomborításának nagyobb értéket tulajdonitanak, mint a törvény és szokás bilincseinek. A mi hazai viszonyaink között pedig egyenesen követelnünk kell, hogy a vallási nevelés munkája a hivőt ott fogja meg, ahol megfogható és ezen az archimedesi ponton láncolja hitünkhöz és felekezeti életünk pilléreihez. Hitéletünk épségét és folytonosságát a diaspora azáltal óvta meg, hogy őseink felfogása szerint minden hely, ahol 10 ember együtt van és a tórára gondol, Isten gyülekezete nevét viselhette. Teremtsünk hát mi is új isteni gyülekezeteket. Régente vallási központ lett a templom, később az iskola, az otthon, az idők folyamán minden profán alkalom is, amely hittestvéreket összehozott: öröm és gyász alkalmából összeverődött gyülekezet. Miért ne bővíthetnők mi ki az isteni gyülekezeteket azokkal, akik a napi munka elvégzése után szórakozás és társalgás céljából összejönnek? Mért ne lehetne gondoskodni új központról, mely a templom, az iskola, a család feladataira vállalkoznék és a nemesebb tulajdonságok és lelki képességek kifejlesztésében ugyanolyan tényezője válhatnék a nemesebb és vallásosabb lélek energiájának, mint a templom, iskola és otthon? Sőt amely központ hiveket szerezne, új hiveket a templomnak, az iskolának és a családnak.

És ezeket a miliőket nem is kellene megteremteni, mert ma is léteznek, csak programmot kellene adnunk számukra. A nagyobb városokban ott vannak a templomok, az ima- és ifjúsági egyesületek, az iskolai internátusok, a nőegyletek s minden gyülekezet, amely zsidó hiveket egyesit magában. Mindezeket a zsidó nevelésügy egy-egy tényezőjévé kell tenni, meg kell őket telíteni tartalommal, vonzókká, tanulságokat adókká, nevelőkké, gondolkodást alakitókká formálni, ahol szivesen tartózkodnak, mert

lelkük és szivük számára találtak értékeket.

Ismételjük, minden zsidó egyesületnek első feladatává kell tennie, hogy a zsidó gondolat istápolásának egyik szerve legyen. Ilyen gyülekezeteink első sorban meglévő egyleteink. Itt tulajdonképpen nincs is szükség új programmra. Elég, ha a vezetőség az alapszabályokat úgy kezeli és úgy alkalmazza, ahogy azok kezelését és alkalmazását a nemesebb tartalom kezelésében is az ősi igazságokhoz ragaszkodó tudatos konzervativizmus látni akarja. De ami ma már halasztást nem tűr és aminek ma mulhatatlanul történnie kell, az az ifjúsági zsidó gyülekezetek, az ifjúsági otthonok megteremtése. Minden egyesület igyekezzék arra, hogy helyiségében az ifjúság találkozhassék és ott zsidó miliőben, zsidó levegőben, zsidó mentalitásban élve, lelkileg és testileg erősödhessék. Hogy ezek az egyesületek házaiban felállítandó otthonok miképpen volnának kezelendők és irányítandók, erre már kidolgozott tervek állanak rendelkezésünkre és az amerikai, angol, ujabban pedig a német zsidók ezirányú intézményei példákul szolgáltatnak.

Hogy ez mit jelentene hitközségpolitikai szempontból, annak perspektivája átláthatatlan. Elsősorban teremtene egy zsidó köztudatot a művelt ifjúságban. Teremtene egy generációt, amely erkölcsi feladatok teljesítéséhez edződnék és erős társadalmi érzéssel átitatva a zsidó közösségek jellegzetes vallási és erkölcsi sajátosságait kidomboritaná. Nevelne szukreszcenciát és a szó ideális értelmében vett balbattimokat. Áthidalná az értelmiségi és politikai ellentéteket, alkalmat adna a zsidóság minden rétegének a zsidóságban való élésre és utolsónak említem, ha nem is utolsó, azt, hogy ténykedéseivel tehermentesitené a hitközségeket sok olyan munkától, mely idő és pénzveszteséggel jár, de a mely a hitközségek adminisztrációjában is lábrakapott bürokratizmus és léleknélküliség uralma folytán eredménytelen.

A zsidó fiatalságért.

Irta: **DR. GELENCSÉR MIKSA.**

A Pesti Izr. Hitközség józsefvárosi templomkörzetének elnökségi tanácsülésén és kulturelőadásán, továbbá a Pesti Izraelita Hitközségnek kulturtársadalmi ügyosztályában és bizottsági ülésén és a sajtóban már felhívtam a kérdésben dönteni hivatott és illetékes körök figyelmét *az ifjuság hitéleti és társadalmi megszervezésének elodázhatatlan voltára* és előadtam, hogy az iskolaköteles korhatáron felüli ifjúság *megszervezésének milyen irányt és formát* óhajtanék adni a családi élet átváltozása és nevelő hatásának válsága miatt.

Miként egy fáklyát, lelkes buzgalommal körülhordozom ezt a gondolatot.
Az OMIKE elnöki tanácsa ülésének tárgysorozatába kezdeményezésemre felvétetett ez a kérdés, sőt a Pesti Izraelita Hitközség főtisztelendő Rabbinátusa és a vallásoktatási ügyosztálya is napirenden tartja ezt a fontos kérdést. Az ifjúság helyes vezetése legfőbb biztositéka annak, hogy az állami és társadalmi közösségben kifogástalan magatartásával a társadalomközti békét megszilárdítsa és méltó helyet töltsön be a magyar zsidóság.

Elgondolásom szerint az ifjúság hitéleti vezetésére és társadalmi megmentésére és egészséges zsidó közszellem megteremtésére legalkalmasabb a magyar nemzetmentés útján haladó „Családi Otthon" intézmény létesítése.

A létesítendő szervezet főfeladatát a következőkben körvonalozom: A *„Családi Otthon"* keretében minden rendü és rangu mindkét nembeli zsidó vallásu magyar ifjúság és fiatalkorú az iskolaköteles határon felül, szóval a fejlődő és jövő nemzedék minden árnyalata *szellemi és gazdasági* egységbe tömörül. Itt kap folytatólagos *zsidó hitéleti* kioktatást és megtanulhatja gyakorlatból *a zsidó életberendezést* és itt *vallási művelődés*-ben lehet része. Az intézmény felöleli a valláserkölcsi, hazafias, kulturális, tanulmányi, szórakozási, gazdasági: — állásszerzés, munkaközvetités, pályakezdés, exisztencia alapítás, stb. — testgyakorlási, testedzési: — téli-nyári sport, vívás, uszás, atlétika, turisztika, nyaralási, utazási, stb. — egészségvédelmi — hozzákapcsolódván a közegészségügyi országos védekezés hálózatához —, pályaválasztási, házasságkötési-tanácsadói, stb. célokat és e tekintetben az intézmény *tanácsadást, felvilágositást, oktatást, irányitást* illetve *pártolást, támogatást* nyújt. A „Családi Otthon"-szervezetnek, *a szeretet, az igazság és jóság: „Cheszed veemesz" uj hajlékának* főcélját abban jelölöm meg, hogy az ifjúság öntudatosan neveltessék *társadalmi szerepére* és érezze a társadalom gondoskodásának az *áldását!*

A „Családi Otthon"-ban a fejlődő és jövő nemzedék reményt, vigasztalást és biztatást kapjon a szomorúság és sorscsapás óráiban, minden fájdalomra jóakaratú meghallgatást, írt és balzsamot leljen; — akinek pedig sikeres eredmény felett néha szivét-lelkét öröm tölti meg, itt az is bizalmas megértést találjon és örömét jólesö családi együttérzéssel megoszthassa. Mert megosztott bánat félbánat, mig megosztott öröm dupla öröm. Szintúgy a magában levő és háttérbe szorított ifjúság a magárautaltságban ne érezze magát a hitsorsosai által elhagyottnak.

Mindkét nembeli fiatalkorú az iskolaköteles korhatáron felül és az ifjúság az exisztencia-alapitásig, akár tovább is (ezek mint a „Családi Otthon Barátainak Egyesülése" a „Családi Otthon" keretében)

itt olyan valóságos otthonra találjon, ahová minden kérdésben, minden ügyes bajos dolgában bármikor odafordulhat és ott jóban-rosszban tényleg mindig családi melegséget és szolidaritást tapasztaljon.

A „Családi Otthon" első munkája volna az *iskola* erkölcsi és hitvédelmi munkájának *folytatása* és a *családi* életben nélkülözött irányító hatás és tekintély *kiegészitése*, illetve *pótlása vallási, nemzeti és társadalmi téren* !

A foglalkoztatás szellemében elsősorban a szigorú vallási erkölcsöt és magyar nemzeti érzést vigyük be, hogy ifjúságunknak a zsidó felekezete iránt való szeretete legbensőbben összeolvadjon magyar nemzete iránt való szeretetével és ifjúságunk mindenkor tudatosan együtt szolgálja zsidó felekezetét és magyar hazáját.

Hasznosítsuk a „Családi Otthon"-t az emberiség megjavításának munkájában. Az iskola és a templom mellett terjessze a közműveltséget és a vallási tudást, történelmi, irodalmi, vallástudományi, valamint különböző zsidó vonatkozású ismereteket, szóval az általános műveltséget, a zsidó kulturát és a magyar nemzeti tradiciókat egyaránt terjessze az ifjúság körében. Hirdesse a jóság és bölcseség növelését célzó eszméket, hogy egyrészt sajnálatos esetekben az ifjúságot a vallás iránti közönyből a hitélet igazi útjára terelje, máskor pedig a vallásos érdeklődést és érzést elmélyítse és a hazafias magyar érzést, a magyar nemzeti szellemet megszilárdítsa.

A „Családi Otthon"-szervezet mindkét nembeli fiatalságot társadalmi, gazdasági egységbe tömöríti, kulturális- valláserkölcsi továbbnevelésük, szellemi továbbfejlesztésük és egyéb célok mellett testi jólétüket is ápolja és emeli, hogy ép, egészséges, erőteljes magyar zsidó nemzedék állhasson önzetlenül, áldozatkészen a magyar nemzeti érdekek szolgálatába, hogy vállára vehesse azt az igát, amelytől most mi görnyedünk és a melynek súlyától csakhamar kidőlünk.

A „Családi Otthon"-szervezet *végső célja* a hitközségek leendő tagjainak, *a férfi és a női nemzedéknek* egyaránt megfelelő *előkészítése* olyan szellemben, hogy lehessenek *a tekintélyeket, a multat* és a *hagyományokat legmélyebben tisztelő, hithű, öntudatos, önérzetes, kötelességtudó, áldozatkész, cselekedni tudó és alkotni vágyó zsidó hittestvérek* és ugyancsak *minél aktivabb és hasznosabb magyar állampolgárok* ! ! !

Akibe gyermekkorban plántálták bele már a vallásos érzést, abban gyökeresedik az legmélyebbre. Legalább is az ifjúkorban kell átitatni zsidó hitben született vidéki és fővárosi testvéreinket a vallásosság érzésével és meggyőződésével, hogy *erős legyen bennük a vallásos lelkesedés* ! Mintha a fővárosban és a nagyvárosokban ennek hiányára volna visszavezethető az a helyzet, hogy eddig a zsidó közélet vezetői csaknem mind — a kivételek erősitik a szabályt — *vidéki* hitközségek odaszármazottjai, akik rendszerint vidéken ismerték meg a felekezeti közélet feladatait, és kevés kivétellel csak a vidékről odakerült zsidó polgárok voltak eddig a főváros és a nagyvárosok hitközségeinek legerősebb támaszai és egyéb zsidó közületeknek az oszlopai.

A vidéki viszonyok figyelembe vételével ezentul gondoskodni kell, hogy a nagyvárosok és Budapest székesfőváros zsidósága saját

maga termelje ki, illetve nevelje a maga részére a jövő támaszait, fenntartóit, az uj generációt, az utánpótlást és ezek közt a hitközség jövő vezetésére is alkalmas elemet!

A „Családi Otthon", amelyhez az ifjúság minden munkája, minden szórakozása és pihenése füződjék, arra is alkalmas és módot adna, hogy az itt foglalkoztatott ifjúság megfelelően helyesen irányitva a zsidó közélet és a zsidó közületek iránt is érdeklődéssel viseltessék, a zsidó hitéleti ügyeket és a felekezeti célokat megismerje és arra legyen nevelhető és lelkesíthető, hogy ha majdan innen kikerülve, hivatottságot érez magában és nemes becsvágy támad benne a közéleti aktivitáshoz, akkor elsősorban a *zsidó közügyekben való közreműködést ambicionálja* tettrekészséggel, a „Családi Otthon"-ban szerzett hozzáértéssel, lelkesedéssel és vallástudással való felkészültséggel.

Ha az ifjúság *minden árnyalata* mindig maga mellett érzi a társadalom baráti melegségét és a „Családi Otthon"-szervezet mindenre kiterjeszkedő hathatós támaszát, akkor az ifjúság tömegei, amelyek képesek a technika vívmányait, a sport-, szinházi, mozi- és művészeti eseményeket a legtemperamentumosabb érdeklődéssel megtölteni, amely ifjúságban tehát kétségtelenül van fogékonyság és megvan a tudás, a művelődés iránti vágy és érdeklődés, éppen úgy lelkesíthető a magyar nemzeti ideálokért és a zsidó felekezet igazságáért, a vallási kulturáért, a zsidó történelem tanulságáért, a magyar hazafias célokért és a zsidó felekezeti eszményekért.

A „Családi Otthon"-intézményben a zsidó tudást, mint az általános műveltség elengedhetetlen kellékét, a zsidó meggyőződést, mint valláserkölcsi bázist kell terjeszteni. És akiben sikerült az erős vallásos érzést felkelteni és mélyíteni, abban az ifjúban megvan a hajlandóság arra a vallási meggyőződés alapján, hogy az életmódban is önként magától kövesse a vallási szabványokat, a zsidó életberendezést, mert kongruens lesz a meggyőződésével. Mindaddig inkább csak béklyóknak tekintik a „külsőségeket."

A „Családi Otthon" ennek figyelembe vételével *feltétlenül* megbizható „ansé emesz", mely világi vezetés és papi felügyelet alatt álljon, hogy a „Családi Otthon"-ban mód és alkalom adassék a szigorú vallásosság követelményeinek megfelelő *hagyományhű életmód elsajátitására.* Aki pedig azt már hazulról ismeri, az itt megszilárdulhasson, fejlődjék tovább és nemesedjék, tökéletesedjék e téren is.

Minden helyen és minden időben, minden eszközt és minden alkalmat fel kell használni arra, hogy az ifjúságban a vallásos érzést felkeltsük, ébrentartsuk és mélyítsük. Hiszen a vallásos érzéssel arányosan erősödik az erkölcsi élet, megszilárdul a belső rend és a polgári béke az egész társadalom, a polgárság minden rétege, a haza és az összemberiség javára. Az egy Istenbe vetett hitből élő emberek nevelésével, a vallásosság mélyítésével nemcsak, hogy *nem élezzük ki a társadalmi ellentéteket*, illetve különbségeket, *sőt* a felekezetközti békétlenség is legjobban *azzal szüntethető meg,* ha *minden* vallásfelekezet ifjúsága az igazi benséges, mély vallásosságtól és ennek gyümölcsétől: a szeretettől van áthatva. És akkor felekezetközti békés együttérzés-

sel testvériesen fogja minden vallásos magyar ember egymást megbecsülni és vállvetve fog mindenki munkaképessége és tehetsége legjavával a közös magyar haza jobb jövője érdekében együttesen munkálkodni. S szerethetjük egymást különböző vallásfelekezetü magyarok, imádkozhatunk egymásért vallás szerint széttagoltan, ki-ki a maga felekezete szerint és egymást támogatva, legalább is el nem gáncsolva, dolgozhatunk egymásért, ki-ki a maga munkakörében.

Ezzel a „Családi Otthon"-szervezettel *nem* törekszünk a zsidó ifjúságnak a magyar társadalomban való *izolálására, sőt ellenkezőleg* a közös törekvések szolgálatába akarjuk állítani azáltal, hogy az egész ifjúságot a magyar társadalomnak megmentsük a bensőséges vallásosság és törhetetlen hazafiság térhódításával. Eszközeinket természetesen csak vallás szerint széttagoltan akalmazhatjuk. Hiszen csak ott van befolyása a társadalomnak az ifjúságra, ahol ez elérhető. De így is lehet az egész magyar ifjúság *szellemét egyöntetüvé* tenni, mert mi *mindenütt bele akarunk kapcsolódni* munkánkkal *az országos védekezés és magyar nemzetmentés hálózatába* ! ! !

Mi nem térítünk, de meg akarjuk tartani a zsidó felekezetnek azokat, akik Isten rendeléséből hitünkben születtek ! A „Családi Otthon"-szervezet további munkája odairányul, hogy megmaradó ifjúságunk ezentul ne legyen a születés alapján és ennek jogán csakis úgynevezett *„anyakönyvi-zsidó"* ! Azt óhajtjuk, hogy *ne csakis*, vagy ne főleg csak a *kegyelet* cimén és erre hivatkozással maradjanak meg zsidóknak ! Mert azt kivánjuk, hogy ne maradjanak meg csak mint *inaktiv, passziv, közönyös* zsidók! De *arra sem* törekszünk, hogy *fanatizált* zsidó hivők legyenek, hanem a kulturált emberek *lelki szükséglete* legyen az ősi alapvető Istenhitük ! Ősi vallásunk törvénye megköveteli a tanulást, a tudás terén való folytonos tökéletesedésre törekvést. Ennek megfelelően az Istenkeresés útján tudásuk alapján meggyőződésből is jussanak el ismét ősi zsidó hitükhöz, a szent tanitásokhoz ! Csak az ilyen bensőséges vallásosságnak van *tartalma és társadalmi jelentősége* : jellemfejlesztő, erkölcsnemesítő, tökéletesítő hatása és az ilyen vallásos hitélet nyomában fakad a világ legnagyobb konstruktiv hatalma : *a szeretet.*

Ezt remélhetjük a „Családi Otthon"-intézménytől, mert az onnan kikerülő hittestvéreink vallási tudományos kiművelésben részesültek.

*

Az iskolaköteles korhatár feletti mindkét nembeli ifjúság, a fejlődő és jövő nemzedék vallásos továbbnevelésének, társadalmi, gazdasági tömöritésének, hazafias irányításának fontosságát indokolni és hitéleti, társadalmi, nemzeti vonatkozásait tovább magyarázni felesleges.

Aki nyitott szemmel és nyitott füllel járva figyeli az életet és aki vallásos és hazafias érzéstől van áthatva, sajnálattal és elszomorodottan tapasztalhatja, hogy ifjúságunk önhibáján kivül, erkölcsi, de főleg gazdasági-társadalmi tényekre visszavezethető családi okokból vallási érzés és tudás terén visszaesést mutat és így a vallásos

élettől való tartózkodás és a vallástudás iránti közöny mellett az ifjúság *valláserkölcsi* fundamentuma meglazult.

Ebből pedig nyilvánvalóan az következik, hogy ifjuságunkat a társadalom csak úgy nem *veszíti el*, ha — ismétlem — elodázhatatlanul mindenütt minden alkalmat megragadunk arra, hogy az ifjúságnak a vallásos eszmét hirdessük, bennük a vallásos meggyőződést kifejlesszük és erősítsük, az ifjúságot a *hitkitartásra* megszervezzük, a *hithűség* lehetőségeivel ellássuk, felszereljük, *valláserkölcsi* alapon fegyelmezzük és összetartsuk.

Rettenetes pusztulás történt a zsidó lelkekben, amióta a *régi* értelemben vett *zsidó asszony* és a *zsidó család régi egysége* tönkrement. A zsidó családi otthon szétrombolásával vége mindennek.

Azelőtt a zsidó asszony példaképe volt *az igazi családanyának és feleségnek*. Ezért akkor a zsidó *család erőssége* volt a magyar társadalomnak. Irásainkban is az *asszonyra és a családi otthonra* ugyanaz a héber kifejezés „*bájisz*" szerepel.

A mult idők zsidó asszonyának dísze: a *családi otthona*, a mai „hipermodern" életfelfogást kultiváló zsidó asszony másként diszelkedik.

Vallási tudás és meggyőződés hiján, a mult hagyományainak tisztelete nélkül nemcsak a köztudat szerint a társadalomra „káros"-nak jelzett elemek, hanem az egyébként hasznosnak vélt, komolyérzésü, sőt társadalmi „vezető"-ként szereplő egyének jelentékeny része vallástalan hipermodern-zsidó, akiknek a vallásuk csak az anykönyvben szerepel, teljesen ateisták, semmit sem hisznek, semmit sem tesznek és a legkedvezőbb eset, ha teljesen inaktivak, közönyösek, passzivak úgy a saját hitük, mint más hitvallás iránt.

Még sajnálatosabb lélekromboló befolyással hatnak az ifjuságra azok, akik túlzott önérzettel, méltóságteljesen, anyagi függetlenségükre támaszkodva, elbizakodottan, fennhordott fejjel kérkednek hitetlenségükkel és önimádattal vannak eltelve, amely meghasonláshoz vezet.

Kétségtelenül vannak ma is a régi értelemben is helytálló mintaszerű zsidó családapák és családanyák, akik nemesen éreznek, gondolkodnak és cselekednek vallásuk szellemében úgy, hogy mintaképül szolgálhatnak saját gyermekeiknek és az egész ifjúságnak is irányítást nyujthatnak mint példaadók, ha alkalom és mód adatik erre a mai nehéz életviszonyok közt, amikor a létért való küzdelem igában tartja és a tradicionális családi élet folytatásától elvonja a legtöbb embert.

Eszmék helyes átplántálásához, terjesztéséhez tudáson alapuló meggyőződéses fanatizmus, megfelelő lelki felkészültség és alkalmas életkörülmények kellenek. A vallásos eszmének magában a családban kell gyökeredznie. A családapa és a családanya életének olyannak kell lenni, egyáltalában minden társadalmi faktornak alkalmasnak kellene lenni, arra, hogy rajtuk formálják tovább lelküket a gyermekek, illetve az ifjúság.

Amit e tekintetben nem kaphat a mai gyermek a mai apától és

a mai anyától a családban, *azt kell pótolnia és kiegészitenie a „Családi Otthon"-intézménynek az ifjuság részére.*

De nemcsak *kivinni* akarjuk az arra alkalmas családokból és egyénekből az intézményes tudást, az eszméket és az érzést, — ami könnyebb feladat, — hanem vissza is kell *innen az intézményből vinni* az ezt nélkülöző *családokba,* ami már nehezen megy. Pedig meg kell tenni! *Mert csak igy lesz egységesen gondolkodó zsidó vallásu magyar ifjuságunk és utánpótlásunk!*

Ezt pedig nem szabad *véletlenekre bizni,* ezt elodázhatatlanul meg kell szervezni, ezt tervszerűen, *intézményesen kell végezni!*

Nemcsak a zsidó közszellemet rontották meg a társadalmi-gazdasági okok, deköztudomás szerint nagyon sok régi mecénás helyzete is úgy megváltozott, hogy nem cselekedhetik jó szándéka szerint és nemcsak a benfentesek előtt tudott tény, hogy a hitközségek is ilyen anyagi nehézségekkel küzdenek. Mégis minden reményünk megvan arra, hogy a magyar zsidó társadalomban még elegendő számmal lesznek olyanok találhatók, sőt spontán fognak ajánlkozni, akik rendelkeznek azon erényekkel, magas erkölcsi érzékkel, áldozatkészséggel, amelyek létkérdésben az ilyen intézmény létesítéséhez, megalapozásához, fenntartásához, továbbfejlesztéséhez szükségesek, hogy elgondolásom cselekvő valósággá váljék és a gyors megoldásért kiáltó életprobléma megoldást nyerjen.

Elsősorban nem is annyira anyagiakra, mint inkább lelki munkálkodókra van szükség a megalapozáshoz, hogy lerakhassuk fundamentumát annak a közösségnek, amely az erőket összegyűjti.

Biztosan számíthatunk mindazoknak a jól ismert patinás férfiainknak és nemesszivü asszonyainknak megértésére, lelkesedésére és aktivitására, akik eddig is a társadalmi életben, a közületekben, az egyesületekben, a szervezetekben, az intézményekben előljárnak mindig, hogy kivegyék részüket minden közérdekü munkából, akiket minden emberbaráti akcióban ott találunk, akiknek minden lépése, minden gondolata, minden cselekedete a közérdeket szolgálja. Ezek a hittestvéreink ezt a „Családi Otthon"-szervezetet is fel fogják karolni spontán, minden propaganda, biztatás, buzdítás, ösztönzés nélkül.

De másokkal is meg kell értetnünk, hogy ebből a „Családi Otthon" szervezetből milyen áldás terjed szét. Tovább is kell mennünk! A még hiányzó erőket is még jól fel kell kutatni. Mert most olyan szervezetről van szó, amelyből senkinek sem szabad távol maradni, senkit sem akarunk nélkülözni, aki hasznosítható. Mindezeknek a figyelmét tereljük ide, hogy módot, alkalmat adjunk valamennyi idetartozó hittestvérünknek a bekapcsolódásra. És aztán kellően foglalkoztassuk mindannyiukat, használjuk fel tudásukat, tapasztalatukat és munkakészségüket, vegyük igénybe zsidó vallási buzgalomból és magyar nemzeti érzésből fakadó áldozatkészségüket! Összefogni, összegyűjteni, felhasználni, értékesíteni, gyümölcsöztetni ezt a magyar zsidóságban rejlő rengeteg erőt komoly akarattal, hozzáértéssel, törődéssel, szeretettel, szolidaritással!!!

Szükséges volna, hogy a megértő magyar zsidó társadalomnak szépért, jóért, nemesért lelkesedni tudó *minden* rétegét még erősebben belekapcsoljuk a hitéleti tevékenységbe, még pedig a „Családi Otthon"-szervezetnek legszebb hitéleti és legüdvösebb, Istennek legtetszőbb munkájába: az ifjúsági vallásvédelmi tevékenységbe, hogy az ifjúság elhagyatottságának szokott okai enyhüljenek és elsősorban az ifjuság társadalmi bajai orvosoltassanak, hogy az ifjúság megszabaduljon attól az érzéstől, hogy elhagyatva, társadalmi kapcsolatok nélkül élve kell a maga érvényesülését kiküzdenie.

Szükséges továbbá a fejlődő és jövő nemzedék hitéleti és vallás-erkölcsi fejlődésének megóvása és biztosítása céljából a családokkal közvetlenül is fenntartani a szellemi *kontaktust*, amely odairányul és abban éreztetné hatását, hogy a *család* ne gátolja és el ne rontsa az ifjúság ilyen irányu fejlődését, hanem előmozdítsa a „Családi Otthon"-szervezet törekvéseit, hogy ez az intézmény megmutathassa az ifjúságnak, hogyan kell kinyitni komoly munkával a boldogulás és a boldogság kapuját, és hogyan lehet maga alá gyűrni az élet nehézségeit, hogy komoly munkával, fáradhatatlan kitartással, erős akarattal felfegyverkezzenek az élet komoly küzdelmeire. Ifjúságunknak teljék itt termékeny munkás ideje s az ifjú lelkeknek nem való, meddő pártpolitikai vagy valláspolitikai és a jobb sorsra érdemes magyar társadalmat bontó viták és mozgalmak ne emésszék ifjúságunknak tanulásra, munkára szánt éveit. Imádkozzunk, tanuljunk és dolgozzunk! ez legyen ifjúságunk jelszava.

A „Családi Otthon"-intézmény kiépítéséhez létesítsen az illetékes zsidó közület fiatalkoruakat és ifjakat támogató és felügyelő *hatóságot* és a főtisztelendő Rabbikar és a világi társadalom tagjainak az *ifjusági-vallásvédelmi* munkába való bekapcsolása végett a társadalom *minden* rétegéből hívjon meg tagokat a központi szervezet mellé, akiket *bizottságokba* osztva a legintenzivebben lehessen foglalkoztatni azzal az óhajjal, hogy *a hitélet megjavitására és az ifjuság társadalmi megmentésére szilárd magyar érzéssel és abszolut zsidó meggyőződéssel tűzzön ki minden hivő maga elé missziós feladatot*! Magyar zsidó ifjúságot akarunk, mert mi jövőt akarunk és mi hiszünk, bizunk a magyar zsidó ifjúságban.

Szolgáljon mottóul bölcs Salamon király mondása: „Aki az ifjúságot a társadalomnak megtartja, az a világot tartja fenn!"

Hitközségi adózás.

Irta: DR. KALLÓS HENRIK, a győri hitközség elnöke.

A világháború, a két forradalom és a velük kapcsolatos koronaromlás súlyos következményei a legszomorúbban hitközségeinknél jelentkeztek. Zsinagóga és iskola igen sok helyen megszűnt létezni, a nagyobb hitközségekben hihetetlen módon lerongyolódott. Derék tisztviselőink esztendőkön keresztül járandóságukban olyan összeget kaptak, amelynek belső értéke és vásárlóereje napról-napra kevesebbet ért.

Legszebb jótékony és kultúrális intézményeink fenntartása lehetetlenné vált. Azok az alapítványok, amelyeket nemeslelkű adakozóink jótékony és kultúrális intézményeink alapítására és fenntartására létesítettek, nemcsak kamatjövedelmüket vesztették, hanem tőkéjükben is deválválódtak. A győri hitközségnél például hat és félmillió aranykorona, részben betétkönyvben, részben koronajáradékban és hadikölcsönben elhelyezett alapítványi vagyon vált majdnem teljesen értéktelenné. Milyen nemes célokat lett volna hivatva szolgálni és mennyi könnyet szándékolt felszárítani az a hat és félmillió aranykorona, amelyet nemzedékeken át gyüjtött a hűséges zsidó szív, amely adott, amíg adhatott.

A gazdasági leromlás és általános elszegényedés a mi híveinknél mutatkozott legerősebben, éppen mert a mi híveink nagy számban kereskedők, gyárosok, iparosok, haszonbérlők, lateinerek, szóval szabadfoglalkozást űzők.

Más felekezetek kevésbé voltak ennyire szomorú helyzetben. Ennek dacára az állammal szemben sikerrel hivatkoztak az 1848: XX. t.-cikkre, amely szerint a törvényesen bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségletei az állam által fedezendők. Ezek a felekezetek ugyanígy a városoknál is nálunk nagyobb sikerrel érvényesítették az 1868: LIII. t.-c 23. §-át, amely szerint „különböző vallásfelekezetűek által lakott községben és városban, amely házipénztárából egyházi célokra, vagy valamely felekezeti iskola javára segélyt szolgáltat ki, a segélyben igazságos arány szerint minden ottan létező vallásfelekezet részesítendő". Az 1895: XLII. t.-c. (recepciós törvény) 1. §-a hiába mondotta ki: „Az izraelita vallás törvényesen bevett vallásnak nyilváníttatik", ami egyben azt is jelentette, hogy mindazok a jogok, amelyeket korábban szentesített törvényeink a törvényesen bevett vallások részére biztosítottak, az 1895: XLII. t.-c. 1. §-ának a zsidó vallás recepcióját kimondó fenti rendelkezésével automatikusan kiterjesztettek, illetve kiterjedtek a mi vallásfelekezetünkre is.

Hogy az állam ezekben a nehéz időkben hogyan tett eleget törvényben előírt ennek a kötelezettségének a mi felekezetünkkel szemben, arról ezúttal nem akarok beszélni, hiszen ez a történelmi tény eléggé ismeretes. Éppen ebben a legszomorúbb időben még azokat a morzsákat is elvonta tőlünk az állam, amelyeket azelőtt adott. Ebből az időből való az az ajándék, amelyet a hazai zsidóság a törvényhozástól az 1922: VI. t.-c. 4. §-ában kapott, amely törvényhely tudvalevőleg felhatalmazta a kultuszminisztert, hogy revízió tárgyává tegye az elemi népiskolák államsegélyének ügyét, különösen abból a szempontból, hogy az iskola fenntartása kultúrpolitikai okból szükséges-e és hogy az iskolafenntartó az állami segélyezésre valóban ráutalva van-e, felhatalmazván a kultuszminisztert, hogy „a felülvizsgálat eredményéhez képest állami támogatásban nem részesíthető tanítói állások után adott államsegélyt 1922. évi június hó végével beszüntesse." „Az ilyen állások abban az esetben, ha utánuk a fenntartó ujból államsegélyt kér, újonnan szervezett állásokként bírálandók el," de — mondja a törvény — „az iskolafenntartó az államsegély megvonása következtében a tanítói állást csak a m. kir. vallás- és kozoktatásügyi miniszter

hozzájárulásával megszüntetheti meg." Szomorúan köztudomású, hogy e törvényhely alapján valamennyi zsidó népiskola államsegélye egyszerre megvonatott avval az indokolással, hogy mi gazdagok vagyunk, a mi hitközségeinknek, mint iskolafenntartóknak nincs szükségük a népiskolai államsegélyre. Ismeretes az is, hogy vidéki hitközségeink államsegély hiányában legnagyobbrészt megszüntetni voltak kénytelenek népiskoláikat.

Igy festett ezekben a nehéz időkben és nagyon csekély eltéréssel lényegében így fest ma is az 1848:XX. t.-cikk rendelkezése dacára a „törvényesen bevett izraelita vallásfelekezet" államsegélye és velünk mint „törvényesen bevett vallásfelekezet" hitközségeivel szemben az 1848:XX. t.-cikk végrehajtása.

Csak csodában és abban a Mózesben kellett hinnünk, aki a sziklára üt és mint hajdan vizet, most pénzt fakasztana, hogy ennek a szerencsétlen, mindenkitől üldözött felekezetnek és hitközségeinek megadná a létfenntartás feltétlenül szükséges eszközeit.

Kikhez fordulhatott és kikhez fordulhat ma az a zsidó hitközség, amelynek nincsenek birtokai, nincsenek fundált jövedelmei és alapjai, nemzedékeken át összehordott alapítványi vagyona devalválódott, tagjai leszegényedve, a jól megszervezett gazdasági antiszemitizmus ellen küzdenek, mindegyikük maga külön vívja meg keserves harcát a létért és mindegyikük boldog, ha ezt a harcot a maga személyére és családjára úgy — ahogy megvívni tudja.

Zsinagógáink, iskoláink, jótékony és kulturális intézményeink fenntartására csak hittestvéreinket, újra meg újra csak az ő áldozatkészségüket, az ő megadóztatásukat vehettük és vehetjük ma is igénybe.

Minthogy azonban a megváltozott viszonyok között a hitközségi adóterhek nagyobbak lettek és napról-napra, sajnos, csak nagyobbak lesznek, mert különösen jótékonysági téren mindjobban fokozódó igények támasztatnak a hitközségekkel szemben, a hitközségi adó hittestvéreink háztartásában, gazdaságában és üzletében mindinkább olyan tényező kezd enni, amellyel az összeg nagysága miatt is mindenkinek komolyan számolnia kell.

Nekünk pedig, akiket a Mindenható bölcsessége hitközségek élére állított, a nehéz gazdasági viszonyok között kétszeresen kell ügyelnünk arra, hogy a hitközség autonóm jogkörében kivetett hitközségi adó ne csak a hitközség céljainak elérésére, költségvetése fedezésére legyen elegendő, hanem a hitközségi adó kivetése *igazságos*, egyénenként *arányos* és adózóink körében lehetőleg *megnyugvást keltő* legyen.

Ezekben az állam és törvényhatóság által amúgyis agyonadóztatott nehéz időkben adót senki sem fizet szívesen. Általánosságban mégis meg kell állapítanunk, hogy a legjobban lerongyolódott, a legnehezebb viszonyok között élő szegényebb osztály felelőssége tudatában teljesíti kötelességét. Csak azt kívánja mindenki, hogy a másik is ugyanígy teljesítse kötelességét, az ő adója másokéval való összehasonlításban *arányos és igazságos legyen*!

Hála a Mindenhatónak, igen ritka kivétel, amikor hittestvéreink hitközségi adójuk miatt az adóügyi hatóságokhoz fordulnak.

Ebben az esetben azonban a hitközségnek felvértezve kell állnia és az adóügyi hatóságok előtti jogvitában tételes jogszabályra kell hivatkoznia.

Ilyen esetben sajnálattal tapasztaljuk, hogy a hitközségi adóra vonatkozó tételes jogszabályaink nagyon is *hiányosak*, elavultak, a tételes jog szempontjából az egész hitközségi adózási terület — hogy enyhén szóljak — *rendezetlen*, sürgős törvényhozási vagy *kormányhatósági intézkedésekre* van szükség, amelyek a legégetőbb hiányokat *egységesen* és a *legsürgősebben* rendezzék.

A kongresszusi hitközségeknél — mert csak ezekről szólok, orthodoxoknál és statusquo hitközségeknél a helyzet még rosszabb — az adó kivetésére és adóbehajtásra vonatkozó tételes jogszabályok ugyanis mindössze a következők:

Az Ő Felsége által 1869. június 14-én szentesített „A magyar és erdélyi honi izraeliták 1868. december 10-iki egyetemes gyűlése által hozott Szabályzatok" (Kongresszusi Statutum) 29. § f) és h) pontja sze-

rint a hitközségi közgyűlés „hatásköréhez tartozik az évenként az elöljáróság által elkészítendő és előterjesztendő községi költségvetés feletti tanácskozás és határozathozatal, valamint intézkedés aziránt, hogy a költség a községi tagok közvetlen és közvetett járulékaiból és egyéb bevételek útján miképp fedeztessék," továbbá „bizottság választása a közvetlen járulékoknak az egyes községi tagokra leendő kivetése céljából".

A „közvetlen járulék", a tulajdonképpeni hitközségi adó kivetése minden hitközségnek autonóm joga, minden hitközség maga alkotja meg Szervezeti Szabályzatát és Szervezeti Szabályzata keretén belül a hitközségi adó kivetésének módját. (Legtöbb helyen első fokon az adókivetőbizottság, ennek határozata ellen felebbezés az adófelszólamlási bizottsághoz, ez ellen a határozat ellen legtöbb helyen további felebbezésnek vagy felszólamlásnak helye nincs, egyes helyeken, mint például Budapesten, harmad- és végső fokon bizonyos esetekben az elöljáróság határoz.)

Maga az adófizetési kötelezettség a Kongresszusi Statutum 13. §-án alapszik, amely szerint: „Minden hitközség szükségleteinek *fedezése végett adóképes tagjaira közvetlen és közvetett illetékeket róhat*, de a rendes községi költségvetés összes szükségletének egyötödrésze közvetlen járulékok által fedezendő." (Utóbbi rendelkezést az élet, sajnos, régen túlhaladta, mert a legtöbb hitközség nem az egyötödrészt, hanem majdnem az egész szükségletet egyenes adóból kénytelen fedezni.)

Maga a Kongresszusi Statutum tehát csak nagy általánosságban állapítja meg a hitközség adókivetési jogát és a hitközségi tagok adófizetési kötelezettségét, amikor a 13. §-ban csak annyit mond: „minden hitközség szükségleteinek fedezése végett adóképes tagjaira közvetlen és közvetett illetékeket róhat". Hát ez a szabályozás bizony édes kevés! Ami még ezenfelül a hitközségi adóról a Kongresszusi Statutumban foglaltatik, egészen lényegtelen és csak részletkérdés. Igy a 14. §-ban: „A hitközségi hivatalszemélyek, tanítók és más fizetéses községi hivatalnokok a község tagjainak tekintendők, a közvetlen illetékek fizetése alól azonban felmentvék." A 17. §-ban: „Ha valamely községi tag lakhelyét megváltoztatja, távozása előtt a reá kivetett egész évi községi illetményeket kifizetni köteles. Ha valamely községi tag elhalálozik, a hitközségnek jogában áll az elhunytnak folyó évi községi járulékait annak hagyatékából beszerezni."

1869-től 1888-ig nem történt semmi más szabályozás. A Trefort vallásügyi miniszter által kibocsátott 1191/1888. miniszteri rendelet már valamivel többet mond hitközségeink adókivetési jogáról, mert e rendelet 5. §-a megadja a jogot a hitközségi adónak közadók módjára közigazgatási úton leendő behajtásához, mondván: „Az izraelita hitközségek elnökei, valamint a fiókhitközségek és imaházi egyesületek templomgondnokai fel vannak jogosítva az egyes tagokra kivetett illetményeket a fizetésben késedelmezőktől közigazgatási végrehajtás útján beszedetni." Majd ugyanezen rendelet az 5. § 2. bekezdésében a következőképpen rendelkezik: „Minden izraelita köteles azon izraelita hitközség, fiókhitközség, vagy imaházi egyesület terheihez tagként járulni, amelynek területén *lakik*; *ha több helyen bir lakással, az illetékes községek között szabadon választhatja azt, amelyhez tartozni akar.*"

A hitközségi adó fizetése tehát *nemre és állampolgárságra való tekintet nélkül kötelező* a hitközség területén lakó minden zsidó vallású lakosra. Több helyen lakás esetében a választhatás joga későbbi miniszteri határozatokban és a kifejlődött gyakorlatban nagyon gyengén bár, de valahogyan szabályozva van.

Külföldön lakás kérdésében konkrét esetben döntéssel egészen precízen mondotta ki a kultuszminiszter még pedig 2220/1889. sz. alatt határozatával, majd 56.639/1895. sz. alatti báró S. G. konkrét esetében, Nyitra vármegye közigazgatási bizottságához intézett döntésében a következőképen: „Báró S. G.-t illetőleg azon körülmény, hogy ő a bécsi izraelita hitközségnek tagja, tekintetbe nem jöhet. Már hivatali elődöm 1889. év február 12-én 2220. sz. alatt a közigazgatási bizottsághoz intézett rendeletében kimondotta, hogy csak az

ország területén fekvő hitközségnél adózás menti fel az izraelitát az alól, hogy az országban más hitközség tagjává is váljék és a haza területén kívül eső helyen való hasonló teherviselés csak akkor jöhetne figyelembe, ha az illető hitelesen beigazolná, hogy azon külföldi izraelita hitközség terhei alól az ottani törvények szintén felmentik azon izraelita lakost, aki valamely magyarországi izraelita hitközséghez történő adózásra hivatkozik.''

Rendezetlenebb azonban a kérdés, amikor valakinek két vagy több belföldi községben van lakóhelye. A fentebb hivatkozott 1191/1888. kultuszminiszteri rendelet 5. §-a azon rendelkezésének alkalmazása, hogy az adózó több helyen lakás esetén maga választhatja azt a hitközséget, amelyhez tartozni akar, tág teret nyujthat a visszaélésre és számos módja van annak, hogyan lehet a nagyobb hitközséget kijátszva a nagyobb hitközségi adótól menekülni és a kisebb adót követelő hitközség területén lakás felvételével a kisebb hitközségi adót fizetni. Éppen azért a több hitközség közti választási jog a hitközségi tagok által *korlátlanul* és különösen „contra bonos mores'' nem gyakorolható. „Contra bonos mores'' tekintetik a kisebb terhet jelentő hitközség javára történt választási jog gyakorlása, ha az adózó a választási jogot csak akkor gyakorolja, ha már a nagyobb hitközség részéről jogerősen megadóztatták, továbbá ha több terhet jelentő nagyobb hitközség területén az év nagyobb részében tartózkodik. Dr. Munkácsi Ernő „Fejezetek a magyar zsidó vallásfelekezet újabb joggyakorlatából'' című nagyon értékes könyvében egy-két szép határozatot említ Budapest székesfőváros tanácsának gyakorlatából, idevágóan Budapest székesfőváros tanácsa a kultuszminiszter által is jóváhagyott határozatában kimondván: „Az 1888 : 1191. számú V. K. M. rendeletnek célzata semmi esetre sem lehet az, hogy az egyes községek területén állandóan lakó izraelita vallású egyének közül éppen a legvagyonosabb elemek magukat az autonóm hitközségi szervek által kivetett kultuszjárulékok fizetésének kötelezettsége alól kivonhassák az által, hogy vidéken lakást bérelnek, vagy tartanak fenn, bár abban az év egy részében tartózkodnak. A hivatkozott rendelkezésnek ilyen értelmezése az izraelita hitközségeket kulturális, emberbaráti és jótékonysági feladataiknak teljesítéséhez szükséges anyagi erejükben meggyengíthetné és tönkretehetné.''

A két vagy több belföldi helyen lakás esetében azonban a kérdés mégis kevéssé rendezett, mert sok eset van, amikor a contra bonos mores jogelv sem dönti el a jogvitát és különösen nem megnyugtatóan. Gondoljunk csak annak a haszonbérlőnek esetére, akinek haszonbérlete több kisebb politikai község területén fekszik, amely politikai községek mindegyike tart fenn kis hitközséget, esetleg csak imaházat és amely hitközségek mindegyike követel a haszonbérlőtől hitközségi adót. Még jobban komplikálódik az eset, ha a haszonbérlőnek az év egy részében városi lakása is van, amikor a haszonbérlőtől bizonyára a városi nagy hitközség is követel — még pedig joggal — hitközségi adót, néha kétszer-háromszor annyit, mint a két-három kis hitközség együttvéve. És mi történik, ha a haszonbérlő nem tart fenn városi lakást, de nagy ünnepeken vagy egyébként is igénybe veszi a városi hitközség intézményeit, a zsinagógát, iskolát stb. A kongresszusi Statutum 12. §-a szerint *„Minden hitközségi tag* egyaránt fel van jogosítva az illető hitközségi szabályzat határozatai szerint a hitközségi intézményeket használni és a zsinagógában a szokásos jogokat gyakorolni.'' Viszont a Kongresszusi Statutum 13. §-a szerint a hitközség „minden adóképes *tagjára*'' „közvetlen illetéket'' róhat ki.

De folytatni lehetne a nehéz és teljesen szabályozatlan „esetek'' felsorolását. A nagyvállalkozónak pl. Budapesten van kis irodája, semmi más, viszont azonban a vidéken talán több helyen is milliós vasúti, út stb. építkezéseket folytat, amelyek lebonyolítása végett a hét egy-két napját az illető vidéki városban tölti. Budapesten alig vetnek ki rá adót, hiszen nem is ismerik, viszont a vidéki városokban, ahol nagy vállalkozásokat űz

és a vidéki vállalkozók versenytársa, tőlük a helyi jövedelmet elvonja, ugyancsak ne fizessen hitközségi adót? A vállalkozó bizonyára arra hivatkozik, hogy Budapesten lakik, a vidéki városban pedig arra, hogy ott bejelentett állandó lakása nincs, ha hetenként egy-két napot ott tölt is.

A gyakorlati élet számos ilyen és hozzá hasonló „esetet" hoz, amelyeket amikor igazságosan és főleg a jogszabályt alkalmazva akarunk megoldani, sajnálattal tapasztaljuk, hogy nincs jogszabály, a terület teljesen rendezetlen és az adóügyi hatósághoz fordulás esetében ki vagyunk téve az adóügyi hatóság jó vagy rosszakaratának.

Ugyanígy a gyakorlat az, hogy a hitközségi adó összegszerűsége kérdésében a hitközség autonóm jogkörben végérvényesen határoz és ebben a kérdésben az adóügyi hatóságokhoz jogorvoslatnak helye nincs. Viszont a jogalap kérdésében, ha ez válik vitássá, az adóügyi hatóságok döntenek. Ez a kérdés sincs világosan sehol sem szabályozva. E tekintetben is teljes a jogbizonytalanság.

A közadók kezelésére vonatkozó törvényes rendelkezések Hivatalos Összeállításának tárgyában kibocsátott 600/1927. számú P. M. rendelet 102. § 3. bekezdése sok kétséget fennhagyóan rendelkezik a következők szerint: „Az együttes kezelésbe bevont, de nem az államkincstárt, illetőleg helyhatóságot illető közszolgáltatások jogossága és mérve elleni jogorvoslatokra vonatkozólag, az ezekre a közszolgáltatásokra nézve fennálló rendelkezések továbbra is érvényben tartatnak avval a kiegészítéssel azonban, hogy *minden*, a közadók módjára behajtott követelésekre nézve — a jövedéki kihágások alkalmával eszközölt foglalásoknak, biztosításoknak és elkobzásoknak kivételével — (tehát a mi hitközségi adónkra is vonatkozik!) annak a kérdésnek elbírálása, hogy az arra illetékes hatóság jogérvényesen állapította-e meg a követelést, a közigazgatási bizottság adóügyi bizottságának a hatáskörébe tartozik." U. a. H. Ö. 104. § 4. h pont szerint pedig a közigazgatási bizottság adóügyi bizottságának határozata ellen panasznak van helye a közigazgatási bírósághoz „a közadók módjára behajtott követelésnek az arra illetékes hatóság útján történt jogérvényes megállapítás tárgyában hozott közigazgatási bizottsági határozat ellen."

Semmiféle rendelkezés, még útbaigazító irányítás sincs arról, hogy a hitközségi autonóm szervek az adók kivetésénél milyen elveket tartsanak szem előtt. Figyelemmel kell lenniök a hitközség háztartásának szükségletére. És ezen felül? Csupán a hitközségi tagok jövedelmi viszonyaira? Avagy vegyék figyelembe a hitközségi tagok vagyoni viszonyait is? Figyelembe veendők-e egyéb szempontok is, így: az illető hitközségi tag részt vesz-e egyébként is a hitközségi terhek viselésében, közvetett úton a gabelladíjak fizetésében, jótékonyságban stb. Ez utóbbi kérdések természetesen nem kormányhatósági rendelkezésekkel volnának szabályozandók.

A fentebb említett 1191/1888. V. K. M. rendelet 5. §-a szerint a hitközségi adók („közvetlen illetékek") a késedelmezőktől a hitközségi elnök által történt kimutatás után közigazgatási végrehajtás útján szedetnek be, amiből helyesen az következik-e, hogy a hitközségi közvetett adók (gabella stb.) csak rendes bírói eljárás útján hajthatók be?

Csak legutóbb tisztázta a pénzügyminisztérium, hogy a hitközségi adózók, de a pénzügyi hatóságok részéről is annyira félreértett 89.182/1929. VII. számú pénzügyminiszteri körrendelet, melynek alapgondolata tulajdonképpen már az 1927:V. t.-cikk 71. §-ában foglaltatott és amely körrendelet szerint: „A hitközségi adók csakis azokban a községekben vonhatók együttes kezelésbe, amelyekben a hitközségi adókivetés kulcsa átlagban az állami adók 10 %-át meg nem haladja, ahol pedig a hitközségi adó a 10%-ot meghaladja, ezeknek az adóknak az együttes kezelésbe leendő bevonásának engedélyezését a pénzügyminiszter magának tartja fenn." Tisztáztatott pedig

ez a kérdés hitközségeink autonómiájának javára, megállapítván, hogy ez a rendelkezés csak azokra a hitközségekre vonatkozik, amelyek a hitközségi adónak az állami adóval való együttes kezelését kívánják, azaz a hitközségi adót az egyenes állami adók után százalékszerűen kívánnák megállapítani, amely esetben a hitközségi adó kivetését maguk az állami adókivető szervek foganatosítják. Tudtunkkal azonban a zsidó hitközségek az együttes kezelésnek ezt a kedvezményét igénybe nem vették, úgy hogy a 10%-os megszorítás és a közigazgatási behajtásnak ilyen feltételessége a mi hitközségi adónkra nem is vonatkozik. — A hivatkozott pénzügyminiszteri körrendeletben foglalt rendelkezés egyébként nem is új, mert már „Az egyes adók és illetékek mérsékléséről" stb. szóló 1927 : V.. t.-c 71. §-a kimondotta: „Ha a pénzügyi hatóságon kívül valamely más, közadók kivetésére jogosult hatóság, hivatal, testület, intézmény az általa kivethető szolgáltatás mérvét oly magasan állapítja meg, hogy az adózók fizetőképességét veszélyezteti, jogában áll a pénzügyminiszternek az illető hatóság, hivatal, testület, intézmény által különben már jogerősen megállapított közadó fizetési feltételeinek megváltoztatásával azt több évre felosztani, vagy pedig az illető közszolgáltatásnak közadók módjára való behajtását betiltani." Ezzel a törvényes felhatalmazással azonban a pénzügyminiszter eddig egy esetben sem élt, sőt eddig e törvényhely végrehajtására vonatkozó utasítást sem adta ki.

Szóljak-e arról, hogy célszerű volna a hitközségi adót is *megrögziteni*, körülbelül úgy, mint ezt újabban az állam is a kereseti, jövedelem- és vagyonadónál teszi. A kivetett hitközségi adó — mondjuk — három évig maradna érvényben, ha csak egy-egy adózónál jövedelmi és vagyoni viszonyok igazolhatóan — mondjuk — 20%-al felfelé vagy lefelé nem változtak, az első esetben a hitközségi elöljáróságnak, a második esetben az adózónak volna joga a rögzítés mellőzését és a hitközségi adónak újbóli kivetését kérni. Kétségtelen, hogy a rögzítéssel a hitközség adminisztrációja is nagy tehertől szabadulna, az adózók pedig nem lennének évről-évre kitéve az „adósróf" okozta izgalmaknak.

De nem folytatom.

Már az idei március 12-iki Országos Bizottság elé akartam az Országos Iroda útján azt az indítványt terjeszteni, hogy az egybehívott Országos Bizottság tanácskozásainak tárgysorozatába vétessék fel a hitközségi adóra vonatkozó kérdéskomplexum megvitatása és kidolgozása. Akkor indítványommal elkéstem.

Igénytelen soraimmal ezúttal is csak arra akartam felhívni az illetékesek figyelmét, hogy a hitközségi adóra vonatkozó jogszabályok nagyon is hiányosak, nagyrészt elavultak és mert olyan időket élünk, amikor a hitközségi adó úgy az adózók, mint a hitközségek háztartási egyensúlya szempontjából mind nagyobb és nagyobb jelentőséget nyer, a vonatkozó jogszabályok sürgősen kiépítendők, illetve megalkotandók, még pedig a megváltozott viszonyoknak és modern követelményeknek megfelelően. Egyrészt az egész országra kiterjedően törvényhozási vagy kormányhatósági intézkedések sürgetésével, másrészt saját jogkörben a hitközségek részére irányítást adó szabályok kidolgozásával, mindezt természetesen az autonómia sérelme nélkül.

Bizony mondom, égetőbb, de fontosabb is ez a kérdés, mint az, amelyet az Országos Bizottság ülésén jobb ügyhöz méltó buzgalommal olyan soká tárgyaltunk: legyen-e tagja a rabbi az elöljáróságnak, igen, vagy nem. A hitközségi adókódex megalkotásának ügye talán nem is járna akkora izgalommal, mint járt ez a rabbi-„ügy".

NAPLÓTÖREDÉK.

Irta : KOREIN DEZSŐ.

a a közélet terén szereplő férfiak kaleidoszkopszerü működéséről naplót vezetnének, csodálatos és változatos kép tárulna elénk szenvedő és vergődő embertársaink heroikus viaskodásáról, szomoru tragédiájáról. Hű tükre lenne ez a mai rettenetes időknek és viszonyoknak, amelyek nemcsak az áldozatok idegeit emésztik, hanem a jólelkü és együttérző, segiteni akaró jóbarát szivét is marcangolják. Mert nem tudok elképzelni emberbarátot, akit küzködő embertársának baja és szenvedése hidegen hagy. És gyakran fájdalmas érzés tölt el bennünket, ha rajtunk kivül álló okból nem segithetünk a bajbajutotton és valósággal kinai fal előtt állunk. Kétszeresen áll ez a zsidóhitü közéleti férfiunál, hisz mi nem helyezhetjük el hittestvéreinket sem sógorsági, sem komasági alapon állami vagy egyéb köz hivatalokba. Nekünk tehát az a feladatunk, hogy saját erőnkbő nyujtsunk támaszt az arra szorulóknak, ami a jelenlegi végtelen súlyos gazdasági viszonyok mellett emberfeletti munkát igényel.

Nem terjeszkedhetem ki részletesen a közéletben szereplők sokoldalu feladatára, mert annak leirása testes könyvet ölelne fel, csupán néhány ecsetvonással akarom bemutatni azt az életmódot, amelyet egy önzetlen lelkületü közéleti ember végigél. Ha a film egy heti szakaszát próbálom lepergetni, ebből mint szemelvényből a zsidó közéleti férfiu változatos és sokoldalu tevékenykedése látható, korképe a mai nemzedék sulyos életküzdelmének.

A reggeli posta hozza a sok munkanélküli, beteg és hatósági eljárást igénylő vidéki nincstelenek szomoru leveleit. Ez már maga elég munkát ad. Közben egyenként jönnek a budapesti szegények és hajótöröttek, akik tulajdonképpen nem is a zsidó politikushoz, hanem a jótékony egyesületek és hitközségek hatáskörébe tartoznának. Azonban fogadni és szeretettel, megértéssel kezelni, utbaigazitani, vagy tanáccsal ellátni mégis csak legelemibb emberi kötelesség. A leleményesek rendszerint az ebédidő alatt jönnek, hogy a délutáni ambulancián elsők lehessenek. Valószinüleg igy van ez minden zsidó közéleti embernél. Amellett minden napnak meg van a maga fontos nagyvonalu közfeladata. Nulla dies sine linea! Hitközségi és jóléti intézmények, felekezeti segélyek és mindenkinek speciális dolgai, nálam pl. a „Szombattartók", a „Berliner Weltverband", vagy egyéb nagyobb testületek levelezései stb. foglalják le a nap néhány óráját. Végül az országos politikusnak a törvényhozás, a várospolitikusnak pedig a fővárosi ügyek tanulmányozása, bizottsági üléseken és szaktanácskozásokon való részvétele is elég időt abszorbeálnak és gondot okoznak. Közben természetesen senki sem feledkezhetik meg saját hivatásáról és becsületes kenyérkereseténél sem, nehogy az a problematikus értékü kitüntetés érje, amely szerint „kár érte, hogy tönkrement, hisz oly jó-

lelkü, derék ember volt". Ezt a becsületrendet megkaphatja, aki saját exisztenciájának elhanyagolása révén ambicionálja.

A nemesen gondolkodó közéleti férfiu nem panaszkodik hálátlanságról, mert hálára nem is pályázik, hanem magáért a jótettért végzi altruista munkáját. Nagylelkü, örömet érez, ha bajba jutott embertársán, kinek gyakran becsülete, vagy élete függ ügyének kedvező elintézésétől, segithet. Ez a nemes tudat bő kárpótlást nyujt az ügyben tett fáradozásáért. Vannak azonban néha komikus esetek is, amelyek derüre fakasztják az embert. Ideiktatok közülük egy-kettőt.

Pár hónappal ezelőtt kábelsürgönyt kaptam Csikágóból, az elsőt életemben. No, mondom feleségemnek, végre valami jólelkü amerikai küld nekünk egy csomó dollárt, amit a mai pénztelen világban éppen jól használhatnánk. Kibontom a kábelt és a következőt olvasom benne: „Könyörgöm feleségem és gyermekeimet toloncházból kivenni, hat hónap halasztást kieszközölni, mig hazaérkezem." Aláirás. No látod, édes fiam, mondom asszonyomnak, ezek az én amerikai relációim és ilyen az én csikágói szerencsém. Másik eset. Felkeresett egy gazdag háztulajdonos ismerősöm, valami fővárosi haszonbérletnek ügyében, amit természetesen összeférhetetlenségi okból kereken visszautasítottam. Másnap az utcán feltünően elfordult és egy kirakatba bámult a különben mindig udvarias ismerösöm, hogy ne kelljen engem köszönteni. Odaléptem hozzá és nyugodtan ennyit mondtam: „Kedves jó barátom, tudtommal én az Ön kérését megtagadtam, Önnek semmi szivességet nem tettem, miért haragszik tehát rám?"

Sok mindenről számolhatna be a közéleti ember, ha ideje lenne pontos naplót vezetni működéséről, ami azonban teljesen lehetetlen, mert az események valósággal kergetik egymást és az az érzésem, hogy aki a közélet forgatagába belekerült, nem ura többé saját elhatározásának. Arról nem is szólva, hogy gyakran a bürokráciának valóságos kásahegyeit kell keresztülmászni egy-egy ügy kedvező elintézése végett.

Mindezen az aranyborju hivei lenézően mosolyoghatnak és a szivtelenek gúnyos megjegyzéseik nyilait szórhatják a közéleti férfiak felé, ami azonban őket altruista munkájukban ne gátolja *és gyakorolják tovább is szenvedő embertársaik és hittestvéreik érdekében a legszebb és legjellegzetesebb zsidó erényt: a „gemilusz cheszed"-et.* Két felemelő tudat dominálja lelkületüket. Az egyik, hogy legyünk emberek és speciálisan zsidó emberek a szó legnemesebb értelmében, éljen bennünk az „áhávász jiszroél" és a szívjóság nemes érzése. A másik pedig, hogy ezt az önzetlen gondolkodást ültessük át a következő nemzedékbe, gyermekeinkbe, *hogy kellő és méltó utánpótlásról gondoskodjunk.* Akkor nem éltünk hiába és majdan Isten legmagasabb itélőszéke előtt is jólélekkel jelenhetünk meg.

A pénzügyi elöljáró naplójából.

Irta: **NAGY ANDOR** tőzsdetanácsos, a Pesti Izr. Hitközség pénzügyi elöljárója.

Pénzügyi körökben nincsen szentimentalizmus, mondják, ott a rideg értelem beszél, a számok uralkodnak, az nem az a tér, ahol hebegni, dadogni lehetne, ott nincs bukdácsolás, ott tilos a botlás, ottan pontosan fel kell állitani a tételeket és abból levonva a konzekvenciákat, cselekedni kell. Igy van ez az államháztartásban, a magángazdaságnál, a közületeknél is, mondhatnám dogmaként. Csak egy helyen van kivétel: a valláserkölcsi alapon nyugvó közületeknél. Itt még a financiáknál is más a törvény, mert itt semmiben sem lehet a ridegség vezércsillag. Itt az igaz értelmet is a sziv kell, hogy irányítsa. És ha nem is szándékom a költészet mesevilágába elkalandozni vagy a filozófia labirintusába eltévelyegni, mégis elmondok három epizódot, hadd lássa az olvasó, hogy a Pesti Izr. Hitközség grandiózus vagyonkezelésében is a legnagyobb aktivum *mindig csak egy volt, marad és lesz: a zsidónak finom lelkülete.*

1923-ban a vesztett háború, forradalom és kommün hatását még mindig érezlető időben, a Pesti Izr. Hitközségben a pénzügyek vezetésére kerültem. *Eppler* Sándor, akkor még főtanácsostól, azt kérdeztem: *Hogy állunk pénz dolgában? — Hát bizony üres a kassza* — válaszolta. Nem szóltam semmit, hanem másnap bemutatkozó látogatást tettem egy nagy pénzügyi hatalmasságnál, *Ullmann* Adolf bárónál, elmondván neki a dolgokat. Ullmann báró reám nézett szelid tekintettel és kérdőleg igy szólt: „*Ön tudja azt, hogy én jó zsidó vagyok?" — Hogyne tudnám,* mondom feleletül, mire a báró 20,000.000 koronát ajánlott fel a hitközségnek hosszulejáratu kölcsönképpen. Ez akkoriban is jelentékeny összeg volt és mindenképpen olyan, hogy a Hitközség gondjait egyelőre csökkenteni volt képes. Megköszöntem a hitközség iránti jóindulatot és barátságos elköszönés után eltávoztam. *Ugy gazdálkodtunk, hogy a kölcsönt nem kellett igénybe venni.*

1923-ban a pénzügyek terén nagy tóhuvabóhu. Kosztpénz itt, kosztpénz ott, e körül forgott a világ. A hitközség fölös pénzét kosztba adtam. Az első bankok azonban perhorreszkálták a kosztbavételt. Egyik elöljáró-kollégám kifogásolta a kosztbaadást, mondván, hogy a zsidó hitközség nem adhat kamatra pénzt, erkölcstelennek bélyegezte a kosztbaadást és erélyesen tiltakozott ellene. Szembeszálltam ezzel a felfogással, ragaszkodtam álláspontomhoz, *ubi omnes peccant, nemo peccat* — mondám és mikor még mindig volt ellenzőm, az elöljárósági ülésen egyszerüen felhoztam, hogy a hitközség nem engedheti meg magának a luxust, pénzét trezorban hevertetni, amikor a tisztviselőket nem tudja kellően fizetni. Inkább otthagyom állásomat, semhogy eltürjem, hogy a főtisztviselők ebédje száraz kenyér legyen

hagymával, amint ezt tapasztaltam. *Ez hatott, az elöljáróság szabad kezet adott nekem a pénzügyi cselekvésre.*

Ugyanazon év szeptemberében a jövő évi laskáról kellett gondoskodni, de nem volt elég pénz erre a célra. Felkerekedtünk küldöttségileg és pedig: Dr. *Lederer* Sándor hitk. elnök, *Ledermann* Mór gazd. elöljáró, *Weiner* Samu szakértő, *Eppler* Sándor főtanácsos és csekélységem, Bacherhez, a malomegyesület elnökéhez. Az akkori Stinnes dolgozószobájába vezettek bennünket, ahol kissé megvárattak a küldöttséget. Nyomott hangulatban vártunk. Hallgattuk a malom zakatolását, rengett az egész épület, félelmetesen búgtak a gépóriások. Egyszerre nyílik az oldalajtó és belép egyik igazgatójának kiséretében a nagy Bacher. Tekintete végigsiklik rajtunk, érzem a hitközség tisztes szegénységét, de látom a Krőzus szeméből a felénk csillámló megértő, jámbor tekintetet, aki szemmelláthatólag fürdik a hitközség küldöttségének megjelenéséből kiáradó dicsőségben. A konvencionális bevezetés után felveti a kérdést: miről van szó? A gazdasági elöljáró lisztre kér ajánlatot és hozzáteszi, hogy a vételárat jövő évi április hóban egyenlitené ki a hitközség. Ledermann alkudozni kezdett, mert drágálta az árat, Bacher pedig állandóan gúnyosan mosolygott. *Türelmemet veszitve, ingerült hangon mondom: Kérem, elnök ur, a hitközség hatvan vagón buzát óhajt vásárolni és ezt a kvantumot a Viktória malommal akarja megőröltetni. Mintegy hétszáz millió hitelt kérünk, de finomabb, jobb adós a hitközségnél, tekintve nagy vagyonát és óriási erkölcsi sulyát, nincs. Ne feledje el, elnök ur, hogy contrahálandó adósságunkért hatvanezer zsidó adózó vállalja a kezességet.* És mikor fizet a hitközség? kérdezi Bacher. *Amikor a husvéti laskát eladtuk,* — *feleltem.* — Rendben van, — mondja ujra Bacher, — holnap adok választ. Ugy hallottam, hogy Bacher a Malomegyesületnél *nagy ellenzésre talált a hitelezés tekintetében,* de Bacher kijelentette, *hogy a pénzügyi elöljáró közlése alapján ő, Bacher, saját személyében, vállalja az erkölcsi és anyagi felelősséget.* 1923 szept. 25-én Bacherék már igazolták személyes ottlétünket és azt a körülményt, hogy 60 vagón búzát vásároltak számunkra. A hitelezett összeg akkor 651,157.823 koronát tett ki. Hogy mit jelentett ez, annak jellemzésére felemlitem, hogy a búza felőröltetvén, a liszt ára, beletudva a kamatokat, 1913 koronára emelkedett, ugyanezzel szemben azonban 1 kgr. macesz ára 12.000 korona volt. Nekünk nem kellett a 60 vagónból csak 40 vagón, 20 vagón búzát eladtunk, amin 43 millió 420.000 koronát kerestünk. Bachernek az elöljáróság jegyzőkönyvi köszönetet szavazott és azt szép levélben közölte véle.

A hitközség pénzügyei az utolsó hat év alatt konszolidálódtak és fellendültek, ezzel megteremtődött a bázis az angol kölcsön igénybevetelével egy erős kulturpolitikára. Gyönyörü az istentisztelet, sokat jelentő, tartalmas a vallásoktatás, világi oktatásunk mintaszerü, kórházaink látványosságok és orvosi kezelés, betegellátás, gyógyitás szempontjából valóságos fellegvárai a beteg, gyógyulást kereső emberiségnek.

Elmondhatjuk, hogy a Pesti Izraelita Hitközség kinőtt egy budapest-i balparti hitközség keretéből és ma már templomaival, iskoláival,

kórházaival és egyéb nagyszabásu berendezkedéseivel, amelyek mintaszerü adminisztrációt igényelnek, valósággal kis birodalmat alkot, széles látókörü, nagy tettekre hivatott kormánnyal az élén...

ÉP TESTBEN — ZSIDÓ LÉLEK.

Irta : **DR. OROVA ZSIGMOND**, az óbudai hitk. alelnöke.

Néhány évtized suhant el a fejünk felett azóta, hogy valamelyik sportegyesületben felvételre jelentkezett egy zsidó vallásu fiatalember, akinek felvételét az egyesület választmánya szótöbbséggel visszautasitotta. Különös ok a visszautasitásra nem forgott fenn, de addig jól érezték magukat a sportklub tagjai zsidómentesen és igy az ismeretlen hatásu jelentkezés káros következményeinek nem merték kitenni sem magukat, sem az egyesületet, sem az általános sportszempontokat.

Ennek az egy pohár vizben való viharnak hihetetlen folyományai keletkeztek. A visszautasitott egyén barátai, ismerősei és hitsorsosai arra a forradalmi gondolatra jutottak, hogy a vallás és a sport nem egymást kizáró jelenségek. És a város fiatalsága, mely eddig nemtörődömséggel viseltetett az egyesület müködésével szemben, uj egyesületet alakitott és intenziv módon fejlesztette a sport minden lehető ágát. Néhány évtized multán az exkluziv egyesület elsorvadt, az uj egyesület viszont első helyen áll. A zsidó vallásu tagok száma gyarapszik, a klubközi és országos versenyeken mind gyakrabban tünnek fel tagjai és ma már elmaradhatatlan az egyesület zászlaja a legelőkelőbb versenyeken is.

Vajjon hasznát látja-e ennek a zsidóság? Kétségtelenül fokozza a versenyképesség az öntudatot és fejleszti az emberi test kultuszát, mely elválaszthatatlan a szellem kultuszától.

A sport nemesitő hatása mellett felesleges volna érveket felsorakoztatni. Amerikában és Angliában gazdag és szegény, öreg és fiatal, férfi és nő jobban érdeklődik a sport, mint nálunk a politika eseményei iránt. Nem hiszem, hogy a két nemzetet a sport szeretete tette volna naggyá és hatalmassá, de az bizonyos, hogy nem ártott fejlődésének. Amint nem árthat a sport kultiválása a zsidóság jövőjének sem.

Meg kell kezdeni a sportolást a felekezeti elemi iskolákban. Az óvódában játékhoz szokott gyermek az iskolában még egy ideig eljátszik, de később már elunja és az agyi munka közben való pihenésre vágyó gyermek tornászni, sportolni kivánkozik. Elemi iskoláinkban nem helyeznek elég sulyt a tornaórákra, pedig a világi felügyeleti hatóságok az elmult iskolai évben különös nyomatékkal hivták fel az iskolafenntartó felekezeti hatóságok figyelmét a tornaórák fontosságára. Ha

jól tudom, a heti 2 órát fel is kellett emelni heti 3 órára. A világi tárgyak kötelező óraszámára és a szorgalmi idő korlátaira való tekintettel a hittani órák számának lecsökkentését jelenti ez. Értem a papok és a hitközségek vezetőinek animozitását ez okból a tornaórákkal szemben, bár nézetem szerint a heti egy órai veszteség nem jelent okvetlenül veszteséget a tananyag elvégzése szempontjából. A fontos mégis csak az, hogy az előirt tananyag jól elvégeztessék. Intenziv munkával, jó tanitókkal pihent gyermekek többet absorbeálhatnak. A test izomzatának erősitése, az ügyesség fejlesztése, az éberség kimunkálása e mellett egy életre való felszereléssel gazdagitja a gyermeket.

Az iskolán kivüli ifjuság sportolásának előmozditása érdekében támogatni kell az ifjakat abban, hogy cserkészcsapatokban, egyesületekben folytathassák a testedzést. Nem vagyok hive cserkészcsapatok és sportklubok felekezeti alapon való létesitésének, mert kárhoztatom az olyan sportklubok müködését, melyekben a sportszerüség szempontjain kivül egyéb kérdések dominálnak. De ahol nincsenek klubok, vagy ahol a létező egyesületek elzárják a zsidó ifjakat a felvétel lehetőségétől és azokat vallásuk miatt durva és izléstelen tréfáknak szolgáltatják ki, ott a zsidó ifjak hitközségeik támogatásával biztositsák a sportolás lehetőségeit a maguk számára. A papok ne támasszanak nehézségeket, mert ha a sport nem is jár vallási vagy istentiszteleti cselekedetekkel, annak müvelése még nem jelent eltántorodást sem a vallásos életmódtól, sem a hagyományokhoz való ragaszkodástól.

A korszellem haladásával lépést tartva, az ősi vallás tisztelete megóvható. Sportban megnemesedett ifjaink önérzettel fogják megállani helyüket az emberi társadalomnak a szabad versenyre épitett müködésében. Nem elég *bölcsnek* lenni a tudás gazdagságával, de *erősnek* is kell mutatkoznunk, hogy elleneink el ne sodorjanak és *szépnek*, hogy diszére legyünk az isteni teremtés gyönyörü alkotásának: az embernek.

Kinek használt a numerus clausus?

Irta: **DR. ROSENÁK MIKSA** kórházi sebész-főorvos.

Tiz év előtt, mikor e szerencsétlen törvény megszületett, a magyar zsidóság csak egy égő lelki fájdalmat érzett, azt, hogy a cári Oroszországból átvett elv a zsidóságot meg akarja bélyegezni, másodrendü polgárnak, kisebbségnek akarja minősiteni, hiszen a törvény nem is zsidókról, hanem „nemzetiségekről" szól. Talán a törvény intenciója is eredetileg csak ez volt, de csakhamar ráeszméltek az érdekeltek, hogy a zsidóság kiszoritása a lateiner-pályákról és különösen az orvosi gyakorlatból, mellyel évezredek óta előszeretettel foglalkozott, üzletnek

is jó lehet. Ma már megcsinálhatjuk a mérleget és kérdezhetjük: „cui prodest ?“ „Kinek használt?“ Tiz év nem sok egy nemzet kultúrtörténetében, de elég ahhoz, hogy ennek a szerencsétlen törvénynek kárát az egész vonalon megállapíthassuk.

Csakugyan sikerült-e a zsidóság megbélyegzése e törvény által?

Szó sincs róla! Vértanut csináltak a magyar zsidóságból, mely a zsidóság iránt részvétet váltott ki nemcsak a külföld közvéleményéből amire a magyar zsidóság sohasem pályázott, hanem a haza nemesen gondolkodó keresztény polgáraiból is.

A külföld véleményét, sajnos, a haza ellenségei kamatoztatták dúsan a maguk javára és olyan erkölcsi kárt okoztak hazánknak, melyért azok feleljenek, akik a törvényt alkották.

Hogy állunk a gazdasági kérdéssel? Jobban boldogulnak-e keresztény lateiner társaink, különösen az orvosok azzal, hogy tiz éven át zárt arányszám szerint vették föl a zsidókat az egyetemre? Egyáltalán nem! A négy egyetem ontja a lateiner-diplomákat. A túlprodukció oly nagy, hogy mig a régi Magyarországon, békében kb. 4000 orvos volt, addig most az anyaország ¾ területén 7000 van, szóval relative több, mint ötszörannyi és boldogok a keresztény orvosok, ha 200—300 pengő fixumot tudnak szerezni, ebben aztán igazán előnyben vannak, de szabad praxisuk nekik sincs. Egy lateiner-pálya általában, de különösen az orvosi pálya, anyagilag megszünt biztos megélhetést nyujtó pálya lenni és azok a zsidó ifjak, akik kivül maradtak, igazán könnyen vigasztalódhatnának, *ha biztos volna, hogy csak azok maradtak kivül, akikből a tudomány szürke napszámosai lettek volna.*

Ennél a pontnál megállva, majdnem biztosan állapíthatjuk meg, hogy a tiz évi mérleg szerint egyaránt *vesztesek a magyar tudomány és a magyar zsidóság.*

Ki tudja megmondani, hány igazán nagy tehetség, mely akár az orvosi, akár a jogi pályán nagyot és maradandót alkothatott volna, szorult le a tudomány útjáról?

Mindaz, amivel a magyar zsidók az orvosi és jogi és egyéb tudományt és művészetet csak az utolsó évtizedek liberális korszakában gazdagították, indirekte mutatnak az elszenvedett veszteségre. Nem alkalmas a tér arra, hogy itt seregszemlét tartsunk a nagy zsidó tudósokról. Csak néhány névről és csak halottakról essék szó, hiszen az élőket mindenki ismeri.

Legyen szabad az orvosi nagyok közül a világhirü *Stiller* Bertalan és két nagyszerű főorvostársáról: *Szily* Adolf országos hirű szemészről és a nem kevésbbé hires *Báron* Jónásról megemlékeznem. Ki ne emlékeznék *Herczel* Manóra, *Goldzieher* szemészre, *Róna* bőrgyógyászra, *Ónody* Adolf gégészre, *Benedikt* Henrikre stb. A jogi pályán *Csemegi*, *Fayer* László, *Baumgarten*, *Márkus* Dezső, a politikában *Horn* Ede, *Vázsonyi* Vilmos, *Vadász* Lipót, *Neumann* Ármin, *Mezei* Mór stb. és igy sorolhatnám fel a technika, az irodalom és művészet nagyjait.

Ezzel szemben bizony a háború és utána következő tiz esztendő hatása nagyon érezhető hiányt jelent. És e hiányt nemcsak felekezetünk, hanem a hazai tudomány is sokáig fogja érezni.

Ha teljesen tárgyilagos akarok lenni, be kell vallanom, hogy lényeges javulást várok a közoktásügyi miniszter legujabb rendeletétől, mely az egyetemeket utasítja, hogy a „tiszta jeles“ éretteket okvetlenül vegyék föl, mert igy legalább nagy valószinüséggel *a legtehetségesebbek kerülnek be az egyetemekre* és a jövő magyar zsidóság vezetői az egész vonalon ezek kell, hogy legyenek úgy a társadalmi életben, mint az intézményekben!

Vallásoktatás és családi otthon.

Irta: **Dr. RUBINSTEIN MÁTYÁS** szekszárdi főrabbi.

A vallásoktatás bizonyára gyakorlati irányú iskolai tantárgy. Ismereteket nyujt, de főleg a vallásos érzés felkeltése s ápolása a célja. Azonban közvetlenül s kétségkívül hatásosabban szolgálja ezt a célt a szülői otthon vallásos példaadása. A családi otthon vallásos nevelése önmagában is megállhat, egymagában is eredményezheti a kívánt célt. Ellenben az iskolai vallásoktatás a családi otthon támogatása, gyakorlati kiegészítése nélkül mindig csak félmunka marad. Sőt ilyen esetben a szülői otthon példája lerontja, paralizálja azt az eredményt, amit az iskola e téren elérhet. A hitoktatónak lehet akármilyen tekintélye, akármilyen szigort alkalmazhat, akármilyen bölcs lehet a metódusa, nem fog ilyen magárahagyatottság mellett célt érni, mert a gyermek mégis a szülői otthonban éli le életét, annak atmoszférájában tölti éjjeleit, nappalait, annak szelleme szaturálja lelkét s így annak a példája marad irány- és mértékadó számára.

Azt mondják, nincs olyan fásult szülő, ki ne látná szívesen, ha vallásos érzést nevelnek gyermekébe.

Elhisszük ezt. De nem erről van szó. *Tenni* kell a szülőnek a vallásos érzés fejlesztése irányában.

A legnagyobb baj a vallásos nevelés terén az, hogy iskola s családi otthon két ellentétes pólust foglalnak el. Az iskola közöl vallási ismereteket s a gyermek az otthonában semmi jelét nem látja a vallásos életnek.

Itt van a gyökere a vallásoktatás sikertelenségének.

Nem a tantervek rosszak, nem a hitoktatók a hibásak, — hibás a diszharmónia, ami a vallás tekintetében szülői otthon s iskola között van. Pedig állam és iskola nagy súlyt helyeznek az ifjúság vallásos nevelésére.

A vallásban *lelkületi* kulturát nyer az ifjúság. A jellem kiművelésében pedig ez főfontosságú tényező.

A vallás centrumában az Isten áll, a vallás az Istenhez vezeti az ifjút, az Isten pedig: a szeretet, a jóság, a kegyesség, az irgalom, a szentség, a tisztaság, az igazság.

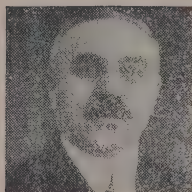
S különösen ma, ebben a neurotikus korban, mikor annyi életösszeomlást, kétségbeesést látunk, van szüksége az ifjúságnak vallásra, mert innen lelki szilárdságot nyerhet, reményt s bizalmat meríthet.

A szülőknek s a gyermekeknek érdeke egyaránt követeli, hogy a gyermekek vallásosan neveltessenek. De ennek egyetlen módja, hogy a szülői otthon magába szálljon, szakítson eddigi gyakorlatával, tárja fel kapuját a vallásnak, fogadja azt újra kebelébe. Ünnepeljék a szülők ünnepeinket, látogassák Isten házát, buzdítsák gyermekeiket imádkozásra, istenszolgálatra — s egy vallásos generáció fog nevelődni, üdvére, áldására gyermeknek s szülőnek egyaránt.

ZSIDÓNAK LENNI...

Irta: Dr. SZÉKELY MIKSA,
a balassagyarmati kir. törvényszék tanácselnöke.

A magyar zsidóságnak három főtagozottságáról, az orthodox, kongresszusi(neologus) és státusquó zsidók életéről egységes képet alig adhatunk.

Hacsak azt nem, hogy egységesen, egyenlően sújtja mindannyiuk életét az antiszemitizmusnak 1878. évben felvett cége alatt egybeforrt zsidógyűlölet.

A gyülölet nem új. Kétezer évet meghaladó idő óta Isten kiválasztott népének nyomában jár. A cég csak új felíratot kapott.

A jelszó: „Ti zsidók! Mily jogon éltek és lélegeztek itt közöttünk?"

E gyülölet különbözik az osztálygyülölettől. Itt a magukat elnyomottaknak érzők azt kérdik: „Miért legyünk mi rosszabb helyzetben, mint a többiek?"

A zsidógyülölet jelszava internacionális. A magyar zsidóság ezt jóideig alig tudta, mert nem érezte. Csak a világháború végén és azóta lett speciálisan magyar is. Meg kell adni, hogy a mulasztottakat pótolta. Megfelelően szervezkedett. Gyakorlatot szerzett.

E jelszóval szemben a zsidóság szerencséjére *Reuchlin, Mirabeau, Lessing, Deilitzsch, Wünsche, Nöldeke, Zola, Anatole France, Tolsztoj*, gróf *Wielopolski* s hogy e világnagyságokhoz hasonló magyar nagyokat is emlitsek — *Kossuth, Deák, Jókai, Szilágyi, Wekerle, Wlassics*, gróf *Apponyi* stb. — sikerrel igazolták, hogy a zsidók jogfosztottakká nem tehetők. Őket, kik nevelésüknél, érzésüknél fogva épp oly magyarok, mint a másvallásu állampolgárok, — kik távol minden internacionalizmustól nemzetükért, hazájukért rajongva, a haza szolgálatában hazafias kötelességüket teljesitették és teljesitik, — a humánus felvilágosodottság, a kultura, a demokrácia és igazságosság nevében ugyanazon jogok illetik meg, mint a haza egyéb polgárait.

A zsidóság kétezer évet meghaladó szenvedésében, átkában keserü vigasz *Taine* francia filozófus elmélete: Amint az embernek természetes, rendes állapota a testi betegeskedés és csak kivétel a teljes

egészség, ugy az emberi alaptermészet is a gyülölség, az irigység.

Gomperz Tivadar német filológus szerint: Ami az embereket egymástól megkülönbözteti, az őket egymástól el is választja.

Az ember alaptermészeténél fogva gyülöli mindazokat, kik tőle származás, nyelv, külső, tehetség, gondolkodás, tudás, nemzetiség, hivatás és különösen — vallás tekintetében különböznek. Csodálatos, minden vallás a szereteten alapszik. Ezt hirdeti, tanítja, akarja, — sajnos el nem éri.

E teoretikus emberi alaptermészettel magyarázzuk, a háborúszülte általános gazdasági helyzettel, nyomorral okadatoljuk, ennek folyományául tartjuk a különben parázsként elfojtott antiszemitizmus ujabb tűzét, fellobbanását.

Tartozunk az igazságnak: e teorián nyugvó alaptermészet a magyar faj, a magyar nemzet lovagiasságával, türelmességével, igazságérzetével össze nem fér. Ez kivétel. Szent meggyőződésem, hogy átmeneti jelenség. Alaptermészeténél fogva amint egy évezred alatt békességben élt a nemzetiségekkel, úgy a zsidósággal szemben pogromra s hasonló erőszakosságokra — minden uszitás dacára kapható nem volt.

A helyzetkép változott. Faj, középosztály védelmének, megmentésének hamis cégét felhasználva — a zsidő vallás gyülölete gyakorlati, gazdasági vallásgyülöletté fajult. Célja a zsidóságot az érvényesülés, a megélhetés minden teréről leszoritani. Megsemmisiteni.

S ezt kitalálták, akarják sokszor olyanok, kiknek kevés ősét altatták magyar dallal, s kevés ősük és hozzátartozójuk nyugszik magyar rög alatt s nagyrészt névben s nyilván szívben sem magyarok. Ez ma sokaknak üzlet, hozzá fényes kereset, igaz meggyőződés nélküli hivatás lett.

E hamis jelszavak sulyát, következményét a magyar zsidóság minden rétege megérzi, — tartozzék a zsidóság bármelyik tagozatába.

Sajnos, eredményét az ország sem látja. Tíz évet meghaladó mérlegünk passziv lett.

Ebben tehát zsidó életünk egyenlő. Azt hiszem — a széthuzásban, a hitközség beléletének villongásaiban sincsen a magyar zsidóság tagozatai között különbség. S ezt nevezik zsidó szolidaritásnak, összetartásnak.

Állitom, hogy a jelszavak, elvek nagyrésze itt ép úgy elhelyezkedési lehetőség, gyakran üzlet — mint a magyar zsidóságnak tagozatokra való feldarabolása.

Mindegyik szervezet egyaránt hirdeti: az ősi tradiciókhoz nyulni nem szabad. Ezekből egy láncszem meglazitása is a zsidóságnak immár 5690-ik éve álló fenséges vára alapjait megrendítheti és a várat összedöntheti.

Mindegyik hirdeti: Hazafiságunkkal, a magyar nyelvvel, a zsidó kultura terjesztésével az egységes ősi zsidó szellem megerősitése összeegyeztethető.

Mégis mindegyik önállóan szervezkedik.

A konzervativizmus helyes. Ez az orthodoxia, kongresszusi és státusquó irányzatnak egyaránt erőssége. De az orthodoxiának meg kell érteni a magyar viszonyoknak a nagy világháboru, az összeomlás szülte változását, az új időket.

A neológusoknak azt, hogy az 1868-ban megállapitott kongresszusi szabályzat 61 év alatt elavult.

A státusquónak pedig azt, hogy ő nem az arany középút a két irányzat között.

Vallási életünkben a világháború, forradalmak, kommunizmus, ellenforradalom stb. stb. nyom nélkül csak el nem tünhettek?

E megállapításnál kapcsolódik bele a zsidóság jövőjének biztosítására, a vallási élet mélyítésére szolgáló javaslatom. Nem reform: a felekezeti iskolák erősítése, az elemi és középiskolákban a vallásoktatás észszerűsége, intenzitása.

Magyar állampolgárainkkal való teljes asszimilációra való törekvésünk mellett hitéletünknek alapját, erősségét a felekezetí elemi iskolák adják meg.

Ezek megerősítésére, a tanítás színvonalának emelésére — mint tapasztaljuk — minden vallásfelekezet törekszik. Joggal. A gyermek lelke a legfogékonyabb. Ekkor kell a kedvező talajt elkészíteni

hogy ebből a vallásosság terebélyes, nemesen gyümölcsöző fája kinőjjön.

Ezért kell hitoktatásunkra a legnagyobb súlyt fordítanunk. Nem az anyag terjedelmes voltára, de ennek észszerűségére, intenzitására törekedjünk. A vallás oktatását tehát szakszerüen képezett, hivatásos hittanítókra bizzuk. Ők legkönnyebben hozzáférközhetnek a fiatal gyermeki szívhez. Amint a magyar érzést és hazafiságot kezdettől fogva bele kell és sikerrel bele is oltjuk a gyermeki szívbe, úgy e korban szükséges felkelteni benne a vallásos, öntudatos, önérzetes zsidó érzést. Az istenfélelem ápolása mellett belenevelik az erős akaratot, a mindenki által lenézett vallásához való erős hitet. Ennek igazságáról való sziklaszilárd meggyőződést, mely felvértezi őt ősei hitéhez való ragaszkodásában ennek érdekből való elhagyása ellen.

Tapasztalatból állítom, hogy a szakképzett, rátermett hitoktató ezeket az eszményeket könnyebben és jobban valósíthatja meg az u. n. neológus, statusquó családok gyermekeinél, mint az orthodoxia az ő bochereivel és melamedjeivel való vallásoktatása útján.

Ezek sokat és különfélét tanítanak és alig produkálnak.

Ezek elfelejtik, hogy az elemi és középiskolai világi tantárgyak mellett keveset, de intenzive kell tanítani a vallástant. Meg nem értett imáknak gépies elmormolása, a Misna, Rav Hasi, Rav Huno át nem érzett, meg nem emésztett fordításai komoly eredménynek nem tekinthetők.

De vallom, hogy héber nyelvoktatás nélkül — bármennyire is tiltakoznak egyes szülők — a zsidó vallásoktatás, a zsidó vallási erkölcsnek a gyermekbe való belenevelése el nem képzelhető. S azt a keveset, amit e tekintetben az elemi és középiskolákban megköveteliünk, a szakképzett hitoktató lelkesedésével, tudásával és komoly törekvésével a gyermekekkel el tudja sajátíttatni.

A héber nyelv, a szentírás, a zsidó történet, melynek minden lapja a nagy zsidó államról, a vallásukért bámulatos harcra kész hősökről, a zsidók évezredes szenvedéseiről beszél, — a vallásos nevelés fontos és elengedhetetlen kellékei.

A tananyag helyes és észszerű feldolgozásával elérhetjük a célt. A zsidó tudományokban való továbbképzés a templomi istentiszteletek, a zsidó kultúra iránti szeretet felébresztését, iskolán kivüli ápolását eredményezi.

Ezenkivül a vallásos nevelés fő segítő társa, melegágya a zsidó szülői ház. Itt látja és tanulja meg a szertartásokat, szokásokat, a tradicionális szabályok teljesítését. Ismétli a hitoktató által tanítottakat.

E vallásos nevelés észszerüségével el fogjuk érni — amit reformnak nevezünk, de amit egységesen óhajt a magyar zsidóság minden tagozata: a templomi fegyelmet is. A fegyelmezetlenségnek erélyesebb eszközök alkalmazása nélküli megszüntetését. Az istentiszteletek, a szertartások ünnepélyességének, fenségességének emelését. A vallási élet mélyítését. A megértett imák bensőséges szívvel való elmondását. Az igaz vallásosságot. A zsidóság ősrégi szellemének ápolását.

Ez az eszme nem is új. Nem is az én találmányom. Évek hosszú sora óta beszélünk, cikkezünk erről. Minden tagozat akarja. Egy sem valósítja meg.

S ez elsősorban az orthodoxiának volna kötelessége. A jesivák és talmudtórák alapítása és fenntartása mellett a hitoktatásnak fentebb vázolt alapokra való fektetése mellett ezek a zsidó tudományokban való továbbképzésre szolgáló intézmények akkor szebb célt szolgálnának és jobban virágoznának.

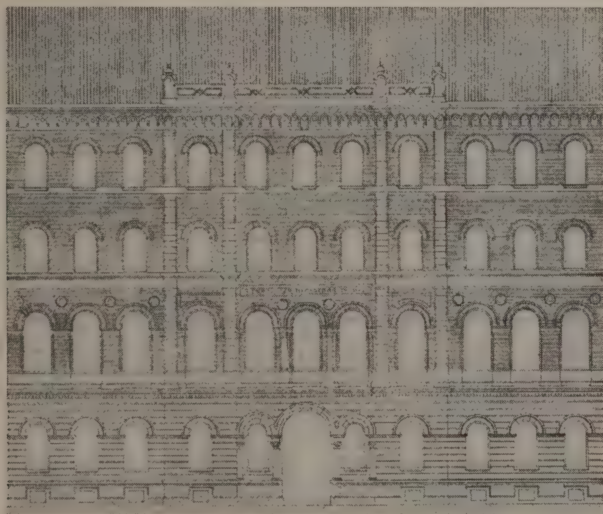
MIT ALKOTTUNK

Irta: **VÉRTES EMIL,**
a Pesti Izr. Hitközség gazdasági elöljárója.

A Pesti Izr. Hitközség vallásbeli, emberbaráti és kulturális kötelezettségeinek nemcsak oly módon kíván eleget tenni, hogy az ezen 3 célt szolgáló és már fennálló intézményeket fenntartani és istápolni, az ehhez szükséges horribilis anyagi eszközöket előteremteni igyekszik, hanem a vallásosság előmozditására, Isten dicsőitésére és dicsőségére uj templomokat, a kultura fejlesztésére uj iskolákat teremt, az annyira szükséges humanizmus fejlesztése céljából pedig emberbaráti intézményeit fejleszteni kivánja. Ebbeli programmjának megvalósithatására a Pesti Izr. Hitközség tudvalevőleg már 1927. évi szeptember 1-én 200 ezer angol fontnyi hosszulejáratu kölcsönt vett fel, azzal a szigorú elhatározással, hogy ez az összeg kizárólag a hitközség építkezési céljaira lesz felhasználható.

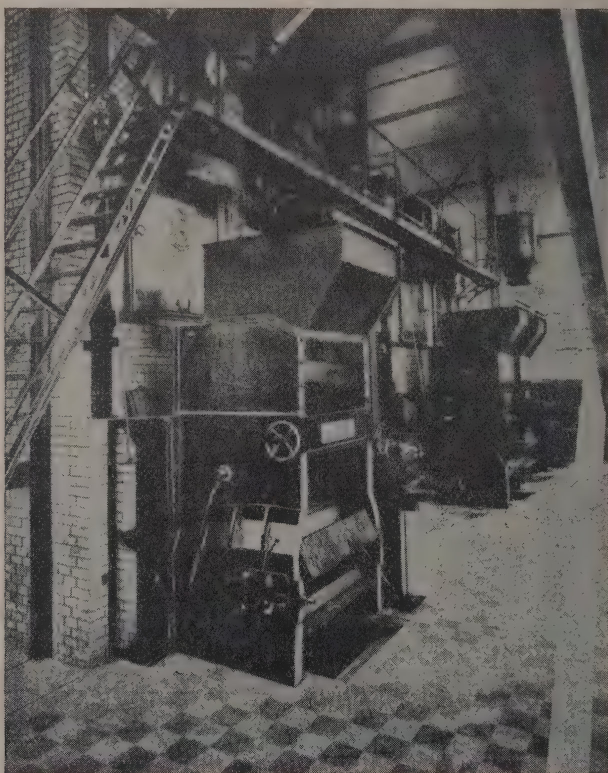
A hitközség közgyülése már a kölcsön felvétele előtt több izben foglalkozott az építkezési programmal, mely annak idején még sok olyan építkezést tartalmazott, melyeknek megvalósítása a kölcsön felvétele után mindjárt egyelőre lehetetlennek bizonyult. S ez előrelátható is volt, mert a kölcsön felvétele előtt az egyes építkezések várható költségei részlettervek alapján készült költségvetéskiirások nélkül állapíttattak meg, már pedig a pontos árajánlatok az eredetileg előirányzott összeget úgyszólván az egész vonalon felülmulták. Ezenkivül az építkezési programmba igen sok átalakítás volt felvéve, már pedig jól tudjuk, hogy átala-

A Pesti Izr. Hitközség székházának emelet-ráépitése és átalakitása.
Tervezte: **Schwarcz Jenő** építész. Építették: **Mann József és Társa** építőmesterek.

kításoknál a költségek előzetesen precize nem állapíthatók meg. E körülmények arra késztették már az előző elöljáróságot és még inkább a mai elöljáróságot, hogy az eredeti építkezési programmot ismételten revizió alá vegye, melynek eredményeképpen az épitkezési programmot végeredményben a következő két kategóriába sorozták:

Az I. kategóriába sorozták azokat az építkezéseket, melyek feltétlenül szükségüknél fogva mindenképpen megvalósitandók. Ezek: 1. a Csáky-uccai templom megépítése, 2. a Sip-uccai székházra a III. emelet ráépítése és a székház átalakítása, 3. kórházi építkezések, 4. a fiúreálgimnázium épületének befejezése, 5. a Wesselényi-uccai telek beépítése.—A II. kategóriába soroztattak azok az építkezések, melyek akkor és annyiban valósíttatnának meg, amikor és amennyiben az I. kategóriabeli építkezések lebonyolítása után a kölcsönből megfelelő összegek fognak még rendelkezésre állani. Ezek: 1. leánygimnáziumi épületek kibővítése, 2. a Bethlen-téri templom megépítése, 3. Páva-uccai bérház építése, 4. Józsefvárosi templom és elemi iskola építése.

A pesti zsidó kórház kazánháza.

3 szabad Babcook-Wilcox rendszerű vízcsöves gőzkazán, egyenkint 120 m² fűtőfelülettel. Építette **Ganz és Tsa—Danubius** gép-, waggon- és hajógyár rt. A kazánház vasbeton keretszerkezetét, a csőhálózat vasbeton alagútját, valamint a kórház kibővitésével kapcsolatos egyéb szerkezeti munkálatok terveit **Raab Rezső** okl. mérnök, építőmester készítette. A kazán befalazási munkálatát, valamint az 1.30 m. felsőbelső átmérőjű kéményt **Custodis Alfonz** cég szállította.

Az építkezési programmról szólva még meg kell jegyeznünk, hogy a megállapított programmon kivüli célokra is fel kellett használni öszszegeket, természetesen az illetékes fórumok jóváhagyása mellett. Igy meg kellett valósítani az Izr. Siketnémák Országos Intézete Bethlen-tér 2. szám alatti épületének polgári fiúiskola céljaira való átalakítását, valamint a lovag Wechselmann Ignác és neje Neuschloss Zsófia Vakok Tanintézete Mexikói-út 60. szám alatti épületének olyképpen való átalakítását, hogy ez az épület a vakok intézetén kivül a siketnéma intézetnek is otthont nyujtson. Ezenkivül felmerült annak a szükségessége is, hogy a zuglói templom céljaira a Hajtsár-út 117. számu ingatlant megszerezzük.

Ami már most az építkezési programm lebonyolítását illeti,úgy érezzük, hogy szükséges a nagy nyilvánosságot ez ügyben tájékoztatni. Hiszen a felmerült költségek a pesti zsidóság áldozatkészségéből, a Pesti Izr. Hitközség jövedelméből fognak 35 év alatt visszafizettetni.

Az I. kategóriabeli építkezések jelenleg a következő stádiumban vannak:

1. *Csáky-uccai templom építkezése.* A Pesti Izraelita Hitközség 1926. junius havában megvette a Csáky-u. 3. szám alatti bérházat azzal a céllal, hogy az abban a házban levő imaházból, a bérház teljes földszintjének és mezzaninjének beépítésével monumentális templomot létesít. Az építkezés 1927. március havában meg is kezdődött és 1927. évi főünnepek előtt az uj templom ünnepélyes formák között át is adatott rendeltetésének. Az uj templom kb. 1200 imaszéket foglal magában tágas, világos, szellős, a templomépítő *Baumhorn* Lipót műépítész ujabb remekműve. Az építkezési vállalkozó *Lukács* Lipót mérnök volt. A mezzanin uccai helyiségeiben az V. ker. templomkörzet irodái, Talmud-Tóra iskola helyeztettek el. A templom felépítése dacára a négyemeletes bérpalota összes lakásait megtarthattuk, úgy hogy a házbérjövedelem mit sem csökkent a templom felépítésével. Hogy a bérházról is ejtsünk egy megjegyzést, megemlítjük, hogy a bérpalota megszerzése ismét bebizonyította azt a tényt, hogy a hitközségnek nemcsak a meglevő ingatlanokat kell

98 m³ űrtartalmu, Ruths-féle gőztároló. (Láng L. Gépgyár R.-T. gyártmánya.)

mindenképpen megtartani, hanem azokat bármily nehézséggel gyarapítani kell, mert a három év előtt megszerzett ingatlan értéke ma már legalább megduplázódott. Jól tudjuk, hogy a Lipótváros nem ilyen templomot várt, azonban tisztában kell lennünk azzal, hogy egy monumentális templom megépítésére a horribilis építkezési költségeken kivül az e célra szükséges ingatlan megszerzését igénylő nagy összeg miatt is lehetetlen és a Lipótvárosnak, ha az eredeti elgondolás mellett maradtunk volna, még ma sem lenne temploma. A templom látogatottságát figyelembe véve, megállapíthatjuk, hogy az igényeket sikerült igy kielégíteni. Ezen építkezés tehát kb. a kölcsön felvételével egy időben be is fejeztetett és az építkezésre felhasznált és a hitközség által előlegezett összeg a kölcsönből nyomban visszafizettetett. Az építkezési költség cca 250.000.— pengőt tett ki.

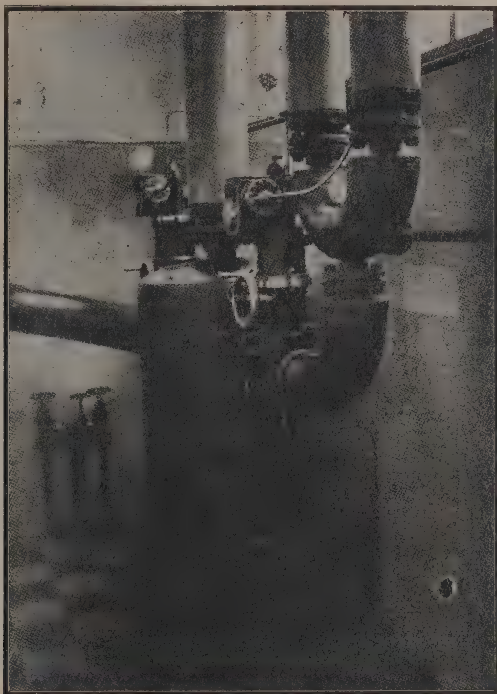
2. *Sip-uccai székház.* A Pesti Izr. Hitközség Sip-utca 12. számu székháza 38 éve épült és természetes, hogy az azóta sokkal megnövekedett méretek folytán helyiségei az idők folyamán szűkeknek bizonyultak. Aki visszaemlékezik arra, hogy a régi helyiségek mennyire nem megfelelőek, milyen szűkek és egészségtelenek voltak és akik a mai modern, tágas, szellős helyiségekben megfordulnak, azok előtt nem kell bővebben kifejtenünk, hogy miért volt égetően szükséges a székházat III. emelettel megbővíteni és az összes helyiségeket átalakítani. Az átalakítás folyamán a hivatalos helyiségekbe vizvezetéket vezettünk, az egész épületet központi fütéssel láttuk el, a mindenképpen szűk disztermet megnagyobbítottuk, megfelelő mellékhelyiségekkel láttuk el, a felek kényelmére liftet készíttettünk, a hivatalnokok közötti érintkezést megkönnyítendő házi telefont szereltünk fel, úgy, hogy mindenképpen igyekeztünk bővitéssel és átépítéssel a mai kor igényeinek és a nagy Pesti Izr. Hitközséghez méltó székházat teremteni. A ráépítés és az átalakítás költségei a hivatalos helyiségek uj berendezésével együtt cca 340.000.— pengőt tettek ki, mely összegnek annuitás-terhét némileg csökkentendő, a földszinten bolthelyiségeket létesítettünk. Ez a jövedelem azonban természetesen a törlesz-

Gőztápszivattyuk és tápviztartány a kazán pincéjében.
(Szállította: **Láng L. Gépgyár R.-T.**)

tési terheket csak kis mértékben csökkenti. A székházzal kapcsolatos munkálatok tervezője *Schwarcz* Jenő műépítész volt, az építési munkálatokat *Mann* József és Fia cég végezte, mig az iparosmunkákat külön-külön vállalkozókkal végeztettük.

3. *Kórházi építkezések.* Hosszú évek óta foglalkozunk azzal a problémával, hogy a kórházi központi fütési centrálét megépítsük. Már 1912-ben felmerült ez a probléma, de a háború, majd az azt követő viszonyok folytán a tervezgetések abbamaradtak, 1926-ban ismét elkezdtük az e kérdéssel való intenzivebb foglalkozást. A probléma megoldása azért sürgetett bennünket, mert a kórházi fütés terén tarthatatlan volt már a helyzet. Mindegyik pavillonnak külön kazántelepe volt, de ezenkivül még kb. 200 kályhát kellett a fütési saisonban naponta befüteni és kezelni. A fűtés tehát költséges, nagy munkát igénylő, piszkot termelő és egészségtelen volt. Meg kellett oldanunk a konyha kérdését is. A betegek létszáma évről-évre emelkedett, az élelmezést pedig kénytelenek voltunk a Bródy-kórház kis konyhájából lebonyolítani. Tarthatatlan volt már a helyzet. Ugyanez az állapot uralkodott a mosoda tekintetében is. A zsidó kórház és a Bródy-kórház gazdaságilag már 1920-ban egyesíttetett és dacára ennek helyszüke miatt kénytelenek voltunk a két kórházban külön-külön mosodát fenntartani. Nem volt tökéletes melegvizszolgáltatás sem. Lépten-nyomon autogeiserekkel kellett dolgoznunk. Az orvosi

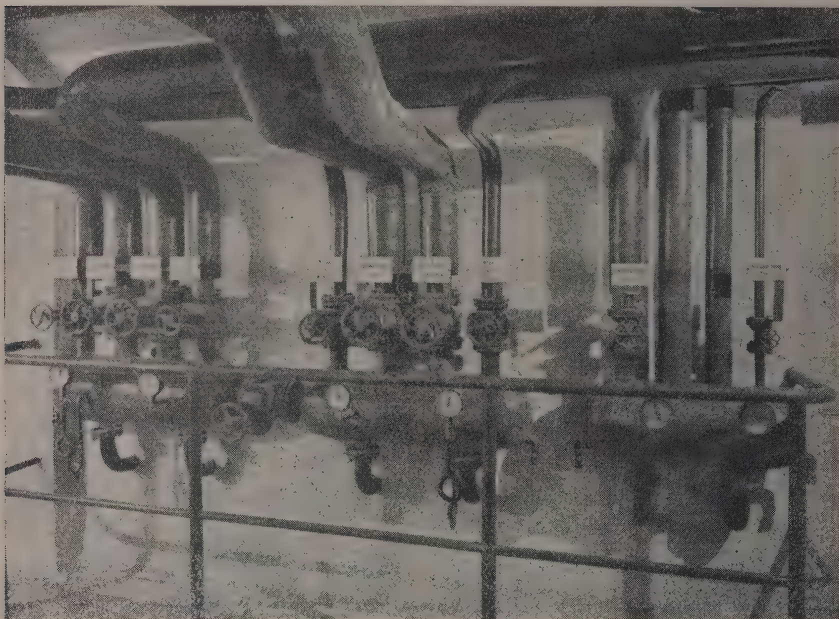

Olajvezérlésű szabályozó szelepek a Ruths-féle gőztárolóhoz.
(Szállította: **Láng L. Gépgyár R.-T.**)

kar állandóan figyelmeztetett bennünket, hogy kórházaink technikailag lemaradnak a klinikáktól és a közkórházaktól is, nem szólva a magángyógyintézetekről. Ilyen körülmények között nem csoda, ha a szanatóriumi ágyak túlnyomó részt üresen állottak, ami befolyással volt a kórházi deficitre.

De nemcsak ezt kifogásolták az illetékes faktorok, hanem sürgették állandóan a kórházak bővítését, a hetőség határain belül kielégitendő, a hitközség elöljárósága nyomban a kölcsön felvétele után megkezdette a kórházi építkezések előmunkálatait és 1929 tavaszán meg is indultak a kórházi építkezések, melyek még ma is folyamatban vannak, de már végükhöz közelednek. Ezekről a következőkben számolunk be:

A Bródy-kórháznak a zsidó kórházzal határos területen a régi

A nőgyógyászati pavillon központi fűtésének és meleg viz-berendezésének csőhálózati főelosztója.
Készítette: **Spitzer Salamon** nagyiparos.

különszobák alapos átépítését, tatarozását, uj berendezését, uj központi laboratórium építését, uj Röntgen-intézet, valamint hullaház és proszektura építését. Végül a dr. *Benedikt* Henrik professzor elhalálozásával megüresedett belgyógyász-főorvosi állás tudvalevőleg három részre osztatván, felmerült annak a szükségessége, hogy a belgyógyászati pavillonban levő osztály kettéosztassék és valahogy egy uj belgyógyászati pavillon létesíttessék. Mindezen igényeket a le- Bródy-kórházi gazdasági épület adaptálásával és egy vörhenybarakk lebontása folytán nyert területen felépült az uj központi kazánház, gépház, műhely, az uj központi konyha, az uj központi mosoda, ezzel kapcsolatosan fehérnemü-varroda, élelmezési iroda, orvosi ebédlő és könyvtár, személyzeti étkező. Mindegyikről külön-külön kellene szólnunk, hiszen mindegyik különkülön egy-egy tökéletesnek mondható alakítás.

Az uj kazánházban 3 óriási Bab-

cock—Wilcox-rendszerü kazán van elhelyezve és dacára annak, hogy a kórház mai igényeit a legerősebb télviz idején is 2 kazán kielégiti és 1 kazán állandóan tartalékul szolgál, mégis a kazánházat olyképpen méreteztettük, hogy abban valamikor egy negyedik kazán is felállítható lesz. A kazánokat a *Ganz Danubius Gépgyár* szállította. Ez a kazánház az egész kórház területét egy helyről füti, meleg vizzel és totta. A szén- és salakszállító berendezést a *Laufer Gépgyár* szállitotta.

A termelt melegviz és gőz a gépteremből osztatik el, amely maga is valóságos látványosság. A vezetékek helyenként hozzáférhető betoncsatornákban vannak a földben elhelyezve a lehető legnagyobb gondossággal és valóban kifogástalanul elkészítve. E munkálatot a gépteremmel együtt a *Bründl János* cég

Speciális orvosi mosdó-berendezés, műszertartó polccal a nőgyógyászat műtőjében.
Készítette : **Spitzer Salamon** nagyiparos.

gőzzel látja el, de ellátja ezenkivül a konyhát és a mosodát a főzéshez, illetve a mosáshoz szükséges gőzzel is. A kazánházberendezés egyébként is a legmodernebb. A kazánok szénnel való etetése villanyerővel történik, ugyanigy villanyerővel távolittatik el a salak is. Hogy az éjjeli fütést és a közben feleslegesnek mutatkozó gőzterhelést kiküszöbölhessük, egy Ruth's-féle svédgyártmányu gőztárolót szereltünk fel, mely elsőranguan bevált és az üzemköltséget lényegesen redukálja. Ezt a *Láng L. Gépgyár R. T.* szállította végezte.

Az egyes pavillonokban természetesen a régi gőzfütési berendezést le kellett szerelni, mert hiszen az uj rendszer melegvizfütésü. E munkálatokat a következő vállalkozók végezték: *Egri és Fia, dr. Egri László, Riemer Miksa, Spitzer Salamon, Szentgyörgyi és Társa, Várnai Arthur, Zimmermann Dezső.* Megállapitottuk, hogy a munkálatok komplikáltságuk dacára mindenütt kifogástalanul végeztettek el.

Az uj központi konyha a főzést

gőzzel, részben pedig gázzal végzi. E célból a méreteiben is imponáló konyhában 6 nagyméretü 300—400 literes gőzfőzőüstöt, 2 drb. 4—4 buktatható üsttel ellátott gőzfőzőasztalt, 1 drb. nagy és több kisebb gázfőzőasztalt szereltünk fel. Az ételek állandó melegentartását melegitő asztalok felszerelésével értük el. A konyha ezenfelül villanyerőre berendezett legkülönfélébb gépekkel szereltetett fel. Mindegyik gép vételével rendeltetett meg. Az üzemet a kisebb segédgépeken kívül két nagy mosódob, két centrifuga, egy hatalmas kalander (mángorló és vasaló) és egy kulisszás szárító bonyolítja le. A mosoda felett van elhelyezve a fehérnemű-raktár és varroda a mosodával lifttel összekötve. Az étkező és könyvtár tágas, világos, barátságos helyiségek. A konyha, mosoda és gazdasági épület berendezését a *Magyar Mosó- és*

Fürdőszoba-berendezés a Bródy-kórházban.
Készítette: **Spitzer Salamon** nagyiparos.

külön-külön egymagában is látványosságszámba megy. A konyha felszereltetett ködtelenitő berendezéssel is. A konyha közelében modern, tágas, szellős élelmiszer-raktárakat létesítettünk. Létesitettünk egy Kelvinátor-rendszerü hűtőberendezést, valamint jéggyártó berendezést is. Létesítettünk egy modern mészárszéket, úgy hogy merjük állítani és ezt a szakértők is igazolják, ily konyha Középeuropában párját ritkitja.

A mosoda szintén a modern technika összes vívmányainak igénybe-

Fertőtlenitő Gépgyár r. t. végezte, megjegyezvén, hogy a főző-üstök egy részét a *Magyar Radiátorgyár*, egy részét a *Magyar Vegyipari Gépgyár*, egy részét pedig a *Küppersbusch Söhne A.-G. gyár* szállította. A Junker és Ruh gyártmányú gázfőzőasztalokat és sütőket az *Általános Gázizzófény és Villamossági r.t.* szállította. Az Alexander-Werke gyártmányú konyhai gépeket a *Magyar Mosó- és Fertőtlenitő Gépgyár r. t.* szállította. Az új építmények tervezője *Kiss* Géza műépítész, a technikai berendezés ter-

vezője pedig *Forgó* Sándor mérnök. A kórházi építkezések általános részében említést tettünk különféle bővítésekről, illetve új építkezésekről. Uj létesítmény: a bel-C. osztály, mely a Zsidó-Kórház régi gazdasági épületnek teljes átépítésével létesíttetett. Az új pavillonban 30 közös kórtermi ágynak, 6 II. osztályú ágynak és 6 egyágyas külön szobának jutott hely. A pavillon maga a legmodernebbül van berendezve, a külön szobák a termektől teljesen el vannak különítve. E pavillon alagsorában helyiséget készítettünk a létesítendő Electro Cardiograph berendezésnek is. Uj létesítmény a központi laboratórium is, mely eddig a felvételi épület földszintjén és alagsorában volt elhelyezve, mindenképpen nem megfelelő módon. Az új központi laboratórium a Bókay-tér és Vágány-ucca sarkán építtetett egy emelet magasan a legmodernebbül, úgyhogy ezen laboratórium a tudományos kutatást elsőrangú berendezésével elősegíteni hivatva van. Ebben az épületben lesz elhelyezve a központi gyógyszer-raktár is.

Átalakításon ment át úgyszólván minden pavillon. Az a cél lebegett szemünk előtt, hogy a kórházak teljes tatarozását megelőző átalakításokkal a betegágyak számát lehetőleg szaporítsuk. Ez sikerült minden egyes pavillonnál. A régi belgyógyászati pavillonban az ú. n. tea-konyhák összevonásával, a kórtermek végén levő klozett-telepek áthelyezésével lényeges ágyszaporulat állt elő. Ezenkívül a pavillon földszinti T. szárnyát elkülönítve, szanatóriumi osztállyá alakítottuk át.

A sebészeti pavillonban ugyancsak a tea-konyhák összevonásával, valamint a klozett-telepek áthelyezésével szaporítottuk az ágyak számát. Ugyanezt tettük a nőgyógyászati osztályon, valamint a felvételi épületben. Az átalakítások után, amint már említettük, az egész kórházat újra festettük, má-

Gőzmosodai részlet.
Szállította és berendezte: **Magyar Mosó és Fertőtlenitő Gépgyár R. T.**, Budapest, III., Lajos-utca 115.

toltattuk, a felszerelést kiegészítetzük, a külön szobákat újonnan berendezzük, úgy hogy ezen munkálatok befejezése után kórházaink bármely gyógyintézettel bátran felvehetik a versenyt. Szükségesnek mutatkozott az egész régi, elavult vízvezeték-, csatornázási és gázvezetéki berendezést alaposan renoválni és sok helyütt újonnan berendezni.

A hullaház az új létesítmények folytán a kórházak centrumába került, ami semmiképpen nem volt megfelelő, viszont a Röntgen-intézet a megnagyobbodott ágylétszám igényeit nem tudván kielégíteni, feltétlenül áthelyezendő volt. Éppen ezért a hullaházat Röntgenintézet céljaira átépítettük, illetve lényegesen kibővítettük, úgy hogy Röntgen-intézetünk az ország legnagyobb ily intézete lesz. A hullaházat ideiglenesen a régi Röntgenintézet helyén fogjuk elhelyezni

A fertőző-osztály céljaira is kívánatos egy megfelelőbb pavillon létesítése. Jelenleg csupán egy vörhenybarakk van, a difteria-osztály a lebontott második vörheny-barakkban volt elhelyezve. Felmerült az a gondolat, hogy a Bródy-kórház felvételi épülete, mely a Bródykórházi rendelő intézeteket foglalja magában, alakíttassék át modern fertőző-osztály céljaira, ezzel jelenleg foglalkozunk. Foglalkozunk továbbá a kórházi utak kérdésével, valamint azzal a problémával, hogy az urológia, valamint a fülészet részére külön-külön osztályokat létesítsünk.

Végül hátra van még a kórházak külső tatarozása is. Mindezen kérdések elintézése azonban már folyamatban van és reméljük, hogy még a tél beállta előtt teljesen meg is valósíttatnak, úgyhogy a folyó évi tél elején a kórházak készen rendeltetésüknek átadhatók.

Meg kell még említenünk, hogy az átalakítások során a személyzet részére az alagsorokban mindenképpen modernül felszerelt lakásokat létesítünk. Átalakíttatjuk a

Részlet a zsiros főzőkonyhából.
Berendezte: **Magyar Mosó- és Fertőtlenitő Gépgyár R. T.**
Budapest, III. Lajos-utca 115.

vízgyógyintézetet is olyképpen, hogy központi fűtéssel és központi melegvízszolgáltatással látjuk el. Az átalakítási és tatarozási munkálatok *Baumhorn* Lipót műépítész vezetésével eszközöltetnek. Az átalakítási és tatarozási munkálatokat *Kosály* Ödön és *Lukács* Lipót cégek végzik. *Kosály* Ödön okl. építész mérnök, mint vállalkozó, tevékenyen vesz részt a hitközség építkezéseiben. 1928.-ban a lovag Wechselmann-féle Vakokintézetének és a Bethlen-téri Siketnéma intézetnek belső átalakitását és restaurálását végezte. A jelenleg folyó nagy korházi építkezési munkákban pedig szintén erősen vesz részt.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az összes kórházi építkezési munkálatok alatt a kórház üzemben maradt és hogy a kórház a munkálatok dacára hivatásának megfelelhetett, ebben tervezők és vállalkozók dícséretesen közreműködtek.

Az összes kórházi építkezési munkálatok költségei körülbelül egy millió 800.000 pengőt fognak kitenni.

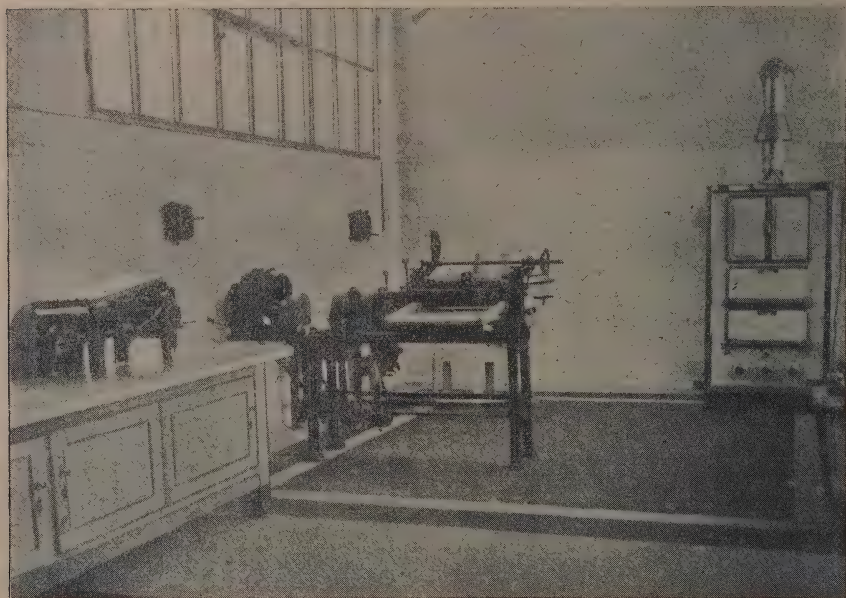
4. *A fiu reálgimnázium épületének befejezése.* A Pesti Izr. Hitközség fiú-gimnáziuma, mely később átminősíttetett fiú-reálgimnáziummá, a lovag Freystädler-féle alapítványból létesült. Az alapítvány megszerezte az Abonyi-ucca 7—9. sz. alatti telket az iskola céljaira és ezen hatalmas telken 1913 elején megkezdette néhai Lajta Béla terve szerint a gimnázium felépítését. A háború kitörése következtében 1914 nyarán az építkezés abbamaradt, addig tulajdonképpen a puszta falak készültek el és ilyen állapotban maradt az épület 1921-ig. 1919 szeptemberében a hitközség elöljárósága a középiskolákba is beférkőzött antiszemitizmus következtében úgyszólván kényszerítve volt arra, hogy úgy fiú-, mint leány-gimnáziumot létesítsen. Ezen iskolák részére megfelelő épületek hiányában ideiglenesen meglevő iskoláinkban szorítottunk he yet

Részlet a tejes főzőkonyhából.
Szállította és berendezte: **Magyar Mosó- és Fertőtlenitő Gépgyár R. T.**
Budapest, III. Lajos-utca 115.

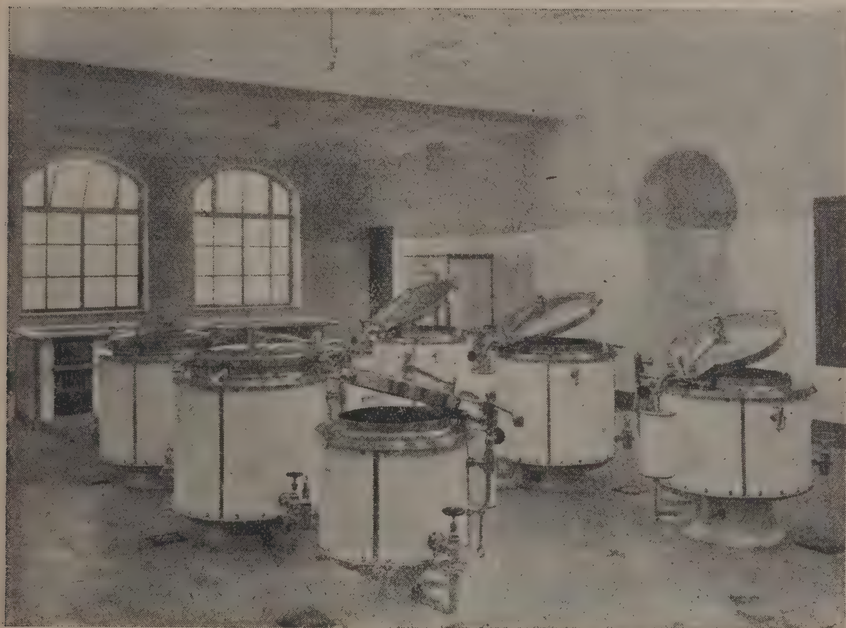
Időközben azonban az iskolák osztályainak száma szaporodván, felmerült annak a szükségessége, hogy mindkét iskola részére megfelelőbb elhelyezést találjunk. Igy 1921-ben megkezdtük az Abonyi-uccai épület továbbépítését, megfelelő anyagi eszközök hiányában azonban csupán annyi részt tudtunk fokozatosan belsőleg kiképezni, amennyi az iskola elhelyezésére feltétlenül szükséges volt. Mellesleg megjegyezzük, hogy a leány-gimnázium részére a Pesti Izr. Hitközség fiú-árvaháza Munkácsy-uccai épületét adaptáltuk. A fiú-reálgimnázium ma 13 osztályos, melyek, ha szűkösen is, megfelelően el vannak helyezve a hitközség nagy anyagi áldozatai folytán. Az épületben levő monumentális templom belső kiképzésének kötségeit a fiú-reálgimnázium mellett működő Gimnáziumi Barátok Egyesülete fedezte jórészben. Az épület homlokzatai azonban 15 év óta nyersen állottak és semmiképpen nem váltak a hitközség díszére. Ezenkívül befejezetlenül maradtak azon épületrészek, melyekre a fiú-reálgimnáziumnak nincs feltétlen szüksége, úgy hogy az épület romhalmazhoz volt hasonló, mert hiszen a be nem épített épületrészeken az ablakok, ajtók sem voltak elhelyezve és bizony az épület emiatt mindenféle kétes existenciáknak volt éjjeli tanyája. A kölcsön felvételét megelőző programm emiatt természetesen mint a legsürgősebb építkezések egyikét felvette a fiú-reálgimnázium befejező építkezését is.

Ma már beszámolhatunk arról, hogy 1929 augusztus 1-én megkezdődött a fiú-reálgimnázium Abonyi-uccai épületének befejező munkálata és merjük állitani, hogy a kész épület a budapesti középületek egyik dísze lesz. A befejező munkálatoknál, a lehetőség határain belül, a tervező *Hegedüs* Ármin műépítész, műszaki főtanácsos alkalmazkodik *Lajta* Béla zseniális terveihez. A külső-belső

Tésztakészitő konyha, gáz cukrász-kályhával.
Szállította és berendezte: **Magyar Mosó- és Fertőtlenitő Gépgyár R. T.**
Budapest, III. Lajos-utca 115.

homlokzat nyers téglával képeztetik ki, megfelelő kő- és szobrászati munkákkal díszítve. Ami a belső kiképzést illeti, már a befejező munkálatokat megelőzően felmerült az a terv, hogy a leány-gimnázium, mely semmiképpen nincs megfelelő helyen elhelyezve, a fiú-reálgimnázium épületében nyerjen otthont, e célból a belső kiképzés olyképpen eszközöltessék, hogy a két iskola egymástól teljesen elkülöníttessék s e célból az épület Aréna-útra néző frontjára egy harmadik emelet építtessék. Ezzel a tervvel az összes fórumok előzetes meghallgatása mellett az elöljáróság már legközelebb kíván foglalkozni és a hozandó határozattól függ, hogy az épület belső kiképzése miként fog történni. Tekintettel pedig arra, hogy közben téli hónapok is lesznek, amikor az építkezés szünetel, számításunk szerint mához egy évre az épület teljesen készen át fog adatni rendeltetésének. Bármi legyen is azonban az elöljáróság határozata, a belső ki-

Gőzfőző-konyha, kettős falu gőzfőző üstök, tiszta nikkelbetéttel, buktatható üstök, teljes gőzfőzőkonyha-berendezések.

A Pesti Izr. Hitközség kórházának új konyhája részére szállította a **Magyar Radiátorgyár R. T.**, Budapest, X. Gyömrői út 76—78. sz.

Védjegy.

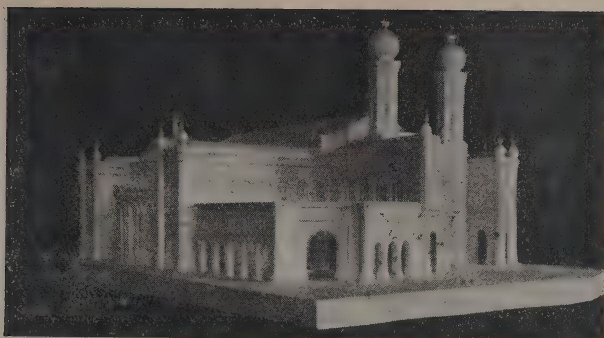
Védjegy.

képzés olyképpen fog eszközöltetni, hogy az iskola modern, higiénikus iskola legyen, amire a lehetőséget a termek, folyosók ideálisan nagy méretei meg is adják. Az építkezési munkálatokat *Lukács* Lipót mérnök, vállalkozó végzi, az egyes iparosmunkák külön-külön vállalkozókkal végeztetnek.

5. A *Wesselényi-uccai telek beépítése.* A Pesti Izr. Hitközség 1910-ben megkapta örökhasználatra Budapest székesfővárosától a dohány-uccai templom melletti telket azzal a kikötéssel, hogy a Dohány-ucca és Wesselényi-ucca sarkán levő részére egy új székház, egy kisebb-méretű templom építendő, a telek hátsó része a leány-iskola kibővítésére és esetleg egyéb hitközségi célokra fordítandó, a teleknek a templom oldalhomlokzatára eső része pedig parkká képzendő ki. A kikötés az volt, hogy az építkezés öt év alatt befejezendő. Közbejött azonban a háború, ami miatt természetesen építkezésről nem lehetett szó, a főváros a határidők kitolását mindenkor engedélyezte is egészen az 1919. évig, amikor is nem volt hajlandó a terminust meghosszabbítani és az ingatlant visszavette. Tudvalevő, hogy emiatt a fővárost pereltük és ismeretes az is, hogy a m. kir. Kúriánál a pert megnyertük. Az ítélet szerint azonban az építkezés 1931. májusig befejezendő. Ezen építkezés tehát a Kúria ítélete alapján is sürgős és éppen ezért a Wesselényi-telek beépítésének kérdése évek hosszú sora óta foglalkoztatja az elöljáróságot. A mult évben végre megfelelő tanulmányok után tervpályázat iratott ki, mely azonban meddőnek nyilváníttatott. A 9 pályadíjat nyert műépítész erre szűkebb pályázatra hivatott fel, azonban ez is meddő maradt, mert azon műépítészek, akik architektónikus szempontból elfogadhatót produkáltak volna, erősen túllépték a megadott pénzügyi keretet. Az idők folyamán az eredeti terv ezen építkezést illetően megváltozott. A sip-uccai székház megfelelően bővíttetvén és átépíttetvén, ma már nincs szükség a templom melletti székházra. A leány-polgári iskola pedig időközben a Wesselényi-ucca 44. szám alatti épületbe helyeztetvén, nincs szükség itt leány-iskolára, különösen pedig annak bővítésére. Felmerül azonban az a gondolat, hogy egy úgynevezett kultúrház létesíttessék, melyben a könyvtár, zsidó múzeum és a rabbiság megfelelő elhelyezést nyerjen, az épület fennmaradó részében pedig rabbi-lakás, esetleg lakások létesíttessenek. A templomot illetően megoszlanak a véle-

Gáztűzhely a pesti zsidó kórház konyhájában.
Szállította: az **Általános Gázizzófény és Villamossági Rt.** Budapest.

Komor Marcel és Komor János pályaterve.

A szakértő birálók kivitelre egyhangúlag ezt a tervet ajánlották. A költségek azonban a tervezett részletekkel való megépítés esetén túllépik a rendelkezésre álló összeget. A kép a Dob- és Wesselényi-utca sarkát mutatja.

mények. Az egyik vélemény szerint itt lenne felépítendő a Hősök Temploma, mások véleménye szerint arra nincs szükség és a hősi halottak emlékének megörökítésére elegendő egy hősök csarnokának építése. Felmerült az a gondolat, hogy a beépítendő össze törlesztési terhének csökkentése céljából a leányiskola helyére egy jövedelmet hozó lakásokkal bíró ház lenne építendő.

Az építkezéssel kapcsolatosan a dohány-uccai nagy templom teljes renoválásának, orgonája átépítésének, a női karzatról való lejárók szaporításának és a ruhatáraknak kérdése is megoldandó. Mindezen építkezésekre 1,600.000—1,800.000 P van előirányozva. A Wesselényi-uccai telek beépítésének kérdése már a legközelebbi hetekben el fog dőlni, úgy hogy remélhetőleg a jövő év tavaszán itt is megindul-

Jakab Dezső és Sós Aladár pályaterve.

Az első tervpályázaton az egyik első díjat, a szűkebb tervpályázaton a második díjat nyerték. A tervezésnél alapelvül szolgált a székesfőváros telekajándékozási okirata, ezért a sarokra a főtemplommal azonos stilusban tervezett kultúrpalota került. A középre helyezett parkban épülne fel a hősök temploma. A teret bezárja a funkcionáriusok lakása és az új iskola épülete.

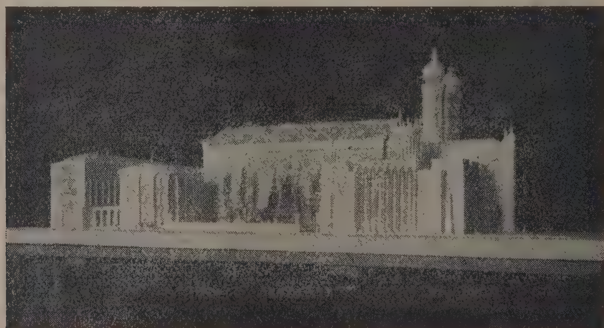
Vágó László pályaterve.
(A Wesselényi-utcáról nézve.)

hat az építkezés munkája.

Ami a II. kategóriabeli építkezéseket illeti, megjegyezzük, hogy minden egyes programmponttal a folyamatban levő építkezésekkel párhuzamosan foglalkozott már az elöljáróság. Igy elkészültek a leánygimnázium által használt Munkácsy uccai épület bővítésének tervei, elkészültek a Bethlen-téri templom alternatív tervei és külön tranzakcióval kívántuk megoldani a Páva-uccai bérház építésének kérdését. Ezen bérház építkezésére különben tervpályázat is ki volt írva, mely azonban meddő maradt, de a relatíve legjobbnak talált terv alapján új terveket készíttettünk és az említett külön tranzakció ügyében tárgyalásokat is folytattunk. Természetes, hogy ez előkészületek folytán már a II. kategóriabeli építkezésre is voltak, ha nem is jelentékeny kiadásaink a kölcsön terhére.

Végül foglalkoztunk a Józsefvárosi templom és elemi iskola kérdésével is, mindeddig azonban nem sikerült megfelelő elhelyezést találnunk, így tehát itt a tervezésig sem juthattunk.

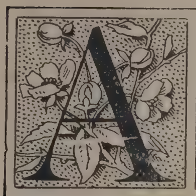
Ez lenne a Pesti Izr. Hitközség építkezési programmja és ezt az ismertetést azzal a hő óhajjal zárom le, hogy adja a Mindenható, hogy az új létesítmények a haza, a zsidóság és az egész emberiség javát szolgálják.

Málnai Béla pályaterve.

Fejlődő hitközség — sorvadó hitélet.

Irta: WALLES ANTAL dr., az Izr. Hitk. Tisztviselők és Alkalmazottak Egyesületének elnöke.

A közösségeknek, amelyek a zsidó hitet vallókat összefogják, arra kell felépitve lenniök, hogy a mózesi törvények és a prófétai tanitások szelleme éljen bennök, hogy ezáltal a zsidó tradiciók fenntartassanak és a zsidó jövendő biztosittassék.

Ezt a felfogást a kongresszusi szervezeti szabályzat úgy akarta megvalósitani, hogy a zsidó hitközségek céljául a szokásos istentiszteleti, szertartási, oktatási és jótékonysági intézetek fentartását és azoknak alkalmas tisztviselők által való vezetését és kezelését jelölte meg.

Ugy látszik azonban, hogy ez a célkitüzés nem bizonyult helyesnek, mert minduntalan halljuk a panaszt a zsidó hitélet hanyatlásáról, a haladó és halódó zsidóságról, de maguknak a hitközségeknek a kétségbeesett vergődéséről is.

És csakugyan, ha tüzetesebb vizsgálat alá vonjuk a kongresszusi szabályzat által a hitközségek céljául kitüzött feladatokat és közelebbről nézzük a hitközségeket, azt látjuk, hogy minden számottevő kongresszusi hitközségnek *van temploma, iskolája, rabbija, kántora, metszője és megfelelő adminisztrációs apparátusa, csak éppen hitélete nincsen.*

Pedig a templom diszes, az iskola modern, a rabbi tudós és kiváló szónok, a kántor jó hangu és muzsikális, a metsző dijtalanul áll rendelkezésre, a hitközségi adminisztráció kifogástalan és a jótékonysági intézmények is kitünőek.

Hol van tehát a baj, miben van a hiba?

Egészen bizonyos, hogy nem a templomban, az iskolában, a rabbban, a kántorban, a metszőben, az adminisztrációban és a jótékonysági intézményekben, hanem a hitközségek tagjaiban.

A hitközségi tagok nagy része ugyanis azt vallja, hogy a hitközség alkalmazottjait azért fizeti, hogy vallásos életet éljenek, az intézményeket pedig azért tartja fenn, hogy megfeleljenek a tradicióknak, teháe-

a templomban reggel-este imádkozzanak, az iskolában pedig a vallásoktatásra nagyobb sulyt helyezzenek. De arra, hogy a hitközségi tagok is vallásos életet éljenek, hogy a szombatot megtartsák, arra nem is gondolnak. Illetve ha gondolnak is, elháritják maguktól azzal, hogy profán foglalkozásuk lehetetlenné teszi számukra a vallástörvények megtartását.

És hovatovább odafejlődnek az események, hogy minél jobban távolodnak a hitközségi tagok a hitélettől, annál közömbösebbek lesznek a hitközség intézményei iránt is. Igy érlelődik a haladó hitközségekben az a felfogás, hogy a pap szónokoljon, az ifjuság oktatásával foglalkozzék, de ugy, hogy a gyermek a szülői házzal ellenkezésbe ne kerüljön, a hitélet előtt azonban hunyja be a szemét.

S felhangzik mindezek nyomán a jelszó, miért fizessek én hitközségi adót, amikor a hitközség nekem nem nyujt semmit ? Minek a sok alkalmazott ? Huzza magát össze a hitközség, akkor kisebb lesz a kiadás és nem kell annyi adó.

Ez a szomoru valóság.

De ha a hitközség tagjai nem csupán születésük alapján volnának zsidók, hanem meggyőződésből, zsidó tudásuk alapján, akkor bizony más volna a helyzet.

Ha tudatára ébrednének a hitközségi tagok, hogy közömbösségükkel mennyit ártanak felekezetüknek, önmaguknak és utódaiknak, akkor visszatérnének az ősi tradiciókhoz. És olyan zsidók lennének, akik tudják, hogy a szülők nyomják rá a gyermekre azt a bélyeget, amelyet egész életén át visel, mert nem nevelnek bele hitet.

Pedig minél kulturáltabb lesz az ember, annál nagyobb szüksége van a hitre. Mert a hit vezeti el az igazság felismeréséhez. Aki pedig az igazságot felismeri, annak ajkán imádság támad, templomba vágyik és boldog megnyugvásban, a világos látás örömével, könnyebben viseli az élet terheit.

Az ilyen öntudatos zsidók felismerik a maguk parányi erejét és annak a tudatában, hogy az emberek egymásra vannak utalva, az az egymásrautaltság kötelességteljesitésre és áldozó szeretetre serkenti őket. Kötelességteljesitésre gyermekeikkel szemben, hogy azok is megfelelő zsidó nevelést kapjanak. És áldozó szeretetre a hitközséggel szemben, hogy az erkölcsi feladatainak meg tudjon felelni.

Akkor a pap igazi papi működést fejthetne ki, a templom, az iskola ujból látogatott volna és nem lenne sok a hitközségi alkalmazott, mert felismernék munkájának az értékét s az adómorált sem kellene prédikálni, mert az mindenkiben élne.

Ha tehát a zsidó kommunitás jövendőjét, vagy ami ezzel egyértelmü, a zsidóság fennmaradását biztositani akarjuk, szervezetünket ugy kell megcsinálnunk, hogy abban a mózesi törvények és a prófétai tanitások szelleme éljen. Vagyis a szervezet ne csak a hitközségek célját jelölje meg, de gondoskodjék arról is, hogy a hitközségi életnek tartalma is legyen. Ezt pedig ugy önthetünk a hitközségekbe, ha az eddigi korlátlan autonomia megnyirbálásával hierarchikus szervezetet létesitünk, ha visszállitjuk a papi tekintélyt és érvényt szerzünk annak

a zsidó hagyománynak, hogy a zsidó élet központja ujra a templom és tanház legyen.

A szervezetnek tehát a vallás megerősitésére alkalmasnak kell lennie. Ilyennek látnám én a szervezet fokozatos kiépitését, amelynek testületei: a hitközségek, a községkerületek és a központi tanács volnának.

A felekezet összességét érintő szabályzatok alkotási jogát az országos nagygyülés gyakorolná, a végrehajtást és ellenőrzést végeznék az önkormányzati fent megjelölt testületek, amelyeknek az élén mindenütt egy rabbi és egy világi elnök állana.

Ilyen kiépitett szervezetben nem kellene félni hatalmi túlkapások tól, nem lehetne beszélni a hitközségek túlterheléséről, mert minden hitközség csak olyan költségvetéssel dolgozhatnék, amely taglétszámának és ebből folyó anyagi erejének megfelel, amit a községkerület és végső fokon a központi tanács állapitana meg.

Felvilágositó munkával, a papi tekintély teljes felhasználásával, a világi vezetők zsidóérzésére való hivatkozással és a hitközségi tagok meggyőződésével kell megérlelni a gondolatot, hogy a magyar zsidóság jövője függ a helyes szervezet kiépitésétől.

Meg kell érteni mindenkinek, hogy a hitközség intézményeiben akkor lesz csak zsidó élet, ha nemcsak a rabbi és az alkalmazottak élnek zsidó életet, hanem a hitközségi tagok is. Ennek pedig az is egyik feltétele, hogy a hitközségben vezető szerepet csak azok vihessenek, akik vallásos életükkel példát mutatnak, előljárnak. Nem szónokolni kell a zsidóságot, hanem tettekkel igazolni, mert csak ezen az uton tudjuk megteremteni a magyar zsidó kongresszusi községek egységét és erősségét.

A HUSZÉVES OMIKE.

Irta: Dr. WEILLER ERNŐ.

1929 március 21.-én múlt husz esztendeje, hogy a Pesti Izraelita Hitközség dísztermében megalakult az OMIKE. Az új kulturális alakulat a magyar-zsidó közművelődés céljainak előmozdítását írta jelszóul zászlajára.

Sokat, nagyon sokat küzdött, dolgozott azóta az OMIKE, de — ezt nyugodtan állapíthatom meg, anélkül, hogy a szerénytelenség vádjába esnék — sokat produkált is. Ennek megállapításához nem kell más, mint hogy felsoroljam azokat az intézményeket, melyek az OMIKE keretén belül ma működnek.

Itt van az *OMIKE Mensa Academica*, mely dr. *Budai-Goldberger* Leónak, a kitünő emberbarátnak elnöklete alatt folytatja áldásos tevékenységét. Ebben a munkában hűséges segítőtársai dr. *Hevesi* Simon egyházi elnök, *Vészi* Józsefné elnökasszony, *Stiassny* Emilné és *Steiner* Marcellné h. elnökasszonyok, továbbá dr. *Hevesi* Simonné, *Prager* Ferencné, dr. *Pál* Andorné, *Roth* Ella, dr. *Heidelberg* Márton, valamint *Bánó* Dezső, *Herczog* Lipót, *Kuliner* Gyula, *Somogyi* Lajos alelnökök és *Szegő* Sándor főpénztárnok.

Az *OMIKE Kulturotthon* a zsidó közművelődési helyzetet tanulmányozza és intézményeket létesít a mutatkozó hiányok pótlására. Igy szervezte meg a Kulturotthon 1919—20-ban az egyetemi tanfolyamokat, hogy az egyetemről kirekesztett ifjúságnak módja legyen tanulmányait folytatni. De ettől eltekintve, ismeretterjesztő előadások egész sora, ciklusos felolvasások szolgálják a zsidó ifjuság kulturnivójának emelését, ismeretei körének bővülését. Hatalmas munkát végez itt *Popper* István elnök, dr. *Glücksthal* Samuné elnökasszony, dr. *Dési* Géza társelnök és dr. *Frisch* Ármin kulturtanácsos, akik mellett kiváló tudósok egész sora dolgozik a magyar zsidó kultura nivójának emelésén.

Az *OMIKE iparműhelyei* szintén az OMIKE alapítása, 1922 óta azonban a Magyar Izr. Nőegyletek Országos Szövetsége égisze alatt működik.

Az *OMIKE Műbarátok Köre* *Fónagy* Béla és *Schwarcz* Gyuláné elnöklete alatt grafikai iskolát tart fenn, melynek vezetője dr. *Nádai* Pál volt, majd az ő lemondása után jelenleg dr. *Bánk* Ernő tanár és festőművész, tanára *Kreisler* Béla A tanfolyam kétéves és sok kiváló grafikusunk került ki innen.

Az *OMIKE Tanoncotthonai* a mindkét nembeli iparos és kereskedőtanonc ifjuságot gyüjtik össze hetenkint ötször este 7—9 óra között templomkörzetenkint, hogy tanítók és tanítónők felügyelete alatt tanuljanak, szórakozzanak és sportoljanak. Jelenleg hat fiu- és két leányotthon működik. Irányítását *Aczél* Ottó elnök, *Székely* Dezső, *Frisch* Zsigmond alelnökök és *Klein* Gyuláné elnökasszony végzik.

Az *OMIKE Könyvtára* a maga 5618 kötetével a főiskolai hallgatóság tudásának kiegészítésére szolgál az általános műveltség szem-

pontjából, másrészt a zsidó tudomány körében kutató hittestvéreinknek áll rendelkezésére. Elnökei dr. *Kunos* Ignác és dr. *Dalnoky* Béláné, könyvtáros dr. *Medvei* Elemér.

Az *OMIKE gyermeknyaraltatása* dr. *Bacher* Vilmosné és *Kuliner* Gyula elnökök irányítása mellett 1920 óta 6356 leromlott szervezetü gyermek nyaralásáról gondoskodott.

Az *OMIKE Orvosi Rendelője* a Mensa Academicán ingyenes ellátást élvező diákság egészségének gondozására szolgál. A rendelő élén dr. *Rosenák* Miksa elnök, dr. *Deutsch* Ernő társelnök és dr. *Kálmán* Sándor vezető orvos állnak. Berendezése dr. *Heidelberg* Mártonnak, a Mensa érdemes alelnökének áldozatkészségét dicséri.

Az *OMIKE Diákotthon* a legújabb alkotása az OMIKÉ-nek, melyet 20 éves jubileumának emlékére hivott életre. E célból az OMIKE tégla-akciót szervez, a téglák darabja 10, az épitőköveké 100, az örökös alapitványé 500 pengő. Igy fog felépülni a Diákotthon, hogy hajlékot adjon a zsidó jövőnek.

Végül emlékezzünk meg az *OMIKE irodalmi osztályáról* is, melynek az irodalom pártolása a feladata. Ennek az osztálynak valóban nem lehetne méltóbb vezetője *Kóbor* Tamás elnöknél, aki mellett *Fleissig* Sándorné elnökasszony fejt ki fontos tevékenységet.

Ime a huszéves OMIKE rideg tények és számok megvilágításában. De ezek a tények és számok többet mondanak a legterjedelmesebb ismertetésnél.

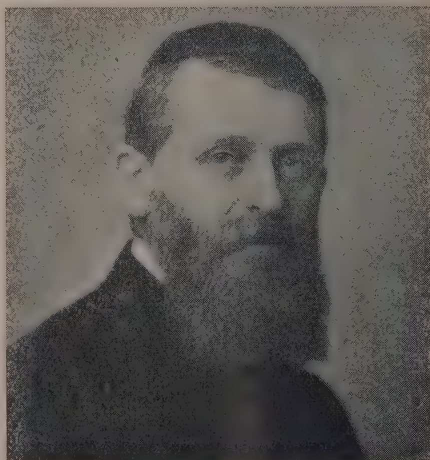
30 éves az „Áhávász Réim”.

Még 1899-ben alakult' tehát három évtizedes multra tekinthet vissza az *„Áhávász Réim”* Országos Felebaráti Szeretet-Egylet. Hatalmas emberbaráti programmot tűzött maga elé: teljesen díjtalanul, szigorúan rituális ételekkel látja el a főváros közkórházaiban fekvő zsidó betegeket, gyászuk idején támogatja a szegényebb sorsú zsidó családokat, hogy létgondjaiktól ideiglenesen megszabadítva, megtarthassák a gyász esetére szóló vallási rendelkezéseket; emellett látogatják az egyesület küldöttjei a betegeket, akiknek kívánságait, a lehetőséghez képest, teljesítik.

Évek hosszú sora óta, a fővárosi zsidóság általános elismerésére, teljesíti az „Áhávász Réim” vállalt feladatát, amelyhez legújabban egy újabb, nagyszerű célt szabott: *lábbadozó-otthon-t* akar létesíteni a zsidó betegek részére, akik a kórházból kikerülve, még orvosi felügyeletre és házi ápolásra szorulnak. Ezt az eddig teljesen hiányzó intézményt szándékozik az egyesület megalapítani, amelynek keretében mindenképpen gondoskodni kíván arról is, hogy a zsidó betegek részére minél elviselhetőbbé tegye a betegséggel járó külső körülményeket és enyhítse a kór-okozta exisztenciális gondokat. Olvasmányokkal is ellátja őket, ez által szórakoztatásukról is gondoskodik, másrészről módja nyílik az egyesületnek arra is, hogy megfelelő vallásos és erkölcsi értékű olvasmányokkal irányítólag hathasson közre lelki életük további alakulásában.

Az „Áhávász Réim” ezidőszerint a Pesti Izr. Hitközség Székházában (Sip-ucca 12.) kapott otthont. Élén két elnök áll, akik közül a világi elnök az egyesület emberbaráti munkáját irányítja, míg az egyházi elnök a Pesti Izr. Hitközség rabbiságának tagja, aki rituális kérdésekben kizárólagos intézkedési jogkörrel rendelkezik. Négy alelnök, két elöljáró, pénztáros, ellenőr, három számvizsgáló, két ügyész, titkár és száztagú helyi és vidéki választmány támogatja az elnököket nehéz munkájukban.

Dr. Fischer Benjámin rabbi, egyházi elnök.

Évenként átlag 7000—10.000 ebédet oszt ki az egyesület közkórházi betegeknek és 100—200 gyászoló családnak, özvegynek és árvának ad díjmentesen élelmezést, emellett pénzzel is támogatja őket. Peszach 8 napja alatt pászkával és rituális élelemmel lát el 60—120 személyt.

Az „Áhávász Réim” jövedelme részben a tagdíjakból, részben a vidéki és helyi tagok, a pesti és vidéki chevrák, hitközségek és nőegyletek hozzájárulásából, támogatásából kerül ki. Tekintve, hogy az egyesület védenceinek száma évrőlévre szaporodik, az egyesület fokozott mértékben szorul rá áldozatkész tagjainak támogatására. Különösen szeretettel támogatja az egyesületet a Pesti Izr. Hitközség, amely ingyen helyiséget adott az egyesületnek és a Pesti Chevra

Kadisa, amely saját költségén fedezi rendes támogatásán felül a pészáchi élelmezést is.

Az „Áhávász Réim" első rabbielnöke *Pollák* Lajos rabbi volt, majd dr. *Adler* Illés, a Pesti Izr. Hitközség felejthetetlen emlékű főrabbija követte, majdnem másfél évtizedig, hervadhatlan érdemeket szerezve működésének ezen a terén is. Jelenleg dr. *Fischer* Benjámin, a Pesti Izr. Hitközség Rombach-uccai templomának főpapja tölti be az egyházi elnöki tisztet és itt is nagy buzgalommal és eredményesen dolgozik a pesti zsidóság vallási életének mélyítésén.

Ungár Ármin elnök.

Dukesz D. Arnold alelnök.

Világi elnökeinek díszes névsorában szerepeltek: *Márkus* Miksa udv. tanácsos, a Magyarországi Ujságírók Egyesületének köztisztelt elnöke, majd *Winterberg* Gyula udv. tanácsos, a Pesti Chevra Kadisa filantrop elnöke és a Chevra elnöki székében utóda: *Adler* Gyula, aki mindig meleg szeretettel és emberbaráti odaadással érdeklődik az egyesület működése iránt. Jelenleg díszelnöke az egyesületnek és felelősségteljes másirányú elfoglaltsága ellenére is, hozzájárul az egyesület bölcs és eredményes irányításához. *Berger* Miksa, a Magyar Mérleg- és Gépgyár vezérigazgatója és ifj. *Grünfeld* Samu tőzsdetanácsos következtek ezután az elnöki székben és mindketten nagy áldozatkészséggel vezették az „Áhávász Réim" emberbaráti munkáját.

Ezidőszerint *Ungár* Ármin vezérigazgató, a Pesti Izr. Hitközség és a Pesti Chevra Kadisa képviselőtestületének érdemes tagja, a Rombach-uccai templom elöljárója irányítja megfontolt bölcseséggel és lelkes zsidó érzéssel az „Áhávász Réim-et. Mellette az alelnökök: *Kellner* Adolf fatermelő, a Rombach-uccai templom jelentős tudású, jámbor elöljárója, *Fleischmann* Sándor, a Pesti Chevra Kadisa nagyérdemű elöljárója, *Dukesz D.* Arnold gyáros, *Rosner* Rudolf földbirtokos (mindketten nemcsak áldozatkészségükkel, hanem vallásos felfogásukkal is mutattak példát az egyesületnek), továbbá *Breitner* Sándor, aki csendben, de annál hatásosabban jótékonykodik az egyesület védencei irányában.

Az „Áhávász Réim" alapításában és felvirágoztatásában jelen-

tékeny része volt *Rosner* Ármin hitközségi számtanácsosnak, aki 28 évig volt az egyesület titkára és hálás emlékezést hagyott maga után. Ügykörét ezidőszerint ketten is látják el. A szervezés munkáját *Rosenberg* I. Lipót, a hitközség szertartási ügyosztályának előadója, a felekezeti életnek ez az évek hosszú sora óta bámulatos agilitással dolgozó, nagytehetségű és méltán népszerű egyénisége látja vezetőség irányítja ennek a pótolhatatlan ügykörű zsidó intézménynek nagyszerű emberbaráti munkáját. Az ő elpusztíthatlan optimizmusuknak és önfeláldozó agitációjuknak köszönhető, hogy az „Áhávász Réim" áldásos tevékenysége nem csökkent a legnehezebb gazdasági viszonyok között sem, sőt most éri tulajdonképpeni virágzási korát. A legméltóbb módon teljesíti komoly, karitatív és val-

Kellner Adolf alelnök.

Rosner Rudolf alelnök.

el, míg az adminisztrációt *Hübsch* Alfréd okl. gyorsírástanár, a Pesti Izr. Hitközség köztiszteletben álló kiváló főtisztviselője vezeti.

Minden tekintetben rátermett lási hivatását. Minden öntudatos, jó zsidónak és céljait komolyan teljesítő zsidó intézménynek kötelessége, hogy tehetségéhez képest támogassa őket munkájukban!

IV. RÉSZ:

A ZSIDÓ ÉLET AKTUÁLIS PROBLÉMÁI

— A „ZSIDÓ ÉVKÖNYV" ANKÉTJE —

„MI A LEGSÜRGŐSEBB TEENDŐ A ZSIDÓ NŐI MUNKA TERÉN?"

BARACS MARCELNÉ
a MINOSz elnöke:

Mint a magyar zsidó nők táborának vezérkari főnökéhez intézett kérdésre kell válaszolnom. Ebben első sorban nem a nagy megtisztelteté st, de a nagy felelősséget érzem és éppen ezért habozom a válasszal. Szeretném teljesen a meggyőződésem szerint megadni: — és félek, hogy sokaknak visszatetsző lesz az őszinte, meggyőződésem szerinti felelet.

A világháboru felforgatta Európát, ez sok mindennek — bajnak, búnak, keserüségnek — okozója, de sok irányban azt a hajlandóságot tapasztaljuk, hogy ebben a körülményben megyúgvást, igazolást, felmentést keressenek és találjanak hanyagságért, mulasztásokért, sőt néha bünökért is. Ezt úgy értelmezem, hogy felfogásunkban, munkánkban és törekvésünkben annyi lendülettel kell eljárnunk, annyi önbizalommal és kitartással, mintha még a boldog, nyugodt időkben élnénk.

Mi öregebbek, akik még tényleg éltünk a „régi jó időkben", ismertük azokat és átmenthettük lelkeinkben annak áldásait. Legnagyobb és majdnem mondanám egyetlen feladatunknak tartom *ezt a régi szellemet átplántálni az uj generációba.*

A mai fiatalok, kik a régi kor áldásait nem ismerték, az uj kor hátrányait nem akarják felismerni, nem állanak szilárd talajon: nem tudnak' gyökeret verni, virágozni, gyümölcsözni. A régi tradiciók józan tisztelete szilárd talaj, melyben életerősen gyökerezni lehet:

viszont *össze kell egyeztetni az örök emberi törvényeket az élet folyton változó követelményeivel, hogy haladni tudjunk a korral.*

Merev ragaszkodás a régihez szintén igen káros volna. A helyes kiválasztása annak, amit fenntartani kell, megismerése annak, amit elsajátitani helyes, tanulni ujat és tanitani a régit, ez szerintem az egész világ nőinek sürgős feladata.

Külön feladat a zsidó női munka terén csak annyiból állana, hogy *ebbe a közös munkába bele kell vinni a zsidó szellemet és vallásosságot*, mert minden idők tapasztalata arra tanit, hogy az élet változó viszontagságai között a mélységes vallási érzés gerincet kölcsönöz és vigaszt nyújt.

EICHBAUM MÓRNÉ

a Budapest — V. ker. Izr. Nőegylet elnöke:

Igen sürgősnek tartom:

A kerületi nőegyletekkel állandó kapcsolatot teremteni, oly módon, hogy havonként a segélyezettek névsorának kicserélésével kellő tájékozást szerezzünk: nem vagyunk-e visszaélésnek kitéve, illetve ugyanazok nem vesznek-e fel több helyen segélyeket s ezt a hivatásszerü koldulást lehetőleg gyengitsük, viszont érdemes esetekben, nagyobb exisztenciális segélyeknél együttes erővel segitsünk;

a zsidó anya- és csecsemő-védelem kiterjesztését;

a zsidó női munkaalkalom kibővitését: zsidó ápolónők, nurceök, gyermekkertésznők kiképzésével e célra alkalmi tanfolyamok vagy szakiskolák létesitését;

zsidó háztartási iskolákat létesiteni (mint ezt látjuk a fővárosi községi iskolákban is), ahol a leányok, takarékos, izletes főzés mellett a kasruszt gyakorlatilag is megtanulnák, ugyanott a testnevelés szempontjából a tornát is bekapcsolni;

vonjuk be a karitativ munkába a leányifjuságot kerületenként s vallási eszméket ápoló előadások rendezésével neveljük a jövő számára;

sürgős szükség volna mindazon hittestvéreknek, akik nem tagjai a Nőegyletnek (pedig igen sokan vannak), hogy belépésükkel anyagilag s erkölcsileg is erősitenék a zsidó női jótékony munkát;

végül nagyon sürgősen (ezt is ki merem mondani) szeretném a nő kártyalázát apasztani, mert lassankint nem kapunk érdeklődést a jótékony munkához.

EISNER SÁNDORNÉ,

a bonyhádi izr. Nőegylet elnöke:

Az egyetemes zsidó női munka terén egyes teendők bizonyos időszakok szerint válnak sürgősekké.

Tapasztaltam, hogy a háboru alatt az *elhagyott gyermekek* igényelték a legsürgősebb munkát, míg a háboru és forradalmak után a *szegény leányok kiházasitása* volt fontos. A zsidó leány nem menekülhet zárdába vagy „Stift"-be, ha az élet megtépázta, az ő menedéke, — ha csak nem kivételképpen tehetséges — csak a családi élet lehet, mert elpusztul, elzüllik.

Ma már mindkettővel párhuzamosan haladhat az *anya- és csecsemővédelem.*

A zsidó családban szent az anya és drága a gyermek. A munkát, az élettel való küzdelmet bizzuk a zsidó férfiakra. Ők ősidőktől fogva helyt álltak. És bizzuk esetleges, nagyon kevés kiváltságos nőre.

Legsürgősebb feladatunk a zsidó női munka ideálját a *zsidó családanyában* megmutatni, a zsidó nőt erre a hivatásra nevelni és ahhoz minden arra vágyó nőt hozzásegiteni.

A szegénységet, mint gátló körülményt, nem ismerik el, ha a zsidó nő egészséget, munkakedvet, sok jó érzést, türelmet, szerénységet stb visz tőkeként a házasságba.

Irányítsuk vissza a zsidó nőt a családhoz!

FABRICZKY LIPÓTNÉ,
a Budapest — VII. ker. Izr. Nőegylet társelnöke:

Talán sohasem volt oly aktuális a zsidó jótékonyságról való elmélkedés, mint éppen most, amikor az általános elszegényedés fokozottabb mértékben teszi próbára a karitativ intézmények teherbiró képességét, amidőn máról-holnapra olyan existenciák roppannak össze, amelyek tegnap még pillérei voltak az intézményeknek, támaszai a segélyre szorulóknak. A gazdasági élet válsága nyomán előállott a jótékonyság válsága is és éppen, mert a segélyre szorulók anyaga annyira megváltozott, a nőegyletek működése nem merülhet ki az alamizsna-osztogatásban, hanem a karitás teréről inkább a szociális munka felé kell gravitálnia.

Tapasztalatom szerint az önérzetes szegények részére munkaalkalmak és bármilyen szerény keresseti lehetőségek megteremtése volna a legfontosabb feladat; ennek elérését igen nagy és széleskörü szervező munkával vélem elérhetni, mely munkába minden karitativ intézmény bevonását tartom szükségesnek.

Már régebben elkészült nagy munkával és körültekintéssel a zsidó szegények katasztere, amelynek elkészitésével a Minosz óriási munkát végzett és ezért elismerés illeti meg. Szerintem azonban épp oly fontos volna az adakozók kataszterének megállapitása olyképpen, hogy abból senki se hiányozzék. Mindenki, aki nem szorul segélyre, igyekezzék tőle telhetőleg segiteni, hisz nemcsak anyagi segitségre van szükség, hanem sokszor a jóakaratu tanács és egyéb hozzáértő segitség is előbbre viszi az ügyeket.

Bele kell vinni a köztudatba, hogy az életnek egyformán vezető elveivé legyenek: a munka szeretete és a szeretet munkája.

FELLNER LEÓNÉ
a Budapest — V. ker. Izr. Nőegylet társelnöke:

A zsidó női munkának, amely tiszteletreméltó multra tekinthet vissza, sohasem volt több aktuálitása, magasabbrendű hivatása, mint éppen most, mikor a háború s a nyomába lépő politikai és gazdasági válságok a családi életet és a női lelket sem hagyták érintetlenül.

A zsidó női munka legsürgősebb teendőjének tartom: a romok végleges eltakarítását s egy okos, tervszerű, következetes építőmunka megkezdését, amely elsősorban *a megrendült családi életet* s ezzel kapcsolatban a gyermeknevelést akarja egészséges, erős alapokra helyezni; mindezt a zsidó hagyományok szellemében, de egyúttal a modern, gyökerében megváltozott élet követelményeinek szemmeltartásával. Ez a nehéz, de gazdagon gyümölcsöző munka a zsidó nőre vár. A női szív gyengédsége, szeretete, mértéket tartó okossága képes csak ellensúlyozni a rombolás szellemét s a zsidóságot egy új, boldogabb élet felé vezetni.

ÖZV. FRIEDMANN GUSZTÁVNÉ,
a budai Izr. Nőegylet elnöke:

A mai gazdasági viszonyok arra kényszeritik a középosztály számos családját, kik azelőtt távol állottak attól, hogy a női tagok is kenyérkereső gondolattal foglalkozzanak, hogy a leányok is kereset után nézzenek. Ha a jobb viszonyokat látott női családtag az élet-küzdelem terére kell, hogy lépjen, ugy sok gondot okoz, milyen pálya legyen az.

Bármily pályát választanak, arra törekedjenek, hogy azt kellően el is láthassák; igy a női szakiskolák látogatása tegye lehetővé a kiképzést és az érvényesülés lehetőségét. Ne akarjon oly sok nő irodakisasszony lenni, ki gyors- és gépirást, nyelveket és forditást megtanulva, sivár fizetés mellett nehezen tud elhelyezkedni. Olyan pályára akarok mutatni, hol zsidó nők részére még nagy terénum van.

Szeretni a gyermeket, körülötte szorgoskodni, anya-helyettesnek lenni, tudással bánni a gyerekkel, igen szép hivatás a nő számára. Ezt a typust nálunk csak a „Schwester", a Németországból vagy Ausztriából importált hölgyek képviselik; akik azonban sem magyar, sem zsidó érzést nem tudnak a gyermek lelkébe táplálni.

Igyekezzünk ezen pálya fenköltségét a magyar zsidó nőkkel megértetni, kik szivesen fogják az ezzel járó szakiskolát felkeresni.

Mert ha a nő tudása a férfi tudásával vetekedik is, ha a szép „Doktor" cimet az egyetemen megszerezte: az életben munkáját nem értékelik egyenlő mértékkel. Igy arra kell törekedni, hogy nőink oly pályára lépjenek, ahol a férfiak egyáltalán nem tudnak velük versenyezni. Ahol a női sziv is szerephez jut

DR. HAJDU MARCELNÉ,
a Budapest-józsefvárosi Izr. Nőegylet elnökasszonya:

„A nő hagyja el a szülői házat és kövesse férjét." Ennyiből állott valamikor a nő feladata és ebben nem volt semmi probléma. Rövid pár szóban teljes programm. Elhagyva a szülői házat, követve férjét, első hivatása a nőnek: *legyen feleség.* Álljon férje oldalán, aki küzd az élettel s nyujtson férjének, amidőn az élet harcából megnyugodni hazatér, nyugalmas, enyhe otthont.

A nő kövesse férjét és legyen feleség. És amikor Isten áldása megtermékenyíti a házat: *legyen anya — családanya.*

Míg férje küzd az élet porondján, ő gondozza a családot, nevelje a gyermeket, hogy a fiukból majdan edzett életharcosok, a leányokból jó feleségek és jó anyák váljanak. Igy értendő az ősi ige, hogy: „a nő hagyja el a szülői házat és kövesse férjét."

A nagy Napoleon is irányelvet állapított meg követendő tétel gyanánt a nő számára. Azt mondotta Napoleon, hogy: *„a nőnek a férjet kell szolgálnia, a férjnek pedig a gloiret, a hazát."*

Többet mondott-e Napoleon tétele a réginél, avagy kevesebbet? Fogalmazásában bizonyára kisebb tevékenységre korlátozza a nőt Napoleon tétele, de végeredményben az ő irányelve is csak arra vezethetett, hogy a nő, szolgálván férjét, egyuttal szolgálja azokat az ideálokat, amelyeket Napoleon a férfi számára ideálnak hirdetett. Ebből pedig az következik, hogy szerinte is a nőnek kell lehetővé tennie a férfi számára az ideálok minél tökéletesebb szolgálatát. És amit Napoleon így fejez ki, hogy: „a nő szolgálja férjét", ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy: *a nő legyen segitőtársa férjének,* segítse őt az életcélok elérésében.

A nő számára adott mindkét életelvben, amelyek tulajdonképpen programmjukban egyeznek, vajmi szükre van szabva a mai kor viszonyaihoz képest a nő feladata. A komplikálódó korral együtt mindjobban komplikálódó életnehézségek messzire túlvitték már a nő fel-

adatköreit a régi egyszerü programmon. A hallatlanul felfokozódott nyomoruságok, melyek már jóval a háboru előtt rávetették árnyékukat az életre, fokozatosan az élet harcvonalába állították a nőket is. Az életharcban mindinkább a férfi mellé kellett állania a nőnek. A férfi harci fegyvere : az erő, a nőé : a jóság.

A jóság elsősorban női erény, amelyet a család ápolásának gondja fejlesztett benne évezredek óta. Jónak kell lennie a feleségnek és jónak kell lennie az anyának és a női jóságnak nem szabhatott határt a család szük kerete. Hiszen az ősi hagyományok által előirt jócselekedetek legjavát is a férfi csak a nőn keresztül gyakorolhatta. Az a szent és szép hagyomány, mely a jómódu zsidó házában minden péntek estére a két gyertya lángja és annak melege mellett terített asztalt biztositott a községbe érkezett szegényeknek, gyakorlati megvalósítóját csak a nőben találhatta. Ö nyujtott szentelt, lágy kalácsot a szegénynek és a terített asztalra ő varázsolta a zamatos ételt, melyet jóságával, szelidségével és gyöngédségével még külön is füszerezett. Ebben a szent ősi hagyományban kezdődik a nő szociális működése. És a péntek esti terített asztalból, amelyen a szegények számára is párolgott a füszeres étel, a jóságnak ebből az első primitiv megnyilatkozásából bontakoztak ki a mai népkonyhák és szegénygondozó intézmények, amelyek a női szociális munkának legszebb produktumai.

Példaszó immár a *zsidó sziv* fogalma. Csak aki szenved, tudja megérteni a szenvedőt s tud igazán érezni a szenvedővel. Évezredek óta szenvedés a zsidóság élete és a szenvedés kohójában edződött jóvá a zsidóság szive s lett a zsidó sziv a jóság szimbólumává. Az üldözéseket, a megpróbáltatásokat mindenkor hatványozottabban szenvedte a zsidó nő, mert hiszen nemcsak magáért, hanem férjéért és gyermekeiért is szenvedett. Saját szenvedései tették mindenkor fogékonyabbá a zsidó nőt mások szenvedései iránt, igy tágult a zsidó nő élethivatása túl a családi kereten : a nagy, a széleskörü szenvedés enyhítésének feladatkörévé.

Minden jótékonysági és minden szociális intézmény legfőbb erejét a női munka adja. Jót cselekedni nemcsak élethivatása, hanem életszükséglete is a nőnek. És hogy a jót a zsidó nő hogyan cselekszi, ezt mutatja nálunk a zsidő nőegyletek egész sorozata, de mutatják összes szociális intézményeink is, amelyeknek működését áldásossá és igazán meleggé csak a női munka hevíti.

A mi zsidó nőegyleteink a szociális munka minden ágazatában tevékenykednek. Szülőanyákat és csecsemőket gondoznak, szegény iskolásgyermekeket, tanoncokat felruháznak és étkeztetnek, ebédhez juttatják az éhezőt, ápolják a betegeket és gyámólitják az elaggottakat. Van-e szebb jutalma a jónak, mint az a jóérzés, amelyet a jóság gyakorlása adhat ? A jóság tulajdonképpen a legszebb önzés. A jó szinte jobb annak, aki adja, mint annak, aki kapja. A jóság gyakorlásának varázsa van ebben.

A jóság gyakorlását minél intézményesebbé fejleszteni : ez a mai kor zsidó nőjének szociális feladata és szociális kötelessége. A kötelességet vállalni könnyü, de teljesíteni nehéz. Mit ér a legszebb szociális recept, ha nincs patika, amely a receptre orvosságot is szolgáltat? A zsidó sziv szentelt fogalma csak a *zsidó zseb* áldozatkészségéből válhatik élő valósággá. A zsidó nő feladata, hogy megnyissa a zsidó zsebeket a jóság műve számára. A nő, a feleség és az anya minden erénye egyesül a zsidó nőnek abban a szociális munkájában, amely a talán kérgesebb férfisziven keresztül megnyitja a zsebeket is a gondozatlan gyermekek és az istápolásra szoruló szenvedők segítésére.

A jóság munkájának ma ez a legnehezebb része. A mai nehéz életviszonyok között, amikor a férfi számára harc és küzdelem az is, hogy saját családjáról gondoskodjék és amikor a nő *egész* élethivatást teljesít azzal is, ha az életharcban ki-kimerülő férjnek és családapának az otthon nyugalmát tudja biztosítani, mind szükebbre szorul azoknak

a köre, akik másokon is segíteni képesek. Fokozott feladat és fokozott kötelesség hárul tehát azokra a nőkre, akiknek a Gondviselés megadta, hogy a mindennapi élet gondja nem borul családi körükre. Adjon, akinek Isten adott, két kézzel, száz kézzel, ezer kézzel, adjon azok helyett is, akik szivesen adnának, ha volna miből. *A zsidó szivhez legyen méltó a zsidó zseb : ezt elérni a mai kor zsidó nőjének legfontosabb és legszebb szociális kötelessége.*

DR. HEVESI SIMONNÉ :

A feltett kérdésre válaszolva, azt hiszem, két fontos feladatot kell kiemelnem. Az egyik a n ő k v a l l á s i n e v e l é s e, hogy számukra lelki létalapot teremtsünk. A másik: n ő i f o g l a l k o z t a t ó m ű h e l y e k létesitése, hogy az állástalan nőket legalább a legszükségesebbel elláthassuk. Mindkét feladatot valamennyi zsidó női szervezet bevonásával, központilag kellene megoldani.

DR. HOFFNER ELEKNÉ,
a Mosoni Izraelita Nőegylet elnöke :

A zsidó női munka terén részemről sürgős feladatnak tartom *a feltünés keresése ellen való küzdelmet.*

Nagyanyáink és anyáink erényül számitották, hogy mindegyikük családjának, házának visszavonultságában élt. A mai kor nőinek nagy része a nyilvánosság előtt akarja életét leélni, — még abban az esetben is, mikor ennek egyes fázisai nem is valók a nyilvánosság elé.

Valljuk be őszintén, mig a kurzusvilágban keletkezett gyülölködés a férfiak között nemcsak hogy enyhült, hanem a legtöbb helyen annyira megszünt, hogy ugy érintkeznek egymással, mint boldog békeidőkben, addig azok a keresztény nők, kik magukat politizálásra adták, a zsidó nőkkel szemben alig mutatnak engesztelődést. A középosztály nője, a cseléd nélkül dolgozó tisztviselő felesége, a külföldi fürdőkön golfozó, futtató, utazó keresztény arisztokraták dús életét, gondtalanságát nem látja meg, mert azt természetesnek találja.

De szemébe ötlik a kereskedő osztály uj toalettekben pompázó, kávéházjáró, mulató, fürdőző zsidó asszonya és az ő sokszor szürke és küzdelmes életével szembeállitja a zsidó nő jólétét, feltünési viszketegségét, melyből származnak a ruházkodási szertelenségek, feltünni óhajt a bemeszelt arc, a túlpirosra kikent ajk. A rettenetes divat ijesztő álarcokat teremt az emberi ábrázatok helyébe.

Nem hihetem, hogy egy családanya jól érezné magát éjfél után bármelyik kávéház teraszán, szalmaszálon limonádét szopogatva, hisz ilyenkor mégis csak eszébe jut, hogy vajjon egyetlen gyermekének nincs-e otthon valami baja, de feltünhet vele.

Feltünési vágy viszi a nőket a nyaralásra, mikor a férjnek attól fáj a feje, hogy ezen a héten, vagy elsején jelentse -e be a fizetésképtelenséget.

Nem elégelték meg még nőink, hogy a vicclapok figuráivá lettek és egyesek divatmajmolása, hiusága, könnyelmüsége, proccolása miatt egész társadalmi osztályok zsidó nőinek az általánositás alatt kell szenvednie ? Azt hiszem, már megsokalhatták és felvehetnék a küzdelmet a négy polgári osztály végzettsége folytán magának az intelligencia jellegét arrogáló, összes szellemi táplálékát szinházi lapokból szippantgató, keresztberakott térdes, ruzsos, áltemperamentumos feltünést keresés ellen, — mely a *valódi zsidóságtól* oly távol áll, mint ég és föld.

HIRSCHEL SOMÁNÉ:

„Felekezetünknek szentséges törvényei, vallásunknak őseinktől reánk maradt szép hagyományai és 5690 éves kulturánknak szem előtt tartása mindig megmutatja nekünk, zsidó asszonyoknak azt, hogy mi a helyes és fontos teendőnk hazánk, házunk és embertársaink irányában. A zsidó női munka szociális téren nagyjában és általában kell, hogy kimagasló legyen minden téren és különösen otthonában. Mert nekünk megadatott az a kegy, hogy minden péntek és minden ünnep szent estéjén megáldhassuk házunkat, valamint annak minden egyes tagját. Viseljük ezt büszke méltósággal és igyekezzünk minden ténykedésünkben ezt a magasztosságot éreztetni. Mutassuk meg minden munkálkodásunkkal, hogy van zsidó sziv, mely áldozatosabban dobban, különösen akkor, ha felekezeti különbség nélkül való jótékonyságról és könnyek felszáritásáról van szó. A mai kor zsidó asszonyának ez legyen tehát legszebb, legsürgősebb feladata: megértetni embertársainkkal, hogy nem lehet felekezeti gyülölködés, mert csakis ennek megszüntével virulhat fel ami szent országunk és lehet ismét nagy szeretett hazánk. Használjunk hazánknak azzal, hogy észak, kelet, dél és nyugat felé ismertesse meg népünk, nemzetünk erényeit és műveltségét, a magyar ember őszinte jóságát. Meg kell mutatni az utat a mai zsidó nő szemhatárán át, mi a felebaráti szeretet és miként tartjuk be a kőtáblába vésett tiz parancsolatnak szent, az egész világnak szóló kinyilatkoztatását"

Szerintem ez a legsürgősebb teendő a zsidó női munka körül.

DR. RIEGLER BERNÁTNÉ:

A háború megváltoztatta az élet képét, iramát és szokásait. Régebben a nő minden idejét otthona feladatai és a szegények istápolása kötötte le. Működésének köre — nagyrészt — most is ez, de a teendők száma oly mérhetetlenül megszaporodott, hogy igen nagy és sulyos feladat a család iránti kötelesség teljesitése és a micvo gyakorlása.

A zsidó nővel, mint kenyérkeresővel nem célom foglalkozni. Ez az egyesek saját problémája, melyet mindenki tehetsége szerint old meg. De foglalkoznom kell azzal a zsidó nővel, aki otthonát vezeti, nemzedékeket készít elő a jövőre, kinek feladata a veszendőnek hirdetett családi életben a bizalmat megerősíteni.

Különösképez jár nagy felelősséggel. A kétségekben tépelődő világ elragadná a fejlődő gyermeklelket, ha az anya nem terelné helyes útra gondolkozását tanácsaival. A fogékony lélekre az anya szava és példája van a legnagyobb hatással. Az anya legyen tudatában hivatásának fontosságával, avval, hogy az ő hozzáértésétől és ösztönzésétől függ gyermekeinek jövendő boldogsága és boldogulása.

Kérdés, miként rögzitse meg az elhintett gondolatokat, hogy azok kicsirázva tettekben valósuljanak majd meg? Ebben támasza a vallás, a hit kimélyitése. A nevelés fundamentuma legyen a vallásos élet, az erkölcsi cselekedet. Az anya szentelje meg a szombatot és ünnepnapokat, templom áhitata hassa át otthonát: akkor nem vész kárba gyermekeivel való fáradsága sem.

Gyermekei mellett az élet gyámoltalanait, szegényeit sem hanyagolhatja el. Minden zsidó asszony érezze családjához tartozónak, akit megtéptek a mostoha idők s akár nőegyletben, akár egymagában siessen segítségére. Ne szégyenkezzék többé a szemérmes szegény, ne legyen zsidó férfi, nő és gyermek, ki alamizsnára szorul! A tömeg-

lakások és nyomortanyák zugaiból segitsük napfényre a szerencsétleneket, gyakoroljuk a Szentírás szavát: Vöohávto löréáchu komaucho: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat...

Dr. ROSENÁK MIKSÁNÉ:

A társadalom betegségeit a test betegségeinek azonos módján kell gyógyitani. És pedig: azonnali segélynyujtással a momentán szenvedések enyhitésére, általánosságban azonban a fősulyt a profilakszisra, a bajok megelőzésére kell helyeznünk, hogy minél kevesebb orvoslásra legyen szükségünk.

Dióhéjban csaknem lehetetlen ráhibázni a legsürgősebb teendőkre a női munka terén. Fennálló bajaink láncszemei egy nagy egésznek és csak a beteg Egésznek gyökeres gyógyitásával végezhetünk tulajdonképpen eredményes munkát és elvétjük a dolgot, ha megelégszünk a legkirivóbban beteg részek orvoslásával.

Hogy hogyan segithetünk mégis és mi a legsürgősebb teendő?

Szerintem e téren nem várhatunk csodát. A kitaposott ösvényen kell haladnunk, a fennálló nyomor enyhitésében. A bajok megelőzésében pedig — mint ahogy a jótékony nőegyletek már próbálkoznak is vele — együttműködve és centralizálva kell a karitativ, valláserkölcsi és szociális munkát vállvetve folytatni, munkaalkalmak szerzésével elsősorban, az ifjuság irányitásával, pályaválasztásának kellő tanácsolásával, stb. stb.

Az emberi felelősségérzetet kellene életünk példájával nagyrafejleszteni. Mennyivel kevesebb karitativ munkára szorulnánk! De sürgősen? És ki tudja bevárni az eredményt?...

ROSENBERG SÁNDORNÉ,
a Budapest — VIII.—IX. ker. Izr. Nőegylet elnöke:

Meggyőződésem szerint legfontosabb feladata a zsidó női munkának a *zsidó vallási nevelés.*

A modern áramlatok sok tekintetben megváltoztatták az emberiség gondolkodását és bizony sok oly modern vívmány hódított tért életünk folyásában, melyek nem mindenben szolgálnak előnyére a jövendő nemzedék fejlődésének. A legkiemelkedőbb tapasztalás azonban, mely az utóbbi évek küzdelmeiből meríthető, az, hogy ami éltető elemünk nem egyéb, mint a **vallás**, a zsidó hit vigaszt, reményt erőt adó hatalma.

Szükség van, hogy ifjúságunk lelkébe Istennek hitét, az élet iránt való bizalmat, helytálló kötelességtudást plántáljuk.

Két intézmény lenne hivatva ennek a nagy feladatnak a megvalósítására. Az egyik a *Zsidó Fiatal Anyák Szövetsége*, amely már gyermekszobában kezdi meg az intenziv nevelő munkát, a vallásos érzésnek a gyengéd gyermek lelkébe való beültetését, arra az utra vezetni, amelyet a nagy ősök jelöltek meg, mely uton apáink és nagyapáink haladtak és véssük bele kitörölhetetlenül lelkükbe Isten hitét és a haza szeretetét.

A másik feladat olyan csoportok megszervezése, melyek hivatva vannak az ifjuságot azon a megindított úton megtartani, a családi vallásos nevelés eredményét állandósítani és az ifjú nemzedékből hithű vallásos embereket, becsületes magyar zsidókat nevelni.

A lélekben erős nemzedéktől függ hazánk és zsidóságunk jövője.

ROTTENSTEIN MÓRNÉ,
a Budapest-zuglói Nőegylet elnöke :

Legsürgősebb dolognak a zsidó női lélek teljes átalakítását, zsidó irányban való renaissance-át látom. Vallásos női gárdát nevelni, ez a fő és alapvető feladat. A hittanóra keretein túlmenő asszonynevelés zsidó életre, tradiciók tiszteletére, az otthonnak vallásos tartalommal át, meg áttelítésére. Ez az első ! A többi utána jön, magától. Ahol hit : ott szeretet ! A szeretet művei a vallásos meggyőződés forrásából fakadnak. Előbb legyen vallásosság, ezután lesz magától humanizmus és jótékonyság. A vallástalan asszonyok szociális és karitativ tevékenysége külszín, csillogás, látszat. Sokszor jó hír kedvéért, másszor társadalmi kényszer érzetéből történik, sose őszintén a lélek tiszta jóságából, a szív mélységéből fakadóan. Erre csak a hithű nő képes kiben nincs hiúság, nincs önzés, célzatosság, csak tiszta hit, nemes meggyőződés és a hit kedvéért való meggyőződésből fakadó önzetlen szeretet. Ilyen női gárdát nevelni a jövendőnek legyen papjaink, tanítóink, családi otthonaink, nőegyesületeink legelső, sürgős és alapvető feladata.

Özv. Dr. VÁZSONYI VILMOSNÉ :

Azt kéri tőlem, igen tisztelt Szerkesztő Ur, mondjak véleményt a zsidó nő hivatásáról. Röviden felelek : „*jónak, nagyon jónak lenni*". Megdicsőült Uramnak egyik szép mondása volt : „Az én szótáramban ez a szó : *gyülölet*, nincs benne". A zsidó nő hivatása szerintem : *schasem gyülölködni, mindig nemesen, jót cselekedni.* A zsidó asszony hivatása : már gyermekébe beoltani a jót és jó cselekedetekre buzdítani. Itt fekszik előttem Petőfinek egy költeménye, négy esztendős korában az első vers volt, amit a fiam megtanult, egyenesen az édesapja kivánságára. Csak egy strófáját idézem :

Oh, aki együtt látta e családot,
Nem mindennapi boldogságot látott !
Mi boldogok valánk, mert jók valánk,
Embert szerettünk és Istent imádtunk !
Akármikor jött a szegény, minálunk
Vigasztalást és kenyeret kapott.

Ismétlem, a zsidó nő szent hívatása: *jobbnak lenni a jónál, hogy segithessen, vigasztalhasson és erényével példát szolgáltasson.*

DR. WEISZ MIKSÁNÉ,
a Budapest — VI. ker. Izr. Nőegylet elnöke :

Nagy buzgalommal és lelkesedéssel szervezkednek a zsidó nők a főváros összes kerületeiben, hogy egyesületekbe tömörülve, álljanak a jótékonyság szolgálatába. A mai nehéz gazdasági viszonyok nagy feladatok elé állítja őket, mindannak dacára többé-kevésbé szép eredményekkel dicsekedhetnek az összes nőegyletek. Elsősorban a hozzánk

asszonyokhoz legközelebb álló gyermek-gondozás a nőegyletek fő kötelessége, hiszen tagjaink túlnyomó része anya s igy közelebb állanak, a gyermek leki és testi ápolásához, mint a mindennapi kenyérért küzdő férfiak.

A téli idény közeledésekor a nőegyletek ülésein a gyermekfelruházás körüli előkészületek képezik az egyik főmegbeszélés tárgyát, hogy a beköszönő tél ne találja készületlenül az egyesületeket. Buzgó tagjaink gyüjtést rendeznek, hogy elegendő meleg ruha, de főként cipő álljon a szegény gyermekek rendelkezésére.

Sajnos azonban, a munka a mai formájában nem felel meg céljának. Visszaélések akadályozzák meg a sikeres felruházást. Mint csendes szemlélő vettem részt egyik-másik egyesület ruhakiosztásában s tapasztaltam, hogy ugyanazon gyermek szülői viszik haza a csomagokat, melyeket nagy fáradsággal sikerült beszerezni, hogy azután — legtöbbször — jó vásárt csapjanak belőle. Főleg a szomszédos területek nőegyleteivel ,körzeteivel élnek vissza az élelmesebbek, míg a szerényebbek — s ezek azok kik igazán rászorulnak, — meleg ruha és jó nélkül maradnak. A tudatlan gyermek sokszor be is vallja: mit kapott másutt, ha szülei tekintetét nem érzi magán.

Ezeket a visszaéléseket meg kellene szüntetni. Nem szabad előfordulni, hogy egy-egy család gyermeke 2—3 helyen kapjon ruhát, a többi fagyoskodó gyermek rovására, hiszen a legtöbb hivatásos „koldus'' még az asztaltársaságok fáradságosan összeszedett filléreiből szerzett ruhákból is kaparint magának.

E téren feltétlenül meg kell gátolni a visszaéléseket. Elsősorban szerintem a szomszédos nőegyletek és körzeteknek kellene közös eljárni. A nőegyletek és körzetek vezetői együttesen állapitsák meg azon gyermekek névsorát, kiket a felruházás áldásában részesíteni kell, Mindaddig, míg a hivatalos szegény-kataszter el nem készül, az iskolákban a vallásoktatók, a tanoncotthonokban a vezető tanítók irják össze a felruházásra szoruló gyermeket. Ezek lajstromát főleg a szomszéd nőegyletek és körzetek hasonlítsák össze és így elejét vehetik a sok visszaélésnek és a gyermek teljes felruházáshoz juthat. Nézetem szerint nem az a fontos, hogy nagyszámu gyereket csekélységekkel lássunk el, hanem inkább kevesebb gyereket — igazán rászorulókat — tetőtől-talpig öltöztessünk. És igy fakadhat igazi áldás önzetlen munkánkból.

DR. ZAHLER EMILNÉ,

a Budapest — VIII.—X. ker. Izr. Nőegylet társelnöke :

A legsürgősebb szociális munka ? Talán az volna, hogy a sok elhagyott és magára hagyott zsidó exisztenciából szociális lényt, társaslényt csináljunk ujra. Szoktassuk hozzá, neveljük rá — ha kell — arra, hogy mi itt valamennyien egy nagy közösségben élünk, melynek összetartó kapcsa a — munka. Hogy tehát ebből a munkából mindenkinek ki kell vennie a maga részét s aki kiveszi, az ebben a nagy közösségben megleli a maga helyét is, a maga megélhetését is. Nem tudom, mulasztás történt-e téren, vagy rosszul fejlődtek a dolgok, de tény, hogy itt hiány van s ezt a hiányt pótolni kell. Pótoljuk hát s ha pótoltuk, sok egyéb hiány és baj magától fog pótlást és orvoslást nyerni.

„MIT VÁR A ZSIDÓSÁG A PAPJÁTÓL ÉS MIT VÁRHAT EL A PAP HÍVEITŐL?"

Dr. BÁNDE ZOLTÁN
kispesti ker. főrabbi:

Változott viszonyokban változnak az igények. Ma azt várja a gyülekezet a papjától, hogy a súlyos létharc közben segítsen rajta és a vallás erejével tartsa a lelket a hivekben.

Ehhez azonban — saját érdeke a gyülekezetnek, — hogy ő meg viszont ne sokalja tartani a papnak és családjának a testét, mert a pap nem tarthatja azokat, hisz neki egy egész gyülekezet lelkét kell tartania.

DR. BORSODI JÓZSEF
kecskeméti főrabbi:

A zsidóság papjától igen sokat vár. Várja tőle, hogy legyen papja mozdony, amely a sok rákapcsolt teherkocsit maga után huzza. A mozdony nagy erőt fejt ki, előrehalad. A rákapcsolt kocsik nyomon követik, de a zsidóság nem követi nyomon — mozdonyát: papját. A zsidóság fékez, sőt megnehezíti a mozdony előrehaladását.

A zsidóság elvárja papjától, hogy legyen papja világitó, hatalmas fáklya, sugarait messzeszóró lámpa, de a tartályba olajat nem önt.

A pap elvárhatná hiveitől, hogy becsüljék s tiszteljék őt, legalább annyira, mint amennyire más vallásu hivek becsülik és tisztelik papjukat. Elvárhatná hiveitől, hogy megélhetését gondtalanná tegyék.

Röviden: A zsidóság papjaitól igen sokat vár s mindig — többet kap.

A pap hiveitől keveset vár s igen sokszor: semmit sem kap.

BÜCHLER ZSIGMOND,
az alberti-irsai statusquo hitközség főrabbija:

A zsidóság méltán elvárhatja papjaitól, hogy azok minden tudásukat, minden erejüket és minden képességüket a hitélet kiszélesitésének szolgálatába álltsák. Tagadhatatlan, hogy korunk viselős a hitetlenséggel és — ami egyre megy — a vallástalansággal. Igyekezzék tehát a pap a hit bástyáit megerősíteni, a hittudást intenziven előmozdítani és a társadalmat erre a célra megnyerni.

Aztán adjon a pap példát magatartásával, ideális életmódjával és valláserkölcsi magaviseletével, mert a szavak tanitanak ugyan, de *a példák* hatnak és a világnak modellekre van szüksége azok után jár. Kössön tehát a pap házasságot a tudománnyal és vallásos élettel, legyen az szerelmi és nem érdekházasság. Ne érdekből tanuljon és tanítson, ne tartsa tudományát fejőstehénnek, ne sine curának és nem ásónak, hogy vele kincset ásson.

Hogy mit várhatnak a papok hiveiktől? Egyszerűen azt, hogy legalább is ne zavarják őket eszményi működésükben, ne legyenek kerékkötői minden nemes, ideális törekvésnek, mert — fájdalom — a mai világban nincs értéke, nincsen talaja az ideálizmusnak és semmi

olyan dolognak, amit azonnal nem lehet pénzzé feváltani. Legyen tehát vigasztalás, ha látjuk, hogy legalább a papok ápolják a hitet, a tudást, az erényt.

Ehhez tartozik az is, hogy gondoskodjanak a hivek arról, hogy lelkivezéreiknek ne legyenek anyagi, megélhetési nehézségei. Már a régiek mondották! a tudás ápolásához és terjesztéséhez gondtalan élet szükséges. Szegett szárnyakkal repülni nem lehet, bénán nem juthatni el a tudományos megismerésnek meredek hegyeken trónoló templomaihoz. „Ha nincs liszt, nincsen Tóra." A tudóst, ha tudományos és erkölcsi munkáját a maga teljességében akarjuk biztosítani az emberiség javára, függetleníteni kell a kenyérkereset gondjaitól és terheitől. És ebben a tekintetben, sajnos, nagyon sok kivánnivaló van még hátra. „Jaj ama kornak, melynek vezérei nem törődnek tudósaik szűkös életmódjával."

DR. FARKAS JÓZSEF

Budapest— IX. ker. körzeti rabbi:

A tóra embere legyen első sorban a zsidó pap, az ősi hit minden ágazatának ismeretével felvértezve, aki állandóan buvárkodik a szent tanban, aki mindenkor feladata magaslatán áll és szent hivatásának élve, oly életmódot folytat, amely méltó Izráel történelmi hivatásához. Legyen békeszerető, mint Áron és népe érdekeinek igaz szószólója, mint Mózes, aki bátran és elszántan s lelkesen és rettenthetetlenül harcolt Izráel népének jogaiért és igazaiért. A rabbi feladataihoz tartozik: az ifjúságot vallásos és erkölcsi szellemben nevelni és elszakíthatatlan kötelekkel az ősi hithez hozzáfűzni! Legszebb, legmagasztosabb és legdicsőbb hivatása: *gondozni a lelkeket.* Beleoltani hiveinek szivébe a zsidó lelket: Hillel mester emberszerető lelkét, aki nemcsak azt tanította: „ami neked nem tetszik, azt ne tedd másnak," hanem mélyen belevéste tanítványai lelkébe az igét: „*Menjetek és iparkodjatok felebarátaitok kedvében járni és minden tekintetben tetszésüket megnyerni.*" Arról kell gondoskodnunk, hogy hiveink lelke tele legyen szépséggel és jósággal, igazsággal és belátással, ihlettel és lánglelkesedéssel! Legyen áthatva nemes tartalommal, hogy tüzes lángja mind ég felé törjön! Így készitsük el népünk jövőjét és biztositsuk fennmaradását!

Ezzel szemben elvárjuk hiveinktől szavaink és tanításaink meghallgatását. *Csodákat csak az a rabbi mivelhet, aki mögött hatalmas tábor áll*, melynek hivei vakon követik, tekintélyére esküsznek és feltétlenül biznak benne. Elvárjuk hiveinktől, hogy teremtsék elő azokat az anyagi eszközöket papjaik számára, amelyek szükségesek szegényeik fölsegélésére, a fennálló hitközségi *és felekezeti intézmények: kulturális, szociális, diákjóléti és vallási intézmények fenntartására, s ha a helyzet szüksége parancsolóan követeli, uj intézmények alkotására.* A rabbiknak ily módon és más tekintetben való tehermentesítését a Sulchán Árukh több helyen törvénybe iktatta. (b. Nedárim 62b. S Á. Jore Deá 234 és Chosen Mispát 163), melynek értelmében a hitközség elöljárósága tartozik a rabbinak állami adóját fizetni. Anyagi függetlenségét biztosítva, lehet a pap igazi szellemi vezére hitközségének, aki minden működésével áldást terjeszt hivei körében és áldássá válik az egyetemes emberiségnek.

FEIGL L. H.

gyöngyösi főrabbi:

Ha az Évkönyv fogas és talpraesett kérdésére a beérkezendő válaszok objektivek, őszinték és *becsületesek* lesznek, akkor az Évkönyv igazán nagyban hozzájárult a magyar zsidóság egy égető problémájának nagy horderejü megoldásához.

Tudniillik korunk mentalitása minden felekezetnél, egyházának teljes kiépítése felé tendál. És ha ép a magyar zsidóság maradna le ez irányzatnak bekapcsolódásától, akkor természetesen elveszti mindazon jogi és erkölcsi előnyöket is, melyeket a többi felekezetek ennek révén részben már élveznek és amely beneficiumoknak a jövőben fognak még a birtokába jutni.

Ha a zsidó papok tudásuk és szakképzettségük mellett az egész vonalon el tudnák valahogyan sajátítani *a finom tapintatot, a hiuságmentes öntudatosságot, a függetlenségre való törekvést, az anyagiasság ballasztja nélkül és a papi nemes piadesztál elérését, minden izléstelen rá nehezedés és primadonnai rivalitás nélkül*;

továbbá ha bölcs mérséklettel meg tudják vonni azt a fontos határvonalat, amely egyházi hivatásukat a világi hivek hatáskörétől elválasztja, akkor én azt hiszem, a congresszusiak körében is *azonnal megszünnék* az a még jelenleg fennálló idegenkedés a zsidó egyház jellegének halaszthatatlan kidomborítása iránt. Nagy hiba, hogy modern papjaink képesítésük elnyerése után nyomban az intézetből a papi székbe csöppennek.

Nincs meg, mint más felekezetüeknél, az iskolázottság az emberekkel való bánásmódban.

Hiányzik a tapasztalat és a szükséges diplomácia nehéz kérdésekben való eligazodásánál.

És amikor már ezeknek birtokába jutnak, nehezen tudják eliminálni azokat a sulyos baklövéseket, melyek rendszerint kényes hivatásuk nélkülözhetetlen tekintélyének a szomoru sirásói voltak. — Orthodox papjaink e tekintetben előnyösebb helyzetben vannak. Ők a jesivai élet alatt, ha nem is asszisztálnak mestereiknek, de legalább csendes megfigyelői lehetnek működésük előnyös és hátrányos megnyilvánulásainak.

A modern papoknak ez érthetőleg nincs megadva, tehát okvetlenül szükséges lenne egy évi *kötelező „káplánkodás”* valamely vidéki rabbi mellett és nem ártana, ha a felső tanfolyamnak utolsó esztendejében, a homiletikai előadások mintájára, *a papi ethikát* is tanítanák, legalább heti 2 órában a jelöltekkel. Mert az *ötödik* Sulchán-Áruch elsajátitása elengedhetetlen kelléke a papi disciplinának.

Azt hiszem, körülbelül kimeritettem és szabatosan körvonalaztam azokat az óhajokat és igényeket, melyeket a zsidó hivek papjaikkal szemben *jogosan támaszthatnak*.

Ha papjaink *az egész vonalon* ezekkel rendelkezni fognak, *egész biztos*, hogy elnyerik mindazon méltányos kiváltságokat, amelyeket viszont ők kivánhatnak meg joggal hiveik táborától.

DR. FLESCH ÁRMIN

mohácsi főrabbi :

Ahány egyén van, annyiféle a vélemény a vallás lényegéről, követelményéről. Quot capita, tot- sententiae. Abban mindenki megegyezik, hogy a rabbi a vallásos gondolat és érzés megtestesítője legyen és hogy a tóra szellemét ő valósítsa meg szavaival, gondolkodásmódjával, tetteivel és hozzátartozóinak viselkedésével. Itt nincs tere annak, hogy történelmileg fejtegessük a rabbik helyzetét a zsidóság multjából, kiknek utódai ők, a Kohénoknak, a prófétáknak, vagy a szórimoknak. Nevük a *ráv* — a tanítóra, a mesterre mutat, és tényleg semmi kiváltságos helyzete a zsidóságban nincs, nem létezik olyan vallásos funkció, ami csak rá kötelező és nem minden hitsorsosra, kivévén természetesen az állásához megkövetelt tudományos felkészültséggel járó tekintély megőrzése és fenntartása. Elsősorban tehát tanító legyen, tanítója a szent gondolatoknak és eszméknek, melyeket az első és legnagyobb „ráv”: Mózes a Sinai hegyen átvett és legszentebb örök-

ségképp átadott megőrzés, terjesztés céljából a zsidóságnak és mikép ő „*ingyen*" adta tovább, úgy mi is „ingyen" terjesszük azt. „Foglalkozzál vele éjjel és nappal" — „tanulni és tanítni ez a jámbor életfeladat."

A zsidóság mindenkor tisztelte azokat, kik az isteni szellemet elsajátitották — ebben soha különbség nem mutatkozik, — de igenis volt és van eltérés abban, hogy az isteni szellem megnyilatkozásának csak azt tekintették, ami szorosan, elválaszthatlanul a vallásos parancsokkal, szertartásokkal, tradicionális életelvekkel függött össze és perhorreszkáltak minden tudományt, mely nem kizárólag ezen gondolat-csoportozattal függött össze. E szerint kivánja a hitközség, — amely a zsidóság alkatelemeit képezi — papjaitól a tudást, hogy a hívek lelkivilágának, gondolkodásmódjának, élettörekvéseinek irányitója legyen. Vigye előbbre azt a tudományt, irodalmat, védje azt meg a támadásoktól akár kivülről, akár önnépétől származik. „És tórát keressenek ajkairól" — amit hirdet, az az ősi szellem legyen, minden alkalomkor ne csak szókat hallasson ajka, ne csak szép nyelvezetben beszéljen, ahogyan minden művelt ember szokta gondolatait feltárni, hanem a tórát tanítsa minden alkalommal, annak igazságait alkalmazza az élet mozzanataira, akár öröm vagy gyász éri az embert. Ott vannak benne, csak fel kell találni és helyesen értelmezni: az örök, igaz eszmék prototypusai, azt szereti a zsidó hallani: bibliai, talmudi, midrási példázatokat, hasonlatokat, — ez adja a beszédnek zsidó jellegét, isteni komolyságát. És a szónoklat mögött ott áll a szónok! Ha szavai ellentétben vannak életelveivel, jellemével, egyéni tulajdonságaival — teljesen értéktelenné válnak. *Tórát várnak a rabbitól tetteiben is.* Móse rabénu példája lebegjen szemünk előtt. „Mikép a szoptató viseli csecsemőjét emlőin" úgy gondozza, ápolja, óvja és nevelje a rabbi hiveit. Elválaszthatatlanul forrjon össze hitközsége minden tagjával. Szeresse őket, hordja ügyeiket szivén, tanácsaival, jóakaró rábeszéléssel tárja fel előttük az élet boldogulásának útjait, mint apa gyermekeivel fáradozzon, ha baljával eltaszítja, közelitse őket jobbjával. Ha a gyülölködés piszkos árja zúdul ellenünk : ám ő álljon a szakadéknál, testével, lelkével ő fogja fel a támadást, még ha életével is kellene fizetnie hiveinek jólétéért kifejtett küzdelmében.

Még jobban kell óvakodni a rabbinak, hogy az anyagi önzés, a földi élvek hajhászása ne mutatkozzék egyes cselekedetében, hisz a zsidó az ő idealizmust tanító vallásának megtestesítőjétől mást várhat el egész joggal. És csak ez az ok foroghat fenn oly egyéneknél, kik nem adják meg a tiszteletet a rabbinak, mert általában a zsidó lélek mély tisztelettel adóz vallása méltó hirdetőjének, ha nem is mutatja azt alázatos szolgai meghunyászkodással, hisz a mi vallásunk „mamléchesz Kauhanim" — hol minden egyesnek kötelessége Istent tehetségéhez mérten szolgálni, és nem csoda, ha egyesek túlbecsülik önértéküket. A tisztelet a legfőbb követelése a rabbinak hitközségétől, mert nagyon is összefügg a vallás iránti tiszteletadással. Aki nem fél Istentől, nem irtózik megcselekedni azt, amit Isten megtiltott, aki saját erejét és hatalmát elég nagynak tartja életboldogulásához, attól nem várható, hogy tisztelje vallásos intézményeit és annak képviselőit. A rabbinak kijáró tiszteletadás sugallja azt is, hogy gondoskodik hitközsége arról, hogy állásához, egyéni kiválóságához méltó társadalmi helyzetet foglalhasson el anyagi eszközeivel is, halála után hozzátartozóiról gondoskodjék,

A tiszteletadás folyománya, hogy minden ügyben, mely a vallási élettel függ össze, kikérjék tanácsát, meghallgassák szavát, hiszen ő folyton vallásának gondolatkörével foglalkozik. Ki érti jobban annak követelményeit — mint a rabbi? Ki szereti inkább látni intézményeinek felvirágzását, tekintélyének emelését kifelé és megerősödését bensejében?

Nem hiába tünteti fel Mózes a vallásos élet vezetőjét, irányi-

tóját, tanítóját mint pásztort, aki a nyáját vezeti és nélküle szétszóródik a nyáj, kiki a saját egyéni önző törekvéseit hajhássza és a közügy, a szent gondolat elveszti istápolóját, nincs, aki irányítson, buzdítson, visszatartson vagy vezéreljen. Ma nem rendelkezik a rabbi végrehajtó hatalommal, mint egykoron, mikor szavával átkot tudott szórni, sőt testi fenyitékkel illethette a vallásos szabványokat megszegőket. Ma a rábeszélés, meggyőzés szelid fegyvereit tudja csak alkalmazni — és hiveitől csak azt kivánja, hogy méltók maradjanak a szent hivatáshoz, melyre apáik kiválasztattak, melyért éltek és melyért, ha kellett, meghalni is tudtak.

DR. FRIEDMANN DÉNES
ujpesti főrabbi:

A pap a községtől főleg jóindulatot s azt a meggyőződést kivánhatja, hogy ő csak jót akar, minden ténykedése a zsidó örökkévalóság felé irányul végső elemzésében. A közügyekkel szeretettel való foglalkozást s csak bizonyos határokig terjedő birálatot. Minél kevesebb vele való polémiát s a rabbinak a valláspolitikába való szándékos be nem keverését. Nagyfokú tiszteletet, semmiképpen azonban nem személye iránt, hanem pusztán elvi alapon. Végül nagy ügyszeretetet minden téren, templomban, iskolában, ülésteremben s minden más alkalommal. S nem legutolsó sorban áldozatkészségét — a nemes és fontos célokkal szemben. Ezek adják a község alkotta ideált.

A község a paptól viszont: nagy szorgalmat s ami ezzel együtt jár: nagy tudást. A fórumtól való tartózkodást s tekintélyének megszerzését minden viszonylatban. Oda kell hatni, hogy a községi tekintély mértéke emelkedjék — a papi tudományos autoritáson keresztül. Szerénységet, pontosságot, lelkiismeretességet és semmi urhatnámságot. Igy valóban súlya van és lesz a szavának — minden vallási és kulturális kérdésben. Kulturában minden igényt kielégítő európait, vallásiban a községi szokások állandó figyelemben tartásával értékeset kell nyujtania s miután a zsidó tudás ujabban — bevallottan is — szükebb területre szoritkozik, csak szűkebb kör tagjait alapos és értékes zsidó tudásban részesíteni. Ilyen — szerintem — a papi ideál, melyet a községek méltán kivánhatnak.

Végül a nagy zsidó kérdések iránt az érdeklődést felkelteni, s ha már megvan, ébren tartani, mértékében esetleg fejleszteni.

GRÓSZ DÁVID
nagykőrösi h. rabbi:

A legegyszerübb és leghelyesebb felelet a kérdésre tisztán meg van adva Malachi könyvének II. fejezete 7. versében. Veszifszé kauhén jismeru daász vetauro jeváksu mipihu. „A papnak ajkai őrzik a tudást és szájából várják a törvényt.” A pap egyedüli feladata, hogy megismertesse a hivekkel Isten szent törvényét. A héber szó „Somér” nem csak „*őrzést*” jelent, de türelemmel való „*várakozást*” is, amint Jákob ősatyánkról mondva van (Móz. 1. XXXVII. 11.) Veovív somár esz hádovor. „Atyja *várta* József álmának bekövetkezését. A zsidó pap esetében is így kell érteni Malachi prófétának szavait. Veszifszé kauhén „a papnak ajkai”, melyek minden alkalommal, örömben és bá-

natban, ünnepen és gyászkor Isten igazságait hirdetik „jismeru daász" *várják* türelemmel, szavaik foganatosítását és eredményét.

Az esetleges eredménytelenség, mellyel legnagyobb fájdalmunkra, napjainkban minden pap, úton útfélen találkozik, ne kedvetlenítse el őt szent munkájában: tehát szavainak majdani eredményét „*várja*" a pap hiveitől. Az a pap, aki nem bízik már hiveiben — és előre meg van győződve, hogy hiába fáradozik —, az nem is fog fáradozni és csak pongyolás munkát végez lelkészkedésében.

A hivek viszont, nem a külvilág vagy — más vallásuak kedvéért válasszanak papot, hanem *vetauro jevaksu mipihu* „az ő szájából törvényt várjanak." Vallási ügyekben ne kérjék ki a szomszéd, koma, jóbarát vagy valaki más vallási ügyekben kontárkodónak tanácsát és véleményét, hanem minden egyes hivő keresse, kövesse és *várja* el bizalommal papjának véleményét. Az a pap, aki ezenkivül mást is vár hiveitől és azok a hivek mást is várnak papjuktól, csak folytonos csalódásoknak vannak kitéve, mely csalódások — sajnos — már eddig is végtelen nagy károkat tettek Izrael kertjében, Isten szent szőlőjében.

DR. HERZOG MANÓ
kaposvári főrabbi:

A kérdés szokatlan és fogas, azért nem könnyü rá a választ megadni. Mindenekelőtt azt, amire minden lelkipásztor annak idején beik!atása alkalmából fogadalmat tett: hogy hűséges pásztora lesz az ő nyájának! hogy lelkiismeretességgel s tudással, hozzáértéssel és kötelességérzettel megfelel a rábizott föladatoknak. Amit a próféta igy formulázott: „a papunk ajkai megőrzik a tudást, steni tanítást várunk szájából." Ez az általános kivánság. Egyebekben pedig azt várják a hivek papjuktól, hogy erősítse őket hitükben, buzdítsa őket istenfélelemre, hallgassa meg bajaikat s panaszaikat. Járjon el minden ügyes-bajos dolgukban — önzetlenül, Isten nevében.

Mit várhat el a pap hiveitől?

Erre könnyebb a választ megadni.

Elvárhatjuk hiveinktől, hogy papi munkánkban támogassanak, de el ne gáncsoljanak. Hallgassák meg a hivek papjaik buzdító szavait. A pap beszédeiben ne a kritika anyagát lássák, hanem a megszivlelendő tanítást. Ne azt, milyen okosan és bölcsen beszélt a pap, milyen remekül építette föl a beszédet, hanem mi annak az erkölcsi tartalma. Szóval morális füllel hallgassák a pap prédikációját, nem pedig esztetizáló érzékkel, amire a zsidó hallgató nagyon is hajlamos. Hogy a pap munkáját tisztességes kenyérrel jutalmazzák, arról papjainkat már rég leszoktatták.

DR. JUNGER MÓZES
zalaegerszegi főrabbi:

A Zsidó Évkönyv által fölvetett igen érdekes kérdés első felére, őszintén szólva, inkább *mi papok* szeretnénk minden tekintetben zsinórmértékül szolgáló nyilatkozatot hallani, de *kizárólag világiak részéről.* Mert valóban ebben a kérdésben, hogy „mit vár a zsidóság papjaitól", mint az alább felhozandó, életből merített példákból ki fog tünni, nincsen egyöntetü, kiforrott nézet. Sőt. Kaotikus állapotok uralkodnak. Nem is hinné az ember, mily különböző *izlések* és egymástól mennyire elütő *felfogások* jutnak kifejezésre a pap személyét illetőleg.

A zsidóság egy rétege, mint conditio sine qua non, megköveteli, hogy papjának termetes növése legyen. Azonkivül szép hanggal, zengzetes, dallamos organummal birjon.

Ismerek egy községet, melynek *raushakohol*-jától megkérdeztem, hogyan vannak megelégedve nemrég választott papjukkal; amire ő a legkomolyabb arccal, a legtermészetesebb hangon azt felelte: „Nagyon jól. Papunknak kitünő simulékony modora van, szalonember, aki fesztelenül tud mozogni a hölgyek társaságában, a zsúrokon és az estélyeken."

Vagy itt van egy másik, valóságban megtörtént eset. Hazánk egyik nagy hitközségében megüresedett a rabbiszék. Meghívtak próbaszónoklatra, vagy, ahogy mostanában szépítgetve szeretik mondani: vendégszónoklatra egy rabbit, akiről a szeminárium egykori halhatatlan nagy rektora Bloch Mózes azt a kijelentést tette: „Sie wird man noch mit Kerzen suchen''; ezenkivül elismert kiváló szónok, más vallásúak előtt is. Az utóbbi körülmény nagyon fontos, mert nálunk zsidóknál többet nyom a latban a vármegyei irnok elismerő nyilatkozata, mint Bloch Mózes bizonyítványa. Szónoklatával osztatlan tetszést aratott és még sem választották meg, mert meg volt az a „hibája'', hogy 15 évi papi működés állott már mögötte. A raushakoholnak pedig az volt a véleménye: „Nekünk olyan pap kell, akit *mi* fogunk nevelni, aki mi hozzánk fog alkalmazkodni.''

Más. Egy kongresszusi alapon álló, de a divatossá vált „konzervativizmus'' jelszavát lépten nyomon *hangoztatni* szerető hitközségben csak azért nem választottak meg az üresedésben volt papi állásra minden tekintetben rátermett papot, mert a szakálla rövidre nyírott, rendezett, öltözködése pedig választékos volt.

Ugyancsak itt történt meg, hogy kitörő lelkesedéssel fogadtak egy helyesírási hibáktól hemzsegő pályázati folyamodványt, mint a „konzervativizmusnak'' legcsalhatatlanabb bizonyítékát. Nekik *ilyen* pap az ideáljuk.

Vagy pedig. Egy érdemes papot csak azért nem választottak meg, mert *leányai vannak*.

Elég. A példa fáj.

Ezek után szeretettel kérdem: ahol ilyen különböző izlések jutnak kifejezésre, meg tudom-e én mondani: „Mit vár a zsidóság papjaitól?'' Fájdalom, a felsorolt esetekből csak azt látjuk, hogy sok mindent „várnak'' a paptól, csak azt nem, amit Izrael utolsó prófétája Malachi e rövid mondatban tömörített össze: „*A papnak ajkai megőrzik a tudást és tant kivánnak szájából, mert angyala ő az Örökkévalónak a Seregek Urának.*'' (Malachi 2. 7.)

Igen! *A zsidóság csak azt várhatja papjától, hogy őrizze, ápolja és gyarapitsa a tudást; hirdesse és terjessze a Tóra fönséges, erkölcsnemesitő tanait a kathedráról és a szószékről. Angyali türelemmel és önzetlenséggel legyen szószólója az üldözötteknek, az elnyomottaknak, segitője a szűkölködőknek, gyámolitója a gyöngéknek, bátoritója a csüggedőknek és vigasztalója a szomorkodóknak. Legyen részrehajlatlan, önérzetes, szilárd és ne törődjék senkinek a kegyével, mint aki nem a maga hitét, hanem az Isten hitét és igéjét hirdeti, mint Dávid király mondja: „Az Ur szelleme szólalt bennem s az Ö igéi tolultak nyelvemre.* (*Sámuel. II.* 23.2.)

„Mit várhat el a pap hiveitől?''

Minthogy minden idejét, tudását, gondolatát és érzését hiveinek áldozza, ennek fejében joggal várhatja el, hogy hivei viszont tisztességes módon gondoskodjanak róla és családjának a megélhetéséről, hogy gondmentesen szentelhesse egész idejét a Tórában és a hagyományos irodalomban való buvárkodásának és magasztos papi hivatásának. Ezenkivül kijár néki mindaz a tisztelet és megbecsülés, melyet Maimuni Mózes (Hilchott Talmud-Tóra VI.) kodifikált.

DR. KRISHABER BÉLA
pesterzsébeti főrabbi :

A prófétaság megszüntével az írástudók lettek a zsidó vallási élet vezetői és irányítói. Az írástudók utódai pedig a rabbik, azaz vallástanítók. Ebből következik, hogy a papoknak működésükben ki kell terjeszkedniök mindarra, amit a próféták és írástudók hivatásuknak tartottak. Első sorban arra, hogy Izrael népét megtartsák abban a szövetségben, melyet Isten velük a szinájhegyi kinyilatkoztatás alkalmával kötött: *„És ti legyetek nekem a papok királysága és szent nép.”*

Minthogy azonban tapasztalat szerint a beszéd legtöbbször a pusztába kiáltó szó, a papok ezzel be nem érhetik, hanem hiveiket az otthonukban is kell felkeresniök, az öröm és bánat, a jó és balsors idején egyaránt.

Ez a tulajdonképpeni lelkipásztorkodás, mely a papokat hiveikkel szorosan és bensően egybekapcsolja. E kapcsolat megkönnyíti a papok feladatát hiveik gyermekeivel, az ifjúsággal szemben, mely e bensőség láttára, tisztelettel és szeretettel fogadja papjának tanítását és irányítását. Ennek pedig eléggé fel sem értékelhető fontossága van a jelen viszonyok között, mikor sok esetben az iskolának kell pótolnia a vallásos nevelésben azt, amit a család elmulaszt.

E magasztos feladatnak azonban csak úgy felelhetnek meg, ha maguk is jó példát mutatnak, ha, mint bölcseink tanítják ; „nem lépnek ki a szentségből” ha, miként a templomban, úgy a családi és társadalmi életükben sem feledkeznek meg arról, hogy „Isten kenőolaja van a fejükön” és ügyelnek arra, hogy a szemek rajtuk meg ne akadjanak és bennük gáncsolni valót ne találjanak. Mert csak igy képviselhetik a zsidóságot méltóan kifelé, számíthatnak a más felekezetüek tiszteletére és becsülésére és lehetnek szószólók a zsidóság szent ügyeinek érdekében, a mit tőlük a hivek szintén elvárnak.

DR. KUN LAJOS
veszprémi főrabbi :

Mit vár a zsidóság papjaitól ? 1. Tanítást, útmutatást a vallásos életmódra. 2. Jó példát. 3. Társadalmi érintkezést a hivekkel. 4. Az ifjúság vallási irányítását. 5. Reprezentálást kifelé. 6. A zsidó kultúra népszerűsítését. 7. A hagyományos és vallásos irodalom megőrzését és továbbfejlesztését.

Mit várhat el a pap hiveitől ?

1. Érdeklődést a hivek részéről. 2. A példaadás követését. 3. A papi tekintély feltétlen tiszteletét. 4. A szülők vallásos életmódja támassza alá a pap és tanító fáradozását. 5. Az ehhez szükséges megfelelő dotációt. 6. A kulturális egyletek működésének támogatását. 7. A pap irodalmi törekvéseinek anyagi támogatását.

A felvetett kérdésre adott feleleteim erősítésére szolgáljanak a következő, a hagyományos irodalomból vett idézetek : A pap ajkai őrizzék meg a tudást és tanítást kérjetek tőle (Maleachi). Szépek az elvek, ha az azokat gyakorlók hangoztatják (Rási). A rabbi minden körülmények között óvja tekintélyét ! (Talmud Szanhedrin). Az ifjúság rendszerint a felnőttek példáit követi (Midras Rabba M. V. 4 f. 4.o.-hoz). Anyagi gondokkal nem lehet hivatást betölteni (Aboth III. p.). Valamint a tűz egyetlen fán ellobog, úgy a kultura is csak úgy állandó,

ha közkinccsé válik (Talmud Tanith). „Aki tudóst (irodalmi törekvéseiben) támogat, oly érdemet szerez, mintha a napi áldozatot mutatná be az Ur oltárán. (Talmud Barachoth).

DR. LIEBERMANN MANÓ
a Budapest-Józsefvárosi Imaház rabbija:

Mit vár a zsidóság papjaitól?

A zsidóság elsősorban azt várja, hogy ne papoknak, hanem rabbiknak tekintsék magukat. A pap a szó történeti jelentése szerint származás, fölkenetés, ordonáció folytán az Istent képviseli az emberek között. Kiváltságos osztályt alkot, kegyeket oszt, előjogokra igényt tart, nem érdemei, hanem állása folytán válik ki. Nem az egyén emeli az állást, hanem az állás védi az egyént.

A rabbi tudása és erényei folytán kell, hogy az embert önmagában és hiveiben emelje Istenhez. Nem az állás védi az egyén gyarlóságait, hanem az egyén érdemei emelik az állás becsét és értékét. Nem az Istent rántja le a földre, hanem az embert emeli fel Istenhez példaadásával a magán-, a családi életben s köztevékenységben, úgyszintén tanításaival. Ne bontsa meg a zsidóság egységét önkényes reformokkal és ne tekintse állását csupán hatalmi, kényelmi és jövedelmi forrásnak. Szüntelenül dolgozzék a hagyományos nemes zsidó eszközökkel annak megvalósításán, hogy ő és hivei a zsidó név értékét megértsék és másokkal is megértessék.

A hivektől viszont a pap elvárhatja, hogy ezt az ideális munkát tisztelettel és gondtalan megélhetés nyujtásával viszonozzák.

MANDL SÁMUEL
a budapesti Bész Jiszroél-templom rabbija:

A zsidóság elvárhatja papjaitól, hogy igaz papjai legyenek a zsidóságnak. Éljen a pap kifogástalan papi életet; legyen lelkipásztora hitközségének: örömben és bánatban tanácsadója, bátoritója, vigasztalója, jóságot és szeretetet hirdető és cselekvő atyja, hogy mindenki érezze, hogy van a hitközségben egy melegen érző atyai sziv, mely mindenkire egyaránt árasztja szeretetének éltető sugarait.

De, hogy a pap erre képes legyen, mindenekelőtt fontos a papi tekintély megóvása a hitközség részéről. Régi igazság: önmagát becsüli meg a hitközség, ha papját becsüli és önmagát fosztja meg leghűségesebb barátjától, ha tekintélyének lerombolásával kedvét szegi és tevékenységének kifejtését megakasztja. A hivő csak akkor fordul bizalommal papjához és hallgat szavára, ha azt a kimagasló alakot látja benne, akire mindenki tisztelettel és becsüléssel tekint fel.

Továbbá pedig elvárhatja a pap hitközségétől, hogy mentesitse az anyagi gondoktól. Mert, akinek kenyérgondja van, az nem lehet fogékony mások gondjai iránt; akit az élet terhe lefelé vonszol, az nem szállhat eszményi magasságokba. Im én Kemech, én Tóra!

Egyszóval: legyen a pap igazi moré deászré és tekintse a hitközség is annak, nem pedig egyszerü hivatalnokának. Akkor áldás fakad pap és hitközség vállvetett közös munkájából: a hitnek, a békének és a szeretetnek zavartalan áldása.

DR. PFEIFFER IZSÁK
monori főrabbi:

A magyar zsidóság gyökeréig beteg viszonyainak legbetegebb része a rabbi és hivek egymáshoz való viszonya. Csak méreg-keserűt lehetne

erről írni, fájót és feketét. De mert ilyen gyászosan szomorú és reménytelenül gyógyíthatatlan, főleg pedig arcpiritóan szégyenletes helyzet ez : — nem szabad róla írni, pláne nyomdafesték alá. Egy talmudi tétel illik erre : Sötét házon nem törnek ablakot, hogy meglássák a poklosvart falán.

RÓTH SÁMUEL.
a sátoraljaujhelyi statusquo hitk. főrabbija :

A szombat délutáni "Atyák mondásai" előirják Izrael valláserkölcsi életét, valamint azt is, hogy a zsidóság mit vár papjaitól, s papjai mit várnak hiveiktől. „Az erkölcsöt prédikáló tana, az volt, amit hirdetett." „Aki másokat moralizál, ne engedjen bűnt önkezéhez." „A pap ajkai őrizzék a tudást." Intésük szeretetből fakadjon, tanitásuk szivből! Keressék az emberben a testvért, a hőst, ki vitézül állja a kenyérharcot.

A pap pedig elvárja a hiveitől a bizalmat, a jóindulatot. „Ne mondj itéletet senki fölött, még kevésbbé papod fölött, kit tisztelni tartozol, mint mesteredet! Szeresd őt! Lásd benne az irgalmas apát, ki gyermekeinek jólétéért imádkozik!" E kölcsönös megértés a hitközség békés fejlődésére s a hivek boldogulására vezet.

DR. SILBERFELD JAKAB
békéscsabai főrabbi:

Mit vár a zsidóság a papjaitól és mit vár a pap a hiveitől. Talán forditanánk meg a kérdést. Először, hogy mit vár a pap a hiveitől? Bocsánatot kérek, mégis fontosabb, hogy mit követel a tanár a tanítványaitól, mint hogy a tanítványok a tanártól mit kivánnak. És őszintén szólva, mit tudja azt egy pap, hogy a zsidóság mit vár tőle. Ugy a kongresszusi szabályok, valamint az alkalmaztatáskor kötött szerződés körülírja a jogokat és a kötelességeket, de ez természetesen nem elég. Én magam is azt vallom, hogy a zsidó papnak egész valóját bele kell olvasztania, egész énjét bele kell temetnie Istenért, a zsidóságért és a zsidó renesszánszért való küzdelembe. Legyen a szegények atyja, az üldözöttek védnöke, a reménytelenek bátorítója, a vallás intézményeinek legfőbb őre és propagátora. Hirdesse az igét és tanitsa lelkesen az ifjúságot és vénséget egyaránt. Hogy ő mit várhat el a hiveitől ? Azt, hogy engedjék dolgozni a zsidóság érdekében és ne adjanak neki oly sok fizetést, hogy a nagy vagyontól elszédülve abbahagyja a munkát, de viszont oly keveset se adjanak neki, hogy nyomorogni legyen kénytelen, hanem kölcsönös megértésen bazirozódjék a tevékenysége.

„MI VAN MEG ÉS MI HIÁNYZIK A ZSIDÓ KÖZÉLETBEN?"

ADLER GYULA,
a Pesti Chevra Kadisa elnöke:

Nehéz a kérdésre a felelet. Csaknem öt évtizede foglalkozom felekezeti életünkkel és veszek aktive részt benne. Ugy látom, hogy ma talán a megváltozott idők folytán több a hit, a vallásosság, de kevesebb a szeretet és kevesebb a béke. És én, mint tapasztalt öreg ember, mint a békének és a szeretetnek őszinte rajongója, azt hiszem, hogy többet veszitettünk a békének és a szeretetnek hiányával, mint amit nyertünk a hit és vallásosságnak mélyitesével. Pedig, ha valaha szükségünk volt békére és szeretetre, ugy e mai nehéz időkben arra kétszeresen szükségünk van és minden egyéni vagy más érdeket fel kell áldoznunk ezért a két nagy és szent érdekért, hogy visszahozzuk a zsidó közéletbe a békét és a szeretetet.

Dr. ADORJÁN ÁRMIN,
az Erdélyi és Bánáti Orsz. Izr. Iroda elnöke:

A közvetlen magyar zsidó élet közelebbi viszonyait nem ismerjük. Bennünket, erdélyi zsidókat, ez idő szerint az új kultusztörvény s ennek egyelőre még beláthatatlan következményei foglalkoztatnak, de az bizonyos, hogy bárhol élünk is, egyedül csak a szivünkben és lelkünkben élő és vallásosságon alapuló zsidó érzés, a hagyományokhoz és felekezetünkhöz és ezek szerveihez való törhetelen ragaszkodás az, ami összetart és területi, meg árnyalati különbségek dacára is egy táborba hív bennünket. Hozzanak bár akármilyen törvényeket, tagolják szét a hittestvéreket akárhány hitközségre: a fő az, hogy mi, zsidók, ezen- és azontúl is egymásért érezzünk és gondolkozzunk, hogy egymás javáért és a közös vallási és felekezeti célokért küzdjünk és gyermekeinknek is ugyanezt a példát mutassuk, hogy majd ők is — Isten szellemében és iránta érzett és vallott hűségükben adják át e tradiciókat utódaiknak...

ARÁNYI IGNÁC,
kir. tan., a Pesti Chevra Kadisa előljárója:

A Zsidó Évkönyvben felvetett kérdésre, hogy mi van és mi hiányzik a zsidó életben, nem kivánok kimeritően válaszolni. Nem akarok kiterjeszkedni arra, hogy mi van a zsidó életben, inkább arra, hogy mi hiányzik. Én a magam részéről elsősorban is nagyon kivánatosnak és nagyon szükségesnek látok egy zsidó felső ipariskolát. Nem tartom kivánatosnak, hogy a zsido ifjuság csak lateiner pályákra özönöljön, még akkor sem, ha ez nyitva is áll majd előtte. De kivánatosnak tartom, hogy a zsidó ifjaknak akik az iparos pályára akarják magukat kiképezni, azoknak arra a mód megadassék. Ésha a zsidó hitközség, vagy az ország

zsidósága ipariskolát tartana fenn, ez még buzditólag hatna az ifjuságra, hogy erre a pályára lépjen. Azt hiszem, nem kell részletesebben ennek szükséges és hasznos voltát kifejteni. Az a művelt és képzett iparos, aki elméleti és gyakorlati tudással van felszerelve, mindenütt megtalálja kenyerét.

BENEDEK GYÖRGY,
a nagykőrösi izr. hitközség elnöke:

Sokkal súlyosabb és életbevágóbb ez a kérdés, mintsem erre egy tíz-húsz soros cikkben kimerítően válaszolni lehessen. Ha azonban mégis véleményemet nyilvánítom, meg kell állapítani, hogy a magyar zsidóságban dicséretreméltó páratlan áldozatkészség „*van*", mert különben képtelen volna kultuszát, iskoláit és jótékonysági intézményeit fenntartani.

Nincsen hitfelekezet e hazában, mely *a mostani nehéz anyagi viszonyok közt* egyházának fenntartására annyit áldozna, mint az agyongyötört és kapzsinak hiresztelt zsidóság. Ez az áldozatkészség megerősíti szivünkben a reményt jobb és szebb jövőre.

A szebb és jobb jövőt a vallási életre ugy gondolom, hogy „egyetemes" legyen az istentiszteleti rendnek, az általános hitoktatásnak és „last not least" az egyházi adókivetésnek tervezete, melyeknek egyetemességét egy törvényes alapon álló szervezet országosan rendezze. Sajnos, ez „*hiányzik*". Ezt kell az összehivandó kongresszusnak létrehozni, akkor majd megszünik magától minden zűr-zavar a hitfelekezeti életben általában és minden egyenetlenség az egyes hitközségekben, mivel „Clara pacta, boni amici".

Dr. BERÉNYI SÁNDOR,
a budai izr. hitközség elöljárója:

Mi van? Intellektuális erő, áldozatra való készség, büszke öntudatosság kétségtelenül több, mint valaha, de eltekintve a súlyos gazdasági viszonyoktól, melyek a most emlitett tényezőket megbénitják, kétségtelenül a legnagyobb hiány a magyar zsidó közéletben egy uj prófétának irányitó befolyása, mely a felekezeti élet napi szükségleteinek körén felülemelkedve, egy nagy jövő utját kövezné ki vagy legalább is trasszirozná.

Az egyik a Bibliában találja meg fennmaradásunk és jólétünk legfőbb feltételét. A másiknak a szombat a legfontosabb. Iskolát akar teremteni a harmadik, templomot a negyedik és ismét egy másik a jótékonyságban, vagy az összetartásban véi feltalálni minden erőt, holott kétségtelen, hogy a felekezeti széttagoltság sem mondható bajaink kutforrásának, hanem egyes egyedül annak a magasabb céltudatosságnak hiánya a legnagyobb baj, amely céltudatosságnak a magyar zsidóság hitéletét nemcsak befelé kellene mélyiteni, hanem kifelé is megnyilvánulásra birni oly értelemben, hogy minden zsidó ne csupán kegyeleti szempontból vagy dacból érezze magát felekezete tagjának, hanem abból a mathematikai biztonsággal kiépitett meggyőződésből, hogy vallásunk lényege és szelleme a legáltalanosabb emberi szempontokból is alkalmas a legtisztább erkölcsi és ennek megfelelő élet megvalósitására, tehát Izrael tanai filozófiai és

természettudományos alapon is alkalmasak arra, hogy az egész emberiség közkincsévé váljanak.

Ha tehát a zsidó hitélet vezető tényezői arra is törekedni fognak, hogy ennek a hitnek nemzeti és faji tradicióktól függetlenül is nagy igazságait az összes népek megismerjék és elismerjék, és ha a magyar zsidóság ebben a szellemben fog élni állampolgári, társadalmi és családi vonatkozásban egyaránt, el fog érkezni az az idő, amikor minden meglesz és semmi nem fog hiányozni a magyar zsidó hitélet teljességéből.

Dr. DEUTSCH ERNŐ,
igazgató-főorvos, az Orsz. Izr. Siketnéma Intézet elnöke:

Világszerte győzedelmeskedik úgy a szellemi, mint testi munka terén a racionalizálás és központosítás elve. Állam, város, társadalom és felekezet egyaránt e nézőpontokat tartva szem előtt, egyszerüsítik le eredményesen munkájukat. Közel három évtized óta hirdetem szóval és írásban e felfogás keresztülvitelének szükségességét; az adott alkalmat felhasználva, ismét foglalkozom ezen, a mai viszonyok között különösen aktuális kérdés megvilágításával.

Felekezeti életünk keretében pl. a szellemi problémák szem előtt tartásával, az „Omike", „Imit", „Minosz" és a hitközség kulturális ügyosztálya előadások és kiadványok dolgában, együttműködés esetén sokkal hatalmasabb munkát tudnának végezni, mint jelenleg, midőn a legjobb akarattal és lelkesedéssel eltelve, egymásról tudomást nem véve, ötletszerűen végzik munkájukat. Csak egy példával kivánok szolgálni: milyen nagy horderejü munka volna, ha végre a talmudnak hiteles magyar fordításával lehetne a magyar közönséget megajándékozni!

A „Pesti Izr. Hitközség" jótékonysági ügyosztálya, a „Szentegylet", a nőegylet, a körzetek és a velük párhuzamosan és kapcsolatban működő nőegyleti csoportok külön-külön végeznek, határozottan áldásdús, jótékony munkát; mily nagy horderejű volna egy központi jóléti irodának megszervezése, vagy legalább egy nyilvántartó felállítása. Hogy ezen helyzet megalkotásához szaktanfolyamokon képzett közegek nélkülözhetetlenek, ez ma már átment a köztudatba.

Anyagilag és erkölcsileg elhagyatott gyermekekkel felekezetünk árvaházai és patronázsegyesülete, egymásról tudomást nem véve, foglalkoznak. E keretben is szerves kapcsolatot kellene teremteni, mely kiterjedne az ifjúkorú bűnözőkre is. Az említett intézetekből kikerült gyermekek érdekében a „Mikéfé"-vel és az „Omike" tanoncotthonaival kell okvetlen összeköttetést teremteni. A „Mikéfe" keretében berendezett psycho-technikai laboratorium horderejе még mindig nem ment át kellőkép a köztudatba, pedig a mai világban a hivatásválasztás még nagyobb fontossággal bir, mint a háború előtti időkben. Példátritkító eredményekkel dolgozik a külföldi diákbizottság, nem lehetett volna e munka horderejét a legjobbak kiválogatásával fokozni?

Vajjon nem sajnálatos mulasztás-e, hogy a hitközség iskolái ez intézményt nem veszik igénybe?

Felekezetünk iskolái mintaszerüek; nem lehetne leegyszerüsítés szempontjából az Amerikában oly kitünően bevált „coidikacion"-t bevezetni és, egyes, a város és állam által fentartott iskolákkal párhuzamos intézményeket leépíteni és helyettük kereskedelmi és iparos tanonciskolákat szervezni s mindenekelőtt a vallásoktatást a lehető legmagasabb szinvonalra emelni (ezalatt elsősorban az önérzetet fokozó történelmi tudásnak terjesztését tartom a legfontosabbnak!)

A szünidei gyermekkitelepítéssel három egymástól függetlenül működő intézmény foglalkozik s így nem egyszer a legérdemesebbek, de gyakran az ügyefogyottak rovására, az ügyesek és kevésbbé nyomorultak egy nyáron többhelyütt élvezik az üdülés előnyeit. Egy központi nyilvántartás e keretekben is nagy előnyöket biztosítana!

Hasonló berendezés volna szükséges európai viszonylatban elsőrangú egészségügyi intézményeink betegei érdekében: a szabad kórházi ágyak nyilvántartása, a gyógyulást keresők néha tragikus golgotáját örvendetesen megrövidítenék. Könnyűszerrel lehetne a kórmegelőzés szempontjából oly nagyhorderejű anya-, csecsemő-, házassági- és nevelési tanácsadókat berendezni.

A siketnémák és vakok ellátása bizonyos fokig központosítva van; szükségesnek vélem a szellemileg és erkölcsileg gyengék nevelését és oktatását ez intézmény keretébe foglalni.

A közönség javarésze nem tudja, hogy jóléti kérdésekben hova forduljon, ezért egy tájékoztató iroda és vademekum alkotása elengedhetetlen követelmények.

Végezetül kivánatosnak tartom, hogy ne éljünk ghettószerűen, de jogos önérzetünk fentartása mellett, keressünk kapcsolatot az állam, város és társadalom embervédelmi intézményeivel.

ENGEL NÁNDOR,
a Pesti Izr. Hitközség VII. ker. iskolaszékének elnöke:

A pesti hitközség vallásoktatásában olyan szellemet tapasztaltam, amely egyáltalán nem becsülhető le félvállról még azon körök részéről sem, melyek a neológiát szeretik „megmérni és könnyűnek találni". Sokszor panaszolják, hogy a nagyvárosban kihal az igazi zsidó otthon. Én ebben a tekintetben is nagyon sokat várok attól a nemzedéktől, amelyet most látok az iskola padjaiban. Ez a nemzedék olyan nevelést kap, hogy később a maga otthonában belső meggyőződésből és valósággal lelki szükségből fogja megvalósitani azt a szellemet, amelynek hiányát a mai szülőkben annyiszor felfedeztük. Le a kalappal a mi lelkes hitoktatóink előtt

FELLNER LEÓ,
a Központi Zsidó Diáksegitő Bizottság ügyv. elnöke:

Felekezeti közéletünkben, amely csupán egyik — távolról sem teljes értékű — kifejezője a zsidó életnek, mindinkább predominans szerephez jutnak a nagy és kis politika szempontjai s a velük kapcsolatos személyi érdekek. Ez természetesen az igazi zsidó élet bensőségének és tisztaságának rovására történik. Mindenki, aki a *magyar zsidóság* sorsát szívén hordja, velem együtt őszintén kivánja, hogy közéletünk mielőbb szabaduljon meg a politika tehertételétől. Az ilymódon mobillá vált energiákat a vallásos élet mélyítésére s a karitativ munka fokozására lehet majd fordítani.

Azt a nagyjelentőségü akciót, amely külföldre szakadt szegény diákjaink megmentését tűzte ki céljául s amelyet én szerény erőmmel évek óta szolgálok, hittestvéreink közül igen sokan *csupán a politika szemüvegén át* nézik. Hűvös politikai érdeklődés helyett a zsidó szeretet melegét kérjük bujdosó fiaink számára. Mert minden politika egyoldalú és rövidéletű. A zsidó szeretet ellenben örök és halhatatlan.

Dr. HALMOS GÉZA,
a miskolci orth. hitk. volt elnöke:

Zsidó közélet zsidó egység nélkül nincsen. Az erők szétforgácsolása, pláne Csonka-Magyarországon, nem hozhat eredményt.

Fontosnak tartanám bevonni a zsidó nőket az alkotmány sáncaiba. Ezzel elérhetnők a nagyobb érdeklődést, a fokozottabb áldozatkészséget. Hiszen olyan sok értékes nő van az egész vonalon.

Kivánatos lenne a vidéki empóriumokban a különböző jótékonysági egyesületek közös adminisztrációja. Nem helyes az sem, hogy a Chevra Kadisák sok helyen mint állam az államban szerepelnek, nagy és költséges adminisztrációval, okot szolgáltatva gyakran az elégedetlenségre.

Hibának tartom, hogy a papok és tanitók, kik pillérei felekezeti életünknek, a képviseletben nem vesznek részt. Nélkülük, sőt gyakran ellenükre határoznak kulturális ügyekben.

Fokozni kellene az érdeklődést az egész vonalon a felekezet vitális ügyei iránt. Ezt csak ugy érhetnők el, ha egyönletüen járnánk el, félretéve és mellőzve a pártoskodást.

A zsidó erények, a zsidó bölcseség és szerénység jelszavaival vivjuk meg a nagy harcot, mely a közel jövőben felekezetünkre vár.

Nagyecséri KÁNITZ DEZSŐ,
az egri hitk. elnöke:

Dolgozó zobám hűvös, az élet lármás forgatagát és zajos tülekedését elfeledtető csöndes magányában ülve, időnkint el-elgondolkozom a nehéz gazdasági viszonyok között élő drága magyar Hazánk és a magyar zsidóság sorsán. S amint tudatomban kaleidoszkópszerüen változnak a szines, tarka képek, gondolataim suhanó szárnyakon, tér és idő korlátait legyőzve, bejárják a multat, megpihennek a jelennél és elkalandoznak a bizonytalan, csaknem kilátástalan jövőbe. Ilyen hangulatban, elmélkedéseim közepette kaptam a Zsidó Évkönyv szerkesztőségének megtisztelő megkeresését, foglaljam össze röviden és tömören véleményemet arról, hogy mi van és mi hiányzik a magyar zsidó életben ?

A boldog békeidőkre, a talán soha többé vissza nem térő liberálizmus korszakára gondolva, sajnálattal, fájó szívvel látjuk, hogy ma van : szenvedő Magyarország, a mi számunkra pedig numerus clausus és egyéb korlátozások, valamint a hazai zsidóság háromfelé tagozódása. Tapasztalati tény, hogy a dolgokat főleg akkor tudjuk kellőképen megbecsülni, amikor nélkülözzük. Igy természetes, hogy a mai sivár jelenben sóvárogva tekintünk a jövőbe, amely talán mielőbb meghozza számunkra a virágzó Magyarországot, a teljes tan- és egyéb szabadságot, valamint az egységes magyar zsidóságot.

Dr. KÖRMÖCZI ZOLTÁN,
a Vöröskereszt Egylet főorvosa, a Pesti Izr. Hitközség h. elöljárója :

Mi van a zsidó életében ?

Fásultság és közönyösség; a magyar zsidó ma nem

törődik avval, hogy tapossák és nem néz szembe azzal, aki tapossa! M e g a l á z k o d á s van mindenki előtt, akitől várhat valamit, ha nem is valószinü a megalázkodás jutalma; és van c s ü g g e d é s, van f á j d a l o m és s z o r o n g ó é r z é s. Érzés, hogy nem érdemeljük meg az elnyomatás sulyát, a sérelmek buzogányát, a gyülölködés égetését, a rágalom marását!

Mi hiányzik?

A büszkeség, az önérzet, az összetartás; a saját erőnk felismeése. A b ü s z k e s é g, ami megkeményiti a gerincet, az ö n é r z e t, amely ha szeliden is, de bátran elháritja a vállveregető „kivételezés"-t; az önérzet, hogy nem kell olyan társaságba járni, m é g h a p o l i t i k a i p á r t i s a z, ahol az antiszemitizmus a hangadó! Az ö s s z e t a r t á s az h i á n y z i k; még politikai pártok szempontjából is szemben állanak egymással a zsidók, egyik oldalon az elnyomásban s z e n v e d ő k, a másik oldalon a m e g a l k u v ó k. Egyik oldalon az egyetemre fel nem vett és a véresre vert egyetemi hallgatók apái, a másik oldalon a kormány bölcs támogatói! H i á n y z i k a z e r ő f e l i s m e r é s e, m e r t h i á n y z i k a m a g y a r I z r a e l v e z é r e, aki világosságot gyujtana a lelkekben!

KRÁMER MIKSA,
a Pesti Chevra Kadisa alelnöke:

A Zsidó Évkönyv ama kérdésére, hogy mi van és mi hiányzik a zsidó életben, nagyon nehéz a válasz. Nehéz egyrészt azért, mert tudom, hogy a rendelkezésre álló hely szűk volta nem engedné meg, hogy mindazt kifejtsem, ami a zsidó életben van. De ép oly szűk a hely arra is, hogy azt fejthessem ki, ami hiányzik a zsidó életben. E soraimban nem gondolok lelkiekre, mert abban hála Istennek nem szűkölködünk. Gondolok inkább intézményekre, amelyekre bizony nagy szükségünk volna, és az intézmények közül is itten különösen azt a kört akarom kiemelni, amelyben szívvel, lélekkel dolgozom és ez a chevra kadisa munkaköre. És ebben a munkakörben is a legnagyobb szeretettel foglalkozom az Aggok-háza ügyeivel és itten különösen érzem a hiányát annak, hogy ez intézetünknek nincsen olyan szárnya, amelyben öreg házaspárok együttesen volnának elhelyezhetők. Nem kell mondanom, hogy mit jelent az egy öreg párra, akik 40—50 évig együtt éltek — még ha abban a szerencsében részesülnek is, hogy mind a kettő az intézetbe felvétetik — ha külön-külön más-más szobába helyezik el őket. Amint 75 éves születésnapom alkalmával mondottam, életem egyik legszebb céljának tartom, hogy ezen öreg házaspárok részére egy otthont, vagy egy külön szárnyat emeljünk, hogy lehetővé tegyük azoknak a munkában megrokkant öreg pároknak, akik együtt öregedtek meg, hogy együttesen élhessék le öreg napjaikat.

Dr. KRON FERENC,
a X. Izr. Községkerület elnökhelyettese (Szekszárd):

Két életbevágóan fontos tényező hiányzik a magyar zsidó életben és pedig elsősorban: ősi vallásunk kellő kultiválása, minek végzetes következményeit magyar zsidóságunk szempontjából, különösen napjainkban, fájó szivvel látják mindazok, kiknek e szomoru probléma szivükhöz van nőve.

Ezt mindenesetre jótékonyan ellensulyozhatná a kellőkép megszervezendő országos propaganda.

Másodsorban pedig hiányzik a vallási közöny természetes folyományaként: a felekezeti közügyek iránti általános érdeklődés.

Manapság — sajnos — csak igen kevés zsidót érdekelnek még az életbevágóan fontos problémák is, aminek azután természetszerü folyománya, hogy a többi felekezetek lüktető és virágzó életével homlokegyenest ellentétben, mi rák módjára megyünk visszafelé.

Minden bajnak megvan a maga orvossága!

Országos Irodánk iránti teljes bizalommal várjuk e hiányok eltünését, avagy legalább is azt, hogy e bajok orvoslásához — szervezetünknek kellő módon leendő kiépitése kapcsán — mielőbb avatott kezekkel hozzá fog látni.

Dr. OSZMANN AURÉL,
a kaposvári hitk. kulturális elnöke:

A mai magyar zsidó életben minden vitán felül megvan egy őszinte, a zsidó lélekből kitéphetlen érzés, a szenvedő Magyar Hazához való szinte szerelmes ragaszkodás érzése. És ez az érzés nem halványult el az utolsó tíz évben sem. Ezt pedig nem kivánjuk érdemünkl betudni. Ez az érzésünk époly szent és époly megváltozhatatlanül, mint a ragaszkodás az ősi, szent hithez. Hogy pedig zsidó hitünkhöz való ragaszkodásunk ily eszményi fénnyel él-e és betölti-e lelkeinket, arról vitatkozhat, akinek kedve telik a vitákban. Én azonban fájdalommal látom, hogy néhány esztendős szalmaláng, a vallási renaissance-kiváltotta felbuzdulás után kezdünk visszasülyedni a recepciót követő évtizedek bűnös közömbösségébe. Gondoljunk elsősorban a kitérések pusztító járványára, amely rettenetesen megtizedelte sorainkat és amely még ma is szedi egyre és szünet nélkül áldozatait. Én ezt tartom a legsúlyosabb csapásnak, amely az emancipáció óta ért bennünket. Átvenni a verítékkel, keserves küzdelmekkel megszerzett vagyon az érdemes apáktól és aztán törtetni társadalmi előnyök után, mind feljebb a társadalmi előkelőség ranglétráján és azután mindent felégetni maga után, ami a zsidó multtal összekapcsol, feledni ezt a dicső multat, feledni és letagadni a zsidó szülőket és zsidó származást, ez még nem oly régen a legszomorubb valósággal megvolt a magyar zsidó életben és még máig is megvan. Ez pedig onnan van, hogy a mai nemzedék a legnagyobb tudatlanságban nőtt fel. Hol és mikor tanulta meg a ma férfikorát élő magyar zsidó nemzedék a zsidó vallásos élet nagyszerüségeit, a lét minden keserüségeiért bőségesen vigasztaló fenséges tanításait? Vajjon tudja-e e nemzedék a széder meleg, bensőséges, családi ünnepét értékelni? Vajjon ismeri-e a sövuauszi és a hasánnó rábbói virrasztások jelentőségét és kötelességét? És vajjon hallott-e valaha éhákról és kinauszokról, meg az eluli sófárharsogásról és a szelichákról? Ha hallott is, akkor is mint közömbös dolgok, mint meghaladott álláspontok röppentek el fülei mellett és lelkét érintetlen hagyták. A vallási közönyösség tehát fájdalmas pozitivumként megvan a mai magyar zsidó életben. De nem csupán vallási közönyösség van. Van legnagyobbfokú közönyösség a felekezet közügyei iránt. Majdnem minden vallásközségben egy kicsiny, de annál lelkesebb gárda tartja magasan a lobogót és viszi előre a szent ügyet minden közönyön, minden nemtörődömségen, minden fölényes lekicsinylésen és minden gazdasági akadályokon át. A nagy tömegek azonban rendszeresen távol tartják magukat a felekezet ügyeitől, jóllehet a felekezet ügyeivel való önzetlen, lösé sonájim való foglalkozás, Isten parancsa és Izrael fiának becsületbeli kötelessége. Ellenben gyakran

látunk tülekedést, törtetést, visszavonást, személyes hiúságot és személyes antagonizmust a felekezeti közéletben.

Ezek a gondolatok töltik be tisó beóv napját követő reggelen az én lelkemet. De jön holnap a vigasztalás szombatja. És minden gyászunkból és porbasujtottságunkból felemel majd bennünket az isteni vigasztalás. Csak térjünk vissza Istenünkhöz, térjünk vissza szent vallásunkhoz, hogy annak fenséges szelleme töltse be szentélyeinket, tanácskozásaink házait és családi otthonainkat!

SCHWARTZ EDE,

a nyiregyházai Chevra Kadisa elnöke:

Van: nehéz problémánk, sok tennivalónk, megmaradt és megvan az ősi zsidóság drága talizmánja: a törhetetlen hit és bizalom, a csüggedő lélekbe önbizalmat csepegtető *bitóchon.*

Hiányzik: a zsidó lélek békés harmóniája, amelyre komoly idők nagy terveinek végrehajtásánál oly nagy szükség van. Hiányzanak a zsidó községekben olyan világi elöljárók, akik imponáló zsidó tudásukkal lehetnének irányítói a közösségnek. Hiányzanak a vidéki zsidó kultur-centrumok, amelyeknek hivatása lenne a zsidó-tudás népszerűsítése.

Dr. SPITZER MÓR,

a veszprémi hitk. elnöke, községkerületi elnök:

A legnagyobb szomorusággal kell, hogy eltöltse minden jó és igaz zsidóérzésü magyar ember szivét az az elvitázhatlan tény, hogy különösen a legutolsó években a széthuzás kapott nálunk lábra, egymás meg nem értése, sőt elgáncsolása mindennapos, — ilyen mentalitással kopogunk és kilincselünk felügyeleti hatóságaink ajtaján és érünk el tán bizonyos eredményeket is; de sajnos olyanokat, amelyek a magyar összzsidóságnak nemcsak hogy nem előnyösek, hanem egyenesen hátrányosak; bombaszerüen aknázza ez alá a magyar zsidó életet, olyannyira, hogy már-már a robbanástól kell tartani, mely azután végzetes következményekkel járhat. Micsoda erők mozgatják és segitik ezt elő és miféle érdekek vezethetik azokat, akik — akarva, nem akarva — ezt előidézték? erről itt ne beszéljünk.

És ha ezt a meglévő, mondhatnám csüggesztő helyzetet megállapitom, könnyen felelhetek arra a kérdésre, hogy mi hiányzik a magyar zsidó életben?

Hiányzik az összetartás, — hiányzik a kölcsönös megértés, a minden hátsó gondolat nélküli és ettől ment közös együttmüködés, mert csak ez vezethet célra, csakis ezzel tudnánk orvosoltatni közös, sulyos sérelmeinket, igy tudnánk törvénybiztositotta jogainkat kiküzdeni és imponáló erővel láthatnánk hozzá ahhoz is, hogy belsőleg is erősitsük a tiszta erkölcsi alapon álló zsidó életet.

Szemem előtt lebeg a közelmult idő, amikor a kongresszusi iroda, valamint az ortodox irodának általam nagyrabecsült vezetősége i nagy megértéssel együttesen jártak el érdemleges kérdésekben és eredményt értek el, olyan eredményeket, melyekkel hervadhatatlan érdemeket szereztek és a magyar zsidóság osztatlan háláját érdemelték ki — és hol vagyunk ma?

Gondolkozzunk ezen, de ne késlekedjünk; azok lesznek a magyar zsidóság igazi nagyjai, akik ezt a hiányzót megteremtik, ezt a célt igazán szolgálják. Ebben a munkában sok segítőtársat fognak találni.

Ifj. STERN SÁNDOR,
a Budapest-Lipótvárosi Imaház Egyesület ügyv. elnöke:

Van a magyar zsidó életben *olyan kitaposott út*, mely látszólag a megszokott helyes irányt tünteti fel, amit követnünk kellene, pedig ez a nagy hiba, mert az igazi helyes utat kellene járhatóvá tenni.

Megvan a legtöbb magyar zsidóban az a *büszke önérzet*, hogy ő jó magyar zsidó, azonban nem járul hozzá semmivel, hogy zsidó testvérei is elismerjék ezt róla.

Megvan a *tanulni és tudni vágyás* az életnek rögös utain, sajnos a küzdelmes utat nem mindenkinek áll módjában meg is tenni, bár a képessége ehhez megvan. Akik utat törtek a tanulnivágyásban, azok bebizonyították azt is, hogy megállták helyüket.

Megvan a magyar zsidó életnek *teljesen elszigetelt helyzete* a társadalomban, a gazdasági életben és az élet minden utain. Ez a bizonytalanság óriási kihatással van azonban és — ezen helyzet fennmaradása esetén — lesz is az egész ország társadalmára és annak gazdasági helyzetére, mert tagadhatatlan, hogy a magyar zsidóságnak nagy része van az ország felvirágoztatásában. Eredményeket csak egyesült erővel, erős akarattal, szivós kitartással, ambicióval és munkaszeretettel lehet elérni. Ezt pedig nem lehet a magyar zsidóságtól elvitatni.

Hiányzik azonban már az a *régi ősi szilárd kapocs*, amely a magyar zsidóságot egymáshoz láncolja, az összetartozandóság, a szolidaritás, a testvériség, az *egység nemes lánca*. Ezt a láncot kell az egész vonalon tűzön kersztűl, izzóan ismét úgy összeforrasztani, hogy az a tradicióknak megfeleljen.

Hiányzik az *intenziv magyar zsidó élet*, az ünnepi szertartásoknak a zsidó házakban való rendszeres gyakorlása, az apák, anyák és gyermekek részéről, pedig ez az alapja a zsidó szív jóságának, a zsidó szellem érvényesülésének és garancia a zsidóság jövőjével szemben fennálló óriási kötelezettségeinek.

Hiányzik a magyar zsidóság közös, átható, társadalmi, gazdasági és a *zsidó élet programja*.

Hiányzik ezen egyszerű tényeken alapuló programhoz *egy erős vezérkar*, amely hivatva van és lesz a magyar zsidóságot programhoz juttatni, azt megvalósítani, a zsidóságot irányítani és szebb, boldogabb jövőt részükre biztosítani.

Jőjjön tehát az a vezérkar, de mielőbb!

VIRÁNYI GYULA,
a kecskeméti izr. hitközség titkára:

Minden élő szervezet sikeres működését egyrészt a vezetők okos intézkedései, másrészt ezek lelkiismeretes végrehajtása biztositják. A zsidóságban rengeteg szellemi tőke van felhalmozva, ami tervszerű felhasználás

és céltudatos irányokba való terelés mellett képes arra, hogy a zsidó életemegtermékrnyitse s tartalommal lássa el, a végrehajtásra hivatott tisztt viselőkben pedig a hozzáértés és lelkesedés nem hiányzik. Ám hogy sokhelymégis férges a felekezeti. élet fája, ennek okát főleg két körülményre lehet visszavezetni :

1. a vallásos élet rendkivül aláhanyatlott, ami a korszellem sajnálatos következménye,

2. a fórumon nincs kellő összhang, aminek személyi háttere van.

Ha meggőződéses, benső vallásos élet tudna kifejlődni s a zsidóság vezetésére kiszemelt egyének az énjüket alá tudnák rendelni az egyetemes érdekeknek, ugy hiszem, kedvező változást remélhetnénk.

V. RÉSZ:

AKIK ELMENTEK

Dr. Lederer Sándor.

Irta: Dr. HAJDU MARCEL, a Pesti Izr. Hitközség elnökhelyettese:

Ujév beköszönte, Raus hasono: a magunkbaszállás ünnepi alkalma és e Zsidó Évkönyv megjelenése évről-évre megújítja az alkalmat, hogy amíg lelkünket az emlékezés szárnyán röpítjük a múltba, addig bizakodóan kutató szemünket a jövő felé irányítsuk.

Az emlékezés ünnepeinek sorozatával kezdődik az újév és így zökken lassan-lassan az esztendő a munka hétköznapjaiba. Raus hasono: a magunkbaszállás, Jomkipur: az engesztelés, Szukoth: az emlékezés és Szimchasz Thóra: az öröm ünnepe.

Szimchasz Thóra napján született dr. Lederer Sándor, a Pesti Izr. Hitközség néhai nagy elnöke, — örömnap volt, mely őt a magyar Izraelnek adta, mert életének gazdag tevékenységéhez fűződik a Pesti Izr. Hitközség munkás és teremtő korszaka.

Dr. Lederer Sándor emlékének óhajtom szentelni az ezidei évkönyvben kegyeletes soraimat.

Az ő emlékét hirdetik elsősorban a templomkörzetek, amelyeket ő alkotott, és amelyek hálájukat intézményesen őrzik meg dr. Lederer Sándor iránt. E háának szimbóluma: a Lederer-serleg, amelyet évrőlévre, mindenkor más-más templomkörzetben az ő emlékezetének maradandóságára emelünk. Az idén a lipótvárosi templomkörzet, a jövő évben pedig a hatodik kerületi templomkörzet van soron, hogy a Lederer-serleggel Lederer szelleméről megemlékezzék.

Akik dr. Lederer Sándor közelében éltünk, akik alkotó munkájában résztvehettünk: tele vagyunk az ő alkotó egyéniségének emlékezetével. Második atyámnak, mesteremnek vallom dr. Lederer Sándort és édesatyám halála óta nem rendített meg senkinek halála annyira, mint dr. Lederer Sándor hirtelen elhunyta. A nagy ünnepek sorazatának megindulása évről-évre dr. Lederer Sándor emlékét kelti fel újra. Az emlékkel együtt megújul a fájdalom, melyet dr. Lederer Sándor elveszte keltett szivünkben és megemlékezve róla: a hálaadó szó is

elégiává szomorodik ajkamon. Ugy vagyok vele, mint Jákób ősatyánk, akiről bibliánk feljegyzi: „Vájmoén löhisznachém" — sokáig nem tudott vigasztalódni József elvesztésén.

Nagy és szinte pótolhatatlan veszteség érte a zsidóságot dr. Lederer Sándor halálával. E termetre is délceg, nagyszerű ember hirtelen eleste sok értékes tervet zúzott össze és befejezetlen nagy munkálatokat rántott magával a mélybe. De emléke, emlékének áldása: ép és sértetlen s szeretetünk ereklyéjeként fogjuk őrizni ezt az emléket hitközségünkben nemzedékről nemzedékre.

Ám túl az emlékezésen, a cselekedetekben is folytatnunk kell dr. Lederer Sándor munkáját, hogy a tervek és az álmok, amelyeket az ő hirtelen halála megdermesztett, a mi akarásunk hevében éledjenek fel újra és váljanak eleven életté.

Dr. Lederer Sándor munkálkodásának útjain járva, befejezéséhez közeledik immár a Pesti Izr. Hitközség kórházának nagy építkezése. Gyönyörű modern kórházzá, a világ legszebb kórházainak egyikévé alakul ki a Pesti Izr. Hitközségnek ez a régi kórháza. Uj központi fűtés, új kazánház, hatalmas mintaszerű új konyha, új Röntgen-intézet, új központi laboratórium, új mosoda, új gazdasági épület és az új kórosztályok egész sorozata hirdeti a Pesti Izr. Hitközség szociális és közegészségügyi programmját, míg kulturális törekvéseinek monumentális manifesztuma a gimnázium, impozánsul hatalmas épületében adódik, amelynek építkezése szintén most kerül befejezés alá.

A befejezettség teljességével áll már hitközségi székházunk, amely az új harmadik emelet ráépítésével vált csak alkalmassá a Pesti Hitközség nagy és szétágazó adminisztrációjának befogadására. De megvalósításra vár még a Wesselényi-uccai telkek beépítése, kultúrház emelése, a dohány-uccai nagytemplom restaurálása, melyet követnie kell a Rombach-uccai templom restaurálásának is és ezzel együtt a kerületi új templomok építésének, az Erzsébetvárosban, Józsefvárosban stb.

Mindez dr. Lederer Sándor koncepciójában bontakozott ki így és örök kár, hogy mindennek megvalósulását már nem adatott megélnie néki. De ami itt alkotó munka folyik, ami teremtő munka megindult s részben tető alá jutott, részben folyamatban van, részben megindulás előtt áll: mindez dr. Lederer Sándor tízéves álmodozásának megvalósulása, oly álmodozásé, amely az elképzelés szépségét az alkotni tudás erejével tudta párosítani.

Tíz évig dolgozott, munkálkodott dr. Lederer Sándor a mi Pesti Hitközségünk élén. Az alkotás bőségének tíz esztendeje volt ez, oly időszakban, amikor pedig a magyar zsidóság a legszorongatottabb helyzetben tespedett. Dr. Lederer Sándor e munkás, teremtő korszakához fűződik a kasrusz kiépítésének megalapozása, a vallásoktatás hatalmas arányú fejlesztése, a női istentiszteletek, a leánykonfirmációk intézménye és a vallásszertartás terén a megszentelt régi hagyományok egész sorozatának felélesztése, hagyományos érzésünk lelki gyönyörűségére. Mindezek mellett pedig jótékonyságunknak intézményessé fejlesztése.

Kórház, gimnázium, székház, kultúrház, templomok restaurálása és újak építése, elmélyített valláspolitika az oktatásban úgy, mint a templomi szertartásban, régi hagyományok hűséges szolgálata és új, modern szempontok érvényesítése a szociális, a jótékonysági munkában: mindez miből, honnan telhetett? Hogyan kerülhettek az álmok a megvalósítás reális alapjára?

A nagy kölcsön tette mindezt lehetővé, a nagy kölcsön, melyet a pesti hitközség dr. Lederer Sándor kezdeményezésére vett fel, ame-

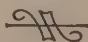
Frank Frigyes: Dr. Lederer Sándor.

lyet támadtak is egyesek, de amely csak utólag bizonyult igazán olcsónak és amely most kezdi csak igazán gyümölcseit ontani, nemcsak abban, ami látható alkotás elkészült vagy munkában van, hanem abban is, hogy a hitközség normális feladatköreinek ellátását a normális költségvetés számára teljesíthetőbbé teszi, mert hiszen ezt a normális költségvetést a sürgőssé vált építkezések vagy beruházások költségeivel nem kell megterhelni. És mindig feltételezve — amit állan-

dóan hangoztatok, — hogy a kölcsönt az építkezések során úgy kell felhasználni, hogy megfelelően kamatozzék is.

Most, hogy ez a nagy kölcsön megvan, most, amikor már elkészült belőle a székház és befejezéshez közeledik a kórház, gimnázium, most, amikor az Istennek szentelt, mert Istennek tetsző egyéb építkezések is, sorra kerülnek immár: vallomást tehetünk, hogy mindez álmodott álom maradt volna csak a nagy kölcsön nélkül.

Dr. Lederer Sándor meghalt, de hagyatéka itt maradt mireánk, a mi gondunkra bízva. A halála óta eltelt aránylag rövid idő óta másodszor kerül ime e hagyaték új sáfár gondozása alá. Lederer után Kaszab Aladárnak sajnos, oly rövid hitközségi elnöklése nem adott módot e jó ember humanitárius és gazdasági koncepcióinak kialakulására és Kaszab Aladár halála után most ismét új elnököt kell választania a pesti hitközségnek. Uj elnököt, aki folytassa a régi, nagy elnöknek a művét, az építés, az alkotás, a fejlesztés munkáját egyrészt és a vallási konzervativizmus mélyítését másrészt. Lederer szelleme élőbben él ma, mint valaha. Álmodozó volt dr. Lederer Sándor, de reális álmodozó, aki álmait valóra is tudta váltani. S ha ő maga nem is jutott el álmainak megvalósított világába, utódjai számára meg van építve a Pesti Izr. Hitközség fejlődésének, megerősödésének útja és az útirányt dr. Lederer Sándor szelleme jelzi.

Báró Wolfner Tivadar

Irta: Herczeg Ferenc.

Nem tudom megtagadni a Szerkesztő urnak azt a kivánságát, hogy írjak erről a pompás és kedves emberről, bár előre érzem, hogy az arckép, amelyet rajzolni fogok, nagyon is vázlatos lesz, hiszen alig tudok valamit az ő gazdasági jelentőségéről, amely pedig megadta közéleti poziciójának az alapszinét.

Csak az *emberről* fogok beszélni, akivel Bánffy Dezső viharverte országgyülésén ismerkedtem és barátkoztam össze. Ketten már akkor is az ország legnépszerütlenebb politikusához, Tisza Istvánhoz szitottunk. A *Tisza-klikk* emberei hamarosan valami lelki közösségbe kerültek egymással, mint egy kiátkozott felekezet hivei: „ha már az egész politikai világ gyülöl minket, legalább mi szeressük egymást.“ Az önérzetünket azonban az a meggyőződés fütötte, hogy a közvélemény zsarnokságával szembeszállni nem kisebb dolog, mint a trónon ülő tirannusnak opponálni.

Barnapiros arcu, atléta termetü, katonás tartásu, első

látásra mindenkinek rokonszenves férfi volt. Amig a pártkörben, az uj képviselők tömegében, csak látásból ismertük, egy konzervativ felvidéki birtokos család katona-fiának nézhettük.

Maga volt a nyiltság, a határozottság és az egyszerüség. Gentleman a kalapja zsinórjától a cipője talpáig. A testi és lelki tisztaság fanatikusa. Csak később tudtam meg, hogy a férfias keménysége, amely néhanapján katonás pattogás formájában nyilatkozott meg, egy szeretetreméltó, az érzelmességig gyöngéd lélek álarca.

Az ő jól kiegyensúlyozott férfiasságának kulcsát azonban csak legujabban kaptam a kezembe, nem tőle magától, hanem olyan valakitől, aki közel állott hozzá. Megtudtam, hogy édesapja, aki már hatalmas gyáros volt, azt a spártai nevelési rendszert követte, hogy a fiait mint egyszerü cserző-munkásokat dolgoztatta Európa leghiresebb bőrgyáraiban. És ez nem volt afféle finnyás volontőr-kapkodás, a fiatal uraknak idegen név alatt kellett munkát vállalniok és éveken át meg kellett élniök a keresetükből. Bevallom, nekem nagyon imponál ez a gyakorlati pedagógia. Gyáripari vezéreket csinált a fiatalokból, nem részvénytöbbség, hanem munka és hozzáértés jogcimén. Komisz huszárokból ezredkommandánsokat, mint egykor Simonyi óbesterből.

Mondtam, hogy egyszerre kerültünk be a t. Házba. Mikszáth Kálmán, Gajári Ödön, Szemere Attila, Papp Géza, Örley Kálmán, Rosenberg Gyula kompániája nagylelküen befogadta a reményteljes gólyákat. A magyar politika éppen akkoriban tanulta el Bécstől a technikai obstrukció intézményét, a pártélet hullámzásai és örvénylései közepett a *whipeknek* ugyancsak sok dolguk volt, hogy együtt tartsák a szabadelvünyáját, Tivadarral azonban nem törődtek, róla köztudomásu volt, a természet ráirta az arcára, hogy szilárd és megbizható, akár a gránit.

Politikai ambiciók nem emésztették; semmit sem kért, semmit sem várt a jövő-menő kormányoktól; ragyogni, másokat elhomályositani sem akart; senkinek sem állott útjában; ezért a parlamenti közvélemény, amelynek ilyenekben jó szimatja van, hamarosan a Ház kedvelt és előkelő tagjai közé sorolta, akit a legszenvedélyesebb ellenzéki is respektált. Alkalmasint csak úgy kivánkozott a politikába, mint az angol ember a jóhirü klubba: akkoriban a t. Házban volt együtt Magyarország legjobb és legérdekesebb férfitársasága. Mikor a képviselőház intellektuális és erkölcsi szinvonala lecsúszott, Wolfnernek ott már nem volt keresni valója.

A tipikus katona-képviselő benyomását tette, mintha Fejérváry Géza nevelése lett volna, pedig mindössze csak mint egyéves önkéntes szolgált és mint tartalékos huszár főhadnagy végezte katonai pályáját, az egy év azonban kitörülhetetlen

bélyeget nyomott rá, úgylátszik rokon dispoziciókat váltott ki a lelkéből.

Tulajdonképpen konzervativ világnézetü ember volt, de ez a polgár-pátricius veleszületett, intelligens és emberséges konzervativizmusa volt. Ha egyáltalában gyülölt valamit, akkor ez a túltáplált ifju pénzarisztokrata forradalmár radikálizmusa volt. Az éles szemü és józan fejü *pater familias* gondosságával figyelte egyre romló közviszonyainkat; gyakran talpraesett, gyakorlatias ötleteket vetett bele a politika kavargó üstjébe, de sohasem közvetlenül, hanem, leküzdhetetlen szerénységének nyomása alatt, mindig csak bizalmasai közvetitésével.

A nagy szemérmetessége, amelyet egy rossz szóval *antijournalismusnak* lehetne nevezni, a jótékonyságában is érvényesült. Tekintélyes vagyonához mérten is sokat áldozott emberbaráti és kulturális célokra, *rábizonyitani* azonban nem igen lehetett.

Nem egyszer mentett meg katasztrófális helyzetbe jutott embereket, vagy segitett szárnyra közhasznu terveket, de vagy névtelenül tette, vagy titoktartást követelt. A megbizottjai azonban nem voltak annyira diszkrétek, mint ő, és ha későbbi időkben névtelen segitség érkezett olyan cimre, ahol nagy szükség volt rá, akkor látatlanba is Wolfner Tivadarra gondoltunk.

Minket, irókat, különösen lenyügözött a mélységes, mondhatnám áhitatos tiszteletével, amelyet az irodalom iránt érzett. Ez és a jótékonysága volt rajta *zsidó vonás*. Semmi sem volt benne a kritikus fölényéből és a pesti dilettáns nyegleségéből. Ő volt az a bizonyos hű olvasó és buzgó szinházlátogató, a ragyogó szemü és lángoló szivü publikum, akire gondolva, az iró a fellegekig szeretné sarkantyuzni a pegázusát. Száz ilyen ember Budapesten nagyobb hasznára lehetne a nemzeti kulturának, mint — no de hagyjuk ezt!

Akik személyesen ismertük, azt hittük, hogy még kilencven éves korában is erélyes katonaléptekkel fogja róni Budapest aszfaltját; az emberi szervezet rejtelmeinek fejezetébe tartozik, hogy az atlétának aránylag korán kellett sirba feküdnie.

Mit mondjak még? Tiszta lelkü, nemes szivü, szeretetre és becsülésre méltó ember volt. Egész férfi.

Heltai Ferenc.

Irta : DR. RIPKA FERENC főpolgármester.

rtékes emberek emlékezete határozott körvonalakban mutatja működésük jelentőségét. A mindennapi és lényegtelen lefoszlik róluk és ami igazán jellemző sajátságuk volt, élesen kiemelkedik.

Igy vagyok Heltai Ferenc emlékével is. Mindig tisztábban látom, milyen lelkiismeretes kötelességtudással látott minden munkájához és bár igazán vérbeli ujságiró volt és mindig szerette az ujságirást, semmiféle nagyobb munkához nem akart hozzáfogni, amig alaposan fel nem készült rá és semmi sem állott távolabb tőle, mint a gyorskezü felületesség.

A székesfővárosi gázműveket ő épitette meg. Amikor még csak a tervezgetésnél tartottunk, Heltai hivatalos helyiségébe három nagy láda érkezett. Valaki megkérdezte tőle, hogy mi az.

— Könyv. Mind — felelte.

Csakugyan csupa könyv volt a három láda és valamennyi a gáztechnikáról szólt. Nem akart addig a gyárépitéshez hozzáfogni, amig minden könyvet fel nem hajszolt, ami ezzel a kérdéssel foglalkozik.

És el is olvasta a három láda könyvet. Azért építette meg olyan jól a gázműveket.

*

Ugy is élt az emberek tudatában, hogy Heltai mindent megtanul. Boldogult Szabó Ervin szakcsoportok szerint összeállított könyvtárt teremtett Budapestnek és egyszer a háztartás berendezése is időszerü kérdés lett, azért a könyvtár meghozatta a szakmunkákat. Értesítette is a törvényhatósági bizottság tagjait, hogy milyen műveket szerzett be és hogy az időszerü kérdés tanulmányozására a könyvek a törvényhatósági bizottsági tagok rendelkezésére állnak.

Valaki aztán megkérdezte, hogy érdeklődött-e valaki a könyvek iránt. Szabó Ervin savanyu arccal felelte :

— Ketten voltak. Az egyik elvitt két könyvet. A másik elvitte valamennyit.

Az a másik : Heltai Ferenc volt.

*

Ezért aztán a tréfa se kimélte.

Cukorbeteg volt, sokat szenvedett, de még akkor is tanult. Egyik ismerőse akkor mondta róla :

— Furcsa ember! A saját ereinek vastagságával kevesebbet törődik, mint a gázcsővezeték vastagságával.

*

A Szent Gellért-fürdő megépítéséről akkor kezdtek beszélni. Hat millióról szólt a költségvetés. Heltai jól átnézte a munkát és azt mondta, hogy tizennyolc millió lesz belőle. Menynyire megtámadták érte! Pedig ma már tudjuk, hogy neki volt igaza, aki a sok könyvből mégis csak tanult valamit.

*

Azért akik nagyon értették a dolgukat, azok meg is becsülték Heltai tudását. Baross Gábornak közlekedési ügyekben szakértő tanácsadója volt, Hieronymi Károlynak közlekedési miniszter korában legmeghittebb embere. Perczel Dezső belügyminiszter őt bizta meg a fővárosi törvény tervezetének megalkotásával. A halál gátolta meg ennek a munkának bevégzésében.

*

Sok munkája és nagy tudása mellett se vesztette el agilitását. Az ujságiró temperamentuma megmaradt benne végig. Az ujságirást a Nemzet-nél kezdte, Láng Lajos mellett, utóbb megteremtette a Vasuti és Hajózási Közlönyt és mindvégig megtartotta a kapcsolatot a magyar ujságirókkal és ujságirással.

Mint főpolgármester ő is foglalkozott a gondolattal, hogy uj Rókus-kórházat kell építeni. Ha tovább él, ez a kérdés ma már nem volna problémája a fővárosnak. De hiszem, hogy nem is lesz soká.

*

Két vezető állásban volt elődöm Heltai: a gázgyárnál és a főpolgármesterségben. Hálás kegyelettel gondolok rá. Az ilyen lelkiismeretes munkás életet követendő például lehetne tanítani.

Baracs Károly.

— 1869—1929. —

Irta: GERŐ ÖDÖN.

Baracs Károly, akinek halála gyászba borította a magyar zsidóságot, a zsidó emberi ideál megtestesítése volt. Élete példaadás, hogy a zsidó hogyan helyezkedjék el a társadalomban: a zsidó erkölcsi követelmények megvalósítása. Die Kunst als Jude zu leben a problémája egy nemrég megjelent nagy munkának: Baracs Károly ennek a problémának tündöklő megoldása. A kötelesség és a szépség, az áhitat és a munka útján járt. Gondolkozása elmélyedés volt, gondolatai magasbatörések voltak. A hétköznapok tisztaságának fanatikusa és az ünnepek szentségének őre volt ő. Nagyon megbecsülte az embert, akit Isten a maga képére alkotott. Minden cselekvése, minden akarása, minden gondolata embermegbecsülés volt. És nagyon megbecsülte a maga emberségét. Körülbástyázta az élet szennye ellen és kapuit föltárta a követelményei előtt.

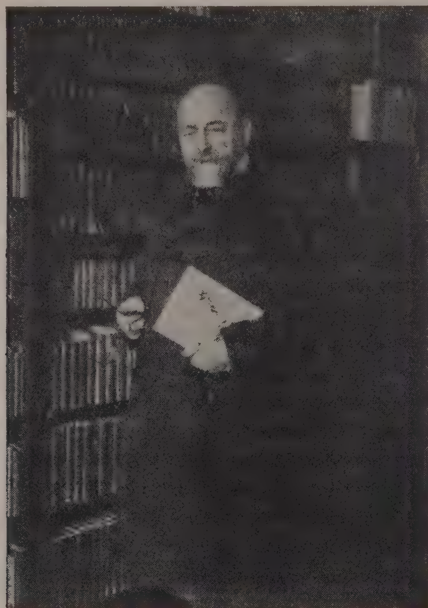
Tudott megérteni és megbocsátani és szenvedelmesen gyűlölte az infámiát. Szeretett szeretni és nagyon meg volt az szeretve, akit, amit ő szeretett. Embert és ideát, föladatot és kötelességet. Erős volt és a gyöngék mellé állt, tudós volt és helyt állt a tudatlanok igazáért. És mindig helyt állt azért, amiben hitt. És mindig vallotta azt, amit hitt. Soha meg nem hunyászkodott, de sohasem okvetetlenkedett a bátorságával. A legbátrabbak egyike volt, akiknek a bátorsága magától értetődik. Nem hirdette a nekigyürkőzést, csak éppen kiállt a sikra megküzdeni azért, amiért harcra kellett kelni.

A válságos idők nem ijesztették meg, eléjük állt, megbirkózott velük. Akkor állt be a sorainkba, állt soraink élére, amikor megint veszedelmes lett zsidónak lenni és az ijedtek seregesen menekültek. Nem méltósággal, dísszel járt akkor zsidóság előljárójának lenni, amikor ő Fáráó udvarából, az idegen társadalomból, eljött közénk helytállania a zsidóság igazáért, szembeszállni az üldözéssel és gyülölséggel. A budai hitközség megválasztotta elnökének és elnöke lett szivvel-l lekkel. Minden idejével, áldozatkészségével, bátor elszántságával, kíméletlen tisztaságfanatizmusával, meleg jóságával, szentséges Isten-hitével, tündöklő fantáziájával, mélységes tudásával, csorbíthatlan embermegbecsülésével, boldogságos optimizmusával, hagyományos áhitatával, zsidósága nagy büszkeségével.

És nemcsak annak a nyolcszázesztendős budai hitközségnek elnöke lett, hanem lelke lett a magyar zsidóság vezéri testületének. És a lelkesítője. Ideák megvalósítására, ideálok megközelítésére lelkesített. Kétségbeejtő helyzetekben kiutakra mutatott rá. A rabbiszeminárium, tanítóképző alátámasztásában jókora része volt. Odaállt Mezey Ferenc mellé biztató, lehetetlenségeket legyűrő megértéssel. Tábort gyüjtött

köréje szerte az országban. A zsidóközségeket országszerte ráeszméltette a magyar zsidó általánosság iránt való kötelességeikre. A községek pedig megértették és megértették a községkerületek is. Köréje sereglett nekibátorodással az intellektuálisoknak nagy tábora és joguk, méltóságuk, igazuk, közjogi helyeztük érvényszerzőjének ismerték meg rabbijaink. Hoher Rabbi Lőw ükunokáját, Lőw Lipót unokáját, Lőw Imánuel öccsét, rabbik, tudósok utódát.

Zsidó kulturális, szociális és filantropikus intézményeink keresvén lehetőségeik garanciáit, vele találkoztak. A példaadóval és áldozatrakésszel, lelkiismeretek ébresztőjével. A saját lelkiismerete mindig

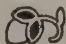
Baracs Károly.

éber volt. És tiszta. Kemény munkájában, eszményekkel való viszonylatában, emberekkel való kapcsolatában, honpolgári kötelességteljesítésében, a hétköznapok áradatában és az ünnepek szigetein, gyönyörűséges rajongásaiban, szépséges kedvteléseiben tündöklőn tiszta maradt a lelkiismerete. Semmit sem mulasztott el, mindent teljesített, jött, ha jóra hivták és várta, kereste, szinte kérte a hivást. Büszke önérzettel szerény volt, elszánt bátorsággal tartózkodó, nagy szellemi felkészültségével hivalkodástól ment, mindig áldozatrakész és minden áldozatát leplező, az önfeláldozásig hűséges barát, mélységes meggyőződésü, mások meggyőződését megbecsülő, véleményeivel sohasem erőszakoskodó, minden megértést-keresést honoráló igaz ember volt Baracs Károly. Éppen csak ilyennek kell lenni annak, aki „die Kunst als Jude zu leben" követelményeinek meg akar felelni.

Sohase követett el határsértést, még mint hitközségi elnök sem. A hitélet és vallásgyakorlat ügyeibe nem avatkozott bele. A profán elnök nem kontárkodott bele a lelkész dolgaiba. A hitközség világi vonatkozásai, igazgatása, kulturmunkája volt az ő terrénuma. A magyar zsidóságra rázúdult új sanyarúság, új megpróbáltatások közepette az ősrégi, kis budai hitközséget ráeszméltette arra, hogy az ország második hitközsége. Ujjáélesztette, valóságos életfanatizmust, hivatásáról és hivatottságáról való tudatot ébresztett benne. A lajstromos választással és a női választójog elismerésével lehetővé tette, hogy az egész hitközség, minden árnyalata, még frakciói is részesei legyenek a hitközség igazgatásának. Hitközségét az országos zsidóügyekbe való aktiv belekapcsolódásra, az országos intézményeinek szolgálatára fogta. A papnak és a tanítónak hivatásuknak, rangjuknak megfelelő helyzetet, — jogit és anyagit — biztosított és hitközségét intenziv kulturmunkásságra, a tagjaival való kontaktus intézményes fenntartására késztette. Egyre toborzott számára új munkásokat.

Vezérek demokráciájára gondolt, mindenkinek vezérségre való nevelésére. Legyen minden zsidó a „Kunst als Jude zu leben"-nek művésze. Illeszkedjék bele a művészek nagy kórusába. Abba is, amely a palesztinai kulturaépítést végzi. Az üldözöttek, hontalanok otthonának fölépitését. A régi szent kulturának új szemekkel beszemzését, új ojtványokkal beojtását. Baracs Károly a magyar *Pro Palesztina* mozgalom vezetői közé állt. Elfogultságokkal, félreértésekkel és félremagyarázásokkal szembeszegezte a maga nemes, bevált hazafiságát, zsidó büszkeségét, testvéri megrendültségét és lelkes emberi szolidaritását. E szolidaritás papságának tudta ő a zsidóságot. Ő, hires papi generációk ivadéka, ezzel a papi hivatottságával állt be a zsidó munkába. A zsidó kiválasztottság ennek az ideálnak a szolgálata

Az otthontalanoknak otthont...! Kellett, hogy ez az eszmény megmámorítsa, hogy megvalósításán rajongva munkálkodjon ő, akinek megadatott a legszebb otthon, Baracs Károly otthona. Szeretet szentséges hajléka. Nagyasszonya az uráért, a gyermekek a szülők kultuszában éltek, a szülők pedig megértették gyermekeik világát. Ugyanazonosak voltak azok a világok. Ezernyi könyv, tenger tudás és a szeretet tengere. Tudás, művészet és hit szintézise. Minden zúga, levegője, hangulata szellemidézés volt. Nagy szellemek lelke járt benne. Házának szentséges harmoniájáért, békéjéért, áhitatáért, átszellenmültségeért halálos ágyán köszönetet mondott Baracs Károly. asszonyának és gyermekeinek. A meghalása olyan volt, mint az élete. Fejedelmi bölcsek, nagy művészlelkek, mélységes áhitatu Istenhivők búcsuznak úgy az élettől, mint Baracs Károly. És csak ők élik az életet úgy ahogy ő élte.

Abarbanel.

Ott láttam őt, az éji kávéházban,
Magában ült a víg tömeg között —
Őszes haja a homlokába csüggött,
és fáradtan, hörögve köhögött.
Szivarhamu a kabátjára szórva,
előtte ott az estilap-halom
és mintha egyre valakire várna,
Keze dobolt a márványasztalon.

Magában ült, de mégsem elhagyatva
és mindenki kiváncsin nézte őt,
az éji rikkancs és a sánta koldus
ott tisztelegtek asztala előtt.
Néha felnézett és a két kezével
a szívét fogta, mintha vérzene,
csak a szeme, az égett messzi tűzzel,
a két szeme, világoskék szeme.

— Kegyelmes ur, éjfélkor itt magában —
Már intett is, hogy jöjjünk közelebb,
Néztük a sápadt cyranói arcot,
Kegyelmes ur, mi baj van, nem beteg ?
De ő köhögve, fáradtan legyintett,
Meglepve láttuk, keze mily sovány,
Feje fölött, a kávéházi füstben,
Feltünt egy emlék, mint egy látomány.

Egy percre csak, akár egy ködös álom,
egy kép rémlett fel a szemem előtt —
Granátosok és testőrök á parkban
És Laxenburg egy nyári délelőtt —
fehér hattyuk a császári tavakban,
a kavicsos ut rózsákkal tele —
itt sétálnak a délelőtti napban
Károly király és a minisztere.

Hozzám hajolt a kávéházi zajban :
Valami bánt... ha tudja, mondja meg...
Két napja, hogy : csak erre gondolok már,
Két napja már keresek egy nevet.
Miniszter volt... egyszer, Kasztiliában...
Zsidó miniszter... a király űzte el —
Csak a neve, az nem jut az eszembe...

Abarbanel, — mondtam — Abarbanel.

Spanyol grand volt, egy ország szemefénye,
Mindent meglátott és mindent tudott,
Ő volt az első, akit észrevettek,
Ő volt a végső, aki feljutott.
Spanyol miniszter, éj volt, hogy kiűzték,
egy kalózhajó lopva vitte el.

Ő bólintott és ugy mondta utánam:
Abarbanel, igen, Abarbanel.

*

Spanyol grand volt és nem maradt utána
Csak pár zsidó könyv, amely sir és tanít
és megkövezte a szülőhazája
és kiátkozták öreg csontjait,
egy messzi sírban fekszik számkivetve,
spanyol homokban nem volt néki hely —

Ő bólintott és ugy mondta utánam:
Abarbanel, igen, Abarbanel.

*

És küzdve, lassan, felkelt a helyéről,
Hideg van, mondta, én fáradt vagyok, —
Az ucca, amely egykor ünnepelte,
Most csendes volt, havas és elhagyott.

„Abarbanel, most már tudom, mi történt,
Abarbanel, most értem már a törvényt,
Abarbanel, most látom már a célt,
Abarbanel, mért éltél hát, miért?
Te bolygó árnyék, te szomoru ősöm,
Spanyol miniszter, álom-ismerősöm,
Vén excellenc, te hontalan zsidó, te,
Abarbanel, most már én is jövök —“

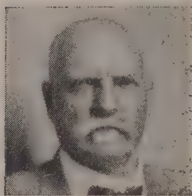
Aggódva néztünk s mentünk már utána,
De elnyelte az éjfél és a köd.

SZABOLCSI LAJOS.

Dr. Vázsonyi Vilmos emlékezete.

Irta: Dr. PAP JÓZSEF, a budapesti ügyvédi kamara elnöke.

Az ősznek borongós szelei és a télnek zuzmarás hóleple a természetben az enyészetnek, a halálnak a szimbóluma.

Jön azonban ismét a kikelet, a napnak a melege és fénye új életre kelti az egész természetet.

Nincs elmúlás, se a fizikai életben, se pedig az erkölcsi és szellemi szférákban.

Nagy emberek, ha elköltöznek az élők sorából, továbbra is élnek, hatnak műveikben és példaadásukban.

Már egy pár éve van annak, hogy Vázsonyi Vilmost elhantoltuk, Vázsonyi Vilmos emlékének nem szabad azonban elhalványulni, annak élni kell és élni is fog mindaddig, amíg lesznek magyar ügyvédek, amíg lesznek nagy bűnügyi védők, amíg lesznek magyar jogászok és magyar publicisták.

A magyar ügyvédi kar szivének melege újra és újra feléleszti és ébren tartja Istenben megboldogult nagy kollégánknak az emlékét.

Az ügyvédség azt akarja, hogy az ő emléke egy mozgó, ható, éltető energia legyen, amely vezesse és irányítsa az utódokat azokon a mesgyecsapásokon, amelyeken ő haladt és küzdelmeket vívott a nemzeti célokért és ügyvédi ideálokért.

Vázsonyi Vilmos politikus volt és jogász volt, hogy melyik téren volt nagyobb, ezt eldönteni nem lehet, nem is akarom ezt megkisérelni. Egy azonban bizonyos, hogy a politikai babérok hamarább hervadnak el a köztudatban, mint egy nagy jogásznak dicsőséges múltja.

A politika, kivált a napipolitika, igen változékony és háládatlan is, ami ma dicsőség, az holnap már esetleg büntetendő cselekmény. ma repkénnyel és cserágakkal övezik a nagy államférfiú fejét, holnap töviskoszorút nyomnak a homlokára.

A jog eszméje azonban állandó és örök. Aki a jogban bízik, az sohasem csalódhatik, mert az sziklára épített és nem a népnek a kegyére. Aki a jogért, szabadságért és egyenlőségért küzdött, azt nem felejthetik el sohasem, mert a jogban erkölcsi tényezők rejlenek, melyek élnek akkor is, ha a jog elnyomatik, élnek a jog iránti küzdelemben és élnek a jogérvényesítés kiváló eredményeiben. A jog fegyvereivel kivívott eredmények hálaérzést fakasztanak úgy az egyeseknél, mint a nemzetnél is.

Vázsonyi Vilmosnak az élete is tanusítja, hogy teljesen igaza volt *Fayerbach*-nak, amidőn azt hirdette, hogy ügyvédek azért vannak, mert létezik egy örök igazság és mert az emberek között igen de igen nagyok a különbségek politikai, társadalmi és vagyon tekintetében.

Vázsonyi Vilmos ezen örök igazságnak volt megalkuvást nem tűrő bajnoka, valóban gáncs és félelem nélküli lovagja, ő az emberek közötti nagy különbségeket is ki akarta egyenlíteni, mert a jogegyenlőség, a jogbiztonság, a jogfolytonosság lebegett mindig szemei előtt, ezeket a tényezőket tekintette nemzetfenntartó és nemeztfejlesztő erőknek.

Vázsonyi Vilmos elsősorban közjogász volt. A közjog töltötte be lelkét és egész valóját. Már mint joghallgató kiváló előszeretettel foglalkozott közjogi kérdésekkel, tanuskodik erről a „Kegyúri jogról'' írott és koszorúzott pályamunkája.

A büntető jogász szintén közjogász. mint védő páratlan volt a maga nemében. Nagy jogi tudásánál, tiszta multjánál, bátorságánál, dialektikai rátermettségénél, ékesszólási képességénél és melegen érző szivénél fogva, különösen a gyengébbek, az istápolásra és oltalmazásra szorulók védelmezője volt és támadója a korrupciónak és mindannak, ami veszélyezteti, vagy veszélyeztetheti a közéletnek a tisztaságát.

Ügyvédi működése alatt azt tanította és azt érezte, hogy ha a bíró, aki a jogot osztja és igazságot szolgáltat, az államhatalom szuverénitásával van felruházva, az igazi vérbeli ügyvéd hivatása gyakorlatában a népnek, a nép millióinak a megbízottja, a népszuverénitásnak a képviselője és hordozója.

Vázsonyi Vilmos a polgárok részére követelt jogokat, azok javára küzdött a meglévő törvények érvényesítésével és polgártársai érdekében üzent hadat minden ellen, ami a polgárok jogait sérti és kisebbíti.

Vázsonyi Vilmos mindig és minden vonatkozás között, akár mint ügyvéd, akár mint a törvényhozás tagja, mint publicista és mint miniszter, a nép érdekeinek volt szószólója, a nép jogos érdekeinek védelmezője és oltalmazója.

Erkölcsi épség és alapos jogképzettség azon sarokkövek, amelyeken az ügyvédi lét, az ügyvédi hivatás alapul.

Vázsonyi Vilmos az ügyvédek közt, az ügyvédi kamarában, a jogi kultúrának és a humanizmusnak ezen izzó műhelyében tanult ki, a kamarában küzdötte fel magát a mesterek mesterévé. Nálunk a kamarában szívta magába azt a légkört és azt a lelkesedést, amellyel a politikában is megtermékenyítette az eszméket, az akarásokat, a célkitűzéseket.

A mult század negyvenes éveinek egy kimagasló nagy ügyvédje, *Palugyai Imre* megállapította, hogy „nincs biztosabb mérlege a politikai képződésnek, mint a tiszteletnek azon fokozata, amelyet különböző állományok különböző viszonyai között az ügyvédi kar élvez''.

Mi magyar ügyvédek azt akarjuk, hogy Vázsonyinak az emléke, az ő példája nevelje, irányítsa, vezesse a jövő jogi és ügyvédi generációt és akkor biztosak vagyunk abban, hogy szeretett hazánk naggyá lesz jogilag, politikailag és adja Isten, hogy mielőbb naggyá legyen területileg is. Ez a magyar ügyvédségnek hő vágya, amelyet kifejezésre juttatunk most is, amidőn Vázsonyi Vilmos emlékének hódolunk és azzal foglalkozunk.

Emlékek az Édesapámról.

Irta: DR. VÁZSONYI JÁNOS.

Mikor a Zsidó Évkönyv azt a megtisztelő felszólitást intézi hozzám, hogy boldogemlékü édesapámról mint jó zsidóról emlékezzem meg és néhány olyan epizódot elevenitsek meg, ami a nagyközönség előtt nem egészen ismert, zavarban vagyok. Zavarban vagyok azért, mert boldogemlékü édesapám a legjobb érzésü és legtörhetetlenebb magyar volt, a leghüségesebb fia volt felekezetének, de elsősorban és mindenekfelett ember volt, aki a humanisták tanitását követte és aki a felekezetét az ő legszentebb, de legszemélyesebb magánügyének tekintette és csupán akkor emelte fel szavát mint vallásának védelmezője, őre és követője, amikor az elnyomatás s üldözés, a háttérbeszoritás vagy a kivételezés rendszerével szemben kellett állást foglalnia. Zavarban vagyok azonban azért is, mert hiszen az ő élete mindenkoron nyitott könyv volt bárkinek számára, a nagyközönség előtt zajlott le, hiszen egyéni életet. olyan magánéletet, mint általában minden ember, ő soha sem élt, soha sem volt a magáé vagy a családjáé, mindig a közé és arra oktatott, arra tanitott, hogy a gyengékért, a szegényekért kell élnie annak, akinek az Isten akár tehetségben, akár erkölcsökben, akár egyebekben erre módot adott. A tehetség és az erkölcs, a becsület és a jószándék, az igazság és az elvek mellett való kitartás jellemezte egész életét, az anyagiakban való jómód éppen fenti tulajdonságainak tulzott volta miatt soha sem jutott neki osztályrészül és ezért nem hagyhatott családjára dus földi javakat, hagyott azonban olyan nevet, mely ma már a történelemé, melynél tisztességesebbet és tisztábbat ez országban senki sem visel és amely a magyar zsidóság történelmében is mindenkoron a legelsők között marad.

Az emlékek között válogatni tehát igen nehéz. Ha mozaikként néhány epizódot felelevenitek, talán azért teszem, mert ezek ragadtak meg bennem legjobban és talán ezek a kis emlékezések a legjellemzőbbek. Mint kis gimnázista büszkén hallgattam a magyar irodalom óráján a jelenkor nagy magyar szónokai között az ő nevét emlegetni, és ugyanebben az időben egy vallástani órán jó tanárom, Fényes Mór előadást tartott a zsidóvallás recepciójáról és ez alkalommal lelkesen beszélt egy fiatal egyetemi hallgatóról, aki felekezete recepciójának előharcosa, kezdeményezője és kivivója volt a gazdagok és a nagyok támogatása nélkül, sőt mondhatnám ezek ellen, mert nem ismerte már akkor sem a megalkuvást, az aranyborju imádatát és a szolgalelküséget. A tanár ur nem mondott nevet és mint kiváncsi kis diák megkérdeztem, ki volt az az egyetemi hallgató. Jól sejtettem: az apám volt.

Ötödik gimnázista voltam akkor. Ebben az évben tört ki a világháboru és a másik legbüszkébb emlékem, hogy az apám volt az egyetlen politikus az országban, aki betege volt a háborunak, ellene volt a fegyverkezésnek, de a tömeghisztériával szemben fellépni nem tudott és szomoruan állapitotta meg a háborunak első napjain a katasztrófát. Amikor tüntető csopor-

tok járlak az uccákon és éltették a háborut, elkeseredéssel beszélt a vérengzésről és hogy elkerülje a tüntetőket, mellékuccákon hajtatott végig a megszokott egyfogatu bérkocsin, kivitt engem a Margitszigetre a csönd fái és a romjai közé és tovább beszélt és oktatott, mint már kisgyermek koromban, a szeretet és megértés igéjére, arra, hogy az embereket soha sem szabad nemzetiség, vallás, gazdagság

Vázsonyi Vilmos.

vagy szegénység, rang, születés, vagy bármilyen más szempont szerint megitélni, egyetlen egy különbség van csak az emberek között: jók avagy rosszak. A háborut megakadályozni nem tudta, nem is próbálkozott vele, egy ember egy világ ellen gyenge lett volna.

Életének legtragikusabb szakasza egy csodálatos és fájdalmas film, amely lepereg a lelkem előtt. 1917 junius 7-én, amikor a városháza udvarán beszél, negyedmillió ember tüntet mellette. 1926 junius 1-én ugyanott, ugyanannyi áll sirva, zuhogó eső-

ben ravatala körül. 1917-ben délután mint népvezér szónokol és este a mártir király, IV. Károly minisztere, a Habsburgok első és a sors kerekének jelenlegi forgása szerint egyben utolsó zsidóvallásu minisztere. Egy életen át küzdött az általános és egyenlő titkos választójogért, mint a demokrácia első alapfeltételéért és ime odakerül, hogy megvalósithatja azt az eszmét, azt az elvet, amiért egy életet áldozott. A poli-

Vázsonyi Vilmosné.

tika, az intrika, a kishitüek, a gyenge jellemek és csalfa barátok, akik a magyar politikában mindig nagy számmal voltak és talán jelenleg még nagyobb számmal vannak, mint valaha, munkájában megakadályozták és elkövetkezett az a fájdalmas emlék, hogy hiába került fel a magasba, élete eszményét megvalósitani mégsem tudta, elgáncsolták, megakadályozták benne. Egy életen át azt tanultam az apámtól, hogyan kell becsületesen, puritánul, önzetlenül, tisztán és józanul szolgálni a nemzeti eszmét, a demokrácia elvét,

és amikor ezen eszméket hirdette és az októberi államcsiny bekövetkezett, annak, aki a nemzeti demokráciát ebben az országban megteremtette, menekülnie kellett az országból, mert élete nem volt biztonságban.

És furcsa, hogy ennek a megfordítottja is lejátszódott. A bolsevizmus bukása után, hosszu hónapok számkivetése és hazátlansága bolyongásából könnyezve, meghatottan léphetett ujra Magyarország földjére, melyet nála jobban senki sem szeretett. És aki az egyetlen volt, aki teljes mellel odaállt a kommunizmus ellen, ahelyett, hogy köszöntötték volna, hogy hallgattak volna rá, akinek jóslata és tanácsai beteljesedtek, akinek minden szava igazolódott, ismét a gyülölet központjába került, mert nem láttak benne mást, mint a plebejust, mint a pesti polgárt, mint a zsidót.

A klasszikus drámákban állnak elő olyan tragédiák, a szándékos meg nem értésnek olyan sorozatai, mint az ő életében. Ezek az emlékek az én legemlékezetesebb és egyben legfájdalmasabb emlékeim. És ezek mellett még kettő az, amit utravalóul viszek egész életemben.

Az egyik az ő tanitása, melyre már kisgyermek koromban oktatott: „Ne ismerj soha bosszuállást és ne engedj szivedbe soha gyülöletet!“ Abban a korban, amikor azok, akik szeretetet hirdetnek, köpönyegük alatt mérgezett tőrt szorongatnak, felemelő érzés és gondolat követhetni az ő tanitását.

A másik emlék 1917 junius 26-ról való, amikor mint Nagymagyarország igazságügyminisztere beszél a képviselőházban. Támadják, rágalmazzák, zsibong az ülésterem és a képviselőház naplója a következőként örökiti meg szavait: „Tisztelt Ház! E durvaságokra, amelyeket felém röpitenek, nem felelek. Felment ezalól becsületben és tisztességben eltöltött életem. Aki tisztességemet támadja meg, szerezzen magának odakint egy embert, aki azt elhiszi!“

Szavainak nyomán feláll az egész baloldal, mágnások, régi nemesek keresztény papok, alkotmánypárt függetlenségi párt, néppárt; együtt tapsolnak, éljeneznek és éltetik az apámat. És talán nem is ez a taps volt az igazi elismerés. Talán nem is az, hogy kik tapsoltak. Talán nem is az, hogy mint miniszter, mint Nagymagyarország minisztere, mint a régi Habsburg-ház minisztere mondotta el szavait. Hanem az, hogy odakint a parlamenten kivül, a népben nem lehetett és nem lehet soha senki, aki puritánabb, tisztább, becsületesebb nevet ismert volna, mint az övé. Ezt a nevet örököltem, nehéz nagy örökség, ha az egyetlen örökségem is, mert csak feladat, — és kijelölt utat jelent és nem lehet más célja az életemnek, mint ennek a névnek, ennek a becsületes emléknek megőrzése.

Ágai Adolfhoz

— 80 éves születésnapja alkalmából —

Irta : **KOZMA ANDOR**

No, régi vidám doktorom,
Ma furcsa módon vagy soron!
Kapóra jött a hir, a téves,
Hogy most léssz teljes nyolcvan éves,
Hát ünnepeljünk tégedet,
Mert nyolcvanévest már lehet.

Mit?... Nyolcvan év a válladon?...
Ki hiszi el?... Én tagadom.
Nem, doktorom, az lehetetlen!
Hisz tegnap volt csak, hogy mi ketten
Együtt hűtöttük a levet
S ittunk belőle eleget.

Vagy huszesztendős öreg én,
Te ötvenes ifju legény,
Az uri Frohner vendéglőben
Meglakomáztunk csuda bőven
S meg is fizettük emberül
A hónap elseje körül.

Aztán fiaker s — hajts kocsis!
Ugy érezők : a pénz sok is,
Az ucca kölykének is jusson,
Utánunk ne hiába fusson,
Hadd higyje ez a náció,
Hogy : itt a koronáció!

S lenditve ketten négy kezet,
Kocsinkból szórtuk a rezet,
De, elfogyván az aljas ércek,
A lapban szórtunk arany ércet
Hej, ragyogott is akkoron
A Borsszem Jankó, doktorom!

Csupa bohóság s csupa láng,
Roppant fiatalok valánk,
Még én talán a bölcsebb, mélábh,
De rajtam is fogott a példád —
És hamar illett a korom
Tehozzád, ifju doktorom!

S csak tegnap volt ez, vagy minap —
S ma te, a még ifjabb, vigabb,
Már mégis nyolcvanéves lennél?...
Ki halla már furábbat ennél!
Oly képtelenség ez nekem,
Hogy semmiképp sem hihetem.

De álhir is jó alkalom,
Hogy hozzád röptessem dalom:
És szivből elkivánjam abban:
Élj még soká minél ifjabban!
S jelentem: csúzosak bokáim
És csókoltatnak — unokáim.

KASZAB ALADÁR

Irta: **dr. Hajdu Miklós,**
a Pesti Izr. Hitközség előljáróhelyettese.

Adár séni harmadik napjának reggelén március tizenötödikén itthagyott bennünket Kaszab Aladár, a Pesti Izraelita Hitközség elnöke. Rövid egy esztendő adatott számára, hogy hittel, bizakodással érlelje magasságban szárnyaló lelkének szent fogadkozásait: 1928 március 8-án foglalta el a hitközségi elnöki széket és egy év multán gyász szakadt hiveinek sokaságára: a nagy Kehilára, a magyar zsidóságra, amely nemes, tiszta célkitüzések eszményeiben élő fiát vesztette el benne.

A Jóságnak és Szeretetnek muló időben el nem muló az emlékezete. Hogy Kaszab Aladár lelke gyászos hirtelenséggel a halhatatlanság régióiba szállott: még tisztábban látjuk lényét és még melegebben világit felénk emberszeretetének optimista hite, mint eleddig.

A Tóra élővizének kutjából meritette hitét és elhivatottságának erejét. Nemes áhitattal, gesztustalan csöndességgel és szerényen cselekedte a legszebb cselekedetet: a Jóság küldetésének jóságosan szép munkáját. Romain Rolland mondja, hogy a jó nem tudomány, de — cselekedet. Kaszab Aladár nem volt az elméleteknek, nem volt az elvontságoknak és dogmatizálásoknak az embere, de hivő lélek volt: lobogó aktivitás, olyan intuició és olyan invenció, amely hittel hiszi és hittel látja, hogyan kell valósággá érlelni a jószándékot. Alázatos készséggel épitett, de volt ereje ahhoz is, hogy odakiáltsa a közömbösöknek: — Segitsetek és támogassatok! Magatok ellen, az egyetemesség ellen vétkeztek, ha megvonultok az érdektelenség távolsá-

gában és ebből a rideg fedezékből nézitek, hogyan roskadozik az egyes ember és hogyan küzködik a közösség nagy kötelezettségeinek mérhetetlen súlya alatt....!

Vannak fokozatai a szép élet szépségének és tartalmának. És nem kell fantasztáknak lennünk és nem kell elhagynunk a való élet valóságának ösvényét, hogy közelségébe juthassunk a jóságnak, hogy megfoghassuk az élet tiszta, nagy értékeit. Hauptmann Gerhardt egy beszélgetésében a rajongónak és a politikusnak rajzát vázolja és följegyzi, hogy Napoleon a politika szakmájába sorozta könyvtárában a Bibliát. A Kaszab Aladár életmunkájának bibliai hitében felénk tündöklik az igazság, hogy aki az emberszeretet szolidaritására alapozza célkitüzéseit és cselekedeteit, nem ábrándozó, nem fantaszta, nem a megközelithetetlennek és elérhetetlennek rajongója, de a sinaji hirdetés Micvójának valósitója e földi téreken.

Mi Vezérünk, Kaszab Aladár, elhivatottságának rövidreszabott utján, mind a két kezével épit és amikor épít és amikor dolgozik, eszményeknek birodalmában jár. És az eszmények fényességétől ihletett lélek egyetemességbe fénylő koncepcióját a terveléseknek, az elgondolásoknak és kiviteleknek szilárdan cölöpözött reálitására alapozza.

Honnét hozta mindig tiszta, mindig zavartalan jóhitének töretlen bizakodását? — kérdeztem gyakran, amikor a napi élet küzködéseinek gyötrelmeiben vigasztaló szavával simogatott bennünket. Honnét hozta jóhitének minden borus fellegeken átsugárzó fényességét és

Gedő Lipót: Jób.

melegét? Honnét hozta ajóban és nemesben fölolvadó lelki egység szivárványának árkánumát?

Hozta minde kincseket életbölcselmének kiegyensulyozott hitéből. Érezte és tudta, hogy „a nap rövid és a munka sok.” És vallotta, hogy a holnapon túl a jövendőnek kell dolgoznunk.

A jövendőnek dolgozott. És ime, hogy nagy lelkének tékozló fényességében a köznek adja kétkeze munkájának minden gyümölcsét, ime, aki elpihent, jár előttünk Papok nemzetségének, Kohanitáknak fölemelő példázataként. Jár előttünk és dolgozik tovább a Micvó szellemében, a Micvó munkáján. Bölcsesség vezette, erő végezte és szépség diszitette eladdig ezt a munkát. Bölcsesség, erő és szépség viszik Kaszab Aladár lelkét muló időknek, múló koroknak és elmuló nemzedékeknek el nem muló emlékezetébe.

...Cionban egy gyermektelen házaspár uj tanházat épitett és ennek az uj iskolának Pri Éc Chájim: az Élet fájának gyümölcse a neve. És olvassuk a Tóra tórabeli képéről az Élet fájának gyümölcséről elnevezett iskola homlokzatán Jezsájás isteni igéjét: „Adok Nektek házamban és falaim között emléket és nevet, — fiaknál és leányoknál jobb nevet, — örökkétartó nevet, adok Nektek olyan nevet, amely el nem muló.” Mintha csak az Örökváros tanházából hallanók a tóratanulás szimfóniájának melódiáit: Jod v'sém: isteni emléknek és istenes névnek, Sém ojlom: el nem múló névnek tűze, fénye és melege sugárzik felénk Kaszab Aladár örökéletü Jóságából...

Dr. Bánóczi József

Irta: **DR. BADICS FERENC**, a M. Tud. Akadémia tagja.

A tanulni vágyó magyar ifjúság szinte ezer év óta járja a külföldi főiskolákat. Már az Árpádok alatt mind többen keresik fel a párizsi theologiai s a bolognai jogi főiskolákat, a következő századokban még tömegesebben a közeli bécsi és krakói új egyetemeket; amannak 1365—1451-ig közel háromezer, emennek 1493—1558-ig közel kétezer magyar hallgatója volt, de a renaissance idején sokan járták a páduai, ferrarai s más egyetemeket is. A magyar tanulók külföldi iskolázásáról szóló akadémiai kiadványok névjegyzékében ott találjuk koruk legkiválóbb egyházi és világi szereplő embereit. A reformáció idején a protestáns ifjak a német, hollandi és angol egyetemeket keresték fel, s hazatérve magasabb tanultságukkal a lelkészi, tanári, írói pályán, a főrenden lévők a politikai közéletben tűntek ki. A XVIII—XIX. századi abszolut uralom idején mindjobban korlátozták, a francia forradalom óta pedig egyenesen eltiltották a külföldre járást, sőt könyveik behozatalát is — végtelen kárára a közművelődésnek, melynek színvonala annyira lesülyedt, hogy amidőn az 1825-iki országgyűlésen végre elővehették az 1790-iki reformtervezeteket, a követ urak — kellő államtudományi tanultság híján — alig tudtak hozzászólni azokhoz. Ezek az állapotok késztették aztán Széchenyit, Eötvöst, Szalay Lászlót s másokat, hogy a külföldre utazva tanulmányozzák annak politikai s társadalmi intézményeit és gazdasági viszonyait. A szabadságharcunkat követő közel két évtizedes abszolutizmus alatt csak keveseknek jutott az a szerencse, hogy mint főúri ifjak mentorai külföldre mehessenek; így jutott el Gyulai Pál a Nádasdy Lipót fiával Berlinbe és Párizsba (1854/5.) és Baráth Ferenc a Lónyai-fiúkkal Jénába (1865/6.)

A külföldi egyetemek rendszeres látogatása a 67-iki kiegyezés után Eötvös J. rövid minisztersége alatt kezdődött. A szabadságharc óta felnőtt ifjú nemzedék sokat hallott már a külföldi, főképp a német és angol tudományosság haladásáról, amihez járult még, hogy a németség 1866. és 1871-iki győzelmével a haditudományban is elsőnek bizonyult. Mohó vágy kelt az akkori ifjúságban, hogy Bismarck és Moltke nemzetét és tudományos életét saját hazájában tanulmányozza. Érdekes volna teljesen összegyűjteni a 70-es években külföldi egyetemeken vagy tanulmányutakon járt ifjak jegyzékét s kimutatni a hatást, mellyel az ifjak a mult század utolsó negyedében a nemzeti élet minden terén föllendült szinte lázas politikai, közgazdasági, tudományos irodalmi és művészeti tevékenységben résztvettek s többben irányító szerepet játszottak. Ezúttal csak néhány példát akarok felhozni egy-két évvel idősb kor-

társaim közül, akik működésükkel beírták nevüket tudományos irodalmunk történetébe.

Megnyitja a sort b. *Eötvös Loránd* (szül. 1848.), ki a pesti egyetemen jogot kezdett tanulni, de 1867—70-ig a heidelbergi s más német egyetemeken a leghíresebb természettudósokat hallgatta, s hazatérvén, tanári pályára lépett s mint a kisérleti fizika egyetemi tanára utóbb európai hírnevet szerzett kutatásaival, otthon pedig hosszú időn át elnöke az Akadémiának. *Kármán Mór* mint alig 20 éves ifjú 1862—5-ig a bécsi egyetemen nyelvészeti leckéket hallgat, hazatérve vallástanár lesz, de tanügyi felszólalásai magukra vonják Eötvös miniszter figyelmét, ki 1870-ben Lipcsébe küldi Zillerhez; hazatérve 1872-ben egyetemi m. tanár lesz, megalapítja a középiskolai tanárképző-intézetet, s széleskörü tudásával irányitó befolyást gyakorol a magyar tanárképzésre és a középiskolai tanitás rendszerére.—Eötvös küldi ki Vámbéry kitünő tanitványát, *Goldziher Ignáct* is (szül. 1850.) a keleti nyelvek tanulmányozása végett Berlinbe és Lipcsébe, 1872-ben m. tanárrá habilitáltatja magát, de 1873/4-ben ismét útra kel s Syriában és Egyiptomban az arab nyelvet és a mohamedánizmust tanulmányozva. Jelentős irodalmi működése révén korán lesz akadémiai tag (utóbb osztályelnök) és európai tekintélyü orientálista. — *Baráth Ferenc* (szül. 1844.) és *Hegedüs István* (szül. 1848.) előbb ref. papi vizsgát tettek, s mert a ref. egyház 1869-ben Edinburgba küldte, ahol a theologia mellett irodalmi tanulmányokat is folytatott, hazatérve tanár lett s becses irodalmi értekezéseket írt. Hegedüs a berlini és lipcsei egyetemeken filológiai tanulmányokat folytat s később a görög nyelv és irodalom egyetemi tanára lesz, de mint műfordító is kitűnt. Szintén tagja az Akadémiának.

Már a 70-es években szerepelnek a *György-testvérek* is. *Aladár*, az idősebb, miután beutazta a nyugoti országokat, mint hirlapíró igen tevékeny működést fejt ki a közművelődési társaságokban, s eredeti és fordított munkáival is kiválik. Öccse *Endre* (szül. 1848.) jogi tanulmányai elvégzése után már 1869-ben az akkori közlekedési minisztériumban vállal hivatalt, ismételve kiküldik Angliába közgazdasági és vasútügyi tanulmányokra; kitünő jelentésein kivül három kötetben megírja az akkori jeles angol államférfiak és szónokok élet- s jellemrajzát (1874.) s már 1878-ban országgyülési képviselő s utóbb akadémiai tag lesz. — *Láng Lajos* (szül. 1849.) mint vagyonos ifjú a maga költségén jár Párizsban, majd 1868-69-ben Berlinben és Lipcsében a jogi tanulmányok mellett újkori történelmi s esztétikai leckéket hallgat; néhány szépirodalmi kisérlet után, 1873-tól kezdve egészen nemzetgazdasággal foglalkozik, 1878-ban már képviselő, majd szerkesztő, végül egyetemi tanár és akadémiai r. tag lesz. — Még a kezdő poétát, *Endrődi Sándort* (szül. 1850.) is meglepi a vágy, hogy Németországba mehessen s 1868. őszén elkiséri barátját, Láng Lajost. Berlinben és Lipcsében ugyanazon tárgyakat hallgatja, nyelvgyakorlásul szorgalmasan fordítgat s két könyvét Láng Lajos adja ki. Pár év múlva már hírneves költő, de utóbb ő is tanár lesz vidéken, 1891. óta pedig a képviselőház naplószerkesztője lesz s mindhárom irodalmi társaságnak tagja.

Beöthy Zsolt (szül. 1848.) itthon végezte jogi tanulmányait s egyideig a pénzügyminisztériumban vállalt hivatalt, de kora ifjúságától fogva szívesebben foglalkozott szépirodalommal. Sokat utazott külföldön, főképp Olaszországban szépművészeti tanulmányok végett. 1875-ben reáliskolai, majd Greguss halála után az esztétika egyetemi tanára lett. Irodalomtörténeti és esztétikai munkái korán megnyitották előtte az Akadémia s a Kisfaludy-társaság kapuit. A következő évtizedekben egyike lett a legnagyobb hatású irodalmi és tanári vezérférfiaknak.

Alexander Bernát (szül. 1850) a pesti egyetemen kezdett tanulmányait Bánóczival együtt a bécsi, majd a berlini, lipcsei főiskolákon folytatta. 1876-ban ő is tanár lett s Kant-tanulmányaival már ekkor figyelmet keltett; e mellett azonban egész életén át vérbeli ujságíró volt, ki magyar és német nyelven egyforma könnyűséggel s a vezércikktől kezdve minden rovatba nagy készséggel tudott bármiről írni, amit a szerkesztői szükség kivánt. Ez lett utóbb végzete is.

E nemzedékhez tartoznak: *Hoitsy Pál* (szül. 1850), *Marczali Henrik* (szül. 1856) és *Szinnyei József* (szül. 1857) is.

Szinnyei a budapesti egyetemen mint Budenz tanítványa kedvelte meg a nyelvészetet; 1879-ben állami ösztöndíjjal Finnországba ment s gyakorlatilag is megtanulván finnül, utóbb a kolozsvári, majd a budapesti egyetemen a finn-ugor nyelvek tanára lett, s e körbe vágó munkáival európai nevet szerzett.

Hoitsy itthon elvégezvén az egyetemet, 1875—77-ig csillagászati tanulmányok végett megy külföldre, Marczali szintén 1875-től Berlin, majd Párizs és Oxford hírneves történelmi tudósait keresi fel. Hazatérve mindkettő tanár lesz, de Hoitsy csak három évig, mert 1881-ben országgyülési képviselő, majd hírlapíró és szerkesztő lesz s néhány szakmunkával tűnt fel. Marczali előbb gyakorlófőgimnáziumi, majd egyetemi tanár lesz, s történelmi kútfő-tanulmányaival meg régibb és újabb nagy történelmi munkáival legjelesebb történetiróink sorába emelkedik s az Akadémiának is tagja lesz.

Ime csak egy bokrétája s mégis mily jelentős sora a 70-es évektől kezdve egyre hatásosabban működő tudós férfiaknak! Ezek díszes sorába tartozik *Bánóczi József* is (szül. 1849.), ki a pesti egyetemen Horváth Cyrill vezetése alatt kezdett filozófiai tanulmányait az 1870—72. években Bécsben, 73/74-ben a berlini, lipcsei és göttingai egyetemen folytatja, s aztán Párizsba és Londonba is ellátogat. Alig jön haza, kiadja angolból fordítva a filozófia történetét s 1878-ban *Révai*-ról írt irodalomtörténeti munkájával megnyeri az Akadémia pálya-jutalmát s egyúttal taggá is választják, az egyetemen pedig magántanárrá habilitálják a filozófiából. Aztán a Kisfaludy-társaság választja tagjává s megbízza Kisfaludy Károly életrajzának megírásával (1882/3.) Közben (1882.) Alexanderral megindítja a Filozófiai Irók Tárát sok becses fordítással és tanulmánnyal. Ez maradt mindvégig legkedveltebb tanulmányköre. Az Akadémia üléseire szorgalmasan ellátogatott, a reábízott munkát (Emlékbeszéd Greguss Ágost felett, drámai pályamunkák biráló jelentése stb.) lelkiismeretesen elvégezte, de különben egyike volt a leghallgatagabb tagok-

nak. Ritkán s csak nagyon röviden szólalt fel. Vezető szerepre nemcsak itt, de a tanári pályán sem törekedett. Szerénysége megelégedett a tanítóképző intézet igazgatói állásával, bár mindenki tudta, hogy tudományos képzettségénél fogva nagyobbra volna hivatott. De a hasznos munkát ott is megtalálta s a szereplés helyett bő kárpótlást nyert boldog családi körében s tanítványai és kartársai hálás szeretetében.

Engem 1882 óta irodalmi ismeretség, utóbb a legszívesebb barátság fűzött hozzá — haláláig. Utoljára 1926. augusztusában találkoztam vele, midőn ő Grázban, én Mária-Trost mellett nyaraltam. Mikor tudatta, hogy feleségével együtt betegeskedik, siettünk őket meglátogatni. Régi asztmája kínozta, s családja és orvosa sürgetésére kivitték a tartományi kórházba (az egyetemi klinikák mellett), ahol kitünő ápolásban részesült, s vidáman elbeszélgetve sem környezete, sem magunk nem hittük, hogy baja egyre súlyosabbá válik. Az őszi hónapokat Lassnitzhöhén töltötte, ahonnét már elnehezedve tért haza, mégis szinte váratlanul ért halálának híre. Egy félszázadon át kifejtett tudományos és tanügyi működésével sokak becsülését, szerénységével és jó szivével sokak szeretetét vívta ki. Ez a becsülés s ez a szeretet még nagyon sokáig fenn fogja tartani emlékezetét.

A MI ELNÖKÜNK.

Irta: **Kanizsai Dezső** igazgató, a VII. templomkörzet titkára.

Súlyos gyász érte a Bethlen-téri Templomegyesületet és a Pesti Izrael. Hitközség VII. Templomkörzetét népszerü és nagyrabecsült elnökének, illetve alelnökének *Spiegel* Miksa ker. tanácsosnak váratlan elhunytával. A Bethlen-téri Templomegyesület és a körzet az 1929. évi február hó 3-án lelkesedéssel hozott határozatával emelte őt az elnöki székbe. Az egyhangulag és osztatlan örömmel hozott határozat szólt a lelkes, kiváló, a tradicionális hit szellemén nevelt és érlelődött hittestvérnek, kinek munkássága elé a körzet és imaegyesület megkülönböztetett várakozással tekintett.

Spiegel Miksa a régi zsidó otthonnak volt szülöttje, neveltje, ki élete minden útjára és minden cselekedetébe a vallásos érzületnek és istenfélő szellemnek gondolatát vitte magával. Egyszerü ember volt, közvetlen, mindenki számára megtalálható, barátságos, gyors átlátásu, jószivü, világosagyu és nemes érzésü. Önerejéből emelkedett. Mindennapi munkája megbecsülést szerzett és gyümölcsöt termett számára. Megelégedett gazdasági helyzete teljes függetlenséget biztosított neki, kérés nélkül nyujtotta a segítséget, olyan volt, mint a dústermésü fa, munkájának gyümölcsével bősége-

sen táplálva másokat: embereket, intézményeket, a közt egyaránt. Első volt a szerénységben és veretlen bajnoka az áldozatkészségnek. Szive és lelke irgalomból, könyörületből, a megbecsülés és másokon való segítés szálaiból szövődött.

Sudár alakja mélyen érző szivet takart. A zsidóságért élt és halt. A zsidóságot kifinomult erkölcsnek, művészetnek tekintette. Az örökkévaló Istenhez való emelkedésnek útját az áldozatkészség ösvényén kereste. Jósága lelkének becsvágya, öncélusága volt, mely a maga kiegyensúlyozottságát a felebaráti szeretetben érte el.

Elnöki minőségében nem cserélte fel a formát a tartalommal. Elnöki tisztségét nem tekintette dekorumnak. Minden törekvése, elgondolása és akarása a magasabb ethikának és zsidó morálnak sugárbontó prizmáján szürődött. Az emberbaráti érzés bensőséges ünnepét rendezte meg a Peszach alkalmából, ő vetette fel a gondolatát annak, hogy 200 körzeti hittestvér vendégeltessék meg. Mily boldog volt, midőn a vendégül látott hittestvérek ajkán felcsendült ősi dallam a maga lehelletszerű finomságával újból meggyújtotta sok lerombolt családi tűzhely elhamvadt oltárát.

A zsidóság regeneráló-képességét és örök fennmaradását az ősi hagyományokhoz tántoríthatatlan hűséggel kitartó erőkben látta. A Bethlen-téri templomot tórákkal diszítette és a körzeti templomépítés iránti olthatatlan vágya legélénkebb biztosítója volt a körzet templomépítésének.

Spiegel Miksa a hit-, a kereskedelmi és a társadalmi élet terén nemes feladatokat és terheket vállalt magára. Ami benne a legnagyobb volt — a szive — az volt benne a leggyengébb is. A sziv nem birta az iramot és megálljt kiáltott és a becsületes, erőteljes kéz, melyben oly sokszor lobbant meg a zsidóságért áldozó életnek teremtő világossága, örökre ellankadt. Ráborult az örökös csend. Féléves elnöklése a körzet és templomegyesület igéretekkel telt példaadó korszaka. . . .

Blücher József emléke

Szent tűz és akarás hevíték éltedben a szíved,
Gyönge törékeny test s hősök lelke valál,
Törtet az életben, küzd, fárad, harcol az ember,
Küzdtél 's harcoltál embertársaidért.
Kincs és gazdagság sose volt célod s akarásod
Sok-sok ezer gyermek áldja, dicséri neved.

Dr. Grauer Miksa Pál.

VI. RÉSZ:

EMLÉKEK AVARJÁN...

HA NINCS, - AKKOR VEGYEN!

Reich Koppel naplójából...

A napokban elhunyt agg főrabbi utolsó irása a „Zsidó Évkönyv" számára.

Hogy hogy viseli el az ember az öregkort? Én csak arra felelhetek, hogy én hogyan viselem el. 1838-ban születtem Verbón, Nyitramegyében. Apám is, nagyapám is rabbik voltak. Most 91 éves koromban munkával, olvasással, irással töltöm napjaimat, Látóképességem csorbitatlan, szemüveg nélkül el tudom olvasni a legapróbb irást és kézirásom szinte kaligrafikus. Sok ember

Reich Koppel eredeti kézirata 1875-ből.
(*Lagbeomeri derása Behár-szidrából.*)

öregszik meg, de csak nagyon kevesen képesek megőrizni öreg korukban az ifjuság szellemi rugékonyságát. A legnagyobb kegy, amelyben a teremtés részesithet bennünket, az, ha öreg korunkban megőrizhetjük az ifjukori szellemi frisseséget és fürgeséget. Alázatos hódolat és hála a Teremtőmnek, hogy ezt a kegyet nekem juttatta.

Az öregkor testi fogyatkozásai? Akaraterővel legyőzhetők. Hetven esztendővel ezelőtt egy orvos ismerősöm várószobájában olvastam egy német professzor tanulmányát arról, hogy az akaratnak mekkora befolyása van a beteg testre. A tanulmány alapgondolata az volt, hogy az élet és egészség erős akarása legyőzi a beteg testet s kényszeriti normális funkcióinak teljesitésére. Egy beteg, akiben erősen él az akarat, hogy meggyógyuljon, félig már meg is gyógyult. Megszivleltem ezt a tanitást s azóta sohasem vetettem magam alá a törékeny test parancsának. Ez az elv erkölcsileg is mélyen gyökeret vert bennem. A szellemnek kell a testen uralkodnia, mert ha nem igy volna, ha a test a maga alacsony ösztöneivel legyűrné a szellemet, vége volna minden erkölcsnek, vége az erkölcsi világrendnek. A szellemi ifjui frisseség isteni adományán kivül akaratom volt az, amely képessé tett arra, hogy még a legutóbbi időkig szószékre léphettem. Szeretem a munkát. Nyári lakásomra elvittem egy kis házikönyvtárt. Akárcsak a városban, itt is elmerülök a tanulásban, látogatókat fogadok s hitközségem hivatalos lelkészi teendőit is elvégzem. A jó Isten segedelmével az öregkor sem teher.

Róna József: József és a Putifár felesége.

TISZAESZLÁR...

Irta: **MEZEI ERNŐ.**

isztelt szerkesztő uram! Mondhatom, hajszálnyira találta el az én *Achilles-sarkomat*! Szives volt engem arra felszólítani, hogy beszéljem el hosszú és már rég feledésbe ködösödött nyilvános politikai és írói pályafutásomnak valamely olyas élményét vagy tapasztalatát, amely nekem zsidó voltomban, felekezeti helyzetemmel kapcsolatos fellépéseimben a legtöbb elégtételt szerezte s igy nyilvános szereplésemnek kiemelkedően emlékezetes momentumává vált. Ebben a tekintetben sok meggondolás nélkül, választhattam meg a „piéce de resistance" alkalmi témámat. A régmult ködébe fakult biografiai értékü emlékeim közül most is szemszúróan, diadalmasan villan ki az az interpelláció, amelyet képviselői minőségemben és mint a függetlenségi elvnek eléggé notórius harcosa a tiszaeszlári vérvád ügyében Pauler Tivadar akkori igazságügyminiszterhez intéztem. Ugyan a tények külső sorozatában, históriai beállításában ennek az interpellációs vállalkozásomnak jelentősége és hatása bizonyára fogyatékosnak, talán elhibázottnak is tünhetik föl, de személyes értékelésem dolgában, megvallom, mentől későbbi időben gondoltam rá vissza, a tárgyilagos, minden indulattól mentes reflexió visszfényében egyre fölemelőbben, bántó csalódások közepett is megnyugtatóbban hatott önérzetemre. Ugy éreztem, mintha ez a körülmények sugallatából hevenyészett elhatározásom hordaná magán egyéniségem teljes bélyegét.

De vajjon származásomnak, társadalmi osztályozottságomnak zsidó jellegéből dagadt-e ki ez a fokozott önérzetem? Ez a fogas kérdés, amelyre a mai felhősen beborult perspektivából nehéz tiszta és kiegyenlítő feleletet kigombolyitanom. Én még ifjúkorom lelkes illuziókkal telített szakában mint a politikai radikalizmus eszméinek meggyőződéses híve léptem a képviselőházba és megelőző rendszeres publicisztikai működésem minden fázisában úgy fogtam föl az európai közgondolkozásnak és még inkább a magyar néptömegek lelki kulturájának fejlettségét, hogy bennök minden úgynevezett *„zsidókérdés"* mérge szétporlott és az emancipáció törvényesítése óta támadt új rétegekből holmi örökölt előitéletek elválasztó ereje végképp kiszikkadt. (Itt talán nem árt megjegyezni, hogy velemszületett nagyothallásom a társadalmi környezetből nyerhető benyomásoktól is nagy mértékben elszigetelt.) A parlamentben Istóczy Győző már megeregetett ugyan amolyan zsidóellenes förmedvényeket, amiket azonban a politikai közönség szélesebb köreiben is mulatságos kuriozumoknak, hóbortos különcködésnek tekintettek. Onody Géza, a tiszaeszlári kerület akkori képviselője az ülésszak egyik utolsó ülésének nyári forróságában megkockáztatta azt is, hogy Solymossy Eszter rejtélyes eltünését és a zsidóellenes vérvádnak a faluban terjedő legendáját sustorgó raké-

taként a Ház fülledt levegőjébe dobja. Még élénk képpé serken föl emlékezetemben, ahogyan a mesélő képviselőnek darabos, inkább feszélyezett, mint elszánt előadása közben Irányi Dániel felugrott ülőhelyéről és megvető kézmozdulattal otthagyta az üléstermet. Az átellenes padok felől meg úgy láttam, hogy Somssich Pál, a parlament egyik legrégibb és legtekintélyesebb, amellett konzervativ szellemü tagja nagyon bosszús kifejezéssel fordította el arcát. Mikor a Ház nyári pihenőre szétoszlott, úgy gondoltuk, a sületlen rakétának minden szítogatás és felfújás ellenére utolsó rosszillatú párázata is elenyészett. Jóformán izléstelenségnek tünt volna fel az útszéli babonaságnak egyes rikitó jelenségeit a zsidó érzékenység túlzott visszahatásaival kisérgetni.

Hajh de milyen más politikai képcsoport és társadalmi freskófestészet színeződött végig az ország közéleti felületén akkoráig, amikor a szokásos őszvégi terminus szerint a parlament új ülésszakára egybegyült.

Künn egyes vidéki gócpontok elmaradtabb közönségében és a modern gazdasági versengés éles levegőjéhez még hozzá nem törődött patriarkális érdekkörökben hirtelen erős lobbot vetett a zsidóellenes indulatok lappangó szikrája. A sajtó, amely akkor kezdette a véleménypropaganda és a közönségtoborzás módszereit általánosabb arányokban kifejteni, élelmesebb részében kiszimatolta itt a nagyszerű alkalmat, hogy mindennapi új szenzációk ingerével, a hirlaptudósítói lelemény raffinált koholmányaival a közönség felizgult kiváncsiságát folyton ébren tartsa, népszerüségének gyökérszálait mélyebb és tartósabb rétegeken kötözze. Talán először tanultuk meg ezuttal magyar földön a sajtó agitácionális hatalmának, tömeghangulatokat forraló szervezett befolyásának árnyoldalait is megismerni.

Mit tagadjam, én magam ebben az áradatban egész postakötegekben kaptam minden vidékről leveleket zsidó iróiknak ádáz hangulatkitöréseivel, telve keserü szemrehányásokkal: hogyan lehet zsidó képviselőknek, publicistáknak nyugodtan eltürniök az ily ostoba mesék és gyalázatos rágalmak állandó világbakürtölését. Ezt a méltatlankodást önmagában véve nagyon igazoltnak véltem. De az ügyről való felfogásomban valamelyes felekezeti szempontoknak semmi szerepök nem volt, megtámadott zsidó érdek, a szorongatott zsidó közösség hivatásos védelme egyáltalán nem izgatott. Annál inkább voltam elképedve a legavultabb középkori babonának hirtelen járványos elterjedésén. Hogy pókhálós társadalmi zugokban zsidóellenes feszültségek szövevényei még folyton dohosodnak: ezt ugyan eleve is elképzelhettem és tudtam is. De éreznem kellett, hogy a naiv illuziók szines fátyla, amely szemem előtt a magyar társadalom felsőbb értelmiségi rétegeződését beborította, széles repedésen láttatja a valóságok visszataszító részleteit. Valami olyas kiábrándulás lepett meg, mint amikor a nápolyi tengeröből büvöletes kék vize fölé épített *akvarium* gépszerkezete a felszin bájosan fodrozódó hullámai alatt a mélyebb áramlatok borzalmait villogtatta szemeimbe, láttam az óriás rákokat, örökkön nyiszáló ollóikkal, láttam a töméntelen polipfajtát, ahogy kavargó csápjaikkal a játszi hullámverést förtelemmé zavarták, amelyből a

legfurcsább alakzatok kunkorodtak elő. De akárhogy csodálkoztam a tiszaeszlári fantázia kicsapongásain, szubjektiv zsidó érzékenységnek kisértése nem motoszkált benne. Igazában az antisemitaság nézőpontjából csodálkoztam legjobban, hogy lehetett számbavehető, sőt a nyilvános vagy hivatalos felelősség erkölcsi mértékével is terhelt tényezőknek éppen a vérvádnak, ennek a leghihetetlenebb és legvészesebb rémmesének őskori mocsarába belesüppedniök. Ezt a feltevést, amely a nemzetnek hirnevét az európai kritikában közvetlenül rongálta, mint magyar hazafi elbirhatatlannak véltem.

Anélkül, hogy bárkit kérdeztem, bárkivel akár szükebb egyéni körömből, akár a hivatalos helyzetüknél fogva érdekelt személyiségek közül értekeztem volna, az ülésszak legelején bejelentettem, hogy az igazságügyminiszterhez interpellációt fogok intézni. Nos, hogy kiléptem a teljesen magányos lelkiismereti tépelődés körzetéből, nyomban olyan robbanó bomba süvített ki belőle, amely levegőbe röpíthette nemcsak közéleti helyzetemnek, de még privát rendezkedésemnek összes támasztó oszlopait is.

Mindenekelőtt aggasztó dilemmákba sodort már saját pártomhoz való viszonyomban. Pedig ezt a viszonyt abban az időben (dacára annak, hogy egyéni feszélyezettségemnél fogva nem nagyon ápolhattam a közkeletü pajtáskodás és *klubbeli* fraternizálás kapcsolatait) némi glóriás sugárzás ragyogta be. Az előző ülésszak végén mondottam el beszédemet *az önálló* hadseregről, amely a függetlenségi pártból szembetünően nagy hatást váltott ki. Kossuth Lajos ehhez a beszédhez külön üdvözletet küldött és Helfyhez irott levelében magasztalóan említette meg.

Tehát amikor a párt tagjai tudomást nyertek bejelentésemről, baráti jóakarattal voltak rajta, hogy veszedelmes szándékomat leszereljék. Különösen Polónyi Géza, akkor már a párt tüzesen fénylő csillagzata a szó és írás réábeszélő kedvességeivel is ismételten oktatgatott, hogy ha a közhangulat ellenére interpellációs merényletemet mégis elkövetném, nem értékelhetnének többé úgy, mint a párt parlamenti feladatainak egyik hivatott tolmácsát. De különösen nehezemre esett a párt elnökének, Mocsáry Lajosnak komoly figyelmeztetése, hogy ebben az országos izgalmakkal terhes ügyben nem szabad a párt kimondott hozzájárulása nélkül, puszta egyéni improvizációknak helyet engednem. Ő vele szemben nemcsak a pártelnök tekintélye a maga igazolt és természetes nyilvánulásával nyügözött. Hozzá hirlapirói pályám kezdő sikereitől politikai jellemének a nyilvánosság versengéseiben mindenkor férfiasan büszke magatartása, valamint értelmének átfogó és egyenletes világossága, benső rokonszenv és folyton erősbödő kölcsönös barátság szálaival fűztek. De a megtett bejelentés után úgy fogtam föl kötelességemet az országos közönség irányában, amelynek ősi igazságérzékét kivántam fölkelteni, hogy párttaktikai kétségektől befolyásolt cenzurának alá nem vethetem magam. Magam sem tekintettem többé magamat a pártfegyelem kötelezett növendékének.

De a lelki disszonanciának még élesebb nyilalása járta át valómat, amikor nyomban interpellációs bejelentésem közhirrététele után a zsidóságnak úgymondott vezető és irányadó köreiből az ideges nyug-

talanságnak és ellentmondó türelmetlenségnek fuvallatai csapkodtak felém. Ezt a hangulatáramlatot tapasztaltam mindjárt zsidó vallású képviselőtársaim részéről. Még az utolsó napon is megkisérelte az *Országos Izraelita Iroda* vezetősége,, hogy a vérvád képtelenségeinek visszautasitását és általában a zsidók védelmét teljesen a keresztény képviselőtársakra kell hagyni: ez volt előszeretettel hajtogatott tételük különösen azoknak, akik az emancipációs egyenlőség révén és vagyonbeli előnyeik lajtorjáján gyorsan a hivatalos kitüntetések, társadalmi rangok és cimzések diszes ivezetére kapaszkodtak fel. No de erről kár is beszélni. Mint már megjegyeztem, én lényemnek zsidó vonatkozásait illetőleg eleve sebezhetetlen bőrünek, tompult fülemtől ólmossá vált jobb sarkomig a Styx folyóba mártottnak éreztem magam.

* * *

Igy jött el ködös, szürke, erősen csepergő novemberi délelőttön interpellációmnak kitüzött órája. Amilyen drámai mozgalmasság zajlott megelőzően körültem, bizony a meggyőződés kemény páncélja sem vértezhetett a teljes elszigeteltség és a kikerülhetlen félreértések látomásai ellenében. Még a parlamenti közönség, a magyar értelmiség ilyes válogatott képviselete irányában ujra és ujra felzaklatott a kérdés: szabad-e, lehet-e ezt az aktiv beállitásukat a vérvád bohózatos hajszájába csak egy pillanatig is komolyan vennem? Hihetetlennek tünt fel előttem, hogy csak egy is akadhatna közülök, aki a tiszaeszlári dajkacsacsogást és babagügyögést jóhiszemüen, igazságkeresőn komoly vizsgálatot, tárgyilagos számbavételt követelő jelenségnek tartaná. Lehetetlenségnek, hogy még a legtompultabb érzéküeket is nem inkább a világraszóló botránynak, az országos szégyennek lelkiismereti terhe nyomja; amikor ártatlan és az élet legalantibb nyomoruságaiban vergődő koldus zsidókat birói szervezetek, hatósági tekintélyek barbár elfogultságuk kegyetlen próbáinak veti alá.

A parlamenti folyosón való csendes várakozás közben is a valószinütlenségnek, meseszerűen fantasztikusnak atmoszférája szürődött bele harcias elszántságomba. Szinte úgy rémlett, mintha Solymossy Eszternek az ucca felbukó sarából a borult ég felé kiáltozó vére hullana ott künn vissza fakult szürkeséggel az unalmas esőzésben.

Mindegy. Alea jacta est.

Ahogy a sovány formális napirend lemorzsolása után jó Péchy Tamásnak házelnöki csengettyüje jelezte, hogy rajtam a sor, pártbeli okkupációs szélbali ülésemről talpra ugrottam. Ami legelőször szemembe tünt, az a kormánypárti padoknak fenomenális üressége volt. Ezt ugyan egyszerüen lehetett magyarázni abból a körülményből, hogy még csak az ülésszak bevezető üléseit róttuk és a Pató Pál-féle kényelmesebb mamelukság az én szenzációs vitézkedésemet nem tarthatta elégséges oknak a sietős bevonulásra. De megvallom, nem tartózkodhattam némi gyanakodástól sem. Mert az előbbi ülésszak végén az önálló hadsereg elvét sarkalatos nemzeti leszögezett beszédem óta buzgó kormánypárti gárdisták kelletlenkedve környékezték még véletlen folyosói tereferéimet is. — — — (Nem szólva arról, hogy felette

érdes publicista birálataim Tisza Kálmán államférfiui egyéniségéről, kivált a nagy fuziós átváltozás napjairól, régtől élesedő ingerültséget szított k ellenem.)

Szorosan egymás mellé huzódva láttam néhányat, akik már azelőtt Istóczy dühöngéseinek állandó mentegetéseivel árulták el valódi érzelmeiket. Közöttük pártombelieket, akik az ideges kiváncsiság fanyar tekinteteivel méregettek. Szokásom szerint felette halkan kezdtem, mint aki a Ház akusztikájának saját hangomhoz való rejtelmes illeszkedésébe még kevéssé voltam beavatva. A türelmetlen unszolásokra lázas hevületre tüzeltem hangomat, szónoklásom mint a megáradt hegyi patak zúgva, dörögve a közte beékelt sziklákon tajtékosan, szétloccsanva rohant előre. De ösztönös biztossággal tudtam, hogy a patak kavicsos fenekéről még a vizek erősebb, mélyebb hullámverésén át is a meggyőződés átlátszó tisztasága és következetes folyamatossága világol fel. A Ház arculata mondatról mondatra mindinkább a néma álmélkodás vonását öltötte fel. Viszont én a leckéztetés kissé fölényes tónusáig ragadtattam magamat. A tiszaeszlári vizsgálat egy-két viszszás adatának felsorolása után akképp aposztrofáltam a Ház tagjait, vajjon nem tanulták-e meg a legsötétebb századok emlékezetéből, hogy éppen a felekezeti ritusok és szertartások olykor kicsinyes különbségén milyen őrületes gyanakvásokat és gyilkos gyülölségeket élesztettek emberek tömegek, nemzetek között. És kérdeztem, hogy a 19. század magyar vezető társaságában sem ismernék a megöregedett Voltaire felséges e kölcsi példáját, amikor hasonlithatatlan szellemi erőfeszités áldozatával és világra szóló kitartás győzelmes munkájával megvédte a protestáns francia parasztok igazát, akiket francia törvényszékek hasonló vérvádbeli veszettségek következésében halálra üldöztek.

Beszédemnek ennél a részleténél következett be egy meglepő, a hatást illusztráló mozzanat, — Tisza Kálmán, aki mint máskor szokta, látszólag közömbösen ült kurulisi székében, mellesleg jegyzeteit forgatva, mintha egyébbel foglalkoznék, akkorában erősen bicegő lábával nagyot lendült ki a Ház közepére és három lépésnyire tőlem mereven megállva hallgatta retorikám további felcsigázását.

Erre a szembesitésre nem is hagyott alább szónoklásom szenvedélyessé vált üteme. Ahogy a szubjektiv célzatu kifakadásaimmal bélyegeztem meg a tiszaeszlári bődület körül elhatalmasodott népbolonditó „demagógiát“, a személyes csalódás és kiábrándulás és ezekkel egyben a nemzeti büszkeség hurját pengettem meg. Azt kelljen-e hinnem, hogy mig a nemesi kiváltságok uralma alatt a régebb országgyüléseken a magyar szabadelvüség dicsősége virágzott ki, talán épen a demokratikus rétegek azóta bekövetkezett térfoglalásával köszöntött-e ránk az uri önkénynek és a brutális erőszaknak reneszánsza, hajnalodása.

Ebben a szólamban hangzott ki interpellációm végső akkordja. Felolvastam rá az igazságügyminiszterhez intézett kérdéseimnek erélyesen fogalmazott szövegét. A csendes megilletődés közepett hozzám lépett Bossányi, gödöllői képviselő, akit a kormánypártban az anti-

szemitizmus benső szövetségesének ismertek, üdvözölve: „Szép volt-igy kell beszélni!“ Csodálkozásomra Onody Géza, kit általában a tisza-eszlári hercehurca főintrikusának tartottak, meghatva szorongatta kezemet. És távozásomkor a folyosón jobbról, balról ismételgették, hogy ez a beszéd parlamenti felülkerekedésemnek bizonysága marad.

Ma is sajnálhatom, hogy akkor a hirlapok még nem kommentálhatták a hirlapi referádákat gyorsfényképészeti ábrázolatokkal, amiнők ma oly közkedveltek. Beillett volna az ily képbeli megrögzités az öreg Tisza Kálmánnak felvillanyozott mozdulatához, ahogy ezt fentebb megvázoltam.

* * *

Interpellációmnak drámai megindulásokban jelentkezett hatása bezzeg hamar párolgott el. Ahogy ujra mutatkoztam a képviselőházban, az irányomban mindig jóakaratu elvbarátaim is kedélyes gúnynyal szólongattak: *Hogy vagy, vad makkabeus*? És kevés nap multán Istóczy időszakos folyóiratában olyan diszkrét célzásokat lehetett olvasnom, hogy a „*Kagalnak*“, az összzsidóság valami mindenüvé szétágazó és minden népet behálózó összeesküvésének, amely szüntelen aknafurással a zsidó világhatalom biztosítására törekszik, ennek az ördögi cinkosságnak volnék magyarországi főmegbızottja, ak. számlálatlan vesztegetésre szánt milliókkal tarsolyában a tiszaeszlári förtelem kiderítése után is ime folytatja a magyar társadalom ellentállóképességének szétzüllesztését szegélyzett szélbali ultrahazafiságának takarója alatt. Mert ez a rettenetes vérbe szüremlett, eltörölhetetlen zsidó szolidaritás. Elhiszik-e ma, hogy akadtak, akik klubbeli fülkékben, kávéházi szeparékban ezt a felduzzasztott agyrémet szines variációkban kolportálták. Hencidától Boncidáig, miskolci választókerületemből a piripócsi kortes lebujokig. Nemcsak akadtak, mint felzavart hangyabólyok izegtek nyüzsögtek is körültem. Talán kéjelegtem is eleinte abban a képzeletben, hogy egy titkos, bujósdi *Napoleont* sejtenek bennem, ki enyves kezekkel, hosszú újjakkal zsebel be nagy birodalmakat és csempészüzletekkel szerzi meg a világhódító felsőbbséget. Azután persze darab ideig még eltünődhettem, hová lett a Styxből merített immunitásom minden agitácionális orvmerénylet ellen. Mert egyszerre éreznem kellett Achillessarkomat, amely hasgató felsajdulásaival felette tántorgóvá torzította járásomat jó szándékokkal követett közpályámon — és éppen a hazug *zsidó szolidaritás* elémhányt omlatag rögeivel gyorsan el is buktatott rajta.

A nyiregyházi zsidó temető.

Irta: **Dr. Bernstein Béla** nyiregyházai főrabbi.

ikor nemrégiben hitközségem történetének megirásával foglalkoztam, természetszerüleg sorra került a minden hitközség életében oly fontos kiegészitő rész, *a temető is.* Kerestem ott a csendes lakók otthonában, ki a legrégibb köztük és csak 1855-ből találtam olvasható sirkövet. Ez volt tehát a kiinduló pont, mely azt mutatta, hogy már tiz évvel a hitközség önálló alakulása előtt volt temetője. Chevra Kadisán 73 éves, szintén koraibb keletkezésü, mint a hitközség, de amint rájöttem, még ez sem jelenti az igazi kezdetet. Hisz tudjuk a zsidóság történetéből, hogy őseink mindenütt, ahova kerültek, ahol akár kicsiny kis községbe összeverődtek és ahol számithattak arra, hogy ott is maradnak, legelőször is arra gondoltak, hogy az ő drága halottaikat befogadó temetőt szerezzenek, előbb, mintsem templomot az élők időleges egyesitésére létesithettek. Igy volt ez *Nyiregyházán* is.

Nyiregyháza városa fiatal, csak száz éves mult, a benne élő zsidók községe még fiatalabb, önállósága csak 1866-ban kezdődött. De voltak már előbb is zsidók itt, ha kis számban is. Persze 1840 előtt nem telepedhettek itt meg, mert csak az 1849: 29. tc. nyitotta meg országszerte a városok kapuit a zsidóknak. Igy volt ez Nyiregyházán is. Ezt a tényt bizonyitja épp a temető története. Mert a város levéltárában megvan az a folyamodvány, melyben öt zsidó lakós 1843-ben kéri, hogy adjon nekik a nemes város temetőnek való helyet. Ez az érdekes okirat, melyre figyelmemet hitközségem érdemes tagja, Sándor Márk ur hivta fel, egész terjedelmében igy szól:

„Nemes Választott Közönség! Az 1840, 29-iki törv. cikk nyomán a Nemes Város lakosai közé bevétetvén és ugy a saját, mint még helyben megtelepülhető hitsorsosaink élete a Mindenható Isten szent akaratjától függvén: — alázatos tisztelettel leborulva a Nemes Választott Közönség kegyes szine előtt esedezünk, hogy részünkre egy temető helyet kimutatni kegyesen méltóztassék. Alázatos mély tisztelettel maradunk

Nyiregyházán, 1843 k. évi Sept. 22-én

a Nemes Választott Közönségnek alázatos tisztelő szolgái

Stern Emánuel
Mandel Jónás
Goldstein Dávid
Lusztig Bernát
Klein Salamon
helybeli Izraelita lakosok.

A nemes Választott közönség, vagyis a város képviselőinek közgyülése még aznap letárgyalta a kérvényt és minden akadékoskodás nélkül teljesiti is a kérést, elhatározván, hogy „az Izraeliták számára temető helyül a nyugati temető éjszaki oldalával mesgyés pástból 100 ☐ ölnyi térföld azon lehetőleg hasonló szélességbe lemérve körülárkoltatással határoz-

tatik kimutattatni." Ez a hely a másvallásuak temetője, a most már megszünt vasut melletti temető területéből lett volna kihasítandó, a többiektől egy árokkal elválasztva. A városi képviselők — úgy látszik — nem irtóztak a zsidó halottak szomszédságától, de azért mégsem lett ez a türelmes határozat így végrehajtva.

Szeptember 29-én a Tanács tárgyalja a Közönség határozatát és azt az észrevételt teszi hozzá, hogy „mielőtt a Tanács e tárgyhoz érdemileg szólna, az e felőli tanácskozás és a helynek kimutatása vegyes küldöttségre bizatik, a Tanács részéről Kapitány úr elnöklete alatt nztes Blahunka János, Kralovszky András, Bodnár Antal Tanácsnokok és Juhász Mihály tiszti gyám gondnok kineveztetnek."

Ezzel azonban nem lett az ügy elintézve. A nyiregyházi zsidók kapnak ugyan hamarosan temetőhelyet de nem ott, ahova a képviselet gondolta. Meglehet, hogy közben a zsidók tárgyaltak a Tanáccsal vagy a kiküldött bizottsággal, mert 1843, október 30-iki közgyülésen „a Polgármester bejelenti, hogy az e tárgyban megbizott küldöttség az Izraeliták számára temetkező helyül *az erdő nyugat-északi — az ujj szőlők szegletével majdnem által ellenben levő oldalán* 7 öll szélességü 14 öll hosszúságu igy tehát 98 négyszögöllü terjedelmü földet jelölt ki — mely nekik által adatván, fogadták, hogy mielőbb körül árkoltatják." Ez a hely pedig nem a másvallásuak temetője mellett volt, hanem egész másutt, a város ellenkező oldalán, ott ahol még ma is, jóval megnövekedve, a zsidó temető van.

Ezt a bejelentést a közgyülés tudomásul veszi és miután a Tanács nov. 6-iki ülésében azt az észrevételt fűzi hozzá, hogy „a kijelölés természetesen ugy értetődik, hogy a tulajdoni jog a Város részéről feltartatott, mit a Jegyző könyvbe is szükséges megemliteni", ezzel a zsidó lakósok oly fontos kérése véglegesen és kedvezően intéztetett el. Azóta ott az erdő mellett levő szépen rendezett temetőben egyesülnek a zsidók halottai és csak ez év május havában adott a város ujból 604 □ öl területet a Szent-Egyletnek, hogy egész az országutig kibővitve igen szép és maradandó cementkeritéssel vehesse körül az egész temetőt. Ez meg is történt és hangosan hirdeti azt a mély kegyeletet, mellyel a zsidók elhunytjaik iránt mindenha viseltettek és mely ma is a legnagyobb áldozatra kész, hogy „az élet házát" az örök élet csendes és drága otthonát minden időkre biztositsa.

NYUGATON — KELETEN.*)

Irta : Dr. Blum Ödön ny. min. tanácsos.

A „Zsidó Évkönyv“, mult évi kötetében ismertetett utam további folyamán egy decemberi reggelen éppen szombati napon Gibraltárból Tan erbe érkeztem.

Nem tudom, hogy volt, nyomoztam, mert bizony azóta eltelt már vagy husz esztendő, de akkor még Tangernek nem volt kikötője.

A várost környező tenger sekélyes. sziklás volt, ugyhogy a parttól körülbelül két-három kilométernyire vetett horgonyt a hajónk.

Mikor a hajó már állott, akkor körülbelül vagy száz sajka vette körül és azokról az evező sajkások mindenféle európai nyelv egyes szótagjait kiabálták felénk, illetve csak felém, mert az egyedüli utas én voltam.

Nem is tudtam volna az artikulálatlan hangokból kivenni, hogy mit akarnak a sok sajkások, csak a hajó tisztjei magyarázták, hogy olasz, spanyol, francia és német nyelven ajánlják fel szolgálataikat, csak arab nyelven nem. De ez a német, olasz stb. nyelv is oly módon van kiejtve, hogy azt senki sem ismeri fel.

A hullámzó tengeren hajónk folyton himbálódzott és bizony nagy aggódás közepette léptem a hajó lépcsőjére, hogy leszállva a tengerpartig egy sajkába beleülhessek. Szándékom nem egészen sikerült, mert a beülés helyett a negyedik-ötödik lépcsőről csak ugy belepottyantam az egyik sajkába és igy módom sem volt válogatni az ajánlattevők közül, hanem ki voltam szolgáltatva annak,akinek sajkájába beleestem.

Most következett utam legnehezebb része. A partig való 2-3 kilométer távolságot az erősen hullámzó tengeren bizony szorongó érzéssel tettem meg. Csónakunkat a hullámok ugy verdesték, hogy hol elől, hol hátul állott tótágast. Engem egy arab az ölében tartott, hogy ki ne essem, körülöttem pedig tizhusz üres csónak lesett rám, hogy mikor fogok a tengerbe esni, hogy kimenthessenek.

Végre mégis partot értünk. Nagynehezen megalkudtam a csónaktulajdonossal, oly módon, hogy sem ő nem értette meg, amit én mondok, sem pedig ő nem értette, amit ő mond. De az univerzális spanyol pénz kölcsönösen megértetett bennünket.

Kiszálltam. Lehetett nyolc óra reggel. De akkor még a déli tájak szokása szerint az egész város mély nyugalomban volt. Minden ház csendes. A piacon levő egy-két üzlet zárva és csak egy-két kis burnuszos gyerek ólálkodott és játszadozott egy piacszerü téren.

Mihelyt engem, idegent megláttak, ugyanazzal a nyelvi zagyvalékkal kezdtek velem beszélgetni, mint azt a sajkások tették. De itt már nem voltak közelemben a hajó tisztjei és nem tudtuk magunkat megértetni. Elszóródtak mellőlem, miután baksist nem kaptak.

De uj és uj csoport gyermekek jöttek,mig végre eggyel meg tudtam értetni magamat, hogy a zsidó templomba akarok menni, mert tudom azt, hogy Tangerben sok zsidó lakik.

A kis arab kölyök megvetéssel nézett végig rajtam, de azért jó borravaló fejében hajlandó volt elvezetni.

Hepehupás szük, sötét uccákon vezetett és már kezdtem bizalmatlan lenni vezetőmmel szemben, mikor végre távolról egy nagyobb épületre mutatott, jelezni akarván, hogy ez a zsidó templom, de közeledni oda nem akart. Kifizettem és mentem a templom felé. Egy kevés habozás után beléptem, de

---

*) Az érdekes utiemlék I. része a *Zsidó Évkönyv* mult évi kötetében jelent meg.

lábam már a küszöbön gyökeret vert.

Egy csodálatos kép tárult szemeim elé. Azt hittem, álmodok. Régi Velasquez-képek emlékei umultak meg lelki szemeim előtt. Mintha régi, hatalmas spanyol grandok gyülekezetébe léptem volna. Mindenki aki a templomban volt, fekete bársony, selyemmel diszitett kabátban, fekete selyemharisnya; lakkcsattos félcipőben; bársony fekete selyem háromszegletü kalapban ült. Soknak kabátgallérja és kabátjának ujjai drága csipkékkel voltak diszitve. Ünnepélyes csend honolt a templomban. Az arcokat magasztos áhítat töltötte el, melyet csak egy percre az én megjelenésem zavart meg.

Egyik hivő felállott és felém közeledett. Ékes, dallamos spanyol nyelven, melyből latin és francia ismereteim folytán egyes szavakat meg is értettem, kérdezte, hogy mit akarok. Megmagyaráztam neki, hogy én is zsidó vagyok és csak egy rövid imát akarok elmondani.

Leültettek. Egy imakönyvet adtak, melyből alig tudtam imádkozni, mert berendezése és sorrendje nem olyan, mint amilyent mi használunk, de a templom berendezése és a szertartás is idegenszerü volt. Nem akarom azt tüzetesen leirni, hisz már annyian megtették több szakértelemmel és megfigyeléssel, mint én tehetném, csak még azt akarom megemliteni, hogy eltávoztomkor a régi zsidó erények, a vendégszeretet élénken megnyilvánult, mert tízen-húszan ajánlották fel vendégszeretetüket. Én azonban szivélyesen elbúcsúztam tőlük é mentem tovább a városba.

Másnap vasárnap nagy vásár volt a városban. És mikor én azon szétnéztem, az iparosok és különösen a sárgarézművesek közt nagyon sok burnuszos és turbános arabot találtam, kik ismerősként köszöntöttek és nekem kezüket is nyujtották. És akkor ismertem meg őket, hogy ezek az én tegnapi zsidó testvéreim, kik ma, a hétköznapon, a befogadó új hazájuknak ruházatát viselik, hogy ne lássanak elkülönítetteknek ; de ünnepnapokon régi hazájuk, őseik nemzeti viseletét öltik fel, hogy visszaidézék lelkükben azokat a boldog időket, mikor még az örökké mosolygó egü, örökké zöld, örökké dallamos spanyol földön boldogok voltak.

Mégis azt a vádat koholják ellenünk, hogy mi nem tudjuk szeretni azt a földet, mely védelmet, megélhetést, hazát nyujtott nekünk. Lelkünkben ég a múlt emléke, de az nem zárja ki azt a rajongó szerelmet, melyet az a föld kelt szivünkben, mely befogadott, mely ápol és eltakar.

Végigjártam az én tangeri zsidó iparosaimat. Egyiktől vettem is egy sárgaréz nagy tálat, melyet kézben vittem a Kanári-szigetekre, Casablancába és haza Budapestre.

Most is itt díszíti szobám falát és mikor pár órával előbb rátekintettem, ez a tál sugallta belém azokat az emlékeket, melyeket itt közlök.

Három napig időztem Tangerben. Sok kalandon estem át, melyeket, ha alkalmam lesz, meg is elevenítek.

Ötszázéves véres emlék.

Irta: Dr. BÜCHLER SÁNDOR keszthelyi főrabbi, a Pázmány Péter-tudományegyetem magántanára.

z oxfordi Bodleiana könyvtár megbecsülhetetlen kincsei közt hónapokkal ezelőtt vékony pergamentfüzetet forgattam, a jelzési szám rajta 2206. Lapjai a XVI. század nagy „*stádlán*“-jának, Rosheim Joselmann emlékezéseit tartalmazzák. Bennük a magyar zsidókat valaha súlyosan érintő esemény is olvasható, minek az idén van *félezredik évfordulója.* A szomoru történet előadását igy vezeti be a kora zsidóságának hűséges gondviselője, ki szerencsétlen testvérei jajszavát a mélységekből császári palotába továbbitotta és aki az ütött sebek gyógyitásán mindig odaadóan fáradozott:

חשכת רפט ותפשו קהתי פ׳ג׳כג׳ן לו כפשות אכש׳ם ונש׳ם
נע׳ר׳ ונערוח קדשו השם עד על׳לה שקר

A 289. *esztendőben bebörtönözték a bazini martirokat,* 36 *személyt; férfiak és nők, fiuk és leányok szentelték meg Isten nevét hamis vád következtében.*

Az uj héber nyelv a vértanukat, mint ahogy ebben a feljegyzésben is, *szenteknek* nevezi és ilyenek voltak, a szentség fogalmát teljesen kimeritik, kik *1529 május 21-én,* a zsidó Kis számitás szerint *289 sziván hó 13-án* életüktől fosztattak meg Bazinban: erkölcsükben szeplőtlenül tiszták, magas ideáljaikért meghalni tudók, fenséges maguktartásával példaadók. Rosheim Joselmann rövid tudósitását a történetkutatás századok mulva latin, német és héber kútfőkkel egészítette ki, melyek együttesen megvilágitani képesek a pozsonymegyei mezővárosban lejátszódott tragédiát. Utóbbiak a nevét is közlik a legtöbbjének, kiket két évvel a mohácsi csata után pünkösdöt követő pénteken a lángoknak dobott martalékul az elvetemült gonoszság, ahogy ez egykoru röpirat elbeszéli: auf einem weysen placz gefuert worden, auf ein feuer geseczt und zu pulver verprennt. A bazini népitélet áldozatai — mert nem rendes törvényes biróság itélkezett fölöttük — kik a zsidóság hősi tábláján megörökitést érdemelnek, a következők voltak:

Kóhén Pinechász Chizkijá Sálom fia, felesége *Debóra* és *leányuk; Kóhén Jákob* Juda fia; *Lévi Izsák* Ickuthick fia, felesége *Gutl* Ábrahám leánya, valamint *unokájuk Kóhén Mózes* Jákob fia; *Lévi Dávid* Sámuel fia; *Jákob* Áver fia, felesége *Zulejka* Sábátij leánya és *két fiuk; Jóna* Zechárjá fia, felesége *Debóra,* Mózes leánya és *két fiuk; Jákob* a martir Jóna fia, felesége *Ráchel* a tudós Izsák leánya és *leányaik; Benjamin* a tudós Márdocháj fia, felesége *Jcheved* Náchmán leánya és *vejük; Eliezer* Izsák fia, felesége *Chána* a martir Benjámin leánya.

Sorukban fokozott glóriára tarthat számot a *Kóhén Mózes gyermek*, Jákob fia, *aki kicsiny bajtársaival önként futott a tűzbe*, hogy osztozkodjék az idősek keserves sorsában. A meggyőződés és családi szeretet mily csodás ereje árad ki határozottságukból. Csak szentek nevelhették ezt a nemzedéket, mely igazainak tudatában rajongó hittel, ellágyulás nélkül nézett szembe a halálnak. Kóhén Mózes és fiatal barátai a bármicvá korban lehettek, a leánykák is tizenhárom év körül, mert *Ferenc és Farkas bazini és szentgyörgyi grófok* megkegyelmeztek a tiz éven aluli gyermekeknek, akiket a polgárok kiosztottak maguk közt és megkeresztelték.

Drámairó feldolgozására kivánkozhatik a különös eset, hogy éppen azon a napon (feria sexta post festum penthecostes), midőn a bazini „szentek" kilehelték lelküket, Báthory István nádor Budáról rendeletet küldött, hogy a bazini zsidókat, kiknek elfogatásáról és megkinzásáról *Mandel országos zsidó prefektus* tett panaszt, se személyükben, se javukban kárvallás ne érje, hanem ügyük terjesztessék *Ferdinánd király elé, mert a magyarországi zsidók egyedül a király hatalma és juriszdikciója* alá tartoznak. *Secus non facturi* szavakkal végződik a parancs, mely azonban a messzeségben elhaló harangkongás volt. Közben ugyanis másként cselekedtek a zsidók életére s javaira tört bazini s szentgyörgyi grófok, akik úgyszintén aljas indulatu, a zsidóknál eladósodott pozsonyi polgárok a vérvád kieszelésével kötelezettségeiktől szabadultak meg. Mire Báthory rendeletét kézbesítették, a máglya tüze már teljesen kiirtotta a bazini zsidó gyülekezetet (in Bazin combusti et penitus eradicati). Nem alaptalan feltevés, hogy ha idejében jut el a levél a cimzettekhez, akkor se tudta volna feltartóztatni a grófok sötét szándékának kivitelét. A királyi tekintély a török győzelmektől porba sújtott országban gyönge volt, a magyar trónt csak az imént elfoglalt *Habsburg* inkább arra vigyázott, hogy megnyerje a befolyásos főnemesek rokonszenvét, semhogy akaratuk ellenére harminchat ártatlan zsidó megvédésével eljátszsza azt. Emellett szól, hogy a grófoknak és büntársaiknak nemcsak bántódásuk nem esett, hanem az udvartól még megrovást se kaptak az elkövetett embertelenségért.

A zsidók láb alól eltevésének inditó okát elárulja az az egy évvel később megfogalmazott levél is, mely Nagyszombat várost tudósitja, hogy a *Bazinban elégetett Jákob* fia — a martirok listájában hármat találunk ezen a néven — királyi meghagyással atyja s nagyatyja adósainak lajstromát követeli. Feleljék neki — evvel oktatja ki Kis Rómát, — hogy az a jog áll fenn az országban, hogy akit fejvesztésre itélnek, elveszti ingóságait és fekvő jószágait, tehát helytelenül, az ország kiváltsága jogába ütközően folyamodott a királyhoz az örökös. Az ostoba vád csak eszköz volt a lelkiismeretlen grófok s polgárok számára, hogy a zsidókkal együtt megsemmisitették adósságaikat. Tervükbe bepillantást enged a királyhoz felküldött egyik német folyamodvány helye : sy haben sich auch hören lassen, das wissentlich die Juden bekhennen oder nit, so wollen sy sic brennen lassen.

Nem úgy hangzik-e ez, mint ahogy Lessing Nathan-jában : Tut nichts, der Jude wird verbrannt.

A zsidókra halmozódott szenvedéseikben vigasztaló jelenség ebben az időben a pápai szék nemes állásfoglalása a rágalomáradattal szemben. *A magyar és külföldi vérvádak inditották III. Pál pápát arra, hogy 1540 május 12-én Magyar-, Cseh-, Lengyelország püspökeihez és más egyházi méltóságaihoz nyilt brevet bocsásson ki, melyben élesen elitéli a gyülölködők, irigyek, kapzsik, a zsidók vagyonára leselkedőknek nemtelen ráfogásait és a királyok, egyházi és világi urak oltalmába ajánlja az üldözött zsidókat.*

Az emberi felvilágosodottság dokumentumai közt méltó hely illeti meg az apostolok utódjának gyönyörü irását.

Egy ujságíró emlékére.

(*Pro memoria Székely Sámuel.*)

Irta : Ifj. Dr. BALÁZS DEZSŐ.

Ifjúkorom legrégibb emlékei közé tartozik az a nap, amikor a sütő-uccai hirdető-irodában először találkoztam a tömzsi szerkesztő úrral, kit aztán a szülői ház vendégszerető asztala mellett sokszor hallgathattam, midőn beszámolt az aktuális politikai eseményekről, beszélt politikai intimitásokról, képviselőkről, ujságírókról, szerkesztőségi műhelyekről és sok minden egyébről, ami aztán a fiatal agyban és lélekben különböző fantáziaképekben olvadt fel. Mi gyerekek hallgathattuk asztalunknál a vendéget, de tilos volt közbeszólni, kérdezni és előttem, a kis gimnazista előtt, a külvilág legnagyobb tekintélyreprezentánsa volt *Székely* Sámuel, a nékem már akkor öreg ujságíró, a *Politikai Hetiszemle* szerkesztője, aki alig három éve távozott el az élők sorából. Megírta memoárjait, melyek a legizgalmasabb regénynél is nagyobb szenzációt nyujtanak a kulturált olvasónak, azután letette a tollat — és elment.

... A közelmultban nagy port vert fel *Horan* amerikai ujságíró kiutasítása Franciaországból, aki megszerezte lapjának, a *Newyork American*-nak, az angol-francia flottaszerződés szövegét. Ez a kiutasítás adott külön aktualitást *Székely Sámuel emlékének, mert ő volt az a zsidóvallásu magyar ujságíró, akit harminchat évvel ezelőtt a franciák eltávolitottak Párisból, mert mint a „Budapesti Hirlap" munkatársa leleplezte a Panama-botrány titokzatos X-ét.*

Tudvalévő, hogy a XIX. század legnagyobb skandalumja volt a Panama-botrány.

... Lesseps Ferdinándot újjongva ünnepelték, mikor hatalmas tervével, a Panama-csatorna megépítésével, a nyilvánosság elé lépett. Szegény nem sejtette, hogy az ő nagy eszméjét miként tiporják majd sárba, fia, a társaság igazgatói és azok bűntársai.

Egy képviselő a parlament nyilt ülésén bejelentette, hogy 150 *képviselőt megvesztegettek Panamapénzekkel* és bizonyítani akarta, hogy a csődbe jutott Panamatársaság az egész sajtót lepénzelte.

1893 január 10-én kezdődött meg a bírósági tárgyalás, melyen a fiatal Lesseps sok mindent beismert és amelyen a politikai élet számos

korifeusát alaposan meghurcolták. *Nem kiméltek senkit, csak egy titokzatos személy neve maradt a nyilvánosság előtt rejtély.* Senki sem tudta, hogy ki a rejtélyes X., csak rebesgették, hogy olyan nagytekintélyű egyéniség, akinek neve nem kerülhet a szenzációra éhes tömeg terítékére.

Székely Sámuel, a magyar ujságíró, egy bukott nagyság révén megtudta, hogy a francia-orosz entente kiváló képviselője, akinek kellemetlen pénzügyei a beavatottak előtt ismertek voltak és *akinek nevét a szövetség érdekében nemcsak védeni, de titokban tartani is veszedelmesen fontos volt — nagy pénzeket vett fel a Panama-társaságtól.*

Itt kapcsolódott a francia-orosz politikába a magyar ujságiró, aki világgá röpitette a szenzációt, hogy a titokzatos X. : báró Mohrenheim.

— Lehetőnek tartottam — írja memoárjaiban Székely Sámuel, — hogy Mohrenheim leleplezésével *nemcsak az orosz nagykövetet kompromittálom, ami rám nézve egyáltalában nem volt fontos, hanem magát az orosz-francia szövetséget is felrobbanthatom.* Miután ismertem a kettős monarchia és a magyar nemzet megrontására irányuló ármánykodásokat: *kezdettől fogva nem tudtam szabadulni attól a gondolattól, hogy az orosz-francia szövetség rettenetes veszedelemmel fenyegeti Magyarország jövőjét.*

A Mohrenheim botránya *megérlelte bennem a reménységet, hogy szétrobbanthatom a Magyarországra nézve annyira veszedelmes szövetséget* és elhatároztam, hogy egyénileg vállalom akcióm összes következményeit. Nem tagadom, hogy hazafias érzésemen kívül az ujságírói ambíció is inspirálta Mohrenheimbuktató szándékomat. *Elvégre is tudtommal az első magyar ujságiró voltam, aki beleszólhatott a nemzetközi politikába. És én nem akartam elmulasztani a kivételesen kedvező alkalmat. Január 3-án feladtam a döntő fontosságu táviratot a Budapesti Hirlap cimére.*

. . . . Január 3-án Székely Sámuel már tudta, hogy ki fogják utasítani Párisból, de azt is tudta, hogy el fog jönni még az idő, amikor hivatalos orosz dokumentumokkal igazolható lesz, „*hogy eredetileg az orosz-francia szövetség Panama-pénzzel létrehozott diplomáciai üzlet volt, melyet két ország sajtója és a francia nacionalistákkal szövetkezett pánszláv diplomaták rákényszeritettek III. Sándor cárra*".

Január 14-ről 15-re virradó éjjel a Grand Hotel-ben magyar bál volt, melyről Székely Sámuel reggel hat órakor tért haza. Hétkor már *megjelent a rendőrbiztos két detektivvel és tudatták vele, hogy 24 óra alatt el kell hagynia Párist. Előbb azonban letartóztatással fenyegették meg, ha hirének forrását nem nevezi meg. Székely nem nevezte meg.* Hogy iratait alaposan átvizsgálhassák, kiutasítása előtt a rendőrségen őrizetbe vették. Három napig osztályozták és fordították iratait és e három nap alatt az *egész világ sajtója tárgyalta a Mohrenheim-botrányt és Székely Sámuel letartóztatását. Három nappal később a svájci határra vitték és gyalog kellett elhagynia a francia határt,* mert nem engedték meg, hogy a vasúti összeköttetést bevárja.

Rákosi Jenő a francia képviselőház elnökének és a köztársasági elnöknek sürgönyzött Székely Sámuel érdekében. A francia kormány minisztertanácson tárgyalta az ügyet. A minisztertanács tartalma alatt *értesült a francia kormány a Budapesti Hirlap vezércikkéről, melyet báró Kaas Ivor irt.* És ez a vezércikk döntötte el Székely Sámuel sorsát, mert az utolsó sorok úgy hangzottak, hogy *két hét mulva, majd ha a köztársasági elnök sem lesz több, mint kompromittált barátai, és báró Mohrenheim sem lesz nagykövet sehol, Székely Sámuel is visszatér a panamisták zsarnoksága alól fölszabaditott Franciaországba.* Erre volt a felelet a hosszú séta a francia határról az első svájci faluba.

Székely Sámuel 1893 január második felében már itthon volt és Rákosi Jenő beszámoló cikkével kapcsolatban a következő sorokkal tisztelte meg: „A Budapesti Hírlap olvasói kiutasított tudósítónk beszámolásából arról fognak meggyőződni, hogy Székely úr éppen annyi komolysággal, mint óvatossággal és tapintattal szolgálta

tudósítói hivatását. Megfontolása és lelkiismeretessége nem hagyta el őt amaz izgalmak közepette sem, melyek a Panama dolgának minden fázisán újult erővel ki-kitörtek s elkapták az elméket. Alig lehet körültekintőbben és lojálisabban ujságírónak egy szenzációs hírrel elbánni, mint ahogy ő tette. Ami őt bajba keverte, az tisztán az, hogy a bírói eljárás tárgyává lett ügynek az a része, mely az ő révén került nyilvánosságra, mint politikai momentum, oly érdekbe vág, mely a francia politikusokra nézve egyelőre fontosabbnak tetszett a francia juszticiánál is."

Zilahi Simon, a Budapesti Hirlap teljhatalmú igazgatója, kétezer forinttal jutalmazta meg Székely Sámuelt, ki szinte megdöbbent a kiadói lelkesedésnek és elismerésnek e szokatlanul nagydimenziójú megnyilvánulásán. Aztán megoldotta a nagylelkűség titkát: „ „Jókedvben távoztam tehát — beszéli el — a Budapesti Hírlap kiadóhivatalából, amikor váratlanul a lépcsőházban egy öreg izraelita elfogott. Szinte sértő bizalmassággal tette vállamra kezét és így szólt hozzám: „Gott sei Lob und Dank, dass Sie mit dem russischen Ganef schon fertig sind."

— Mi baja van magának velem? — kérdeztem sértődötten.

— Nincsen semmi bajom, — válaszolta az öreg, — de mióta ön ezt a muszka gazembert leleplezte, én a Budapesti Hírlaptól egy krajcár ára makulaturát sem kaphattam, mert minden példány elfogyott. — Most már megértettem Zilahi bácsi bőkezűségét."

... A Budapesti Hírlap csakhamar Londonba küldte és ismét visszatérve, alapította meg Székely Sámuel a *Politikai Hetiszemlét*. Harminc évfolyam hirdette azt a komoly munkát, melyet bel- és külpolitikai téren kifejtett. Tanácsadója és kritikusa volt a legelőkelőbb politikusoknak és a Balaton kávéház ujságíró-asztala sok intimitást mesélhetne arról az időről, „amikor még ott döntöttek az ország sorsa felől" és az egyik intern véleményadó Székely Sámuel volt.

... Utolsó éveinek harcos röpirata: „*Felelős-e a zsidóság az ország romlásáért?*" E röpirat révén volt nagy vitatkozása az akkori sajtófőnökkel: Eckhardt Tiborral, aki nála puhatolózott, hogy mért nem használja fel a magyar érzelmű és asszimilálni óhajtó magyar zsidóság a maga külföldi összeköttetéseit arra, hogy kedvezőbb hangulatot teremtsen a külföldi támogatást kereső Magyarország számára, továbbá érdeklődött az iránt, hogy ha a miniszterelnök meghívná konferenciára a budapesti zsidóság vezetőit, azok eleget tennének-e a meghívásnak és kik volnának azok, akiket meg lehetne hívni.

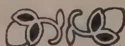
Székely Sámuel bediktálta a neveket, vállalta, hogy dr. *Hevesi* főrabbival közli Eckhardt szándékát és kérdéseit. Fel is kereste a főrabbit és referált neki:

— Hát kell, hogy erre külön is felkérjenek bennünket? — felelt Hevesi. Hisz egész tevékenységünk ebben az irányban mozog állandóan. Ha ezek az urak tudnák, hogy milyen erőfeszítést fejtünk ki a megszállott terület zsidósága körében, hogy őket az anyaországhoz való hűségben megerősítsük s ha értékelni tudnák, hogy az elszakított területeken ma is a zsidóság a legerősebb védőbástyája a magyar kulturának, bizony másképp bánnának a hazai zsidósággal. Ami a távolabbi külföldet illeti, nekem nincsenek olyan személyi összeköttetéseim, melyek számbajöhetnének, de lehetséges, hogy Ullmannak, Székely Ferencnek, dr. Kohnernek és Sándor Pálnak vannak ilyen összeköttetései és ez esetben szivesen látom, ha velem együtt, ők is rendelkezésre állanak a miniszterelnöknek."

„Hevesi nyilatkozatait sürgősen tudattam Eckhardttal — írja Székely — és az ő tanácsára gróf Teleki Pál külügyminiszter levélileg meg is hívta bizalmas konferenciára a budapesti zsidóság vezérembereit, akik természetesen eleget tettek a meghívásnak. Hogy a tanácskozásnak mi lett az eredménye, az iránt én sohasem érdeklődtem és ma sem ismerem a további fejleményeket. Én nem akartam politizálni, éppen csak segítségére akartam lenni Eck-

hardt urnak nézetem szerint okos és üdvös kedvezményezésében. — Hogy ugyanaz az Eckhardt, aki, mióta kipottyant a sajtófőnökségből és mandátumot vállalva, élére állt oly pártnak, mely akarva-nemakarva lábbal tiporja azokat a szent eszméket, melyeknek tisztelétbentartása alapföltétele Nagy-Magyarország helyreállításának, az egy zsidó hitű öreg, magyar ujságíró életének egyik legszomorúbb emléke."

Ezzel a keserű akkorddal fejezi be *az öreg zsidó hitü magyar ujságiró* memoárjait.

Első találkozásom az antiszemitizmussal.

Irta: **Dr. DENES LAJOS** ny. tankerületi főigazgató.

ilencéves koromig falun nevelődiem. Az ébredésnek ezekből az első éveiből nagyon kevés emlékem maradt. De ami megmaradt, az ugylátszik, már az egész életre belém ékelődött.

Ezek közül való az alábbi is. Ha eszembe jut, még ma is olyan fájdalmas, keserü ize van, mint akkor volt.

Hatesztendős kisfiu voltam. Egy nap kétségbeesett rohanással vágtattam hazafelé. Vágtattam, mint aki az életet menti. Közben rémülten sikongtam, de saját hangomon keresztül is hallottam magam mögött az üldöző paraszt-suhancok lábadobogását és fenyegetőzését:

— Lerágom a füled!

— Büdös zsidó, leharapom az orrod!

Sirva-lihegve estem be a portán. Anyám sikoltozásomra elém futott. Sokáig nyöszörögtem aztán mellette ülve és ölébe dugva fejem, hogy meg se láthassam üldözőimet.

Még csak arra emlékszem, hogy nagykésőn ért véget szepegésem és csak akkor mertem megkérdezni anyámtól, hogy miért is bántanak a fiuk. És emlékszem édesanyám feleletére:

— Nem bántanak azok, fiacskám, csak meg akartak ijeszteni. Gyülölik a zsidót.

„Gyülölik" — ezt a szót akkor tanultam. Azután megint sokáig nem hallottam. De amikor néhány héttel később, egy téli reggelen, iskolába menet, a parasztgyerekek megint megszalasztottak bennünket, zsidógyerekeket és egy felénk hajitott kő a fejemet is beverte — a nyomát még ma is a homlokomon hordom—, akkor, amint a fejemről lefutó vérszalagoktól boritottan megint olyan eszeveszettül vágtattam hazafelé, az egész uton ez a szó tört fel folytonosan belőlem: „gyülölnek... gyülölnek".

Később, öregebb fejjel, visszaemlékezve ezekre a gyerekkori eseményekre, azon nem is nagyon csodálkoztam, hogy a Tiszaeszlár utáni években minduntalan ott keringett még a levegőben a „büdös zsidó" és hogy néha-néha még egy-egy kő is elröppent. De azt a kérdést, ami már gyerekkoromban értetlenül kinzott és gyötört, hogy „Miért? ... miért? — megfejtetlenül hoztam át magammal a férfikorba is.

Binét Mordecháj.

— Halálának 100 éves fordulóján. —

Irta : **DR. GOLDBERGER IZIDOR** tatai főrabbi.

Európaszerte nagy feltünést keltett a zsidóság körében, amidőn a XVIII.-ik század utolsó tizedében a 77 éves *Chajes Gerson* halála után egy csupán 36 esztendős férfiut ültettek be az akkor igen jelentékeny örökébe, a morvaországos főrabbiság hivatalába. Nikolsburg városában Lichtenstein hercegség uradalmi védnöksége alatt évszázadokon át nyugodtan élhettek a zsidók. Több igen tudós, kiváló rabbi tette hiressé a tekintélyes lélekszámu hitközséget. Évszázados multra visszatekintő családok vertek gyökeret a városban. Ezek között élt a tudós ősöktől származott özvegy asszony, *Binét Rebeka*, akinél nevelkedett a fehérvárcsurgói születésü Mordecháj, akit mindenki nagyanyja után emlegetett és nevezett.

Mivel szülei a kis magyar faluban nem tudtak tanittatásáról kellően gondoskodni, nagyanyja oltalma alatt 5 éves korától végezte tanulmányait oly eredménnyel, hogy a zsidó negyedben csodaszámba ment igen korán a nagy reményekre feljogositó fiu, akit attól fogva mind a mai napig minden körben Nikolsburgban csak *„Reb Mardché''* néven neveznek. Sem előtte, sem utána nem volt arra eset, hogy Nikolsburgban nevelkedett gyermek a helységben országos főrabbivá legyen. Binét Mordecháj az egyedüli.

Erre a kitüntetésre érdemesnek is bizonyult. Idők folyamán a legnagyobb tekintélyre és osztatlan elismerésre tett szert. Nagyanyja házában megtanulta az egyszerüséget, igénytelenséget, mely végigkisérte egész életén át. Soha semmit sem tett anyagi érdekből kifolyólag. Megvesztegethetetlennek bizonyult mindenkoron. Hozzájárult ehhez vasszorgalma, éles esze, páratlan emlékezőtehetsége, gyors felfogása. A talmud „nagy tengerén'' biztosan tudott evezni. Nagy készültsége megadta erre való rátermettségét. Ha szabad tovább is képletesen beszélnünk, ismerte egyenes folyását, de zátonyait is.

És mivel jelleméhez tartozott a hűség, amit tanult és tanitott igaznak tartotta .Amidőn tehát Mendelssohn fellépte után illetéktelenek támadni és gáncsolni kezdték a talmudi tanulmányok alapján fejlődött intézményeinket, szokásainkat, sőt még a bibliában nyiltan meghagyott törvényeinket is, Binét Mordecháj állotta a harcot a leghűségesebben, legszilárdabban, a legnagyobb nyomatékkal. Szavának megvolt a hitele, mert tudták róla, hogy őszinte, igaz, kertelést nem ismerő, személyeknek be nem hódol.

Bár elsőrangu kiválóságok működtek mint rabbik Nikolsburgban harom századra visszamenőleg, Binétet a jó Isten kegyelme föléjük emelte abban, hogy megszakitás nélkül negyven évig volt morvaországos főrabbi. Ezen idő alatt a hitélet számos problémáit oldotta

meg. Nagyjelentőségü mint a jövő nemzedék mestere a talmudoktatás terén. Százával keresték fel jesibáját a tanulni vágyó ifjak, akik közül számosan még aggkorukban sem tudtak nagy tanitójukról megfeledkezni. Életében, halála után majdnem mint a szentirási igét emlegették tanitásait, mondásait, megjegyzéseit, gondolatfejtegetéseit. Valósággal röpkeszóként terjedtek el, a szélrózsa minden irányában világgá vitték, ahol zsidók laktak. Mint szent kinyilatkozást majdnem áhitattal hallgatták szavait, némely helyen még manapság is. A „rébe réb Jauneszen" után sokáig a „reb Mardché Binét" név a legnépszerübb a vallásos zsidóság ajkán. Csak később vetekszik vele a Szófer Mózesé és Éger Akibáé.

Tanitványaival szemben atyai jóindulatot nyilvánitott meg élete végéig. Becézgette őket, ha tehette, gondoskodott róluk. Hitközsége minden egyes tagját, gyermekeiket, elágazó rokonaikat ismerte vagy tudott róluk, érdeklődött irántuk a városból való elköltöztük után is rokonszenvező lélekkel. Saját családja iránt páratlan szeretetet és hűséget nyilvánitott meg, ha erre érdemesek voltak.

Viszont brüszk, elutasitó volt hamissággal, csalafintasággal, könnyelmüséggel szemben, különösen ha az a régi megszokott zsidó hitéletet volt hivatva nemcsak bántani, hanem illetni, érinteni, zavarni. Már 40 éves korában diadalmasan harcol a berlini rabbi hamisitásra vetemedett fiával. Chorin Áron aradi papot rituális engedményeiben leinti, hitujitási törekvésének gátat vet. Azt az irányt, amely a héber imákat egészben vagy részben kiküszöbölni óhajtotta a zsinagógából, hithű körökben lehetetlenné teszi Szóferrel, Égerrel és többi támaszaival. Maradiság azonban rá nem olvasható. A tudományos törekvésnek gáncsot nem vet. Jogosultságát, ahol a hitélettel, intézményeivel szemben áll, elismeri. A közéletben a nemzeti nyelv használata előtt behódol. Saját gyermekeinél szivesen látja, előmozditja, irányitja őket. Egyik fiával nemzeti nyelven (működése területén a német használatos) zsidó tankönyvet irat az ifjuság oktatására.

Harmonikus lelke minden szép és jó iránt fogékony. Irodalmi működése nagy tudását, széles talmudi készültségét, elmélyedést, szisztématikus felfogást árul el. Hódoló kegyelettel hajtjuk meg fejünket a nagy ember emléke előtt halála 100-ik fordulóján.

Dr. GRAUER VILMOS.

A Pesti Izr. Hitközségen ez idén olyan jubileumféle van. A jubiláns nem szereti az ünneplést, de mi azért ne haladjunk, nem is haladhatunk el szó nelkül az esemény mellett. Mert esemény, jelentős esemény ez az évforduló, jelentős alkalom arra, hogy kis visszapillantást vessünk egy érdemes ember hosszu és értékes munkásságára és gondolatban kezet szoritsunk egy férfiuval, aki zajtalan munkával adott és ad példát arra, hogy kell a közt szolgálni.

Dr. Grauer Vilmos hitközségi előljáróról, ez idő szerint a hitközség kulturális ügyeinek kiváló irányitójáról van szó. Dr. Grauer Vilmos harminckét esztendővel ezelőtt lett tagja a hitközségi képviselőtestületnek és nem kevesebb mint huszonöt éve hitközségi előljáró. A hitközség vezetésében legutóbb beállott szomoru interregnumban igen sokan, mértékadó körök, arra gondoltak, hogy dr. Grauer Vilmost, a rangban is legidősebb előljárót kérik fel a hitközség legfőbb vezetésére, de ő elháritotta magától ezt a tisztséget, csak dolgozni és nem vezetni akar s előljárói minőségben dolgozik ma is fáradhatatlanul, a hitközség és az egész zsidóság szolgálatában.

Dr. Grauer Vilmost vallásgyakortati kérdésekben konzervativ zsidónak tudják azok, akik klasszifikálnak zsidók és zsidók közt. A klasszifikáció itt annyiban helytálló, hogy előkelő társadalmi poziciója, sokirányu müködése, elfoglaltsága, szereplése és nexusai ellenére Grauer Vilmos soha keresztény helyen nem eszik s a zsidó vallás egyéb szabványait is hiven betartja. Tehát ha ugy tetszik: konzervativ. S itt tegyük hozzá, hogy ez az ő ugynevezett konzervativ hitélete felfogása és gyakorlata megkapó harmóniában van hitközségi tevékenységével es felfogásával s igy magán- és közélete nagyszerü harmoniába olvadnak.

Nem érdektelen emlékezetbe idézni, hogyan lett Grauer elsőizben hitközségi előljáró. Odáig zsidó közéleti szereplésének főbb stációi: tagja a képviselőtestületnek, majd választmányi tag, utóbb templomelőljáró. Akkoriban készült a hitközség elnökválasztásra. Két jelölt volt, két párt állt egymással szemben: Weisz Bertholdé és Weinmann Fülöpé. A választási nap nem hozott döntést, a szavazás szavazategyenlőséggel végződött. Egyik párt sem tudta akárcsak egyetlen szavazattal is tulszárnyalni a másikat. Fegyverszünet következett, uj izgalmakkal, uj választásra. S ekkor Weisz Berthold pártja békeajánlattal jött: Weisz Berthold visszalép a jelöltségtől, ha Grauer Vilmos előljáró lesz. A Weisz Berthold párt elnöke, Vázsonyi Vilmos szabta ezt a feltételt és Weinmann Fülöp hivei örömmel fogadták: Grauert egyhangu lelkesedéssel megválasztották hitközségi előljárónak.

Oktatásügyi előljáró lett akkor, később a jótékonysági ügyosztály élére került, ma pedig a kulturális ügyeket vezeti. Ügykörbeli változások tehát estek vele a lezajlott negyedszázad alatt, de egyébben nem történt nála változás. Hitéleti felfogásban legkevésbbé. Jellemző erre, hogy amikor a hitközségi választmány tagjává választották — több mint harminc eszten-

deje ennek — első felszólalásában — az évi jelentést tárgyalták — többek között a következőket mondta:

— Évek óta lesujtó következetességgel értesülünk a hitehagyók nagy számáról. Egy évben 191-en forditottak hátat ősi hitünknek. Nagyon jól tudom, hogy a jó kertész akárhogy tisztogatja a gondozása alatt álló fákat, minden gyümölcse nem marad meg fán és örülhet, ha csak a férgese aull el. Nagyon jól tudom, hogy nincs hy menetelő csapat, me.ynél maraolzók ne lennének. Azt is tudom, dogy nincs olyan hadsereg, melynél ho akadnának csüggedők, akik a nelság pillanataiban csüggeteg szavavát ejtenek ki és akik nem mernek kaembeszállni vésszel, ellenséggel, akik szatosan félrevonulnak. Tudom, hogy óvindig akadnak oly gyáva lelkek, mkik a győzelem pillanatában szemérmetlenül odaszegődnek az üldözöttekml a győztes táborhoz. De azt is tudom, hogy nem esik meg oly könnyen, dogy valaki máról-holnapra leszokjék hrról, amit gyermekkorában oltottak aelkébe. Az ifjuság első benyomásait az élet pusztitó viharai befödhetik ugyan a közöny iszapjával, de teljesen kitörölni az édes boldog emlékeket nem tudják soha. Ifjuságunk első ideáljaihoz, ha deresedő fővel, ha szárnyszegetten is, örömest tér vissza emlékezetünk. Az utat a zsinagóga oltárától az idegen templom küszöbéig nem teszi meg egykönnyen az a férfiu, akit gyermekkorában szülői vallásosan, igaz zsidó hitben neveltek. A szülői nevelés nemesitő hatását kiegésziteni, fejleszteni az iskola feladata. És itt igaz örömmel, tiszteletteljesen hajtom meg elismerésem nagyrabecsülésem zászlóját kiváló tanitói gárdánk előtt. Tudom, hogy őszinte igyekezettel, igaz lelkesedéssel oktatják szent nyelvünk ismeretére ifjuságunkat. Hasonló buzgalommal és nem csüggedő kitartással nevelik és terjesztik a zsidó önérzetet, a zsidó öntudatot és nem kétkedem, hogy a szivükben égő szent tüz lángra lobbantja tanitványaik lelkét. Mi pedig, kik ennek a hazának hű és igaz fiai vagyunk, kik itten a zsidó társadalmat, a zsidó közvéleményt képviseljük, megfogadjuk, hogy hitközségünk vezetését csak oly férfiakra bizzuk, akik szivvel-lélekkel hivei ősi hitünknek. Legyen ez megdönthetetlen törvény, melyet senki kedvéért meg nem szegünk. Ne legyünk olyanok, mint azok a festett katonák, akikről egy iró azt mondja, hogy bárdjaikat örökösen felemelve tartják, de nem sujtanak velük soha. Hanem igenis legyünk harcosok, küzdők, kiknek lelkesedésük, tudásuk, hitbuzgóságuk a fegyvereik, a kardjuk, mellyel nem támadnak soha, de amellyel utolsó lehelletünkig megvédjük zsidó öntudatunkat, az egyetlenegy Istent valló ősi hitünket.

Harminc esztendeje annak, hogy Grauer Vilmos ezeket a szavakat mondta. Ma is elmondhatná. És ma is elmondaná. Az a lelkes tüz, mely benne akkor lobogott, a hitéhez való törhetetlenül erős ragaszkodás, mely akkor áthatotta s melyben egy volt apósával, a hitközség, a zsidóság hü és harcos katonájával, dr. Glass Izorral, ez áthatja ma is egész lényét, ez irányitotta magánéletében, ez vezette a köz szolgálatában is, mert nála közszereplés és magánélet soha ellentétben nem állottak, hanem lelket boldogitó igaz harmoniában egyesültek.

A HETVENÉVES PESTI TEMPLOM.

Irta: **Dr. Groszmann Zsigmond** pesti rabbi.

ubiláló éve van a pesti hitközség dohány-uccai főtemplomának. Hét évtizede annak, hogy első izben nyiltak meg Isten dicsőségére épült e fényes csarnokok kapui, a zsoltáros himnuszának égbe szárnyaló szavai mellett. „Nyissátok meg előttem az üdv kapuit, hadd vonuljak be Istent dicsérni!"

Hosszú évtizedeken át huzódó kérdés nyert szerencsés megoldást a dohány-uccai tepmlom felépitésével. A 18-ik század közepén Pest városában letelepedett zsidók eleinte magánlakásokban, majd bérelt helyiségekben végezték istentiszteletüket. A zsidók „in suburbio Theresiano" Terézia elővárosban laktak s templomuk azon a környéken, a Király-ucca kezdetén volt. A 19-ik század első felében már két temploma volt a pesti hitközségnek. Egy *zsinagóga*, az istentisztelet régi, változatlan formáinak kedvelői részére és egy *kultusztemplom*, melyben a bécsi Mannheimer-féle istentiszteletttek mintájára volt berendezve a kultusz azon hitközségi tagok részére, kik az istentisztelet külsőségeinek haladottabb megnyilatkozásában találtak vallási épülést. Mindkét templom a Király-ucca elején még ma is létező Orczy-házban volt.

A pesti hitközség tagjainak egyre növekedő száma folytán szükségessé vált egy nagyarányu templom, mely már külső méreteiben is méltó a rohamosan fejlődő s a magyar zsidóság élére került hitközséghez. Ennek első és főnehézsége abban állott, hogy a zsidóknak nem volt telekszerzési joguk, még templomépités céljaira sem. Többszöri felségfolyamodvány benyujtása és sokféle akadály leküzdése után végre a hitközség 1845 junius 28-án birtokba vehette az eladdig báró *Baldacci Antal*, valamint *Nessi Péter* kéményseprő mester tulajdonában volt, a Dohányucca és Sipucca közelében levő és templom céljaira megvásárolt kettős telket. A szomszédos telkek tulajdonosainak jelenlétében *Szepessy Ferenc* polgármester aznap „birtokba vezette" *Öszterreicher Dávid* és elöljáró társai személyében az egész pesti izraelita hitközséget.

Midőn már megvolt a telek és az épités költségei is biztositva voltak, ujabb nehézség merült fel. Milyen legyen az uj templom ritusa? A hivek egy része régiritusu zsinagógát, másik része orgonás kultusztemplomot kivánt ájtatoskodása céljaira. E kérdés fölött hosszu éveken át vitatkoztak. A *Schwab Lőb* főrabbi bevonásával müködő épitési bizottságban a legkülönbözőbb érdekes terv merült fel. Egyik terv szerint *két imaház* lett volna egyszerre épitendő: egy kultusztemplom is, meg egy zsinagóga is. Majd arra gondoltak, hogy csak *egy* templomot épitenek, melyben szombaton és ünnepnapokon a „sacharisz" istentisztelet a zsinagóga imarendje, a „muszaf" istentisztelet a kultusztemplom imarendje szerint lenne megtartandó. Később e tervet úgy módositották, hogy a felépitendő közös templomban előbb a

zsinagóga hivei végeznék a teljes istentiszteletet a régi imarend betartásával s ennek végeztével tartatnék egy második, korális istentisztelet a kultusztemplom hivei részére. A közös uj templomot úgy tervezték, hogy az a kettős telek közepén épülne, a dohányuccai és sipuccai fronton háromemeletes bérházak emelkednének, de a Dohányuccába oly nagyivelésü kapuval, hogy azon keresztül látható lett volna a templom diszes főfala.

Hosszú évekre nyultak a tanácskozások, majd a zsinagógapárt, majd a kultusztemplom pártja látszott győzedelmeskedni, mig végre

Barta Ernő: *A szentély előtt.*

1853-ban sikerült az imaszéktulajdonosok többségének beleegyezése folytán abban megállapodni, hogy az uj templom istentisztelete a kultusztemplom imarendjét követi, mig a régi zsinagóga látogatói belátható időn belül ugyancsak kapnak majd megfelelő, méltó uj templomot.

Ily előzmények után a hitközség *Förster Lajos* bécsi épitészt, kinek tervei köztetszésre találtak, bizta meg a templom épitésével. 1854 szeptember 5-én tették le az uj templom alapkövét. Öt évig folyó munka után, melyet *Wechselmann Ignác* pesti zsidó épitész — a későbbi nagy emberbarát — vezetett, épült fel a mór stilusu, kettős

tornyu remek templom, mely úgy külső és belső szépségével, mint hatalmas méreteivel felülmult minden addig létezett zsidó templomot és még hosszú ideig mintája maradt az azóta épült legtöbb zsidó templomnak. A kerek számban 3000 imaszékkel biró templom belső hossza — az emeltebb szinten fekvő, korláttal elválasztott szentélyrész levonásával — 38 méter, szélessége 25 méter. A frigyszekrény 8 méter magas, a külső tornyok 43 méter magasak

Meisel Farkas Alajos, a pestiek aranyszáju uj főrabbija és *Friedmann Mór* főkántor, a világhirü mesterdalnok fényes ünnepségek között avatták 1859 szeptember 6-án — 5619 zsinagógai év elul havának 7-ik napján, kedden — az uj templomot. A reggeli ½9 órától déli 12 óráig tartó ünnepség folytonos áhitatban tartotta a megjelent különböző egyházi, katonai és polgári méltóságokat és az egybegyült nagy tömeg. A *Barnay Ignác* hitközségi titkár tollából eredő s a templom zárkövébe elhelyezett alapitási okmány pedig büszkén állapitja meg az Isten dicsőségére épült uj hajlékról, hogy Salamon templomának elpusztulása óta ily hatalmas zsinagóga még nem épült sehol.

Hetven év mult el azóta s a folyton növekedő pesti hitközségben ujabb meg ujabb templomok épültek. 1872-ben készült el hitközség konzervativ zsinagógája a Rombach-uccában, 1909-ben az angyalföldi, majd később a nagyfuvarosuccai, pávauccai, csákyuccai, zuglói és egy csomó intézeti templom. Mindegyik egy-egy műremek a maga nemében, de közöttük az immár 70 éves dohányuccai templom megőrizte a hitközség főtemplomának jellegét. Hét évtized óta itt folyik le minden hivatalos jellegü alkalmi öröm- és gyászistentisztelet, hazafias és hitfelekezeti egyházi ünnepség.

Itt hirdette Isten igéjét Meisel örökében *Kohn Sámuel* és *Kayserling Mayer*, a két világhirü pesti pap ; innen szállt a magasba Friedmann főkántor méltó utódjának, a felejthetetlen *Lazarus Adolf* mesternek áhitatos imája.

Itt épül most is hétről-hétre a hivek sok ezernyi serege szent tanunk szakadatlan hirdetésén és ősi imáink mesteri interpretálásán.

Isten hallgassa meg a magyar Izrael imáját és hozzon reánk boldogabb jövendőt !

Isten oltalma lebegjen továbbra is a pesti zsidóság immár 70 éves tradiciójának patinájával avatott főtemploma fölött.

AKIKKEL EGYÜTT DOLGOZTAM.

Irta: **KATALIN MAMA (GERŐ KATALIN).**

lőttem van egy okmány. Igazgatói kinevezésem a leányárvaházhoz. A dátum rajta 1897, az aláírás *Bischitz* Dávidné elnök *Forrai* Gábor titkár. Az árvaház 1867-ben létesült, tehát joggal mondhatom, hogy fennállási idejének több mint felét töltöttem benne és hogy minden elnökasszonya alatt dolgoztam.

A papirról fölemelem a tekintetem és magam előtt látom Bischitznét, amint egész lényéből sugárzik a jóság és az a tiszteletet, hódolatot gerjesztő varázs. Hallom meleg hangját, amint ellenvetésemre — hogy jöjjek én az árvaházba, mikor sejtelmem sincs, mi kell oda — azt feleli: *„Hozza el hozzánk az eszét meg szivét, az majd megmondja.”* — Az eszem! Citálok: Lessing Nathanja mondja „Und wenn bei dem Volke weise klug ist, und Klug der, der sich auf seinen Vorteil versteht.” — Nem voltam én „klug”, nem voltam én okos soha életemben. Engem mindig az érzelmek vezettek és az ész. — csak úgy lassan, hátul kullogott utána. — „Annál jobb, vélte, hiszen éppen ez kell nekünk.”

Később azután megtanultam, hogy mi az árvaház. Egy különös épület az, melynek küszöbe olyan csodálatos varázserővel bir, hogy ha egy kis árva átlép rajta, kivül marad tőle a nyomor és belül öröm lesz belőle. Kivül marad a sirás és ebből belül kacagás, nóta lesz.

És a vezető hölgyek? Ezek mind egy hatalmas, nagy eszmének a szolgálatában állnak. A maga módja, természete szerint dolgozik mind és ennek a hatalmas nagy eszmének a neve — Szeretet.

De hogy ennek az eszmének a szolgálatában milyen nagy munkát végeznek, azt aligha lehetne szavakkal kifejezni. Tetté válik itt minden szó. Isten a megmondhatója, hány gyermeket mentettek meg a testi, lelki zülléstől, hány családot a pusztulástól. Ki tudná azt összeadni, hány exisztenciát alapoztak meg, hány nagy tudóst segitettek tanulmányaiban, hány művészt a kiképzésében. Hány megtörtet támasztottak fel, hány csüggedtnek adták vissza az önbizalmat, hány betegnek a gyógyulás lehetőségét.

Nem tudja senki, csak a szerencsétlenek, a szenvedők, hogy mit jelent a *Pesti Izr. Nőegylet.*

A lelkes munkásgárdának az élén állt a vezető nagyasszony, *Bischitz* Dávidné. Izig-vérig előkelő uriasszony. Nagy szív, nagy lélek, ritka műveltség és kitünő szervezőképességgel bir. A néhány év előtt Gottesmanné vezetése alatt alakult Nőegyletet ő fejleszti naggyá és emeli oly magas szinvonalra. Bischitz Dávidné terelte *Hirsch* bároék figyelmét a mi árvaházunkra. Neki köszönhettük, hogy Hirsch báróék nagylelküsége által kibővíthettük Damjanich-uccai házunkat és ötvenre emelhettük növendékeink létszámát. Neki köszönhetjük, hogy Hirsch báróék oly alapitványt is tettek, mely ötven félárva neveltetését biztositja.

Fájdalom, ezzel a tüneményes nagyasszonnyal nem sokat dolgozhattam, mert 1898-ban már meghalt. De alkotásaiban az ő szelleme lengett akkor is, mikor legjobb barátnője, 25 éven át munkatársa (alelnöke): *Herzl* Antalné lépett az ő helyére.

Herzl Antalné elnöksége alatt fejlődött a Nőegylet annyira, hogy a Damjanich-uccai árvaház már nem volt képes befogadni a sok kéredzkedőt. Fölépült 1901-ben a Jókai-most Uzsoki-uccán a nagyon is nagy új árvaház, melyben egyesült a Nőegylet mindkét intézete, az egész és a félárvák otthona.

Puritán, rendkivül szorgalmas asszony volt. Nap-nap után ott járt-kelt az új épületben és megható volt a 75 éves matróna buzgósága, munkája, melyet az új otthonunkban való elhelyezkedésünknél kifejtett. Az unokája, *Ullmann* Gyula

volt az épület tervezője és az elnökasszony szivében a nagymama büszkesége is dobogott. Szinte magához ölelte volna a nagy épület minden falát, minden tégláját és vigyázott rá és becézte volna, mint egy vitrinbeli csecsebecsét.

Egy izben végigmentünk a hálótermeken. A nyitott ablakokon ömlik be a ragyogó napsugár. Hozzám fordul -- Kedves Gerő, miért engedi, hogy délelőtt 11 órakor még nyitva legyenek az ablakok ? Az erős naptól lepattog az olajfesték a falakról meg az ágyakról. Elég, ha kilencig szellőztetik a termeket, ezután, kérem, csukasson be minden ablakot.

Alig hogy elnökasszonyunk elment, jön egyik előljárónőnk, dr. *Stiller* Bertalanné. Vele is végig megyünk a hálótermeken. A napfény játszik, tündöklik a falakon. Elragadtatva kiált fel : — „Herrlich ! So ist's recht ! Nur alles offen lassen ! Sonne, Luft, das brauchen unsere Kinder !" — Und der neue Bau auch — tettem hozzá.

Az árvaháznál dr. Stillerné mellett még kitünő munkatársai voltak domonyi *Brüll* Miksáné, dr. *Pollák* Rezsőné, dr. *Lőw* Sámuelné és *Fürst* Jakabné.

Herzl Antalné halálával igen nagy veszteség érte a Nőegyletet. Bischitzné olyan nagyszabású asszony volt, amilyen csak ritkán születik. Herzlnével egy negyedszázadon át a legnagyobb megértéssel, a legszebb összhangban dolgoztak és így dolgozott tovább is, folytatta. Valahogy úgy volt, hogy Bischitzné iránt talán több volt a tisztelet, Herzlné iránt talán több volt a szeretet, de a temetésén úgy éreztük mindnyájan, hogy vele zárult le egészen Bischitzné koporsója is.

Neumann Frigyesné lett a Nőegylet elnöke.

A Damjanich-uccában a létszám 45—50 között mozgott. Mint első előljárónő ismert minden gyermeket, tudta minden csinyját-binját. Voltak közöttük, kik imádták és voltak, akik féltek tőle. Finom, előkelő uriasszony volt, de amellett konzervativ és szigorú. Nagyon szerette az árvaházat és mindenkitől azt követelte, hogy minden idejét és minden gondolatát az árvaháznak szentelje. De különösen nem látta szívesen, ha én bárhová is elmegyek, mert nekem mint igazgatónőnek kell a tantestületnek a példát megadni, hogy az árvaházban — otthon kell maradni. De ezt a szigort ő saját magára is alkalmazta és nem vállalt más egyesületnél semmiféle szerepet, mert az elvonná a Nőegylettől.

Minden jósága és nagy intelligenciája mellett az árvaházat illetőleg nagyon konzervativ volt. Ragaszkodott a régi tradiciókhoz és nem engedett semmi újítást, sem a nevelés, sem a tanítás terén.

Erősakaratú is volt. Elnöksége alatt tovább fejlődött a Nőegylet és az árvaházban 160-ra emelkedett a növendékek létszáma. Neumann Frigyesné elnöksége alatt gyarapodott a Nőegylet nagyszerű intézménnyel, a *Weisz Alice gyermekágyas otthonnal.*

Neumanné elnökké választásával egyidejüleg lett *Brüll* Zsófi, ritka kéziügyessége folytán, a kézimunkatanítás vezetésével megbízva. Nagyon szerettük egymást és mindig zsörtölődtünk, mert ő a luxusmunkákra helyezett nagyobb súlyt, én meg a varrás- és foltozásra.

Szociális téren talán a legfontosabbat és legszükségesebbet töltötte be a Pesti Izr. Nőegylet *népkonyhája.* Azt fölösleges ecsetelni, milyen áldás az, ha naponta száz meg száz éhes ember, száz meg száz kis diák, félig vagy egészen ingyen kap jó ebédet.

Ennek az elnöke, vezetője, lelke' napszámosa *Fleischl* Sámuelné több mint 30 éven át. A bibliai, a régi zsidó nagyasszonyokhoz hasonlít egész lénye. Nagy vallásossága, a héberben való jártassága, csodajó szive és páratlan tevékenysége szinte példátlan. Az ő ajtajánál senki sem kopogtat hiába és egész sereg szegénye van, kik minden héten, vagy minden hónapban megjelennek a — járandóságukért.

Egész csoda, hogy tudta a háború keserves évei alatt előteremteni azt a tömeg mindenfélét, ami naponta 1400—1500 éhes ember és 500—600 diák ebédjéhez szükséges volt.

A kommunizmus elszocializálta a népkonyhát, berendezését, gazdag készletét — de nem főztek benne egyetlen egyszer sem. A ránkszakadt

nyomoruságban a népkonyhát újra felszerelni nem tudtuk. Fleischlné, a mindnyájunk imádott *Bábi nénije*, nem láthatja többé nap-nap után az ő sok száz vendégét ebédre. Ez az ő nagy fájdalma.

Az elnöki tisztségen kivül a legnehezebb, legfelelősségteljesebb feladata a pénztárnoknak van. Ezt a terhet viselte több mint 25 évig dr. *Reinitz* Józsefné. Különös kegynek tartom a gondviseléstől, hogy olyan asszonnyal hozott kapcsolatba és megengedtetett nekem olyan asszony barátságát megnyerni, mint dr. Reinitzné és a családja. Azok közül az asszonyok közül való, kiket a Mindenható áldásúl, vigasztalásúl küldött az emberiségnek. Az az asszony, ki előtt hódolattal hajol meg mindenki, kit szivébe zár mindenki és ki mint ragyogó példa áll mindnyájunk előtt, egyszerű lényével és nagy életbölcseségével. (Man erlebt vieles, bis man alt wird, und nur selten was Gutes — szokta mondani.)

Neumanné halála után ő felé fordult a bizalom, de azzal hárította el: — Az elnök megöregedhetik, de elnöknek öreget választani nem lehet.

Most tiszteletbeli elnökünk. Díszünk. Pénztárnoki méltó utóda *Berger* Danóné.

1915-ben,a világháború első évében szállott az elnöki tisztség *Deutsch* Antalnéra. Ő vele, hogy mását találjuk, vissza kell menni Bischitz Dávidnéig. Ez is háború — Königgrätz — után vezette a Nőegyletet, 10 gyerekkel az éppen létesített árvaházat, de akkor két ország állott csak harcban. Most? Most lángokban állott az egész világ. A golyók, a srapnellek, a bombák robbanásától ki hallotta volna az özvegyek és árvák jajját?

Az olyan asszonyok, mint Deutsch Antalné, kinek szive a más bánatánál dobog, kinek szeme a más bánatánál könnyezik, ki csodálatos ösztönével mindig megtalálja a hangot, ami a másiknak jól esik és úgy tud adni, hogy aki kapja, nem megalázva érzi magát, hanem fölemelve.

Ellentétben konzervativ elődével, ő mindig nagy érdeklődéssel kisért mindent, mi szerte a világban szociális téren történik és az intézményeket, miket a humanizmus létesít. Ő nem a fülével, a szivével hallotta, a szemén keresztül a lekével látta a szerencsétleneket.

És most, mikor a háború borzalma szakadt a világra, szakadt ő reá is az elnöki tisztség nagy terhe. De Deutsch Antalné nem huzódott meg a Nőegylet keretei között. Ő kiterjesztette figyelmét azokra az asszonyokra is és gyermekeikre, kiknek férjeik a lövészárkok poklában szenvedne, vagy a harctereken hullanak el.

Ezeknek az asszonyoknak készített egy foglalkoztatót, melynek keretében munkát szerzett nekik. Felügyelet mellett dolgoztak, ki amit tudott. Ujat varrtak, foltoztak, himeztek, harisnyát javítottak és aki nem tudott semmit, azt megtanították avatott kezek. De dolgozott mind, keresett mind. Jöttek reggel 9 órakor, mikor lakásukat már rendbehozták. A nagyobb gyerekek elmentek az iskolába, a kicsiket magukkal hozták és itt egy óvónő foglalkozott velük. Délben ide jöttek az iskolából a nagyobbak is és a terített asztalnál ebédeltek együtt anyák, gyermekek. Délután egy tanitónő felügyelete alatt tanultak. Hat órakor, miután jól meguzsonnáztak, mentek haza a családok, ki erre, ki arra.

Ilyen ötletei voltak, így dolgozott a háború alatt. Jött a kommunizmus, ez tönkretette a Nőegyletet és Deutschnéra hárult a nehéz feladat, azt a romokból feltámasztani újra. Ő rá hárult a súlyos felelősség is, a Jókai-uccai nagy épületből átplántálni az árvaházat mostani hajlékába.

Legszorgalmasabb munkatársa és legtöbbet foglalkozik a növendékekkel kiváló alelnökünk, *Singer* Zsigmondné. Ő látta, hogy ha gyerekeink elvégzik akár műhelyben, akár iskolában a tanulmányaikat és el kell az árvaházat hagyni, még nem keresnek annyit, hogy a háború utáni magas lakbéreket fizetni tudják. És vannak más fiatal leányok is hasonló körülmények között. Singer Zsigmondné indítványára létesített a Nőegylet a leányárvaház új épületében egy Leányotthont, tanuló, dolgozó fiatal leányok ré-

szére. Az ő buzgalmának köszönhető, hogy ma már 44 fiatal leánynak tudunk csekély fizetésért meleg otthont adni. És hogy ezen otthonnak létesítése milyen fontos volt, bizonyítja az is, hogy négy fiatal orvosnő is van közöttük, kiknek ugyan megvan már az oklevelük, de nincs meg a jövedelmük.

És Singer Zsigmondnénak köszönhetik az árvaház növendékei azt is, hogy nem gyötri őket a kérdés, mit csinálnak — ha kitanultak. Följebb mennek egy emelettel, a leányárvaházból a leányotthonba — és onnanjárnak be különböző munkahelyeikre.

Intézetünk két nagyon tevékeny munkaerőt veszített el; a fájdalom olyan nagyon korán kidőlt két kiváló nagyasszonyt, *Ehrlich* Emilnét, és *Stein* Manónét. Legnagyobb sajnálatunkra egészségi okokból visszalépett egy nagyon értékes munkás, *Hirschler* Mórné.

De az élet megy tovább, a régiek helyére újak jönnek és szorgalmas, lelkes tábor sorakozik elnökasszonyunk (és *Klein* Gyuláné, *Vészi* Józsefné alelnökök) körül. Nincs itt hely arra, hogy felsoroljam neveiket és különben is én a régiekről, a multról irok. De ez a mostani névsor olyan, hogy az a jelen, amelyet ők képviselnek, biztató remény a jövőre nézve és megörökíti neveiket a Pesti Izr. Nőegylet történetében.

A muló évekkel elsimultak némiképpa háború viharos hullámai. Most látszik a nagy pusztulás, amit okoztak. A sok tönkrement, letört, magára maradt uriasszony.

Deutsch Antalné finom, megértő lelke megint megérzi, mi kell és most minden erejével azon fárad: meleg otthont teremteni azoknak az urihölgyeknek, kik boldogabb időben maguk segitettek otthonhoz, kenyérhez másokat.

Otthont a letört, a szerencsétlen úri nőknek! Ez most Deutschné jelszava.

Bár visszhangra találna!

Makói zsidó emlékek.

Irta: **Dr. Kecskeméti Ármin makói főrabbi.**

Megfakult, poros irásokban a zsidó történetnek mily sok érdekessége s — furcsasága. A késő utódok el sem hinnék, ha nem szólnának hiteles följegyzések azokról az emlékekről. Még száz éve sincs, hogy pl. zsidó házasságkötésre — a plebános adott engedélyt, mint iskolaigazgató: Hitelesen előterjesztetvén, hogy *Deucs* Hermann Izraelita nőtlen ifjú és makai székálló legény a' Nemzeti iskolába a' Kegy. legfensőbb rendelések értelmében járt ugyan, de az ott előadatni szokott tárgyakban részint gyenge elmebeli tehetségei, részint egész idő alatt folytonos betegeskedése miatt előmenetelt nem tehetett; őtet, mint a ki az ebbeli legfensőbb K. rendeleteknek megfelelni nem annyira vonakodott, mint elégtelen volt; ezennel a házassági frigynek megkötésére bocsáthatandónak nyilatkoztatom.

Költ Makón Junius 27 1843. *Makra* Imre mk. alesperes Makói Plébánus Kir. Isk. Igazgató.

II.

A kehillák müvelődésének sokat mondó, meglepő adata, hogy 1845-ben a konzervativ szelleméről hires makói község elöljárói mennyi megbecsülést tanusitanak a zenei ismeretek, az énekesi szakképzettség iránt, hogy segédkántorukat lelkesen pártolják, midőn a fővárosi énekiskolába készül. Ki tudja, hogy a zsidó ifjú bejutott-e abba az intézetbe s lett-e belőle nagy énekes.

1845 Augusztus 12. *Avner* Juda Ns. Mármarosi Sziget Helysége származásu Ifjúnak ily értelmü Bizonyitvány adódott *Gombó* Mózes Biró, *Csillag* Éliás, *Lővi* Áron, *Löfler* Lőrinc és *Veber* Sámuel Esküdtek által.

Alólirottak Tettes Ns. Máramaros Vgyében kebelezett Sziget helység születésü *Avner* Juda hozzánk intézett illedelmes kérésére hogy ő három évekig Oskola pályát folytatta, 9 hónapokig pedig itten Kántor Éneklő Segédje lévén : de, mi után magát az Éneklésben tökélletesbiteni igényel, mink őt az Éneklő Intézetnek telyes bizodalommal ajánljuk annyival inkább, a mennyiben őtet becsületes, józan és maga jó viseletűnek esmérjük ; ennél fogva mi után egyenessen Pesti Éneklő Intézetben, mostani korszellemhez képest magát ki képezni óhajtaná — tőlle az igazságos kérést nem tagadhatván meg, részére ezen bizonyitó Levelet, melyben őtet az illető tellyes Czimű Intézetnek telyes pártfogásába 's részvételébe ajánljuk. Községünk hiteles pecsétjével megerősitve kiadjuk Makón stb.

III.

1851 febr. 5-én választott biróság ült össze *Uilman* Salamon fő, rabbi elnöklete alatt — a Kossuth-bankók ügyében. Az történt ugyanis hogy az egyik hitközségi intézmény volt elnökei „1849. évi augusztus hóban a' cs. k. hadsereg bejöttével az Egylet pénztárában maradt 591 frt. Kossuth-féle bankjegyeknek a' cs. k. hadsereg parancsnoka által be adatni paransoltatván, azt ők beadták s a miatt az Egylet pénztára ugyanannyiba károsittatott, annál fogva az Egylet ebbeli kárát kiegyenliteni kivánván, választatott az eljáró biróság... A' választott biróság egyhangulag azt határozta, hogy a volt Egyleti Elnök urak 591 frt. helyett kárpótlásul azonnal 221, azaz kétszázhuszonegy pengő frtot tartoznak fizetni."

IV.

Hitközségi jegyzőkönyvbe foglalva egy *Svartz* nevü ujoncnak ez a Kötelező Levele (1840) : Mellynek ereje mellett, én alol irott, szabad akaratomból minden reá beszéllés, vagy kénszerités nélkül kinyilatkoztatva ezennel megesmérvén bizonyitom : hogy én, a Makai Izraelita Község részére jelenleg országosan elvégzett 's parancsolatba Kiadatott Katona kiállitás érdemében, olly nyilvános 's önkéntes le kötelezés mellett Ujjontznak beállottam ; hogy ebbéli a Felségnek általam hűségessen teendő Szolgálatom tsak azon időtől vejendi valódi kezdetét, a midőn az érdeklett Község Elöljárói erről, az illető Törvényhatóságtól parantsolatot vévén, az illető Hadfogadó Igazgató-

ságtól alkalmasnak találtatván által adva lészek: addig pedig a' legkeményebb felelet terhe alatt, a' Városból kilépni szabadságomba nem lészen. Mindezeknek következésében a fentebb nevezett Község Elöljárói énnékem 400 vforintot adni fognak; azt pedig hogy az illető pénz mennyiséget, a törvényes kiszabott ideig (Capitulatio) annak uttyán az Ezredhez esztendőnként, a Törvényes Kamat küldettetése mellett, a Közs. olly nyilvánossan kikötött feltételek alatt, édes Atyám Svartz Ábrahámnak meg egyezési hozzá járulásával, hogy azonnal a midőn assentáltatok, nevezett édes Atyámnak 200 vforintot, két Százat pedig a' községnek gyümölcsözés végett, nehogy a Községnek terhére váljak, időm ki teltéig hagyok: azon nem reménylett esetre pedig, ha ne talántán szolgálatom ideje alatt halomás érne, ezen pénzemről teendő intézkedhetési just magamnak fenn tartom.

Nagyváradi orthodox hangulatok.

Irta: Dr. Kenéz-Kurländer Ede

Ajánlom jelen sorokat Frankl Adolfnak, az orthodoxia elnökének, aki néhai Alfonz bátyám tanulótársa és jó barátja volt és tudtommal emlékét ő is kegyeletesen őrzi.

„Vehuis Refuel unov mead".

rthodox emlékeim főként arra vonatkoznak, ami velem, családommal és szükebb környezetemmel kapcsolatosan történt. Ezért nem irom meg ezeket a „Szombat"-ban. Most is csak *Kecskeméti* Vilmos kedves kollégám rábeszélésére mondok el néhány epizódot megboldogult apám életéből.

Ha akaratlanul is kénytelen vagyok édesapámat dicsérni, mentségemül szolgáljon, hogy ezzel magamat kicsinyitem, mert joggal vetődik fel a gáncsoló kérdés, hogy ilyen apának különb fia is lehetett volna. Hogy ki és mi volt *Kurländer Rafael*, azt irja meg más, ha érdemesnek találja, én csak három epizódot akarok megörökiteni ez alkalommal.

* * *

Szembetegség támadta meg egy alkalommal és az a veszély is fennforgott, hogy örökre elveszti látóképességét. Megdöbbent, hogy az örök éjszakában minden szellemi táplálék nélkül marad és ekkor elhatározta, hogy a „*Misna*" egy kötetét betéve megtanulja, hogy a *Tórával* való foglalkozást semmi körülmények között ne kelljen feladnia. Felváltva olvastuk fel neki az egyes *Misnákat* és már néhány hónap mulva betéve tudta a II. kötetet, melyet mindennap elrecitált. Később a betegség javult, egyik szemét megmentették, de azért ezt a szokását fogadalom nélkül haláláig minden nap megtartotta. Üzletben, uccán, ima előtt, ima után; olyan nap nem volt, mikor ő a Misna II. kötetét el ne mondta volna.

* * *

Nagyváradon a kongresszus utáni időkben közös volt a Szentegylet és ez a körülmény gyakran torzsalkodásokra adott alkalmat az ortho-

doxok és a neologok között. Az orthodoxok számszerint tulsulyban voltak, de az üléseken a neologok domináltak. Övék volt a vagyon, a közéleti tekintély, a világi tudományokban való jártasság. Alkalmilag reformot célzó inditvány került tárgyalás alá, országoshirü kapacitások támogatták a neologok inditványát és dr. *Berkovits Ferenc* beszéde után egészen biztos volt, hogy a neológok álláspontja győzni fog. Ekkor azonban felállott *Kurländer Rafael* és beszélni kezdett: „*Sakecz tesakczenü, veszáév teszávenü*“ ... Mindössze négy szót mondott, de lelkének felháborodása percekig tartó hangos zokogásba tört ki. Ez a zokogás azonban a legszebb beszédnél is nagyobb hatást váltott ki. A neologokat is meghatotta az igaz zsidó sziv őszinte kitörése, a hagyományos meggyőződés szent megnyilatkozása.

Néhány percnyi néma szünet után az elnök kijelentette, hogy az inditványt egyhangulag leveszik a napirendről.

* * *

Végül egy sirfölirat történetét akarom elmondani. Fiatalon elhunyt Alfonz bátyám, 17—18 éves korában, az átlagot nagy mértékben tulhaladó tudást és ismereteket sajátitott el a zsidó tudományokban. Nagy szorgalma és éles esze azt a reményt ébresztette a boldog apában, hogy fia valamikor „*nér Jiszróel*“ a zsidó hitélet nagyjai közt, fog helyet foglalni. Másként történt. Betegség támadta meg a tüdejét, kénytelen volt éveken át a déli vidék forró napsugaraiban gyógyulást keresni. Közben cserbenhagyta a hebraikát, kizárólag világi tudományokkal foglalkozott, sőt az eset jobb megértése céljából nem hallgatható el, hogy a rituáléknak is hátat forditott. A telet *Kairóban* szokta volt tölteni, ahol akkoriban a pénzügyminiszteri tárca a váradi származású *Blum* pasa kezében volt, akinek meghivására a miniszteriumban tisztséget vállalt. Ott maradt egy alkalommal a nyári hónapokban is, mikor az európaiak a trópikus éghajlat forrósága elől hüvösebb tájékokra szöknek és ez az irtózatos hőség annyira lerontotta egészségét, hogy kénytelen volt hazajönni, de már késön, mert rövid néhány hónap ótán meghalt.

Az apai sziv kétszeres fájdalma nem ismert határt és saját maga készitette versben sirta el fájdalmát a sirfeliraton. Héber nyelven zokogta el, milyen nagy reményekre jogositott fiatalsága, melyet megirigyeltek a rossz szellemek, hálót vetettek ki neki és mindaddig fogva tartották lelkét, mig az felszállt a magasba. Ez a sirfelirat jellemzi legjobban a szerző apát. Őszinte nyiltság, mely Isten és ember előtt tisztán áll, szerény, halk hangon, de sisak nélkül mondta el hibáit és hangos szóval hirdeti Istenben való hitét és a megnyugvást a megváltozhatatlan felsőbb rendelkezésében.

A vers első részében dicséri fia tehetségét és szorgalmát, majd beismeri a bünt, de olybá tünteti fel, mintha a Sátán megirigyelte volna az apa kincsét és farkasvermet ásva megejtette a fia lelkét. Védőbeszéd is akar lenni a középső rész és ebből meriti a reményt, hogy az elhunyt lelke mégis csak felszállt a magasba. (Zor, Zurim, És Zor. Áron gyermekei is a Zor-ral kapcsolatosan estek bünbe...)

Mikor a spanyol zsidók kénytetelenek voltak elhagyni szülőföldjüket, sokan magukkal vitték az ősök

sirkövét. Én, mikor eltávoztam Váradról, a sirköveket otthagytam, csak e sirfelirat másolatát hoztam magammal, mint egy nemesi levelet. Hogy fiam és a későbbi nemzedék örökre emlékezzék: volt nekünk egy ősünk, jámbor és istenfélő és akinek főerényeként azt lehet mondani: „*Vehuis Refuél unov mead...*', És ha megszakad is a lánc egy' esetleg két nemzedéken át, de örökre soha. Minden erőmből azon vagyok, hogy a *Tóra tudomány* ne vesszen ki a családban.

„Vela jomüsü mipichu, ümipi...

הב״ כ״ה אברהם במו״ה רפאל
קורלענדער
פ״ נ״
ברת אל וחקיו
הגה הגיון רב
עשה לילות כימים
ימים ושנים
צלל בים אדירים והעלה מים
מים הנאמנים
העמיק והרחיב והעלה פנינים
ממצפונים
קנאו בו זרים
פרסו לו מצודים ומכמורים
עד כי אראלים גברו המצוקים
ונאספה נפשו למרומים
יום ד״ ונקבר יום ה״ ר״ח טבת
תרמ״ב לפ״ק פה ג״ור״ד״
ת״ נ״ צ״ ב״ ה״

Egy rabbi, akit a mészárosok földönfutóvá tettek.

Irta: **Dr. SCHWARCZ BENJÁMIN** körzeti rabbi.

Jövő évben lesz száz esztendeje, hogy a poseni gaon, ki „Rabbi Akiba Eger" néven lett világhírű, levelet irt egy *Alexandersohn Jonathan* nevű ifjúnak, amelyben megtiltja neki, hogy rabbi-állást vállaljon, mert ha igérete ellenére — mégis megtenné, ő nem fog hallgatni. Mikor az ifjú Alexandersohn levélben a tilalom okát kérdi a nagy rabbitól, azt a választ kapja, hogy még legalább három esztendeig kell tanulnia, csak azután pályázhat rabbi-állásra. Egyben szemrehányást tesz Alexandersohnnak, amiért egy községben a megválasztott rabbi ellen ingerli a hívek egy részét, hogy őt ellenrabbivá válasszák. Rabbi Akiba Eger levele látszólag hatott az ifjúra, ki egy kiváló rabbi iskolájában folytatta tanulmányait, de csak egy évig maradt nyugodtan.

1832-ben már Magyarországon van, hol földijét, a baja Schwerin Götz-öt, Kohn Sámuel pesti rabbi nagyatyját keresi föl és hónapokon át szállást kap nála. A bajai rabbi a világi műveltséggel, alapos talmudtudással bíró és kiváló szónoki tehetséggel megáldott ifjút rabbiállásra méltónak találja és melegen ajánlja a hitközségek figyelmébe. A bajai rabbinak hatarajával és ajánló levelével felkeresi R. Meir Asch ungvári rabbit is, ki, miután maga is meggyőződik Alexandersohn alapos tudásáról — szintén ellátja ajánló levéllel.

Alexandersohn most már e tekintélyes rabbik ajánlataival Bonyhádon próbálkozik és szónoklataival olyan sikert arat, hogy a hitközség nagy lelkesedéssel meg is akarja választani, de a még ott tartózkodó Heller, eddigi rabbi, azt megakadályozza azzal, hogy ő előbb információkat akar az ifjú jelöltről szerezni R. Akiba Egertől. Hellernek bizalmatlansága onnan eredt, hogy bár Alexandersohn levita volt, a rabbit megillető harmadik aliaht fogadta el, amit, mint levitának, nem lett volna szabad elfogadnia.

Alexandersohn nem nagyon bízhatott a poseni rabbi kedvező válaszában, mert hirtelen eltűnt az akkor nagy és tekintélyes községből és már 1833-ban Csabán (Borsod megye) választatja meg magát rabbinak. A bemutatkozásnak igen nagy sikere lehetett, mert nemcsak megválasztották egyhangúlag, de a szerződésben kikötik, hogy legalább három évig nem pályázhat más állásra. De a mézeshetek nem sokáig tartottak. Három hónappal az egyhangú választás után már lángol az elkeseredett harc tüze a rabbi és hitközsége között.

Nem is csoda! A német kulturán nevekedett, a sokat utazott és széles látókörrel megáldott, a német irodalmi nyelvet beszélő pap sehogy sem illett egy chaszideus velleitásokkal szaturált ki borsodmegyei községbe. A csabaiaknak különben is olyan rossz hírük volt, hogy még fél évszázaddal később, a 90-es évek elején, megdicsőült mesteremtől, *Fuchs* Mór nagyváradi főrabbitól, a következő nagyon is jellemző dolgot hallottam felőlük:

Mint fiatalember leánynézőbe ment. Fuchs Mór az utat kocsin tette meg. Utközben egy fiatal hölgy, ki az országúton nagyobb dobozt cipelt, felvételt kért kocsijukra, aminek a vőlegényjelölt készséggel eleget tett. A legközelebbi faluban a lovaknak pihenniök kellett, mialatt az ismeretlen utas, valamilyen ürügy alatt, néhány percre eltávozott, a dobozt a kocsin hagyta. Miután a lovak kipihenték magukat, tovább akartak utazni, de a hölgy csak nem jelentkezett. Egy ideig még vártak, de minthogy a nő csak nem jött, kénytelenek voltak nélküle elindulni. Előbb azonban meg-

nézték, mi van a dobozban és miként juttathassák vissza jogos tulajdonosának. Nagy rémületükre egy holt gyermeket találtak a dobozban. Képzelhető ijedelmük. Még gyanuba foghatják őket!

Ekkor a fiatal bachurnak, a későbbi nagyváradi gáonnak, kitűnő ötlete támadt. Éjszaka Csabán utaztak keresztül. Rákötötték a dobozt a hátulsó saroglyára és rábízták szerencséjüket a csabai hitsorsosokra. Ugyis történt. Reggelre, mikor kocsijukkal Csabáról kiértek, sehol sem volt a kellemetlen podgyász. Ellopták tőlük.

Ez a Csaba volt Alexandersohn első és utolsó községe. 1833-ban októberben választották meg, decemberben már az egész község élet-halál harcát vívta rabbijával. A mészárosok kezdték, kik a rabbi intézkedéseivel nem tudtak megbékülni. A mészárosok a pap ellen ingerlik a naponként mészárszékükben megjelenő asszonyokat. A volt rabbi veje meg pénzt követelt az új rabbitól, amit állítólag korteskedés fejében igért neki Alexandersohn. A tóra-másoló azért haragszik az új rabbira, mert az 24 hibát talált a tórában, amiért az a templomban megtámadja Alexandersohnt. A tóramásolót egy rabbikollégium arra kötelezte, hogy három szombaton át a templomban köteles a rabbitól bocsánatot kérni. Így a rabbi mindig újabb és újabb ellenséget szerez magának. Az ellenségeskedés a rabbi és hívei között olyan nagy, hogy amikor az fiatal feleségével a szomszédos sajószentpéteri rabbi leányával községébe bevonul, az ifjú párt kövekkel dobálták meg és éjszaka rájuk gyujtották a házat.

A pap állta a harcot és jogainak tudatában keményen és nyakasan védekezett minden támadás ellen. De a hívek váratlanul erős segítséget kaptak Löw Lázár szántói rabbi személyében. Ennek haragját Alexandersohn azzal vonta magára, hogy annak tanácsa ellenére Csabán válólevelet állított ki, amit a szántói rabbi meg nem engedhetőnek tartott, mert Csabán ilyet eddig ki nem állítottak. Kapóra jött ez az amúgy is harcias és minden eszközt a pap ellen felhasználó községnek. Átiratot intéztek a paphoz, melyben négyhavi fizetést ajánlottak fel neki, ha állásáról önként lemond. Alexandersohn az ajánlatot visszautasította, mire hívei lehetetlenné teszik ottani helyzetét. Fizetését nem utalták ki, templomi ülőhelyét vasszögekkel verték be, a metsző, tanító és templom-szolga — felsőbb utasításra — a papnak nem engedelmeskedtek, az utcán sértegették. Igy akarták elérni, hogy állásából önként eltávozzék.

De Alexandersohn nyakas ember volt és nem engedett és egy az elnökséghez intézett beadványában azt kéri, hogy egy hármas rabbikollégium döntsön vitás ügyükben. Az elnökség erre azt válaszolta, hogy ilyen haszontalanságra nincsen kidobni való pénzük. De amikor azt látták a csabaiak, hogy a rabbi mindezek után még kísérletet sem tett egy más állás elnyerésére a szántói rabbihoz beadványt intéztek, melyben rabbijukat a legsúlyosabb vallásellenes vádakkal illették.

A szántói rabbi, ki amúgy is ellensége volt Alexandersohnnak, egy hármas-bizottságot küldött k az ügyek megvizsgálására. Ezek kiszálltak Csabán, megidézték Alexandersohnt, de ez nem tartotta illetékesnek az egyoldalúlag összeállított bizottságot és ezért idézésükre meg sem jelent. A kollégium így csak a községbeli tanukat hallgatta meg. Később Alexandersohn — úgy látszik — apósának, a sajószentpéteri rabbinak unszolására, azzal együtt megjelent, de a kollégium nem fogadta őket. A rabbikollégium jegyzőkönyvébe a legfurcsább vádak kerültek. Hogy vallásos kérdésekben mindig a legenyhébb felfogást vallja; a két tefilin felvétele között beszélgetett; illetlen szavakat használt; egyszer azt mondotta: „Paszama lelki" (sic!); reggeli felkelés után kézmosás nélkül járkált; látták kalap nélkül; a rabbi nem hisz a földöntúli igazságban stb. A védelem tanuit megfélemlítették és így azok kihallgatására nem is kerülhetett sor.

A felvett jegyzőkönyvek alapján a szántói rabbi Alexandersohnt

rabbiállásra méltatlannak nyilvánítja, kit, mint eretneket, a zsidó gyülekezetből ki kell zárni és vele érintkezni sem szabad.

Alexandersohn helyes jogi érzékkel a szántói rabbi ítéletét úgy formailag, mint tartalmilag érvénytelennek tartotta, mert a bizottságban az ő megbízottja helyet nem foglalt, a tanukat az ő távollétében hallgatták meg, mert a szántói rabbi nem illetékes arra, hogy fölötte ítéletet mondjon és végül, mert bizonyítani tudja a vádak alaptalanságát.

Alexandersohn helyzetét nagyon súlyosbította az, hogy *Szofer* Mózes pozsonyi és *Teitelbaum* Mózes újhelyi rabbi is csatlakoztak a szántói döntéshez. A világi hatóság, melyhez Alexandersohn segítségért fordult, védelmébe vette ugyan, de nem tudott döntésének érvényt szerezni, erősebb eszközökhöz pedig nem mert nyulni, mert érezte, hogy vallási kérdésről van szó, ahol a döntő szót az egyházi hatóságnak kell kimondania. Ezért Alexandersohnt arra utasította, hogy fellebbezze meg az ítéletet. Persze fogalmuk sem volt, hogy a magyar zsidóságnak nincsenek alsóbb és felsőbb bíróságai, még vallási kérdésekben sem.

Alexandersohn felvette a harcot most már nemcsak községével, hanem a nagytekintélyü rabbikkal is és Pestre utazott, ahol a rabbiság, melynek tagjai: *Brill*, *Kunitzer* és *Oppenheimer*, írást adtak neki arról, hogy az ítélet az ő meghallgatása nélkül hozatott. Ennek alapján a nagytekintélyü pesti elüljáró, *Rosenthal* Salamon, felkérte a pozsonyi rabbit, hogy a pesti rabbiság által ajánlott hét rabbiból válasszon hármat, akik újból, még pedig a talmudi törvények értelmében, megvizsgálják az ügyet. A pozsonyi rabbinak nem tetszett ugyan az ajánlat, de elfogadta, csak a kiválasztás jogát hárította el magától. Rosenthal kérésére *Kohn Schwerin Götz*, híres bajai gaon, vette kezébe az agyonhajszolt rabbinak ügyét. A pozsonyi rabbi beleegyezésével ki is küldték a három rabbit, de kikötötték, hogy a kihallgatásokat ne Csabán, hanem Miskolcon tartsák meg. 1835 június 16-án ez meg is történt.

Itt már felvonultak az üldözött rabbi tanui is, az előbbi vádlók közül is sokan visszavonták vallomásaikat. A bizottság rehabilitálta Alexandersohnt, de mivel látta, hogy ottani maradása lehetetlen, megegyezést akart létrehozni rabbi és község között, de Alexandersohn olyan nagy követeléseket támasztott, hogy azokat a község nem teljesíthette és azért azzal az ürüggyel hárították el annak elfogadását, hogy előbb vonják vissza a szántói rabbi és társai ítéletüket, azután elfogadják a második rabbikollégium döntését.

A község mindezek dacára hajlandó lett volna minden áldozatra. Szofer Mózes is elfogadta a nagytekintélyü Schwerin Götz elnöklete alatt működő bizottságnak rehabilitáló ítéletét, de Alexandersohn tovább nyakaskodott, csak Csabára akart visszakerülni rabbinak és azért nem írta alá és nem fogadta el a döntést. Szofer Mózes is megbocsájtott neki és kérte, hogy vonuljon vissza egy rövid időre, majd ő hozzásegíti egy jobb községhez.

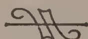
Alexandersohn a csabaiak fölött akart győzedelmeskedni. Nyakába vette a vándortarisznyát, felkereste Európa legkiválóbb papjait és eléjük terjesztette ügyét. Egész Európa tudomást szerzett róla, a felekezeti és világi sajtó, a hatóságok pártfogásukba vették, de csak erkölcsi győzelmeket arat.

A német felekezeti sajtó, *Frankel* Zachariás kemény támadást intéz Szofer Mózes ellen Alexandersohn miatt, de Alexandersohn mindezzel nem ér semmit, mert ő csak csabai rabbi akart lenni, amit azonban még pártfogói is reménytelennek tartottak. Esztendőkön át bolyongott és gyüjtött előfizetőket kiadandó könyvére, melyben pörének egész történetét megírta.

Szerzett is néhány száz előfizetőt Európa minden országából és 1847-ben Frankfurtban meg is jelent könyve „Tomcik Kovaud" címen, melyben felsorolta az összes mellette és ellene írott leveleket és döntéseket. Még húsz esztendeig kóborol és harcol, de pörét dülőre vinni nem tudja és 1869-ben, az

óbudai zsidó-kórházban, szegényen és elhagyatva halt meg.

Nem mindennapi tehetség volt, alapos műveltsége, nagy héber tudása, kiváló szónoki tehetsége volt, de nem volt meg benne, ami rabbinál a legértékesebb: békeszeretet és emberekkel való bánni tudása. Talán ha kulturáltabb községbe kerül, a zsidó tudománynak egyik nagy munkása vált volna belőle.

Évszázados velencei sirok regéi...

Irta: Dr. WEISZ MIKSA pesti rabbi.

Mindenütt lüktető élet. Vig zsivaj és egy kis gyaloglás a laguna partján egy régi, elmult világ varázslatos közepébe viszi a sétálót, néma kövek közé, melyek mégis beszédesek, hiszen egy darab dicső zsidó multat hirdetnek. Kevés zsidó látogatója a Lidónak keresi fel a Riviera S. Nicolo mentén fekvő szép zsidó temetőt, ahova 1389. óta temetkeztek a velencei zsidók. Nem is oly rég még a Laguna Venetáig nyult a *Vecchio Cimitero Israelitico*, a régi zsidó temető, melynek bejáratát gondolával lehetett megközeliteni. Még most is ott ál a ciprusfasor, mely közvetlen a lagunáig terjedt. A Lidón mindinkább fejlődő élet utat tört a sirok fölött és a halottak egy része vándorutra kelt és a sziget közepén levő uj zsidó temetőben találta ujabb nyugvóhelyét. Most pedig a temető ujabb részét evaknáltatta a pezsgő élet, helyet adván egy harci emléknek, mely a sziget katonai jelentőséggel biró részén emelkedik, a repülő-tér és katonai terület tőszomszédságában. Munkások csákánya feszegeti a régi tumulusokat és az alattuk nyugvók csontjai egy-egy kis faládikóba kerülnek, miket az ujabb temető egy csendes zugába helyeznek aztán örök nyugalomra.

Ott álltak egymás mellett a kis ládák, melyekben talán nagy emberek csontjai porladnak és a vezetőül hozzám szegődött kis olasz munkásgyermek gyengéd szeretettel és gyermekes kiváncsisággal cirógatott egy-egy koponyát, melyet a ládikákból véletlenül kivett.

A velencei szentegylet a kiüritésre került terület sirköveit átviteti a Nuovo Cimiteroba, melynek falaiba és elől fekvő részébe beilleszti azokat. Kisebb lett ezáltal a régi temető, mely azonban még igy is igen hangulatos. Sürü sövényzet közt emelkednek a kőtáblák, melyek kivétel nélkül pietra d'Istriából készültek. Egy részük in situ van a sirok fölött, követvén a régi szefard szokást, mely fekvő helyzetbe helyezi el a sirkövet a megjelölt sir felett.

Csaknem mindegyik kő felső része cimerrel ékeskedik, mely összefüggésben van az alatta nyugvó nevével, jellemével, szülővárosával, Igy például az 1660-ban elhunyt David de Silva sirján, kit a felirat *Neim zemirot Jiszroel* gyanánt ünnepel, a koronával ellátott cimer

hársfát mutat. Az egyik halott igazságszeretetét a cimerben foglalt nap jellemzi *Emesz* felirattal, a másik szeretetét ugyancsak a napsugár jellemzi *Kásemes* felirattal. A cimereken kivül csupán a kohanita és levita emblemák láthatók kohanita és levita sirokon és csodálatos módon az ezen családokból származó *női* sirokon is. A Dávidpajzs csak ritkán és nagyon későn mutatkozik a sirköveken.

A feliratok igen érdekesek. A régiek egyszerüek, cikornya nélküliek. A legrégibb feliratok ugyanazt a szöveget mutatják, mely a hires budai, Árpádkorabeli emléken olvasható: *Czijjun háloz kómóhleraus*, ez az emlék X. Y. fejénél emelkedik. Már a XVI. századbeli sirfeliratok bibliai és talmudi fordulatokban gazdagok, mig a XVII. század kövei már szép poemákat tartalmaznak, hiszen jeles poéták éltek akkor Venetiában, akik mesterei voltak a héber nyelvnek. A sirköveken alkalmazott áldásmondások — euphemiák — és záróformulák archaisztikus abbreviaturák és csodákat regélnek a *Chachmé Venetia* tudományáról. Örök kár és vétek, hogy ez emlékek, melyek a dicső mult kutfői, elmállanak, hogy tudós társaság nem vette azokat gondozásba, hogy még egyszerü másolat sem készült róluk. Csak elvétve látható egy-egy olasz sor a köveken, a XVIII. század közepe hozza azokat a héber szöveg alá.

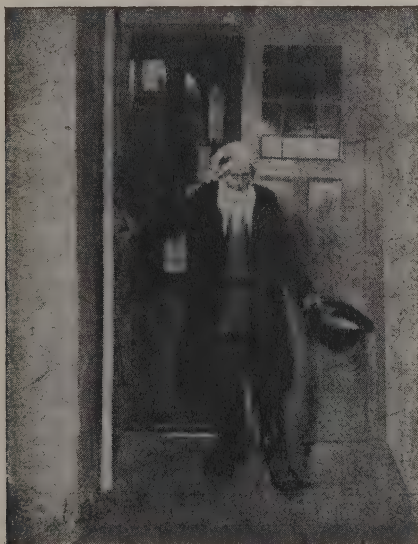
A temető közepén emelkedik egy obeliszk. A felirata:

Antico cimiterio Israelitico dall'anno MCCCLXXXIX. Alsó részébe a régi evakuálás néhány emléke van befalazva. Most a kinges alapkövét azok a tárgyak boritották, melyek a kiüritésre kerülő sirokból kerültek napfényre. Szines, fényesre csiszolt márványlapocskák, melyekkel mozaikszerüen kiágyaztak egy-egy sirt, muranoi üvegtányérok, muranoi csiszolt tört üvegek, régi cserépmécsesek, melyek az antik világ katakombáiból ismeretesek. Egy sirból kikerült egy mesteri módon faragott, csavarmenetes irótoll, mely talán szófer- vagy irói készségét akarta jelölni a sir csendes lakójának, egy másik sirból Velence eminens jelvényének, a *Campanilének* hű miniatür utánzata került elő, melyet a genius loci ihlettsége helyezett a ghettóban élő zsidó sirjára, ki büszke volt arra, hogy a tenger ura, a népeket hóditó Velence volt lakóhelye. Kulcsok, amphorák, nagy szegek stb. kerültek még elé a sirokból, melyek majd — amint azt kis vezetőm szótagolta — valamelyik velencei muzeumba kerülnek.

A néhány lépés távolságnyira elterülő ujabb temető nagyterjedelmü, két részre oszlik, a régibb részre, mely a XVIII. század utolsó felében és a XIX. század első felében szolgált nyugvóhelyéül a velencei zsidóknak, és az uj modern részre. A régibb részben még a héber betü a domináló, a kevés olasz sorban a zsidó évszám olvasható. Egy régi, kis *bész álminhoz* hasonlatos külső képe. Sürü bozót közt eltört sirkövek, részben állva, részben fekve, néha szándékosan rézsutosan elhelyezve. Külső formájuk a szokásos macéba, néha a két kőtábla formáját követve, ahol kettős sir van. Itt-ott egy törött oszlop vagy nagy amphora emlékeztet, hogy Italia klasszikus ege alatt járunk. Az előtérben a régi temetőből idehozott emlékek emelkednek vagy fekszenek. A bejárat mellett egy fiatal mártir szenvedélyes

hangu sirköve ה״יד abbreviaturával (= ה' יקום דמו az Ur boszulja meg vérét) 1714-ből. És ő most helyén oroszlánként ordit és kiáltja: óh megtorlás Istene, gondolj reám és kérd számon véremet üldözőimtől és legyen halálom engesztelése minden vétkemnek. E héber szavakkal végződik a szomoru felirat. Ha nem csalódom, az askenaz zsinagóga hécháljának lépcsőfokait e martir emlékének szentelték bánatos szülei. A régi, kis szertartási terem előtt, melynek falán a velencei hősi halottak emléktáblája foglal helyet, egy eltünt ember emlékének a régi temetőből áthozott köve foglal helyet.

Egész más képet mutat az uj rész, mely egyuttal a velencei zsidók teljes asszimilálódásának tanujele. A diszes, fehérmárványból való siremlékeken alig-alig egy héber sor, zsidó dátum. Mellszobrok, arcképek a sirokon. A héber elemet מצק (מצבת קבורת) betük képezik, melyek még a hamvvedrek számára készült columbárium urnáin is olvashatók. Még a rabbik sirhelyén is alig olvasható héber felirat. Néha egy bibliai vers, imakönyvből vett fordulat. Csupán a kohanita és levita jelvények tartják magukat rendületlenül az olasz nyelvü siremlékeken is férfiunál és nőnél egyaránt. Gazdag skulpturáju kriptákban nyugosznak oly férfiak, kik Velence ujabb felvirágoztatása, Olaszhon fejlődése körül szereztek érdemeket, kiket messze városokból hoztak haza a csendes lidói temetőbe, hogy az évszázados hagyomány szentelte hely közelében pihenhessenek, épugy, mint a *Giudecca* szigetéről odahozott ősök, kiknek sirjai mellett regél a laguna vize multról, szenvedésekről, megpróbáltatásokról, tóráról és tanulásról, mely valaha a velencei zsidó negyed bét-hámidrásaiban otthonos volt.

Lakos Alfréd: Pogrom után.

Pogrom a kastély udvarában*).

Irta : Dr. FÁBIÁN BÉLA orsz. képviselő

Voltunk vagy ötvenen tisztek és talán ugyanannyian voltak az önkéntesek is, bakák vagy kétezren. Vittek bennünket végig Lemberg uccáin, mutogattak a lakosságnak : látjátok, foglyok, és mily sok, tisztek, önkéntesek, legénység, ne legyen itt senkinek reménye, hogy eljön az idő, mikor Lembergben nem az orosz lesz az úr !

Mellettünk oldalt, kis lovaikon vöröslampaszos nadrágban, piros kozákok cikkáztak. Jobbkezükben ütésre készen a nagajka : jaj annak, aki közeledni merne a foglyokhoz.

Szombat délután volt, uccák, ablakok tele néppel. A kozákokon keresztül kiabáltak hozzánk :

— Mikor jönnek már a mieink ? Ezek itt már készülnek kifelé.

A menet megállott. A közellévő házakba beszaladtak az emberek és tálcán vagy csak egyszerű pohárban hozták a kávét és hozzá a foszlós szombati kalácsot. Szép, fehér, vajjal-tejjel sütött kalács, nálunk penészes kukoricakenyérre is alig tellett. Amíg a kávét ittuk, már egész közel merészkedtek hozzánk, megsímogatták piszkos ruhánkat és nem akartak kifogyni a panaszból és a kérdésekből.

Az egész csapat vonalán végigvágtatott egy altiszt, valami nekünk érthetetlent odakiáltott a kozákoknak, a nép szaladni kezdett, a kozákok utánuk s nagajkájukkal vágták a tömeget. Mi pedig, még kezünkben a pohár, a foszlós kalács maradéka, megkaptuk az első ízelítőt a nagajkák országából.

Egy altiszt jött, számolni kezdett bennünket, aztán még kétszer megszámoltak és mikor harmadszor sem egyezett a szám, a parancsnok, egy tejfelesszájú praporcsik, megvetően intett a kezével :

— Nem fontos.

---

*) Részlet az illusztris szerzőnek „Oroszország" c. szenzációs sikerű regényéből.

S azzal indulj, be az egyik nagy ház udvarára! Bezárták utánunk a kapukat, újból megszámoltak, bevittek egy belső udvarba, amely már zsúfolásig tömve volt foglyokkal. Az első kérdésünk az ottlévőkhöz:

— Hol vagyunk?

— A régi fegyházban.

— S mi lesz itt velünk?

— A tiszt urak és az önkéntes urak felmennek az emeletre, a legénység lent marad a földszinten meg az udvaron.

— Szökni?

— Csak aki madár, vagy akinek repülőgépe van.

S ebben a pillanatban a fejünk felett berregni kezdett egy repülőgép, feltűntek a gépmadár szárnyai és a fekete kereszt. Csodában hívő lelkünk ujjongani szeretett volna.

— Német repülő!

Talán a szabadulást hozza! Lemberg talán már körül is van fogva s akkor nem kell messze mennünk, megyünk ismét haza!

A fegyház udvarára berohant egy csapat orosz tiszt, a fogoly legénységet beparancsolták a földszinti helyiségekbe, minket felvezették a felső emeletre, megparancsolták, hogy nyugodtan maradjunk, aki pedig ki merne nézni az ablakon, abba belelőnek! És az udvaron megkezdődött a puskaropogás. Az oroszok — tisztek, legénység vegyesen — minden rend nélkül puskából és gépfegyverből lőni kezdték a repülőt, az meg hányta nekik egy ideig a bukfencet s aztán eltűnt délkelet felé.

És mi ott maradtunk, bezárva, egy nagy teremben. Kopogtattak. Még elgondolni is alig volt időnk, hogy milyen udvarias emberek ezek az oroszok, kopogtatás nélkül dehogy is jönnének be. Csak éppen átfutott agyunkon a gondolat: ugyan ki jöhet? — máris nyílt az ajtó és egy mosolygó fiatalember lépett be hangos abedierével, a borbély.

— Ki parancsol borotválkozni, uraim? — kérdezte alázatosan hajlongva.

— Mindenki.

Borotválás közben nem fogyott ki a beszédből:

— Az oroszok belovagolnak az üzletekbe, erőszakoskodnak az asszonyokkal, kancsukázzák a népet. Három nap óta készülnek már a kivonulásra. Lemberg népe mára a szabadító csapatokat várta. Bizony, most mindenki szomorú, de ez a kis csapat nem jelenti, hogy a mieinket megverték, ugy-e, jönnek a mieink?

Panaszkodtunk, hogy nincs fehérnemünk, mindenünket elszedték és ami rajtunk van, elázott a Dnyeszter mocsaraiban. Igérte, hogy küld majd egy fehérneműkereskedőt, aki hoz inget, alsónadrágot, harisnyát és zsebkendőt.

A borbély elment és röviddel utána, nagy kofferrel egy kicsiny talyigán, megérkezett a fehérneműkereskedő.

Bejött a szobánkba és vettünk tőle sok mindent s amit csak vettünk, drágának találtuk. A vérmesebbek kiabálni kezdtek:

— Uzsorás zsidó. Igazuk van az oroszoknak, hogy kancsukával kezelik őket.

Nekünk minden drága volt. Kevés volt a pénzünk, a koronát kényszerárfolyamon kellett rubelre átváltani, minden rubel, amelyet kiadtunk, vagyonunkat csökkentette. Nem tudtuk, a végtelen Oroszországban hová visznek, mikorra lesz ott a pénz, amit valamikor nagysokára, ha majd a címünket megírjuk, hazulról útnak indítanak. Nekünk még, amit kevés pénzért adtak, az is leírhatatlanul drága volt. Vettünk és fizettünk, még beszélni is alig akartiunk a kereskedővel.

— Van is a zsidónak szíve! — kiabáltak néhányan és a fehérneműs kényszeredett mosollyal az arcán, takarodott ki a szobából. Átment az önkéntesekhez. Azoknak még kevesebb volt a pénzük. Nekünk legalább a zsebünkben volt az elsejei tiszti fizetés még megmaradt része. Mondták a fehérneműsnek, hogy náluk rossz helyen kereskedik, menjen haza, nincs egy fillérjük sem. A fehérneműs azt válaszolta, hogy nem baj, ad ő nekik hitelbe is.

— Hitelbe? Nem fogadjuk el, — kiáltozták az önkéntesek. — Elveszünk valahol Oroszországban és nem lesz, aki megfizesse.

— Majd felírják az urak a címűket s ha az urak közül elhalna valaki, — amit az én Istenem ne adjon, — akkor majd megfizetik a hozzátartozók. De most siessenek, uraim, vegyenek, vegyenek, mert minden percben jöhetnek az oroszok és nekem menni kell.

S azzal már rakta is ki minden portékáját az asztalra, ingeket, alsónadrágokat, zsebkendőket és harisnyákat. A fiúk hamar szétkapkodtak mindent, a fehérneműs becsukta a koffert és indult.

A fiúknak ekkor jutott az eszébe, hogy sem az ő nevüket fel nem írta, sem a maga címét meg nem adta, utána szaladtak és visszahozták. Fel akarták diktálni a címüket, de kijelentette, hogy nincs ideje irogatni, majd az urak úgyis megküldenek mindent és amikor a címét kérdezték, felírta nekik egy darab papirosra:

— B. Szalesz.

Kérdezték az uccát, házszámot. Azt mondta, mindez felesleges, őt mindenki ismeri Lembergben.

Az önkéntesek könnybelábbadt szemmel néztek utána.

Szamek Gyula váci származású Mollináry-kadét állott mellettem.

— Tudod mit jelent bé szálész magyarul?

— Nem.

— Ajándékba.

Lembergből gyalog trappoltunk tovább a kegyetlen júniusi melegben. Előttünk szakállas, öreg zsidókat hajtottak. A kísérő orosz katonák között volt néhány balti német, azok magyarázták, hogy az orosz seregek készülődnek kifelé Galiciából és ezeket a tuszokat fogják felaggatni, ha a visszatérő osztrák seregek eljárnának azokkal a polgáraikkal szemben, akik a megszállás alatt velük jóviszonyban voltak.

Éjszaka egy lengyel arisztokratának elhagyott, kirabolt kastélyában aludtunk, másnap délután kegyetlenül elfáradva és összetörve egy kis faluba kerültünk, amely egy nagy hegy aljában feküdt. A hegytetőn régi lengyel időkből származó hatalmas várrom, lent a völgyben regényes park, benne barokstílű, zöld zsalugáteres kis palota, óriási terraszokkal.

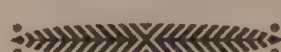
A házigazdánk, egy Puskin Onyeginjére emlékeztető, kedves, derék orvos és szép, elegéns leánya, nagy barátsággal fogadtak és a terraszokon helyeztek el. Uccai árusok jöttek nagy kosarakkal. Tejet, kalácsot, szalámit, gyümölcsbort kínáltak.

Javában alkudoztunk az árusokkal, mikor egyszerre lódobogás, bevágtatnak a mi kozákjaink és nagajkájukkal ütik, vágják az árusainkat, míg azok kosaraikat elhajigálva, ki nem szaladnak a kastély udvarából. A kozákok leszállottak a lóról, felszedték az eldobált kosarakat és mosolyogva jöttek felénk:

— Pazsalszta goszpoda, — parancsoljanak az urak, ugyanannyiért adjuk mi is, mint az árusok.

Mikor kérdőleg néztem a házigazdánk leányára, először nem válaszolt, aztán elhárítóan intett a kezével:

— Ez a pogrom lényege: üzlet.

LYZONIA.

Irta: **Sióagárdi ZÖLD MÁRTON** ny. tábornok

308. honvéd gyalogezred 1918. március hó óta Pzezány mellett a Lyzonián védállásban volt. Lővészárkok, rókalyukak jól kiépitve, az ezred igen jó és harckész állapotban volt.

Ezen helyzetben érte junius hó 29-én a hatalmas orosz támadás. Három nap és éjjel szakadatlan ágyutűzzel támadta az ellenség az állásunkat. Végre erős gázokkal telt lövedékekkel árasztotta el s egy erős tüzérségi zárótűz után támadásba ment át. A hatszoros tulerőben levő ellenség az állás jobbszárnyát hosszas és szivós ellentállás után áttörte. A jobbszárnyon levő Dobó-zászlóalj majdnem egészben megsemmisült.

Az oroszok az ezredtörzset mintegy 800 lépésre arcban már megközelitették. A törzstől jobbra fekvő Freundlhöhe magaslathoz az ellenség már közel volt.

A telefonösszeköttetés megszakadt. A törzs teljesen elszigetelve, védtelenül állott.

Ebben a válságos helyzetben a még meglevő Dobó-zászlóalj tisztjei, kik az ezredtörzshöz jöttek vissza, valamint a törzsbeli tisztek arra kértek, hogy ne áldozzam fel a még meglevő Benedikty első zászlóaljat, vonjam vissza azt. Ezen kérésre leszavaztattam az ezredtörzsbeli és az ottlevő második zászlóaljbeli tiszteket. Egy közöshadseregbeli százados kivételével az összes ottlevő tisztek odanyilatkoztak, hogy vonuljak vissza. A szavazás után kijelentettem, hogy az állásban maradok. A veszedelem már-már közeledett. Az oroszok az ellentámadásra küldött utászszázadot is szétszórták. Több tartalék nem volt. Az ellenség ellenállás nélkül nyomulhatott

előre az ezredtörzs felé. Ekkor minden reménytől megfosztva, Istenbe vetett bizalommal vártam a katasztrófát.

Ekkor érkezett meg Zachár Pál zászlóaljával, melynek segitségével sikerült az ellenséget állásunkból kiszoritani.

Megmenekültünk, de megmentettük ezzel az egész állás kulcspontját, Lyzoniát is. Ha az állás kulcsa: Lyzonia elesik, az ellenség felsodorja az egész védállást és ez esetben az egész hadtestet visszavonulásra kényszeriti. Megfogyott ezredemet ezután visszarendelték az állásból, és midőn egy délelőtt szemléltem a meglevő ezred részeit, a szemle alatt ért életemnek egyik legszebb és legkellemesebb perce. Hoffmann Peter táborszernagy, hadtestparancsnok érkezett meg, ki a kivonult csapat előtt magyar nyelven buzditó beszédet tartott. Beszéde befejeztével a csapat előtt megölelt és kétszer megcsókolt. Ezt az elismerést és jóleső figyelmet még követte ő felségének a kegye, ki a Lipót-rend lovagkeresztjével, a szász király pedig az Albrecht-rend tiszti keresztjével tüntetett ki.

Előszó egy memoárhoz.

Irta: Dr. FRITZ IMRE.

Még nem irunk történelmet... sokkal közelebb a mult, — sokkal fájóbbak még a sebek... a láztól most is égnek... Bár az indulatok már kialvóban vannak, a szenvedélyek is elhalkultak a frázisok is szétmállottak, de megmaradt a mementó, a keserü emlékezés, de egyszersmind tanúlság is; aminek mindenek felett be kellett következnie: csak egy kurzus van, amely mindenki egyenlő jogát, a békét, a munkát, az emberi tisztességet, a kulturát, a hazafias gondolatot és érzést szolgálja. ...

*

1918 tavasza. Assiágóban vagyunk. Huszárok. Zu Fuss. Felvonulás. Gránáttüz. Trommelfeuer. Hirszerzőink jelentik, hogy szemben a hegytetőn amerikai csapatok állnak. Nekünk pedig parancs szerint oda kell rohamra indulni. Szürkület. Élet-halál küzdelem öt teljes órán át. Sebesültek jajgatása, haldoklók hörgése, sikongva telítik meg a párázatos levegőt. Majd mindkét részen visszavonulás. A front elé megyünk segiteni a szenvedőkön, behozni a sebesülteket és eltemetni a halottakat. A döbbenetes percekben egyszerre hörgésszerü hangok ütik meg füleimet. Lehajolok. Egy fiatal, 20 év körüli fiu vonaglik a földön. Amerikai katona. Reám mereszti zavaros, kétségbeesett tekintetét. Vizet kér, majd felemelkedik: orditva, zihálva,

majd imaszerüleg extázisba tör ki a mindjobban fehéredő ajkáról a szózat: ...*Semá Jiszroel!*... Mélyen megdöbbenve mormolom én is az imát. Mellettem áll két bajtársam: történelmi nagy nevek. Rapszódikusan jelzem, hogy az a fiu hittársam, hazájáért szenvedő zsidó fiu, akit az imádságáról megismertem és aki megértette, hogy én is zsidó vagyok. A haldokló a tavaszi napsütésben üvegesedő szemmel, — — az agónia lázában kaddist mond s ott állunk hárman: két bajtársam és én buzgó imádságban együtt az egy templom, Isten szabad ege alatt és a két bajtársam utánam mondja az ősi, héber imát, — megtörten állunk a szegény zsidó fiu holtteste előtt, — érezzük, hogy együtt vagyunk a nagy emberi közösségben, ahol megszünik minden: rang, vallás, mód és egyetlen érzés lett urrá mindannyiunkon: az Isten imádata és az ember szeretete.

*

Ez igy volt akkor... a borzalomnak, a szenvedésnek, az emberi szeretetnek nem volt numerus claususa. A nagy vérözön nemcsak az emberi szenvedélyeket, hanem a legnemesebb érzéseket is kiváltotta. Az én volt bajtársaim, akik ez előbbi jelenetnek tanúi és megértői, részesei és szenvedői voltak, ma is itt vannak a fórumon. Nem tudtak sebet ejteni nemes lelkükön a háboru után kitörő vad indulatok, hiszen látták, tudták azt, hogy a nagy gyötrődésekben ott kint mindenki egyformán küzdött, vonaglott a borzalmak között.

*

Mily változás az emberi érzésekben... A nagy szolidaritást a háboru termelte ki — minden szörnyüsége dacára — az emberekben: a közös sors, az emberi együttes fájdalom irtózatának meglátása... ez hozta össze az élethalálharcban az embereket s ez az érzés kovácsolta egybe a lelkeket, amely kevésbbé ismert egymással szemben gyülöletet, haragot, inkább szeretettet és megértést az emberiség nagy és közös megpróbáltatásaiban... Nem ismétlődött meg az asiágói jelenés... alig egy évvel azelőtt mások voltak az emberek...

*

Kecskemétről indult ki — mondják — az ugynevezett „felelőtlen" akció a zsidóság ellen. 1919-ben és 1920-ban. A köztudat még mindig ebben a hitben él. Meg kell végre mondani, meg kell állapítani, hogy Kecskemét népének ezekhez a borzalmakhoz kevés köze van. Én már tiz év óta állok a felelőtlen akciók elleni küzdelmek kereszttüzében: ismerem nagyon jól azokat, akik a honfibú készpénzre való felváltásában vélték jövőjüket és apró kis üzleteiket biztositani: ezekhez a szörnyüségekhez Kecskemét józan, becsületes népének semmi köze nincs. Akik ez akcióban részt vettek, azokkal nem vállal közösséget — valláskülönbség nélkül — kecskeméti ember. El is tünt legtöbbjük. A nemezis sokat utólért közülök. Elsöpörte őket a szereplés szinteréről végzetük.

*

Irva vagyon, hogy az emberi gonoszság útjainak határai nincsenek. A háború után nem fegyveres a fegyveres ellen, nem a harcos katona a másik nyilt sisakkal küzdő ellen, hanem az állig felfegyverzett a védtelen, az erős a gyenge ellen indult harcra, hiszen könnyü az ellen rohamra szállni, akinek kezéből kiesett a fegyver. A vad ösztönök árjának jelszó kellett. A jelszó : ki a bünös ? A zsidó. — Ki felelős a háborúért ? — A zsidó. — Ki hozta a kommünt ? A zsidó. megismétlődött immár sokszorosan a történelem, — ha az emberiséget katasztrófa érte a múltban, a felelős, a bünbak, az áldozat : a zsidó. A könnyek még égnek, az áldozatok hörgése még szivünkbe nyilallik, de a zsidó emberközösség megtalálta önmagát, — a keserü pohár lassan elmult tőlünk s templomainkba visszatért az áhitat. Zsolozsmák zendülnek és a sok ezeréves nép hivőn tekint fel az égre s büszkeséggel viseli sebeit, hiszen a mi utunk a szenvedések útja... és mégis élünk és fogunk is élni sok időkön át.

Ami a háborúból megmaradt...

Irta : Dr. BALLAGI ERNŐ.

Mi maradt meg a háboruból ?

Kaftános zsidó ezer méteren.

1915 március 1. A zemplénmegyei *Szinna* fölött napok óta másszuk a kietlen, havas kárpáti hegyeket. Ég, hó, hegy, fa, semmi egyéb. Keskeny utak, melyeken csak egyenként vonulhatnak az emberek. Hihetetlenül lassan lehet csak előre jutni. A kapaszkodóknál percekre megakad a menet, az apró lovakat is nehéz felsegíteni. A kígyózó vonalban elvesző katona reménytelenül meg-megáll s csak akkor lép újra néhányat, ha az előtte álló újabb lépést tesz. Leülni sem mer senki, mert nem tudja, hogy a hótakaró alatt nem mélység tátong-e. Az éjszaka sötétjében a megakadás pillanatában álltában elalszik a fáradt katona s csak a meginduló menetelés csörömpölő zajára, ritmusára indul el félálomban, gépiesen. A gerincről lefelé ugyanúgy, még talán nehezebben folyik ez a menetelés, melyet — lassú tempójánál fogva — szinte helybenjárásnak, álltában topogásnak érez az ember. Az idő megszünt, végtelen ürességgé lett. Talán az sem jut eszébe senkinek, hogy hajnal is lehet újra. Az ember egyáltalában nem gondol semmire.

Pihenő a keskeny völgyben vár a csapatra, apró patak két oldalán néhány viskó, állati sorban élő lakossággal. A háziakkal együtt élnek az állatok az agyagos, egyetlen helyiségből álló házakban. Az egész zászlóalj tisztikara egyetlen ilyen oduba szorúl. A kemence előtt álló kis pad alján, a puszta földön alszom. Mellettem kevés szalmán aszott borjú lélegzik, a padon epileptikus parasztleány, akinek rángatózó öklei keltenek fel félálmomból.

Reggel megpróbáljuk a nyugalom illuzióját élvezni, melyet végsőkig fokoz a meleg ebéd. Étkezés után szórakozásra is alkalom nyílik. Az egyik szanitéc-őrmester mint hipnotizőr produkálja magát egyik bakájával, aki kitünő médium. A kisérletek pompásan sikerülnek. A médiumnak éppen azt szuggerálják, hogy gyönyörü erdőben heverész és madarak édes énekét hallgatja. Az álombamerült arcon felragyog a boldogság derűje, mikor — riadót fujnak. Mindenki rohan, még a médium felébresztését sem várja meg senki.

Ujra elkezdődik a kapaszkodás. Jeges-darás esőt is kapunk, mely éppen szembe csap. Még a szemünket is le kell hunyni. De mi szükség is volna ilyenkor a szemre ? Elég, ha a vezető lát, legfeljebb a kapaszkodónál kell nézni, hova lép az ember.

Az idő is megszünik újra. És az éjszaka is csak akkor lesz tudatossá, mikor hátrakígyózik az utasítás, hogy pihenő van. A gerinc csúcsán, közepén vagyunk-e ? Faluban, vagy szabadban ? A szemhatárig egyetlen ház látszik csupán. A felettes tisztek betegsége miatt, mint fiatal kadét, magam lettem a század parancsnoka s így a ház engem illet. Amint belépek, a zseblámpa gyenge fényénél csak csöndesen pihenő katonatesteket látok. A mélységes csendben lábújjhegyen belefúrom magam a tömegbe. Legalább nem fázom. Mélyen, nyugodtan alszanak, senki sem mozog. Már magam sem. Rögtön elaludtam.

Az álomtalan álomból a nyiló ajtón befelé mozgó halvány fénykör kelt fel. A zseblámpa után halk léptekkel ordonánc jön. Szót sem szól, csak irott parancsot nyujt át. Századomnak a pihenést is meg kell szakítani. Le kell váltanunk hajnalban egy idegen századot. Frontba kell menni. ...

A ház előszobájában a hajnali derengésben észreveszek néhány ujabb alakot. Mind alszik. Egyik a padon fekszik, fél keze és lába aléltan leomlik. Az ajtóban hórihorgas, pajeszos, kaftános zsidó bukkan fel. Köszönés helyett csak kérdő mozdulattal mutatok az alvó alakokra. A zsidó széles íveléssel meglegyinti a kezét :

— *Már halott, mind halott már*...!

Valamennyien halottak. A szobában is csupa halott fekszik. A kárpáti tél halottai. Az éjszakát a félig megfagyott halottak között töltöttem. Ők melegítettek nekem. Közéjük fúrtam bele magamat jóleső nyugalommal. Azért voltak olyan jólneveltek. Azért maradtak szép csendben. Azért nem zavartak éjszakai nyugalmamban...

A kisérteties helyzetet pillanatig sem éreztem különösnek. A ház előtt felsorakozott századdal folytattam a reménytelen kapaszkodást a halál torkába...

És ma, ha mint emlék támad fel bennem ez a kép, újra nem érzem a borzalmat, a hullaházban töltött éjszaka elrémítő hangulatát. Csak a kaftános, pajeszos zsidóra gondolok. Erre a magános, hajnaltájt felbukkant alakra, aki egy hosszú télen, ezer méter magasságban állandóan együtt élt a halottakkal. Aki a házigazdai vendégszeretetet hosszu borzalmas hónapokon át ismeretlen halott magyar fiukkal szemben gyakorolta. Akinek a lakása, egyetlen szobája hónapokon át ezeknek a néma, elcsendesült vendégeknek volt nyitva s aki a háboru, a kárpáti tél legborzalmasabb forgalmát annyi nyugalom-

mal, türelemmel és évezredes zsidó együttérzéssel adminisztrálta...

Két hét alatt, míg a kárpáti hegyek kietlen vadonaiban bujkáltam. a rutén lakosság körében, ez a pajeszos, kaftános zsidó volt az egyetlen civil, akivel egyetlen szót válthattam. S ez az egyetlen szó is a halál volt.

Ugy látom görnyedt sziluetjét a téli derengésben, mint a kárpáti temetés szimbolikus virrasztóját.

Az ismeretlen szent.

Nem merném biztosan mondani, *Czortkovban*, vagy *Sadagorában* történt-e. Belzben nem, mert a belzi „szent“ oromzatos vára mellett csak a vonat vitt el. Hires hely volt, az bizonyos, ahol 1916 telén a betegtranszport megpihent. Az utca képe, zsidó változatban, Esztergomra emlékeztetett, ahol az ember minden tíz lépésre egyházi férfiuba ütközik. A kis város szakállas polgárain is meglátszott, hogy valami égi hivatalt viselnek. Jól ápolt, gondozott volt a ruhájuk, hajuk. Komoly arccal jártak-keltek. Nem volt bennük semmi a galiciai kis város zsidóinak kiváncsiságából, közlékenységéből. Szinte ridegek, hozzáférhetetlenek, szertartásosak voltak. A viselkedésük tiszteletet parancsolt és elfogódva léptem be az egyik házba, hogy rövid pihenőt kérjek.

Az egyszerü kisvárosi szoba nagyon rendes volt és az asztalt csupa férfi ülte körül. Feltett kalappal, alighanem tanácskozás közben voltak. A néma köszöntésre némán feleltek és szótlanul hellyel kinálták. A szoba sarkában hatalmas zöld cserépkályha, mellette hófehér szakállu aggastyán. Az öreg szinte átölelve tartotta, végigtapogatta a gyengén befütött kályhát és a tapogató mozdulatán látszott csak meg a félhomályban, hogy az öreg ember: vak.

A beszéd fonala elakadt. A jelenlevők valamennyien reám szegezték tekintetüket. Szinte kínos volt a helyzet. Ki fog először megszólalni? Végre az egyik férfi rámutat a vak aggastyánra és azt mondja:

— *Ez is háboru... Plevna...*

A mozdulatban, a szóban, a látványban benne volt, hogy mit gondolnak ezek a férfiak a háborúról...

Nekem is beszélnem kellett. De mit mondhat a fáradt, beteg katona, ha nem is kérdezik? Elmondtam, hogy kórházba visznek, zsidó vagyok s otthon a felekezeti életben is szerepelek. Zsidó ujságba irok.

A jelenlevők arca meg sem mozdult. A zsidóságra való hivatkozás Galiciában és Oroszországban rendszerint nem maradt hatástalan. Utána megindult a beszéd és a kérdezés árja. Ebben a szobában mindenki csendes maradt. Az egyik, szinte unottan, távozott is... Az öreg változatlanul tapogatta a langyos kályhát. Néha rekedten köhécselt. Ez volt az egyetlen emberi hang az egész szobában. Nyugtalanító volt ez a szokatlan csend. Egy ismeretlen, magános katona, idegen földön, hallgató férfiak között. Kinosan teltek a percek. Nem beszélgetésre, hanem pihenni tértem ide be. De a ráparancsolt, a kényszerű hallgatás még jobban fáraszt. És a csöndes bizalmatlanság nyomasztóan nehezedik a lélekre. Miért nem szólnak? Nem bíznak bennem? Idegennek éreznek? Talán félnek is tőlem...

Egyszerre kinyilik az ajtó. Egyetlen mozdulattal szélesen kitárúl. Az ajtó sarkában, ajtót táró mozdulattal, az a férfiú áll, aki az imént eltávozott. Az ajtó nyilásában senki.

A szobában maradtak lassan csendben felállnak. Felsorakoznak és frontot vesznek a nyitott ajtó felé. Az ajtó nyilásában végre megjelenik, akit vártak. Hófehér szakállu, hatalmas alakú aggastyán, finom selymes kaftánban, széles karimáju bársonykalapban. Fürge lépéssekkel, sietve jön. Megjelenését néma hódolattal fogadják. Magam is önkéntelenül felállok...

Az öreg úr egyenesen felém tart. Már az ajtóból nyujtja a kezét. Nem szól, nem kérdez, csak megszorítja a kezemet, melyet — szinte szuggeráltan — mély meghajlással nyujtottam feléje. A férfiúnak, aki a tiszteletet keltő vendéget hozta, diadalmasan felragyog az arca. Az ő tekintetéből most már tudomásúl kellett vennem, amit magamtól is megéreztem, hogy valami különös megtiszteltetés az, mely engem ezzel a látogatással, kéznyújtással ért. Az öreg úr a kézfogás után ugyanúgy, ahogyan jött, szó nélkül eltávozott. A visszamaradtak nagyon elégedetteknek látszottak. Szólni azután sem szóltak, nem is intéztem hozzájuk kérdést. Néma, udvarias köszöntéssel, néhány perc mulva nekem is távoznom kellett.

Ki volt az öreg ? Csodarabbi-e, szent-e, maga a legendás Illés próféta ? Vagy egyszerű elöljáró ?

Örülök, hogy sohasem tudtam meg.

Háborús vándorlásaim egyik legfelemelőbb jelenetét éltem át ebben a látogatásban és úgy érzem, ilyen megtiszteltetés sohasem érhet többé.

Mert akárki is lehetett az ismeretlen aggastyán : a megjelenésében, tekintetében, keze simogatásában, váratlan feltünésében és eltávozásában : az ég szellőjének suhintása illette meg a lelkemet... Akárki volt : szent volt, egészen bizonyosan...

Zsidó sziv a lövészárokban.

Zsidó vonatkozása ennek az esetnek külsőleg annyi, hogy a századparancsnokom egy *Rosenzweig* nevü tartalékos főhadnagy volt s a többi négy tiszt is egyhitüek voltunk.

Rosenzweiggal közös fedezékben laktam s így a század legmélyebb titkait is megtudtam. Egyik este megtudtam azt is, hogy hajnalban „szinleges támadásba" kell kezdenünk. A szinleges támadás annyit jelent, hogy az ágyúk, majd a gyalogság is elkezdenek lövöldözni egyik frontszakaszon, mintha támadást kezdenének. Az elméleti feltevés az, hogy az ellenség ilyenkor minden erejét erre a veszélyeztetett szakaszra összpontosítja s így más helyeken meggyöngül. Ezeken a gyönge pontokon aztán kényelmesen meg lehet kezdeni a valóságos támadást. A parancs zárt boritékban jött és Rosenzweig a lelkemre kötötte a titoktartást, ami anná könnyebb volt, mert utána rögtön lefeküdtünk.

Hajnalban hatalmas lövöldözésre ébredtem. „A szinleges támadás" — gondoltam magamban s mint beavatott, nem sokat törődtem vele. Felhajtottam egy pohárka likőrt, ettem hozzá nehány süteményt s szivarra is gyujtottam. A zajtól aludni nem tudtam s így sétát akartam tenni az árokban, mely merőlegesen torkolt bele a lövészárokba. Kinéztem az ajtón. Hatalmas köd borult a tájékra. Nem láttam senkit. Csak a fegyverek ropogtak vadul s a bakák kiáltoztak éktelenül.

— Ott a feje, ne hibázd el!...
Már fel is bukott, úgy kellett neki!

Önkéntelenül elmosolyodtam. A szuggesztivitás naiv esetének érez-

tem, hogy ezek a fiuk, akik nem voltak beavatva a támadás szinleges jellegébe, a sürü ködben talán a bokrokat, cserjéket, drótakadályokat is ellenségnek nézik...

Semmi kedvem sem volt a hajnali ködben asszisztálni ehhez az esethez, visszamentem a fedezékbe és sikerült is mélyen elaludnom.

Derült déli napfény fogadott, mikor felébredve ujra kimentem az árokba. A legényem kipirult arccal, boldogan jelenti:

— Sikerült kipucolni őket az árokból!...

Csodálkozó kérdésemre egy csapat fegyvertelen ellenségre mutatott, akiket diadalmasan kisértek a parancsnokság felé.

Az ellenség, mely nem ismerte a mi titkolt szándékainkat, a reggeli sűrű ködöt alkalmasnak találta arra, hogy a mi szinleges támadásunk helyett valóságos támadást intézzen ellenünk. Sikerült is behatolniok az árokba s csak nehéz tusa után lehetett őket onnan kiszorítani. Az én hajnali sétám idején leghevesebben dúlt a küzdelem, melyet utóbb jóizüen átaludtam...

Tiszttársaimhoz siettem s heves szemrehányást tettem nekik, hogy engem erről a fordulatról nem értesítettek.

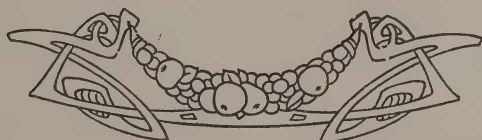
Mind a négyen szeretettel elmosolyodtak. Kitünt, hogy valamennyien benn jártak a fedezékemben és látták, hogy jól alszom. Egyiknek sem volt szive, hogy megzavarjon.

Ilyen a zsidó sziv a lövészárokban...

Csak Goldberger-festőt kérünk!

VII. RÉSZ:

KULTÚRA, TUDOMÁNY

Evangélikus lelkész a zsidóságról.

Irta: **DR. BLAU LAJOS**, az Orsz. Rabbiképző Intézet igazgatója.

A zsidóság mindenről panaszkodhatik, csak arról nem, hogy a világ közömbös vele szemben. Ez a jelenség annál inkább figyelemre méltó, minthogy a zsidóság egyetemesssége sem a multban, sem a jelenben nem kivánta és nem tett semmitsem azért, hogy őt észrevegyék, hogy vele mint *corpus separatum*-mal foglalkozzanak a népek, kormányaik, vagy osztályaik. Áll ez nemcsak a zsidóság egyeteméről, hanem minden ország zsidóiról külön-külön. A zsidók sohasem kivántak egyebet, mint azt, hogy egyenlő jog szerint kezeltessenek és nyugodtan dolgozhassanak. Két nemzedék előtt egy évszázad küzdelmei után ez a cél elérkezettnek látszott a civilizált népek országaiban, de az öröm nem tartott sokáig, „a leányzó nem halt meg, csak alszik.“ Ez a leányzó a zsidógyülölet, amely az antiszemitizmus „tudományos“ neve alatt először Németországban kelt új életre és onnan átcsapott más európai országokra — kulturképessé lett. A vallásgyülölet közveszélyességét a vallásháborúk ad oculos demonstrálták a lomha emberi ész előtt, a begyökeresedett gyülölet tehát más szűz után nézett és az azt jellemző éles ésszel meg is találta a fajelméletben, amely határozatlan fogalomba minden belefér. Az állatokról az emberekre átvitt darwinizmust a németek fejlesztették ki a legmagasabb tökélyre, „tudomány“ lett belőle, amely már azért is népszerű lett, mivel annak szellemében a „germán faj“ lett az első a világon. Hogy ennek az elméletnek milyen hatásai voltak a zsidókra való vonatkozáson kivül, itt mellőzzük, csak azt akarjuk bemutatni egy kiváló példán, hogy a német nép jobbjai nem hódoltak be a gyülölet tanainak.

Lamparter Eduard, stuttgarti evangelikus lelkész, terjedelmes mű-

vet tett közzé a zsidóságról mint kultur- és vallástörténeti jelenségről, amely a zsidó kérdés egyetemét öleli fel. Az 1928-ban Gothában megjelent, 340 lapra terjedő mű cime: „Das Judentum in seiner religionsgeschichtlichen Erscheinung." Munkája célját a szerző igy határozza meg: „Mit adott a zsidóság három évezred alatt az emberiségnek kulturális és vallási értékekből?" Elitéli Lamparter azt, hogy a jelenkor keresztény tudománya tétlenűl nézte a harcot és engedte, hogy az antiszemitizmus német földön megdagadjon, ahelyett, hogy az igazság tanuságával az áradatot feltartóztatta volna. Széles tudással és nagyz alapossággal tárgyalja a kérdés egés komplexumát, amiről már a fejezetek cimei is képet adnak. Ezek a következők: A fajkérdés és a zsidóság. A zsidóság keletkezése és állása a jelenkorban és a jövőben. A zsidóság kulturmunkája, amely négy részre oszlik: A zsidóság kulturája az ókorban, midőn a zsidó nép még Palesztinában élt. Zsidó kultura a középkorban. Zsidó kultura a reformációtól a felvilágosodás koráig, vagyis a 16-ik századtól a 18-ik századig. Zsidó kultura a felvilágosodástól a jelenkorig. A zsidó kultura ismertetése nem kevesebb tért foglal el, mint 160 lapot, amelyből kitűnik, hogy a zsidóság az európai kultura előmozdítója, a világkultura előkészítője és részese. A zsidó vallást három fejezetben tárgyalja Lamparter. Megállapitja a német képviselőválasztásokból, hogy a német nép mily csekély százaléka esküszik az antiszemita zászlóra. Az ellenszenv, ugy mondja L., régi előitéletekből ered és abból a felületes szokásból, hogy a nemzeti szerencsétlenség okát másokra tolják. A hangulatot felvilágositás által kell megváltoztatni. *„E felvilágositásnak azt kell kimutatni, hogy a zsidóságnak sem a faji mivolta, sem kulturális tevékenysége, sem vallási sajátossága nem ad nekünk jogot arra, hogy ezt államéletünkben mint idegen testet kezeljük."* E tételét aláhuzással emeli ki és azután a 43. és következő lapokon ezt alaposan és behatóan bizonyítja.

Miután a talmudból bebizonyította, hogy a zsidó nép a szent földön földmivelő volt, szóról-szóra igy folytatja: „Mind az Ótestamentomból, mind a talmudi irodalomból a zsidókról azt a benyomást nyerjük, hogy *munkás, az élet gyakorlati feladatai felé fordult nép voltak.* Az ókor egy népe sem ismerte fel oly világosan a munka szükségét és nevelő értékét és egy sem hangsúlyozta úgy, mint a zsidók. *Ők az első nép, amely a munka himnuszát énekelte* (63. lap.) Ezután megcáfolja azt a köznézetet (nálunk jóakaró részről is felhangzottat), hogy a zsidók idegenkednek a nehéz munkától.

E cikk szűk keretében nem adhatok teljes képet a mű gazdag, minden részletre kiterjedő tartalmáról és meg kell elégednem néhány idézettel, melyek közül néhányat eredetiben közlök. Az első frank királyok, Nagy Károly és Jámbor Lajos a zsidókat nemcsak kereskedelmi kapcsolataikért becsülték, tudományos ismereteik folytán *„szellemi kultura közvetitőit" láttak bennük* (76. lap). „A zsidókra az egyházi és világi *fejedelmek, valamint a városi hatóságok pénzvágya* kényszert gyakorolt. A zsidó uzsora ezek számára *gazdag bevételi forrás volt."* „Das Verhalten der deutschen Kaiser in der zweiten Hälfte des Mittelalters gegen ihre jüdischen

Kammerknechte zeugt von einer unglaublichen sittlichen Verkommenheit, einer Schamlosîgkeit, die einen Schandfleck in der deutschen Geschichte bildet" (85. l.). „Nur das innere Gefüge oder den geistigen Zusammenhalt des Judentums konnte keine Macht der Welt, keine Raubgier und unmenschliche Grausamkeit sprengen... Dies war die Thora" (88. l.) Spanyolország és Portugália gazdasági hanyatlását a zsidóknak 1492-ben, illetve 1497-ben történt kiüzése okozta. „A spanyol királyságok a gazdasági és kulturális virágzást, melyet a középkorban az európai országok felett elértek, lényegében zsidó alattvalóik szellemi elevenségének, ipari szorgalmának és pénzügyi tehetségének köszönhették. Ezek fellenditették a kereskedelmet és az ő kezükben volt az ipar, melyhez nagyobb készültség kellett." (11. l.)

Lamparter statisztikai adatokkal bizonyítja, hogy a sajtó nincs zsidó kézben, úgyszintén a pénzügy sem. A háború előtt a világ 44 milliárdosa közt az első zsidó (Rothschild) a 11-ik helyen áll (210 l.). A háború utáni időből a newyorki jövedelmi adóstatisztika a 9. és azután a 28. helyen jegyez fel zsidót. A zsidó gazdagság begyökeresedett legendáját azonban semmiféle ténybeli adatokkal nem fogják kipusztitani: minden zsidó Rothschild.

A politikai pártok nem mernek — mondja szerzőnk — nyiltan sikra szállni az antiszemitizmus ellen, pedig végeredményben saját bőrükön fogják érezni pusztító hatását. Ebben a kérdésben „a német tudomány hire és becsülete forog kockán. Az akadémiai tanszékeken is képviselt antiszemitizmus súlyos vétek a tudomány ellen, úgy az ethnologia, mint a história elen. De a tudomány mellett a keresztény egyházat is vádoljuk, hogy ölbe tette kezét és hallgatott, ahol kötelessége lett volna az igazság- a jog- és a szeretetért szavát felemelni." (213. l.)

A zsidógyülölet azt is tagadja, hogy a zsidónak vallás tekintetében volna tehetsége. Dühring nemcsak az Ó-, hanem az Ujtestamentumot is elveti. Szerinte az, aki a kereszténység alapján áll, nem lehet antiszemita, a polytheismus magasabb vallásforma, mint a zsidó egyistenhit stb. Ellenben Harnack, a nagyhirű berlini theológiai professzor, a Kaiser Wilhelm Forschungsinstitut elnöke ezt a kijelentést teszi (idézve 218. lap): „Die jüdische Religionsgeschichte ist die tiefste und reichste, die je ein Volk erlebt hat, ja, wie die Zukunft zeigen sollte, die eigentliche Religionsgeschichte der Menschheit."

Az ismert Chamberlain (az iró, nem az államférfi) egyebek közt a következőt mondta: „Wie die Germanen von den Römern das Recht und die Anschauung vom Staat, von den Griechen Kunst und Wissenschaft geerbt haben, so *leider* von den Juden die Religion" (219 l.). Chamberlain, ki sok kiadást ért két kötetben gyalázta a zsidókat, kinek legkisebb vádja a zsidó hütlenség volt, aki a háború alatt a legádázabb angolfaló és leghangosabb germán volt, a háború szerencsétlen befejezése után repatriáltatni akarta magát, vagyis angol hűségre jelentkezett. Az angolok nem fogadták vissza a nagy jellemet.

Lamparter behatóan tárgyalja a keresztény és zsidó vallás viszonyát, melyből idézem a végkövetkeztetést: „Csak szűkkeblű konfesszionalizmus tagadhatja azt, hogy

a keresztény vallás mellett a zsidó vallásnak is *isteni létjoga van, hogy külön adománya és feladata van az emberiség szellemi történetében.* A gondviselés a zsidóságnak azt a rendeltetést adta, hogy *a tiszta monotheizmus tanuja és őre legyen,* az egyes egyetlen teremtőben és a mindenség fenntartójában való hitnek. Az aláhuzások, mint minden idézetünkben, a szerzőéi.

Az utolsó fejezet a talmudról szól. Említi a talmud keresztény ismerőit, Delitzsch, Strack, Fisbig theologusokat és azt mondja, hogy ezek egyhangulag visszautasítják a vallásmű antiszemita gyalázásait (297). A zsidó törvénykönyvekről szólva, megállapítja, hogy a zsidó törvénytanítók nem hirdettek lazább morált nemzsidók iránt, mint a zsidókkal követendőkkel szemben. (321—22, hol a Sulchan Aruch is szóba kerül). Miután az antiszemita iratokban idézett talmudi és egyéb helyek helyes értelmezését adta, összefoglalván ezt mondja:

„Elérkezett a végső ideje annak, hogy végre kiirtassék az a keresztény körökben még mindig elterjedt balhit, hogy a zsidó törvényirodalom bármely *kivételes határozatokat* tartalmaz, melyek még ma is megengedné a zsidónak, hogy nemzsidóval szemben ennek kárára erkölcsileg meg nem engedett dolgot elkövessen" (338).

Lamparter könyvéből azt a vigasztalást meríthetjük, hogy vannak még hitükhöz ragaszkodó igazságosan gondolkozó emberek, kiket a világkatasztrófa folyományaképp megdagadt antiszemita áramlat nem ragadott magával és akik meggyőződésüknek bátran kifejezést adnak. Nálunk is vannak, csak még nem irtak hasonló könyvet.

A ZSIDÓ ÉLETREGÉNY.

Irta : Dr. BALLAGI ERNŐ.

Azok közül a könyvek közül, melyeket az elmult évben elolvastam, nagy örömöm fakadt *Róna József* mesternek nagyszerű, kétkötetes önéletrajzából. Ez a robusztus, őszinte munka nemcsak egy emberi és művészi élet megragadó tükörképe, nemcsak az igazi tehetség lelki fejlődéstörténete, nem csupán izgalmasan érdekes korrajz, hanem talán az első magyarnyelvü igazi *zsidó életregény.* Az orosz gettóból nagy festővé emelkedett Jehudó Epstein zsidó életregénye mellett Róna könyve a szabadságban született magyar zsidó vallomása. A zsidó család, a zsidó karrier jellegzetes regénye bontakozik ki Róna József könyvéből, hiven és minden szépités nélkül.

A zsidó életregény... Ki ne ismerné egyes közkeletű tipusait és tüneteit ? A legfiatalabb gyermek, kinek tehetségét, a nyomasztó

gondok között, már egy-egy idősebbik testvér pártoló keze segit érvényesíteni... A balul sikerült gyermek, aki több fájdalmat okoz a családnak, mint amennyi örömet a többi együttvéve adni tud. Hogyan próbálják menteni, segiteni, lábra állitani ezt az egyetlen elesettet... A mártir-testvér, aki feláldozza magát a családért, a boldogságát és az életét adja azért, hogy ne nélkülözzön a többi... Az apa, aki lesiklott az élet egyenes útjáról s bukásában is megmarad családfőnek. Ő maga restelkedve fogad el a gyermekektől támogatást, de senki sem érezteti vele, hogy nem teljesíti kötelességét a családban... A szenvedő, csendes anya, aki megértő barátja és szövetségese gyermekeinek a bajban... A zsidó nyomor és zsidó családi élet költészete aranylik Róna József életrajzának sorai között. Az évezredes zsidó életregénynek legszebb fejezete a könyvnek ez a része, mely a bajnak, szerencsétlenségnek tükrében is megmutatja azt a hatalmas erőt, mely egybetartja a zsidó családot, senkit sem enged elesni és mig az elesőt félkézzel támogatja, félkézzel azon segít, akit még a magasba lehet emelni...

A zsidó családban az úr és koldus, felkapaszkodott és alulmaradt ellentétét legritkább esetben találjuk meg a maga rikitó élességében. A gazdag és szegény rokon ellentétében is van valami patriarchális és romantikus áthidalás. Ha más nem, hát a hires „zsidó örökség" szokta ezeket az ellentéteket enyhíteni, melyből tudvalevően rendszerint nem sokkal kevesebb hagyomány és tartási kötelezettség szakad a „boldog örökös" nyakába, mint amennyit az egész hagyaték megér. A zsidó családban még a szegénynek is van „szegény rokona" és Vörösmartynak az édesanyjára kell gondolni, mikor Róna József megírja, hogy édesanyja naponta kávéval és kuglóffal támogatott titokban egy ilyen „szegény rokont", mint a nagy költő édesanyja, aki az imakönyvét is megfelezte. Azt szokták mondani, hogy a zsidón mindig „nagy család lóg." Ez nem a szegényebb ág élősdi természetét jelenti, hanem azt, hogy a szerencsésebb és jobbmódú sohasem engedi át a gyöngébbet a bukásnak. És ez a segités, ez a támogatás a legritkább esetben meddő. A „szegény rokon" gyermekeiből, akiket iskoláztatnak, támogatnak, rendszerint ujabb segítője és emelője lesz a zsidó családnak.

A mindennapi életnek apró, szinte krajcáros gondjait is feljegyzi életrajzában a művész. Elszámol vele, hogy mennyit fizettek az albérlők, mennyit kerestek a testvérek s még ma is, nagyapasorban, elkészíti az évtizedekkel ezelőtt folytatott szűkös élet mérlegét. Egy nagyratörő, merész álmokért harcoló művészélethez hozzátartoznak ezek az elszámolások is, mert az életen végig ott kullogott a gond, a családért való aggodalom zsidó érzése, amely még a külföldi utazási ösztöndíjat is megröviditette a család kedvéért. Strindbergnek, a „cseléd fiának" egészen bensőséges és őszinte életírásában is hiába keresnők a zsidó családi gondoskodásnak ezeket a meghatóan aprólékos, adatait. Róna József, aki művészetében a monumentálitás felé hajlik életében a miniatür-festő hajszálecsetjével érez. A családi gondok után ugyanugy beletartoznak a zsidó művész önéletrajzába a boldog

szerelem és a házassági, apai örömök aprólékos, derültebb rajza is. És ki hinné el, hogy a „nyárspolgáriasan“ családján csüggő művész életében ott viharzottak a leglángolóbb művészi törekvések is, melyekért való — meddőnek látszó — hevülés még az öngyilkosság szélére is sodorta a mestert?...

Ez a minden ízében művészien megkomponált önéletrajz nem öntudatlanul és nem véletlenül válik az irójának, de talán magának a zsidóságnak is zsidó életregényévé. A legnagyobb gonddal megválogatva sorra kerülnek benne a zsidó élet jellemző eseményei és hangulatai. A gyermekkori emlékek során összekerülünk a falusi szombattal, a régi hangulatu purim-esttel. Később, a családi élet rajzán belül, elolvasunk egy tipikusan zsidó családi levelet. Az otthoni helyzetről való pontos beszámoló után buzdítás megy a külföldön tanuló művésznövendéknek és ebben az intelemben benne van a figyelmeztetés arra a külön kötelességre is, mellyel a hazájában megbecsült zsidó a hazának tartozik. Azután átéljük a zsidó halál megkapóan és döbbenetesen egyszerű fenségét, a vallási megnyugvás kitékítő motivumával. A dísztelen zsidó temető csendes tragédiáját is megeleveniti az iró. A zsidó humor, az egyszerű, de mélységes zsidó életbölcselet, a zsidó jóság megszemélyesítésére főszerepet juttat egy pompás ízzel megrajzolt zsidó kispolgárnak. De az életírás során, az élet hűségével, más zsidó alakok is elénk lépnek. A később nagyhírüvé lett nagykereskedő fiatalkori portréjából megismerjük a szolid, becsületes és törekvő zsidó kereskedőt, aki nem veszi fel a versenyt az Olcsó Jánosokkal, de mindig a legjobb árút adja. Megismerjük a törekvő szállítási hivatalnokot, aki éveken át félretesz a fizetéséből, hogy önállósíthassa magát. Ma már fogalom a neve a szállítói szakmában. A fiatal zsidó tudós, politikus, ujságiró és művész alakjai is felvonulnak előttünk: a magyar zsidóság kis történelmi arcképcsarnoka. És a fény mellett ott az árnyék is. A zsidóság két szélsősége: akit a filléres haszon vágya, vagy a milliók délibábjának kergetése tántorít el az őszi zsidó erkölcsi felfogás és világnézet egyenes útjáról... Róna József nemcsak pompásan látja, nagyszerűen eleveniti meg, de igaz zsidó szivvel s a zsidóság erkölcsi alapján állva értékeli is az övé mellett elfutó zsidó életregényeket.... Az irodalmi forma béklyói nem feszélyezték a memoárok íróját s ezért lehet ez a könyv őszintébb, szinesebb és dinamikusabb, mint *Kóbor* Tamás pompás zsidótárgyú regényei, melyek irodalmi formában próbálták a zsidó család életregényét megírni, a gettóból kinövő magyar zsidóság első lépéseit megrajzolni.

Róna József a szivével írta meg emlékezéseit s ezért lehetett könyve az igazi zsidó életregény. Ő nem akarta frakkba öltöztetni, szalonképessé tenni, politikum szolgálatába állítani hangulatait és életét, amint azt *Hatvany* Lajos tette, aki programmszerűen akart zsidó életregényt. Hatvany nem érzi meg, hogy mekkora kulturtényezőt jelentettek a mai zsidó nemzedékek dédapái és nagyapái, mikor a földművesnek „uzsorára“ pénzt adtak s őt a föld megmunkálásának, a mezőgazdaságnak nagyobb lehetőségeire oktatták és ösztökélték. Hatvany nem érezte meg annak az értékét, hogy a lipótvárosi kereskedő-apa könyv-

tárában már hatvan év előtt ott állt Shakespeare, Heine és Börne. Ő a mai műveltsége, társadalmi és társasági helyzete szemszögéből groteszknek látja, hogy az apa még „nem tudott utazni.“ A kereskedői irodából csak a hivatalnokkal szemben tanusított kezdetleges szociális érzést és a jellegzetes rácsozatot látja meg. A raktárban csak a gabonászsákok nehéz szaga csapja meg. De nem érzi meg a romantikáját annak, hogy ebben az egyszerű környezetben öt világtőzsde eseményeit értékelik és számitolják le naponta. És nem érzi meg, hogy a „zöldbe“ megtett nyárspolgárias vasárnapi kirándulásokban, a házitanitó felfogadásában: benne van a zsidó családapa minden erénye s ereje. És a zsidó temetésből is csak fonákságot tud kiérezni a finnyás író. Mennyivel szebben hat meg a verklik kölcsönzéséből élő félszemű, sánta Friedmann, Róna József könyvében, mint a Bondy-ház dúsgazdag feje, a hatalmas lipótvárosi palotában — Hatvany Lajos meglátásában!

A zsidóságot csak a szivével is zsidóul érző zsidó, vagy a fenkölt gondolkozású keresztény tudja megérteni és méltányolni. *Kozma* Andor említette *Morgenstern* Mihály rabbiról— *Marczali* Henrik édesapjáról, hogy náluk már akkor volt zongora, mikor ez még nagy ritkaság volt s a Kozma családban is csak egyetlen nagynéni házában lehetett látni. Kozma Andor ezzel az egyetlen megjegyzéssel képét adta egy zsidó család kulturájának. Képzeljük el ezt a zongora-epizódot Hatvany Lajos meglátásában! Alighanem ugyanaz a sors várna erre a szerencsétlen zongorára, mint Bondy Hermann Heine- és Börne-idézeteire: karrikatura, fölényes gúny lenne belőle... És képzeljük el: mennyi szeretettel becézte, simogatta volna meg életrajzában ezt a zongorát Róna József, ha a tönkrement szülői házban véletlenül akadt volna zongora!... A két különböző író eltérő, kétféle meglátása: maga is két tipikus zsidó életregény. A zsidóság talaján magasba lendülő és a zsidóságnak hátat fordító zsidó életregénye...

És a zsidó életregény mellett a *zsidó karrier-regényt* is tipikusan, hiven irja meg Róna József. A rendesen visszatérő motivumait ismerjük. Megirta *Freud* professzor is az autobiografiájában, drámát írt belőle *Schnitzler*, a *Professor Bernhardi*-ban. Az antisemitizmussal való találkozások sorozata egy ilyen zsidó karrier-regény. De milyen finoman érzi meg Róna József azokat az árnyalatokat, melyek a zsidó karrier történetében oly törvényszerűséggel ismétlődnek!

Az antisemitizmus az elemi iskolában jelentkezik először. A vallástani órák hatása alatt a tizenkét éves iskolatárs kezdi el a sort. Mint szobrászinas mindenütt a legnagyobb megértéssel találkozik, csak egy tehetségtelen, de jobb családból való inastársának féltékenysége és irigysége lobban ki ellene vallási gyülölködésben. És azután jön az élet. Az antisemitizmusnak furcsa hierarchiája van. A király, a főherceg: nyájasan leereszkedők, szeretetreméltók a zsidó művésszel szemben. A miniszter: szivélyes. A miniszteri tanácsos: hivatalos. A külföldi szakértők rajonganak a művészért. A klikkek összefognak ellene. És ezt az ezer akadállyal megküzdő karriert folyton füti, hevíti a becsületes ideálizmus, a rajongó hazafiság...

A kitért zsidó, a helytelen értelemben asszimilálódott zsidók, a *Halasi-Hirschek*, *Fischmann-Fenyvesek* megkomponált regénye után Róna József az átélt, a valóságos, mert a zsidóság szilárd talaján megmaradt zsidó életregényt irta meg. Élvezettel olvastuk és szeretettel megőrizzük finom hangulatait, pompás meglátásait...

GOLDMARK.

Irta: **FODOR GYULA.**

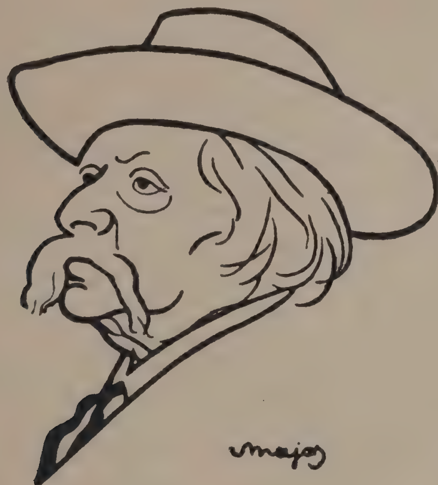
legközelebbi május 18-án száz esztendeje lesz annak hogy Keszthelyen megszületett Goldmark Károly, aki tizennégy esztendő előtt, nyolcvanöt éves korában halt meg mint a világ egyik legünnepeltebb zeneköltője. Bécsben élt és magyarul elfelejtett: de haláláig magyarnak vallotta magát és a magyar állam polgára maradt a sírig. A muzsikája ma is él. A Sakuntala-megnyitó, a Hegedüverseny, a Sába királynője ma is ezer szinben ragyog, ma is magával ragad és ma is társtalanul áll a zeneirodalomban. Nem hasonló ez a muzsika egyetlen egy zeneszerző muzsikájához sem. Különös, érdekes, eredeti, soha nem hallott dallamok szállnak fel Goldmark zenekarából és csodálatos szépségükkel megejtenek mindenkit. A zsidók szive büszkeséggel telik meg hallatukra. Nekik ezek a dallamok — bár ők sem hallották azokat még sohasem — ismerősök. Mert Goldmark zsidó zenét írt.

Zsidó zene nincs. Tudományos alapon nem lehet hitelesíteni Goldmark zenéjének zsidó fajiságát. De hitelesíti ezt a zenét, még pedig csalhatatlanúl, az érzés s az ösztön. Minden zsidó, bármilyen nemzetbeli legyen, akár mívelt, akár míveletlen zenei szempontból: ha a Sába királynőjét hallgatja, azt fogja érezni, hogy anyanyelvén szólnak hozzá. Az ősi zsidó melódiák a diaszpora ideje alatt elmerültek a feledés mélységes tengerébe. Goldmark felszínre hozta az elveszett dallamokat és minden zsidónak eszébe jut, hogy valamikor már hallotta ezt a zenét. Valamikor régen, néhány ezer év előtt.

Jókai-regénybe illik az a csodálatos út, amelyet ezek a dallamok bejártak, amig a keszthelyi zsidó kántor lakásából eljutottak a bécsi Hofoper és a budapesti Nemzeti Szinház szinpadáig. Ezen a helyen nem mondhatjuk el ezt a regényt, aminthogy nem kisérelhetjük meg azt sem, hogy szavakkal adjunk fogalmat Goldmark zenéjéről. De izelítőül elbeszéljük, hogy mennyi akadállyal kellett megküzdenie Goldmarknak, amig betölthette hivatását: megszólaltathatta azokat a csodás, rejtelmes hangokat, amelyeket a Gondviselés őrá bizott.

Szimche Rubennek, a keszthelyi kántornak 21 gyermeke volt. De az is meglehet, hogy nem 21, hanem 24. A 24 közül 12 maradt élet-

ben. Kétszáz pengő forint fizetést kapott a 24 gyermekes Szimche Ruben. Nem egy hónapra, hanem egy esztendőre. Keszthelyről Tabra, Tabról Németkeresztúrra költözött a család és Károly ott nőtt fel, abban a kicsiny, jelentéktelen, minden kulturától elérhetetlenül távol eső kis faluban, amelyben nyakig ért a sár és amelyet megközelíthetetlenné tett a hó. Mit mondjunk költőnk életéről? Ime néhány adat: Goldmark soha életében nem járt iskolába. Könyv nem került kezébe. A skálát vizespoharakon ütötte ki. Tizenöt éves korában látott először zongorát és már felnőtt fiatalember volt, amikor Haydn, Mozart, Beethoven zenéjével végre megismerkedhetett...

GOLDMARK

Major Henrik, Amerikában élő világhirű zsidó művész ifjukori rajza.

Első nagy sikerét 1865-ben aratta a Sakuntala- megnyitóval. Ez a zene kápráztatta el először a hallgatókat „keleti hangszinekkel." Ez és nem az Aida, amely 1871-ben került bemutatóra, akkor, amikor már a Sába királynője is régesrégen elkészült és ott feküdt a Hofoper irattárában, olvasatlanul.

Talán még ma is ott feküdne, ha egy szép aszony ki nem ásta volna. A legenda szerint ugyanis a zeneszerző, amikor látta, hogy minden kisérletezése reménytelen, felkereste a híres Gomperz-bankár feleségét, akit leánykorában Sopronban hegedülni tanított és őt kérte meg, hogy legyen pártfogója.

Gomperzné vállalta a szerepet és egy estélyen egyik lelkes tisztelőjét megkérte arra, hogy zongorázza el neki Sába királynője kéziratban levő bevonulási indulóját. A szép Gomperznének ez a lelkes tisztelője

Liszt Ferenc volt. Liszt Ferenc rögtön felismerte az indulón a lángész kézijegyét.

— Ha az opera csak félig olyan jó, mint ez a részlete, rendkivüli sikert fog aratni — jósolta a zongora Paganinije.

Másnap felhívta az ismeretlen zeneszerzőre az udvari szinházak intendánsának, Hohenlohe hercegnek a figyelmét.

Hohenlohe a Hofoper igazgatójához, Herbeckhez fordult:

— Mi van azzal az operával, amely hét éve hever az igazgató úr fiókjában?

Herbeck zavarba jött:

— Nem jelentékeny... — felelte.

— Azt most már majd magam döntöm el — mondta a herceg.

Magához kérette Goldmarkot s a szinház fiatal, ugyancsak magyar származású korrepetitorát: Hans Richtert.

Richter elzongorázta az operát.

— A partiturát azzal adom vissza önnek — mondta Hohenlohe herceg Herbecknek — hogy hat hét mulva jelen akarok lenni a bemutatóján.

A Sába királynőjé-nek sikere érdekében nemcsak Liszt Ferenc, Hohenlohe herceg, Richter János szorgoskodott, hanem az idősebb gróf Andrássy Gyula és az ifju Apponyi Albert gróf is.

A bemutató óriási sikerét sürgöny tudatta Goldmark édesanyjával, aki a Kerepesi út egy régi házában lakott akkoriban és nem tudta elolvasni a sürgönyt. Bekopogtatott tehát a szomszédnőjéhez s őt kérte meg, olvassa el, hogy mi áll a táviratban. A szomszédnő: Meszlényi Lujza volt, Kossuth Lajos nővére... Goldmark ezt táviratozta Bécsből: „Nagy siker. Az első felvonás után tizenhétszer hivtak a függöny elé...‘‘

A második bécsi előadáson fényes kiséretével megjelent a császár is, Ferenc József.

Egy esztendő alatt Bécsből Pestre ért a Sába királynője. A cimszerepet Tamerné alakította, aki később a legnagyobb magyar karmesterlángelmének: Erkel Sándornak lett a felesége. Benza Ida volt Szulamit, Odry Lehel Salamon király és Ellinger József: Ásszád.

Az első előadásra elmehetett Goldmark Károly 80 éves édesanyja is. Hallgatta, hallgatta a fia zenéjét s egyszerre csak szivárogni kezdtek szeméből a könnyek.

— Mir isz, alsz mecht ich wieder mein Szimche Rübn zingen hörn — mondta.

Szimche Rübnt, a keszthelyi, majd németkeresztúri kántort, akitől Goldmark a dallamainak egyikét-másikát kis gyermekkorában elfeledhetetlenül megtanulta...

A páholy ajtaja kinyilt s azon a Nemzeti Szinház intendánsa lépett be: Podmaniczky Frigyes báró, az ország egyik első gavallérja, gyöngéd szavakkal gratulált és kezetcsókolt a németkereszturi zsidó kántor özvegyének...

Liszt Ferenc, Hohenlohe herceg, Andrássy Gyula gróf, Apponyi

Albert gróf, Meszlényi Lujza, Podmaniczky Frigyes báró... nem olyan mindez, mint egy Jókai-regény?

Nagy bankettre készültek a pesti bemutató után. Mindenki együtt volt már, csak az ünnepelt hiányzott. Otthon akadtak rá. Az előszobában ült az ünnepelt, frakkban, a nyakában szalvétával és egy lábosból kedvenc ételét kanalazta: tarhonyát.

Egyszerü, igénytelen ember maradt öregségében is. Megmaradt magyarnak és zsidónak. Kétszeresen idegennek a nagy nemzetközi koncertben, kétszeresen magányosnak, búsnak. Nem volt őse és nincs utóda. Ha rá gondolunk, az a négy sor jut eszünkbe, melyet egy másik kis zsidó, aki szintén görcsösen ragaszkodott magyarságához és mindig magyar, csak magyar akart lenni: Kiss József írt le, a nagyapjáról:

A lelket nyügző, lelkeket feloldó
Melódiákban zengesz te tovább...
— — — — — — — — — — — — — —
Dalod a fáradt, kimarjult, bolyongó
Hazátlanoknak hont és hangot ád...

A zsidó lélek Goldmark káprázatos hangpalotájában úgy érzi: haza ért, meglelte otthonát.

Zsidó könyvek a művelt laikus könyvespolcán.

Irta: **Dr. FRIEDMANN DÉNES** ujpesti főrabbi.

Adva van egy általános műveltséggel rendelkező orvos ügyvéd vagy mérnök ember, tehát nem filozófiai pályán működő (azért nem írtam hogy tanár), aki szerencsés véletlen folytán abban a kivételes helyzetben van, hogy könyvtárt gyűjthet, még pedig nemcsak szakkönyveket, hanem miután zsidóságunk iránt való vonzalma erős és érdeklődése nagy, zsidó tárgyu műveket is: főleg olyanokat kíván beszerezni, melyekből a legáltalánosabb tudnivalókat komoly formában és megbizható módon elsajátíthatja. Az illető a magyar nyelven kivül beszéli a németet, esetleg angolul és franciául is tud. Azt kérdezi tőlünk: milyen zsidó könyvet olvasson?

Minden zsidó tudás és ismeret ősforrása, melyhez minden szellemiségi megnyilatkozásunk erővonala visszatorkollik: a biblia. Ennek tehát elvi és lényegi okokból egyetlen komoly zsidó ember könyvespolcáról sem szabad hiányoznia. Eddig olcsósága révén — nem helyesen — az angol bibliatársulat nyolcadrétü kéthasábos bibliája járta (legutóbbi kiadása: Berlin

1923), 1926 óta, hogy a legjelentősebb nyomdatechnikai eszközök zsidó könyvek előállításánál is alkalmaztatnak, rendelkezésünkre áll a csinos külsejü, szép kiállítású, izléses, *zsidó* kiadásu héber biblia is. ((*Gevilum kiadás*, 1926). E könyv természetesen, héber szövege folytán, sajnálatosan intellektueljeinknél nagy általánosságban: pusztán elvi jelentőséggel bír. Betüi is sokszor idegenek, szövege még gyakrabban, értelmezése pedig ismeretlen. A dolgon kell és lehet segiteni — pedagógiai úton, tehát a remedium módja másutt beszélendő meg. Természetszerüleg az eddig elmondottak nem vezetnek a biblia tartalmi ismeretéhez. Legyen szabállyá köreinkben, hogy mindazon nyelveken, melyeken csak töredékesen is értünk, meglegyen birtokunkban szentirásunk. Hiszen vallásos fontosságán kivül úgy nyelvtanuló eszköz az szótár segitség igénybevétele nélkül is. Zsidók eszközölte magyar nyelvü csak három van (*az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat* kiadásában megjelent teljes kiadás, az ugyanott megjelent ifjúsági és családi biblia, és a *Frankl* Bernát szerkesztésében napvilágot látott szentírás). A nem zsidó szentirások közül a Kálvin és Károlyi-félék forognak közkézen.

Magától értetődik, hogy e legfőbb könyv mellett hasonlóan első helyet foglal el az imakönyv is, meg a liturgikus beosztásu pentateuchus. Bibliát is, imakönyvet is naponta forgat a komoly, művelt zsidó. E kettő lesz a legismertebb olvasmánya, a kettő tartalma az ő vallásos szellemvilága. Az angol Singer-Adler féle „*Daily Prayer Book*"-ot egyik magyar kiadásu imakönyv sem közeliti meg. A mieink közül kiállitásban a *Hevesi*-féle vezet (van kis és nagy kiadás) a nyomtatásban megjelent fordítások közül is ez a megfelelő.

Tudományosabb térre térve át a biblico-liturgiai kört még néhány könyvvel egészítjük ki. Szükségszerűen fontos egy hagyományos szellemű bibliai bevezetés — mely zsidók által készítve nincsen. Mindazt mit a hivő embernek irodalmilag a bibliáról tudnia kell, zsidó irta könyvből nem tudható meg. A német „*Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums*" a maga „*Grundriss der Gesammtwissenschaft des Judentums*"-ának programmjában első helyen említi az „*Einleitung in die Bibel*"-t, valósággá azonban negyedszázad alatt sem lett. Reméljük most már nem sokáig várat magára. Nem ajánlás, pusztán megemlítés céljából álljon itt három jelentős mű cime: 1. *Die Heilige Schrift des Alten Testaments*" Kantschtól, ahol protestáns ízü bevezetés is található nagyon szép fordítással (két nagy kötet); 2. „*Die Alttestamentliche Wissenschaft*" Kitteltől, melyben a bibliai tudományok jelen állásáról lehet szintén protestáns iró segítségével érdekesen tájékozódni; 3. végül *Bernfeld* Simon zsidó irónak három kötetes bevezetése héber nyelven, mely azonban szintén a bibliakritikai vágányon halad. Nincsen zsidó bibliai archeologiánk, — a *Benfingeré* a legismertebb, — viszont a talmudi régiségtan *Krausz* Sámuel professzor hazánkfia tollából (*Talmudische Archäologie I—III*) élvezetes és tanulságos olvasmány s közel egy évezred zsidó beléletéről nyujt megbizható felvilágosítást. Nem árt, noha szerintünk a laikus részére ezek az általános műrveltség kereteibe tartozó müveletek, ha az *apokrifák*-kal és az *uj*

testamentum egy példányával is rendelkezünk — felette sok zsidó vonatkozásaiknál vogva. Zárjuk le a bibliai-liturgiai alapsort egy jó machzór-kiadással és *Elbogen* istentisztelet-történetével, mely utóbbinak első része ugyan filológiailag nehézkes, második fele azonban felette hasznos és élvezetes olvasmány.

E helyütt kell folytatólag foglalkoznunk *a szótárak és nyelvtanok* kérdésével. Aki a bibliai szöveget értelmesen eredetiben akarja olsvasni, annak szükségszerüen el kell tajátitania legalább a héber nyelvtan elemeit, illetőleg jó héber nyelvtannal és bibliai szótárral kell rendelkeznie. A héber nyelvtanok rengeteg sorát a két szélső határkővel fogom megjelölni: *Ráth*-tól *Bursztyn*-ig. Az első elemi alapokon nyugvó praktikus célokat szolgáló nyelvkönyv, olvasási vagy forditási gyakorlatokkal s rengeteg ikertestvérrel. A grammatikák száma százra rug. A kezdők részére ez a legelterjedtebb. A legmagasabb fokon állónak tartom a „*Vollständige Grammatik der alt- und neuhebräischen Sprache*"-t Bursztyntól, mèly idén jelent meg s benne minden fel van dolgozva jól és rendszeresen, azonban csakis vérbeli filológusok számára. Régen Strack, Gesenius, Steuernagel, Unquad nyelvtanait forgatták.

A szótárvilágban, a bibliai részben Gesenius és König vezetnek (*Hebräisches und hramäisches Handwörterbuch über das alte Testament*), az uj héber szókincs Hasper—Torczyner és a „Menóra" szótárakban van feldolgozva (*Deutschhebräisches Wörterbuch*). A művelt ember könyvtárából *az általános vallástörténetnek* sem szabad hiányozni. Legjobb a *Söderblomé* (Einführung in die Religionsgeschichte) és a Jeremias-é (Allgemeine Religionsgeschichte).

A bibliai világ közvetlen folytatása, a germán zsidó szellemi életben a hagyomány rengeteg birodalma: *a talmudok és midrások*. Ugyszólván az egész rendelkezésre áll német nyelven. Nem vonzó olvasmány, mert roppant terjedelmes és sajátos, ezért könnyen el lehet benne tévedni. Az egész babiloni talmud most már olcsó áron szerezhető meg, az uj kiadásu *Goldschmied*-féle fordításban, melyben ugyan az eredeti szöveg nincsen benne, de nem is hiányzik, mert aki érti, nem használja a fordítást, aki pedig a fordítást használja, az nem érti az eredetit. E mű a tudomány szempontjából is felette jeles alkotás, minden nyelvi nehézséget megold.

Ugyancsak szemelvényes talmudi szövegek találhatók a később megbeszélendő *Winter-Wunsche*-féle antológia első kötetében is, hol a jeruzsálemi talmudból is van mutatóba. Ezen utóbbinak agádikus elemei — és a nagyközönség szempontjából főleg az jő számításba — *Wunsche* német fordításában is megközelíthetők. E nevet — Wunsche — meg kell jegyeznünk, — mert ő a zsidó midrási irodalomnak is német nyelvre való átültetője. „*Bibliotheca Rabbinica*"-ja — ugy tudom — az egész midrás-irodalom német foreítását tartalmazza. (Az eredeti szövag legjobb szemelvényes kiadása a Baruch-féle antológia és Berdicsevszky agádakönyve I—IV.

Általában az általános zsidó műveltség elsajátítása szempontjából igen nagy jelentőséget tulajdonítok az európai nyelvű antológiáknak. A legnagyobb, mely az egész zsidó irodalom területét bőséges szemelvényekben öleli fel, a Winter-Wunsche-féle (*Die jüdische Litteratur seit*

Abschluss des Kanons). I. Geschichte der jüdisch-hellenistischen und talmudischen Litteratur. II. Geschichte der rabbinischen Litteratur während des Mittelalters und ihrer Nachblüthe in der neueren Zeit. III. Geschichte der poetischen, kabbalistischen, historischen und neuzeitlichen Litteratur der Juden.) Kisebbek a *Höxter*-féle történelmi olvasókönyv (Quellenlesebuch), a *Biach-Doktoré* és mások. Végül a magyar nyelvüek. Az egész irodalmi területre vonatkozó *Frisch* Ármintól (Szemelvények a biblia utáni zsidó irodalomból) és a két kiadást megért, közkeletü és hézagpótló, bevezetéssel ellátott *Költői antológia* (Héber költők, az első kiadás két, a második öt kötetben). *Kahana* héber nyelvü történeti antológiája főleg tudományos beccsel bir. (Igy a chaszidizmusról szóló is.) Az antológiák koronáját képezi a héber nyelvü, Amerikában megjelenő *Eisenstein*-féle sorozat, melynek eddig a következő kötetei láttak napvilágot: Antológia 1., 2. a midrásirodalomból, 3. a talmudi mondásokból, 4. a hitvitákból, 5. az utazó irodalomból, 6. a bibliai mondásokból, 7. a liturgia köréből, 8. a homiliák, 9. a kommentárok és 10. a peszachhagada köréből.*)

Ujabb könyvsort alkot a *héber vallásbölcseleti irodalom* német forditása. Eredeti nyelvük arab, a szakemberek héberül olvassák azt, a nagyközönség részére pedig német nyelven áll rendelkezésre. Ide sorolom *Maimuni:* A tévelygők útmutatója; *Juda Halévi:* Kuzari; *Machra:* A sziv kötelességei és *Szádja:* Hitelvek és tudások cimü munkákat. Josephus *Flavius, Philo* is megközelithetők német és francia nyelven, azonban e könyveket, ellentétben a középkori bölcselőkkel, jórészt szakemberek forgatják. Még Mendelsohn tartozik klasszikus filozófusaink közé, neki azonban az egyetemes bölcselet történetében is jelentékeny szerep jut.

Még két nagy területen kell böngésző utat járnunk: a *lexikográfia* és a *politikai és irodalomtörténet* terén. Mindkettőnek felette nagy jelentősége van a müvelt laikus szempontjából. Korunkat szeretném a lexikon századának nevezni, melyben minden tudományt és ismeretkomplexumot betürendbe foglaltak már. A jövő szellemi élet sem maradt ezen irány kultiválása mögött. Régebben a tizenkétkötetes angol nyelvü „*Jevish Encyclopediá*"-é volt a monopolium. Őt követte a héber nyelvü „*Ocar Jiszráél*". Napjainkban kettő is van a folyó megjelenés stádiumában. A négy kötetre tervezett, népszerü célokat szolgáló „*Jüdisches Iexikon*" és a tizenöt kötetre tervezett, szintén német nyelven megjelenő (később héber és angol kiadás is lesz) tudományos „*Encyclopaedia Judaica*". A magyar zsidó lexikon hazai termék. Csak életrajzokat tartalmaz az ötkötetes „*Grosse Jüdische National-Biographie*". (Itt lehet felemliteni az égető nagy hiányt: a zsidó Plutarchos hiányát. Nagy nevelői veszteség.)

Érintőleg szólhatunk az *évkönyvekről* (Jahrbuch) is. A magyar IMIT-é viszi el a pálmát. Ennek van a legváltozatosabb és legérdekesebb tartalma, csak megközelítik: a *Jahrbuch für Jüdische Geschichte und Literatur.*"

Venio nunc... Sehol sem hiányozhatnak a zsidó történelmi és irodalomtörténeti könyvek. Ezeknek

---

*) A pálmát használhatóság szempontjából az ötkötetes „Die Lehren des Judentums" viszi el, hol szellemvilágunk gondolati csoportosításban található.

magyar nyelven való megirása *Kecskemét* Ármin érdeme(*A zsidó irodalom története*, I.—II.; *A zsidók egyetemes története*, I.—II.) A sor a nagy *Graetz*-cel kezdődik (*Geschichte der Juden* I.—XI.). Minden idők legnagyobb zsidó öntudatfejlesztője, elsősorban „*Leidengeschichte*" bánatunk regisztrálása. (*Szabolcsi* Miksa többek segítségével magyarra kezdte átültetni: *A zsidók egyetemes története* I.—VI.). Közkeletübb a három vaskos kötetből álló népszerü kiadás, melyből csupán főleg a tudományos jegyzetek hiányoznak, tehát a művelt laikus részére teljes eredménnyel teheti meg a nagynak megfelelő szolgálatot. (*Volkstümliche Geschichte der Juden* I—III). Ujabban a *Dubnon*-féle történet járja. Élvezetes olvasmány, pazar németség és minden új kutatási eredmény beledolgozva (*Weltgeschichte des jüdischen Volkes* I—X).

Az irodalomtörténetben — noha az említettek irodalomtörténetek is — még mindig német nyelven Gustav *Karpeles*-é a monopólium. (*Geschichte der jüdischen Literatur*, I—II.).

Nincsen „Literaturzeitung"-unk, melyből az irodalmi eseményekről, minden új zsidó könyv megjelenéséről tudomást lehetne szereznünk. Ennek kellene az említett nagy művek mellett a művelt laikus zsidó könyvtára élénkséget jelentenie.

A jó zsidó könyvtár mindenha a zsidó lélek épülését és megedzését jelentette. Az örökszép zsoltáros szó: „Ha nem lenne a te tanod az én gyönyörüségem, elpusztulnék kinomban", mélyen bevilágít a zsidó psziché rejtekébe. Mindenre hathatós remedium volt a könyv s mindig is meg fogja gyógyítani a beteg lelkeket. Ezen orvosság ajánlása volt e kisérlet most már beismerhető célja.

Fényes Adolf: Józsefet eladják testvérei.

Tuberkulózis a zsidóknál.

Irta: **GERGELY JENŐ DR.** igazgató-főorvos.

Minden ujabbkori statisztikában feltűnik, hogy a zsidók tuberkulózis halandósága kedvezőbb más felekezetüeknél. A statisztikák csak a halálozást mutatják s a megbetegedések számát nem, ami különben is a lehetetlenséggel határos. Igy nem látszik az, hogy a zsidók kisebb tuberkulózis halálozása nem jelent kevesebb tuberkulózis megbetegedést. Erre csak klinikai észlelésekből tudunk következtetni. A kisebb halálozási arány Magyarországon is meg van, mint azt az országos állagra *Laky*, Budapestre vonatkozóan meg *Melly* kitünő munkái mutatják ki.

Laky adatai szerint a tuberkulózis halálozás százalékos elosztása a háború előtt és után igy alakult:

Év	R. kat.	G. kat.	G. kel.	Ág. ev.	Ref.	Izr.
százalékban						
1910	49.3	11.0	12.8	7.1	14.3	5.0
1920	63.9	2.2	0.6	6.2	21.0	5.9

Ha csak Budapest adatait vesszük *Melly* könyvéből, az átlag tuberkulózis halandóság 3 háború előtti és 3 háború utáni évből 10.000 lakosra számítva ilyen:

Év	R. kath	G. kat.	G. kel.	Ág. ev.	Ref.	Izr.
1911—13	43.3	55.0	60.3	38.5	41.5	20.6
1925—27	34.3	43.0	26.0	29.2	35.2	14.2
A járulék %-ban	20.8	21.3	56.7	24.2	15.2	31.0

Melly szerint „az izraeliták viszonyszáma úgy a tuberkulózis-, mint a tüdővész halandóságban kb. 50%-kal alcsonyabb, mint azt a székesfőváros lakosságában elfoglalt számszerű poziciójuk alapján gondolnánk."

Ha a vagyoni viszonyok alapján csoportosítjuk a tuberkulózis halálozást, akkor az ismert adatokat kapjuk, azaz a jómóddal arányban a tuberkulózis halandóság csökken. Ez a különbség az elégtelen adatok dacára is kiderül (a halálozási jelentésekben nincsen pontosan felvéve a vagyoni helyzet). Az 1911—1917-es átlagban a tuberkulózis halálozások így oszlottak meg: gazdag 0.1, középosztály 40. szegény 34.6, inséges 0.3 és ismeretlen 61.04.

Önkéntelenül is felmerülhet az a kérdés, hogy a zsidóknál nem-e a vagyoni viszonyok okozzák a kedvezőbb tuberkulózis halálozást.

Melly a sorok közt sejteti, hogy gondol reá: „Az izraeliták gümőkór halandósága nálunk is alacsonyabb, mint a keresztény felekezeteké. Adataink azonban nem voltak ennek a tapasztalásnak magyarázására elégségesek s így azt kénytelenek voltunk a jövőre fenntartani. Mert valószinűnek látszik

hogyha a székesfőváros gümőkórhalálozását a hitfelekezetek és a vagyoni viszonyok együttes kombinációjában dolgozzuk fel, akkor a feltett kérdésre alapos választ lehet nyerni."

Ha Melly kivánt adatai elkészülnek, az fog kiderülni, hogy a zsidóság egészben kisebb halálozási keretén belül is a szegényebb zsidóság tuberkulózis halálozása nagyobb, mint a gazdagoké s a kisebb tuberkulózis halandóság úgy a gazdag, mint a szegény zsidók csoportján belül külön-külön is fellelhető lesz. Igazolják ezt másutt készült statisztikák és megfigyelések. A zsidók átlagban kisebb tuberkulózis halandóságának más az alapvető oka. Természetesen a szociális és mai külső tényezők a zsidók tuberkulózis halandóságát is befolyásolják, mint azt a háborús évek adatai bizonyítják. A zsidók 10.000 élőre számított tuberkulózis halandósága pld. így változott: 1913-ban 16.9 (összlakosságnál 32.7), 1917-ben 26.1 (ö. l. 65.6), 1924-ben 15.3 (ö. l. 35.4) és 1927-ben 14.0 (ö. l. 26.7 volt. Az arány mindenütt megvan, a háborus években a zsidóknál is lényeges az emelkedés. A vagyoni helyzettel való magyarázás ellen még egy körülmény szól: a rákhalandóság statisztikája a zsidóknál a legnagyobb.

Az ok nyilván másutt keresendő s meg is található. Ehhez azonban a tuberkulózisról kell egyet-mást tudnunk. A tuberkulózis fertőző betegség, melyet az esetek többségében a tüdőbetegek terjesztenek a köpetükkel. A tüdőbetegek nagy száma mellett természetesen óriási a fertőzés lehetősége s mondhatni mindenki fertőződik is a gyermekkor végéig. Szerencsére azonban nem minden fertőzés jelent betegséget, sőt a fertőzöttek óriási számához képest aránylag kis hányad lesz tuberkulótikus beteg. Akik ellentállóbb szervezetüek és nem erősen s ismételten fertőződnek, azok vagy nem lesznek beteggé vagy betegségük enyhe lefolyású, olykor alig észrevehető.

A kevésbbé ellentállóbbak és az erősen és ismételten fertőzöttek azonban megbetegszenek. Ezeknél is nagyjából kétféle a tuberkulózis lefolyása. Egyeseknél a tuberkulózis rohamosan terjed s mint „galoppierende" hamar elpusztítja a szervezetet. A nagyobbik résznél a betegség szintén komoly tünetekkel kezdődik, azonban hamar megnyugszik s krónikus tüdőbajjá válik.

A tuberkulózis kutatókat érthetően nagyon foglalkoztatta az a kérdés, miért alakúl egyszer kedvezően, másszor meg rosszúl egy tüdőbeteg sorsa. A fertőzés bizonyos körülményeitől eltekintve a tuberkulózis lefolyása akkor alakúlt kedvezően, ha a beteg valamilyen enyhe fertőzésen már keresztül esett s ezáltal az erősebb fertőzéssel szemben bizonyos fokú védelmet nyert (immunitás). Ez az immunitás örökölhető is; ahol egy családban ismételten fordult elő tuberkulózis, ott a felnövő gyermekeknek már bizonyos fokú ellenállása van, nem a fertőzés, hanem a betegség súlyos formáival szemben. A nem fertőzött családok tuberkulózisa szokott „galoppierende" formát ölteni. Olyan vidékeken, ahol a benszülöttek közt nem volt tuberkulózis, oda kolonizálók által behurcolt tuberkulózis súlyos kimenetelű, gyorsan pusztitó bajt hoz.

A zsidóknál pedig a középkori ghetto nyomorusága hozta meg azt a tuberkulózis pusztulást, amit a gyarmatok lakosságán észlelünk napjainkban. A túlélők immunitása öröklődött annyira, hogy még ma is érezteti hatását.

Az elmondottak után a kérdéssel foglalkozó írókat idézem, kiknek adatai megerősítik a mondottakat. *Cornet* szerint Tuniszban az arab muzulmánok közül 2.22‰, azeurópaiak közül 1.02‰, a zsidók közül 0.15‰ hal meg tuberkulózisban. Pedig a gazdag zsidók az európai negyedben úgy élnek, mint pld. a franciák, a szegény zsidók meg ugyanolyan nyomorban, mint az arabok. Szociális különbség tehát egymagában itt sem lehet a jelentősen kisebb halálozás oka.

Csepotjew az orosz katonák közt a zsidóknál találta a legkisebb tuberkulózis halandóságot, bár otthoni lakásuk s étkezésük mizerábilis volt. *Reybmair* a zsidók kisebb tuberkulózis halandóságát azzal ma-

gyarázza, hogy „a létért való küzdelemben a kiállott tuberkulózis természetes mentességet ád, melyet nemzedékek útján nyernek s örökölnek tovább.” Rajta kivül *Bigansky*, *Sokolovsky*, *Fischer* és még mások „a zsidóságnak a tuberkulózis kórokozóhoz való alkalmazkodásból magyarázzák, legyen azakár természetes faji választódásból, akár szerzett s örökölt mentességből eredő.” *Mackis* a kisebb halálozási szám okát az evőeszközök és élelmiszerek nagyobb tisztaságában látja. *G. Sanarelli* írja, hogy „az izraeliták évszázadokon keresztül a legrosszabb hygiénikus viszonyok közt éltek. A tuberkulózis az áldozatokat valóságos hekatombákban követelte tőlük. Ma azonban jóformán immunizáltak, a tuberkulózissal szemben határozott ellentállóképességgel birnak.”

E kérdésnek háború előtti irodalmában a legjelentősebb tanulmány *Fáy Aladár* ny. államtitkáré, ki jelenleg a tuberkulózis ügy országos kormánybiztosa. *Fáy* szerint „a halálczási statisztikai adatok egyáltalán nem mutatják a tuberkulózis igazi elterjedtségét, mert igen sok tuberkulózisban szenvedő beteg meggyógyul és igen sok meghal más közbejövő betegségben s igy a halálczási statisztikában más rovatba kerül.” Majd *Sokolowsky*, a varsói kórház főorvosa adatait idézi. Varsóban, ahol a lakosság 34%-a zsidó volt, *Sokolowsky* magánbetegein azt látta, hogy a keresztény betegeinek 40.2%-a, a zsidóknak 35.4%-a tuberkulotikus. A varsói városi statisztika szerint pedig „az összlakosság 12%-a, a zsidóknak 9%-a halt el tuberkulózisban, jóllehet ez utóbbiak egészségügyi környezete s lakásviszonyai sokkalta rosszabbak amazokénál.” A kedvezőbb adatokat *Sokolowsky* a zsidók alkohol abstinentiájában, korai nősülésében s általában a rendesebb életben átja. *Fáy* szerint azonban „az igazi ok másutt rejlik: A zsidókat az előző századokban a tuberkulózis borzasztóan pusztitotta; a szorosan körülzárt határú uccákban piszkosan, zsúfoltan lakó és folyton csak egymásközt házasodó zsidóság rendkivüli mértékben volt kénytelen adózni a halálnak. Közülök csak a legéleterősebb egyének maradtak meg, akiknek megvolt a kellő ellentállási képességük, amit azután örökségül hagytak utó-

Szenes Fülöp: Deborah.

daiknak is." Később igy ir: „És ime, a satnya, horpadtmellü s rossz lakásban rosszul élő muszka zsidóságnál is kevesebb a tuberkulózis, mint az erős orosz fajnál. Miért? Mert az orosz zsidók elődei évszázadokon át megharcolták a maguk fajfenntartó s immunizáló harcát a tuberkulózissal s a végén, igaz, hogy iszonyatos áldozattal, de az emberi szervezet diadalmaskodott."

A magam tapasztalataival mindezeket megerősíthetem. A háború óta kétségtelenül több a zsidóknál a tuberkulózis megbetegedés. Ebben nagy szerepet játszik a mindig nagyobb tömegek proletárizálódása, a háború utáni viszonyok néhány szomorú sajátossága. Külföldön nehéz sorban tanuló diákoknál, faluról városba menekült családoknál szomorú tuberkulózis eseteket láttam. A szociálhygiénés viszonyok javulásával a halálozás s főleg a megbetegedési arányszám javulása várható

Öngyilkosság és vallás*)

Irta: Dr. GROSZMANN FRIGYES.

Az öngyilkosság: az életösztön negativuma. Esetenként egyéni tragédia, tömegesen már komoly szociálpatologiai jelenség.

Az életösztön: egyensulyi állapot az életkörülmények és a psyché — teherbirása között. *Az egyensuly mindkét tényező változásával felborulhat.* A psyché teherbirását nézetem szerint elsősorban a *vallás* befolyásolja.

Nagy és mélyreható változásoknak kell az ember lelkében végbemenni, hogy a normális ösztön inverziója, az öngyilkosság, bekövetkezzék. Az öngyilkosság különösen a *városokban ölt nagy arányt* és statisztikailag konstatálható, hogy az öngyilkosságok gyarapodása az eddigi átlag fölé emelkedett, járványszerüvé vált.

A latin közmondás szerint: ira furor brevis est, a harag pillanatnyi őrület. Az öngyilkosságok jórésze, ugy a zsidó felfogás, mint a világi tudósok megállapitása szerint, *pillanatnyi elmezavarban* követtetik el. *Esquirol*, a kiváló francia orvos az öngyilkosságokat általában elmebetegségek folyományainak deklarálta. *Lombroso* kutatása ugyan e felfogásnak ellentmond, de viszont *Heller* Kielben 300 öngyilkos boncolásából megállapitotta, hogy az esetek 45%-ban oly *kóros elváltozások* találhatók, amelyek nagyon csekély beszámithatóságra utalnak. *Ollendorf* berlini anyaga is megerősiti az öngyilkosságok és elmebajok közötti összefüggést. Sok emberből a külvilág hatásai nem a megszokott normális cselekvést váltják ki. Ezek közé sorolják a könnyebb epilepsziás betegeket, a hisztériásakat, idetartoznak a gyöngeelméjüek enyhébb formái, az alkoholisták stb.

*) Fontosabb adatokat meritettem: Dr. Pálosi: Budapest kriminalitása és moralitása, Dr. Melly: Az öngyilkosságok Budapesten és az europai nagy városokban.

Normális ember nem az öngyilkosságban keresi lelki depressziójának orvoslását, hanem életkörülményeinek célirányos megváltozásában.

Az öngyilkosság gyakran összefügg vallásbölcseleti rendszerrel. Igy ki van mutatva, hogy az *ősi ind* vallás, valamint a *buddhizmus* követői hajlamosak az öngyilkosságra. Az *izlamban*, hol a végszerüség a vezérmotivum, ritkábbak az öngyilkosságok. A *görög* filozófusok élesen elitélik az öngyilkosságokat. *Pláton* rendszabályokat sürgetett olyan öngyilkosok ellen, kiket nem itélet, szégyen, nyomor vagy betegség kényszeritett ilyen cselekvésre. *Aristoteles* erkölcstelenségnek deklarálja az öngyilkosságot.

A régletünt államok nemcsak társadalmi uton törekedtek az öngyilkosságok megakadályozására, hanem büntetőjog fegyvereivel is. A *római jog* az állampolgársági jogok csorbitásán kivül az öngyilkosságot csupán a katonáknál büntette, ahol sulyos esetekben az öngyilkossági kisérletet halálbüntetéssel sujtotta. A *kánonjog* minden időben büntetendő cselekménynek minősitette, a halott nem volt beszentelhető, az egyházi temetést megtagadta, hacsak nem nyert beigazolást, hogy öngyilkos tettét pillanatnyi elmezavarban követte el. Ez a helyzet ma is. Érdekes, hogy a *középkorban* a kánonjogra támaszkodva a cselekmény becstelenségének kifejezésére az *öngyilkosok temetését a hóhéroknak kellett végezni* és az öngyilkosok vagyonának egyharmadát is elkobozták. A *héberjog* szerint az öngyilkos a zsidó törvényszék által halálraitélt kivégzettel egy sorba temetendő (Sanhedrin 46., 47.). A *Constitutio Criminalis Carolina* a római jog felfogását tette magáévá.

A XVIII-ik század második felében Montesquieu, Voltaire és Hommel működésének hatására vallásellenes felfogás jutott érvényre az öngyilkosok szempontjából is, amely a XIX. és XX-ik század törvényhozási munkáin is végigvonult. Igy a *német*, *a francia*, *svéd*, *finn* és *belga büntetőtörvények* az öngyilkosságok felett napirendre térnek és sem az öngyilkossági kisérletet sem a felbujtást nem minősitik büncselekménynek. Az *angol*, *kanadai* és *orosz* törvények az öngyilkosságot jogellenes cselekedetnek minősitik és annak *kisérletét*, valamint az arra való felbujtást és ahhoz járuló *bünsegélyt büntetés alá vonják*.

A büntetőjogrendszerek többsége azt a felfogást képviseli, hogy az öngyilkosság nem büncselekmény és ezért a kisérlete sem büntethető. Azonban ahhoz járuló segitségnyujtás és az arra való felbujtás már deliktumnak minősül. *A magyar judikatura* is az utóbbi felfogáshoz csatlakozik.

A magyar judikaturában rendeletben is fordul elő az öngyilkosságról hivatalos intézkedés, és pedig a 253.000/1928. B. M. rendeletben, amely az öngyilkosságot k sérlőt az életuntak védelmét, hatósági ellenőrzés alá helyezi, életvédelmi otthonok létesitését teszi lehetővé, és az ily egyének statisztikai megfigyelését szervezi. *Angyal* Pál professzor az öngyilkosságot megkisérlőket internálni kivánná. Münchenben ez már alkalmazásban is van.

Zsidó törvényeink is keményen bélyegzik az öngyilkosságot, *gyászbeszéd nem mondható felette, szokásos gyászban nem ül a család* (*suvó*), *gyász jeléül nem hasitják a gyászolók ruhájába a kriót, nem temethető*

egy sorba a természetes halállal kimultakkal,hanem külön erre rezervált helyre. A zsidó törvények azonban nehezen deklarálnak valakit öngyilkosnak. Élőszóval kellett kifejeznie öngyilkossági szándékát és tanuknak kellett látni az öngyilkosság tényét és a tanuknak erről a zsidó törvényszék (bész din) előtt vallomást kellett tenniök. További kritérium a nagykoruság (leánynál 12, férfinél 13 év) és a teljes öntudat.

A budapesti öngyilkosok megoszlása hitfelekezet szerint a következő:

A római katolikusok 59.8%-át reprezentálják a fővárosnak, viszont az öngyilkosok 57.9%-a jut ezen domináló felekezethez tartozókra. Görögkatholikus a népesség 1.1%-a, öngyilkos 1.4%-a. Evangélikus százalékos aránya a fővárosban 5% és öngyilkos 5.6%. Református 9.9%-a a főváros lakosságának, és ehhez a hitfelekezethez tartozik az öngyilkosok 13.5%-a. *Az izraeliták 23.1%-kal vannak Budapest számában képviselve, a felekezethez tartozik az öngyilkosok* 18%-a.

A fenti adatok 1920-ig számittattak ki arányszám szerint. 1920 óta a zsidóvallásu öngyilkosok száma állandóan emelkedik. 1921-ben 67 zsidóvallásu követett el halálos végü öngyilkosságot a fővárosban. 1922-ben 68, 1923-ban 54, 1924-ben 86, 1925-ben 99, 1926-ban 98, 1927-ben 89. A tendencia tehát emelkedő.

Dr. *Melly* József kiváló munkájában leszögezi, hogy a székesfővárosban a felekezetek társadalmi és gazdasági rétegeződése nem mutat éles különbséget. *Delanoi* doktor, aki a wieni adatokat dolgozta fel, leszögezi, hogy az öngyilkosságok szerencsés akadályozója a gyermekkori szigoru vallásos nevelés.

Nálunk felekezet szerint a római katolikusok indexe a legkedvezőbb és ezt dr. Melly József a kánonjog szigoru felfogásával magyarázza.

Konstatálható, hogy a zsidóságnak *vallásilag konzervativ rétegeiben alig fordul elő öngyilkosság.* Izrael hitetlen hivői veszitik el könnyen az egyensulyt, a jövőbe s Istenbe vetett hitük könnyen meginog, és igy lelkük a hit horgonya nélkül könnyen elmerül... és menekül a halálba.

* * *

Az Ur adta és csak az Ur veheti el... Ő az élet és halál Ura.

A zsidóság kultúrája.

Irta: Dr. HOFFER ÁRMIN, az Orsz. Rabbiképző Intézet tanára.

A világ egyik legnagyobb természettudósa és filozófusa, akinek nevét a két félteke minden zugában minden mivelt ember ismeri, Darwin, felállitott egy kétségbeejtő történetfilozófiai tételt. Ő azt mondotta, hogy a „létért való küzdelem"-ben csak az erősebb győz és marad fenn, a gyengébb pedig feltétlenül elpusztul. Hatalmas, világverő nemzetek felléptek a világtörténet szinterére, de — szerinte — onnan letüntek és belezuhantak a megsemmisülés örvényébe. Mert bár reszkettek a népek kardsuhintásuktól, de jöttek még erősebbek, ügyesebbek, akik őket leszoritották a világtörténet szinteréről. Ugy eltüntek, hogy ma német, francia, angol tudósok a föld gyomrából ássák ki történeti emléküket. Például a zsidóságot leigázó és számüzetésbe vivő Asszíria és Babilónia teljesen megsemmisült.

Ugyanezt állitja az állatvilágról is. Hatalmas, nagy állatfajok éltek a földön, de jöttek még erősebb, még ügyesebb állatfajok és leszoritották őket, elpusztitották, hogy a mammutokat már csak a földből felhozott csontjaikból ismerjük.

Mi, zsidók, Darwin ezen tételét tagadjuk és állitását el nem fogadjuk. Mi feltétlenül hiszünk az isteni gondviselésben, ugy az általánosban, mely egész nemzetekre, fajokra terjed ki, mint a speciálisban, mely az egyedek fennmaradásában nyilvánul meg. Mi azt tartjuk igazságnak, amit a tóra mond, hogy „Isten szeme őrködik a szentföld fölött esztendő kezdetétől esztendő végéig". Hogy mi, zsidók, a külső erőre és hatalomra gyengék, akik a tóra szavai szerint számra a legcsekélyebbek vagyunk a föld népei közt, fennmaradtunk minden üldöztetésünk és viszontagságaink ellenére, ez a mi meggyőződésünk szerint tisztán és kizárólag az isteni gondviselés müve. Mert letaszitani csak igazán akartak bennünket a föld szinteréről és mi mindezen támadás ellenére itt vagyunk, mert „nemzedékről nemzedékre akartak elpusztitani bennünket, de a legszentebb Lény megmentett az elpusztitani törekvő kezekből".

De ha mi a történet irányitójának csak az isteni gondviselést ismerjük is el, azért mégis kutassuk a zsidók fennmaradásának titkát a nagy természettudós és filozófus tétele szerint is. Feltéve, de meg nem engedve, hogy a nagy tudós angol történeti tétele igaz lenne, hogy a világhistória szinterén csak az erősebb győz és a gyengébb elpusztul, akkor is megtaláljuk a mi fennmaradásunk nagyszerü okát, a mi hihetetlen erősségünket, mely dacolt a világ minden viharával és zivatarával. És ha minden kornak megvolt a maga Amálékja és Hámánja és ha a középkor sötétsége még nem oszlott el, van nekünk egy csodás erősségünk, mely a legszilárdabb sziklánál is erősebb és soha le nem dönthető, amit eddigi históriánk is bizonyit és a későbbi fog bizonyitani.

Ha mi egy pillanatra azon sulyos és csüggedésbe hajtó történetfilozófiai alapra akarnánk helyezkedni, hogy csak az erősebb győz és a gyengébb elpusztul, akkor ezen alapon állva is megadjuk a feleletet, hogy van nekünk legyőzhetetlen erősségünk, de ez nem a külső hatalomban nyilvánul meg, mert ennek részesei nem voltunk, hanem a mi kulturánkban, vagyis a tóra kulturájában.

Hisz az csak nem vonható kétségbe, hogy ez legerősebb kultura. Más nemzetek is véstek gránitba törvényeket, de a kövek szétmállottak a törvényekkel és hozóikkal együtt. Ámde a mi tóránk, a mi tiz igénk, ma is alapköve minden egyistenhivő felekezetnek, minden mivelt nemzetnek, államnak, társadalomnak, családnak egyaránt. A bibliai igazságok nélkül erkölcsi közösséget elképzelni nem lehet. A mi igazságainkhoz, tiz igénkhez évezredek óta semmit hozzátenni nem kellett, semmit azokból elvenni nem lehetett. Ezzel a kinyilatkoztatással Isten maga belenyult a világtörténetbe és száguldó szekerének más és biztos irányt adott, mely irányban halad az igaz hit és erkölcs.

Ezek a törvények fennmaradnak, mint a legmagasabb és soha el nem évülő kultura. Fennmarad a biblia, mint a hagyomány. Tehát a tóra a próféták, a zsoltárok könyvei, a szent iratok, mint a tengernél szélesebb talmud is. Hogy a mi bibliánk hirdetése a legmagasabb kultura, azt nemcsak mi, zsidók, hirdetjük találelfogult lélekkel, hanem ezt elismerik az Egyisten hitét valló nemzetek kulturált fiai.

Ebben a legyőzhetetlen kulturában rejlik a mi erőnk, ez tart fenn bennünket. És ha igaz lenne az a sulyos történetfilozófiai tétel, hogy a létért folyó rettenesen nagy, folytonos küzdelemben csak a nyers erőszak győz, csak a hatalom tud fennmaradni, de a gyengébb elpusztul, akkor is azt feleljük, hogy a mi erősségünk, mely ellenáll minden támadásnak, hogy meg nem semmisülhetünk, az a mi kulturánk, a tóra, amiért bennünket a világtörténeti szintérről lesodorni nem lehetett. Mert erős, elévülhetetlen, megsemmisithetetlen a mi kulturánk és olyan annak a hordozója, a zsidóság.

Ez a kultura emelje zsidó önérzetünket, nemes öntudatunkat és ezzel fennmaradunk mi is, mert Isten szeme őrködik fölöttünk esztendő kezdetétől esztendő végéig az általa nyujtott kulturánkért.

Jeremiás egyénisége: az ember.*)

Irta: **Dr. KECSKEMÉTI LIPÓT** nagyváradi főrabbi.

Akárcsak ott élte volna le prófétáskodásának hosszú évtizedeit, künn a fórumon. A legsajátabban forenzis egyéniség: költő és szónok, álmok embere és reálpolitikus; fejedelmi alak, aki abban a szőrcsuhában is csupa méltóság; és gazdag polgár, aki puszta megjelenésével is, azzal a nemes-komoly egyszerűséggel, hatalmába ejtette a szegények tömegét és az igazak kicsiny csoportját; aztán szemének az igézetessége, hangjának a zenéje és, legkülönösebben, lelkének a bátorsága. Ahogy könnyezik, vele sirnak ezrek; és ahogy haragos fölzúgás kisérte mozgolódás támad körülötte, szivük elálva reszkettek érte az ezrek, mi lesz most. Az volt: a fórumnak leghivatottabbja. Hogy szerették-e? Bajosan, az egy Bárúk kivételével; jósággal csordulóig is nem az az ember volt, kit szeret is a tömeg. A távolság tette, ahogy nagyon-nagyon magasan állt az idő fölött: ami érzés szeretetnek indult is a lelkekben, megzavarodhatott magán és átijedt tiszteletbe, vagy éppen csodálatba is. Ellenfele ha kerül, hozzája méltó hangból szóló, mint a nacionalista Hanapia (18): megvívja vele a harcát — de utána csak megérezteti vele a maga prófétai felsőbbségét (15, 16). Ellenségei gyűlölik is, félnek is tőle; a király, Jójákim szövetségesük is nekik: módjuk van rá, hogy megkeserítsék a próféta életét; összesúgnak, hogy, ha kell, hamis váddal is megrontsák (1818), és akadt vakmerő, az a Pashúr-pap, aki arcúl is vágta (202) — nem egyszer volt úgy, hogy beszédje után, vagy akár beszédje közben is, fölkiálthatott: erőszak, rablás (8).

Jeremiás tragikuma.

És a fórum negyven esztendejét végiglen úgy járta Jeremiás, erkölcsi bátorságban. A bántalmazásokat nem nyeli le: visszavág értük, ha kell, átokkal is (1821—23). Az időbe belésírja a panaszát: „jaj nekem, anyám, hogy szültél engemet, pör emberét, viszály emberét az egész országnak; nem vagyok a hitelezőjük, sem az adósuk nem vagyok, mégis mindannyian átkoznak engem" (1510); jajgat, de állja a harcot, állja titánul, mint a fórumnak magányos titánja. Az volt, csakhogy nem görög, hanem zsidó titán: a csupa erőn felül a csupa könny is; nem az istenekkel is, hanem az Istenért mindenekkel s fölvevő: én pedig, ime — így suttog föl lelkében az isteni biztatás — erős várrá teszlek ma, vasoszloppá, ércfallá... az egész ország ellenében (118, 1520).

Vagy mint a görög meg római titanomachia és gigantomachia? Csak pillanatnyi a hasonlóság, de végeérhetetlen a különbség a görög-római mythos meg a zsidó valóság közt. Hiszen a zsidó néplélek is viheti odáig egy-egy erősét, hogy Isten ellen támad, ahogy a *Jiszraél*-név legrégibb magyarázatában is az szólal meg, a „küzdelem istennel" (Gen. 3229).; de a zsidó népléleknek az a Héliosa, vagy Alkyoneusa, az istenséggel fölvettében is, nem a maga ügyét viszi, hanem az istenségét: Istennel harcoltában is Istenért harcol. És micsoda fájdalmakat kellett végigvergődnie az ilyen léleknek: hogy, minden izeiglen Istennel tele, oda tudja kiáltani, mást vártam Istentől. Megvannak a művelődéstörténetnek a maga nagy szenvedői, és lehet köztük, nem sok lehet, aki a szenvedésnek Jeremiásnál is nagyobb nagyja, de csak

---

*) Folytatása a „Zsidó Évkönyv" I. kötetében megjelent részletnek.

kevés, aki nálánál emberibb mód tudott szenvedni: gyarlón is, fönségesen is, a gyarlóságokból lassan kifejlő fönségben — hogy végül csak a fönségest látjuk a maga végtelenjében; rajta meg és benne a földinek, az örök emberinek, finom erezete.

Jeremiás is, mint azok a legkevesebbek, mint a martirium nagy szent kiváltságosai, kétféle szenvedéseknek volt a szenvedője: nem csupán lelkieké, hogy hiába igazságot vivó tanítása, nem akarják megérteni; hanem testieké is, hogy igazságaiért a hivatalos meg nem hivatalos zsandárok meg is rugdossák. És ezen kétfélén fölül még egy harmadik fajtája is a szenvedésnek, vagy igazabban, egy harmadiknak a lehetősége: hogy ez is lelki szenvedés, csakhogy olyan, hogy nem fogható kész mintára, hogy száz emberében száz más-más törvényre jár; természetrajza a legegyénibb életű, olyan, hogy nem babrálhat rajta a kritika, mert nem tudhatja, úgy érezte-e ő is, akit ért, ahogyan mi gondoljuk. Ideálokért végigszenvedett élet egyszer-egyszer diadalmasra is fordulhat a végén; sokak martiriuma a halálba szakad át, időt se hagyva a megcsalódás tudatára — Jeremiás tragikuma, a maga tárgyi elemeiben, a legelszomorítóbbak közül való: hogy ott arra a félelmetesen nagyszerű befejezésre, a templom romjainak egy kövén elkönyöklő fájdalmas elmerengésre, még jött az a kinosan hitvány folytatás is, az egyiptomi idő, abban a csőcselékközségben (44.-45) — volt rá módja, hogy odakérdezze maga elé, azért élt-e. Aki a szenvedő ember volt meg a szenvedések prófétája, rádöbbenhetett a történetre: hogy azok az utolsó szenvedések már nem kellettek volna, nem voltak eszményekért valók — akárcsak sárral csapzott rongy érte volna bennük azt a nemes arcot.

Diadalt is megért Jeremiás, valamiben a legteljesebbet is: hogy amit ő kezdettől fogvást hirdetett és amiért ciszternába is fullasztották volna, egészen úgy következett be, ahogyan ő látta; de e fölött a diadal fölött csak tovasuhanó fénysávul sem jelentkezett a megigazulás öröme, hanem az nehezedett rá, a fájó szenvedés. Jeremiás Jeruzsálemnek a Kasszandrája — persze, csak annyiban, hogy az ő jóslatait is nem vette komolyan a közszellem; minden egyebekben a zsidó és a görög néplélek szertelen távolságai: hogy a trójai királyleány lelki drámájának kútfeje egy istennek szerelmi átka, Júda prófétájáé az erkölcsi egyéniségnek a végtelent járó, magát az egyént el is emésztő szenvedélye; Kasszandra vak eszköz, tudása átok, tudásával velejár, hogy ne hallgassanak rá, szenvedése erkölcstelen kínzás — Jeremiás az erkölcsi meggyőződésnek, a közvéleménytől ellenségesen fogadott, erős egy-embere, akinek tragikuma az, hogy a jót akarja, a jónak egyetlen módját, az abszolut jót, mert hát nem politikai megfontolás, hanem az erkölcsi törvényesség vitte rá a lelkét — és gyűlölik, üldözik is érte: szenvedése mélységes erkölcsi fájdalmak, az emberiség legjobbjainak a szenvedése.

Az állam megélte, elveszte az ő prófétáskodásában és tragikumában is csak olyan másodrangú, mellékes elem: igéret meg fenyegetés a lényegért, a lelke eszményéért, az erkölcsi egyistenségért, azért a zsidóságért, aki csak az, csak az Egyisten népe, a vallás zsidóságáért. Nehéz elv volt: hogy az erős nemzet, a nemzeti függetlenség a zsidóság életében nem fontos a vallás ügye mellett; évtizedeken át tanította, és bizony nem sokakon foghatott a tanítása — amikor, politikájának első megigazolásával (5971) segítségére jött neki a történet: hogy kikényszerítette zsidóknak állam hijján való zsidó életét. Mennyi reménnyel néz arrafelé a próféta: nem sajnálja, elveszhetnek, vesszenek is, az erkölcsi eszmény meg nem értői, az otthoniak — amazokban, a csak-vallásiakban, él a jövő zsidósága (24. 29); a politikai fájdalmasságban is azt tudta érezni a lelke, az erkölcsi szépet. És jött a még teljesebb, még keservesebb lehetősége az eszmény megértésének (586): a nemzet java künn, otthon Gedalja kicsiny községe és Jeremiás lelke tele is várakozással, hogy amott is, meg immár ott-

hon is, az igaz zsidóság, az erkölcsi isten-megértés zsidósága, van kifejlőben és akkor, a templom omladékai közt jártában, elültében nemcsak sírni tudott Jeremiás, hanem álmodni is (31). Utána aztán az a fölébredés Egyiptomban (44); micsoda martiromság: a legesleg-szenvedőbb; az eszményekért végigszenvedett életnek, az eszményeiben is, szenvedéseiben is legszebbnek, az a vége, az a nem-szép, a semmi eszményért, csak magáért a szenvedésért való szenvedés: ami megronthatja a martiriumban az ember felsőbbséges erkölcsi öntudatának az ízét, meg a végzet-rendezte tragikumnak a megnyugtató fönségét.

A mi lelkünk megrázkódik a rágondolásra is; hát maga Jeremiás lelke hogyan viselte? Látjuk őt a tragikum sokféle változataiban, nagyon nagyokban, apróbbakban; és úgy látjuk, hogy azokban a történeti szenvedésekben nagyon nagy volt, emitt, a s emélyiekben mintha nagyon kicsi lett volna — hanemhogy a mélyebb megfigyelő úgy látja a valóságot, hogy ami kicsinynek tetszik is, az is a nagyon nagynak a vonása. Az kétségtelen, hogy Jeremiás a legigazibb martir-anyag: az az ember, akit a történeti alkalmak mindig készen találnak; de bizonyos, hogy ő ebben a készségében csak martiriumvállaló lélek volt, nem martirium-kereső is: erre vallanak a kifakadásai meg az átkozódásai. Ezek a gyöngéi Jeremiás nagyságának; gyöngeségek, de mögöttük csodás erő: hogy azok a hangok igazában azé az érzésé, ami Jeremiás tragikumának a kicsúcsosodása. Harcban áll az emberekkel, Istennel áll harcban akkor: az emberek szemében egész nap való nevetséggé lett (20), de hát éppen Adónáj szava az, ami miatt gyalázzák, csúfolják (8). Adónájnak pedig tudnia kellene, hogy őérette viseli a gyalázatot (1515). Nem is az ő ügye, hanem magáé Istené — és mintha Isten nem is tudna róla. A legtragikusabb egyéniség: ember, aki Istennek esküdte oda és népének szentelte oda az életét; és azt kell megélnie, hogy az emberek kinevetik, meggyűlölik, senki meg nem érti — és azt kell megéreznie, hogy némelykor, hogy talán nem érti meg Isten sem. A zsidó titanomachia embere: az egy-ember, aki, erkölcsi eszményekkel a lelkében, emberfölötti embernek érzi magát aki az igazság diadalmaskodásának hitében fölveheti mindenekkel; hát ahogy tele volt a szíve Istennel, fölvette magával Istennel is, fölvette, ahogy ment — oda lép Isten elé mint Istennek pörös fele, hogy szenvedéseinek ő az oka, az, hogy Isten erősebb nála, az embernél: rábeszéltél, Adónáj, és engednem kellett a rábeszélésnek, erőt vettél rajtam, te győztél (207). Mintha ez a „te győztél" visszhangja lenne a Jákób-epizódnak (Gen. 3229.): hogy most másképp esett, keservesen másképp.

Hát azok a kifakadások is meg átkozódások ezekből a mélységekből gyökereztek elő. Semmi martirium-keresés, hanem éppen az életnek kemény megigenlése: nem önmagáért, hanem az eszményeiért, Istenért — csakhogy az ő egyéniségében, prófétai tudatában, nagyon egyek voltak azok: ő meg az eszményei, az ő ügye meg Adónáj ügye. Végtelen hitének is olykor nem volt nyugta; neki meg kellett érnie, testi szemével akarta látni eszméinek a diadalát — abban a misztikusan mély összenőttségben akárhányszor beléreszkethetett a félelembe is, hogy az ő korai elveszte halála lehet amaz ideáloknak is. Hát innen, a majdnam emberfölöttiből, ellenségeinek a gyűlölete, az a nagyon-emberinek tetsző; és innen a visszatekintő filozófiának az a látása, amelyben Jeremiás képe a legszenvedőbb szenvedések emberéé; csupa megrázó tragikum. Egy mélyebb pillantás még, oda Jeremiás lelkébe, és a megrázkódás meghatottságba csittúl át, a tragikum fölött az erkölcsi szépnek költőisége, az erkölcsi nagynak fönsége: hogy Jeremiás lelkét meg nem vehette a magába-roppanás gyöngesége, még kétségbeesésében is hit dolgozik — lelke rég bene már az egyén hitében, abban a minden szenvedéseket megbiró zsidó

erkölcsi hitben, amely az egyént oda emeli Isten felé, az embereken kívülre, fölébe az időnek.

Jeremiás : a zsidó ember.

Ennyi tragikumot csak az erő birhatott meg ; és az az erő olyan volt, finoman érzékeny és hamar könnyező, hogy a lelkekbe mélyen beléigéződő kép lehet a Jeremiásé, a tragikus aláfestés nélkül is. Egyéniségében a nagy-emberek fajtájából való : a végzet-hordozó legerősebbek és az örök eszményeket élő legigazabbak közül való. Nagyságának némely elemei egyetemes kultúrtörténeti méretűek : az, hogy a monotheizmus megmentésével és benne az egyén erkölcsi hitének teljes vallási értékké szentelésével az emberiségnek egyik legnagyobb jótevője lett ; meg az, hogy majdnem egyéni érdeme neki, hogy Júda tulélhette állami létezését, hogy a szűkös nemzeti válságból a fele-világ életébe majdan belevágó történeti erőnek készségével került ki Izrael — de a nagy-emberinek legnagyobbjáúl abban érezzük meg, amiben, mint ember, zsidó eszményeknek volt a megszemélyesítője.

A zsidó néplélek történetében ott a helye az Egyisten meghittségének legmeghittebbjei között, ahol Mózest látjuk meg Sámuelt, Éliát és Ezsajást. Neve az embernek erkölcsi maga-odaadását jelenti, a nemes-emberi eszményeinek való teljes odaadottságát, és benne minden igazságtalanságok fájó megérzését, az erkölcsi bánkódást, panaszt, haragot, fenyegetést és kétségbeesést. Meg jelenti, túl ezen a minden prófétákkal közösen, az embernek, mint Istenre ráutal ethikai lénynek, teljes fölszabadulását minden hatalmi lekötöttségek ből, amik az igaz vallásosságot, az erkölcsit, nem hagyták a mag végtelenségére : hogy az egyén, a maga közvetlen Istenhez tartozá sának megérezésében, az erkölcsi egyéniség teljes jogában és teljes felelősségében élheti le a tökéletes életet. És jelenti — Jeremiásban meg is valósultan, de az időtlen idők mindenkijének is ideálúl szólón — jelenti minden zsidónak, a vallás minden igaz emberének, azt az erkölcsi öntudatát, amelyet az érzés visz, hogy az ő egyéni élete belevág a vallásnak is meg az isten-eszmének az életébe : hogy az ő vállain nyugszik Adónáj vallásának egész jövője, a tiszta isten-eszmének, magának az Egyistennek a sorsa.

Az a szó aztán akár hallgathat is, hogy a Jeremiás név az embert jelenti, akinek élete egy az eszményeivel — az erkölcsi monotheizmus prófétái nem is tudhatták másképp; de költői szép is azon az egységen, ahogy az eszményeknek megkerült Jeremiás egyéniségében a maguk megszemélyesítője. Papi nemzetségnek volt a tagja, de nem vállalt oltári munkát; mégis pap volt, a legigazabb, ahogy pap volt Mózes is meg Ezsajás : az volt *Kóhén le-Él eljón*, a Legfelső Isten papja — egészen Istené, az isten-eszme legmagasabb képzetének Isteneé. Komor, felelősséges, szinte mosolytalan papi méltóság, az Ezsajásénak ragyogása nélkül való, hát inkább a Mózesé felé járó : senki is őelőtte, aki nálánál közelebb állott Mózeshez. Nem volt neki is egy Szinaj-piedesztálja, alakjának oszlop-talpa inkább a templom omladékköve. — de a lelke, mint a Sámuelé is meg Éliáé meg Ezsajásé, egylemű volt a Mózes lelkével ; és rajtuk, az előtte voltakon, körösztül az folytatódott benne, a szinaji megnyilatkozás. Boldogja is lehetett Mózes lelke Jeremiásnak ; igaz, őnála is többet tett Mózesért Ezra, de Jeremiás előtt senki-senki, sem Elia, sem Ezsajás, aki annyit vesződött Mózes tórájáért, mint Jeremiás : ahogy ő a Deuteronómiumért dolgozott. Az volt Jeremiás, a Legfelső Isten könyvének, a legfelsőségesebb isten-eszmének a papja — a legigazabb papja : ahogy nemcsak szerelmese volt a tórának (111-5), hanem a kritikusa is tudott-lenni (8₈).

És még van mondanivalója a Jeremiás névnek ; megint olyasma ugyan, ami nem hiányzott senki igaz próféta lelkéből, de élesebb megnyilvánulásig is, Jeremiáson kivül, csak kevesekben vitte : jelent

pedig neve az embert, akinek, ha eszményei nem élhetnek, nem kell az élet sem. Az erkölcsi kétségbeesésbe átfulladó prófétai szenvedélyesség hangulata az : hogy benne az eszményeivel nagyon magáramaradt próféta Istentől sem vár többé semmit, vagy még egy utolsót próbál Istennél — és jőjjön a halál. Ennek a hangulatnak Élia próféta a klasszikusa. Nagyon más volt Jeremiás, mint Élia ; Élia prófétáskodása szélvész volt meg földrengés meg villámlás, és csak később eszmél rá, hogy Adónáj a halk suttogásban is megszólalhat (I kir. 1911-13), Jeremiás egyéniségében az alapszin a lágyság, hogy a mennydörgésekből is vissza-visszafeledkezik belé ; Élia csupa elementárisság, a názizsághoz húz a lelke, el-eltűnik a világ elől (1812), a zsidó élet sajátos remetéinél, a rekábitáknál, van olyankor (l. 17$_4$), meg váratlanúl előterem (18$_7$; II. 1$_{3.8}$) ; Jeremiás a város embere, a kultúra embere, utálja a túlvittséget, de szereti nemes egyszerűségeiben ő maga a megjelenésében, akár éliai ruházkodásában is, lassú, komoly méltóság. Valamiben mégis egy volt a lelkük : hogy mindkettőké az a tűz-lélek volt, amely fojtogató sötét füsttel ég, hogy elfulasszon, hogy elégessen minden bünösöket l. kir. 19$_{18}$: Jer. 6$_{11}$) ; és sorsukban is a közösség, hogy egyformán üldözések szenvedői, hogy az egyiknek is, a másiknak is fölsír a panasza : életemre törnek, hogy elvegyék (I kir. 19$_{10}$.14), hiszen te, Adónáj, te ismered minden halálos tervezgetésüket ellenem (Jer. 18$_{23}$) ; aztán az az érdekes összekerültük a végső lemondás hangjában, ami éppen az erkölcsi eszményeknek, az eszményekre akart igaz életnek abszolut megigenlésée : hogy Élia halálra kivánta magát és mondta, elég volt, most már Adónáj, vedd el a lelkemet (I kir. 19$_4$) ; Jeremiás meg a születését is megátkozza (20$_{14}$), miért nem ölt meg valaki a világrajöttöm előtt, hogy anyám lett volna a sirom (17).

A zsidó néplelket erősebben megkapta Élia egyénisége, mint a Jeremiásé ; semmi feltünőség benne : Jeremiás több lehetett nála, de Élia is elég volt magáért, aztán az eléghez jött az a több, az a legtöbb, Élia életének, a valóságnak is, némely misztikuma, és a nyomában járt hamaros legendásság. . Ó, költészetébe fogta a zsidó népszellem Jeremiást is (Apokryphák, Midrás, Talmud, különösen Ékha Rabbáti), de szinte kizárólag mint a siralmak prófétáját, Élia azonban már korán ott tartott, a messiásság útján (Mat. 323). Hiszen tudta a legenda géniusza, mit csinál ; de a két próféta egyéniségének mélyebb elnézegetésére megkapja, kápráztatja lelkünket egy gondolat. Mintára jár; arra a talmudi szóra, amely Mózest meg Ezrát fogja egymás mellé, még pedig olyatén kritikával, hogy méltó lett volna rá Ezra, hogy Isten az ő útján adja Izraelnek a Tórát, hanem hát Mózes megelőzte benne (Talm. Szanh. 21$_6$) ; Jeremiás aztán meg Élia ? Hát az a szó szinte magától formálódik át rájuk és érzi a maga igazát, ahogy elmondja, hogy a zsidó népszellem költészetének Jeremiás lett volna a messiás-prófétája, az „Élia-prófétája”, ha meg nem előzi benne Élia próféta.

És nem is érdekesség nélkül való, hogy — furcsának tetszhetik a szó, de helyt áll magáért — hogy kettejük közül éppen Jeremiásban volt több a zsidónak abból az eleméből, ami, az Egyisten-hiten túl az évezredek zsidóját teszi. A gólut kétezer évének zsidó-emberétől milyen messze is az az Élia, aki nagyon csak-efráimi volt és nagyon is nemzeti, akinek a tyrusi Melkárt csak ott Adónáj országában szúrt szemet ; és mennyire közel a tegnapnak, a mának zsidó-emberéhez Jeremiás, ahogy ő *a hazátlan zsidónak, a vallásában mindenütt megélőnek* a prófétája, és ahogy neki széles e mindenségben csak Adónáj az Isten. Volt is mit dolgoznia a Hagyomány költészetének Élia egyéniségén, hogy az évezredek zsidó-embere befogadja a lelkébe ; Jeremiás, ahogy élt, azokat a valóságokat élte, amelyeknek nem egyében a zsidó-ember a maga valóságaira ismer rá — hogy minél mélyebben

néz Jeremiásnak a lelkébe, annál mélyebben érzi a maga lelkében Jeremiást.

Ennek az összeérezésnek legfontosabb elemei: az egyén erkölcsi hite meg az erkölcsi szenvedni-tudás. Jeremiás ezeknek a prófétája, és ezekben élt meg a gálút zsidósága. Persze, ősi, legősibb zsidó elemek ; de teljes kifejlésükért, különösen, hogy minden egyes emberben is teljességig vigyék, a gálút próbái kellettek, a próbák előtt pedig Jeremiás példája és tanitása. Milyen nagysága is Ezsajás az erkölcsi hitnek, de az valahogyan csak Ezsajás hite volt; Jeremiásban szinte rá is érezhetünk a gálút zsidó egyéniségére : ahogy ezt is az élet megigenlése teszi, együtt a martirium vállalásával, ; azért a megigenlésért az erkölcsi hit, és a martiriumért az eszmények szerelme. Jeremiás a zsidó-ember: az, amilyen minden zsidó-ember lehetne — és amiből van is valami minden egyes zsidó-emberben. Hát ezt jelenti még a Jeremiás neve : a zsidó-embert ; akár amúgy is, hogy : az első zsidó-embert. Természetesen, csak megszorítással szól az a jelző ; de kijár Jeremiásnak. A legnagyok sorozatából pedig az fogja ezzé, ami benne oly egyéni volt : túl a régiekével egy-hirű, egy-fényű erkölcsi fanatizmuson, az örök emberin, az örök istenin — a zsidó életnek, a zsidó léleknek az a különös eleme, az erőből meg gyöngeségből való, az a tűz- meg könny-elem : a végtelen erkölcsi hiten fölül, a sok nagy szenvedés, és minden haragokban is a hamar kicsorduló könny. Ez volt Jeremiás és ez a zsidó ember.

Mit teremtett Isten a hetedik napon?

Irta: **Lebovits József** mágocsi ker. főrabbi.

Rég ismert kérdés a cimbetett kérdés az irásbuvárok körében. És fájdalmas aktualitást nyert napjainkban. Az Irásban igy olvassuk: *„És lett este és lett reggel a hatodik napon. És befejeztetett az ég és föld és minden seregük. És befejezte Isten* **a hetedik napon** *művét, amelyet alkotott és nyugodott a hetedik napon minden művétől, melyet alkotott. És megáldotta Isten a hetedik napot és megszentelte azt, mert azon nyugodott minden művétől, amit teremtett Isten alkotásra.“* Ebből látjuk, hogy Isten a világot hat nap alatt teremtette, tehát a hatodik napon fejezte be ; de hogy értsük akkor az Irás meghatározását: „És befejezt Isten *a hetedik napon* művét...‘ ha a hetedik napon már nem teremtett semmit?

Igenis teremtett a hetedik napon: *megteremtette a nyugalmat,* nem „Jehu=legyen!“ parancsszóval, hanem saját nyugalmával. Mert amit „Jehu“ parancsszóval teremtett abban uralkodik „Laaszósz“ folytonos, szünet és változás nélkül kényszer munkára. Az Istenalkotta természet erőiben nincs szünet, nincs megállás, nincs pihenés. A hetedik napig tehát hiányzott a teremtésből a nyugalom és a szabad elhatározás fogalma és lehetősége. Ezt a nyugalmat teremtette meg az Isten a hetedik napon; saját nyugalmának tényével teremtette‘ Ebbe nem helyezte el a „Jehu‘,

kényszerét, mert akkor nem lett volna a szabad elhatározás nyugalma, hanem kényszerű tétlenség, amelyben nincs lélek, nincs áldás.

„Sóvasz vajjinnófás" Lelket teremtett Isten nyugalmával; igy lett a hetedik nap a nyugalom napja, a hat munkanap lelke, megszentelője és áldása.

Most fájdalmasan érzi az emberiség a nyugalom hiányának katasztrófális átkát, mert a legnagyobb veszteség, amely a világháboruból az emberiségre szakadt, kétségtelen: a nyugalom, a lelkiegyensúly elvesztése. A világháborúban, amely bevallottan gazdasági háború volt, kirobbant az addig kendőzött materiálizmus a maga egész borzalmas mivoltában. Millió és millió ember vérének folyásával iparkodtak gazdasági érdekek malomkerekét hajtani. A vérfolyás kiapadt, az ágyuk dörgése elcsendesedett, de folyik szüntelenül a nagy viaskodás. Nincs valóságos béke! nincs nyugalom! Folyik az ádáz küzdelem világszerte. Mindenki áhitja már a békét és mégis uralkodik az erőszak. Mint a vizözön idejében, ma is áll a bibliai meghatározás: *„És megtellék a föld erőszakkal."* Vizözön nem fenyegeti ugyan a világot, mert Isten megesküdött, hogy nem bocsájt többé vizözönt a földre, de a materiálizmus bestiája szorgalmasan készíti elő a tüzözönt. Mert a vegyi háború valóságos tüzözön és ennek folytán kulturösszeomlás lesz. Oly lövegeket eszelt ki az erőszak szelleme, melyek beláthatatlan nagy tájakon, gázzal és tüzzel, pillanatok alatt elpusztítanak minden életet. Védekezés nincs! *Ime ez a kultura haladása Isten nélkül!*

E nagy veszedelem láttára próbálnak is megegyezéseket létesíteni, de a multak tapasztalatai mutatják, hogy ezeket a materiálizmus első rohama foszlányokra tépi. Merre van a menekülés útja? Ebből a világveszedelemből csak egy kivezető út van és ez: az az igaz, meggyőződéses istenhit, amely rendületlenül hisz Isten világkormányzásában, amelyet nem szüntetett meg azzal a ténnyel, hogy a teremtés „Jehu" szavával oly tökéletesen rendezte a természet erőit, hogy önmaguk folyton megujhodnak és kiegészítődnek, azzal sem, hogy kijelölt benne munkát az ember számára is és megparancsolta neki „Hat napon át dolgozzál és végezd minden munkádat", Ő mindezek fölött is megmaradt örökre a mindenséget kormányzó és folyton alkotó Mindenható, nemcsak azért, mert Ő az, aki adja folyton a folytonos erőt minden erőtényezőnek, hanem Ő az is *„Aki megváltoztatja az időket és felváltatja a korszakokat... akarata szerint."*

Ki az az elfogulatlanul látni tudó ember, ki nem látná meg, úgy a népek és nemzetek történetében, mint az egyesek életében, Isten kormányzó kezét?! Ime Isten megparancsolta: *„Hat napon át dolgozzál és végezd minden munkádat, a hetedik nap pedig szombat az Öröklétünek."* Hogy végezheti az ember hat nap alatt *minden munkáját*? — kérdezik mechiltábeli bölcseink. Úgy, — szól a felelet — hogy a hat munkanap leteltével úgy engedd át magad a szombat szent nyugalmának, mintha minden munkádat, maradék nélkül, elvégezted volna. Egy heti ciklusban teljesítetted az Öröklétü parancsát: „Hat napon át dolgozzál stb" ezzel a ciklus teljesen be van fejezve. Az utána, következő ciklus? Ez már a jövő-a jövő pedig Istennél van! Ki is

meri a jövő titkait? Ki tudja, hogy az miként alakul? Isten szava szerint végezd a hatnapi munkádat, Isten szava szerint üljed a szombat szent nyugalmát: csak ily rendületlen istenbizalom adhatja meg az igaz nyugalmat és annak minden áldását és nem az igaz istenbizalomnélküli szombattartás, amely a nyugalom beálltával nem látja heti munkáját befejezettnek, hanem csak kényszeresen félbeszakítottnak és viszi tovább fejében a félbeszakított munkát és belekapcsolja a jövőheti és a messzejövő munkájába, mert mindenáron önmaga akarja jövőjét és gyermekei jövőjét megalapítani. önmaga akarja elvégezni Isten dolgát is. Mily dőreség! Melyik ember képes jövőt alapítani, akárcsak magának, hát még gyermekeinek?! Nem látunk-e nap-nap után nagy vagyonok összeroppanását? Nem látunk-e nagyvagyonuak gyermekeit koldusbottal? És a történelem folyamán nem látunk-e nagy birodalmak összeomlását, hatalmas népek és nemzetek letünését? Nem látunk-e nagy államférfiakat, kik nagy hirnév szárnyán emelkednek, a bámulat és a dicsőség fényében ragyognak, mert sikerült nekik hódítani, nagy birodalmakat összetákolni, trónokat magasba emelni. De „megváltoztak az idők és változtak a korszakok" és a birodalmak — talán épp természetellenes, erőszakos összetételük folytán — szétzüllöttek, a trónok alásülyedtek és nem maradt belőlük más, mint ujabb bonyodalmak és ujabb háborúságok magvai, az „Avérá góresz avérá" az emberiségre szakadó veszedelmek egymást követő hullámai, és e folyamat soha nyugvópontra nem jut. De minek akarja az ember végezni Isten munkáját, amelyre úgy sem képes, mikor Isten csak azt kivánja tőle, hogy végezze a saját munkáját!

Mily felségesen szemléltette Isten, a manna képében, a hat munkanap és a szombat, az emberi munka és az isteni gondviselés tanitását! Ime az Irás szavai: „*És szólt az Örökéletü Mózesnek; menjen ki a nép és szedje* **a mindennapit a maga napján,** *hogy megkisérlem, vajjon jár-e tanaim szerint vagy nem. És lészen a hatodik napon, készitsék el, amit elvisznek és lészen ez kétszerese annak, amit naponként szedni szoktak... És igy cselekedtek Izrael fiai és szedtek, ki többet, ki kevesebbet. És megmérték az ómerrel és nem volt fölöslege annak, ki többet szedett, aki pedig kevesebbet szedett, annak nem volt hiánya... És mondta nekik Mózes: senki se hagyjon belőle reggelig. De nem hallgattak Mózesre és meghagytak némelyek belőle reggelig, csakhogy ez férges lett és megbüzhödött... És volt a hetedik napon szedtek kétszeres kenyeret... És szólt nekik Mózes: ez az, amit szólt az Öröklétü: nyugalom, szent szombat lesz holnap az Öröklétünek... a fölöst tegyétek el magatoknak reggelig. És eltették reggelig... és nem büzhödött meg és féreg sem volt benne. És szólt Mózes: egyétek meg ma, mert szombat van ma az Öröklétünek; ma nem találjátok azt a mezőn... Volt pedig a hetedik napon, kimentek némelyek a nép közül, hogy szedjenek, de nem találtak.*"

A szemléltető tanítás e felséges képe fölöslegessé tesz minden magyarázatot. Ki nem látja itt, hogy Isten a szombatot fölébe helyezte a természet törvényeinek és nem lehet ezt mérni az emberi munka matematikai mértékével. De azt is mutatja, hogy a legnagyobb csoda sem tudja leszerelni a megcsökönyö-

södött materiálistát és nem teszi hivővé a megátalkodottat. És ezzel megdőlt az álbölcselkedők kérdése: miért nem tesz Isten most is csodát, mint hajdan? Ha csodát látnánk — így szólnak — mi is jámbor hivőkké válnánk! Nagyobb és világosabban tanító csoda nem történhetik, mint a manna csodája. És ime ott is akadtak úgynevezett előrelátók, kik a félreérthetetlen csoda láttára sem bizták a holnapot Istenre, hanem maguk akarták jövőjüket biztosítani: eltettek másnapra és kimentek szedni szombaton is. Hitet fejleszteni kell a Tóratörvények áldozatok árán való gyakorlása útján, meg kell szilárdítani a Tórában való buvárlás utján, mert csak ezzel védhetjük magunkat a vallástalanság mindég erős járványa ellen.

Azért nem lepett meg túlnagyon, hogy a „Haladó és halódó zsidóság" körüli vita hevében egy kiváló elme, foglalkozására nézve: hittanár, azt irta: „Ha sikerülne a régi zsidó életet helyreállítani, ha minden zsidó iroda, üzlet és bank szombaton bezárna, a rabbik és vallástanárok koldulni mehetnének a koldusbotra jutott kereskedőkhöz és bankárokhoz." Nem lepett meg túlnagyon azért, mert ha előfordulhat, hogy orvos áldozatul esik egy ragályos betegségnek, megeshetik az a, bár sajnálatos, eset is, hogy a Chillul sabbasz központjában élő hittanárt is megfogja a járvány és átformálja — remélhetőleg csak átmenetileg — hittantanárrá.

Szemléltetésül, állitsuk vele szembe a föld szombatját. Ennél maga a Tóra állította fel a tanár aggódó kérdését: Mit fogunk enni? Ime az írás: *„Hat éven át vesd be meződet és messed szőlődet és gyüjtsd be termését; de a hetedik évben szombat nyugalma legyen az országnak, szombat az Öröklétünek, meződet ne vesd be, szőlődet ne messed meg. Ha pedig azt mondják: mit eszünk majd a hetedik évben, im nem vetünk és nem gyüjtjük be termésünket?"* Erre a kérdésre a tanár úr, ha kedve szerint felelhetne, bizonyára azt felené: gyermekeim, Mózes bölcs ember volt. A keresztülvitelét ő úgy értette, hogy fel kell osztani az országot hét részre, minden évben egy részen lesz ugar, úgy hogy a hétéves ciklusban, az egész ország földje megtartotta a föld szombatját és megerősödött az ugarban termőképessége, de minden évben az ország földjének hat része termett és ezzel biztosította az országot éhinség ellen, amely különösen minden ötvenedik évben feltétlenül beállna, mert ekkor a Semittát a Jóbél követi, amikor tehát két egymásutáni évben maradna parlagon a föld; ez biztos éhinséget jelentene, Mózes pedig sokkal bölcsebb ember volt, semhogy ily veszedelemnek tette volna ki az országot. És igy magyarázna minden emberi ész előrelátása. Isten azonban nem ezt a feleletet adja, hanem igy felel a kérdésre: *„Én rendelem áldásomat számotokra a hatodik évben, hogy meghozza a termést három évre."* Ez isteni felelet. *Mert csak Isten felelhet igy. És Isten eme feleletében kell hinni* és muszáj hinni minden hivőnek. Ez a hit hozza meg a nyugalmat és annak minden áldását. E nélkül nincs hit! És nincs nyugalom! És nincs áldás!

Magyar zsidó oklevéltár.

Irta: Dr. MARCZALI HENRIK egyetemi tanár.

égi vágy, régóta érzett közszükséglet, hogy a magyar zsidóság res gesta-inek hiteles kutfői végre egyszer felkutatva, rendszeresen egybegyüjtve és rendezve napvilágot lássanak. Ez a természetes és sokáig mégis kielégítetlen vágyakozás most végre testet ölt: meglesz, sőt részben már meg is van a magyar zsidó oklevéltár.

Az értékes gyüjteménynek eleje, első kötete már meg is jelent s adatainak gazdagságával, a munka lelkiismeretességével és buzgóságával biztató reménységet nyujt arra, hogy nagyon becses anyagot fog az oklevéltár nyujtani mindvégig.

Az első kötet a mohácsi vészig terjed. Oly korszak ez, melyben a zsidóság nemcsak gazdasági, hanem közjogi tényező is volt. A pfalzi követ jelentése szerint mikor Mátyás király a menyasszonyát fogadta (1476), először a zsidók mentek a királyi pár elébe. Először egy éltes főzsidó jött lóháton, karddal kezében. Hozott egy kis hordót tiz font ezüsttel. Mögötte nyargalt fia: szintén ezüstkarddal és hordócskával. Mögöttük huszonnégy lovas, mind biborruhában, mindegyiknek kalapján három strucctoll. Majd hétszáz zsidó gyalog, piros zászló alatt, melyre bagolyláb volt festve, öt tövissel, benne két aranycsillag, fent pedig aranyos zsidó föveg. Minden zsidó fején ephod, az öregek középen, körülvéve az ifjaktól, lombsátor alatt. Mindnyájan énekelve a király elé vitték a tízparancsolatot nagy, tomboló örömmel.

Eschenloer szerint, ki jelen volt, huszonnégy pejlóval jöttek a zsidók, fejükön barna strucctollal, „mit irer Judenschul Mannen und Frauen, ein Banir und einem Himmel, darinnen die Gebote Moysis waren, mit grosser singende nach irem Gesetze.“

Ilyen ünnepekben azóta századokon át a zsidóknak nem volt része, annál több sanyargatásban és igazságtalan, véres üldözésben. Mondhatni, a zsidók sorsa egy volt Magyarországéval, amint ezt a XVI. századi költészet ki is fejezi. Vagy Horatius-szal: Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

Ehhez képest abban a korszakban, melynek anyaga most feldolgozásra vár, közjogi helyzetről, de még biztosságról sem lehet szó. Az iromanyok nagy tömege vám- és harmincadrészekre vonatkozik. Csak itt-ott tarkítja e szürkeséget valami királyi vagy nádori rendelet, vagy — vad üldözés.

Őszinte hálával fogadjuk *Mandl* Bernát igazgató úr működését, ki a magyarországi zsidók történetének Regestáit 1651—1740 mintaszerüen összeállította. Dr. *Molnár* István úr a homonnai Andrássy-levéltárból való zsidóvonatkozású okleveleket volt szives lemásolni. Az anyag zöme azonban az 1533—1739-iki,, az országos levéltárban készült másolatokból telt ki.

Jelenleg dr. *Csetényi* és *Mandl* Bernát urak folytatják a munkát az országos levéltárban és Budapest és Pestvármegye levéltáraiban.

A megjelenendő műhöz két észrevételt vagyok bátor fűzni. Először azt, hogy a címzések, melyek e korban rengeteg helyet foglalnak el, csak egyszer közöltessenek teljesen, különben pedig lehetőleg rövidítve. A másik, hogy az oklevelekhez, ahol fontos vagy szükséges, útbaigazító, a kortörténethez csatlakozó jegyzetek járuljanak.

Húsz év előtt nagy reményekkel, nemes törekvéssel indultunk utnak. Vajha e reményeknek és törekvéseknek csak egy része is megvalósulna.

Mi történt Palesztinában?

Irta: **Dr. PATAI JÓZSEF**

Az események külső képe ismeretes minden ujságolvasó előtt. És bizonyára nem feladata egy történeti távlatot tartani akaró Évkönyvnek, hogy a szörnyüséges részletek rovancsolásával szomorú szenzációkat halmozzon föl. Ezt megtette a napisajtó, amelynek az aktuális hirszolgálat a kötelessége. Ezen a helyen elegendő, ha a fájó tényt száraz számszerűséggel regisztáljuk: 126 *zsidó lélek esett áldozatul a palesztinai lázadásnak.*

Emellett a tragikus veszteség mellett elenyészőnek mondható a vagyonban esett kár, amely néhány kolónia kifosztásából, barakok, házak, istállók, szérük felgyujtásából állott. Bár csak el lehetne mondani a zsoltárt: *„Ének Ászáftól: Isten, pogányok törtek birtokodba"*... Amihez a bölcsek hozzáfüzik: *Ének* Ászáftól? *Jajszó* Ászáftól! kellett volna mondani. És a felelet: *Ének,* háláenek, hogy Isten k öntötte haragját fára és kövekre...." Ahol emberéletben nem történt pusztítás, ott csakhamar meg fognak vigasztalódni, akár az angol kormány fogja jóvátenni az anyagi kárt, akár a világ zsidóságának segítő áldozatkészsége. De ki és mi fogja kárpótolni az elesetteket, akiknek nagy része nem is fegyverrel a kézben, a kolonia határainak vagy a ház küszöbének védelmében ontotta vérét, hanem talmudfoliánsok fölé hajolva, a „Semá Jiszrael" megadásával fogadta a martir-halált?

A legkegyetlenebb volt a mészárlás Chebronban, ahol a halottak száma 63, tehát az összes elesettek fele és ezek közül 30 a jesiva rabbijaiból és növendékeiből került ki. Mikor a szlobodkai hires jesiva Petljura és Deninkin fehér bestiáitól megmenekülve, a Szentföldön keresett elhelyezkedést, választani lehetett Petach Tikva, a 10.000 zsidó lelket számláló judeai kolónia közt és Chebron, a 10.000 arabs lakosu fanatikus város közt. A növendékek az öreg mesterük egészségének jobban megfelelő chebroni szőlős-dombos vidék mellett döntöttek. És áhitattal mondották el esténként: „A Te kezedben vannak az élők és halottak lelkei, a Te kezedbe adom életemet..."

Petach Tikvához pedig az arabok még közeledni sem mertek. Még jól emlékezetükben volt az 1921-es összeütközés, amikor a kolonisták bámulatos hősiességgel verték vissza a többszörös túlerőt és az arabok

vesztesége tizszer annyi volt, mint a zsidóké. Nem mertek közeledni a többi judeai koloniák felé sem és ahol megtették, súlyos veszteséggel kellett megfutamodniok. Nem bántották az „Emek-Jizreel" gyarmatait sem, pedig stratégiailag könnyebb feladatnak látszott a környező hegyekből leereszkedő sereggel elárasztani Jizreel völgyét, ahol zárt csoportban sorakoznak egymás mellett az uj Zsidó Nemzeti Alap földjén virágzó új zsidó kolóniák.

Itt legfölebb előőrsi csatározások folytak a Jordánon túlról átszivárgó beduinokkal, akik az elszánt védelem láttára csakhamar visszavonultak. Nem történt bajuk a galileai koloniáknak sem, ahonnan még Trinpeldor idejében véres fejjel verték vissza a támadókat. Az arabok, úgy látszik, nem felejtenek.

Most oda koncentrálták a támadásukat, ahol fegyvertelen, védtelen jámbor rabbik, gyönge nők és gyermekek közt rendezhettek pogromot minden kockázat nélkül. Chebron után Lofet, ahol a 17 martier közül 8 asszony és néhány rabbi. Itt sem volt harc, hanem pogrom, mert itt sem volt uj jisuv. Mig a közeli alsógalileai koloniák munkásaival való harcot már óvatosan kerülték. Vagy ha megkisérelték, megkeserülték.

Kétségtelen, ha Chebronban lett volna új zsidótelep fiatal munkásokkal, néhány fegyveres chaluccal, elhárult volna a nagy katasztrófa a patriárkák szent sírjának szomszédságától. Jeruzsálemben, ahol a legnagyobb erővel készültek a gyilkolásra és fosztogatásra, csak egyes külvárosokban tudtak eredményt elérni, A jeruzsálemi talmudistákat az ó- és újvárosban és a „Szentkapu" szentéletü imádkozóit hősi önfeláldozással védték meg a sokszor vallástalanságuk miatt gáncsolt ifju chalucok. A „Hagona", az „Önvédelem" elszánt fiatal katonái közül többen életüket áldozták fel Dávid király városának zsidó becsületéért. Itt nem volt pogrom, itt harc volt, ahol a támadók sokkal többet vesztettek, mint a megtámadottak. Tel-Avivban, a 45.000 lakosú tiszta zsidó városban pedig a 6 zsidó elesettel szemben nagy arab veszteségekkel végződött a rövid csata.

Szinte viviszekciónak érzem, ha elesett hősökről „mérleget" kell csinálni. De történeti tanúlságról van szó, amit föltétlenül le kell vonni. A 126 zsidó martir közül, levonva a chebroniakat, szefetoieket és mocaciakat, akik ellenállás nélkül pogromnak estek áldozatúl, az önvédelem harcában elesettek száma körülbelül 30, mig a többszörös túlerőben levő támadók közel 130 embert vagy bestiát vesztettek. Kell-e ennél jobb bizonyíték arra, hogy a zsidó intelligencia, amely a gazdasági életben, a földmüvelésben, iparban oly kimagasló fölénybe került az arabbal szemben, a fegyverforgatásban is már ma felveheti a harcot a négy-ötszörös számú primitiv arabokkal. Ha tehát a mai 150.000 lelket számláló zsidóság Palesztinában még 100.000 lélekkel gyarapodik, ahogy ez megtörtént az 1921-es lázadást követő néhány esztendő alatt, akkor már alig lehet majd arab többségről beszélni, dacára annak,hogy 250.000 zsidóval szemben 600.000 arab fog állani. Akkor már úgyszólván mint egyenlő erők köthetnek testvéri békét zsidók és arabok. Mert az arab nemcsak fél az erőtől, hanem tiszteli is.

És mi van az angolokkal?

Az angolok most küldik a Szentföldre a vegyes bizottságot, hogy megállapítsák, ki és mi idézte elő a háborúságot, ki és mi a katasztrófa oka. Pedig az az egy egészen bizonyos, hogy a katasztrófa okozója senki más, mint éppen az angolok, illetve az angol kormány palesztinai megbizottjai. Az angol kormány vállalta a mandátumot a népszövetségtől, hogy Palesztinában előmozdítja a Zsidó Nemzeti Otthon létesülését, gondoskodik annak biztonságáról, fejlesztéséről. Ebből a mandátumból egészen magától érthetően következik a kötelezettség, hogy Anglia kolonizáló kormányt küld Palesztinába, a szabad földet zsidó telepeseknek adja gyarmatosításra,vámkedvezményekkel fejleszti a zsidó ipart, a bizalmi állásokban a Zsidó Nemzeti Otthon építőinek, tehát zsidóknak juttat helyet, a csendőrség és rendőrség exponen-

seit zsidókból válogatja össze stb. stb. Ehelyett mi történt? Második-, sőt harmad-negyedrendű garniturát küldött le a Szentföldre a legnagyobb hivatalok vezetőiül. Olyanokat, akiknek a legfontosabb az volt, hogy a háromszoros gyarmatszolgálati pótlékot kapják ugyanazokon a helyeken, ahol a bennszülött, a „nativ" csak egyharmad fizetést kap. És minthogy a zsidó hivatalnok önérzetét ez a megkülönböztetés és megalázás a „Zsidó Nemzeti Otthon"-ban vérig sértette, lassacskán sikerült a zsidókat mindenütt önkéntes vagy önkéntelen távozásra birni. Igy történt, hogy a hivatalokból, postából, csendőrségből, rendőrségből minden címen kiszorultak a zsidók és helyüket elfoglalták arabok, mint olcsó munkaerők, „nativ"-ok. Az arab és angol hivatalnokok összebarátkoztak, összejátszottak és szinte formálisan összeesküdtek a zsidók ellen. Nem törődtek többé mandátummal, népszövetséggel, Anglia presztizsével, hanem csinálták a maguk politikai játékát kis bürokratikus eszük szerint és mindenekelőtt a saját kényelmükre. És minthogy a zsidók közbiztonsága nem feküdt túlságosan a szivükön, lassanként kivontak minden haderőt Palesztinából, hogy jelentés mehessen Londonba: itt takarékosság folyik a legnagyobb mértékben, itt nincs deficit, sőt még régi törökkori adósságokat is lehet törleszteni, legfölebb több adót fizetnek a zsidók. Kairóban tele vannak az utcák angol katonákkal. Szemtanuja voltam egy nagy ijesztő-parádénak, egy „torchlight tattov"-nak, melyben az angol katonaság minden fegyvernemével demonstrált a nép szine előtt, okulásúl, szemléltetően, miként bánik el Anglia a lázadó „nativ"-okkal, hogyan söpri el a föld szinéről. Palesztinában soha sehol nem láttam angol katonát. Anglia zsidókkal ültette tele azt a hidat, amely a Szuez-csatorna innenső oldalán Indiába ível át. De mintha a régi „hidpróba" ismert receptje szerint jártak volna el: „Ha nem szakad le, jó, ha leszakad, még jobb."

Az arab érezte, hogy az angol bürokrácia neki akar kedveskedni, az ő iskoláinak adják az állami szubvenciókat, ők kapják az állami földeket, az állami munkákat, mig a zsidó lassacskán háttérbe szorúl. Az arab szabadon vándorolhat be az országba, a zsidóknak pedig valóságos küzdelmet kell folytatniok, hogy bevándorlási engedélyt kapjanak a Zsidó Nemzeti Otthonba. Az arab egyre jobban reáeszmélt a zsidók poziciójának gyöngeségére és egyre többet engedett meg magának büntetlenűl, sőt kormánytámogatással. Negyvenéves zsidó kolonia területére törtek be beduinok és a zsidó tulajdonosok nem találtak védelmet a kormánynál. Sőt a bürokrácia a beduinok pártjára állott. Az 1921. évi támadások arab uszítói, az egyéni akciók véres vezérei nemcsak hogy gyors amnesztiában részesültek, hanem még vezető pozicíókba, magas állami hivatalokba, kerületi kormányzóságok élére is kerültek. Ilyen „amnesztiált" pogromhős volt például a chebroni kerület parancsnoka is, aki most a zsidómészárlást kárörömmel nézte. És ilyen „amnesztiált" uszító lett a kormány kegyelméből Jeruzsálem vezető főmuftija, aki a Szentfal körül kirobbant katasztrófát fondorlatos furfanggal előidézte.

Mi történt a Szentfalnál?

Ha nem forgott volna fenn gyujtogató szándék a mufti részéről, nem lett volna semmi jelentősége az egész ügynek. Ismerni kell a helyrajzot. A húsz méter magas „Jethél maarábi" óriási gránitköveivel, a zsidó nemzeti nagyiétnek gigantikus sírköve, mely előtt nemzedékek galuth-keserve, könnye ömlik évszázadok óta. A kis téren összezsúfoltan áhitattal imádkoznak a zsidók. Közben arabok jönnek fölnyergelt szamaraikkal és betérnek a fallal szemközt levő apró házak udvarába. Nem vették észre, nem zavarták egymást sohasem. Most a felbátorodott főmufti megkezdi ingerkedéseit a zsidókkal. Elviteti az öreg emberek imazsámolyait, jomkipur napján rendőrökkel tör be az ájtatoskodók közé, hogy eltávolítsák a férfiak és nők közé feszített kis függönydarabot. Minden ürügy és alkalom jó a zsidók bosszantására. Végül jön a nagyágyú. Közvetlen a Szentfal mellé iskolát meg mecsetet építtet, hogy a gyerekek

véglegesen és rendszeresen megzavarhassák a zsidók ájtatosságát. Pedig annyi más üres telke, területe van a *Wakf*-nak, a muzulmán egyháznak az egész városban mindenfelé. De itt még más cél is lebeg szeme előtt. Áttöri a felső utcába a falat, hogy egyenes összeköttetést kapjanak az Omar mecsetben gyülekező tömegek is a Szentfalhoz. A zsidók hivatkoznak a „status-quo"-ra, tiltakoznak a régi állapot megváltoztatása ellen. De ez a tiltakozás oly halk, hogy a cionista kongresszuson résztvevő delegátusok is alig hallhatták. A mufti azonban kiadja a jelszót: „A zsidók el akarják rabolni a Szent Omar-mecsetet!" Az angol kormány pedig a zsidók tiltakozása ellenére engedélyezi az építést.

Az arab „felelőtlen elemek" és a felelősek is levonják a tanulságot: A zsidó „vogelfrei". Az angol nem védi többé. És Mohamed szent napján összegyülekeznek mecseteikben, meghallgatják az „amnesztiált" uszítók beszédeit és a csőcselék „a kormány velünk van" kiáltással indul neki kifent késekkel a zsidó negyedeknekrabolni, gyilkolni a próféta szent nevében. Az arab rendőrök pedig követik fönökeik szellemét. . .

Ez történt, az események logikus szükségszerüségével, az angol mperium nem nagy dicsőségére. Mert hiába siettek aztán a repülőkkel, páncélautókkal és csatahajókkal, amikor az arab felkelés éle már-már a brit hatalom ellen kezdett fordulni. És hiába küldenek most vizsgáló-bizottságokat a Szentföldre A teljes igazságot most már kideriteni nem fogják. Csak az a biztató, hogy a rendcsinálás, a közbiztonságra való szigorú felügyelet az angol érdekszférába vág. És ha az angol kormány most Genfben ismételten kijelentette, hogy a palesztinai mandátumról semmi áron le nem mond, nem a zsidók kedvéért teszi ezt, hanem mert a birodalom keleti politikájának jövendő biztosításául erre szüksége van. És ugyanebből a szempontból szüksége van Palesztina teljes közbiztonságára is. A szentföldi harmad-negyedrendű hivatalnokgarniturát tehát ki fogja cserélni olyan bürokráciára, amely nem avatkozik bele a politikába, hanem teljesíti a brit birodalom felső parancsait.

A „Római ghettó" előszavából

Irta: **STRAUSZ ADOLF**, professzor.

A római népkeverékben a zsidóság zöme megmaradt, mi volt, a keveretlen vér és változatlan hitvallás reprezentánsa. Helyzetének némileg még kellett változnia, amint a római uralom Palesztinára is kiterjedt, még nagyobb mértékben, amikor Jeruzsálem fellázadt a római önkény ellen. Elég sulyos helyzete lehetett a zsidóknak, ott élni a birodalom fővárosában, mialatt a birodalom katonái Jeruzsálemet ostromolták, még sulyosabb és szomorubb volt ott élni, mialatt a győztes római hadak Rómába hurcolták a letiport Jeruzsálem hadifoglyait és temploma kincseit. De mégsem a zsidóország ellen vivott háboru volt az, ami sulyossabbá tette a római hitközség helyzetét. Meghajolva és türve, pártfogókat keresve és találva, tovább itt maradhatott a római zsidóság. A lehetőség szerint oltalmat igyekezett keresni

palesztinai testvéreinek s a zsidó foglyoknak is. Maga a zsidóháboru messze keleten folyt, a birodalom egy külső ügye volt és nem is a legjelentősebbek közül való, csak egy epizód Róma hóditásainak történetében. Veszedelmessé nem vált s nem válhatott Róma számára. Hát nem volt mélyrehatóbb ok a római zsidó hitközség ellen való haragra.

Némely római császár felismerte a zsidók kiváló tehetségét, nagy szorgalmát és biblikus erkölcsét és sokakat hivatalokba helyezett el. Minden állami hivatalokban lehetett találni zsidókat, kivévén kettőben nem alkalmazták őket: a papi és a consuli méltóságokban.

Csak amily mértékben az elterjedni kezdő kereszténység ellen fordult Róma urainak haragja: oly mértékben vált rosszra a zsidóság sorsa. Az első keresztények zsidók közül kerültek. Róma urai nem tudtak különbséget tenni zsidók és zsidó-keresztények közt. A kereszténységet egy zsidó szektának tekintették, mely a birodalmon és fővárosán belül támadja a római államot, aláássa a római vallást, törvényt, szociális rendet, veszélyezteti Róma létét.

A zsidóknak, akik a zsidóságért eleget szenvedtek, a kereszténységért még többet kellett szenvedniök. Hisz egyáltalán megállapitható, hogy nincs az emberiségnek oly harcos ügye, amelyért Judea népének ne kellett volna szenvednie. Ha valaki tömör összefoglalásban jellemezni akarná a zsidóság történetét, csak annyit kellene mondania, hogy ez az a nép, a mely a maga minden ügyén felül még az emberiség minden ügyéért is a felelősséget viselte.

Nem kell bővebben ismertetnünk, miken ment keresztül a zsidóság a római császárság idejében. Hiszen a keresztények üldöztetését eléggé ismeri az emberiség. Elég annyit mondanunk, hogy ami az első kereszténységnek a pogány Rómában kijutott, attól nem menekült a zsidóság. A pogány rómaiak zöme, amely nem tudta a zsidóságot a kereszténységtől megkülönböztetni: természetszerüen üldözte Juda nemzetségét.

Mikor pedig a sok üldöztetés után a kereszténység győzött s Róma urai megtértek: ujabb ok adódott a zsidók bántalmazására: hogy ők zsidók maradtak...

Ezek a római kövek, amiket a csákányok föltárnak: néma tanui annak, ami itt végbement. Tanui lehetnének annak a sokféle sorsfordulatnak, amely a római birodalom bukása után, a különböző uralmak alatt itt folyt. De mint a kövek, ugy a krónikák is hallgatnak. Csak sejthetjük a népvándorlások idejének sokféle változatu szenvedéseit. Ahol világok s rendszerek omoltak össze, onnan ki tudná egy kisebb népcsoport emlékeit, megpróbáltatásainak sokaságát kiásni? Volt, nincs. A világrendben megnyugvó emberi elme ugyan tudja, hogy ami megtörtént, soha nem válhatik meg nem történtté. De hiába tudja ezt. Mert aminek nyoma veszett, amiről hir nem maradt: az az emberi elme számára elveszett. Az emberi elme csak abban a magasztos hitben találhat enyhülést, hogy van felsőbb értelem, amelynek számára minden, ami történt, örökké tény marad.

A pápaság uralma alatt a zsidóság sorsa Rómában a különböző pápák kegyeitől, bölcseségétől és jóindulatától függött. Amikor oly pápa jutott a trónra, akit magasabb vallási és politikai bölcseség hatott át: fordult a zsidóság sorsa. Tisztult keresztényi hite megtanitotta az ősi hit

megbecsülésére. Nemesebb embersége a szenvedő embertárs iránt való részvétre hangolta. A jól felfogott államkormányzási elv rávezette, hogy a maga állama értelmi, gazdasági tényezőit kellőképp értékelje.

Zsidó tudósok, orvosok, zsidó munka és vállalkozás mindenkor nagy értéket képviseltek s minél különb vezetése volt valamely államnak, annál kiválóbb megbecsültetésben részesültek. Csak előitélet, irigység és kevélység vélte mindig, hogy a maga előnyét nem a rendelkezésére álló összes erők kifejtésével, hanem egy részük elnyomásával, eltiprásával biztositja.

A bölcs és humánus pápák példáját, fájdalom, sok pápa nem követte Sok nem tudott belenyugodni abba, hogy az ő hit-uralma alatt más hit is találjon bármily szerény helyet és abba sem, hogy a szerényen meghuzódó hit hivői tehetségükkel és szorgalmukkal tiszteletreméltó helyet vivhassanak ki maguknak.

És jött IV. Pál ghettója és fennmaradt s fönnállott még a 19-ik század, a tudomány és felvilágosodás századának végéig. A pápaság elvesztett egy kis földterületet, azaz elvesztette e területnek mint országnak birtoklását: de jóval többet nyert. Megnyerte az országigazgatás ezer apró ügyétől való felszabadulását, megnyerte azt a szabadságot, hogy közönyös perpatvaroktól mentesen az egyház egyetemes hivatásának élhessen. S mit vesztett? Elvesztette kis római álladalma minden nyomoruságát s elvesztette a római ghettót is.

Kitünik, hogy a ghettó nélkül nagyon jól érzi magát az egyház világszerte elterjedtebb, mint valaha volt. A ghettó nélkül szép és fényes ujra Róma.

Amint emelkedik a város és nő Itália, már nemcsak a befalazott ghettó van terhére, hanem a ghettó maradványa is. Amint leomlik a mult igazságtalanságának és szégyenének minden emléke: tisztult fényben tünik elő az ősi mult és uj fény esik a jövőbe.

Te csak vágj, csákány, takaritsd el az omladványokat, épüljön uj világ, hogy a nap alatt, a ragyogó világon az emberiség minden igaz nemzete, hitvallása és világfelfogása versenyt munkálkodva, érvényesitse isten-adta értékeit.

Bármiképp is vélekedjék is bárki a zsidók-nyujtotta értékekről, azt a tényt el nem tagadhatja, hogy azok a könyvek, melyeket a zsidóság adott a világnak, az uralomra jutott keresztény emberiségnek is szent könyvei. A zsidók tizparancsolatát a kereszténység is főtörvényeül tanitja, a prófétáit a kereszténység is prófétákul tiszteli. Minden keresztény vallás e könyvekre alapitja a maga uj testamentumát. Ma is a világ minden iskolájában a zsidók őstörténetét tanitják mint szent hitet, a zsidók ősmondáit nyujtják az ifjuságnak mint magasztos erkölcsi példákat, a zsidók erkölcsi alaptörvényeit vallják a tiszta erkölcsi rend kinyilatkoztatásául, a zsidó költészet remekeit éneklik szent vallásos imádságokul. Az egész keresztény emberiség ezekben a kis ókori zsidó nemzet szellemének tanitványa és pedig mind a mai napig tanitványa.

Keressünk a hajdankor óriási és elsüllyedt birodalmai között csak egyet, amelynek valaha csak megközelitő hatása lett volna a világra, melynek a mai napon csak egyetlenegy szellemi müve va y vonása az egész

művelt emberiség állandó tanulmányozásának, tanitásának, sőt imádatának tárgya volna. Mind az öt világrészben tapasztalható tényekre hivatkozva, megállapitható, hogy a zsidó ősi, nemzeti kultura az emberiség közkincse lett. E tekintetben az emberiség hálával tartozik a zsidóságnak, ha egyáltalán áll az, hogy a tanitómestert hála illeti.

De ezen bőségesen nyujtott erkölcsi javakért nemcsak hála nem járt ki a zsidóságnak, ellenkezőleg üldöztetés, sok, végnélküli kegyetlen üldöztetés.

Róma legyőzte az elkeseredetten, ketségbeesetten, szabadságukért küzdő zsidókat. Vihették diadalmenetben, látványosságképpen a fogoly zsidókat. Egyrészüket a cirkuszok és amfiteatrumok porondjára vethették a nép mulatságára, szórakoztatására, prédául fenevadak elé vethették őket. Tehették, győzők voltak. Leverték, legyőzték a zsidókat nyilt harcban

A zsidókat legyőzhették, de a zsidóságot nem győzték le sem ők, sem mások. A zsidóság legyőzhetetlennek bizonyult....

A hetvenéves Bergson.

Irta: **Dr. SZEMERE SAMU**, az Orsz. Izr. Tanitóképző Intézet igazgatója

Henri Bergson ezidén hetvenéves.

Kevés filózofusnak adatott meg ugy, mint Bergsonnak, hogy még életében eléri az elismerés teljességét s a gondolkodás legnagyobb klasszikusainak sorában jelölik meg helyét. Hatása messze tulterjed a céhbeli filozófusok körén; uttörő szemléleteinek termékenyítő, elevenítő ereje érezhető a tudomány különböző ágaiban és a müvészetben is, nem is szólva a csodálóknak és rajongóknak ama nagy táboráról, amelyet ragyogó stilusmüvészete a művelt olvasóközönség körében hóditott. Különösen figyelemreméltó Bergsonnak a mai *vallásfilózofiára* tett korszakos hatása. A zsidó vallásu filozófus tanítására támaszkodik a katholikus modernizmus, némely protestáns teologus pedig új vallásosság prófétáját ünnepli benne. A következő sorokban Bergson filozófiájának azokra a mozzanataira akarunk rámutatni, amelyek vallásfilozófiai szempontból jelentősek s amelyeknél fogva filozófiája, hogy az ő szavait használjuk, „bevezetésül szolgálhat a vallásba".

Ilyen mozzanat elsősorban intuició-tana. Bergson szerint a filozófia módszere az intuició. Ez pedig nem egyéb, mint a dolgok lényegének megismerése közvetlen megérzés, ösztönös beleélés által, mint ahogyan például egy ember jellemét ismerjük meg nem szavainak, mozdulatainak, cselekedeteinek elemzése, hanem a lelkébe való közvetlen belehelyezkedés alapján. A filozófia módszere tehát e szerint más, mint a tudományos megismerésé. Ez utóbbi elemző, elvonó,

fogalmi gondolkodás, amely mindig csak vonatkozásokra, relativumokra irányul, mig az intuició magát a dolgok lényegét, az abszolutumot ragadja meg. Az intuiciónak a fogalmi gondolkodással való szembeállitásában van Bergson irrácionálizmusa, antiintellektualizmusa. Bergson nem tagadja a racionális megismerés jogosultságát, csak éppen a tudományra korlátozza, mig a filozófia, „az abszolutum tudománya", szerinte nem a ráció, nem az intellektus, hanem egyedül az intuició segitségével képes tárgyát megközeliteni. De épp e szembeállítással válik az intuicionizmus jelentőssé a vallás szempontjából. Hiszen a vallásos gondolkodás szerint a racionális mellett van egy másik, irracionális jellegü megismerés, amely a vallás abszolut igazságainak forrása: a kinyilatkoztatás. A bergsoni intuició más ugyan, mint a vallási kinyilatkoztatás; emez passziv befogadás, amaz a szellemnek egy aktiv erőfeszítése. Mindamellett az intuicionizmus, akár azért, mert e különbséget nem méltatták figyelemre, akár azért, mert e különbség ellenére is az intuició tana alkalmas lehet vallásos igazságok alátámasztására, megtermékenyítette a modern vallásfilozófiai elmélkedést.

Ugyancsak ilyen hatású Bergson filozófiájának egy másik mozzanata: spiritualizmusa. Ha ugyanis azt kérdezzük, milyennek ismeri meg a filozófiai intuició az abszolutumot, Bergson azt feleli: az abszolutum, azaz minden lét legmélyebb lényege: az életlendület (élan vitale), amelyet a szüntelenül hullámzó lelkiéletünkben élünk meg közvetlenül. Egy, az időtlen multban elindult, roppant életáradat hatja át az anyagot, az életformák miriádjait teremtve, mind bonyolultabb szervezetekhez küzdve fel magát, hogy végül az emberben, mint intuicióra és szabad választásra képes lényben, érje el legmagasabb fejlődési formáját. Az abszolutum tehát lelki, szellemi való. S ezt a valót Bergson Istennek is nevezi. Ime egy világszemlélet, amelynek legfőbb elve nem ugy, mint a természettudományos világszemléletben, a mechanisztikus szükségszerüség, hanem a világot átjáró, örökkön teremtőerejü, szellemi istenség. Ez az istenség nem fedi ugyan a pozitiv vallások isteneszméjét, de mégis oly koncepció, amely uj vallásos világfelfogásnak lehet alapja.

Nem kevésbbé fontos ennél, hogy Bergson filozófiája az akarat szabadságának problémáját is a vallásos felfogás szellemében oldja meg. A természettudományos világszemlélet az okság egyetemes elvét a lelki történésre is alkalmazva, az ember akarati elhatározásait, cselekvéseit eleve determináltaknak tekinti. Bergson szerint az okság nem az abszolutumban gyökerezik, hanem olyan gondolatforma, amelyet a „müves ember" (homo faber) hozott létre, hogy az élettelen anyag világában eligazodhassék és rajta uralkodhassék. Az okság és vele a mechanisztikus szükségszerüség tehát csak az élettelen anyag világában érvényes, itt minden történés előre kiszámitható, de az élet s igy az emberi lélek világában is folytonos teremtés van, minden pillanat ujat, meg nem ismétlődőt hoz létre, semmi előre meg nem jósolható. Az emberi akarat szabad, még pedig annál szabadabb, minél inkább olvad egybe multunk jelenünkkel az elhatározás és cselekvés pillanatában, azaz minél inkább folyik ez egész lényünkből.

Az akaratszabadság hítének egyik nagy akadálya kétségkivűl az a szoros kapcsolat, amelyet lelki és testi életünk között tapasztalunk. E kapcsolat természetét illetően a tudományban sokáig az u. n. pszichofizikai parallelizmus elmélete volt uralkodó. E szerint minden lelki folyamattal párhuzamosan egy agyfolyamat megy végbe, a lelkiállapot minden elemének az agyállapot bizonyos eleme felel meg. Ha ez áll, akkor könnyen hajlunk arra, hogy a lelki életet a testitől determináltnak gondoljuk s akkor nem lehet szó akaratszabadságról. Bergson mélyreható vizsgálódásokban bizonyitja, hogy a lelki folyamat végtelenül gazdagabb, mint a kisérő idegfolyamat, hogy ez a lelki állapotnak csupán motorikus tagozódásait jelzi, azonban mindannak, amit értelemnek és jelentésnek nevezünk a lelkiben, nincs testi megfelelője. „Ami az agyvelőben végbemegy, ugy viszonylik a tudatos élet egészéhez, mint a dirigens pálcájának mozdulatai a szimfóniához. A szimfónia túlárad az ütemező mozdulatokon minden irányban; ugyanugy a szellem élete túlárad az agyvelő életén". — Innen találja meg a filozófus az útat a lélek halhatatlanságának hítéhez. Mert ha nincs egyenértékűség agyvelő és lélek között ; ha az agyvelő csak arra szolgál, hogy annak, ami a tudatban végbemegy, csupán egy csekély részét mozgásokra fordítsa le ; ha tapasztalati ténynek fogadható el, hogy a lelki élet tulnyomó része független a testtől : akkor nincs okunk feltenni, hogy a tudat kialszik a halál után ; sőt a lélek továbbélése annyira valószínűvé lesz, hogy a bizonyitás kötelezettsége inkább arra háramlik, aki azt tagadja, mintsem arra, aki állítja.

Kinyilatkoztatás, Isten szellemisége, akaratszabadság, a lélek fennmaradása a test halálán túl : a vallásos gondolkodásnak ez alappillérei támaszt találnak Bergson filozófiájában.

Az eszméibe való elmerülés legyen hódolatunk a hetvenesztendős filozófus előtt.

AZ ÖRÖK SZIGET.

Ludwig Lewisohn nagy regényéből.

[N]émet és francia forditásával egyidőben most jelent meg magyarul *Reichard Piroska* müvészi átültetésében és *SzőllősiZ sigmond* igen izléses szép kiadásában *Ludwig Lewisohn Az örök sziget* cimü grandiózus regénye — *The Island Within* — amely Amerikában megjelenése évében minden héten uj kiadást ért és azóta a világhir magasságába emelte szerzője nevét.

A témája : Egyes emberek életirásában milliók sorsa. *A zsidó tragédia minden formájában, eredőjében és vonatkozásaiban.* A nagy amerikai iró, aki egyetemi katedráját hagyta ott, hogy teljesen szabadon és függetlenül szólhasson, egy család négy nemzedékének sorsában egy kivételes elme reflektorfényével világitja meg egy faj tragédiáját a pogromos, sötét galiciai falutól, két világrészen keresztül a felhő-

karcolós, ragyogó Newyorkig. Attól a primitiv fázistól, mikor ez a tragédia a legelemibb emberi jogok és értékek, az élet és vagyon veszedelme, odáig, amikor egy fejlettebb kultura fejlettebb védelmében a lélek tragédiájává változik, a müvelt ember érzékenységének és öntudatának vesszőfutásában.

Lewisohn az ő konstrukciójában és előadásmódjában is egészen sajáttos müvét kilenc „könyvre" osztja és ezeket megkapó és fe.ejthetetlen megállapitásokkal vezeti be. Ezekből közlünk egy párt mutatóba.

Hámán a reálpolitikus.

Mint emlékeztek, Ahasverus király idejében történt — aki talán Xerxes volt — a perzsa birodalomban, amely akkor Salamisnál vereséget szenvedett, hogy egy Hámán nevezetü fejedelem és tanácsadó el akarta pusztitani a zsidókat. Lehet, hogy mint Eszter szent története magyarázza, Hámán megsértődött, mert a zsidó Mordechai nem akart térdet hajtani előtte. De Hámán teljesen modern gondolkodásu politikai filozófus volt. Sokkal agyafurtabb, semhogy a zsidókkal szemben való ellenséges érzését személyes sértődéssel vagy kudarccal okolta volna meg.

Mint hajdan az egyiptomiak és mint majdan a reakcionáriusok, részletesen kifejtette az állam szolgáinak szükségszerü összetartására vonatkozó elméletét :

— Vagyon egyféle nemzet, aki elszéledt országod minden tartományainak népe között, amelynek törvényei külömböznek minden más nemzet törvényeitől. Ezek nem tartják meg a király törvényeit és ezért nem hasznos, hogy a király megtürje őket.

Idáig Hámán a politikai elmélet talaján maradt. De mert a király, mint minden király és uralkodó, a reálpolitika hive volt, Hámán hozzáfüzte még az örökéletü mesteri ötletet :

— Ha ugy tetszik a királynak, parancsolja meg, hogy vesztessenek el, én pedig tizezer talentom ezüstöt adok a király kincstartóinak, hogy a király tárházába vigyék.

Amilyen ravasz és minden hájjal megkent pénzember volt, hozzávetőleges pontossággal ismerte a perzsa zsidók vagyonát.

És az ember megjegyzi magának hogy soha semmilyen országban nem érezték hasonlóan szükségesnek hogy elpusztitsák például a cigányokat, amiért a törvényeik külömböznek más népek törvényeitől vagy amiért nem tartják meg a király törvényeit. A cigányokról soha se tették föl ugyanis, hogy van tizezer talentom ezüstjük.

Hámán dolga jól volt kigondolva. A király odaadta neki a pecsétjét. Küldöncök és levelek mentek szét minden tartományba azzal a paranccsal, hogy :

„Egy bizonyos napon pusztitsák el, üssék agyon és veszejtsék el mind a zsidókat, a fiatalokat és az öregeket, a kis gyermekeket és az asszonyokat és zsákmányolják el vagyonukat."

Láthatjátok, a pogrom, lett légyen bár testi vagy lelki, mindig pénzügylet volt. A nagy üzletet és a kulturális összetartás elméletét, Henry Fordot és az északi fajok felsőbbségét mindig a gyakorlati politika alapján egyesitették.

Már pedig nyilván nem kellemes az, ha az embert megölik, ha kirabolják, sem nem kellemes ugy élni, hogy az embert gyilkosság, ki rablás, kitiltás, megalázás, bántalom és üldözés fenyegesse. És szerencsére nem mind a zsidók voltak hősök és vértanuk. Mert ha mind azok lettek volna, akkor egyetlen zsidó se marad.

Tehát a zsidók, akik egészben véve a róluk való közfelfogással ellentétben, szenvedélyesebb gondolkodók, mint gyakorlatias emberek, megkisérelték, különösen a közelmult századokban, meggyőzni embertársaikat egyfelől arról, hogy törvényeik nem ellenséges értelemben különböznek más nemzetek törvényeitől, másfelől pedig arról, hogy ők igenis megtartják a király törvényeit. Elfogadták az államelméletet, amelyet Hámán kifejtett, nem csupán, hogy az igazságtalanságoktól meneküljenek, hanem hogy otthonuk legyen e világon. Nem csoda, ha közülük igen sokan a király törvényeinek szenvedélyes és szigoru tiszteletében egészen elfelejtették a magukéit. És ez a folya-

mat végül mindig keservesen megboszulta magát. Mert a maguk törvényei történelmi jellemüknek és tapasztalataiknak eredményei. És mikor ezeket a törvényeket elvetették, lelkük páncélja lehullt. Nem volt mibe menekülniök a szenvedés óráiban. Hontalanok lettek és nem tudták: miért és vándorok lettek, akiknek nincs céljuk.

Milyenek a zsidók ?

A regény vége az, hogy utolsó részének hőse, Artur (nyilván magának az irónak reprezentánsa), aki már Amerikában született, vagyonban és tudományos elismertségben nagyra emelkedett, otthagyta jólétét és pozicióját, hogy átjöjjön Európába és elnyomott, üldözött hittestvérei segitségére siessen. Elhatározása szilárd, bár készen áll arra is, hogy csalódások várhatják éppen azok részéről, a kikért áldozni indul.

Erről beszélget barátjaival, Reb Móseval, a chassideussal, akinek az a szokása, hogy mindenre egy „maszeval" felel.

„Reb Móse ezt mondta Arturnak:

— Ne lelkesüljön tulságosan. A zsidók is emberek. Jusson eszébe, hogy a mi mesterünk, Mózes is megharagudott reájuk. A zsidókkal mindig nehéz volt bánni. Két tévedést kerüljön el. A gój tévedést és a zsidó tévedést.

Artur mosolygott:

— Most egy maszet fog elbeszélni!

— Igen. Ide figyeljen. Valaki elment egy lengyel mágnáshoz és megkérdezte tőle: — Mit tart a zsidókról ? A válasz ez volt: — — Disznók, Krisztus gyilkosai, uzsorások, nem lehet bennük bizni.

— De mit gondol Izsákról ? —

— Izsak, az szivem szerint való ember. Becsületes és jó ember. Ő mentett meg egyszer a tönkrejutástól

— És mit tart Berlről. ? — Berlt gyerekkoromtól ismerem. A legderekabb emberek közül való. — És Sámuel ? — Sámuel egy szent és ezt mindenki elismeri róla.

Ugyanez az ember elment egy gazdag és jámbor zsidóhoz és megkérdezte tőle, mit gondol a zsidókról. A jámbor férfi ezt válaszolta: — Papok királysága és szent nemzet. Kiválasztott népe az Örökkévalónak, áldott legyen az ő neve! — És mit gondol Izsákról ? — Arról a tolvajról ? Arról a gazemberről ? Csak ránéz az emberre és már ki is rabolta! Bár törnék össze minden csontját! — — És Berl ? — Egyik kutya, másik eb! Nincs egy igaz szava és egy igazságos cselekedete! ! — És Sámuel ? — Azt hiszi, engem is becsap a jámborságával. Álszenteskedő és elbizakodott hülye!

Reb Móse ruhája ujjaiba dugta kezeit.

— Kerülje mindkét tévedést!

Artur nevetett. Biztos volt benne, hogy ezer tévedésbe fog esni. De éppen ily biztos volt abban is, hogy az égbolt ugy hajol föléje, mint egy sátor, mely kizárja a külső sötétséget és hogy a föld, melyet lába tapos, az ő természetes lakóhelye és otthona.

VIII. RÉSZ:

„ÉLETEM LEGSZEBB ZSIDÓ ÉLMÉNYE...”

A KULTÚRA, MŰVÉSZET, IRODALOM ZSIDÓ VALLÁSÚ KITÜNŐSÉGEINEK VISSZAEMLÉKEZÉSEI.

„Életem legszebb zsidó élménye...”

ÁBRAHÁMSOHN MANÓ :

A német költőfejedelem, Goethe szerint „nur die Lumpen sind bescheiden.“ És mégis ha valaki az általam a főünnepek alkalmával, a „félelmetes napok“ imarendjének bevezetéseképpen mélységes áhítattal recitált „hineni heoni“-t magasztalja és művészetemet dicséri, szerényen elhárítom magamtól a magasztalást, mert tudom, nem a legjobbat adtam akkor, amikor szivbe markolóan a magam és küldőim nevében fordulok könyörületért és az irgalmas Istenhez, feljajdulván : „Hineni heoni...“ Ime itt állok, szegényen...

Volt idő, nem is olyan régen, negyed évszázaddal ezelőtt, mikor itt Budapest elrejtett zeg-zugában összerongyolódva, dideregve, fázva, koplalva, forró könnyek között magamba fojtottam a szivettépő sikolyt és remegve, reszketve hebegtem, dudoltam : hineni heoni.

1908-ban mint világhirü, de vagyontalan, istenfélő és nagycsaládu Chasan-nak nyolcadik gyermeke már korán a magam tehetségére támaszkodva vágtam neki az életnek és fogtam hozzá a létfenntartás küzdelméhez. Művészi hajlamaim akkor bontottak szárnyat, éreztem rátermettségemet, tudatában voltam elhivatottságomnak, csak az elismerés és kenyér hiányzott. Az elsőről lemondtam volna már, de korgó gyomrom a másodikért forradalmasította egész testemet. Nem volt semmim, ami pénzem volt, azt mind imakönyvre, kottára és operai belépőjegyre fordítottam. Árkon, bokron, hegyen, völgyön énekkel keresztülvergődve ambicióm Mekkájához : Budapestre érkeztem, a Bachmann, Lazarusz, Takátsok medinájába, előttük akartam énekelni, nekik akartam bemutatkozni. S ott voltam a Rókus kórház előtt lévő

28-as végállomás kis fülkéjében, kint zuhogott az eső, tombolt a vihar és fütyült a szél. A város még horkolva álmodozott, rólam nem vett tudomást senki: hineni heoni... Ki is vegye észre és ki törődjék avval a gyerekemberrel, kinek chuppo-stangli hosszuságát és metáherbrett-vékonyságát egy száz likból szelelő fényes frakkon kivül egy papirgallér- és manzsetta-garnituán kivül csak egy a ferdén álló chemizette és művészhaj borította.

Menedéket kerestem a hideg elől, mely meztelen testemet rázta és dermesztette, a villamos megállófülkéjében, ahol egymás után érdeklődött hogylétem fölött az arra posztot járó rendnek őre. Én azonban csak... hineni heoni... zümmögtem pirkadásig, hosszú volt az éjszaka, végtelennek tetszett, mig sötét, ólmos szárnyain tovatünedezett.

Az ujságkihordókkal együtt én is kezdtem a reggeli futókurát, sietve kerestem az oltalmazó kapualjat, utána a Bész hamidras-termet, ahol a lángoló, izzó, boldogító kandalló árnyékában egész fájdalmamat, nyomoromat, bánatomat belesirtam, belezokogtam a két szóba: hineni heoni...

Még egyedül voltam, de meglesett a samesz: Pollák bácsi, érdeklődött irántam, megtudta multamat, meghallotta imámat, szivében visszhangot talált a fohászom. Előimádkoztam, felfedezett. Még aznap Lazarusz előtt énekeltem, recitáltam az én legbensőségesebb könyörgésemet.

És a nagy mester jósolt... A többi már könnyen ment, itt született meg a „hineni heoni", melyet nálam jobban, bensőségesebben, fájdalmasabban más valaki — nur die Lumpen sind bescheiden — nem énekelhet soha...

ALPÁR GITTA:

Mindenki tudja rólam, hogy nagyon vallásos zsidó családnak a gyermeke vagyok. Az apám templomi karnagy, tehát muzsikus. Igy a vallásosság és a zene szeretete voltak gyermekkorom vezető motivumai.

Az apám korán észrevette, hogy jó és fejlődésképes hangom van. Már mint gyermek, gyakran énekeltem a vakok intézetében és a fiuárvaházban. Azután elvégeztem a Zeneakadémiát és az Operaház, majd a Berlini Állami Opera tagja lettem. Sikereim voltak és minél nagyobbak voltak ezek a sikerek, minél többet értem el abból, amit magamban valamikor elérhetetlen álomként dédelgettem, annál szilárdabb volt bennem a mély vallásos érzés, a hála és köszönet sorsunk irányitója iránt, aki lépéseinket vezeti és életünk utját előirja.

Ezt nem azért mondom el, hogy valamit leszögezzek, ami természetes, hanem mert kapcsolatban áll az én legszebb zsidó emlékemmel.

Az elmult télen egy igen előkelő berlini család leányának, aki nekem jó barátnőm, az esküvője volt a fasanenstrassei zsidó templomban. A család megkért arra, hogy az esküvő alkalmával énekeljek el valami vallásos dalt. Készséggel vállalkoztam erre és a Halleluját választottam. Ott álltam a kórusban. Zugott az orgona és az orgona zugása közepette emelkedett az ég felé az én elragadtatott imádságom. Mert éneklés közben elfeledkeztem arról, hogy esküvő van, emberek hallgatnak odalenn a templom hajójában, minden elsülyedt körülöttem, ami

valóság volt, csak egy maradt: az érzés, hogy én most itt, a templomban, a frigyszekrény felett hangos ujjongással köszönöm meg Neki mindazt, ami volt, van és lesz, ha Ő ugy akarja. Halleluja... !

Azután elhangzott a dal. Az esküvő után köröm tódultak az esküvő vendégei és a kezemet szorongatták. Azt mondták, hogy ilyen szépen még soha nem énekeltem. És én ez egyszer biztos voltam benne, hogy ez igy is van. Mert addig a néhány percig nem énekesnő voltam, hanem csak hálás és hivő lélek. Énekeltem, miként a madár dalol, amikor boldogan csicsergi bele a levegőbe, hogy melegen süt a nap, üde zöldek a fák koronái, kéken ragyog az ég és az élet szép...

BARABÁS LÓRÁND :

Mint ujságiró alkalmam volt az itt vendégszereplő világhirű művészekkel beszélgetni és természetes, hogy vallási kérdések ezeknél az interjuknál nem igen kerültek szóba.

Egyszer véletlenül egy nagyon érdekes szinésznőnél, Orska Máriánál jártam a Hungáriában egy tavaszi délutánon. A Dunaparton ragyogott a nap, de Orska nem engedte szobájába a napot, teljesen lefüggönyözött és elsötétített, szobában feküdt morfiummámorban. Az orvos éppen az előbb ment el miután injekciót adott a szerencsétlen asszonynak, aki nővérével együtt tartózkodott akkor Pesten. Nővére, aki azóta már Berlinben, egy hotelszobában az ablak kilincsére felakasztotta magát és meghalt, valósággal dühöngött, hogy Mária megint rohamot kapott és morfiumot követelt. Ebben a teljesen feldúlt családi körben nehéz volt eleget tenni az ujságirói feladatnak, mert interjura nem igen alkalmas alany két idegbeteg asszony és a diványon fekvő, minden porcikájában reszkető Orska Mária interjuja mindössze ennyi volt:

— Mit akar tőlem?... Bleichröder báróné vagyok. Elváltam. Nézze, ott vannak az ékszereim, milliókat érő kincsek. Siker? Az egész világ ismer. És mégis, mi maradt meg? Az, hogy itt vergődöm és arra gondolok, hogy valamikor, évekkel ezelőtt, egy nagyszemü, fekete, nem is szép zsidó leány Vilnából elindult a világnak...

Amikor ezeket mondotta ez az agyongyötört asszony, mintha kitörésében az orosz zsidóság minden szenvedése és üldöztetése benne lett volna. Hogy úgy mondjam, művészetének ellenállhatatlan erejével tört keresztül saját szenvedésén fajtájának minden nyomorúsága.

BARDÓCZ DEZSŐ :

Szegény szombathelyi zsidó szülők gyermeke vagyok. Már kora gyermekkoromban nagy kedvvel rajzolgattam és festegettem és amikor iskoláimat elvégeztem, elhatároztam, hogy festő leszek. Ezt az elhatározást nem volt könnyű keresztülvinni, mert az adott körülmények között tanulmányaim során senkinek a segítségére nem számíthattam.

Nagyon nehéz évek voltak a hátam mögött, amikor első sikeremet arattam. 1910-ben Nagy-

kanizsa városa megbizott, hogy fessem meg tanácsterme részére II. Rákóczi Ferenc képét. Igy némi kis pénzhez jutva, Münchenbe utaztam, Hollósy mesteriskolájába. Később Párisba tettem át tanulmányaim szinhelyét, ahol a Julien-akadémia növendéke lettem.

Itt ért a világháboru kitörése. Hazajöttem és a háboruban mint hadtörténelmi festő vettem részt. Ebben az időben festettem meg többek között a bolgár király részére édesanyjának, Klementina főhercegasszonynak arcképét, majd báró Lukachich altábornagyot, báró Ungár Károly vezérkari századost, a Mária Terézia-rend lovagjait a Hadtörténelmi Muzeum részére.

Későbbi nevezetesebb műveim: Szabolcsi Miksa, dr. Adler Illés főrabbi, akiket a Pesti Izraelita Hitközség megbizásából portrétiroztam, dr. Hevesi Simon vezető-főrabbi arcképe az OMIKE részére, dr. Vázsonyi Vilmos a Demokrata Kör számára, Ehrlich G. Gusztáv az Erzsébetvárosi Kör megrendelésére. Az angol-magyar kiállításon Budapest székesfőváros megvette „Népfelkelő" cimü katonaképemet.

BÁRSONY DÓRA:

Már kora gyermekkorom óta szinésznő akartam lenni. Drámai szinésznő, nem operaénekesnő. Otthon, a családi körben szivesen látták műkedvelői ambiciómat, ha vendégek voltak, születésnapokon, családi összejövetelek alkalmával mindig énekelnem kellett és szüleim büszkén fogadták a vendégek gratulációit.

De ez csak addig tartott, amig meg nem tudták, hogy itt komolyabb dologról van szó, mint zártkörü produkcióról. Akkor megszünt a csodálat, hogy helyet adjon igen erélyes ellenkezésnek. Én azonban nem engedtem.

Ekkor családom cselhez folyamodott. Kijelentették előttem, hogy ha abba, hogy szinésznő legyek, nem is egyeznek bele, az ellen, hogy operaénekesnővé képezzem ki magam, nincs kifogásuk. Szép hangom van, próbálkozzam meg ezzel. Majd kapok pár ajánló sort Kun Lászlóhoz, a Vigszinház karmesteréhez, melyben megkérik, hallgasson meg és ha tényleg ér valamit a hangom, legyen a segitségemre abban, hogy a Zeneakadémiára felvegyenek.

Az „ajánlólevelet" meg is kaptam és elvittem Kun Lászlóhoz, aki elolvasta azt, majd furcsán nézett rám és a fejét csóválta. Később megtudtam, hogy a levélben családom arra hivta fel a figyelmét, hogy itt alighanem gyerekes kapricról van szó, nekem bizonyára semmi tehetségem sem a szinjátszáshoz, sem az énekléshez nincsen és arra kérték a kitünő karmestert, hogy ezt kiméletlenül mondja is meg nekem.

Kun László meghallgatott, de nem mondott semmit. Egy levelet adott át nekem, azzal, hogy abban megirta a véleményét. Dobogó szivvel vittem haza a levelet és átadtam szüleimnek. A levélben az állott, hogy én igenis nagyon tehetségesnek látszom, a hanganyagom kitünő és kár volna, ha megakadályoznának engem abban, hogy a sors-adományozta ajándékkal éljek.

Erre azután családom is megenyhült és én beiratkoztam a Zeneakadémiára. Amikor befejeztem tanulmányaimat, próbát énekeltem az Opera vezetősége előtt, hatvannégy társammal együtt. A negyvenhetedik voltam. Carmen-ből a Habanerá-t énekeltem és másnap már az Opera ösztöndijas tagja voltam. Rajtam kivül csak még egy végzett növendéket szerződtettek.

Azóta az Opera tagja vagyok. Rengeteget dolgozom, szivesen, lelkesen és lelkiismeretesen. Az elmult szezonban százhétszer léptem fel. A közönség — ugy mondják — szeret. Boldog és megelégedett vagyok.

BARTA ERNŐ:

A zsidó fiuárvaház növendéke voltam. Nagyon szerettem rajzolgatni és erős hajlamot éreztem a festői pályához. De Deutsch Jakab elnök azt kívánta, hogy kereskedő legyek.

Elpanaszoltam a bajomat nagybátyámnak, dr. Neumann Ármin udvari tanácsosnak, aki azután felkereste az elnököt és kifejtette előtte, hogy a zsendülő gyermeknek egyetlen joga a szabad pályaválasztás és ha valamelyik pálya iránt hajlamot érez, abban nem szabad megakadályozni.

Deutsch Jakab okos és jó ember volt, meghajolt a nagybátyám érvei előtt és én beiratkozhattam az Iparművészeti Iskolába. Egy év mulva ösztöndijas növendék voltam és négy évig kaptam az ösztöndijat.. Közben nekivágtam a világnak. Az összvagyonom egy imakönyv, egy talisz és egy tefilin volt, a rajtam levő ruhán és fehérnemün kivül. Bécsben, majd Münchenben tanultam. Azután hazajöttem és itthon dolgoztam tovább. Főleg magyaros motivumu képeket szeretek festeni. Ilyen képeim szerepelnek állami gyüjteményekben is. Huszonhárom darab grafikám van a British Muzeumban.

EMŐD TAMÁS:

1921-*ben történt, a „kilengések "legszomorubb napjaiban, amikor zsidónak nem igen volt ajánlatos éjjel az uccán tartózkodni.*

Az Andrássy-uti kabaréban S á r o s s y Andor egy forró dalt énekelt „Oda kellett adni..." volt a cime. A dalnak nagy sikere volt. Hiszen ott sirt benne mindenki fájdalma és az én külön nagy szomoruságom, hogy az anyámat, családomat csak utlevéllel látogathatom meg.

Egyik este, előadás közben egy igen előkelő, akkor nagy politikai szerepet is játszott szinészünk keresett fel. A dal szövegét kérte azzal, hogy ő ezt a nagyszerű dalt szavalni szeretné hangversenyeken és egyebütt, de kell neki a dal azért is, mert fontos helyen is érdeklődnek iránta és ő megigérte, hogy megszerzi.

Bizony, nem érintett kellemesen a kivánság, végre is a dal a kabaré műsorához tartozott, nem jelent meg sehol, de ettől eltekintve is az adott körülmények között ezer és egy okom volt, hogy ne örüljek a szerencsének.

De hát arra, hogy a kérés teljesitését megtagadjam, nem is gondolhattam. Olyan időket éltünk, amikor egy zsidónak, bármit is kértek tőle, „oda kellett adni."

Én hát leültem az ügyelői pult mellé és szépen leirtam a verset. Csak két szót változtattam rajta. A végére ugyanis nem azt irtam oda, mint a verseim alá általában: E m ő d T a m á s, hanem erre az egy alkalomra ujra felvettem régi családi nevemet. Azt irtam a vers alá igen nagy, határozott betükkel: Fleischer Ernő.

FÉNYES ADOLF:

Régi papi családból származom. Rabbi volt a dédapám, nagyapám, apám: Fischmann Hirsch Simon, anyám pedig dr. Wahrmann D. J. nagyváradi rabbi leánya. Az apámról, a kecskeméti rabbiról van az alanti nagyon érdekes, sőt a mai időkben tanulságosnak nevezhető történetem:

1849 julius 27-én ütötte fel táborát Kecskeméten Haynau tábornok. Megérkezte után azonnal maga elé citáltatta a hitközség elöljáróját, Schweiger Salamont és rabbiját, az apámat és rájuk förmedt:

— Maguk zsidók, ez már maga Verbrechen, de még Rebellerek is — ez dupla Verbrechen; maguk tehát akasztófára valók.

Ezzel minden teketória nélkül becsukatta őket. Harmadnapra azonban gondolt egyet és kieresztette a fogságból mindkettőjüket, de ott tartotta őket a főhadiszálláson. Szombat is volt és vasárnapra esett Tiso beov. Szombaton tréflit nem, vasárnap böjt lévén még kósert sem fogyaszthattak. Igy hát éheztek. Volt a főhadiszálláson egy jóakarójuk, egy törzstiszt, aki erre elmondta Haynaunak, hogy a két zsidó fogoly nem eszik két napja semmit és bebeszélte Haynaunak, hogy ez azért van, mert ezt a két véletlenül „gutgesinnt" embert annyira bántja, hogy igaztalanul gyanusitják őket, hogy — fegyver vagy méreg hiányában — önkéntes éhhalállal akarják magukat elpusztitani. Erre Hanyau megpuhult és hazaküldte az elöljárót és apámat.

Bizony, 1848-ban az osztrák generálisok a zsidókban rebellis magyarokat láttak. És ebben volt is valami igazuk...!

FÖLDES IMRE:

Szép zsidó emlékem a kaposvári zsidótemplom. Annak a tetején fecskék fészkeltek, egész fecskecsaládok, fecskenemzedékek. Ott röpködtek a templom körül, néha egyik-másikuk nyáron, amikor nyitva voltak az ablakok, betévedt a templomba és aranyos csicsergése belevegyült az imádkozók mormolásába.

Szép zsidó emlékem az iskola. Szemben volt a templommal. Nagy, világos, levegős szobái voltak, tele napfénnyel és telítve a jóságnak azzal a ragyogó fényével, ami drága tanítónknak, Sugár bácsinak a szemeiből áradt felénk. Tőle tanultunk olvasást, betüvetést, hébert, számtant, földrajzot és tőle tanultuk elsősorban, naponta, minden órán és minden tantárgy mellett hazaszeretetet; azt, hogy ennek a földnek minden röge, minden porszeme drágább, mint az élet, értékesebb, mint a világ minden jóléte és szent, mint az Isten az égben.

Azután multak az évek. Messze kerültem Kaposvárról, Sugár bácsi-

tól, nem hallottam róla semmit. Egy napon pedig ott álltam az Uj Szinház szinpadának rivaldája előtt, a „Tüzek az éjszakában“ bemutatóján. A nézőtérről zugott felénk a taps és nekem abban a pillanatban hirtelen Sugár bácsi jutott az eszembe és hallatlanul büszke voltam arra, hogy én, a zsidó iró irtam meg a fájdalmas magyar lélek első szindarabját és az, ime, utat talált a szivekbe. Arra gondoltam, hogy ha Sugár bácsi most itt lenne, biztosan meg volna velem elégedve.

Amikor a szinpadról visszamentem a társalgóba, a portás egy névjegyet adott át. A Sugár bácsi névjegyét. Egy perccel később pedig maga Sugár bácsi szorongatta a kezemet.

— Meg vagyok veled elégedve, fiam — mondta és könnyek csorogtak a szeméből.

Ez az én legszebb zsidó emlékem!

FRANK FRIGYES:

Hithű zsidó családból származom. Nagyatyám a budai zsidó hitközség titkára volt, nagy irástudó, aki fiát, az én apámat, Frank Albertet is szigoru zsidó felfogásban nevelte. De az apám emellett abszolut modern gondolkozásu ember volt, aki boldogan vette tudomásul művészi hajlamaimat.

Egyben azonban ő is kérlelhetetlen volt: az apai autoritásában. Feltétlen engedelmességet követelt meg tőlünk és nem engedett nekünk, gyerekeknek beleszólást a felnőttek dolgába.

Ilyen körülmények között minden évben borzasztó nagy izgalomban vártam, lestem a széder ünnepét. Mert én voltam a család legfiatalabb fiugyermeke és a szédernél nekem kellett elmondanom a „mánistánót“. Én voltam néhány percig a társaság középpontja, mindenki engem nézett, engem figyelt, jogom volt az apámhoz kérdéseket intézni, az apám ezekre a kérdésekre felelt is. Hát igy azután tényleg ebben is „különbözött ez a nap a többitől.“

Ez egy gyermekkori szép emlékem. De van egy nagyon szép művészi emlékem is. Én festhettem meg halála előtt Léderer Sándor portréját. Erre nagyon büszke vagyok, nemcsak azért, mert Léderer Sándort tiszteltem és becsültem, hanem azért is, mert a portrét egyik legsikerültebb művemnek tartom. Azt festettem meg benne, akit akartam: Léderer Sándort, a gerinces, kemény, büszke férfit.

DR. FUCHS JENŐ.

A londoni 1908. évi olympiász kardvivó döntőjének küzdelme folyt. A félelmetes olaszok már mind kiestek a döntőből. Pedig az olasz vivóhegemonia nem kisebb reprezentánsai jelentek meg akkor Londonban, mint *Santi Ceccherini*, aki Budapesten az 1896. évi millenáris nemzetközi vívóversenyt nyerte meg, mint *Bertinetti*, aki még ma is sorra nyeri az epé-versenyeket és bármely kardverseny döntőjében komoly ellenfél, mint *Pirzio Biroli*, aki az idei katonatiszti versenyen tábornoki rangban az olasz kardvívó csapat tagja volt. Ezek már — több társuk-

kal együtt — kiestek a küzdelemből s a magyarokon kivül csakis de la *Falaise* francia és *Goppold* (*von Loebsdorf*), cseh vivó maradt a nyolcas döntőben. De la Falaise francia kapitány, az athéni olympiász győztese, több vereséggel terhelten, az elsőségre már nem tarthatott számot, de Goppoldnak még nem volt veresége s már csak ő meg én voltunk veretlenek, amikor a mérkőzést vezető angol jury-elnök minket szólított a plansra. A cseh két méter hosszú óriás, szénfekete kecskeszakálával, himlőhelyes fekete arcával és villogó szemeivel félelmetes, ördögi megjelenés, de mint vívó is a legveszedelmesebb ellenfél volt, mert a világ minden nemzetközi versenyén megjelent s óriási versenyrutinjával nem egy nemzetközi versenyt nyert már meg.

Küzdelmünk a szokottnál is tovább tartott, mert a versenyszabályok szerint, ha a küzdőfelek 5 perc alatt nem fejezik be a négy „tus"-ra menő küzdelmet, úgy az eldöntetlennek számit. Egyikünk sem akarta pozicióját kockáztatni s igy a küzdelem már negyedik perce folyt s 2 : 1 arányban állott javamra. A nézőközönség körében tetőpontján volt az izgalom s a leghalkabb sóhajt is hallani lehetett. Ekkor az első széksorból, ahol a döntő vívói ültek, csöndes mormogás hallatszott dr. *Földes Dezső* az egyik vivó ajkáról.

Mint utóbb megtudtam, Földes héber imát rebegett győzelmemért.

GÁL GYULA :

A zsidóság története — a bibliai időkön keresztül — a küzdelmeknek, szenvedéseknek, fölemelkedéseknek és bukásoknak olyan láncolatát alkotja, mely események természetszerüleg szülték a prófétákat, birákat és költőkirályokat, kiknek lénye telitve volt isteni meglátással és alázattal, hősiességgel és jámborsággal, akarattal és lemondással! cselekedeteik pedig az örökkévalóságnak szóló lyrával és epikával. Tartalmuk gazdagsága a Szépnek, Jónak és Igaznak örök kutforrása, aminek átérzése és megértése táplálja ma is az összes müvészeteket s igy a szinészetet is.

GEDŐ LIPÓT :

Fiatal festőnövendék voltam, Ferenczy Károly művésziskolájának a növendéke. Szorgalmasan, ambicióval dolgoztam a hét minden napján, kivéve a szombatot, amikor munkaszünetet tartottam.

Egy hétfői napon kiváló tanárom kihirdette előttünk, hogy szombaton kivisz bennünket Gödre tájképezni. Ezt azért tette, hogy addig módunkban legyen a költségekhez szükséges öt koronát előteremteni. Mert hiszen Krőzus bizony egyikünk sem volt.

Bizony nagyon megdöbbentem. Egyrészt nem tudtam, honnan fogom az öt koronát előteremteni, másrészt nem voltam festékekkel sem megfelelően ellátva, amihez szintén pénz kellett. Azután meg a kirándulás éppen szombatra esett, amit én addig megtartottam.

Végre — bevallom — az ambició győzött vallásos érzésem felett

és én nekiláttam a pénz előteremtésének. Akkoriban irogattam is, legtöbbször az „Egyenlőség”-be, gondoltam, majd irok valamit és a honoráriumból futni fogja a kirándulásra meg a festékekre.

Bibliai tárgyu novellát akartam irni, amihez meglehetősen sok előtanulmányra volt szükség. Így azután péntek reggel lett, amig együtt volt az anyagom és nekiülhettem törzskávéházamban, a népszinház uccai Zelmanovics-féle kávémérésben a novella megirásának.

Péntek délután öt órakor megjelentem a kész novellával az „Egyenlőség” szerkesztőségében és átadtam művemet Szabolcsi Miksának, a főszerkesztőnek, aki szokása szerint leültetett és felszólított, hogy a novellát olvassam fel. Miután tudtam, hogy a festéküzletek csak hat óráig vannak nyitva, meglehetősen hadarva olvastam. Ennek az lett a következménye, hogy Szabolcsi, mint lelkiismeretes szerkesztő, egyes passzusokat kétszer is megismételtetett.

Így azután háromnegyedhat lett, mire befejeztem és szívszorongva lestem a hatást. A legnagyobb ijedelmemre azonban Szabolcsi oly tekintettel nézett rám a szemüvege mögül, amiből láttam, hogy baj van.

— A novella szép — mondotta végre, — túlszép. Maga ezt, fiatal barátom, kiirta valahonnan.

Egy pillanatig boldogan gondoltam arra, hogy ime, oly kitünő munkát végeztem, amit fel sem tételeznek rólam, azután eszembe ötlött a honorárium. Rémülten dadogtam:

— De kérem... kedves szerkesztő uram... tessék telefonálni dr. Bánóczynak, aki ismeri irodalmi képességeimet, hogy én irhattam-e a novellát vagy sem.

Ebbe Szabolcsi belenyugodott és azt mondta, jöjjek el hétfőn, akkor majd felhivja Bánóczyt és majd akkor kifizeti a honoráriumot. Én azonban ültem tovább is kétségbeesetten a székemen és nem tudtam, mitévő legyek. Végre Szabolcsi észrevette, hogy valami nincs rendben.

— Hát jól van — szólt jóságosan, — magának kell a pénz. Én kifizetek magának most tíz koronát. Ha kiderülne, hogy mégsem maga írta a novellát, akkor a honorárium előleg lesz valamelyik későbbi munkájára.

Boldogan rohantam ki az uccára, a legközelebbi festékkereskedésbe. De bizony az inas abban a pillanatban zárta le kulccsal a redőnyöket. Ezzel a kulccsal a másnapi kirándulás minden lehetőségét is kizárta, mert festék nélkül nem mehettem.

Egy darabig szomorúan mászkáltam az üzlet előtt, azután — péntek este lévén — szokásom szerint elindultam a templom felé. És ott, a templomban, imádkozás közben jutott eszembe, hogy talán még sem olyan véletlen volt az, ami velem történt, hanem valami isteni szándékosság csoportosította úgy az eseményeket, hogy én — életemben először — ne szeghessem meg a szombati pihenés parancsát.

DR. HAJDU JÁNOS:

Zsidó vonatkozásu sportélményt nehezen találok emlékeim közt, hiszen éppen a sport az az érintetlen terület, amelyet nem árasztott el a felekezeti és faji ellentét bacillushada.

Mégis nem egyszer ugy éreztem, hogy valami sajátos büszkeség tölt el, ha győzedelmeskedő hazánkfia történetesen zsidó volt. Ennek a sikernek a faji biológia antiszemita apostolainak (nemkülönben a különálló keresztény erkölcs hirdetőinek, mert a sport komoly erkölcsi megfeszítéseket is kiván) megmutatta, hogy a zsidó

testileg sem satnya, hanem ellenkezőleg, kitünő fajta, mely alig oldozta le magáról hosszu gettószázadok rongyait és máris ott tart testi kulturában is, ahol ama fajták, melyek ugyanezen idő alatt fegyverrel edzették magukat erőssé.

Legmeghatóbb élményem az elmondottakkal kapcsolatban talán éppen az volt, amikor mult esztendőben a nagy templomunkban a magyar zsidó sportemberekkel álltam szemben a szent szekrénnyel. Erre példa még nem volt; a sport katonáit ilyen kitüntetés még nem érte, csak az igazi harcosokat illette meg az a főpapi áldás amit mi kaptunk. Kik voltak ezek a sportemberek? Nem érdektelen névsor: Barta István, a világ legnagyszerübb vizipoló-kapusa, Gelb Miklós, Európának sulycsoportjában legjobb boxolója, Gerő Ferenc, aki egyidőben Európa leggyorsabb sprintere volt, Petschauer Attila, aki ma a világon a legkáprázatosabb kardvivó, Szalai József, a legelső tornászok egyike. És ott volt Mező Ferenc dr., akinek győzelmére először hangzott el 40.000 ember füle hallatára a Himnusz. Ime: az összes sportágak méltóan voltak képviselve.

Amint ott félkörben állottunk ezer meg ezer meghatott ember előtt a frigyszekrénnyel szemben: ránéztem társaimra. A kemény és derék legények szemében könny csillant meg. Szerények ők mindig: és e pillanatban elérzékenyülten büszkék voltak arra, hogy egy szomoru hazáért és egy bántott hitért egyformán megtettek mindent.

Nem felejtem el ezt a percet. A templomunkat díszben, amikor csendben ünnepli a magyar zsidóság önnön erejét, biztató jövőjét.

LAKOS ALFRÉD:

Vagy három esztendővel ezelőtt megjelenik nálam egy úr és bemutatkozik: Sir Arthur Howitt, Richmond város polgármestere.

— Amsterdamból jövök — mondotta. Ott láttam az Ön zsidó tárgyu festményeit. Nekünk van otthon egy zsidó muzeumunk. Szeretnék a muzeum számára az Ön képeiből néhányat megvásárolni.

Nézegette a képeimet, amik éppen a műteremben voltak és nézegetés közben meglátta egyik vázlatomat. A vázlat a Makkabeusok bevonulását ábrázolja Jeruzsálembe.

— Miért nem festi meg ezt a témát? — kérdezte. Hisz ez grandiózus, ez az elgondolás. Azt hiszem, nagy sikere lenne vele.

— Most fog rákerülni a sor — válaszoltam. Azt elvégre nem felelhettem, hogy annak a képnek a megfestéséhez egy esztendei nyugodt munka és tizezer pengő kellene. És, hogy magyar festő ma ilyesmire álmában sem gondolhat.

— Ha befejezte a festményt — bucsuzott tőlem Sir Arthur, — szerezze meg nekem azt az örömet, küldjön róla fényképet.

Az az érzésem, hogy öreg polgármester lesz Sir Arthurból, amig azt a reprodukciót megkapja. És számomra sem lesz más a „Makkabeusok bevonulása“, mint egy szép zsidó emlék.

LÁZÁR ÖDÖN:

Nekem bizony nehéz emlékeim közül kiválasztani a legszebb zsidó emlékemet. Sok emlékem van, sok szép emlékem, könyvet lehetne irni belőlük, nem egy rövidlélegzetü körkérdésre választ. Elmondok hát közülük néhányat. Válassza ki közülük az olvasó a legszebbet, a legmulatságosabbat, a legjólesőbbet.

*

1920-ban, a kommün bukása után egy napon idézést kaptam a rendőrségre. Gábor Andor bünügyében hallgattak ki. Vagy tiz magasrangu rendőrtisztviselő volt a szobában. Mind tudta rólam, ki vagyok, egyik-másikhoz melegebb barátság szálai füztek.

Felvették a személyi adataimat.

— Vallása? — kérdezte a kihallgatást vezető rendőrtiszt.

Mielőtt még válaszolhattam volna, közbevágott az egyik ismerős rendőrkapitány: — Református — mondotta.

— Bocsánat — vetettem közbe — ez tévedés. Én zsidó vagyok. Tudom, hogy ez most nem előnyös és nem kényelmes. Köszönöm, hogy jóindulattal ki akartak menteni látszólagos kellemetlen helyzetemből, de én ebbe nem mehetek bele. Az, hogy én zsidó vagyok, olyan tény amit letagadni nem lehet, nem szabad, nem illik, mert férfiatlanság és gyávaság lenne. Önérzetes ember ilyet nem tesz!

A tisztviselők nem feleltek erre semmit. Szó nélkül kijavitották a téves adatot. De a hangjuk egy árnyalattal melegebb lett. Tisztelet érzett belőle. Aminthogy nekem az a tapasztalatom, hogy egyéni antiszemitizmus egyáltalában nincsen. Legalább én magammal szemben soha nem tapasztaltam.

*

Az amsterdami olimpiász idején nagyobb társaság gyült egybe a Király-Szinház igazgatói irodájában. Az olimpiászról folyt a beszélgetés. Én nagy büszkén soroltam fel a magyar világbajnokokat és megállapitottam, hogy szép számban akadnak közöttük megint zsidók.

— Érdekes, — mondottam — hogy a kardvivásnak, ennek a tipikus magyar sportnak a világbajnoka, dr. Fuchs Jenő is zsidó.

— Hát az bizonyos — jegyezte meg erre Papp Jancsi, — hogy köztetek, zsidók között sok kiváló ember akad. De könnyü nektek. Hiszen a férgese az — kikeresztelkedik.

*

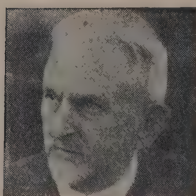
A mult évben Párisban jártam. Az opera előtt óriási tumultus. Autó — autó hátán, ami a világ fővárosában fény, pompa, előkelőség, mind az opera felé igyekezett.

— Ki lehet az — töprengtem magamban, — akinek ez a nagy pompa, érdeklődés, rajongás szól?

Ekkor pillantásom arra a hatalmas plakátra esett, melyen az opera aznapi előadását hirdette. A plakáton minden közelebbi megjelölés nélkül két név állott:

Jascha H e i f e t z
Izidor A c h r e n.

MAGYAR-MANNHEIMER GUSZTÁV.

Ötven esztendő mult el azóta. Tizenkilenc esztendős voltam, a müncheni Akadémia növendéke. Igen vegyes, nemzetközi társaság volt, ott együtt, franciák, angolok, németek, svédek, oroszok, olaszok, a világnak csaknem valamennyi nációja képviselve volt. Magyarok ketten voltunk. Egy zengzetes tót nevü felvidéki fiú és én. Mindenkivel jó pajtási viszonyban voltam, az egyetlen, aki nem tüntetett ki barátságával, természetesen a másik magyar volt. Mert hiszen mi mindig nagyon összetartottunk. Az is természetes, hogy a honfitárs azért nézett rám görbe szemmel, mert zsidó voltam, mig ő az antiszemita irányzat felé húzott. Ezt éreztette is velem.

Egy szép napon azután ez az érzelem, mely addig tekintettel arra, hogy társaink közül senki sem osztotta, meglehetős titokban pihent lelke elrejtett zugában, utat kért és az egekbe tört.

Ugy történt, hogy valahányszor modell után festettünk, az elhelyezkedés állandó vita tárgya volt. Ami természetes is, hiszen mindenki igyekezett magának jó helyet biztosítani a modell körül. Ezeknek az örökösen megismétlődő összeütközéseknek elejét veendő, elhatároztuk, hogy a sorsra bizzuk a döntést. Számokat irtunk le egy cédulára, ezeket a számokat összegöngyölítve kalapba dobtuk, azután megkezdődött a sorsolás. Mindenki húzott egy számot és abban a sorrendben helyezkedtünk el, amilyen sorrendben valaki alacsonyabb vagy magasabb számot húzott.

Ez alkalommal én ötödiknek nyultam a kalapba és kihúztam egy számot. Igen ám, de a cédulába beleakadva egy második cédula is előkerült a kalap mélyéből. Én tehát az egyik számot visszadobtam a kalapba, a másikat pedig kinyítottam. Az egyes volt.

Ebben a percben magyar kollégám arca pipacsvörös szint öltött és élesen csattant fel a hangja.

— Der Jude hat betrogen!

A következő pillanatban még valami csattant élesen. A pofon, amit arcán gondolkozás nélkül teljes erőmből elhelyeztem. A honfitárs felemelt ököllel ront nekem, de társaink közénk vetették magukat és szétválasztottak bennünket. Ami jó is volt, mert bizony én akkor sem tartoztam a kötélizomzatu, robusztus alakok közé, mig társam valóságos Góliát volt.

Én azonban erre nem gondoltam. Megbántottak, ütöttem.

És ezt a felfogásomat mindmáig megőriztem. Egyenes gerinc, egyenes lélek, egyenes gondolkozásmód. Ha bántanak, nem félni, nem meghunyászkodni. Visszaütni. Aki fél, az máris elveszett. A bátor embert pedig mindig és mindenki megbecsüli.

NEY MÓR :

Zentán, 1903-ban születtem. Tizenhároméves koromig a jesiva növendéke voltam, majd elvégeztem a kereskedelmi iskolát és magánhivatalnok lettem. Tudtam, hogy jó énekhangom van és kántor szerettem volna lenni. 1924-ben feljöttem tehát Budapestre és jelentkeztem kérelmemmel a Pesti Izraelita Hitközségnél. Léderer Sándor elnök és Burger Lajos tanácsos, szeretettel vettek pártfogásukba és fedeztek fel mint énekest. A Rombach-utcai templom énekkarában nyertem alkalmazást, itt voltam félesztendeig, közben azonban már önálló istentiszteleteket is tartottam. Később a Pesti Izraelita Hitközség a legkiválóbb mesterekkel képeztetett ki, ének- és zenetudásban, sőt magánszorgalomból a Zeneakadémiát is elvégeztem.

Amikor a Csáky-utcai templom főkántori állása megüresedett, dr. Blum Ödön miniszteri tanácsos, a templomkörzet elnöke, engem szemelt ki erre az állásra. Ebben a minőségemben kétizben láttam el a hitközség által rendezett ünnepélyes nagy széder-estén — Léderer elnök kívánságára — a kántori funkciókat. 1927 junius 3-án pénteken és 4-én szombaton, a dohány-utcai főtemplomban tartottam a hitközség meghivására, nagy sikerrel istentiszteletet.

1928 október havában a müncheni hitközség pályázatot hirdetett főkántori állásra. Megpályáztam, meghivást kaptam próbaéneklésre. Pénteki és szombati istentiszteleteken tartottam meg próbaéneklésemet, mely után magas fizetéssel főkántornak szerződtettek. Állásomat 1929 január 1-én foglaltam el és azóta ott müködöm — remélem — a hitközség és a hivek megelégedésére.

PETSCHAUER ATTILA :

Már régen történt ez a kis eset, de sohasem fogom elfelejteni. Versenyt nyertem, hogy hol, nem fontos, a győzelem után percekig zugott a taps, vezető előkelőségek öleltek, csókoltak és ami evvel jár, letegeztek.

A verseny utáni banketten rengetegen ültek a fehér asztalok körül, majd a jól elfogyasztott vacsora után, megkezdődtek a szokásos szónoklatok, mikre nekem majd válaszolni kell, mert hát engem köszöntenek.

Szomszédom, egy igen előkelő ur, a vacsora alatt elhalmozott minden jóval, barátságával, kedvességével és mikor poharazás közben vonakodtam visszategezni (mivel lényegesen idősebb volt nálam), megkövetelte, majd örök barátságot fogadtunk egymásnak.

Egyszerre halálos csönd lesz... hát az én emberem emelkedik szólásra és az előbbi kedves, szolgálatkész ur, mint egy megvadult néptribun, egy dörgedelmes antiszemita beszédet mond, melyben többek között ilyenek voltak : „A zsidók azt mondják, hogy magyarok, hát akkor mért nem tudnak egy ilyen remek kardforgatót felmutatni, mért nem tudnak az ősi magyar karddal ugy bánni, mint a mi barátunk, Petschauer Attila.”

Nagy taps, vége a beszédnek, a szónok leül, felém fordul : „Na öcsém-uram, meg vagy elégedve” — kérdi, mire én ezt felelem : „Méltóságos uram, egy vallomással tartozom : én zsidó vagyok.”

E perctől kezdve magázódtunk.

RELLE GABRIELLA:

Mult év szeptember 23-ára Toscát tűzte ki műsorra az Operaház. Nekem tehát szabad estém volt. Boldogan vettem ezt tudomásul, mert szeptember 23-ára esett Jom Kippur előestje, amit természetesen templomban és családom körében akartam tölteni.

Azután eljött a „Rettenetes Nap". És délután megszólalt a telefon. A titkár telefonált és közölte velem, hogy egyik kollégám hirtelen megbetegedett, műsorváltozás van, a „Zsidónő" megy este, a cimszerepet én éneklem.

Ugy hatott rám ez a közlés, mint a villámcsapás a derült égből. Egész héten szabad voltam és pont a legnagyobb ünnepemen kell játszanom! Lemondani az adott körülmények között nem lehetett, mert az előadás megtartását veszélyeztettem volna. Ezzel a legsulyosabb kötelességmulasztást követtem volna el, erre tehát nem is gondolhattam. Mitévő legyek?...

Sirva és töprengve vártam az estet. Az ünnepi vacsora után templomba mentem, Kol Nidre után pedig rohantam az Operába. Az imakönyvemet magammal vittem. Felöltöztem és ugy, ahogy voltam, jelmezben, kifestve tovább imádkoztam, egészen addig, amig az ügyelő csengetése a szinpadra szólított.

Azután egymásután peregtek le a jelenetek. Ott álltam a tomboló tömeg közepette, mely halált kiáltott Eleázár és Recha fejére, a templom lépcsőjén, amikor megint a két zsidó ellen hangolt a gyülölet, arra gondoltam, hogy ime most jómkippur van, én itt állok a szinpadon és játszom, a szüleim a templomban talán éppen ebben a pillanatban imádkozzák az Ovinu-t, és ebben a zaklatott lelkiállapotban egyre jobban beleéltem magam a szerepembe, mert valóban én voltam a Zsidónő, ahogy azt Halévy genieje életre keltette, egész lelkem zengett a melódiákban, csak a taps téritett magamhoz ebből a furcsa extázisból, aminek ezuttal nem tudtam örülni.

Azután vége volt az előadásnak. Mentem haza. Mentem haza és amint utközben felnéztem a szelid, csillagos szeptemberi égre, megnyugodtam. Olyan érzés töltött el, hogy az, aki a mi gondolatainkat olvassa és ismeri el nem követett vétkeinket is, az nem fogja büneim közé feljegyezni a mai estét. Ő tudja, hogy imádság volt az ének, igazak a könnyek és vezeklés, hitvallás az ugrás a haláltadó üstbe.

ROBOZ IMRE:

Amikor Zukor Adolf, a Paramount filmgyár világhirü elnöke — aki tudvalevőleg magyar ember — legutóbb ellátogatott Magyarországra, én is azok között voltam, akik őt szülőfalujába, Zemplén-Ricsére elkisérték. A társaságunkban volt Zukor Adolf fivére, a berlini izraelita hitközség volt főrabbija is, aki jelenleg a jeruzsálemi egyetem tanára.

Ricsén persze nagy feltünést keltett az előkelő vendég megjelenése, akinek üdvözlésére felekezeti különbség nélkül jelent meg a falu lakossága

És ekkor Zukor egy meglepő kérdéssel fordult a ricsei atyafiakhoz:
— Rossz-e még mindig a viz Ricsén?

Erre azután megindult a panaszok áradata és kiderült, hogy a ricseiek még mindig a messzi Tiszából hordják a vizet iváshoz is, főzéshez is, mert a Tisza szüretlen vize még mindig jobb és tisztább, mint a ricsei kutak vize. Akárcsak Zukor gyermekkorában, aki később meghatottan mesélte el nekünk, hogy édesanyjának mindig legfőbb fájdalma volt az ihatatlan viz és az örökös vizhordás.

Ma Ricsén a vizprobléma már csak a mult rossz emléke gyanánt kisért.. Nagyszerü, tetemes mélységü, diszes artézi kut ontja a remek ivóvizet Zukor Adolf jóvoltából. Aminthogy iskola és sok felekezeti külömbség nélküli rendeltetésü alapitvány dicséri az egykori ricsei zsidófiu emberbaráti szivét.

Este — péntek este volt — az ünnepi szónoklatot Zukor főrabbi tartotta. És a ricsei hitközség előtt ismét felelevenedett azoknak az éveknek az emléke, amelyeknek során a két Zukor fiu sok küzdelem, sok nélkülözés után, öntudatos és büszke munka árán eljutott a Paramount elnöki székébe és a jeruzsálemi egyetem katedrájára.

Szem nem maradt szárazon a prédikáció alatt. A Zukor Adolf szeme sem. A világ egyik leghatalmasabb ipar-fejedelme nem szégyelte az emlékezés könnyeit.

Ez a látogatás az én legszebb zsidó emlékem.

RÓNA JÓZSEF:

A háború alatt időm nagy részét hadbavonult művésztársaim érdeke foglalta le, amit szivvel-lélekkel végeztem. Mint barátjukhoz és vezetőjükhöz jöttek hozzám. Délelőttjeimet a honvédelmi vagy a kultuszminiszteriumban töltöttem, hogy dolgaikat elintézzem s amire hazaértem, már egy sereg asszony, gyermek, férfi várt rám, akiknek ügyes-bajos dolgát kellett elintéznem.

Szomorú idők voltak ezek, de még szomorúbb idők köszöntöttek reánk, amikor a háborúnak vége lett s megkötötték a békét, amely minden volt, csak béke nem.

Wilson dogmái az önrendelkezési jogról csupán szép szavak voltak.... Magyarországot szétdarabolták s a geográfiailag összetartozó egységet feldúlták. ....

Jött a vörös diktatura, a kommunizmus minden borzalmával. A nemzet legjobbjai közül sokat megöltek. Azután jöttek a román rablók és mindent elraboltak, ami szegény országunknak még meg maradt.

A Fészek-klubban csüggedten ültek a művészek és várták, hogy mi következik ezután. A művésztársadalom aljából kerültek ki a vezetők s nyomor és nélkülözés köszöntött ránk s el kellett fogadnunk azt az alamizsnát, amelyet a kommunisták juttattak nekünk. Százszámra ültünk együtt és néznünk kellett, amint a pincérek elfogyasztják vacsorájukat. Hust és tésztát ettek s borokat ittak és csak azután került ránk a sor, hogy megkapjuk a gerstlinket, vagy a tökfőzeléket és a friss vizet hozzá!... És senki sem mert panaszkodni, attól való félelmében, hogy börtönbe kerülhet.

És a vörösök után jöttek a „fehérek". Ezek a vállásunk szerint osztályoztak bennünket s aki zsidó volt, az nem is volt magyar! És azok, akik a kommunisták vezetői voltak és a legvéresebb plakátokat rajzolták, máról holnapra „fehérek" lettek s ezek orditoztak a leghangosabban. Ők lettek a művészet vezetői és a terrorizált művészek mindent eltűrtek. Egy este, a Fészekben tartott izgalmas ülés után, rám támadtak ezek a tehetségtelen senkik, akik az én időmben, ami-

kor vezetőszerepem volt, szóhoz sem juthattak, és egy hosszú bűnlajstromot állítottak össze rólam. És senki sem volt, aki a védelmemre kelt volna! Ültem a helyemen s nyugodtan mosolyogtam, mintha a dolog egy cseppet sem érdekelt volna... Emiatt még inkább feldühödtek s az egyik tehetetlenségében azt kiáltotta rám, hogy közönséges zsidó vagyok és nem magyar!

Fölkeltem és kimentem.

— Zsidó! Zsidó! — orditozták utánam.

A holdvilágos éjszakában elgondolkoztam a történtek felett. A művészeti ügyek vezetésétől már rég visszavonultam. A tehetségtelen senkik szemében már tüske voltam. Azok, akik a háborúból visszajöttek, minden ok nélkül jogokat formáltak maguknak a művészethez. Mivel álláspontjukat nem fogadtam el, ellenségeim lettek és összefogtak ellenem a régi klikkek embereivel. Az igazi művészek pedig indolensek voltak s nem törődtek a művészet ügyeivel. Ennek ellenére is megtarthattam volna vezető szerepemet, de torkig voltam a dolgokkal s visszavonultam. Tudtam, hogy ez be fog következni s tudatában voltam annak is, hogy aki az összességért dolgozik, nem számíthat hálára. Ez nem is bántott különösebben.

Az azonban, hogy magyar mivoltomat sem akarták elismerni, lelkem mélyén alázott meg. Én, aki gyermekkorom óta magyarnak vallottam magamat testtel-lélekkel s aki nem egyszer még a külföld hivó szavát is visszautasítottam, mert kötelességemnek tartottam, hogy a magyar művészetet szolgáljam, most nem vagyok magyar!...

Nehéz szívvel ballagtam ki a ligetbe s megkerestem az én padomat. Leültem s keserü könnyek peregtek le az arcomon...

Csaknem minden vesztett háboru után bekövetkezik a forradaom. A forradalmi erőket le kell vezetni s erre az antiszemitizmus a egalkalmasabb mód. Egy kis antiszemitizmus mindig kéznél van lyenkor!...

Oroszországban pogromokkal intézik el az ilyesmit. Nálunk és nyugaton már kevésbbé őszinték: itt csak a lelkeket ölik meg! Az állásokból kizavarják a zsidót, hogy a hivatalnokok számára helyet csináljanak. Ezért vezették be a numerus clausust, ezért kellett a zsidó ifjaknak külföldre menniök, hogy tudományszomjukat kielégíthessék... És Sámuel Kornél, a legtehetségesebb szobrászok egyike és sok az ő és az én hitemen levők, ezek a jó magyarok, hiába áldozták fel életüket a hazáért! Fiam az utolsó napokig a fronton volt. Főhadnagy lett s signum laudis diszítette a mellét. Rábizott kis csapatával az ellenséges országon keresztülverekedte magát s hazahozta kis csapatát és a rábizott kasszát. Emiatt csak évekkel később fejezhette be tanulmányait a műegyetemen, mert inzultusoknak nem akarta magát kitenni...

Az antiszemitizmus pedig bárhol jogosultabb, mint nálunk, mert a zsidóság sehol annyira össze nem forrt a nemzettel, mint itt. Nálunk elsősorban magyarok s csak azután zsidók a zsidók. Ezt felismerték a nemzet nagyjai is és éppen ez volt az oka, hogy minden jogot és szabadságot megadtak nekik.

A magyarok pedig mindig toleránsak voltak a hittel és nemzetiségekkel szemben, mint minden nemzet, amely sokat szenvedett és küzdött. És egyik nemzet sem szenvedett és küzdött annyit, mint a magyar!... És éppen ezért lett Magyarország nagy és életképes. És ezen a betegségen is túl fog esni az én drága hazám!... És mint egykor Mohács után, ezt az összeomlást is ki fogja heverni és mint Phönix fog hamujából feltámadni ez az ország!... És tőlem mindent, mindent elvehetnek, de magyar érzésemet nem téphetik ki a szivemből!...

Ezek jártak a fejemben és megkönnyebbült szívvel indultam hazafelé...

SALAMON BÉLA:

Kaposváron történt ezelőtt három évvel. Nyári turnén voltam ott a társulatommal és amikor megérkeztünk, már mind a két estére el voltak adva a jegyek. Ennél kellemesebb érzést alig lehet egy szintársulat számára elképzelni és már előre örültünk az első estének, amikor majd zsufolt ház előtt fogunk bemutatkozni.

A jegyek utolsó szálig elfogytak, azért mégis mindössze egy ugynevezett háromnegyed ház előtt mutatkoztunk be a kaposvári közönségnek.

Az történt ugyanis, hogy az előadás megkezdése előtt egy órával hirtelen beborult és olyan ijesztő zivatar keletkezett, amilyet sem azelőtt, sem azóta nem láttam. Az utcákon magasan folyt a viz, ket órán át tartó égzengés, villámlás, zuhogó eső, vihar, szóval pontosan olyan idő lett, amikor az emberek azt szokták mondani: „Na most sétáljunk el szépen a szinházba."

Még ma is rejtély előttem, hogy azok, akik eljöttek, milyen csodálatos módon jutottak el a szinházig. Néha titokban arra is gondolok, hogy csónakon jöttek.

Másnap gyönyörü idő volt: a szinház este fél kilenckor már megtelt.

Az előadás megkezdése előtt egy ur keresett fel a szinpadon.

— Az igazgató urat keresem.

— Parancsoljon.

— Kérem, a tegnapi előadásra két jegyet váltottam, de sajnos nem jöhettem el, ha talán lehetne mára érvényesiteni...

— Sajnos, ez lehetetlen... minden jegy el van adva... tegnap kellett volna jönni!

Az uriember elszántan védekezett.

— Nem jöhettem kérem... abban a szörnyü időben nem reszkirozhattam a hangomat.

— A hangját?

— Igen. Ugyanis én vagyok az itteni zsidókántor.

— Ja kérem, ezt mindenki mondhatja... ha ön a kántor, ezt igazolni kell.

Az uriember a zsebébe nyult.

— Ne tessék fáradni, én az irásoknak nem hiszek.

— Hát hogy igazoljam magam?

— Tessék itt elénekelni nekem a Kolnidrét.

És a kántor rögtön belekezdett a gyönyörü, az isteni, a feledhetetlen dalba, amit én legjobban szeretek a világon. Halkan, lágyan énekelte és amikor az utolsó akkordok is elcsendesedtek már, két pótszék állott a nézőtéren.

A történethez hozzátartozik, hogy a kántor mielőtt elbucsuzott, ezt kérdezte tőlem:

— Mondja direktor ur, ha én véletlenül sebész-professzor volnék, hogy igazoltatott volna? Remélem nem operáltatta volna meg magát velem!

SARKADI ALADÁR:

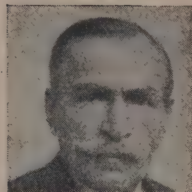

Huszonöt esztendővel ezelőtt a kecskeméti szinház szinpadán megjelent egy fiatal szinész. Ugyanekkor a nézőtéren megjelent egy fiatal ujságiró és másnap reggel megjelent az általa szerkesztett „Függetlenség" c. napilapban egy kritika a kezdő szinészről, amit a szárnyait bontogató ujságiró irt. A kritikus nagyjában dicsérettel emlékezett meg a szinész tehetséges játékáról, felsorolta azonban azokat a hibákat, melyeket ha levet, kitünő szinész lehet belőle.

Azután mind a ketten, a szinész is, meg az ujságiró is felkerültek Budapestre és itt élnek, működnek évtizedek óta. Egymás szeme előtt, egymás harcait, eredményeit látva. És a szinész reméli, hogy akkor, mikor a „Zsidó Évkönyv" most ezt az irást kérte tőle, egykoron szigoru kritikusa kimondta róla 25 esztendő után a végső szentenciát: használt a figyelmeztetés, jó szinész lett belőle.

Mert a fiatal ujságirót Kecskeméti Vilmosnak hivták, a fiatal szinészt Sarkadi Aladárnak.

SZATMÁRI MÓR:

Az 1901-iki általános képviselőválasztásoknál, mint a függetlenségi párt jelöltje, kisebbségben maradtam a margittai kerületben, de pártom megpeticionálta a választást s az elrendelt vizsgálat következtében a megválasztott képviselő közvetlenül a Kuria itéletének kihirdetése előtt lemondott mandátumáról; új választásra került a sor. A választási mozgalom nagyon éles volt a kerületben, mert a megyei adminisztráció apparátusa kegyetlen erővel dolgozott ellenem, hanem azért pártom napról-napra erősödött. Igen bántott ennek ellenére, hogy a zsidó választók, akik nagy számmal voltak a kerületben, nem sorakoztak mellém. Nem is titkolták előttem, ha kérdeztem tőlük, hogy nem fognak rám szavazni. Meg kell adni, hogy nem ámítottak. Megütköztem a dolgon. Felkerestem a margittai rabbit, hogy megtudjam tőle a zsidók e különös magatartásának az okát. Mikor beléptem hozzá, nagy öblös bőr-karosszékben ült és ama bizonyos rituális melódiával olvasott a talmud egy nagyon vaskos kötetéből.

Elmondtam neki, hogy mig valamennyi református pap s egy-két kivétellel valamennyi katolikus plébános mellettem van, zsidó hitsorsosaim alig 8—10 választó kivételével, ellenem foglalnak állást.

— Ne tessék ezt gondolni — mondotta a rabbi.

— De így van, kérem, nem is tagadják.

— Csak szavaznak ellene, de nem foglalnak állást.

— Különös okoskodás — jegyeztem meg.

— Lássa kérem, a zsidók itt ebben a kerületben is teljesen a közigazgatástól függnek. Nem tehetik azt, amit szivük óhajt. Kénytelenek a kormánypárti jelöltre szavazni, mert exisztenciájuk forog kockán.

— És így esetleg a zsidók szavazata buktathat meg — mondottam némi élességgel.

A rabbi rámnézett nagy okos fekete szemeivel s valami különös nyomatékossággal szólott:

— Nem fog megbukni, győzni fog...

— Hogyan érti ezt főtisztelendő úr?

— Hát úgy, hogy nem szavazunk ugyan rá, de győzelméért imádkozunk.

Ezzel vége is volt az audienciának.

A választás napján már a választók felvonulásánál kitünt, hogy az én pártom van többségben. Délután úgy 3 óratájt végigmentem a margittai főuccán. A zsidó kereskedők a boltajtókból nagyon derüsen köszöntöttek s mintha összebeszéltek volna, mondogatták:

— Jól állunk, hál'istennek, nagyságos úr!

Csakugyan nagy többséggel választottak meg. Este a győzedelmi lakománál Bakonyi Samu barátommal együtt ültünk az asztalfőn. Egyszerre odajött hozzám Burger Illés margittai kereskedő, egyik legönzetlenebb hivem. Ábrázata boldogságtól ragyogott.

— Egy meleg üdvözletet hoztam képviselő úrnak — mondotta.

— Kitől?

— A rabbi úrtól.

— Ugyan! — — —

— Egy üzenetet is hoztam tőle.

Kérdően néztem rá.

— Arra kért, mondjam meg a képviselő úrnak, hogy lám az imádság csakugyan többet ér, mint a szavazat.

SZÉKELY MIHÁLY:

Az én énekesi pályám tulajdonképpen a jászberényi zsidótemplomban indult. Alig töltöttem be ötödik évemet, amikor felfedezték, hogy szép énekhangom van. A felfedezés következményeképpen a legközelebbi péntek este már büszkén fujtam a szopránszólamot a templom kórusában.

Igy értem meg tizenhároméves születésnapomat. Nagy esemény volt ez akkor Jászberényben. Egyrészt azért, mert az apám volt a hitközségi elnök, másrészt, mert az egész „kile" kiváncsi volt, hogy fogom a maftirt énekelni.

Ekkor arattam azután énekesi pályám első emlékezetes sikerét. Az istentisztelet után dr. Kálmán Ödön főrabbi — ma kőbányai főrabbi — körülvitt a templomban, amikor is a hivők elhalmoztak szerencsekivánataikkal.

Azóta is minden évben ellátogatok többször szülővárosomba. Rendszerint ugy osztom be, hogy a péntek estét és a szombatot otthon tölthessem. És ilyenkor bevett szokásként énnekem ajánlják fel a maftirt. De a maftir elmondójának tudvalevően adakozni kell jótékonycélra. Ennek következtében valóságos árverés folyik a hitközségi tagok között a maftirért. Az árverés során a rendes esetben két pengőnyi adomány harminc pengőre emelkedik és majdnem mindig Halmos főkántor kerül ki győztesen a küzdelemből, aki azután nekem ajánlja fel a maftir tisztségét. És én boldogan teszek eleget a megtisztelő felhivásnak.

SZENES FÜLÖP:

A Benczur-mesteriskolában dolgoztam a halhatatalan emlékű nagy művész oldalán. Éppen távozóban voltam Párizsba. Ilyenkor az a szokás, hogy a bucsuzó tanítvány egy művet ajánl a Mesternek, amely tanubizonyságot hivatott tenni feljődése mellett.

A téma készen állott bennem: Sámson és Delila. A Sámsonom meg is volt, hatalmas, szakállas, hosszúhajú, hajókötél-izmokat mutató férfi, bilincstörő és súlyemelő egy vándorcirkuszban. Delila azonban még hiányzott. Sok modell elentkezett, de egyik sem közelítette meg azt az ideált, amit én magamnak Deliláról alkottam.

Kétségbe voltam esve. A képem félig készen várta befejezését és én tehetetlenül vártam a csodát, mely utamba hajtja a megálmodott Delilát.

Egy napon azután félénk kopogtatás hallatszott műtermem ajtaján. Egy fiatal nő lépett be rajta. Magas, karcsú, mégis telt termet, izzóvörös hajkorona, érzéki, finoman ívelt száj: Delila.

Boldog voltam. Befejeztem a képet és meg voltam elégedve önmagammal. A Mester, amikor bemutattam neki búcsúművemet, megölelt és megcsókolt.

— Büszke vagyok rád — mondotta, és ez a dicséret még ma is többet jelent a számomra minden sikernél, amit azóta elértem.

Elbucsuztam a modelltől is. A modelltől, aki igen jó családból származó urileány volt. Az apa tönkrement, meghalt és a jólétre, gondtalan életre nevelt fiatal leány itt maradt az anyjával egy fillér nélkül. Kereseti lehetősége nem volt, mert semmi olyat nem tanult, amiből meg lehetett volna élnie. Igy jutott arra a gondolatra, hogy modell lesz.

— Bizony, életem legrettenetesebb perceit éltem — mesélte nekem — amikor az ön ajtaján bekopogtattam. Nem néztem én, kinek az ajtaja az, az első volt, ami az utamba esett, siettem, mielőtt elfogy a bátorságom. Tudtam, hogy a foglalkozás, amit választottam, jár bizonyos szomorú lehetőségekkel is számomra. Isten akarata volt, hogy aki véletlenül utamba akadt, nemcsak nagy művész, hanem igazi zsidó szivü ember is volt.

A képet eladtam. Előkelő aradi keresztény család birtokába került. Multak az évek. Egy napon azután ismét felkeresett engem a Delila modellje. Elmondta, hogy menyasszony, de nincs kelengyére pénze. Kért, hogy segítsem őt hozzá élete boldogságához. Ismert művész vagyok, sok gazdag, előkelő zsidó házba bejáratos, biztosan akad néhány olyan jóérzésű család, amelyik pártfogásába veszi.

Gondolkoztam, mitévő legyek és hirtelen ötletem támadt.

— Álljon fel a pódiumra — szóltam a leányhoz — és igyekezzen ismét azt a pózt és arckifejezést felvenni, amelyben mint Delilát megfestettem.

Munkához láttam és egyheti munka után készen volt új művem, a Delila. Ezt a képet a leánynak ajándékoztam hozomány gyanánt. A kép 300 forintért kelt el, a leány férjhezment és ma bizonyára boldog feleség és anya.

A Sámson és Delila pedig ma is régi tulajdonosa birtokában van. Pedig ezt a képet, amelyet talán legjobb művemnek tartok, azóta számtalanszor megkiséreltem visszakapni. Hiába, a tulajdonosa semmi áron nem hajlandó megválni tőle, sőt még arra sem volt hajlandó

hogy annak idején kollektiv kiállításomra kölcsönadja. Nem engedte meg azt sem, hogy a képet a falról leakasszák és lefényképezzék a részemre, hogy legalább egy fényképem legyen róla. Így legszebb zsidó emlékemet csak lelkemben őrizhetem.

SZŐLLÖSI ZSIGMOND:

Az én legértékesebb zsidó emlékem valami, ami — nem volt, anélkül, hogy hiányzott volna. Valami olyan természetes, olyan láthatatlan, igénytelen és nélkülözhetetlen, mint a levegő, vagy az egészség. Csak akkor vesszük észre riadtan és kétségbeesve, amikor nincsen.

Tizennégyesztendős emberré vénültem annak a legkisebb sejtése nélkül, hogy ez a szó „zsidó" valami nem kivánatos megkülönböztetést vagy megkülönböztettséget jelentene. Ezt nekem ott se hevesmegyei szülőfalumban, se a karcagi református algimnáziumban se kicsi, se nagy, se cimborám, se tanárom se értésemre, se érzésemre nem adta.

Azután egy másik városba, más iskolába kerültem. Ott kiáltotta rám egy parázs nézeteltérés folyamán egy osztálytársam bizonyos kielezett akcentussal ezt, hogy:

— Te zsidó!

Emlékszem, az egyetlen érzésem, ami erre a kiáltásra visszhangzott, az elcsodálkozás volt. Nem értettem, miért közli ezt velem, mikor ugy is tudom? És mit akar leleplezni azon, amiben semmi különös, vagy pláne titkolnivaló nincsen?

Van-e ma itt tizennégyesztendős vagy ennél fiatalabb zsidó fiu, akinek egy ilyen elcsodálkozás és meg nem értés luxusa megadatott volna? Nem kérdem, mert ugyis tudom, hogy nincsen. És éppen ezért izmosodott bennem jelentékeny emlékké, ami akkor valóságnak egyszerü volt, természetes és semmiképpen se jelentékeny. És az emlék nemcsak jelentékeny, hanem vigasztaló is. A világ ma más, mint akkor volt. De annyit mindenkinek koncedálnia kell, hogy az akkori világ közelebb volt ahhoz, amit normálisnak nevezünk, mint amelyik a helyébe lépett. Már pedig minden fejlődés a normális helyzetre törekszik. A világ lelke néha megzavarodik, de el nem vész. Ami volt, az még lehet megint és mert már volt, bizonyos, hogy lesz is

VAÁLY ILONA:

Egyik nővérem orvosnak készült, a másik gyógyszerésznek, én azonban még nem döntöttem jövendő életpályám felett. Legalább is környezetem, családom azt hitte. Nem tudhatták, nem is gondolhattak arra, hogy én angol és francia órák ürügyével már félesztendeje szorgalmasan készültem Bárdi Ödönnél,a Vigszinház kiváló művészénél a drámai szinésznői pályára. Mert azt, hogy szinésznő leszek, önmagammal már el-

intéztem, de akkor bizony az operettre nem igen gondoltam. A Vigszinház volt álmom, vágyam.

Mint mondom, a családom nem tudott szinésznői ambicióimról. Azután a Blaha Lujza szinház szerződtetett és nekem mégis az apám elé kellett állnom és megmondani, mi a szándékom. Elvégre az apám főrabbi volt, pap és ha biztos is voltam benne, hogy ez az egyetlen, drága, okos, megértő, modern gondolkozásu ember nem fog semmiféle akadályt görditeni álmaim megvalósulása elé, mégis tartoztam gyermeki tiszteletemnek és az ő állásának azzal, hogy a háta mögött ne tegyek ilyen döntő fontosságu lépést.

Az apámban nem is csalódtam. Rámnézett az ő két jóságos kék szemével, komolyan, elgondolkozva. Azután megveregette az arcomat.

— Az egyik nővéred orvos — mondta halkan, melegen — jó orvos. A másik gyógyszerész. Azt mondják, érti a mesterségét. Te szinésznő akarsz lenni. Jól van. Nem féltelek...

Azután eljött az első felléptem napja. A Fifi prológusát mondtam el. Görög tunikában, igen hiányosan öltözve álltam a reflektorok fényében. Sikerem volt, észrevettek, de én nem nagyon örültem ennek a sikernek. Nem örültem, mert ebben a szerepben nem nézhetett meg engem az apám, mert ezt a darabot pap létére mégsem nézhette meg. És a pletyka, a jó pesti, vagy inkább ujpesti pletyka ekkor azt kezdte rebesgetni, hogy az apám kitagadott, a családom nem akar rólam tudni, mert szinésznő lettem. Persze ebből egy betü sem volt igaz.

Jött a második szerepem, a szép Heléna Orestes-e. Ebben a szerepben is sikerem volt és a sikernek megint csak nem tudtam örülni. Mert beteg lett az apám, nagyon beteg. A premiére után néhány nappal már tudtuk, hogy menthetetlen. Ott feküdt a szanatóriumi ágyon. Utolsó óráit élte, ő nem tudta ezt, de mi, a családja, igen. Beléptem a szobájába és megcsókoltam a kezét. Megint megveregette az arcomat, mint akkor, amikor megmondtam neki, hogy szinésznő leszek.

— Na, Bolond Istókom, hogy vagy? Nagyon kiváncsi vagyok már rád, milyen vagy a szinpadon. Majd ebben a szerepedben megnézlek!...

Másnap meghalt. Azt hiszem, ez volt egyetlen igérete, amit Veneziarer Lajos nem váltott be.

VÁGÓ BÉLA:

Amikor Kolozsvárról felkerültem Budapestre a Király-Szinházhoz, mely akkor felváltva játszott drámát és operettet, első, bemutatkozó szerepül Heijermans Herman „Ghetto" cimü drámájának főszerepét, Zahelt osztották ki rám. Öreg, világtalan zsidó embert kellett alakitanom, az ő harca fiával, aki szembeszáll uj felfogásával, modern gondolkozásmódjával, az apa tradiciókövetelte türelmetlenségével a dráma magja.

Elolvastam a szerepet és boldog voltam. Valósággal elszéditettek azok a lehetőségek, amiket ebben a nagy elmélyedést kivánó, erősen tragikus, hatalmas szerepben való bemutatkozás nyujtott. Éreztem, hogy sorsdöntő napok előtt állok, éreztem

hogy valami teljesen egyénit, nem mindennapit, szokatlant kell produkálnom. Ujra és ujra elolvastam a darabot és lassankint teljesen tisztán bontakozott ki előttem Zahel alakja. Gyermekkori emlékeimet hivtam itt segitségül. Lakott abban a házban, ahol gyermekéveimet töltöttem, egy öreg, vak zsidó ember, aki gyakran simogatta végig reszkető kezeivel szeretettel az arcomat, gyakran mesélt nekünk gyerekeknek az ő furcsa zsargonjában szép történeteket, amiket bizony inkább megéreztünk, mint megértettünk. Öt akartam életrehivni Zahel alakjában, a járását, a mozdulatait, szelid tréfálkozását és méltóságteljes haragját, a hanglejtését, beszédét, egész lényét, ugy, ahogy ismertem.

Amikor Beőthy Lászlóval, az igazgatóval közöltem a szándékomat, kétségbe volt esve. Ez az akkori körülmények között érthető is volt. Hiszen a zsidó, különösen a zsargonban beszélő zsidó a magyar szinpadon mindaddig kómikus alakot jelentett, karikaturát, a zsidó korcsmárost, vagy a sippal házaló handlét, aki a szinmü humorát szolgáltatta. És most én egy ilyen alakba akartam az én tragikus hősömet öltöztetni!...

Napokig puhitott Beőthy, hogy szándékomról lebeszéljen. Segitségül hivta Rákosi Szidit, a kollégáimat, hiába. Nem engedtem. Végre is belenyugodott a változhatatlanba. Eljött a bemutató napja. Amikor első jelenésem következett, Beőthy is, kollégáim is lélegzetvisszafojtva lesték a szinfalak mögött a történendőket. Hogy fogadja majd a közönség a szokatlant, a soha nem látottat, a drámai hőst, aki kaftánban jár és zsargonban beszél.

És a közönség az első pillanatban tényleg frappirozva volt. Azután kezdte átérezni az alaknak egész tragikus, élethü nagyságát. Azt érezte, amit az iró is érzékeltetni akart, akinek az intencióit én alázatos tisztelettel követtem. Siker volt. Óriási, tomboló, mámoros siker. Másnap a lapok hasábokat irtak alakitásomról.

„Vágó Béla alakitását" — irta a „Szinház" 1903 december 13.-i számában Falk Richárd — „érdemtelen fokozás nélkül: mesterinek lehet mondani. Zahel, a világtalan zsidó ott állott a nézők előtt, mint életbeli jelenség. A hallgató elfelejtette a szinpadot és egy szobában képzelte magát Vágó Zaheljével. Beszédének változatai — akár midőn a fájdalom pianói váltották fel a harag erejét, akár, amint a kétségbeesés, a gyülölet nyert szint az ajkáról — mind kifejezői voltak a nagy Igazságnak, melyet hirdetni, szolgálni olyan kevés müvész tud. A Vágó Béla óriási sikere elismerést érdemlő annál is inkább, mert az Isten kegyelméből való müvész alig öt év előtt lépett a szinpadra. A magyar szinészet, mely oly kevés Shakespeare-szinészt számlál, Vágóban a nagy brit költő hivatott kommentálóját tisztelheti."

Ez az alakitás, ez a siker, ez a kritika az én legszebb zsidó emlékem.

SIMON BÖSKE HITTANI JUTALOMKÖNYVE

Ki ne ismerné ma Simon Böske nevét? Ki ne ismerné azt a bájos, mosolygós leányarcot, mely az illusztrált lapok hasábjainak állandó vendége? Ki ne ismerné azt a graciózus, hajlékony leányalakot, mely képeslevelezőlapok ezreiről hirdeti a magyar szépség diadalát?

Szeretett tanárának
hálás tanítványa

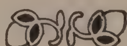
Böske

1917 VI/26

„Miss Europa", a keszthelyi orvos leányának dicsősége azonban külön öröme a magyar zsidóságnak is. A magyar zsidóságnak, mely kiváló tudósok, művészek, politikusok és emberbarátok után ezuttal a szépség hatalmával irányitotta a világ népeinek figyelmét hazájára. Mert ne felejtsük el, hogy mindazok, akik ott külföldön rajongással és csodálattal ismerték el Simon Böskét Európa, sőt talán a világ legszebb leányának, tudomás

vettek arról, hogy Simon Böske Miss Hongrie-ből vált Miss Európává.

Most pedig bemutatjuk Miss Európának egy olyan fényképét, mely eddig nem szerepelt a nyilvánosság előtt: nyolc éves korában, hittanvizsga után, kezében a jutalomkönyvvel, mellyel hitoktatója: dr. Büchler Sándor főrabbi, egyetemi tanár, a nagyhirű tudós ajándékozta meg az osztály legjobb hittantanulóját.

Varsányi Irén.

Irta: FEDÁK SÁRI.

Arra a rám nézve nagyon megtisztelő kérésre, hogy Varsányi Irénről irjak valamit, engedjessék meg, hogy ezt a szerény kis irásomat nyujtsam át:

Duse.

Sohasem láttam játszani. Amit hallottam és olvastam róla, szinte a csodával határos. Egy-egy képét negyedórákig el tudtam nézni, — kerestem, kutattam benne a csodát. Azt hittem, a képen keresztül megérezhetem a felséges lelket, mellyel bearanyozta az emberek életét. Nem hittem, hogy lesz még életem kalendáriumában olyan vörösbetűs ünnep, mikor a két szememmel láthatom, a két fülemmel hallhatom, a szivemmel érezhetem, — ezzel a mostani szivemmel, mely immár eléggé érett, égett, eléggé tépett ahhoz, hogy a legtökéletesebben felfogja mindazt a nemes, kristálytiszta művészetet, mely ebből a nagyszerű, bánatos asszonyból kiárad.

Mikor beültem a páholyomba és tulvoltam mindazokon a szenzációkon, amiket egy ilyen fényes bécsi theatre paré nyujtani tud, — a vasfüggöny emelkedésével az én szivem is kezdett emelkedni, dobogni, fent egészen a nyakamnál, de olyan intenziven, mint mikor egy szerelmes asszony várja az emberét. Szép zene egy ilyen izgatottan dobogó sziv. Gyönyörü ajándék.

És ez a meghatóan nagyszerü asszony elkezdett a szinpadon beszélni. Egy zenekar szólalt meg a szivéből. Mert csak a sziv lehet az, ami ilyen földöntuli hangokat diktál. Sohasem hallottam ennél szebb hangszerelést. Beszélt, beszélt és én ugy hallottam, mintha a legnemesebb Stradivariuson hegedülnének a fülembe, mélyen a „g" huron. Aztán fuvolán énekelt, celestán sirt, hárfán tett szemrehányást, kisbőgőn hördült fel és végül megint „g" huron omlottak a könnyei.

Ma, mikor az egész világ a fejetetején áll, minden és mindenki kiforgatva, felforgatva, országokat nyel el a tenger, — ebben a rengeteg ha-

zugságban, tébolyodott világban jól esik látni és hallani valakit, aki még igazi, aki még — békebeli aranykorona.

Soha sem fogom elfelejteni, amint könyörgött a Mária-szoborhoz, csókolva a beteg gyereke kezét. Nem tudtam, hogy szemrehányó hangon is lehet könyörögni. Nem felejtem el az ellenséges felhördülését és a csodálatos gesztusát ,mikor hiába volt minden. Nem felejtem el a gyors, meg-megcsukló, ijedt, reménykedő imádkozását. Most is hallom a gyerekes sirását, mikor a felnőtt fia vállára borult. Édesen, egyszerüen. Nem tudom, mások mit éreztek, de nekem ez a pillanat nagy ajándék volt Istentől.

Soha, soha, sohasem fogom elfelejteni, ahogy az utolsó felvonás végén meghalt. Irónak kellene lennem, hogy ezt csak homályosan is érzékeltetni tudjam. Egyetlen egy érzésem volt egyszer szinházban pontosan ezen a magaslaton: a Varsányi Irén monológja, — „Te csak aludjál, Liliom...“

Örülök, hogy leirtam a nevét. Mióta itt ülök és erről a minden idők legnagyobb szinésznőjéről irok, szüntelenül a tollam alá tolakodik a név: Varsányi Irén. Mint ahogy annak a felséges asszonynak első szavától, első mozdulatától az utolsóig, csendes elmulásáig csak Varsányi Irén volt az eszemben és egyedül c s a k *Varsányi Irén. Én már szinpadon körülbelül mindenkit láttam, aki nagyszerü. Moszkvától San Franciskóig mindenkit. A legnagyobbakat. Miért van az mégis, hogy mikor a világszinmüvészet eme legnagyobb és legnemesebb virágát látom, nem tudok szabadulni valakitől, aki se nem egy nagy francia, vagy angol, vagy olasz, vagy német... aki csak egy megnyirbált, meggyötört kis ország nagyon szerény és igen nagy művésznője?*

Büszke és boldog vagyok, hogy „bejárván kétszer a világot“, pontosan csak a Varsányi Irén neve az, melyet le tudok irni... többet mondok, amely név egyenesen oda kivánkozik e név mellé: Duse. Ennél szebb qukétot nem tudok Varsányi Irénnek átnyujtani.

Természetesen én voltam az utolsó, aki a szinházat elhagyta. Fejbeverve állottam a páholyomban, tapsoltam, tapsoltam és végül azt hiszem, már olaszul kiabáltam. Kábultan ültem a kocsimba. A finom masina halkan duruzsolta a fülembe: Du-use... Du-u-se... Du-u-se..... Később azonban ugylátszik olajos lehetett egyik gyujtógyertyája, mert a sima susogás teljesen tempót változtatva, édesen és élesen kattogta a fülembe: Var-sá-nyii-rén... Var-sá-nyii-rén... Var-sá-nyii-rén...

IX. RÉSZ:

A ZSIDÓ ÉLET HANGULATAI

A PÉNTEK-ESTI ANGYALOK.

Irta: KISS ARNOLD.

ak szárnyakon jött a péntekest. Hét lves álmodó szemü fiucska voltam, az édesapám, a pápai rabbinus hazajött a templomból, mi, a három gyermeke, egy fiu és két leányka elébe állottunk s ő megáldott bennünket forró, suttogó szavakkal. Azután kézenfogtuk édesapát, én, a legidősebb gyermek a jobb kezét fogtam, a balkezét két kis nővérem ragadta meg s föl és alá jártunk az ünnepi gyertyákkal kivilágitott szobában s édesapa egy csodálatosan bűbájos éneket dalolt. Mintha hófehér galambok szállottak volna föl az ének szavaiból s édes, epedő halk burrogás töltötte vona be a szobát. A szombatnak angyalait hivta imájával közénk az édesapám: „Békében jőjjetek, szombati angyalok... Jöttötök áldott, szombati angyalok... Békesség angyalai, jőjjetek, hivlak..." És én ugy éreztem és láttam is, hogy a szombatnak angyalai, a békesség angyalai eljöttek hozzánk, ott lebegtek körülöttünk csöndesen, halkan. Majd mindannyian odajárultunk az édesanyánk elé, aki ájtatosan szelid és boldogan ragyogó arccal ott ült a péntekesti gyertyák előtt és az ének folytatását daloltuk neki s a szombati angyalok is velünk énekeltek: „A derék nő értéke a drága gyöngynél többet ér, bizvást bizhat benne férje s hiányt nem lel semmiben..."

Áhitatban hangzik el a kiddus... Azután az angyalvarázslat véget ér, a csodásan édes melódia elcsöndült, az édesapánk elereszti a kezünket, az ujjai csöndesen kisiklanak az ujjaink közül...

Boldog, gyönyörü szombati nap borult le ránk.

*

Egynéhány esztendő mulott el, a pápai rabbinust nagybecskereki papnak hivták el. Tiz éves volt

akkor a kisfia s a szombati angyalok hiven követték a pap-családot a bánáti városba. Akkorára már hatan voltak a gyermekek, három fiu, három leány. Most már péntek estén hatan kapaszkodtak boldog ujjongással édesapa kezeibe, papi köntösének uszályába és a szombati angyalok alig tudtak elférni a paplakás ebédlőjében. De az énekeik a régi, bűbájos szépségü dalok maradtak és sok szép szombati zemiroszra tanitották meg a gyermekeket. Nagyon sok boldog és gyönyörü péntek este szállott alá a becskereki paplakásra s anmikor a legidősebb fiu bármicvó lett: az a péntek este s az a szombati nap mintha a tündérmesékből léptek volna ki a papcsalád boldogitására. A szombat-angyalok gyönyörübb és ihletettebb dalokkal énekeltek, mint valaha. Az édesapá áldása olyan forró és olyan bensőséges volt, hogy azt a kis fiu elfelejteni nem tudta sohasem. Az édesanya csókja úgy tapadt az ajkára, hogy a kis fiu ajakáról semmiféle későbbi keserüségben le nem pergett az édessége. Szombaton a kis fiu uj ruhában, aranyos taliszban járult a tóra elé és hangosan, édes gyermeki szóval mondotta el a zsúfolt templomban a profétai szakaszt. Azután a paplakásban fényesen teritett asztal mellett meghatott fogadalmi beszédet mondott a kis fiu, az édesapja szemében könny csillogott, az édesanyja hangosan sirt. Sok komoly bácsi és sok ünnepi diszbe öltözött néni együtt könnyezett a boldog szülőkkel, azt mondták, hogy a kis fiu csodálatosan gyönyörüen beszélt, majd meglátja mindenki: a kis fiuból nagy szónok lészen majd egykoron az Ur előtt. A szombati angyalok, a békesség angyalai, azon a szombaton csak nagyon későn, csak vonakodva szálltak el a paplakásból, mikor már három csillagnál is jóval több gyulladt ki a sötétkék égboltnak peremén.

Volt egy péntek este a bánáti paplakásban: akkor valami különösen szomoru dolog történt. Akkor is ott jártunk föl és alá a szobában édesapával és a szombati angyalokkal. Az ének az ajkainkról boldogan zengett: akkor egyszerre nyilt a szoba ajtaja, a sürgönyhordó lépett rajta be, egy sürgönyt hozott édesapának Miskolc városából. A sürgönyhordó felbontotta a sürgönyt, abban az állott, hogy meghalt édesapának jámbor, istenfélő édesanyja, a mi nagyanyánk.

Édesapa megtántorodott, egy sikoltás, egy hördülés tört föl a szivéből, egy percre eleresztette kezeinket, egy percre abbahagyta a péntek esti éneket... de csak egy percre, a szombatesti angyalok elébe álottak s ezt sugták neki: csönd, nem szabad sirni, nem szabad gyászolni, ma szombat van. És édesapa ujra tovább énekelt, kissé halkabban, valami elfojtott, leszoritott bánattal, de azért tovább énekelt és mi gyermekek is vele énekeltünk és szorongva néztünk édesanya halovány arcára és a szombatesti angyalok is velünk énekeltek és szeliden simogatták a fejeinket, a gyermekarcainkat. Csak amikor az avdóle lángja ellobbant, csak a szombati nap elteltével akkor vonult be édesapa a dolgozószobájába, magára zárta az ajtót és mi gyermekek szivszorongva hallottuk a szomszéd szobában édesapának keserüen fuldokló gyász-siralmait, amikkel az ő jámbor, Istenhez tért édesanyját siratta. mig a szombati angyalok egyike, a leghűségesebb, a legédesebb: a mi édesanyánk oda nem jött hozzánk szeliden, kiveze-

tett bennünket a szobából: „Édesapa most sir, nem szabad azt tinektek hallanotok.“

*

A kis fiu tizennégy éves lett és az édesapja fölvitte Budapestre az országos rabbiképző intézetbe. Pap akart lenni a kis fiu, mint az édesapja, aki olyan jámborul tudott imádkozni és olyan gyönyörü beszédeket tudott tartani. Merengő, hüvös szelichesz előtti, őszi alkonyatok jártak már az utolsó péntek este, amit a kis fiu otthonában töltött : tele volt édesen bánatos hangulattal. A péntekesti angyalok halkan énekelték a sólaum aléchemet, édesapa hosszasabban pihentette kezeit a fia feketefürtös fején, édesanyja szemében titkolt könny csillogott, mint igazgyöngy tengerfenéken. A hét elején Pestre utazott a kis fiu édesapjával együtt. Beiratkozás, lakáskeresés a nagy városban egy egész hetet foglaltak le. Egy idegen zsidó családnál helyezte el fiát az édesapja, valahol az akkori Zöldfa-uccában. Eljött a péntek este, az első péntek este az idegenben s ott az idegen család körében apa ujra föl és alá járt, a fia kezét szorosan kezében tartva s a péntekesti angyalok oda is utánuk jöttek, ott is velük együtt énekelték az otthoni melódiákat. Azután elmult a szombati nap s édesapa haza készült utazni. Este elkisérte a fiu a bucsuzó édesapját. A közeli Ferenciek terén azonban az édesapa szeliden azt mondta a kis fiának: most már menj szépen haza, fiacskám, a lakásodra, mert különben nem találsz haza.“ S akkor ott a zajos, népes térség egyik sarkán, bucsuzóul megáldotta a fiát az édesapa. Leszállt már az este, gázlámpák égtek az utcákon, csillagok ragyogtak az égen, lóvonat tülkölt, kocsik robogtak, emberek sokasága tolongott s az édesapa megáldotta a fiát suttogó, könnyes szóval: „Áldjon meg téged az Isten, édes fiam, mint ahogyan megáldotta Efraimot és Menassét. Áldjon meg téged az Isten és őrizzen meg. Világitson reád az Isten az ő arca fényével és legyen kegyelmes hozzád. Forditsa feléd Isten az ő arcát és adjon tenéked békességet.“ Akkor elereszteтte a kis fiu kezét az édesapa s mintha a péntekesti angyalok is vele együtt eltávoztak volna. Az édesapa arcán könnyek gördültek végig, a kis fiu szemeiből is forró könnyek perdültek, összeszorult a dobogó szive, alig tudott hazatalálni a lakására, ugy elhomályosultak könnyben uszó szemei. Ottmaradt egyedül az idegen nagy városban, az idegen környezetben. De a péntekesti angyalok hétről-hétre eljöttek hazulról, a bánáti városkából a nagy városba, a kis fiúhoz. S ő minden péntek este egyedül járt föl és alá kicsiny tanulószobájában s mintha édes apa láthatatlanul kézenfogta volna s mintha a péntekesti angyalok vele együtt énekelték volna a solaum alechem-et.

Időről-időre — a kis fiu úgy vágyódott utána — elérkezett egy-egy vakáció és a kis fiu boldogan hazautazott a szülői hajlékba. Az édesanyja hangos sikoltással borult reája, ugy várta a paplak kis kapujában, az édesapja forrón ölelte magához. Milyen boldog péntekesték voltak azok odahaza. A péntekesti angyalok egyre bensőségesebben énekeltek, a péntekesti zsolozsmák egyre mélyebb akkordokkal zengtek; olyan nehezen tudta ereszteni a kis fiu édesapja kezét, holott az évek multak s apa hajában már ősz szálak

csillogtak s az édesanyja fürtjeire is észrevétlenül őszi dér csillanása borult s a kis fiuból is már komoly ifju lett és magas papi mellényt hordott és büszkén papjelöltnek irta magát a névjegyein.

*

Esztendők teltek el, a kis fiuból Izrael papja lett és ifju fővel egy ősi, tiszteletreméltó zsidó gyülekezet választotta meg lelkipásztorává. Amikor az álmodó, felvidéki hegyi városkának szószékére lépett, hogy próbaszónoklaton mutassa be magát a hiveknek, azon a pénteki estén bizonyára eljöttek hazulról a péntekesti angyalok, hogy őrséget tartsanak mellette és a lelkébe súgták az otthoni énekeket, hogy a szava tüzeljen, gyujtson, hevitsen és megnyerje számára a sziveket. És amikor aztán, mint megválasztott pap, beiktatása előtt hazajött a szülői hajlékba, még akkor is kézenfogva jártak föl és alá a szobában, az öreg pap, az édesapa és az ifju pap, az egykori kis fiu. Ugy daloltak, ugy énekeltek együtt mindaketten és a péntekesti angyalok látták a legboldogabb édesanyát és a legboldogabb édesapát. És azután, amikor a romantikus kis város templomában lelkészi állásba igtatta fiát az öreg pap: péntek este volt, az uj pap lakásában lobogtak az ünnepi gyertyák és a hűséges szülők ott imádkoztak a fiukkal együtt a kedves, uj papi hajlékban és a péntekesti angyalok ott is velük voltak. És azután egynéhány évre rá a Bakony közepén fekvő őshires gyülekezet papjává lett az ifju lelkipásztor. Ez volt az ifjuság gyönyörü boldog városa, itt szállottak fiatal hévvel égfelé az ifju papnak merengő fohászai és mint tüzesenpiros rózsák, itt boritották el szirmaikkal szárnyakon szálló beszédei szerető hiveinek sziveit. Ide is elkisérték az édesapja, meg az édesanyja és itt is kigyulladtak péntek estén a domboldalon emelkedő édes szép paplakásban az ünnepi gyertyaszálak és valahányszor az öreg pap és a hitvese eljöttek fiuknak látogatására: csodálatos ragyogással lobogtak az ünnep tüzei és ritmikusan, lágy zsongással daloltak a láthatatlan péntekesti angyalok. És amikor egy karcsu, bűbájosan szép leánykát, a szive választottját vezette oltár elé az ifju pap: az édesapja eskette a boldog fiatal papot és a boldogság őrizésére a fiatal pár mellé rendelte az otthoni péntekesti angyalokat, hogy azok láthatatlan szárnysuhogással állandóan uton legyenek az otthoni szülői hajlék és a bakonyi paplakás között és hogy minden péntekestére pontosan beállitsanak hozzájuk. Egynehány nagyon boldog esztendő ugy villant el, mint szálló fecskemadár röpül tavaszból az őszbe és a még mindig fiatal pap a főváros egyik nagy és neves gyülekezetébe rendeltetett el az Ur bástyájának őrizésére és fényes ünnepség keretében avatta föl hivatására az édesapa az egykori szöghaju kisfiut, a főváros uj papját. Évek-évek fölébe illeszkedtek, a fiatal lelkész vállain a papi palást fakóbbra válott, esztendők és tapasztalatok komolyabb melankóliával borultak a szive fölébe, de a lelke és a hevülése fiatal maradt, mert az otthoni péntekesti angyalok nyomon követték uj hajlékába is és mindig illatárba meritették el az életnek minden eljövendő keserüségeit. Néha-néha hazaszállottak a fővárosi pap meg a felesége egy-egy péntek estére a szülői házba, az öreg papnak, az édesapának feje már tél havától csillogott, az édes

anyjának drága arcvonásai már redősek voltak, de a péntekesti angyalok az örökifjuság olthatatlan lángjait csillantották meg a gyerekkori szobában, a solaum-alechem énekét dalolták elmulhatatlan varázszsal. Az édesapa, az öreg pap, meg az egykori kis fiu, a fiatalabb pap, még mindig kézenfogva jártak föl és alá a péntekesti szobában és ugy énekelték el nem lankadó ritmussa a régi, gyermekkori angyaléneket

*

Egy napon nyugtalanitó értesités érkezett a fővárosba hazulról. Az édesanyja irta fiának, hogy apa egy idő óta betegeskedik, jőjjön haza: apának ez jól fog esni. Chanuka ideje volt, aggasztó péntekestét töltött otthon a sietve hazaérkezett fiu. Apa péntek estére nehezen kelt föl a karosszékéből, ahol naphosszat nehéz lélegzéssel ült s fáradtan fogta meg a fia kezét és halk, bágyadt dallammal énekelte a solaum-alechemet. A péntekesti angyalok ott lebegtek a szülői hajlékban és csöndes suttogással vigasztaló dalaikat igyekezték a szorongó család szivébe belé ömleszteni. Bizony, az öreg pap szive akkor már fáradt volt az élet pörölycsapásaitól. Két leányát látta özvegysorban, árva unokák sirását hallotta. Az idő is elrohant az ideáljai fölött, községébe az uj életfelfogás eszményeket pusztitó förgetege betört és kiméletlen szekercével zuzta össze ábrándjait. Az ő háza sziget maradt a vallásos közöny tengerében, az ő péntekesti angyalait nem tudta szétrebbenteni semmiféle megpróbáltatása a sorsnak, semmiféle hangzatos, divatos, uj szólam. Erős maradt a hitében, mint tölgy a zugó viharban. Csak a szive kezdett szakadozottabban dobogni, ijesztően gyorsabban lüktetni. Amikor a fia otthon volt, szombaton már nem tudott a templomba bemenni, azt mondta fiának, a papnak: „Menj be, édes fiam, a templomba, áldj meg helyettem egy bár-micvó fiut a tanitványomat, akit nagyon szeretek."

Első eset volt negyven esztendő alatt, hogy az öreg pap istentiszteletet mulasztott. Se reggel, se este, egyetlen napon se hiányzott az Isten házából. Az orvosok akkor megnyugtatták az aggodalmaskodó fiut: „Nem végzetes a baj, csak kimélni kell magát az öreg urnak."

Erev Pészachkor sujtott le az álmait romboló hir a fiu szivére. „Meghalt édesapa", ennyit mondott a szükszavu sürgöny. Nem emlékezik már világosan a fiu a nagy temetésre, hiszen akkor, abban az órában a fájdalom tengerébe sülyedt számára az egész világ. A kadis-imája ugy vergődött, mint egy szivenszurt madár lihegése. Csak az özvegy édesanyjának lelkettépő zokogását hallotta és ez a zokogás megőszitette a lelkét egy életre. Elmondták neki az édesapa halálának részleteit. Az utolsó héten is mindenap minjannal imádkozott a szobájában. Nagyon gyönge volt már, mégis Peszach előtt két nappal beüzentetett a templomba: „prédikálni fog az ünnepen." A felesége sirását elfojtva igyekezett szándékától eltériteni. De az öreg pap szeliden azt válaszolta a galambpárjának: „hát hallgasd meg a beszédemet, nem tudok-e majd prédikálni ? !" És bágyadt, de csodálatos ihletett szavakkal elsuttogta neki a beszédet, egy el nem énekelt hattyudalt az üldözött hazát kereső zsidó testvérekről. Akkor már az ő lelke is más haza tájékai felé terjesztette ki szárnyait. Az erev Peszach előtti alkonyatkor azt mondta a legifjabb fiának:

„Fiam! Végezzed el helyettem a bedikasz chómec szertartását.” S fáradtan ülve karosszékében, áhitatosan nézte végig a szertartást és halk imát suttogott. Este csöndesen elaludt, reggelre csöndesen, örökre elszenderült. Ugy halt meg, mint az Istennek szentjei.

A gyászhét utáni péntekestén az egykori kis fiu egyedül járt föl és alá a solaum-alechem énekével a szülői ház gyerekkori szobájában. Az édesapa eleresztette a fia kezét. A péntekesti angyalok, az édesanya angyalai ott lebegtek körülötte, ott énekeltek vele együtt a régi dallammal és könnyek peregtek ki a dalaikból. Az ünnepesti gyertyák fénye bánatosan sugárzott, az édesanyja arca halovány volt és a haja hófehér. De a péntekesti angyalok végigsimogatták láthatatlan bársonyos kezeikkel a halovány arcokat a szobában és az énekük balzsam volt a siró szivekre.

*

Kis özvegyi lakásban bánatosan lobogtak ezentul a péntekesti gyertyák. A péntekesti angyalok csak nagyon halkan zümmögték dalaikat, az emlékezés könnyeket pergető dalait. Az öreg papné egyik özvegy leányával élt és akkor volt nagyon boldog, amikor pap fia néha-néha hazajött hozzá látogatóba. Ilyenkor péntekeste ujra fölcsendültek a régi zengő ütemmel az angyalok régi énekei: A falról az édesapa arcképe jóságos mosollyal tekintett alá s mintha a kezét nyujtotta volna, hogy föl és alá járjon a fiával a szobában, ugy, mint egykoron. Azután ujra csend ült a szobában s az özvegy papné hosszan imádkozott s ugy várta a viszontlátást mennybetért párjával. Csodálatos szerelem volt az, nemcsak oltártól-sirig, de siron túlra terjedő. Ilyen szerelem és ilyen hűség csak a mesékben él s ha valahol megjelenik a földön: az is meseszó. Beteg lett egy napon a drága, hófehér öregségében is gyönyörü, édesarcu özvegy papné, az örök szombatesti angyalok üzeneteket vittek hozzá a párjától, ugy hivogatták suttogva. Napokon át hazavárta a fiát, egy utolsó édes csókkal bucsuzni szeretett volna tőle. De a fia nem jöhetett, háboru volt, a határ el volt zárva. Ugy hunyta le végső pihenőre a szemeit, utolsó sóhajjal a fia nevét emlegetve. És ugy temették el, ezren kisérték a temetőbe, csak a fia nem lehetett ottan. Egy fehér galamb szállt az égbe s a mennybeli angyalok serege meggyarapodott, közöttük is a legtündöklőbbel. És odafönn a fővárosban egy elborult szivü pap ült alacsony zsámolyon és keserü kadis-imádsággal siratta az édesanyját és fájdalmas sóhajokkal hivogatta az elrebbent péntekesti angyalokat, a messzire szállott péntekesti angyalokat.

*

A háboru után nyolc hosszu esztendőn át nem lehetett megközeliteni a délvidéki határt. Amint azután megvolt az utazásra a lehetőség, hazazarándokolt a fővárosból szülei sirjára a fiu. Elul hava volt, a templomban dér csipett hajnalon, melankólikusan muzsikált a kicsiny templomutcába tompán kiszürődő kürtszó, a temetőben sürün hullogatták rőt lombjaikat a szélben suttogó füzek és topolyák. A hazatért fiu csöndben megállott a hallgatag sirkövek előtt, a szeméből lassan peregtek végig az arcán a hazahozott könnyek: „sólaum alechem“... S jöttek nesztelen li-

begéssel a péntekesti angyalok, s regéket sugtak egykori tovatünt pénteki estékről. Az arcát lágyan simogatta az őszi hajnal szellője, mintha az édesanyja, az édesapja keze simogatta volna. A temetőből hazatérőben az uccában régi ismerősökkel találkozott, az egykori gyerekpajtások bizony megöregedtek, a másodkántor fiából tekintélyes orvosdoktor és rasekól lett, az egykori előkelő patricius rasekol fia szegénysorban, kopottan járt a városban. Bolthajlásos kapukon át betekintett tágas, kertes udvarokba. ahol valamikor ábrándos kintorna zengett és a gyermekkori kis iskolatársnőkkel lejtett boldog táncokat a sötétszemü kis fiu. Azokból a kis leányokból őszeshaju, bánatos tekintetü asszonyok lettek és leányos pir boritotta el az arcukat, amikor régi pajtásuk a multat emlegette előttük. Elment a halott édesanyja kis lakásába, ahol most nővére lakott, kereste a szombati angyalokat — hova, merre tüntek ?!

Jött a péntek este, a templomban ünnepi lángok égtek, könnybeborult szemmel tekintett a papiszékre, amely előtt ünnepi estéken a kis fiát megáldotta az öreg pap, az édesapja, kereste a péntekesti angyalokat — hova, merre tüntek ? ! Istentisztelet végeztével — a templomkertben halkan dudolt az est szellője — benézett a régi paplakás ablakán át a kivilágitott szobába, ahol egykoron föl és alá járt, az édesapja kezét fogva, a sólaum-alechem énekét dalolva — uj, fiatal pap dalolt ott más dalokkal, kereste a régi péntekesti angyalokat, hova, merre tüntek ?! És amint ott állt álmodó lélekkel, egyszerre csak lágy suhogással jöttek a régi péntekesti angyalok, csöndes énekkel, az egykori dalokkal hálózták be a szivét, az édesapja kézenfogta — s el nem ereszti azóta sem a kezét. Velejöttek a péntekesti angyalok az élet zúgásába, az énekük páncél és vért a szive körött. Hullajtott keserü könnyeket — s a péntekesti angyalok vele voltak. Jött a megkisértés, a porbazuhant remény — s a péntekesti angyalok vele voltak. Kórágyon feküdt, súlyos válságban — s a péntekesti angyalok vele voltak. Harcolt eszményekért, vivódott kétségekben — s a péntekesti angyalok vele voltak. Testnek a fájdalmai, léleknek gyötrelmei gyötörték — s a péntekesti angyalok vele voltak. Szószékre lépett, hevült, forró imákat zokogott — s a péntekesti angyalok vele voltak. S reáborul csöndben az élet alkonya, a haja ezüstben csillog — s a péntekesti angyalok vele vannak s elkisérik a végső alkonyatig, amikor majd valahol rejtelmesen édes menynyei szobákban kigyulladnak az ünnepesti lángok s az egykori kisfiu ujra föl és alá jár az öreg pappal, ujra megcsókolja az édesanyja égő ajakát s angyali ütemmel zeng föl a régi dal, a régi ének: Solaumalechem malache hasolaum... bauachem lesolaum, malache hasolaum ...borchüni lesolaum malache hasolaum... cészchem lesolaum malache hasolaum... legyetek üdvözölve békesség angyalai... jöttötök áldott, békesség angyalai... áldjatok, áldjatok, békesség angyalai... jövéstek, menéstek áldott, békesség angyalai...

Nem ereszti el, óh nem ereszti el a kis fiu kezét az édesapja, az öreg pap sohasem...

Legenda a szent betükről.

gy szegény vándor, együgyü és tudatlan, Nagyböjt előtt indult el a szomszéd faluba és hogy-hogy nem eltévedt az erdők ürüjében. Ráesteledett. S amig ott botorkált a sötétségben a bozótok között, végiggondolta egész életét, minden viszontagságát, minden bünét és botlását. Egyszer valakit megkárositott, másszor meg legnagyobb jótevőjét bántotta meg, ami nagyon furdalta lelkiismeretét. Szeretett volna bünbocsánatért könyörögni a Jomkipur előestéjén, de nem tudott, akárhogy erőlködött, nem tudott.

Mély megbánás és szomoruság töltötte el szivét, miközben eszébe jutott a hires Bál-Sémnek egy szenterciája:

Atyámfiai, igy szólt a csodatevő Bál-Sém, aki gyermeki tiszta és igaz hittel csak egyetlen szót küld az ég felé vagy csak egyetlen betüt is, annak imádsága — én mondom nektek — kedvesebb lészen az Ur előtt, mint a hosszura nyujtott, de lélek nélkül lemorzsolt imádság.

E szentenciát forgatva agyában megállt egy fa alatt és feltekintett az égre:

Édes jó Istenem, én nem tudom az imádságot, amit Nagyböjtkor kellene mondani, nem tudom, csak a betük tolulnak ajkaimra: *Alef, bész, gimel*... Én tudatlan vagyok, nem értek hozzá; rakd össze hát, Uram, rakd össze ezeket a betüket szavakká, hogy imádság legyen belőle, szivem szerint való imádság. *Alef, bész, gimel*...

E pillanatban megváltozott a szin. Ahogy a vándor szétnézett, egy tisztás terült el előtte és a fák lombjai szétnyiltak, mintha mutatni akarnák az utat. Az ég kiderült és a csillagok fénye mellett a vándor felismerte a falut, az erdőn-tuli tájon. Mire vigan balagott tovább.

Lehet, testvéreim, hogy valamikor ti is hasonló helyzetbe fogtok jutni. Rátok esteledik. Az élet nagy erdejében a sürü bozótok között könnyen eltévedhettek. De ha tiszta, igaz hittel csak egyetlen betüt küldötök is az ég felé, egy láthatatlan kéz megmutatja majd az erdőből kivezető utat, csillagot gyujt az éj sötétjében, melynek fénye mellett a Boldogság utját megtalálhatjátok.

HEVES KORNÉL.

A KIDDUS.

gy hetes özvegy volt s miután egész életén át istenfélő, vallásos lélek volt, már megszokásból elővette a féltve őrzött imakönyvét, amelyet az urától kapott, hogy elmondja a szokásos péntekesti imát. De most is, mint mindannyiszor, ha kezébe vette az ura halála óta az imakönyvet, letette, anélkül, hogy imádkozott volna.

Lelke nem tudott felemelkedni az istenéhez, akinek a könyörületességében az utolsó pillanatig gyermeki hittel rendületlenül bizott s akihez egei ostromló, kéztördelő, forró, esdeklő fohászait küldte az ura felgyógyulásáért.

Mit imádkozzék most ? Hisz a legdrágább kincsétől fosztotta meg az Uristen. Az urát, az ő örök szerelmes vőlegényét, akivel szép 24 évet éltek együtt, rabolta el tőle hirtelen a halál.

A lelke most is tele volt lázongással. Nem aludt, nem evett s ha gyötrő álma egy-két órára el is nyomta, annál kétségbeejtőbb volt ráeszmélni ujra meg ujra a rémes valóra.

Meghalni, csak meghalni vágyott. Menni együtt az urával, mint ahogy meghitt percekben kacérkodva a halállal, szinte pajzánul beszélték meg. Dehogy is vállalta volna egyik is, hogy tulélje a másikat. Ezt lehetetlennek tartották.

Pedig zavartalan boldogságukban hogy is tudhatták akkor felfognii hogy mit jelent egymás nélkül élni. Nem látni soha többé, nem hallana hangját, a kedveskedő évődéseit annak, akit a földön legjobban szeretünk. Mert ha csak egy pillanatra is képes lett volna az özvegy azt a ha talmasan fájó érzést fölfogni, ami most az egész valóján uralkodott, az ura lábai elé borult volna s ugy imádta volna.

Gyarló emberi sors, hogy boldogságunkat. csak elvesztése után tudjuk igazán értékelni, amelyet nem tekintünk ajándéknak, hanem azt hisszük, hogy jog, amely örök életre szóló természetes rendje az életünknek.

S észtvesztő fájdalmában hiába kivánta az özvegy a megsemmisülést, a halál, ez a rettenthetetlen hatalom nem hivásra jön, hanem váratlanul, orozva csap le áldozatára s a nyomorult kis emberi féreg tehetetlen vergődéssel nézi, mint ragadja el legféltettebb kincsét.

A halál nem először ütött sajgó sebet a lelkén, de a csodás kapocs révén az, aki először mint idegen bukkant fel az életében, a szentesitett szerelem kapcsán több lett minden vérségi köteléknél.

S hiába marcangolta, tépte magát az özvegy s lázongott, hogy lehetetlen lesz az ő leghivebb barátja s megértő pajtása nélkül élnie, akivel összeforrva egy gondolatban, egy vágyódásban hevültek szép eszmékért és célokért. A szivfájdalmak elviselésére teherbiróvá alkotta az Uristen a gyenge embert, mert lassan, lassan már egy hetet élt az ura nélkül.

A legszomorubb péntek estéjét éli most az özvegy. Zokogva teriti meg az ünnepi asztalt. Mindent pontosan ugy, mint ahogy az ura szerette.

Az asztalfőn az ura helyén az ünnepi kalács, a szent héber betükkel himzett terítő alatt. A gyermekei meg a templomba készülnek. Talán először az apjuk nélkül. De ő ugy érzi, mintha most is mellettük járna s kisérné őket, mint kis gyermekkoruktól tette a nagyszerü, mély vallásos érzéstől áthatott apjuk. Aki gyerekes rajongással tudott örülni minden szépnek, jónak, egy-egy felemelő szép istentiszteletnek ; s lelkének ez a gyermeki tisztasága ömlött el egész lényén s ez volt az a titkos varázs, amely hihetetlenül, bámulatosan fiatallá tette.

Büszke tekintettel kisérte ilyenkor az ő kis családját, mindig áldását küldve utánuk. Most is a könyörgő imába fog, hogy az ünnepi gyertyák előtt elrebegje, de hirtelen megtorpan, még nem szokta meg a gondolatot,

hogy az ura egészségéért már nem kell többé imádkoznia. Alélt fájdalommal néz a gyertyák pislákoló fényébe. Máskor ezek is oly diadalmasan ragyogták be a szobát, mintha lelke boldogságának tükre verődött volna bennük vissza, most könnyfátyolos szemein keresztül minden sötétnek tetszett.

Talán nem voltak elég bensőségesek az imái s jók a cselekedetei, hogy nem találtak tetszésre a jó Istennél, hogy elhagyta őt. Töpreng az özvegy. S gondolatai száguldó rohanással futnak végig életén s ugy érzi, hogy az ő élete is tiszta s igaz volt. S mint az igaztalanul megbántott gyermek, dacosan tolja félre az imakönyvet.

Csöndes zokogásra nyitnak be a fiai a nemrég oly kacagós szobába. A nagyobbik fia készül is már a Kiddus elmondására. Sápadt, nagyon meg van hatva. Kétségei is vannak, vajjon fogja-e ugy elmondani mint ahogy az édes apja szokta? A fülébe cseng még most is az apja jóakaratu feddése, ha kisebb korában a Kiddus alatt figyelmetlen volt:

„Ha nem figyelsz, kis fiam, még a Kiddust se fogod elmondani tudni, ha egyszer már nem lesz melletted az apád."

S amint felszáll az első remegő, rezgő hanghullám a szobában, az özvegy mintha álomból ébredne, olyan tágranyilt szemekkel bámul.

Az ura hangjának muzsikáját hallja s a drága elköltözöttnek vonásait látja meg a fiában. A hála ébredt a lelkében ezért az isteni kegyért s adományért, hogy ezt a nagyszerü, kiválasztott férfiut rendelte mellé élettársául s a gyerekeiben az ő vére, az ő husa, lénye maradt számára örökségül...

Igen, neki szent kötelessége van. Ő anya is! eszmél fel az özvegy. S elesett lelkét támasztaná is már, hogy maradék kis lelkierejét megmentse a fiai számára.

S a fia, mintha finom ösztönével megsejtené az anyja lelkében duló hatalmas, vészes viharnak a csendesedését, bevégezve az imát, reáborul az anyja keblére s kedveskedő bocsánatkéréssel mondja:

„Ne haragudj, édesanyám, ha most nem egészen avval a neginóval (hangmodulációval) mondottam el az imát, mint ahogy az édesapám szokta, De meglásd, anyám, menni fog, mert benne van a lelkemben, a fülemben, az édesapám Kiddusa."

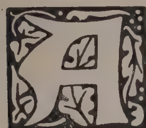
Meghatottan csókolja az özvegy a fiát. Szemét, haját, ahol éri. De ezek a csókok ezuttal az elköltözött urának szóltak. Az el nem csókolt köszönet csókjai voltak.

Aztán előveszi lassan a félretolt imakönyvet, sápadt kezével lágyan simogatja s szárnyaló lélekkel fog a péntekesti imába.

Dr. Vajda Zsigmondné.

Szent ünnepek előtt.

hányszor hull sárgult levél
S megcsap hüs őszi harmat,
Szivem oly búfáján dobog
És nem talál nyugalmat.

Közel a nagy, szent ünnepek
S öröm nem száll szivembe.
Utcákon járok céltalan,
Mint kóbor eb, kiverve.

Ilyenkor maradásom nincs,
Szeretnék szállni messze,
Egy kis faluba. Látom azt
Ködös távolba veszve.

Egy kis faluba... Benne még
Vén temploma, a rozzant;
Ünnepkor ott imádkozott —
Egy gyermek órahosszant.

És látom bent apám, anyám
És mind', akik szeretnek.
Hol vannak!? Csak még én vagyok,
A hitetlen, eretnek.

Ilyenkor lelkem visszaszáll
Szép, csöndes, őszi estén,
A templomban a gyermeket
És hitemet keresvén.

Csak egyszer még, csak egyszer még
Lehetnék gyermek itten,
Csak egyszer folyna könnyem még
Itt, forró, tiszta hitben.

Csak egyszer még sietne csak
A kis fiú elébem,
Csak egyszer még csókolna meg
Anyám, mig könny szemében!

— — — — — — — — — — —

Ahányszor hull sárgult levél
S megcsap hüs, őszi harmat,
Szivem oly bús-fáján dobog
És nem talál nyugalmat.

Feleki Sándor.

ÍGY TÖRTÉNT...

Irta: **Dr. PAPP SALAMON** ny. pósta-főigazgató.

lválaszthatatlanok voltak, mint a sziámi ikrek és valahányszor az erdélyi szász városka korzóján karonfogva megjelentek, sugás-búgás támadt és a barátság jelzői gyanánt szereplő két mitológiai név rebbent el a csitri kislányok ajkán. A második nevet persze egy kicsit elferditették, mert a két összenőt barát közül egyik tulajdonképpen a „Salamon" névre hallgatott, tehát az eredeti Polluxra nem támaszthatott igényt. A Castor ellenben, a Stefi, ősrégi szász patricius családból származott. Apja takarékpénztári vezérigazgató volt, amely állás az állandó képviselőjelöltséggel volt egybekötve. Hatalma és befolyása vetekedett a polgármesterével. Különösen büszke volt a feleségére, kinek édes apját Bem haditörvényszéke a dinasztia érdekében kifejtett buzgóságának jutalmául halálra itélte. Enyhitő körülmények figyelembevételével nem kötéllel, hanem golyóval végeztetett ki... még pedig 1849 május hó 11-én. E napon a zöld szászok még most is elzarándokolnak sirjához és a martirhoz alkalmi ódákat szavalnak. A gyászünnepély középpontjában akkor a nemzeti hős egyetlen leánya, a Stefi anyja, szerénykedett.

Ennyi előkelőség mellett a falusi korcsmából kikerült Salamonnak el kellett volna törpülnie, de Salamon nem hagyta magát. Ha Stefi egy önfeledt pillanatban felvonultatta a keresztes háborukig visszamenőleg garázdálkodó őseit, Salamon nem az azonos nevü bölcs királyra, hanem egyenesen Áron főpapra hivatkozott, kit az összes Kohnok büszkén ősapjuknak vallana. Előkelő származásának bizonyitéka gyanánt szerepelt azonkivül a dédapja, ki mint a cári uralom áldozata litván hazájából a szibériai ólombányákba számüzetett. Stefi tovább nem érdeklődött a számüzetés okai iránt. Bizonyára bombavető nihilista lehetett az a tüzes zsidó ifju! Csak az nem fért a fejébe, hogy ilyen nagy embernek a leszármazottjai nemzedékről-nemzedékre állandóan pálinkaárusitással foglalkoznak és ha hébe-korba akad egy lágyfejü nagykereskedő, ki árut hitelez, akkor mellékfoglalkozásként a házalást is folytatják. Salamon apját bizony az ujabb hitelszerzés utáni hajsza kergette a halálba. Őszintén gyászolták özvegyén és öt apró árváján kivül számtalan hitelezői, kik hiába várhatták régi számláik kiegyenlitését.

„Nem maradt semmi, csak ez az öt poronty!" siránkozott ilyenkor a szegény özvegy. „Ha ezeket elfogadják fizetés gyanánt, odaadom őket!" De nem kellettek senkinek. Pedig ott volt közöttük az a Salamon, a legidősebb! Valóságos csodagyerek. Ezt nem az elfogult anyja mondta, hanem a szigorú nagyapa, ki a litván anyatejjel magába szívta a talmudkutatás iránti hajlamait és a melamedséghez való kvalifikációt. „Tőlem már nem tanulhat semmit" jelentette ki az öreg magántudós, mikor Salamon a nyol-

cadik évét elérte. „Désre, a Jesivába kell vinni, a nagy Panethez", tanácsolták a rokonok, de az utiköltséghez való hozzájárulásról hallani sem akartak. Végre mégis sikerült a nagy lamden elé jutnia. Fényesen letette a felvételi vizsgát, de a „napok" szerzése körül bajok támadtak és a tanulni vágyó Salamonnak le kellett mondania a zsidó alma mater emlőiről. Otthon maradt és tanítgatta testvérkéit, de e munkálkodása közben sokszor oly éles nézeteltérések merültek fel, melyek a tettlegességig fajultak. Az agyongyötört özvegy, mint legfőbb törvényszék, nem ért reá, hogy az audiatur et altera pars álláspontjára helyezkedjék, hanem csendet akart és a verekedők közé ütött. Erre az érzékeny fiú duzzogva világgá ment, de már a fent emlitett városkában megállott, mert vándorlás közben éhes és álmos lett. Hová menjen? Éhen pusztulhat ebben a nagy idegen városban, ahol senki sem ismeri. Már a küküllőhid átlépésénél jelentkeztek az első akadályok. Nem volt egy krajcárja sem, amivel a hídpénzt leróhatta volna. Visszamenni? Soha! A vámőr megsajnálta a szomorú fiút, ki a híd karfájáról nézte a hömpölygő hullámokat és keservesen zokogott.

— Kihez akarsz menni? — kérdezte a fiút.

— Nem tudom! — volt a sürű csuklásoktól félbeszakított válasz.

— Haha! Kis csavargó! megszöktél hazulról! Majd a rendőrségnél fogsz szállást kapni.

— Csak oda ne — siránkozott a megijedt fiucska.

— Hát hová vigyelek?

— Egy kóser vendéglőbe, mert nagyon éhes vagyok.

— Hiszen a hídpénzt sem tudod megfizetni.

— Majd megszolgálom.

— Hát akkor menj, Isten hírével! Ott a nagy kapus torony mögött van a Springerné traktérje. Igen előkelő, de talán nem fognak kidobni.

És a kis poros, piszkos elhanyagolt zsidó fiú menedéket talált az előkelő vendéglőben. Inas, pincér, küldönc, kutyamosó és boyként tevékenykedett. Villámhárítóként is szerepelt.

Springerné jó asszony volt, de ingyen semmit sem adott és a kis Salamon tudott alkalmazkodni furcsa bogaraihoz. A szomszédban volt a chéder. Gyakran áthallatszott a zsivaj, mikor a tanítás szünetelt. Salamon, ha elfoglaltsága engedte, a játszók közé keveredett. Eleintén gombozott, labdázott és veszekedett velük, később már érdeklődött tanulmányaik iránt és egy új játszmát talált ki. Hozzanak ki egy bibliát. Olvassanak fel neki bármely oldalon csak három szót és ő meg fogja mondani, hogy melyik szedréből valók. Lehetetlen! Ilyet még nem hallottak. Ők még küzdenek a fordítás nehézségeivel és ez a kis rongyos könyv nélkül tudja az egész pentateuchot.

— Ha nem hiszitek, hát fogadjunk! — mondotta büszkén a kis Salamon.

— De mibe? Van-e neked pénzed?

— Van bizony! borravalót kaptam tegnap egy vendégtől és letette a kőre a fényes hatost.

Ez már nem tréfa. Megalakult a totalizatőr és Salamon nyert. Tovább vitték a hírt. Jöttek új fogadók és végül maga a tanító, az öreg Philippsohn is megjelent a láthatáron.

— Mi van itt? kérdezte.

A fiúk össze-vissza kiabáltak. Az öreg nem volt képes tisztázni

a tényállást, de ott látta az idegen fiút, ki nem tartozott a nyájához és nem éppen barátságosan kiutasította. Elrontja a tanítványait.

—De ez a fiú többet tud, mint a tanító úr, — hallatszott hátulról egy elváltozott éles hang. Ilyen vakmerőség! Ezt nem hagyja magán száradni!

Salamont, ki már a keritésnél állott, visszahívta és kezdte részletesen kikérdezni. Kiderült, hogy az alig tíz éves fiú kész bal Tenach, de mást, mint héberül írni és olvasni, nem tud. Philippsohn a reklám embere volt és ehhez kitünő eszköznek bizonyult Salamon. Majd ő megmutatja, mit farag ő ebből a kis rongyosból. Három hónap mulva letétette vele a vizsgát négy elemiből. Bekerült a szász gimnáziumba. Véletlenül Stefi mellé ültették. Ez jól táplált erős fiucska volt, ki az egész iskolábajárásból csak a tízórai uzsonnát tudta valamire becsülni. Ilyenkor előkerültek a tarisznya mélységeiből sonkászsemlyék, hatalmas vajaskenyerek, hideg csirkék, torták és egyéb delikateszek, amelyek valóságos tantalusi kinokat okoztak a szegény Salamonnak, ki, mióta diáknak csapott fel, még nem tudott jóllakni. Hiszen ismerjük Springer mama elveit. A tanulás nem munka, melyért ingyenkoszt és szállás jár. A fiú ugyan igyekezett feladatának megfelelni. Éjfélig segített a konyhában, a cipőpucolásnál, a takarításnál, de mit ér az, épp mikor kellett, nem volt kéznél. Ez a rideg üzleti felfogás érvényesült teljes mértékben az ebédadagokban: a reggeli sokszor teljesen kimaradt, mert nem lehetett azt bevárni. — Állandóan éhes volt és ehhez jött a tízórai bőség a közvetlen szomszédságban. Egyenesen lázító látvány!

A jóllakott megirigyelt szomszéd azonban egyszer bajba került. Felelnie kellett volna latinból, de ez volt éppen az Achilles-sarka és egy kukkot sem tudott volna, ha a kis szomszédja sugói tehetsége nem érvényesül. Innen kezdődik a legendás barátság Stefi és Salamon között. Nem éppen önzetlen alapon indult meg, de annál ideálisabbá vált később. Már a legközelebbi tízórain testvériesen osztozkodtak. Mindenesetre nem kis maliciára vallott Stefi anyjának az a ténykedése, hogy aznap éppen sonkás zsemlye került a Stefi tarisznyájába. Rituális aggodalmai támadtak Salamonnak. Mingyárt disznóhussal kezdje a vétkezést? Mit szól majd hozzá a Springer mama, ki a kásruszra annyira vigyáz? A sonkát vérző szívvel visszaadta, de a vajas zsemlét elfogyasztotta. Másnap kacsasült volt a menü. Ezt már inkább elfogadhatónak találta és annyit evett belőle, hogy az ebédet is kipótolta. De ő sem maradt adós. Ha Stefi nagylelküen kipakkolta az ő ehető kincseit, Salamon bőkezüen rendelkezésre bocsátotta szellemi raktárát, egész tudását és iskolai dolgozatait. Bensővé vált a barátság, midőn Stefinek valami csíny miatt ülnie kellett és Salamon önként osztotta meg vele a fogság keserves perceit. Stefi nem volt hálátlan. Gyengébb testalkatú barátját hatalmas tornászökleivel védte a verekedő hajlamu, felekezetieskedő iskolatársak ellen. Valóságos véd- és dacszövetség keletkezett. Castor és Pollák együttvéve félelmetes tényezőkké nőtték ki magukat. De jött a végzet, mely komolyan veszélyeztette az alig keletkezett barátságot.

Salamon a bőséges uzsonnáktól meghízott. Ez magábavéve nem lett volna oly nagy baj! Egy kis zsir ráfért a kiéhezett szegény ördögre. De Springer mama feltünőnek találta ezt a gyarapodást. Hiszen ő legjobban tudta, hogy az ő kosztjától ilyen eredményt elérni nem lehet. Nyomozni kezdett és sikerrel. Érintkezésbe lépett a gimnáziumba járó gyerekekkel és apránként megtudta a hizás titkát. Fel volt háborodva. Hát hogyne!? Üzletének alapköve és létjogosultsága: a szigorú kóserség híre forgott kockán. Ezt a hálátlan kigyót nem tarthatja a házánál. Kompromittálja őt és konyháját. A mitsem sejtő Salamon épp hazahozta az évvégi színjeles bizonyítványát, mikor ridegen értésére adták, hogy ilyen pósénak tisztességes zsidó házban helye nincsen.

Mikor aztán szeptemberben újból megnyiltak az iskola kapui. Stefi hiába kereste kebelbarátját, Sírva ment haza. Másnap is üres maradt Salamon helye és harmadnap már Stefi sem jött az iskolába. Anyjával együtt kikocsikáztak Salamon falujába, a hegyek közé. A gőgös martirleány eleintén hallani sem akart erről a kirándulásról, de Stefi, az egyetlen gyerek, csökönyösségével szemben hiábavalónak bizonyult minden ellenállás. Beláthatta azt is, hogy a vásott, lusta kölyökből csak a zsidógyerekkel való szoros barátság volt képes oly tanulót faragni, kinek áteresztéseért már nem kellett a tanbetyároknál kilincselni.

Kissé kinos volt a találkozás. Salamon éppen pálinkát mért a részeg parasztoknak, mikor az előkelő látogatók beléptek. A nagy üveg majdnem kiesett a kezéből, mikor Stefije átölelte és többé el sem akarta engedni. — Miért nem jöttél iskolába? — kérdezte jóságos mosollyal a delnő.

— Nagymosás van! — hebegte a a meglepett fiú. Helyettesitem az édes anyámat. —

— Hát csak a nagymosás miatt maradtál ki az iskolából? — faggatta az úrnő.

— Tanítom a kis testvérkéimet és segítek keresni, mert sokan vagyunk, — dadogta a fiú.

Azt nem árulta el, hogy Springer néni elkergette, mert a Stefi uzsonnájából evett. Azt is jónak látta elhallgatni, hogy új cipőre, ruhára, tandíjra és könyvekre már nem tellett.

— Hát kedved volna tovább tanulni? —

— Ha az anyám megengedi— felelt halkan a fiú.

— Hívd be az édes anyádat! —

Ebben a pillanatban belépett az özvegy, ki a pataknál értesült arról, hogy egy fényes hintó állott meg a korcsma előtt.

A két asszony visszavonult a jobbnak csufolt szobába és nehány perc mulva mind a kettő kisírt szemmel jött ki onnan.

— Velünk jössz, fiam, — mondta elcsukló hangon Stefi anyja. — Semmit sem kell bepakkolnod. Majd nálunk mindent kapsz. —

— Csak kóser kosztot nem — cikkázott át a boldog Salamon agyán.

Kis hősünk életében most sorsdöntő változás állott be. Üdvrivalgás fogadta a két fiút, midőn másnap azonos ruhában bevonult az iskolába. Még a matematika rideg tanárának az ajkán is mosoly fakadt, midőn az első eminenst megint a helyén látta. A jómódú, de nehézfejü szász fiúk irigyelték Stefit a Salamon alakjában neki

juttatott iskolai gondviselésért. Mindegyik saját külön Salamont kivánt magának. Megindult a versengés. Salamon divatba jött. Pukkasztási eszközzé lépett elő. Miután azonban ebből a fajtából csak egy létezett, a kereslet és kinálat törvényei teljes mértékben érvényesültek és Salamonnak egy-egy leckeórájáért hihetetlen honoráriumokat fizettek. Anyagi gondokkal többé nem kellett küzdenie, sőt megengedhette magának azt a fényüzést, hogy elköltözött Stefiéktől és visszament Springer mamához, *fizető* vendégnek. Tárt karokkal fogadták. Megbocsátották neki sulyos bünét is.

Multak az évek. A kamaszkor viharai kártevés nélkül suhantak el a két ifjú mindjobban megerősödő barátsága felett. Még a szerelem közös tárgya sem volt képes féltékenységből eredő elidegenedést támasztani. Pedig mindketten halálosan szerették a sertéshizlalás terén hervadhatatlan érdemeket szerzett hitközségi elnök Fannykáját. Salamon kezdte ugyan az udvarlást, de mégis nagylelküen lemondott az elsőbbségről barátja javára. A Fannyhoz írt odákat is neki engedte át. Ezt a nagylelküséget némelyek azzal magyarázták, hogy mihelyt a daliás Stefi a láthatáron megjelent, Salamonnak a kilátásai nagyon összezsugorodtak. Megelégedett a metsző leányával, a bogárszemű Léával, ki büszke volt arra, hogy egy vörös sapkás főgimnázista vele szóba áll.

Komoly tűzpróba alá került a barátság a prefektusválasztás alkalmával. Ki az a prefektus ? Semmiesetre se gondoljanak azokra a mostani satrapákra, kik a vármegyék éléről minden kormányváltozás alkalmával letaszitva kénytelenek a vándorbothoz nyulni. A gimnázium prefektusa a város társadalmi életében mérvadó szerepet játszott. Mint a német Burschenschaftok mintájára szervezett diákság vezetője ő nyitotta meg az elitbálokat, jogerős szalamandereket csak ő irányíthatott, büntető intézkedései ellen felebbezésnek nem volt helye ; ő volt a tüzoltóság diákosztagának a parancsnoka, az ének- és zenekar dirigense és mikor teljes díszben, feketezsinóros bársonykabátban, fehér nadrágban és magasszárú fényes csizmában az elnökség ősrégi jelvényével, széles aranyszegélyes vállszalaggal feldiszítve, a diákságot a majálisba vezényelte, minden leányszem feléje kacsintgatott. Ő őrizte a szent zászlót is, mely már a törökök elleni háborukban diadalra vezette a harcolókész ifjakat.

Ősrégi szokás szerint mindig a legjobb nyolcadosztályost választották erre a közjogi méltóságra. De most szakítani kellett ezzel a tradicióval, mert a legjobb tanuló gyógyíthatatlan születési hibában szenvedett. Zavarban volt a tanári kar, mely a jelölés jogát gyakorolta. Egy zsidót, egy jött-ment, földhöz ragadt senkit, ki leckeórákból tartja fenn magát, mégsem lehet prefektusnak ajánlani. Még megtörténhetik, hogy a diákbált a sakter leányával nyítja meg. Az igaz : kiváló tanuló, de miért nem választotta jobban szüleit. Salamon jelöltsége el volt ejtve. Stefi azonban nem nyugodott bele ebbe a határozotba. Szembehelyezkedett a szász nemzeti nimbusz által körülövezett családjával és jobb ügyhöz méltó buzgósággal korteskedett barátja érdekében. Salamon óriási többséggel prefektussá választatott és Springer mama nagyon megijedt,

mikor a lelkes diákok az ő házikója előtt megállottak és behozták a tépett zászlót és az elnöki méltóság egyéb jelvényeit. Ő antiszemita tüntetéstől tartott. Végigkóstolt ő már ilyent is. A héberbetüs tábla nagyon csábító útmutató. És íme most kórusban éneklik a „Siebenbürgen, Land des Segens" dalát. A sovinista szászok prüszköltek és kulturbotrányt emlegettek, de a „kile" honorálta ezt a nagy megtiszteltetést azzal, hogy az új prefektust a legközelebbi szombaton maftirnak hivták a Tórához. Gyönyörűség volt ezt végighallgatni. Ez értett minden szót, amit felolvasott. Még ma, negyven év mulva is beszélnek arról a mesébe illő dologról, hogy volt valamikor egy zsidó prefektus, ki a talmudhoz is értett.

Castor és Pollák még az érettségi után sem váltak el egymástól. Egyéves önkéntesi szolgálatrak ugyanahhoz az ezredhez vonultak be. Mig azonban Stefi bezupált, sőt később egy mártir unokájához méltóan a huszársághoz lépett át, Salamon az egy év alatt javíthatatlan pacifistává vedlett át és postásnak ment. Neki gyors kenyér kellett és itt még nem volt mérvadó a születési bizonyítvány. Hazulról sem nagyon biztatták, hogy előkelőbb pályára lépjen. A testvérkék felnőttek és az igények is emelkedtek. Az első postatiszti lakpénz Erdélybe vándorolt. Tanulmányok folytatására még gondolni sem lehetett.

Stefi elég gyakran adott életjelt magáról. A fényes pillangó leereszkedett a szürke hernyóhoz. Ezrede Galiciában állomásozott. Főherceg volt a parancsnoka. Sokat beszéltek akkor a cs. és kir. ház eme tagjáról. Életművész volt, a szó nem éppen legnemesebb értelmében. Stefit az a magas kitüntetés érte, hogy az ezredparancsnok segédtisztjévé léptették elő. Ebben a minőségében állandó kisérője volt őfenségének.

— Nem kell egy kis protekció ? — kérdezte Stefi egyik levelében, melyhez azonban egy tisztán a forma kedvéért aláírandó váltócska volt csatolva. Salamon a váltót aláírta, de a protekcióból nem kért, mert időközben rémhírek érkeztek hazulról. Stefi előkelő, de könnyelmű társaságba keveredett. Nem tudott lépést tartani grófi tiszttársaival, pedig a családi vagyon túlnyomó része már Galiciába vándorolt. Suttogtak aról is, hogy nagyon homályos körülmények között — cherchez la femme — egy őrnagygyal helyettesként pisztolypárbajt vívott és az őrnagy — két gyermek apja — halálos sebet kapott.

Stefi minderről nem tett említést. Csak a kaftános uzsorásokat szidta, kik minden bajnak az okozói. Csak még egy váltót irjon alá hűséges pajtása és minden rendbe jön. Azt a tanácsot, hogy kérezkedjék vissza a gyalogsághoz vagy a trénhez, indignálódva visszautasította! Inkább röpít golyót az agyába. Salamon ezuttal a váltó aláírását kereken megtagadta. Az eladósodottság nem jó ajánlólevél a postánál, mely tömérdek idegen vagyont kezel.

Stefi neheztelt. Nem írt többé, de ott volt a tízéves találkozónál. Mi lett ebből a hajdani Adoniszból ? A csillogó uniformisban ijesztő csontváz lépett elénk. Mély barázdák szántották végig még nem rég oly üde arcát. Még egyszer végigsétált a két barát a piacon. Most is sugták a gyermekkocsikat

toló hajdani bakfisok: Ime! a Castor és Pollák".

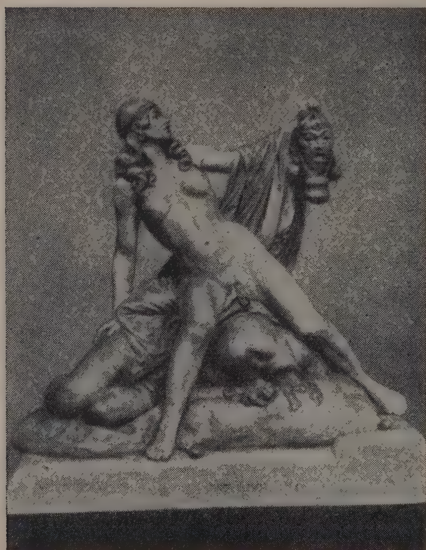
Harmadnap kivittük a temetőbe — martirhalált szenvedett nagyapja mellé. Főbelőtte magát és csak Salamon tudta, hogy miért. Az agyonlőtt őrnagy húzta maga után.

Egy régi ünnepest...

Egy régi ünnepest, ezt még bevárom...
könnyek ködében kertek ősze ég
s aranygyümölcsökként csüngsz aranyfonálon,
gyerekkorom, te méla messzeség.
Kisváros alkonyatja, boldog álom,
Friss gyertyaillat, elhaló beszéd,
mint hogyha versek íze égne számon
és simogatnám az anyám kezét.

TURÓCZI JÓZSEF.

Róna József: Judit és Holofernes.

A koldustanyán.

Irta : FUTÓ GYULA.

Péntek estére mindig Paksra igyekeztek a megyén átvonuló zsidó koldusok. Ott biztos hajlék várt rájuk. Kis ház húzódott meg a város szélén, abban volt a menedékhelyük. Nádfödeles viskó, olyan alacsony, mintha a föld alá kívánkoznék. Talán szégyelte menedékhely mivoltát. Valami szegény mesterember lakozott benne, aki fizetségért, amit a községtől kapott, hajlékot adott a fáradt koldusembereknek.

... Ünnepi gyertyák égnek az asztalon. Az ablakon tavaszi esti szellő lebben be és egy csöndes ember bámulja a szellő játékát a gyertyalángokkal. Mereven néz a sárgás fénybe. Ugy látszik, nincsenek gondolatai. Vagy talán mégis szövöget holmi nagy terveket, de a gyertyalángok füstjében hamvadnak el mindnyájan ? Maga sem tudja.

Streif, a menedékhely gazdája, felébreszti :

— Ne bámészkodj annyira, Jajnkl. Még rosszat találsz álmodni. Mit akarsz ezektől a gyertyalángoktól ? Nem bántottak. Hagyd őket békével.

A koldus összeráncolja a homlokát :

— Nem bántok én senkit, gazduram. Csak engem ne bántsanak. Péntek este pedig különösen nem kezdek el senkivel. Pihenni akarok ilyenkor. Hétközben amúgyis verekednem kell az egész világgal. Nem hagynak élni. Csúfolnak, kidobnak, aztán kegyelemből mégis csak megetetnek a végén. Mással ezt nem csinálják, csak velem. Persze, velem mindent szabad csinálni. Engem szabad kilökni, én utánam szabad követ dobálni és minden fattyú azt kiabálja felém : Bolond Jajnkl ! Mesuge Jajnkl !

— Mert nincs eszed, Jajnkl. Az emberek mulatnak rajta, hogy milyen méregbe tudsz te gurulni. Örülnek, ha látják, hogy mint kékülsz, zöldülsz a méregtől. A káromkodásaidat pedig élvezettel hallgatják, mert káromkodni, úgy mint te, senki sem tud ezen a világon. Mikor jön meg már az eszed, Jajnkl ?

— Ami elmult, az nem jön vissza. Hagyjon engem békességben, Streif bácsi, mert magához sem jövök többé. Itthagyok mindenkit és elmegyek Baranyába, a Bácskába.

Streif elhallgat. Nem akarja indulatba hozni Jajnklt, aki, ha csöndben, emberek nélkül lehet el, halk, álmodozó teremtés és arról is ismert, hogy ha gémes-kutat vesz észre valahol, odamegy, leereszti a vödröt, s ha kérdik tőle, miért ? — azt válaszolja, hogy a madárkáknak merít vizet. Igy gyakran okosan beszél. Sőt olyan okosan, hogy közönséges népek fel sem tudják fogni. Értelmét csak akkor veszti el, ha ingerlik. Sőt a beszéd maga is gyakran indulatba kergeti. Ki tudja miért ? Honnan, mitől támadt Jajnklban az a viharzó lélekállapot ? Bizonyosan vészes zivatarok zúgtak el valaha feje fölött, kígyók sziszegtek és csontos öklök fenyegettek körü-

lötte. Ezért nem tűri most sem az emberhangot. Lángba kap tőle most is ködös lelke.

A koldustanya gazdájának sincs valami könnyű dolga. Neki kell a szegény világcsavargót péntek esti vacsorával ellátni. Mert Jajnklt senki sem hívta vendégül.

Két másik koldus is érkezik szombatra. Ezek azonban már vacsoráltak. Várják is már haza őket a menedékhelyen. A város vége felé tartanak. Kézen fogva vezeti haza a világtalan Jaszlt a másik koldus, akinek Brein a neve. Utközben találkoztak, és most jönnek: az esti sötétségben egymást támogatva.

Jaszl egy vagyonos kereskedőnél kapott vacsorát és teljesen meg volt elégedve sorsával. A fokhagymás becsinált illata még orrát csipkedi és egy pohár bort is kapott.

— Mégis csak nagyszerű egy község ez a Paks. Péntek este még nem éhezett itten soha senki. Már tudniillik a koldusok közül.

Brein nem szívesen hallgatja Jaszl dícséretét. Ő olyan koldus, aki soha sincsen megelégedve, de azért magának szeretné lefoglalni a zsidók minden könyörületességét. Neki mindig kész koldulási, üzleti tervei vannak. Rendszer lakozik munkájában. Tudja, hol, hova, merre, kihez mikor kell menni. Ismer minden falut, minden várost. Tudja, hol mennyi alamizsnára lehet számítani, ki milyen mesére lágyul el: hol, melyik községben milyen a gábe, ad-e és mennyit idegen koldusoknak. Tisobeovkor kell-e Földvárra menni, vagy a tejes-napok táján. Szimchesztajrekor jó-e Dorogon lenni, vagy jobb-e ilyenkor fenn a tótságban járni? Brein maga volt a tökélyre vitt üzleti koldus-szellem és még az a tulajdonsága is megvolt, hogy mindent jobban tudott, mint más. Odafordul a vakhoz:

— Mit tudod te, Jaszl, hogy milyen község volt azelőtt Paks? Ez volt egy hitközség. Micsoda bálbószok laktak itten valaha. A mostaniak azokhoz képest snorerok. Élvezet volt Paksra menni. Ahogy az ember beért úgy péntek délelőtt a városba, áthaladt a piacon. Tudod te, mi volt a piac? A piac már maga is egy élvezet volt. A libák gágogtak, a kacsák hápogtak, a halak a sajtárokban fickándoztak. Ez volt csak egy élet. És micsoda gábek voltak itten. Cdóke-gábe, talmedtajre-gábe, chevra-gábe: mindegyiknél kapott az ember legalább egy hatost. Ez összesen már három hatos. Most? Most csak az egyik gábehoz szabad menni. Szép kis elöljáróság, mondhatom. Ha öt krajcárt ad az embernek, akkor biztosan Jahrzeitja van aznap. Péntek este azelőtt valósággal elkapkodták vacsorára a koldusokat. Boldog volt, akinek jutott egy. De persze, te, Jaszl, mindennel meg vagy elégedve, még a köménymag-levessel is. Nem akarnál talán mégegyszer enni belőle?

Jaszl, a vak bölcs, csöndesen mosolyog ezüstszálú szakállába. A köménymagleves gőzét érzi orrában. Eszébe jut a csodálatos eset, mely vele és a köménymaglevessel történt meg. Emiatt nem kell szégyelnie magát. A paksi sakter, aki nagy pernahajder volt, meghívta egyszer kánikula idejében ebédre. Meleg volt, a leves pedig forró. Jaszl fújt és kanalazott. Evett, evett egy negyedóráig, de a leves csak nem akart elfogyni. Pedig nagyon meleg volt. A leves egyáltalán nem akart elfogyni. Jaszl arcán

kiült a verejték. Ő még sohasem hagyott a tálban semmit sem. Egy kis szünetet tartott és nagyokat fújt, míg csak a sakterből ki nem buggyant a nevetés. Észrevétlenül a koldus háta mögé lopózott és mindig utána töltött egy nagy kanállal a világtalan Jaszl tányérjába, aki így az egész család levesét egymaga ette meg.

... A menedékhelyre érnek lassankint. Jajnkl örül, meg nem is, hogy társai hazajöttek. Szereti hallgatni beszédjüket. Breint azonban nem állhatja. A világtalan Jaszllal sokkal inkább meg tudja magát értetni.

— Mit szólsz, — fordul az írigykedő Brein a beszéd során Jajnklhez, — milyen szerencséje van Jaszlnak? Könnyű neki. Ő vak, rajta leghamarább könyörülnek még az emberek. De mit csináljon a magunkfajta szegény ember, aki, mint jómagam, csak heptikás. Hogy észrevegyenek és könyörüljenek rajtam, folyton köhögnöm kell. Multkor is egy asszony, amikor alamizsnát adott, szánakozva kérdezte tőlem: Tüdőbajos maga? Megütközve válaszoltam: — Hát szabad nekem tüdőbajosnak lenni, mikor egész nap köhögnöm kell?

— Nagy gazember vagy te, Brein. Te érted ezt a mesterséget. Eleszed az ember elől még a koldus-kenyeret is, vágott közbe Jajnkl, aki mindig a veszekedést kereste. Hogy te idejöttél, hát én szombat elmultával odébb állok. Veszem a batyumat és megyek Baranyába, a Bácskába.

— Ne siess, Jajnkl. Megyünk együtt. Te majd vezetsz engem, — ajánlja a világtalan Jaszl. Ha velem vagy, nem kezdenek ki veled az emberek.

— Dehogy sem kezdenek. Hát maradhatok én valahol békességben? Hát hagynak engem nyugodni? Ha egy napig csöndben elkoldulgatok valahol, másnap már utánam kiabálják a gyerekek: „Bolond Jajnkl." Mesuge „Jajnkl". És tudjátok, ilyenkor dühös leszek, mint egy vadállat és káromkodom, amíg össze nem esek.

Jaszl vigasztalni próbálja a koldusok koldusát.

— Nem baj, a túlvilágon, Jajnkl, százhúsz év után, nem fog senki sem bántani. Ott nyugalmad lesz.

Jajnkl ingerülten válaszol:

— Nincs szükségem nyugalomra. Én koldulni akarok és káromkodni. Ha meghaltam, akkor is. Verekedni akarok. A gyerekekkel, a kövekkel, mindenkivel.

A veszekedés hangulata azonban már izzó lesz.

A menedékhely gazdája, az öreg Streif, csöndre inti Jajnklt:

— Ne kiabálj, — mondja neki, — mert már késő este van. Mit panaszkodtok? Mégis csak nagy dolog, zsidó koldusnak lenni. Nézzétek a többi koldusokat. Mi mindent kell azoknak csinálni, amíg valamit kapnak. Idejár például a plum-plum Jancsi. Az röfög, disznókat ríkat, az dudál és ha kell, bukfencet is hány, hogy alamizsnáját megkeresse. Vagy a féllábú Jóskat. Az falevelet tesz a nyelvére és muzsikál, vásárokon harmonikál, énekel, kiabál, eldanolja a fél bibliát. Ti ehhez képest úri módban vagytok. Csak odaálltok a zsidók ajtai elé és megkaptok mindent. Péntek estére meghívnak benneteket, jó kis menedékhelyetek, külön gábetok van. Mit akartok még?

Jaszl mosolyogva szól:

— Egyszóval élvezet zsidó koldusnak lenni.

— Ajsernek lenni sokkal nagyobb

élvezet — mondja Brein, — aki szeret a gazdagságról álmodozni.

Az ajser szó megakad a levegőben. Elábrándoznak. Az éjszakához közelgő csöndben ez nem is nehéz. Hogy is volna az, ha mindig egy helyen élhetnének ? Megvolna mindenük, amire szükségük van. Nem kellene kóborolni a fél világot. Meghúzódhatnának valami eldugott helyen, egy kis fészekben. Talán házacskájuk is lehetne. Vagy egy kis bolt. Ha az ajtaja kinyílnék, megszólalna a csengő. Mindig ugyanabba a templomba járnának. Hiszen ők szívesen járnának akár minden este, ha megsegítené őket az a magasságos Uristen.

Jaszl átérzi a hangulatot. És amikor lassanként lefeküsznek s elterülnek a gyatra szalmazsákokon, a világtalan halkan mesébe kezd :

— Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy mélach, egy hatalmas fejedelem. Annak volt két fia. Az idősebb volt persze a trónörökös s semmi áron sem akart katona lenni. A fiatalabb ellenben gonosz volt, valóságos róse. Nagy acélsisakot hordott, mázsás kardjával három katonát is levágott egyszerre. A Kronprinz az meg csak bujta a könyveket és szerette a szegényeket. A koldusok voltak a legjobb barátai. Ismert egy koldust, aki valamikor nagyon nagy úr volt, majdnem olyan nagy, mint a király. De olyan jószívű volt, hogy mindenki megcsalhatta. Az ispánja, a kasznárja, a testvére, az öccse, a felesége : szóval az egész világ. Miért ? Csak az átkozott pénz miatt. Látta, hogy tönkre fog menni, hogy a világon minden csak a pénz. A pénzért lopnak, a pénzért csalnak, a pénzért gyilkolnak, a pénzért meghalnak. A pénzért eladják magukat az asszonyok, a pénzért csalfákká lesznek a gyerekek. Megúnta a folytonos veszekedést és nem akarta, hogy az ő pénze miatt annyi ember váljék gonosszá. Egy szép napon otthagyta mindenét a környezetére és elment koldusnak.

— Buta egy ember lehetett, — hallatszik az egyik sarokból.

— Nem is volt olyan buta, — folytatja Jaszl. Mire való az a sok dolog : az ispánnak a körmére nézni, a kasznárnak utána számolni, a berzlijét minden reggel megnézni, mennyit lopott ki belőle az asszony ? Akasszátok fel magatokat, gondolta magában a gróf — mert gróf volt —, és mindent faképnél hagyott.

Nagy, nagy csend van a koldustanyán, de a szapora, izgatott lélekzésen hallani, hogy még senki sem alszik.

Jaszl felül ágyában s mesél tovább :

— Egyszer aztán, amikor már nagyon jól ment az emberek dolga, s nem volt elég koldus, az történt, hogy a Kronprinz öccse sok, nagyon sok arany miatt háborúba keveredett a szomszéd ország királyával. Ettől azután teljesen befellegzett a Kronprinznek, megundorodott mindentől, legfőképp pedig a pénztől, ami körül az egész világ forog. Bánatában egy szép napon faképnél hagyta a feleségét, az öccsét, a hoppmestert, az udvari bolondot, a kincstárnokot, a kancellárt, a lakájokat, a zsarnokságot, a csalfaságot, a hizelgést. Elbujdosott s felkereste régi barátját, a koldusgrófot, hogy élte fogytáig vele és a maga koldusa maradjon. De Isten másképp akarta.

— A háború sokáig, olyan sokáig tartott, hogy azok, akik megmaradtak, mind koldusok lettek.

— Koldusok? — mormolja valaki a szögletben.

Amikor már mindenki koldus volt, akkor — mit is tehettek volna egyebet — visszahívták a koldusgróf barátját, a Kronprinzot, aki az elkergetett gonosz öccse helyett elfoglalta a trónt s az első cselekedete az volt, hogy ami bankót talált az országban, máglyára vitette, az aranyat pedig a tengerbe sülyesztette. Elpusztította a pénzt, amitől elvész a világ. És vége lett a pénznek.

— És vége lett a pénznek, ismétli az egyik ágyról egy halk és boldog hang. Aztán nagy, nagy csend lesz... A halványképű hold bekukkant az ablakon s rámosolyog az alvó koldusokra.

Emlékek partján.

Apám nem járt soha magában,
mert vele ment mindig a bánat,
de hogyha jött a péntek este,
nem láttam busulni apámat.

Hat napig harcolt a kenyérért,
nagy Isten, mennyi gondot látott!
de szombaton cilindert vett föl
és ünneplő császárkabátot.

Hat napig térdig járt a bajban
és értünk küzdött a világgal.
De hogyha belépett a szombat,
nem cserélt volna a királlyal.

Kezembe adta imakönyvem,
templomba vitt el, kéz a kézben.
Apám a kőtáblára nézett,
mig én az én apámra néztem.

És este kalács volt a halhoz
s a pecsenyéhez enyhe béke.
Bor, szódaviz s politizálás
lett mindig a vacsora vége.

Apám Tiszának volt a hive,
a három bátyám ellenzéki...
S én odabujtam az apámhoz,
Ki voltam Benjaminja néki.

Mire a gyertyák ellobogtak,
lassan eldült a vita sodra...
Ugy nézek rátok, régi gyertyák,
mint áldott, messzi csillagokra.

Az idő elvitte apámat,
ki hat napig csak gondot látott,
de szombaton cilindert vett föl
s ünneplő császárkabátot.

Bródy László.

Nagyapám sírján.

Irta: GÁRDOS DEZSŐ.

Már kicsi gyermekkoromban, amidőn Jom Kipur-kor a kisvárdai szfárd templomban elzokogtam az ovinu malkénu-t, állandóan felém suttogták: „a bodrogkereszturi csodarabbi unokája”. Ez a suttogás végigkisérte szomoru ifjuságom sok-sok megpróbáltatását.

Ugy kilenc éves lehettem, amikor Berettyóujfalun kosztnapokat ettem és mivel nagy kóvednek tartották „téget” adni a bodrogkereszturi rabbi unokájának, mindenhol töltött káposztát kaptam, hogy valahogy éhen ne maradjak. A nagy kóvedtól — tifuszt kaptam. A huszti „rebe” házánál szintén viselnem kellett származásom terhét: nekem kellett vézna, elnyűtt testemmel szelichósz idején a jesiva növendékeihez bekopogni... s a hallélt a leghangosabban énekelni. Sőt, ha elálmosodtam Jom Kippur éjjelén — tizenhárom éves korában ugyan ki nem álmos már éjfélkor? — rám szóltak, hogy nem illik egy ilyen nagy rabbi unokájához ezen a szent éjjelen aludni.

Ugy kezeltek, mint akire még nagy jövő vár és ezért nagyon sokszor drágán kellett megfizetnem az előlegezett nagy bizalmat. Bár nem lettem csodarabbi, egy nagy csodát mégis elkövettem. Egy napon elfelejtkeztem azokról a szenvedésekkel teli, de mégis olyan szép álmokról, melyeket Kisvárdán, Berettyóujfalun, Nagyváradon és Huszton álmodtam végig. Elszakadtam évtizedeken keresztül attól a gyönyörüséges mámortól, amely olyan sokszor a másvilágon kilátásba helyezett boldogságot varázsolta elém és amely manapság már csak néha-néha tér vissza. De már az ovinu malkénut nem tudom ugy elmondani, mint Kisvárdán hét éves koromban .

Az „échó josvo” szomoru melódiái azonban mégis eljöttek értem s visszavarázsolták a kis imaházakat, melyekben ifjuságom annyi megható epizódja játszódott le. E l j ö t t é r t e m a nagyapám! És én ugy éreztem, mintha megcirógatna és szlichószra invitálna. Ekkor elhatároztam, hogy én is elzarándokolok egyszer hozzá és egy napra ismét b e l e k a p c s o l ó d o m a b b a a z é v e z r e d e s r a j o n g á s b a, a m e l y o l y a n b o l d o g s á g g a l t e l i n y u g a l m a t t u d n y u j t a n i a j á m b o r z s i d ó n a k.

Bogrodkereszturon nem elég az, ha valaki konzervativ alapra helyezkedik, hanem azt is megkövetelik, hogy külső formákban is arról tegyen tanuságot, hogy hithű zsidó. Elhatároztam tehát, hogy észrevétlenül teszem meg ezt a zarándokutat és nem zavarom meg a boldogság szigetének áhitatos csendjét... Boldogság szigete ez a kis város, mert minden zugában szebbnél-szebb csodák kelnek életre. De mivel eddig olyan csoda még nem történt Bodrogkereszturon, hogy egy csodarabbi unokája ilyen magam formájában: szakál nélkül, simára borotválva menjen kéver óvauszra, szinte lopva surrantam be a temetőbe.

Amikor a nagyapám sirjához értem, mintha saját magam eltüntem volna magam mellől. Ugy álltam ott, mint akinek már nincs egyéb keresnivalója a temetőn tul, mint a hirtelen abbamaradt kisvárdai, berettyóujfalusi és huszti álmok továbbálmodása. Amikor végre magamhoz tértem, csendesen elrecitáltam a jiszgadált és a családom boldogságáért fohászkodtam. Ez az ima nagyon sokáig tartott, mert nagyon sok szépet és jót akartam „kibétolni" a legjobb asszony részére, aki aranyos és biztató mosolyával ékesiti fel szerény kis otthonomat.

Lerázva magamról minden haragot és gyülölködést, hagytam el nagyapám békés lakóhelyét. Már estefelé járt az idő, a szent szombát előestéje. A templom felé tartottam tehát, anélkül, hogy tudtam volna, hol pihenhet meg felzaklatott szivem ebben a már nekem olyan idegen világban. Ugy éreztem a sok fohászkodás után, hogy ebben az évben sokkal tisztultabban megyek Kol Nidréhez s talán ha sikerül, ujra nekilátok a szép álmoknak... Hiszen nincs már sok időm. Az idő hamar eljárt. Kár volt érte, nem érte meg a fáradságot. Ugy éreztem, hogy vár fent a nagyapám, s nekem nem szabad igy felmennem hozzá! Mit szólna ott fenn a nagy rokonság? A huszti, szatmári, udvari gáonok, ha igy kivánkoznék be hozzájuk?

A templom felé vezető uton sietős léptekkel vonult fel a hitközség apraja-nagyja. Férfiak és nők vegyesen. Itt Bodrogkereszturon csak a halálos beteg marad otthon péntek este. És amint betérnek az Isten házába, mintha lemállnék róluk a hétköznapok nehéz gondja s a mindennapi kenyérért való sok-sok viaskodás. A péntekesti gyertyafény a Gán Éden csodálatos hangulatával tölti meg ilyenkor az egész környéket, mert a szombat errefelé a jó Istennek fogadónapja, amikor szegény és gazdag, vidám és szomoru ember kissé elpihenhet a jó Isten közelében. Már teljesen megtelt Isten háza; a bodrogkereszturiak második otthona, amikor én is közéjük vegyültem ugy az utolsó sorba...

Nem mertem előbbre menni. Nem azért, mintha már leszoktam volna a péntekesti istentiszteletről, hanem mert nem akartam, hogy véletlenül arra a helyre ültessenek, ahol annyit sirtam gyermekkoromban, amikor az én drága és szent nagyapám a „vidujt" elrecitálta... Ki tudja, mi lett volna? Talán megakadt volna a péntekesti ájtatosság és engem elaléltan kellett volna kivinni. Nem, ezt nem akartam és inkább meghuzódtam az utolsó sorokban, amint azt Nagyváradon tettem, ahol minden péntek este más és más balbósz vitt el magához kiddusra...

Ugy álltam ott, mintha leszakadt volna rólam a multam s mintha ismét várnék valakit, aki elvisz magával egy jó péntekesti vacsorára. De a „háskivénu" belém nyilallott s rámfeküdt a zsidóság minden eddigi szenvedése. Jaj de szomoru este lett nekem ez a péntek este! Megfizettem itt Bodrogkereszturon minden adósságomat, amelyet sok-sok tévedéseim közben csináltam.

Bár nem tudtam, hol töltöm el ezt az éjszakát, mégis, amikor a kiddus elhangzása után hozzám jött szinte mentegetődzve egyik hivő és megkért, hogy ne vegyem rossz néven, de ugy látja, hogy idegen vagyok: tiszteljem meg ma este... Hálát adtam a jó Istennek, hogy errefelé még mindig megmaradt ez a szép és felemelő szokás. Bizony nem nagyon sokat kérettem

magam, hanem kölcsönösen bemutatkozva egymásnak, elindultam, hogy egy felejthetetésenül szép és megható szombatot töltsek egy jámbor és szentéletü bodrogkereszturi hittestvérem házában.

A bodrogkereszturi szombat a péntek esti kiddustól a délutáni „sálesudószen" keresztül az „avdole" gyujtásig annyiféle variációban viszi egészen közel az Istenhez ezt a boldog embersereget, hogy én nem is csodálom, hogy a világ minden tájékáról csodákra éhes emberek zarándokolnak ide.

Én már semmi különösebb csodát nem reméltem, mégis csodálatos megnyugvással szivemben tértem vissza abba a nagy városba, ahol nagyon sok helyen örökre kialudt a péntekesti gyertyafény.

De ahol az én házamban ezentul nagyapám tiszteletére is lobogni fog minden péntek este a legszebb gyertyaláng.

Közeleg az alkony

Közeleg az alkony, megnőnek az árnyak,
Nincs nappal már és még nem szállt le az este,
Szelid fényre lobbant péntekesti gyertyák...
Édes kicsi lányom, gyere az ölembe.

Látod a ragyogást ott a lángok mélyén?
Aranyruhájában a királykisasszony.
Kezében balzsamok csodatévő irja,
Jött, hogy könnyek helyén kis derűt fakasszon.

Látod: a szürkület mint telik meg fénnyel,
Gondterhes homlokunk mint simul szelidre,
Mint indulunk dallal, ünnepváró szivvel
A királykisasszony, a szombat elébe.

És a hétköznapban eltemetett lelkünk,
Mint szárnyaló madár, felujjong boldogan.
Földi rögből óh mint szállunk a magasba
És érezzük immár: szivünkben Isten van.

* * *

Kicsiny fejecskéjét átölelve tartom,
Valahogy egy könnycsepp simitja az arcom.
Este lett... Gyertyáknak kilobbant a fénye,
Ott ülünk ketten és nézünk a sötétbe
És várunk... és várunk...

DR. WINKLER ERNŐNÉ MUNKÁCSI NOÉMI.

AZ IGAZSÁG.

gyütt ült a két óriás, a zsidó tudomány, a zsidó igazságkeresés és a zsidó törvénymagyarázat égigérő két nagyja: Sámmáj és Hillél. Akik oly nagyok votak, hogy a Talmud fölöslegesnek vélte, hogy *rabbinak* aposztrofálja őket, ahogy tényleg seholsem találkozunk a *rabbi* Hillél vagy *rabbi* Sámmáj elnevezéssel. Vagy egyszerűen: Hillél és Sámmáj, vagy: bész Hillél és bész Sámmáj, Hillél háza, iskolája, vagy Sámmájé. Már megszüntek egyének lenni, már fogalommá nőtt meg a kettő.

Ugy kimagaslottak a zsidó világból, mint a Libanon két leghatalmasabb hegye, de zord sziklaóriás volt az egyik, lábától csúcsáig gránitból, mely kemény; mint az acél — és lábától csúcsáig üde ligetekkel, örökzöld lombú erdőkkel benőtt Ararát volt a másik, csupa termőtalaj, csupa televény, csupa hivogató nyájasság és marasztalás.

Nos, együtt ült a két nagy mester; mint eddig is minden alkalommal, úgy most is az igazságot keresték, és mint mindenben, úgy abban is, ami éppen a napi foglalkozásuk tárgya volt, ellenkező véleményen voltak egymással. Hajthatatlan merevség volt az egyik, engedékeny megértés a másik; a törvény betűjéhez ragaszkodott az egyik, a másik meg azt mondta: az ember nem földöntúli felsőbb lény, tehát úgy értelmezem és magyarázom a törvényt, hogy élhessen is a törvény szerint az ember.

Ahogy együtt ültek és eszmét cseréltek valamely kérdésben, egy ember tántorgott be hozzájuk s mindjárt mögötte egy másik, aki szinte belökte a szobába az elsőt. És így kezdte az erőszakos, aki hátul jött:

— Súlyos panaszom van ez ember ellen, itélkezzetek fölötte, Izraél mesterei és bírái. Tegnap este, úgy alkonyattájt, ahogy békességesen és egyedül a város felé igyekeztem a hegyeken át, ez az ember megtámadott és kirabolt. A földhöz vágott és kést szegzett a mellemnek, majd elragadta élelmemet és evett, utána vizestömlőmet és ivott. És csak azután tette el kését és engedett utamra a városba. Ma reggel, hogy az utcán dolgom volt, ráösmertem, hogy ő volt a merénylő; meg is ragadtam és idehoztam elibétek, itélkezzetek hát fölötte Isten szent törvénye nevében.

— Nem volt rá szükséged, hogy úgy idehurcolj és a szobába lökj, mint egy gonosztevőt, — jegyezte meg csöndesen a másik. — Náftáli ben Gád vagyok, istenfélő ivri, nem gonosztevő.

— Micsoda?! — pattant fel Sámmáj. — Békességes utas-emberre kést fogsz és nem is vagy rabló? Akkor mi vagy?

— Csillapodj le, mester, — szólt Hillél. — Hiszen eddig csak a panaszost hallottad; hallgassuk meg türelemmel a vádlottat is... Ugy volt-e, — fordult ez utóbbihoz — ahogy vádolód előadta az esetet, vagy ha nem úgy volt, tőled halljuk, hogy mi történt.

— Pontosan úgy történt, ahogy vádolóm itt előttetek elmondta; igenis kést szegeztem a mellének és erőszakkal elvettem az élelmét, mégsem vagyok utonálló zsivány, csak a végső szükség kényszerített rabolnom.

— Mert úgy volt az, uraim, — folytatta Gád fia Náftáli — hogy a város felé való utamban eltévedtem a hegyek közt és három nap, három éjjel étlen-szomjan bolyongtam a sziklákon. A harmadik napon este ennek az embernek kereszteztem az útját; láttam, hogy van nála

kenyér is, víz is, füge-datolya is, és kértem, hogy adjon valamit, mert elpusztulok. Kurta szóval visszautasított, hogy nem adhat, neki magának is kevés még hazáig. Ekkor elvesztettem az eszemet, uraim, az élethez való ragaszkodás elnyomta bennem a tudatot, hogy bűnt követek el; nekiugrottam vadul, letepertem a földre, megfenyegettem a késemmel, hogy megölöm, azután törtem a kenyeréből és ettem, belemarkoltam fügéibe és ettem, felvettem a tömlőjét és ittam.

Sámmáj, aki eddig, noha kinosan feszengve, de türelemmel meghallgatta az embert, most indulatos haraggal az asztalra csapott az öklével. — Hazudsz, mégis zsivány vagy, — dörögte ! Saját magad hazudtolod meg magadat. Azt mondtad, hogy három napig étlen-szomjan bolyongtál a sziklákon. Aki három nap óta nem evett, az annyira elernyed, elgyengül, hogy még jártányi ereje sincs, nem hogy leteperhessen és lebirhasson valakit. Itt közönséges rablással van dolgunk, mely példaadó büntetést követel... nemde, te is így vélekedel, Hillél ?

Hillél gondolkozott, tünődött és az ő szeme is szigorú volt, mint a Sámmájé. De mennél hosszasabban foglalkoztatta az elméjét, annál engedékenyebb és megértőbb lett az arca. Végre azt mondta Sámmájnak, hogy még nem nyilváníthat véleményt, előbb küldjük ki a feleket a szobából. És amint ez megtörtént, Hillél csendesen, de meggyőződéssel így szólt :

— Azt mondtad, Sámmáj, hogy aki három nap óta nem evett, az annyira elbágyad, elgyengül, hogy még önmagát talpon tartani való ereje sincs, nem hogy másvalakit megtámadhasson és lebirjon.

— Mondtam, fenn is tartom, mert ez így van.

— Én meg azt kérdezem tőled, — viszonozta erre a megjegyzésre Hillél, — hogy éheztél-e már három napig egymásután ?

— Hála Istennek, még soha ; de hát aztán ?

— Akkor semmiesetre sem tudhatod, hogy a hosszantartó éhezés mit csinálhat, mit nem, az emberből ?

— Nem tudom, Hillél, de nem erről van itt szó, hanem arról, hogy Gád fia, Náftáli, hazudott. Nem éhezhetett ő három napig, még kettőig sem ; de sőt csak egy napi éhezés után sem lehetett már akkora ereje, hogy a panaszost maga alá gyűrhesse.

— Erről meg is kell ám győződni, rabbi Sámmáj.

— Szeretném tudni, hogy mi uton ?

— Csakis úgy, rabbi Sámmáj, hogy az isteni egy igazság szent nevében megparancsolom néked, hogy velem jöjj. Most hazaküldjük a feleket azzal, hogy negyednapra megint itt legyenek előttünk, de te, rabbi Sámmáj, most velem jössz. Három napig éjjelig mi is majd bolyongunk a hegyek közt ; te ellátod magadat három napra való étellel, itallal, de nekem — s arra megesketlek — egy harapást sem adsz. Sírjak bár úgy, mint egy gyermek, vagy rimánkodjak bár úgy, mint egy nyűgösködő, akaratos beteg : nem szabad, hogy nekem csak egy korty vizet is adj.

— S ebből mit akarsz kihozni, rabbi Hillél ?

— Csak a kétségtelen egy igazságot, rabbi Sámmáj.

El is indultak a hegyek közé ; bőséges élelemmel és vízzel és borral rabbi Sámmáj, minden nélkül, csak egy husánggal, rabbi Hillél. Igy barangoltak céltalanúl egész napon át és este, mikor lepihentek, csak Sámmáj látott hozzá az evéshez, mestertársa, Hillél csak nézte, holott türelmetlenkedett a gyomra, oly éhes volt, nyelve meg majd odaszáradt az inyéhez, a rekkenő hőségben oly szomjas volt. Mégsem kért Smmájtól csak egy olajbogyónyi darabka kenyeret sem, hiszen megeskette, hogy nem szabad, hogy adjon.

Másnap reggel és délelőtt, és délután napszállatig folytatták a tervszerütlen barangolást. Sámmáj győzte, mert ehetett, ihatott, az ő ereje nem fogyatkozott meg semmiben sem, de Hillél mesternek

a nagy éhségtől már a látása is bizonytalan, oly zavart lett. De hősiesen állta a magára vállalt önkéntes bőjtölést.

A harmadik napon, késő délután, Hillél már csak vonszolta magát, oly gyenge volt. Árnyéka volt saját magának, bőre odatapadt száraz csontjaihoz, keze-lába reszketett, mint a lázbetegé és arca már csak egy élő halott sárgás arca volt.

Sámmáj, megéhezvén, leült és hozzálátott az evéshez, iváshoz, Hillél pedig kábultságosan nézte, mint fogyasztja el mestertársa a sokféle jót. Remek fügét és datolyát és más gyümölcsöt, majd olajban sült halat és pogácsát.

Egy darabig csak nézte, előbb olyan szemmel, mint a szegény ember másnak a kincseit, azután olyan szemmel, mint a kiéheztetett oroszlán a darab húst, amit rabtartó gazdája kivül a ketrece rácsához tart. Végül is megszólalt Hillél, oly gyenge hangon, mint ápolójához a haldokló:

— Kérlek, rabbi Sámmáj, adj valamit ennem, mert elpusztulok.

— Ne zavarj vacsorámban; nem adok.

— Három napja nem ettem; érzem, hogy meghalok, ha most nem eszem.

Sámmáj, ki már sejtette, voltaképen mit is akar Hillél, adta a könyörtelen kőszivűt. — Nem tehetek róla, — mondta. — Én megesküdtem, hogy nem adok, tehát nem adok.

— De az életem veszélyben van, Sámmáj. S az életveszély még a szombat alól is felold.

— Mégsem adok, és mondtam már, hogy ne zavarj.

— Az utolsó szavad ez, Sámmáj?

— Az utolsó, a legutolsó: nem adok.

— Nem-e?

— Nem!

Hillél szava, a jámbor szent Hillélé, most állati morgássá mélyült. Vésztjósló hanghordozással kérdezte:

— Meggondoltad? Csakugyan nem adsz?

Sámmáj, merő kiváncsiságból, még keményebb lett. Rárivalt Hillélre: — Századszor is: hagyj békén... nem adok.

Hillél erre, mint a megvakult párduc, akit csakis a vadösztöne kényszerít, haláltusás erővel nekiugrott a falatozó Sámmájnak, felrántotta ültéből és messzelökte a kendőtől, mely asztalául szolgált a pázsiton. Majd megmarkolta botját, körülforgatta kétszer is és ráordított a megfélemlített Sámmájra:

— Nem adtad jó szóval, veszem el erővel az ennivalót. S ha csak egy mozdulattal is ellenkezel, akkor leütlek.

Ezzel nekiesett a terített asztalnak, de még ki sem nyujtotta a kezét egy falat kenyér vagy pogácsa után és ájultan elterült a földön Rabbi Sámmáj hozta vissza az életbe, előbb egy kis felvizelt borral, majd óvatosan, lassan szilárd étellel is.

S pár órával később, erőtadó álom és megismételt étkezés után, így szólt rabbi Hillél a társához:

— Állítod-e még, rabbi Sámmáj, hogy aki három nap óta éhezett, az annyira elbágyad, elgyengül, hogy még jártányi ereje sincs, nemhogy erőszakkal leteperhessen valakit?

— Már nem állítom, hiszen az ellenkezőről győztél meg.

— És tudod-e most már, rabbi Sámmáj, hogy a hosszantartó éhezés mit csinálhat, mit nem az emberből?

— Tudom, hiszen erről is meggyőztél. Te, a bárányszelid rabbi Hillél, akiben galamb szive lüktet és tej kering ereiben, nem emberi vér.

— És mondod-e még most is, hogy csak hazudott az a Gád fia, Náftáli?

— Nem hazudott, nem. És annyira nem gonosztevő, mint te nem vagy...

...Másnap délelőtt, hogy visszatértek a városba és folytatták a Gád fia bünpörét, rabbi Sámmáj, egyetértve Hiléllel, felmentette a meghurcolt vádlottat és inkább a panaszost dorgálta meg, miért volt oly szivtelen és nem tört a kenyeréből a másiknak, Hillél pedig ekkor állította fel nagyszerű tételét és hagyta rá ragyogó örökűl nemcsak Izraél biráinak, de minden törvénytévő birónak a világon : *ál tódin esz chávéroch ád setágiá limkaumau... ember, ha biráskodsz, ne itéld el felebarátodat mindaddig, amig nem kerültél az ő helyzetébe te magad is!*

CSERMELY GYULA.

Péntek este.

A boldogságnak ünnepesti csendje
Minket is végre lágy ölébe fog,
Szép kedvesem, tedd kis kezed szelíden a kezembe
S örülj : — most jönnek a nyugalmas szombatok.

Terítve már az asztal, friss virággal ékes,
Mily dús, mily szép : ez a mi jövő életünk.
S virágok közt a szentelt ünnepesti mécses
Szelid sugárfényt szór a multba, mely letűnt.

Ó mennyi küzdés, mennyi bús sóvárgás
Emlékéi hozza vissza ez a gyertyaláng!
Itt meg e friss virágból mennyi boldog áldás
Reménynél szebb valója mosolyog reánk!

Tedd kis kezed, szép kedvesem, szelíden hát kezembe
S áldj vélem együtt minden elmult bánatot,
Amely csak boldogabbra festi s derüsebbre
A végre ránk köszöntő örök szombatot.

CSERGŐ HUGÓ.

SZOMBAT ESTE.

—IRTA: KÓBOR TAMÁS—

Mint gyerek nagyon örültem minden ünnepnek. Ott kuksoltam péntek este, szombat délelőtt a dohány-uccai templomban és néztem a szentély aranyajtaját, képzelegve, miféle titkokat rejt magában. Tudtam, ott őrzik a tórákat, de tudtam, hogy odabent Isten uralkodik és a tóráknak odabent eleven életük van. Összecsörrennek az ezüst csöngettyük és maguk is imádkoznak és beszélgetnek. Csak amikor rájuk nyitják az aranykaput, dermednek meg. Ne tudja meg senki, hogy ők élnek!

De minden templomi hatás között a legerősebbet Friedmann főkántor basszushangja gyakorolta rám. Magas, bibliai alak és még magasabbra emelve a tórát, feneketlennek tetsző hangon beleharsogta a sokaságba: Halljad Izráel! Ilyennek láttam Mózest is.

Mégis legmélységesebb ünnepem a szombat este volt. Zárkózott, álmodozó gyerek voltam. Társaságban is egyedül. És szombati alkonyatkor mindig egyedül voltam otthon — a többi kirándult, mulatott, édesanyám is látogatóba járt — és vártam apámat. Pontosan be is állitott mindig. Cilinderét felcserélve himzett házisapkájával, meggyujtotta az avdólét, pálinkát öntött az asztallapra és meggyujtotta. A kéken lobogó lángocska belibegett a sötétbe, édesapám a sötét szobában fel s alá járva énekelte az imát. Gyönyörü, férfias tenorhangja volt, de ilyenkor az is csak ugy libegett, mint a kék pálinka-láng. Szemem előtt láttam az égő csipkebokor csodáját — égett, égett a láng és soha meg nem perzselte az asztallapját. A többi világ olyan távol — ketten vagyunk együtt s apámat olyan elhagyottnak láttam s magamat oly

árvának. Hozzátapadni ehez az erős, elhagyott emberhez, aki olyan egészen más szombaton, mint hétköznap. Szombaton ünnepi ur, egyenes hátu, cilindert visel — hétköznap gondoktól nyügös, munkában görnyedő s most itt áll hétköznapok küszöbén és Istennek hódolva bucsuzik a nyugalomtól, uriságtól és beleveti magát a hétköznapba, bátran, nyitott szemmel és földileg reménytelenül. Csak messze távolban int felé ismét egy nyugalmas rév — a péntek estéje s mögötte sötétlik ismét egy sötét kapu, melynek táruló öle felé egy tétova kék lidércláng fénye mellett énekelve tart.

Azt hiszem, ez a kép nem emlék, nem a mult romantikája. Mintha életemmé vált volna, életem az életben, ugy hasonlit hozzá, mint egyik kék szeszláng a másikhoz.

Itélet napja.

(Unszane tókef.)

Dicsérjük Őt e szent napon,
Melytől szivünk ugy rettegett.
Ma újra épül trónusa
A hódoló világ felett.

Ma törvényt lát a föld fián,
Mert biránk Ő és mesterünk;
Bármit teszünk, Ő tudja jól
S bárhol vagyunk, Ő van velünk.

Egy könyvbe irja bűneink,
Pecsétet is fölébe süt,
Hogy számon kérje sorra mind,
Ha majd a szörnyű óra üt.

Ő nem takar és nem feled
És jól ismer minden lapot,
Könyvében szunnyad végzetünk,
Melyet önnön kezünk szabott.

Egyszerre harsány kürt riad,
Lágyan zeng suttogó szava,
Aztán megrendül a világ,
Döbben az angyalok kara.

És névtelen szent borzalom
Erőt rajtunk szárnyalva vesz
És egy a máshoz félve szól:
— Az itéletnek napja ez!

Mert Ő itél az égben is,
Ott sem hágy bűnt torlatlanúl
És egy napon az ember is
Előtte rendre elvonúl.

Miként a pásztor estidőn
Bárányát összegyűjti mind
S botja alatt nagy gondosan
Tereli őket szám szerint:

Azonképp számon tartja Ő
A földkerek minden fiát
S mosolygó áldás lesz, avagy
Zord átok, amit sorsul ád.

Szegő Arnold.

Egy szegény ifjú története

Ejfél felé lassankint elszállingóztak a vendégek: csak néhány javíthatatlan kártyás maradt még a szalonban, akik erősködtek, hogy még egy robbert játszanak, azután fölcihelődnek. Az urak a házigazda dolgozószobájába mentek s szivarszó mellett diskurálni kezdtek. Egyik téma kergette a másikat: politika, művészet, tudomány, irodalom. Az utolsónál élénkebbre fordult a vita. Mi lett a régi romantikus hősökből, akik valaha könnyekig elérzékenyítették az olvasót? Feuillet Octave hőséből, a szegény ifjúból, aki megveti a büszke Laroque Margit szerelmét, vagyonát?

— Fantázia az egész — legyintett fitymálva egy fiatal ügyvéd, — szeretném látni azt a szegény fiatalembert, aki nem volna hajlandó a hónapos szobáját egy légfűtéses, modern villával fölcserélni... Az ilyesmi csak a tisztelt novellista urak túlságosan merész képzelőtehetségéből pattan ki... Az élet, igen, az élet — az nem ismeri az ilyen lehetetlen bukfenceket.

A vita egyszerre hevesre fordult. Mindenkinek volt valami megjegyzése, de a társaság inkább a fiatal ügyvédnek adott igazat. Csak a professzor, a vacsora illusztris vendége, aki nemrégiben tért haza Németországból, hallgatott. Pedig az ő véleményére voltak a legkíváncsiabbak: kitünő szociológus, aki az élet érverésén tartja a kezét, nagy emberismerő s bizonyára volna néhány érdekes megjegyzése az izgató témához.

— Nos, professzor úr! — szólt a fiatal ügyvéd — nem lenne szíves

hozzászólni a kérdéshez ? Aki hallgat, az nem mond ellent. Azt hiszem, igazat ad nekem.

— Nem, kedves ügyvéd úr — szólt a tanár, — nem adok igazat. Nem mind romantika az, ami annak látszik. Az élet és az irodalom. Ki tudja, melyik kopirozza önkéntelenül a másikat. Én legalább...

— Ez érdekesnek igérkezik, — szólt közbe az ügyvéd.

Mindenki megrovóan nézett rá. Sejtették, hogy a professzor olyasvalamit mond el, ami egészen egyéni élménye volt, amiről még nem tudtak. Összebb húzták a székeket s a meghitt csöndben a prcfesszor beszélni kezdett...

*

Egy kicsit messziről kell kezdenem. Harmincegynéhány évvel kell visszamennem a multba. Amit elmondok, azon nincs mit röstelkednem. Apám szegény, földhözragadt zsidó volt. Falusi suszter, aki a maga kenyerét is alig tudta megkeresni, hát még a mienket ? Pedig hat éhes gyerekszáj várta a mindennapi eledelt. Egész nap ott görnyedt szegény a háromlábú széken, kalapált, foldozott, de a jókedve mégsem hagyta el. Egészséges, vidám gyerekek voltunk s ha a parasztfiúkkal hancuroztunk, nem egyszer úgy a földhöz teremtettük őket, hogy csak úgy nyekkent. Szegény öreg, nem egyszer mondta :

— Gyerekek, zsidók vagytok ? Nektek többet kell tudnotok, mint más ember fiának... Ti nehéz teherrel a vállatokon indultok neki az útnak... De nem baj ! Csak föl a fejjel, nem kell megijedni !... Nem is ember a talpán, akinek nem jutott ki a nyomoruságból !...

Szegény anyánk, aki annyit szenvedett, nem állhatta meg sírás nélkül, de az édesapám csak erősködött:

— Jó, jó... Tudom, arra gondolsz, hogy alig van betevő falatunk, de azért még nem haltunk éhen... Egy kicsit sokszor van krumpli, ritkán hús, de azért megvagyunk erőben, egészségben... Azt hiszed, cserélnék akármilyen utolsó emberrel, ha mégannyi pénze van is... Nem én, de nem ám ! Azt mondom, gyerekek, ne alázkodjatok meg senki emberfia előtt se ! Amíg az ember becsületes, a királynak is szemébe nézhet...

Ilyen ember volt az édesapám, Isten nyugosztalja. Azért abban a kis földdel kitapasztott templomocskában, ahol imádkoztunk, épp úgy megbecsülték, mint a legmódosabb embert. Nem esett a feje lágyára az apám és szombatonkint ugyancsak megmondta a véleményét a sakternek, ha a tóraolvasásnál csak egy kis kótát is elhibázott... Hát így nevelkedtünk és mondhatom, nem kaptunk rossz útravalót. Mikor a gimnáziumba kerültem, mindig az első voltam. Napokat ettem szegény embereknél, kisgyerekeket tanítottam, de nem tört meg se a virrasztás, se az éhes gyomor. A vakációban apám megint csak elővette régi mondókáját, de én bizony csak félfüllel hallgattam oda. Félig már legénysorba serdültem, a bajuszom is kiütközött és — sorsát senki sem kerülheti el — a szomszédunk kislányát, aki közben felcseperedett, más szemmel néztem, mint amikor még együtt hancuroztunk. Az apja kis krajzleros volt és mind kevesebbet keresett, mert akkor ütött be a mi falunkba is a „szövetkezeti bolt“. De azért Lea volt nekem mégis a legszebb leány a világon...

*

Észre sem vettem, hogy az egyetemre kerültem. Mikor először úszott fel velem a hajó, szinte megbódí-

tott a sötét folyó, az ezernyi fényes lámpában reszkető két part, a sok ismeretlen arc. Mi lesz velem ebben a rettenetes kőerdőben ? Egy pillanatra elcsüggedtem, de azután mintha rám mosolygott volna az édesapám szurtos ábrázata, hallottam volna kis kalapácsa vidám csattogását, ahogy a szögeket a talpba beüti — kihúztam magamat s azt mondtam: Itt állok, Budapest, nem ijedek meg tőled, engem nem nyelsz el!

Három évig küzködtem, verekedtem, koplaltam. Lefogytam, a zsidó népkonyhán ettem s még örülnöm kellett, hogy nem haltam éhen. De első vizsgáimat kitünően tettem le. Tanárom segíteni akart rajtam s egyszer magához hívott:

— Azt hiszem, fiam — mondotta, — most egy kicsit kihámozódhatik majd a nyomoruságból. A multkor este találkoztam a kaszinóban egy régi barátommal, Bronsteinnal, talán hallott már róla, gazdag ember, bankár, földje is van, no meg többek közt egy fia, aki nem szeret tanulni... Magának kell kihúznia a gyereket a szekundákból. Menjen el és mutatkozzék be. Jól meg fogják fizetni...

— Ebben a ruhában ? — szóltam keserűn, rongyaimra mutatva. A professzor szánakozva nézett végig rajtam.

— Igaza van, fiam, — mondotta — így nem mehet. Hanem tudja mit ? Menjen el a szabómhoz, csináltasson egy rend ruhát az én számlámra.

Éreztem, hogy elpirulok és elsápadok. Alig tudtam kidadogni:

— Hálásan köszönöm a jóságát... De tessék megengedni, hogy inkább a fizetésem terhére, részletekben, csináltathassam meg...

Egy hét mulva készen volt a ruhám. Ugy forogtam a tükör körül, mint egy kisgyerek. Mikor volt nekem mértékre készült ruhám ?

Elmentem Bronsteinékhoz. Az apa — magas, szakállas, kemény arcú ember — fogadott. Röviden. Megmondta, mi a tennivalóm, behivatta a fiát s lelkére kötötte, hogy mindenben fogadja meg a szavamat. Bandi kíváncsian méregetett végig. Ugy látszott, tetszett neki az új ruhám, imponáltam neki, mert nem neveletlenkedett, pedig hallottam róla, hogy már nem egy házitanítójával megutáltatta az életet.

Az inas jött be és jelentette, hogy az uzsonna az asztalon van.

— A tanár úr is velünk tart — szólt Bronstein.

Először voltam nagy, fényes, úri lakásban. Inas, szobalány, csipkés abrosz, ezüst szerviz... Hát ilyen a gazdagság ? — gondoltam magamban. Fojtogatott, szorongatott a pompa, de nem szédültem meg. Azért az édesapám mégse vallott szégyent velem, gondoltam, mint a Bronstein a legkisebb fiával.

Lent ültem az asztal végén. Az asszonynak és a házi kisasszonynak félszegen bemutatkoztam. Nem igen vettek tudomást rólam. Egy teríték voltam, amivel többre készültek. Pedig hogy szerettem volna, ha szelíd, kedves szóval fogadnak... Ó, az anyám, ha szegény koldus állított be hozzá, hogy elbeszélgetett vele... Hát aki gazdag, annak nincs szíve ? Megfizetnek, persze, nem panaszkodhatom, de mivel vagyok több, mint más béres cseléd ? Kitünő kollokviumok, vizsgák... Szamárság... Pénz beszél...

Fájt valami nagyon, nem tudnám megmondani, mi. Talán az, hogy Bronsteinék is zsidók és így megaláznak, pedig én is zsidó va-

gyok... Igen, ha keresztény volnék, akkor tán jobban megbecsülnének. Közel voltam ahhoz, hogy ríva fakadjak. Égetett, hogy a kisasszony, Herta, rám sem nézett. Pedig olyan szép volt, hogy majd a szememet vesztettem bele. Egyszer azután a kisasszony odaszólt az anyjához:

— Comme il est gauche!

Megértettem, hiszen francia nyelvmesterrel voltam egy szálláson. Tudtam, hogy azt mondja, milyen esetlen vagyok. Letettem a kávéskanalat és azt mondtam, bocsánatot kérek, fáj a fejem, nem eszem többet. Visszamentem a tanulószobába.

Dolgoztam, őrülten, eszeveszetten. Bujtam a könyveket, olvastam, írtam s csakhamar megvolt a látszatja: az egyik értekezésem megjelent a legelső tudományos folyóiratban. Azután a második, a harmadik. Kezdtek figyelni rám a tudós körökben. De mit tudtak róla Bronsteinék? Én, én nem állhattam elő dicsekedve, hogy „kérem, egy nagyobb dolgozatom jelent meg az Athenaeumban, vagy a Filozófiai Szemlé-ben".

Lassan-lassan mégis csak rám mosolygott a szerencse. Hosszú leveleket írtam az apámnak: neki elkérkedhettem a sikereimmel, tudtam, hogy büszkébb rá, mintha a főnyereményt ütötte volna meg és Leának, a jóságos, csöndes kis lánynak is megírtam, hogy várjon, várjon, majd kész leszek, katedrát kapok és akkor elveszem feleségül. Tudtam, hogy szüleimnek nem lesz kifogása a házasság ellen: én se nézek pénzre, vagyonra, ők sem... Szegények vagyunk, de majd csak megélünk. Hát még mikor egy új leckét kaptam! Egy államtitkár fiát kellett instruálnom! Szinte fölvetett a pénz! Most már küldtem minden hónapban haza és éreztem anyám írásán, hogy a könnyei csurogtak a levelére...

*

Egy délután Bronstein beszólított.

— Tanár úr — szólt hozzám, — szeretném, ha ma este Bandival elmenne az Operába. Szombat este van, mi meg vagyunk híva és jó volna, ha együtt tölthetné az estét a fiammal.

— Sajnálom, Bronstein úr — feleltem, — de az én estém sem szabad. Talán máskor. Ha előbb tetszik szólni...

Bronstein elkomorodott.

— Kár — mondotta. De majd keresek valakit az atyafiságból.

Herta bejött a szobába. Meghajoltam előtte, de félig elfordította a fejét. Amikor kimentem, félfüllel hallottam, amikor odaszólt az anyjának:

— Az Operába akarod küldeni... Nem tudom, minek? Ért is hozzája...

Szerettem volna visszarohanni és odakiáltani: Bocsánat, kisasszony, van annyi közöm a muzsikához, mint bármelyik emberfiának! Azért mert a harmadik emeleten huzódom meg rajongó diákok között, míg maga lent ül a földszinti páholyban, azért még nem vagyok botfülü... De legyűrtem magamban a keserűséget. Hozzáláttunk a tanuláshoz és öt perc mulva már a számtani példákat oldottuk meg Bandival, aki alig várta, hogy vége legyen az órának.

De én is türelmetlen voltam. Vacsora után fekete kávéra voltam hivatalos az államtitkárhoz. Tudtam, hogy nagy társaság lesz ott, politikusok, művészek, írók, tudósok, akikről eddig csak olvastam, szemtől-szembe még alig találkoz-

tam velük. Beszaladtam a borbélyhoz, megvacsoráztam, kiöltöztem és tíz óra tájt ott voltam a Széchényi-utcában az államtitkáréknál.

Egyre több kocsi állt meg a ház előtt. Estélyi ruhás hölgyek, urak szálltak ki belőlük. Csupa idegen, ismeretlen ember, akik azonban egymással bizalmasan fecsegtek, látszott, hogy jó ismerősök, jó barátok. Csak én éreztem magamat halálosan egyedül. De nem sokáig tartott az elfogultságom. Egy előszobában az inas fogadott, aki persze jól ismert, mint a fiatal úr házitanítóját és lesegítve a kabátomat, barátságosan mutatott a szalon felé.

— Erre tessék, tanár úr!

A szalonban már valósággal hullámzott a vendégsereg. Középen állott a háziasszony, akihez odamentem, hogy kezet csókoljak neki. Az államtitkárné kedves szóval fogadott s azt mondta, hogy az ura a dohányzóban van, már kérdezősködött utánam. Nem értettem. Miért kíváncsi az államtitkár, hogy hol vagyok, merre járok? De a homály csakhamar szétoszlott. A dohányzóban az államtitkár egy nagyobb kör közepén állott s amikor meghajoltam előtte, mosolyogva szólt egy mellette álló idősebb úrhoz:

— Báró úr, itt van a bűnös.

A báró, egy őszhajú, magastermetű, igen intelligens tekintetű úr, felém nyujtotta a kezét.

— Á, a Comte-tanulmány szerzője! Hát ön az, fiatal barátom!

Bemutatkoztam. A báró halkan odamondott nevéből is megértettem, hogy az Akadémia elnökével beszélek. A szivem hevesen dobogott. Igy érezheti magát a szerző, akinek első darabja kerül színre és most szembenézhet a félelmes ezrekkel, a közönséggel, életének és halálának bírájával. Átnedvesedett a szemem és arra gondoltam, ha az apám, az édesanyám itt lehetnének...

A társaság többi tagja is gratulált. Tudósok, akadémikusok s köztük persze professzorom is, a jótevőm. Csakhamar benne voltam a társalgásban, leküzdtem elfogultságomat s mikor visszamentünk a szalonba, már úgy éreztem, hogy csupa jó, okos, szeretetreméltó ember közt vagyok, akik nem a szegény házitanítót látják bennem, hanem a fiatal tudóst, akitől még várhat valamit a magyar műveltség.

A vendégek utolsó csoportja is megérkezett. A fülem mögött elsurranó nevekből néha valami megkapta a figyelmemet: az Operaház karnagya, a Nemzeti Színház művésznője, X. Y. a képviselőházi ellenzék vezére, vezérigazgató, miniszteri tanácsos. A nagy tohuvabohuban egyszerre — azt hittem, álmodom — Bronsteinék léptek be. Apa, anya és leánya. Én még mindig ott üldögéltem az urak között. Mi lesz most?

A kör lassankint széjjelvált, hogy helyt adjon az érkezőknek. Bronsteinék odaértek hozzánk. A bankár, mikor szembe állott velem, megigazította csiptetőjét. Nem hitt a szemének: én, én, itt, az urak között! Felesége is meg volt zavarodva, de még jobban Herta, akinek arcát elfutotta a vérpirosság.

A háziasszony rám mutatott és Bronsteinéknak prezentált:

— A fiatal tudós gárda egyik sokat igérő tehetsége.

— Nem, méltóságos asszonyom — tessék egyszerűen annyit mondani, hogy házitanító vagyok méltóságodéknál. Sőt még ennyit se:

hiszen a bankár úrnál is az az elfoglaltságom.

— Ne szerénykedjék, kedves fiam — szólt mosolyogva a báró, — bátran vállalhatja azt a jelzőt, amellyel a méltóságos asszony megtisztelte. Lesz idő, amikor még a bankár úr is büszkén emlegeti, hogy ilyen zseniális fiatalember taníthatta a fiát.

Bronsteinék még mindig hallgattak. Szerettem volna a némaságuk mögött olvasni, mire gondolnak. Mikor a pincérek felhordták a frissítőt, Bronstein odalépett hozzám:

— Nem is tudtam, hogy az államtitkár uréknál is tanít... Érdekes... Hát ezért nem ment el az Operába? Mért nem mondotta?

— Gondoltam, hogy nem érdekli Bronstein urat... Különben magam sem tudom, hogyan jutok ehhez a tisztességhez.

— Az Akadémia elnöke volt, akivel beszélt?

— Igen.

— Érdekes... Az Akadémia elnöke... Ön filozófiai tanulmányokat írt?

— Igen.

— Nekem sohasem említette. Ugy látszik, értékes dolgok... Itt igen megbecsülik...

Nem szóltam semmit. Keserű lett a szám íze. Hát mégis jól sejtettem. Bronstein figyelmére méltat, mert itt, az államtitkár házában észrevettek, ő pedig keresztülnézett rajtam. Talán nem is annyira ő, mint a felesége s még jobban a lányuk. Persze, nem voltam zsúrfiú, nem tudtam bókokat mondani, színházi pletykákat kitalálni. Hogy mit tudok, mihez értek, azt senkisem kérdezte tőlem.

Bronstein tovább lépett. Magamra maradtam. A szalon sarkába huzódtam s egy cigarettára gyujtottam rá. Elgondolkozva fújtam magam elé a füstkarikákat. Végigfutottam a mai estén. Mi minden történt velem! Idejövök egy úri társaságba, ahol Pest színe-java van együtt, születés, szellem, vagyon, tudás, én, a szegény, lenézett zsidó fiú és akad néhány jó ember, aki észrevesz, figyelmére méltat, elismeri, hogy eddig már mit produkáltam és azt, hogy nem vagyok az utolsó, meg kell látniok azoknak is, akik eddig csak úri cselédet láttak bennem... Aztán eszembe jutott: az estélynek vége lesz, a lámpákat eloltják, hazatakarodnak a vendégek, holnap megint kezdődik a hétköznap... Bárcsak mindig hétköznap volna! Csöndes, szürke, békés napok, ahol semmi sem zavarja meg a filozófus lélek nyugalmát. Igen, most otthon, a kis faluban csönd van, alszik a kis Lea, nem is álmodja, hogy én úri, előkelő társaságban vagyok... Elmosolyogtam magamat. Eszembe jutott egy verssor a Szép Ilonkából: Jobb nekünk a Vértes vadonában... Olyan jól megleszünk mi az államtitkárék fényes estélye nélkül, Bronsteinék zsúrja nélkül... Az ember maradjon meg a maga körében, ne fusson olyan szekér után, ami nem veszi föl...

A szomszéd teremben rázend tett a cigány a csárdásra, azután valami francia operett népszerű keringőjét kezdte játszani. A hangulat egyre vidámabb lett, a fiatal leányok boldog izgalommal viharzottak tovább táncosuk karján s én arra gondoltam, hogy mikor vidéken jártam a gimnáziumba, nem mehettem tánciskolába, mert nem volt pénzem, nem volt rendes ruhám... Herta éppen ekkor jött vissza egy fiatalemberrel. A büfféhez mentek. A leány egy pohár pezsgőt ivott,

de láttam, hogy közben erősen néz felém.

Elfordultam, nem tudtam állani a tekintetét. Pedig a hosszú pillantásában nem volt lenézés. Inkább csodálkozás, egy kíváncsi kérdés, érdeklődés. Mintha talány volnék neki: ki vagy te, ismeretlen fiatalember, mi lakozik benned, hogy kerültél ide, ahol nem számítottam rád.... Hiszen te nem vagy az, akinek gondoltalak....

Az államtitkárné megérintett a vállamon. Egy bájos, fiatal, szőke lány állott mellette.

— Ejnye, tanár úr — szólt kedves megrovással, — az mégse járja, hogy, mikor az egész fiatalság táncol, maga itt áll, csöndesen, egymagában.... Nézze, idehoztam a hugocskámat. Elviszi táncolni?

A kislány mosolyogva nézett rám.

— Nem tudok táncolni — szóltam, mit tagadjam, egy kis sajnálkozással, — és nem is fogok megtanulni soha... Bocsásson meg, méltóságos asszony!

— Akkor jöjjön egy kicsit sétálni — szólt a kis szőke lány, — biztosan lesz valami érdekes mondanivalója... A bácsi mondta, hogy magából nagy tudós lesz.

S azzal rámutatott a báróra, aki a szomszédban beszélgetett egy nagyobb csoport közepén.

A kislány karonfogott, magával vitt. Amikor Herta mellett elmentem, láttam, hogy mindkettőnket végigmért. Hogy mit gondolt magában? Nem törődtem vele.

*

Másnap, Bronsteinék uzsonnáján, megváltozott a hangulat. A nyomasztó csöndet friss, eleven beszélgetés váltotta fel. A tegnapi estély részleteit beszélték még. Én hallgattam, de Bronsteinék rövidesen valóságos pergőtűz alá vettek kérdéseikkel. Hogy mióta tanítok a Széchenyi-utcában, tehetséges-e az államtitkár fia, hogyan tetszett az estély? Herta hallgatott, de mikor az uzsonnának vége lett s a szobalány elvitte a csészéket, odajött hozzám.

— Kérem, egy percre, tanár úr! — szólt egészen csöndesen.

— Parancsoljon!

— Volna az én számomra is néhány szabad órája?

— Igen.

— Szeretnék foglalkozni egy kis esztétikával, filozófiával.

— Rendelkezésére állok.

Egy pillanatnyi csönd. Ketten voltunk a szobában. Azután:

— Haragszik rám?

— Én? Dehogy! Miért haragudnám?

— Én megbántottam.

— Nem emlékszem rá.

— De igen... Érzem rövid feleletéből, hogy neheztel rám.

— Téved, Herta kisasszony... Én nem haragszom.

— Amikor először uzsonnázott nálunk, én valami kellemetlen megjegyzést tettem franciául.

— Megértettem. De igaza volt. Mit tagadjam. Félszeg voltam, esetlen...

— Szóval nem haragszik? Nyujtsa a kezét, hogy jóbarátok leszünk.

— Szívesen.

Kezet fogtunk. És másnap megkezdtük a tanulást. Herta igen figyelmes tanítvány volt. Amikor az ismeretelmélet problémáit fejtegettem, láttam rajta, hogy menynyire erőlködik, csakhogy a gondolatmenetemet követni tudja. Most már a különórával sem érte be, hanem elkísért, ha Bandival sétálni mentünk. És most már tudta, min

dolgozom, mi a tudományos ambícióm. De én bennem még mindig sajgott az első megbántások emléke, amelyeknek a fulánkja belém törött. Azóta többször is meghívtak az államtitkárék és nekem mindig be kellett számolnom az estélyről. Bronsteinék is meghívtak magukhoz s mikor tavasszal az Akadémia nagyhetében kihirdették, hogy az egyik nagy pályadíjat én nyertem meg, Bronsteinék valósággal eldicsekedtek vele jóbarátaiknak, ismerőseiknek.

De nekem nem telt örömem a dicsőségben. Hazulról nyugtalanító híreket kaptam. Édesanyám beteg lett és én aggódva lestem, mikor indulhatok haza, hogy megöleljem s ott ülhessek az ágyánál. Testvéreim már mind szerteszéjjel járták a világot! Ki ápolhatja az édesanyámat, ki főz neki? Ki más, mint az a drága, jóságos kislány, akiről sikereim közepette, egy valamikor büszke, most kezes, engedelmes bankárlány kedvéért majdnem elfeledkeztem! Mennyi gyöngédség, vigasztalás áradt az egyszerű leány soraiból! Nem tanult filozófiát, esztétikát, de tudja, hogy a szeretet az élet legfőbb törvénye és az irgalom, a tiszta szív megszereti a mindenséget...

*

Aznap délután megint ketten maradtunk magunkra Hertával. Nehezen ment a tanulás, a gondolataim hazafelé kalandoztak. Tavasz úszott a levegőben, kint ültünk a virágos erkélyen s én néztem az égen a vándorló felhőket. Herta várt egy kisdarabig, azután megszólalt:

— Ma ábrándos kedvében van, tanár úr... Nem is tudja, hogy mi történt velem... Vagy nem is érdekli?

— De igen... Mondja csak el!

— Megkérték a kezemet.

— Gratulálok.

— O, nem mondtam még igent... Ismeri Balogot, a kéméndi gőzmalom igazgatóját? Pompás állása van, apa nagyon becsüli...

— Nos, akkor...

— De mégsem az, akire gondoltam... Nem valami elsőrangú koponya: jó üzletember, de, tudja Isten, ez nekem nem elég...

Éreztem szaggatott szavain, hogy keresi a módját, hogyan fejezze ki magát világosan. Tehát Balog úr nem felel meg. Szóval... Feszülten vártam, mit mond: talán csak nem azt, amire gondolni is dőreség, hogy ez a fiatal, szép, gazdag leány elveszíti a fejét, megmámorosodik attól, hogy egyenest megyek előre a tudomány versenyarénáján, hogy jövő, tán európai hír vár rám... Herta egy kis szünetet tartott, azután folytatta:

— Látja, vergődöm, nem találom a szókat... Gazdag vagyok, jólétben nevelkedtem és gazdagon akarok továbbra is élni... Apának van pénze elég, nem szorulunk másra... Szegénység, küzködés: ismeretlen fogalmak előttem, tudni sem akarok róluk... De erről szó sincs: én más körbe vágyódom, izgat, leköt a szellem munkája, például az öné... Hiszen az érvényesülés útja nyitva áll ön előtt... Még egy-két év — s beérkezett... S ha akadályok merülnének fel az útjában, Istenem, ezt is elháríthatja: remélem, nem ad sokat a vallásra... Ez csak a szegény, földhöz ragadt emberek mániája... Nos, egy szava sincs, tanár úr?

Amíg beszélt, valami rettenetes ürességet éreztem magam körül. Mi volt ez más, mint vőlegénykérés!... Ha hiú fráter lettem

volna, most diadalt ülhetek: a gazdag, szép leány hajlandó elvenni férjül... Bronstein Herta, a ragyogó parti... De miért? Mert azt hiszi, hogy nagy, világhírű ember lesz belőlem... Odaadja a pénzét, de a szegénységet utálja... Az apámat, az anyámat, a kis falusi szobácskát, a szűkös ebédet... Hogyha levinném az öregekhez, elfordítaná a képét... És én megalázzam az én drága, öreg szüleimet!... Százezer forintért!... És persze, ha a karrieremnek útjában állna a vallásom, térjek ki!... Van annyi pénz, olyan gyönyörű lány a világon, hogy megtagadjam érte a hitemet, a családomat, ha még oly egyszerű, földhöz ragadt emberek is!... Lea, az én édes, kis pajtásom, nem kívánna tőlem áldozatot... Nem bánja, ha nem leszek egyetemi tanár, akadémikus, boldogan oszt meg velem minden örömet, bánatot, ápol, ha beteg leszek, megvigasztal, ha bánkódom, hűséges, mint a kutya a gazdájához, tiszta, gyöngéd, nemes, csupa szív és magamért szeret...

Olyan gyorsan végiggondoltam mindent, mint a vízbefuló, aki előtt pillanatok alatt elsurran az egész élete. Alig hallottam, amikor Herta megszólalt:

— Én elmondottam mindent... Nincs rá semmi mondanivalója?

— De igen! — feleltem s most már nyíltan a szemébe néztem, — az, hogy menjen férjhez Balog úrhoz.

Herta sápadtan nézett rám.

— Én vőlegény vagyok... S ez itt a menyasszonyom.

Ezzel tárcámba nyúltam s elővettem Lea képét.

— Szegény lány, nincs pénze s még csak azt sem mondhatom, hogy művelt... Gyerekkori játszópajtásom, akit szeretek... Elveszem, nem azért, mert megígértem, hanem mert tudom, ő lesz az igazi élettársam... Lássa, Herta kisasszony, az én kis mátkám most otthon ül az édesanyám betegágyánál és nem mozdul el mellőle... Nem járt még Pesten sem, nem ismeri az itteni életet... Nincsenek ambíciói, úgy szeretné leélni az életet, mint az apja, anyja és ha egy kisvárosba kerülünk, az neki paradicsom lesz... És Lea sohasem fogja kívánni, hogy megtagadjam a vallásomat...

Herta halavány volt. Hallgatott, de én folytattam:

— Vesse ki ezt a fejéből, kedves Herta!... A mi házasságunk sohase volna boldog! Szerencsétlenek módjára járnók egymás mellett az életet... Magát ingerli az, hogy más miliőbe kerüljön, a tudás, a szellem emberei közé... Nekem nem fontos, hogy kinél fordulok meg: zsidó, keresztény, előkelő vagy szegény — csak becsületes legyen! A könyveimtől ne fosszanak meg és hagyják meg azt, ami a szívemhez nőtt: az ifjúságom, a gyerekségem emlékeit, amelyekhez nem tudok hűtlen lenni... Ennyit akartam mondani.

Herta fölkelt és egy szó nélkül eltávozott. Másnap levél várt otthon: sajnálják, de szolgálataimra nem reflektálnak. És egy órával utóbb sürgönyt kaptam. Lea írta, hogy anyám túl van minden veszélyen! Megéreztem, hogy ez volt a hűségem jutalma...

A professzor szemében könny úszott. Mindenki tudta, hogy két évvel ezelőtt veszítette el a feleségét...

— Lássa, ügyvéd úr — szólt a tanár úr, — így fest az életben egy szegény ifjú története.

A társaság fölkelt, mindenki megindultan szorított kezet a professzorral. A fiatal ügyvéd is mélyen hallgatott. Ünneprontás lett volna megtörni a csöndet...

SZIVÓS MARGIT.

A Siralmak Könyvéből

„Vadászván vadásztak engem, mint madarat, az én ellenségeim méltatlan. Béboritották az én életemet a tömlöcbe és reám követ hánytak.”
(Jeremiás Siralmai III. 52-53.

Vadásztak engem, mint parittyás
gyermekek madarat az ágon
csínytevő délután.
Tömlöcbe lökték ifjuságom,
s követ hánytak reám.

Folyók szakadtak a szememből,
de nincs olyan sebes Eufrát
s tengerek sincsenek,
amelyek széjjelmosni tudnák
e roppant köveket.

Jaj, már tudom, minden hiába,
elmulnak éveim s a kertbe‘
mind dúsabb az avar.
Szőlőmben a reményt leverte
a szél s a zivatar.

Olyan vagyok, mint a fogyó hold.
A Holt-tenger fölött a füstben
magamban sápadok.
Miért kell hordanom, nagy Isten,
az örök bánatot?

S olyan vagyok, mint a beteg hal,
az élet felszinén cikázok.
Egyetlen perc talán
s már jönnek a gonosz halászok
s hálót vetnek reám.

Bródy László.

MALOMKÖVEK.

z óramutató kérlelhetetlen közömbösséggel, de veszedelmesen sietett a 12-es szám felé és Grüner Arthur cégvezető ur még mn em tudta magát rászánni arra, hogy Barna vezérigazgató zöld posztóval bevont párnázott ajtaju szobájának küszöbét átlépje. Egy finomabb lelkületü, jobb nevelésü és az átlagosnál csiszoltabb műveltségü ember, aki ugyan 34 év óta mindig másnak szolgált és engedelmeskedett, soha sem tudja magát hirtelen és döntő cselekedetre elszánni, az egészséges, bátor s lelkiéletet nem élő self-mademanek módjára. Inkább elemezte magában a lehetőségek végtelen sorát azon az alapon, melyet Barna vezérigazgató tegnapi kijelentése számára teremtett.

— Grüner ur, maga egy beadványt nyujtott be az igazgatósághoz,... kérem... majd alkalomadtán....ha látja, hogy nem vagyok nagyon elfoglalva, nézzen be hozzám.

Igen, be kellene menni Barnához és előadni az ügyet bátran, önérzetesen, ugy, ahogy az egy 34 éve szolgáló vezetőtisztviselőhöz illik, akinek része van abban, hogy a vállalat fellendült, akinek nemcsak kérni, hanem követelni is joga volna.

Grüner Arthur idegesen sodorgatta őszülő bajuszát, megsimogatta nyirott oldalszakállát és cigarettára gyujtott.

— Tizenkettőkor bemegyek — gondolta, de mindig talált valami kifogást. Hol felek jöttek, hol egyes osztályvezetők referáltak. Görcsösen dobbant fel a szive, valahányszor valaki kijött a vezértől.

Most... most egyedül van.

— Grüner ur... talán most bejöhetne — szólt ki a vezérigazgató a kis párnázott ajtót egy másodpercre diszkréten kinyitva.

Grüner benn állt a függönyös, szőnyeges, de mégis irodailag rideg, a business szagától kábitó atmoszféráju vezérigazgatói szobában. Az ablakok, a bársony fotelek, hamutálcák mintegy lenéző gőggel süvitették a tájékozatlan idegen felé: Mi milliókat, sőt annak idején milliárdokat láttunk itt kavarogni, vagyonok, karrierek versenyfutását, óriási koncepciókat, szédületes terveket. Illetődj meg, te idegen, te koldus, bennünk az élet urai ültek és a szivarhamu, amit belénk vertek, talán fontosabb volt nekik, mint a te egész életed.

De Grüner Arthurra már rég nem hatott a vezérigazgatói szoba berendezésének néma lesujtó beszéde. Ő már ismerte a szoba urait, tudta, hogy honnan jönnek, hova mennek.

A mostani vezérigazgató elődjének pöffeszkedő gorombaságait és lekicsinylő bánásmódját 10 éven keresztül türte. S ennek az embernek — aki annak idején egy lépést sem tett automobil nélkül és miniszterekkel tárgyalt — az özvegye ma előfizetéseket gyüjt szépirodalmi művekre. A mostani vezér, Barna Andor, kövér, teljesen simára borotvált arcu monoklis ur volt, folyó évtizedünk amerikamániás urainak egyike, kinek álmai tetőpontján, egy newyorki vagy chikagói trustcsászár karját az övébe füzi és: M. Barna you are pur man felkiáltással felfedezi és elragadja valamilyen kereskedelmi vagy ipari Hollywoodba, ahol azután meg lehet kezdeni az igazi cézári életet, nem ugy, mint ebben a koldusországban, ahol a vezérigazgató még egy rendőrfőnököt sem nevezhet ki.

Grüner ur a fanyar kétkedés ábrázatával állt meg a vezérigazgató előtt, aki szivarját szájacsücskéből kilógatva, pöszögve megszólalt:

— Hát nézze Grüner ur... maga kérvényt adott be az igazgatósághoz, hogy leánya kiházasitásához 4000 pengő segélyt kér... ugyebár.

— Igenis, vezérigazgató ur.

— Nézze, barátom, most közöttünk marad... mennyi az, amennyire

maga komolyan számit, elvégre maga egy elég okos ember, aki az ötszörösét kéri annak, amit kapni akar. No, mondja, ugye maga megelégszik 800-al is ?

Barna hátravetve vállait, kedélyesen felröhögött.

Grüner szomoru gunnyal pillantott rajta végig.

— Nem, vezérigazgató ur, én nekem 4000 pengőre van szükségem. Annyira már ismerhetne, hogy mindig kevesebbet mondok és kérek, mint amennyire szükségem van.

— Na jól van, Grünerkém, azért ne haragudjon ! És mondja, kicsoda a vőlegény. Jó család ?

— Egy nagyon derék fiu. Textilmérnök. Egy kőbányai gyárban dolgozik, az egész üzemet önállóan vezeti, pedig csak 27 éves. Az apja nyugdijas MÁV tisztviselő, de nagyapja bérlő volt Nyitrában, az akkori időkhöz képest igazán nagyon intelligens, művelt ember. A grófja is nagyon szerette, hetenként háromszor náluk ebédelt.Történt egyszer...

— Hát térjünk a dologra, Grüner ur — szakitotta félbe kelletlenül a vezérigazató. Elvégre maga cégvezető és ismeri a vállalat mai viszonyait. Meg vagyok róla győződve, ha nekem nem is vallja be, hogy maga már akkor, amikor ezt a kérvényt irta, tudta, hogy amit kér, az egyszerüen hü... izé abszurdum. Beszéljünk okosan...

— — — — — — — — — — — —

Grüner cégvezető az iróasztalán még egyszer átolvasta a kapott pénzt. Ezerötszáz pengő volt, egy fillérrel sem több. Az igazat megvallva, kétezerre számitott, habár a felesége a legvérmesebb reményekkel szurkálta már napok óta. „Hány éve vagy már ott? Harmincnégy éve? Kértél te már tőlük valamit? Semmit. Mit kaptál az ezüstlakodalmadra? Egy diszoklevelet. Az a legkevesebb, ha megadják a 4000 pengőt, én a te helyedben 5000-et kérnék. Mit ötöt? 6000 pengőt. Egy harmincnégy éve szolgáló főtisztviselő és cégvezető? Hogy rosszul megy? Majd Barna fővezér ur az egyik barátnőjének egy hónapig nem ad apanázst és akkor már behozta a nagy kiadást." Most pedig itt a reális valóság, 1500 pengő. Tehát számoljunk. A kétszobás és mellékhelyiségekkel ellátott lakás (alapbére notabene 1400 pengő), lelépési dija 600 pengő, kelengye... igaz, hogy ezt az asszonyok intézik, fehérnemü, hatszemélyes asztalteritő, eh mit 400 pengő... jól nézünk ki... mit lehet ezért a pénzért venni... A fiunak a szülei ugyis morognak. Minek nősül már ez a t knyos és ha nősül, mért vesz el szegény leányt. Marad ötszáz pengő, amiből két puhafa ágyat vehetnek. Két fotelt és a vitrint az üvegcsillárral Lili otthonról megkapja. A fiu nagynénje igért egy nagy ruhaszekrényt. Konyhaberendezést és edényeket majd a nászajándékokból rakják össze. A megfelelő gyengéd figyelmeztetések már folyamatban vannak...

Grüner Arthur fáradtan végigsimitja ráncos homlokát. Huszonnyolc év előtt, amikor még ékszereket és gyönyörü könyveket adtak nászajándékba... könyveket, nem féltucat konyharongyot és négy alpacca leveseskanalat. Könyveket! Mióta nem vettem én már könyveket? Szegény Lilikém és mi lesz a nászutazással?

— — — — — — — — — — — —

— Mi van magával máma, Pali? ...Nem tud komolyan beszélni?

A Margitszigeten rózsásan égtek a japán fenyők kopasz törzsei az őszi alkony kialvó sugaraiban. A szemlőhegyi villák, az ujlaki templom fekete szilhouettjei élesen váltak ki a sárga selyemszinü égből. A természet szép volt, olyan szép, mint amilyen nagyszerü és magasztos egy magáért való örökkévalóság lehet, amely nem törődik az arasznyi éltü halandók tépelődéseivel és gonoszságaival. A barna haju csinos elegáns fiu eltünődve nézte a szinek harmóniák csodás játékát, amit az életküzdelmekben elkoptatott tudatával talán már képtelen volt akarva átfogni, csak az automatikusan működő szivet és idegeket ragadták meg a szépség és nyugalom zsongitó narkotikumai.

— Hát feleljen, Pali... gondolja, hogy ebből az összegből havi 5 pengőt kihasithatunk?

A leány karcsu, finom arcu teremtés, élénk szinek nélkül, de homlokán átrajzolódtak a lelki élet a magasabb átöröklött gondolkodás

vonalai. Ideges bosszusággal kapta fel fejét, amidőn második kérdése is válasz nélkül maradt.

— Pali, maga megint kedvetlen… azt hiszi, nekem passzió ezekkel a krajcáros kérdésekkel foglalkozni. Ha azt képzeli, hogy én csak azért beszélek ezekről, hogy magát bosszantsam velük, akkor nagyon téved. Én is ideges vagyok és én is jobban szeretnék szórakozni. Én reggel 8-tól este fél 7-ig görnyedek az írógép mellett, még ebédelni se mehetek haza… De ezekről a dolgokról végre is beszélni kell, mert tovább ez igy nem mehet. Három éve huzódik az ügy, én nem birom tovább. Vagy — vagy.

A fiu lassan felemelte jobbkezét. — Nézze, Lili a napot — mondta halkan és lassan. A leány felpillantott, az est varázsa azonnal belekapcsolódott az ő lelkébe is. Elhallgatott, közelebb huzódott a fiuhoz és kezét észrevétlenül csendesen rácsusztatta a kezére.

Szerették egymást. Ugy szerették egymást, ahogy 1928-ban szeretni szabad, görcsösen marokra fogva a robotban, csalódásokban, reménytelenségekben elnyütt szivet és idegeket, nehogy valami bajt csináljanak és elfeledjék, hogy a létezésnek, a létfenntartásnak eladott örökrabszolgái. Élt a szerelmük és a csodálatos, llatos piros rózsa, de mert nagyon féltették a hervadástól, ugy körülbarrikádozták, konyhagarniturával, lelépési dijjal, apanázzsal, remunerációval hogy gyakran ők maguk sem látták. A szerelem volt a kiindulási alap, az egymás birhatása a cél, de ahogy a felőrlő problemáktól elkinozva egymás mellett ültek, gyakran elfelejtették ugy az egyiket, mint a másikat.

— Mégis csak szép itt. Itt lehet élni, — suttogta a fiu, magához ölelve Lili karját. Eszébe jutottak azok a bús magányos alkonyok, amikor éveken keresztül élt Olaszországban, alig felserdülve a diákkorból, idegenek között, barát nélkül. Ott is szép volt az alkony, amikor a haragosan bucsuzó nap biborhullámmal öntötte le a veronai Castello Vecchio vöröstégla-épületét.

— Igen, itt szép… itt jó… inkább itthon nyomorogni, mint odakint jó partit csinálni. Lili halkan felnevetett. Többször idegenektől is hallotta, hogy Pálnak nagyszerü állása volt Veronában s elvehette volna a gyáros leányát, de ő inkább hazajött a fele fizetésért s őt akarja elvenni, a szegény zsidó hivatalnoklányt. Jól esett neki ez a tudat, elégedett volt. Egészen hozzásimulva a fiuhoz, kérdezte:

— Mit gondolsz, Pali, megtarthatjuk ujévre a nyilvános eljegyzést?

Az intim pillanatokbn tegezték egymást.

A fiatalember arcáról eltünt az elmélázó csendes derü. A lélek időtlen pihenésébe belehasitott a ma kemény problémája.

— Tudja jól, Lili, hogy május előtt nem várhatok fizetésemelésre. Akkor januárig visszamenőleg megkapom a differenciát, azonfelül az igazgatóm némi nősülési segélyt is kilátásba helyezett. Ez együttvéve talán elegendő lesz a kezdet nehézségeinek leküzdésére. Feltéve, hogy az egészből lesz valami. Olyan régen igérik már ezt a fizetésrendezést.

Ez utóbbi szavakat halkan, bizonytalanul mondta.

A lány pajkosan kuncogott:

— Pedig én azt mondom, Pali, hogy akár holnap is megesküdhetünk. Meg akartam magát lepni, de nem tudom a dolgot tovább magamban tartani. Lesz mindenre, lakásra, hálószobára, fehérnemüre, mindenre… mindenre… Palikám… olyan boldog vagyok. . a papa elmondta, hogy kiházasitási segélyt kap a cégtől, minimum 4000 pengőt, de az azután igazán a minimum. — Lili felugrott a padról, ugrálni kezdett és karját Pál nyaka köré fonta.

— Ne légy már olyan morcos, te csacsi… te utálatos… nem is örülsz neki, nem megyek hozzád… na, mi ütött magába… nos, megengedem, hogy megcsókolj.

— Tényleg, még meg se csókoltalak — morogta halvány mosollyal a fiu, a leány ajkai fölé hajolva, miközben fejében körtáncot jártak az ötszáz és ezer pengők meg a konyhabutorok…

— — — — — — — — — — — — —

Bálnoky tanár elgondolkozva lapozgatott az előtte fekvő partiturában, azután rápillantott Grüner Gál Györgyre, a fiatal komponistára.

— Nézze Gál, én már többször megmondtam magának... ennek igazán nincsen értelme. Maga már két év óta hordja nekem ide a munkáit hiába. Én már akkor megmondtam, amikor azt a hegedü-zongorára irt versenydarabját bemutatta. Elvégre vagy hisz nekem, volt tanárjának, vagy sem.

— Én csak szerettem volna... ha talán... a tanár ur véleménye — hebegett Gál György.

— Az én véleményemet legalább százszor hallotta. Az utóbbi tiz esztendőben maga volt a legtehetségesebb tanitványom. Én mondtam magának négy év előtt, hogy kezdjen komponálni. Azóta már egy csomó művet bemutat nekem, én felmagasztalom őket az egekig, maga pedig hazaviszi őket és bevágja a legalsó fiókjába. Hát mit képzel, hogy a zeneműkiadók majd magához jönnek könyörögni ? Különben is, mivel foglalkozik most ? Keres valamit ?

— Oh hogyne ... a Jupiter mozgóképpalota zenekarában primhegedüs vagyok.

— Óriási nagyszerü... no és privátórákat nem ad ?

— Kevés volt a növendék, nagy a konkurrencia. Elvesztettem őket. Ez legalább biztos kenyér. Kétszáznegyven pengő egy hónapra.

Bálnoky tanár becsapta a partitura kartonfedelét.

— Nos, legyen őszinte, kedves barátom mit képzel maga mindig amikor idehozza a műveit. Ki lehet máma adni Magyarországon ismeretlen komponista szimfoniáját ? És ha akadna egy mecenás, aki erre pénzt áldoz, el tudna maga adni tiz példányt ?

— Én azt gondoltam... ha talán... a filharmonikusok előadnák ... vagy talán állami ösztöndijat..

Bálnoky mérgesen felpattant.

— Ugyan kérem...ugratni akar engem Milyen vallásu maga ?

— Zsidó.

— Hát akkor ne beszéljen felesleges dolgokat.

Grüner Gál György szájaszögletében megjelent az ismert gúnyos fájdalmas családi mosoly.

A tanár keserüen nézte — Menjen Drezdába, Berlinbe, Milanóba Párisba... ott talán kiadják. A karmesteri vizsgája megvan. Kitünő állást is kaphat. Hányszor mondtam már azt is. Miért nem fogad szót ? Miért nem utazik ?

— Nincs pénzem.

— A szülei élnek ! Miért nem ad a kedves apja, hogy exisztenciához segitse.

— A kedves apám szegény hivatalnok, akinek rajtam kivül még egy nagy lánya és gimnázista fia van. Nincs módjában rajtam segiteni. Az utiköltség egymagában nem elég. Le kell tisztáztatni a kéziratokat, leiratni a stimmeket. Esetleg hónapokig lézengeni, amig szóbaállnak velem. Honnan vegyem a pénzt ?

Bálnoky tanár az órájára pillantott. Ideje volt, hogy ezt a kényelmetlen, céltalan beszélgetést félbeszakassza.

— Hát kedves barátom... nem haragszik... de most nekem dolgom van... hát menjen csak szépen haza és bizzon a tehetségében és a jövőben a jó Isten majd megsegiti...

Grüner Gál György ezzel az olcsó frázissal kidobva, hóna alatt a partiturával, megállott a kapu alatt. Most hazamenni vacsorázni. Vidám, fölényes arccal, hogy a család ne sejtse az uj vereséget, az ismételt csalódást. Haza kell menni, mert várják..., mert ma szabadnapos.. ma otthon kell lenni.

— — — — — — — —

Grünerné már másodszor szólt rá idegesen a cselédre, hogy menjen teriteni, mert már háromnegyednyolc és az ur meg a gyerekek mindjárt itthon lesznek. A Gyuri fiatal ur ma szabadnapos, tisztességes vacsora jár neki. Grünerné szorgalmasan forgatta a sercegő borjusültet, miközben a kócos mindenes nagynehezen rápiszmogta a tálcára a tányérokat és eszcajgot.

— Hat személyre teritsen Kati, a Vámos ur is itt vacsorázik.

— A Pali fiatal ur is ? Jó.

Igen, a Pali fiatal ur is, akit ugyszólván már családtagnak tekintettek. Grüner mama szerette ezt a szorgalmas, kedves, intelligens finom családból való fiatalembert, akire bátran rá merte bizni leánya életét, az ő egyetlen leányáét, akinek szépségéről, erkölcsi és szellemi jótulajdonságairól, mint minden anyá-

nak, fantasztikus véleménye volt. Természetesen ő is egy két-autós bankvezérről álmodozott — legalább eleinte, de később, amikor látta a leányt zimankós szürke reggelenként, egy csésze kávé sietős leöntése után az irodába rohanni s onnan délben meg este kimerülten hazakullogni, örömmel fogadta az ambiciózus, őszinte érzésü derék fiut, aki legalább egy kis meleg otthont és megelégedést fog elővarázsolni a szegény teremtésnek. Csengettek. Kati a szobából császkált ki ajtót nyitni.

— Ki az ? — kérdezte Grünerné a konyhába lépő Katitól.

— Az ur jött meg.

— Kati, forgassa tovább a hust, hogy oda ne égjen, öntsön rá egy kis vizet, nehogy kiszáradjon, — mondta izgatottan Grünerné és besietett a szobába.

A három szoba bizony szük volt az öttagu családnak, ahol felnőtt leány és fiuk vannak. Szegény Lili sokszor panaszkodott egy megfelelő leányszoba hiánya miatt. György pedig azért morgott, mert soha sincs elég csend, ha ő gyakorolni vagy komponálni akar. Már t. i. mielőtt a mozizenekari állását megkapta volna. Dehát ezek hiábavaló sirámok maradtak. Ugy az öregek, mint a fiatalság mint főtartózkodási helyet és reprezentativ vendégfogadó termet használták a lakás nagy ebédlőjét. Igen, a nagy ebédlő, középen a lelógó üvegcsillárral, a falakon rokokóutánzatu pásztoridillekkel, a tömör mahagoni kredenc, melynek kezdetben elég gazdag ezüstkészletében sulyos réseket harapott a kommün és az azt követő idők vasfoga. Itt a kopott kéktónusu szmirna szőnyeg olcsó pompájában fogadta annak idején György megilletődött kollegáit, akiknek szemében ő a jómódu középosztály, az urigyerek volt és Lili első udvarlóit, iskolatársnőinek kamasz fivéreit. Ebben a szobában játszódtak le a nagy családi jelenetek ,holmi bohémtársaságok, mértéktelen dohányzás és szininövendék dolgok miatt, másrészt engedély nélküli selyemharisnyák, manikür, igazolatlan kimaradások és eltitkolt mozikból kifolyólag. De legtöbbször békésen beszélgető vagy csendesen olvasó családra borult rá a nagy csillár tejfehér fénye.

— Nos, Artur,mi ujság... megvan..., mennyi ?... üdvözölte izgatottan férjét az asszony.

— Van..., van..., de most, majd ha együtt leszünk mindannyian, nem akarok mindenkinek külön mesélni.

Grüner mama már ismerte férjének azt az ártatlan gyengéjét, hogy szeret váratlan leleplezésekkel nagy hatást elérni a figyelmes hallgatóságnál, ezért a jó ujság reményében leküzdötte kiváncsiságát és nem kérdezősködött tovább. Ismét csengettek. Jött Iván, az ifjabb fiu csemete, akinek 15 éves forrongó lelke egyelőre még nem tudta eldönteni, hogy mi fontosabb: Léda szerelmei avagy a Hungária—Rapid meccs eredménye. Pajkos, féktelen, de csupa sziv gyerek volt, körültáncolta ,összecsókolta apját, anyját, azután sietve a sarokba vonult, hogy a vacsoráig olvashassa a Raszkolnyikovot.

Azután megjöttek Lili és Pál is. A hosszu sétától felüdülve, megérkezve, a várható jó hirek reményétől felvillanyozva. Csókok, meghajlások, kezét csókolom, jóestét, szervusz Iván...

— Tálaltathatnál,mama... éhesek vagyunk — dorombol csillogó szemekkel Lil.

— Gyuri még nincs itthon, illik megvárni.

— Nem baj ! Add be a vacsorát, amig elhelyezkedünk, megjön ő is. Jaj papa, odavagyok a kiváncsiságtól.

A család már az asztalnál ült. Grüner mama megkezdte a vacsora kiosztását, amidőn György belépett a szobába. Arca nyugodt és vidám volt, késedelmét néhány közömbös szóval kimentette, üdvözölte szüleit és helyet foglalt az asztalnál. Az első fogásnál szóba került a képviselőház aznapi ülése. Egy szociálista szónok véres interpellációja. Ezzel kapcsolatban természetesen megvitatták a szociálizmus kérdését is s midőn Iván Mussolinit őrült gazembernek nevezte, leendő sógora, aki olaszországi tartózkodása alatt lelkes fascistává változott, pofont igért neki.

Grüner töprengőn tekintett végig

a felengedett kedélyü, hangoskodó társaságon. Tudta, hogy mindez a csinált élénk társalgás, mesterkélt érdeklődés távolfekvő dolgok iránt csupán eltakarója a nagy visszafojtott, ugrásra kész kiváncsiságnak, amelyet csak az az egy bizonyos nagy kérdés izgatott. Ezt nem szabad a végsőkig felfokozni.

Mikor már Kati leszedte az asztalt, Grüner ünnepélyes mozdulattal rágyujtott egy hosszu szivarra és megszólalt:

— Hát kérem szépen...

Nagy sürgés, mozgás, helyezkedés következett erre, mint a szinházban a nézőtér elsötétedése után, amikor mindenki a lehető legkényelmesebb pozituràba akarja bevárni a bekövetkezendő élvezeteket.

— Jaj papa, én olyan izgatott vagyok — nyafogta Lilli.

— Hát kérem, — kezdte Grüner ünnepélyesen,mint egy trónbeszédet de szemeiben azzal a vidámsággal, amely annyit jelentett, „ne féljetek, hiszen a vége ugyis jó lesz".

— Ma délben hivat a Vezér. Én bemegyek, megállok vele szemben. Ö sokáig hallgat és merőn néz. Azt hitte talán, hogy imponál nekem. Nekem ?

A vásott Iván komikus grimasszal félhangon szavalni kezdett:
Megöl a disznófejü nagyur
Megöl a disznófejü nagyur
Éreztem, megöl, ha hagyom,
Vigyorgott rám, ült meredten
Az aranyon ült,
Az aranyon ült,
Éreztem megöl, ha hagyom...

— Fogd be a szádat Iván — rivallt rá mérgesen az apja.

— Csend legyen, hallgass, ne viccelj! — zugott az egész asztal. Tessék folytatni.

Drága Grünerkém, mondja egyszerre nekem. Beadványát az igazgatóság elé terjesztettem. Tudja, hogy nálunk semmisem megy simán, de most, amikor azt mondtam, Grüner Arturról van szó, a mi Grünerünkről, mondhatom magának, egy szó ellenvetés nem volt. Uraim, igazgatót kaphatnak amenynyit akarnak, de Grüner Arturt, aki 34 éve dolgozik, igy dolgozik, az csak egy van.

A vállalat tényleg sulyos helyzetben van, de Grüner ur igényét még a csődtömegből is ki kell elégiteni. Hát a maximális összeget adták, amit adhattak.

— Mennyit ? — kérdezte a társaság egyhangulag.

—Ezerötszáz pengőt'— válaszolta Grüner ur szemét lehunyva.

Fagyos lehelet huzódott végig a szobán. Egy csomó reménység lefagyott. Egy csomó remény kihült. A fatal szerelmes pár lehorgasztotta fejét, Lili torkába görcsös fájdalom huzódott, nem mert felpillantani, nehogy elsirja magát. György és az anya riadt, kerek szemekkel néztek az apára.

— De gondoljátok meg... 1500 pengő sok pénz... a mai viszonyok között! Okos beosztással sokat lehet belőle kihozni. A lakáslelépés dija 600 pengő. 400 pengőért már szép hálószobát lehet kapni. Nem szükséges, hogy az egész stafirung együtt legyen. Apránként össze lehet mindent vásárolni. Legfeljebb most nem fogtok elutazni. Majd Isten segitségével. jövőre.

Grüner szavai üresen kongottak a dermedt, néma szobában.

— Hát akkor mindennek vége — szólalt meg végre rekedt hangon Lili.

— Ugyan Lili, hát hogy lehet valaki ilyen csacsi, veszekedett Pál — azért is megtartjuk most az esküvőt, most már én is ragaszkodom hozzá. Mit? Azt a 2000 pengőt kölcsönveszem váltóra. Majd májusban a differenciából visszafizetem.

— Az Istenért, Vámos ur — sikitott Grünerné — csak azt ne... csak váltót ne... szegény boldogult unokaöcsém! Ez vitte őt sirba... váltó nem lesz a családba... inkább nem eszem.. kiadom a szobákat.

— De kérem... tessék lecsillapodni... nem veszek fel egy fillért sem. Vili bácsim szivesen előlegezi nekem azt az összeget, majd apránként visszafizetem. Lesz esküvő.

Most Iván közbevágott. Szegény fiu, jót akart, mert elakarta terelni a beszédet a kinos témáról, ezért György felé fordult.

— Te Gyuri — mondotta jó hangosan — te még nem is referáltál, Mi volt Bálnokynál ?

— Hallgass, te hülye — mordult vissza a bátyja vasvillaszemekkel,

De már késő volt. Az anya éles te-

kintettel fordult György felé, akinek sápadtságát és szótlanságát most egyszerre észrevette.

— Gyuri fiam, beszélj. No nézd, egészen elfelejtjükaz ő dolgát. Pedig hát ő hozza haza az igazi jó hirt. Beszélj, fiam. Van valami eredmény ?

— Nincs, — vágta oda röviden és keserüen György.

— Mi az, hogy nincs ? Nem beszéltél vele? — avatkozott most bele az apa.

ben legtehetségesebb tanitványa. Ő maga mondta. A szemembe. Hiába minden. Ilyen zenemüvet ma nem lehet Magyarországon kiadatni. Előadáshoz nincs protekcióm. Ösztöndijat nem kaphatok, mert zsidó vagyok. Jó tanácsokat adott. Menjek ki Milanóba, Berlinbe, Párisba. Miből, miből ? Mondjátok meg ? Esküszöm, elég volt. Egy kótát többé le nem irok. Megyek muzsikálni a moziba. Arra születtem, ez a végzetem.

Magyar-Mannheimer Gusztáv: Rebeka a korsóval.

— De beszéltem.

— Nos, és.. talán nem tetszik neki. . . nincs megelégedve — kérdezte Lili aggódó hangon.

— De igen. . . Ö meg van elégedve.

— Hát akkor beszélj az Istenért — könyörgött az anya — mi baj van.

— Hát értsétek meg, — áradt ki Györgyből hömpölyögve a keserüség — nem lehet, hiába minden. Én voltam az utolsó tiz esztendő-

György kimerülten elhallgatott és üres szemekkel bámult a levegőbe. A csend talán még fájdalmasab volt, mint előbb. A család reménysége és büszkesége, az elsőszülött szenvedett vereséget. Talán elment a kedve örökre. Talán belepusztul a fájdalomba. Györgyöt mindannyian imádták.

Most felállt Lili. Lassu, ingadozó léptekkel indult bátyja felé és vállára tette kezét. György felpillantott, de amikor huga arcát meglátta, talpra ugrott.

— Lili, mi van veled ?

Lili arca valóban rendkivüli volt. A fájdalom, vad elszántság és valami szinte eszelős öröm érzései táncoltak rajta.

— Gyurikám — kezdte idegenszerü, tompa hangon. — Te hallottad, miről volt szó az előbb. Tudod, hogy mióta szeretjük egymást Pállal. Tudod, hogy mennyire vártuk azt a pénzt, amely házasságunkat lehetővé tette volna. Csalódtunk, kevesebbet kaptunk, mint amenynyire számitottunk. De ez is elég lett volna. Összehuzódtunk volna egy szobában. Én megmaradtam volna az irodában. Megcsináltuk volna a dolgot ezerötszáz pengővel is. Hát Gyuri, én lemondok a pénzről a te javadra !

— Lili..., te — orditott fel György.

— Hallgass, Gyuri, ennek igy kell lenni. Neked ki kell menned külföldre. Te vagy a mi büszkeségünk, reményünk. Én érzem, tudom, te boldogulni fogsz. Nem szabad itt maradnod. Mi várhatunk.

Lili itt kérdőleg pillantott vőlegényére.

— Igen, válaszolt Pál — várhatunk májusig...

— Májusig, vagy ha kell, még tovább, — mondta egyre könnyebb és határozottabb hangon a leány. — Mi fiatalok vagyunk, de te elsorvadsz itt, elveszted kedvedet, az ihletet, te nem várhatsz, neked utaznod muszáj.

— Lili — mondta még egyszer a szerencsétlen fiatalember, azután sarkonfordult, átrohant a szomszéd szobába és bevágta maga mögött az ajtót. Nem akart az egész család előtt sirni...

— A többiek csak nézték, némán, helybenhagyólag a szegény kis martir kisleányt, aki a nagy elhatározás felindulásától pihegve, remegve ült a helyén .

A többit aztán halk szomoru hangon megbeszélték. Hogy mit fog mondani Grüner ur a vezérnek, Pál a szüleinek, a mama a rokonságnak,miérthalasztották el bizonytalan időre az esküvőt. Hogy György utiköltségét Bálnoky tanár gyüjtötte össze. Elvégre nem kell senkinek tudni, hogy György a leány kiházasitására szánt pénzen fog elutazni. De hogy el kell utaznia, az természetes. Első az alkotás, a szellem. Ő az egyetlen, aki a családot a fixum, a napi robot világából kí tudja emelni. Neki élni kell.

— — — — — — — —

Már tizenegy órára járt az idő, midőn Lilí könnyü ásítással felállt a helyéről és kezet nyujtott Pálnak.

— Pali én most kidobom magát... késő van..., holnap pedig korai felkelés és mint minden nap, iroda.

Az előszobaajtó csattant. A házra csend borult. Két fiatal lény hánykolódott álmatlanul az ágyán. Az áldozat és a lemondás, a szégyen és boldog remény őrködött felettük.

Másnap reggel pedig zajtalanul forogtak tovább az élet szivet, lelket reményt és idegeket őrlő malomkövei.

GÁBOR JÁNOS.

Bujdosó dal.

*Eltévedtem az éjszakában,
jaj, hol a házam, nem tudom!
hatezeresztendős a lábam,
hatezer éve bujdosom.*

*Apám király, anyám királyné —
s utszéli kő a vánkosom,
világ bolygója koronátlan
most már örökre bujdosom.*

*S ezerévenként van egy álmom,
— ragyog az éj, a hold oson —
rám hajlik Isten szempillája
az uton amint bujdosom.*

*Rám hajlik Isten pálmafája,
felépül égi városom...
Ezredévenként van egy álmom
arról, hogy már nem bujdosom.*

TURÓCZI JÓZSEF.

Lakos Alfréd: Részlet a „Menekültek“-ből.

Martin Buber:
Történetek a nagy maggidról és követőiről.

Forditotta : GEDŐ SIMON.

Áldás és akadály.

Balsem egyszer megkérdezte tanítványát, Meirt: „Meir fiam, emlékszel-e még a szombatnapra, mikor az Ötkönyv tanulásába fogtál — apádék nagy szobája tele volt vendégekkel, az asztalra állítottak és te elmondtad beszédedet ?"

A rabbi szólt: „Jól emlékezem. Hirtelen bejött anyám és a beszéd közepén lehurcolt az asztalról. Apám bosszus lett, anyám meg csak odamutatott egy emberre, aki rövid parasztzekében ott állott az ajtóban és szemét reám szegezte; nyilvánvalóan attól féltett, hogy az megver a szemével. Miközben még az ajtóra mutatott, eltünt az ember."

„Én voltam az", mondta Balsem. „Ilyen órákban egy pillantás nagy fényességet gyújthat valakinek a lelkében. Ámde az emberek rettegése falat emel a fény elé."

A befogadás.

Rabbi Bär ritka éleselméjű tudós volt, a gemara kacskaringós útjait ismerte és behatolt a kabbala mélységeibe. Miután minduntalan hallotta Balsem hírét, elhatározta, hogy felkeresi őt. Próbára akarta tenni a nagynevű férfi bölcseségét. Megérkezett a mester házába és mikor eléje került, igazában szemügyre sem vette őt, hanem az üdvözlés után arra várt, hogy tanításait hallja. Ezeket akarta elemezni és mérlegelni. Balsem azonban elmesélte neki, hogy egykor napokon át utazott egy rengeteg erdőn keresztül s miután kenyere elfogyott, nem volt mit enni adjon kocsisának. Ekkor szembejött vele szekerén egy paraszt és ettől kenyeret vásárolt. Ezután elbocsátotta a vendéget. Másnap este a maggid megint elment Balsemhez. Azt hitte, most már végre hallani fogja tanításait. Rabbi Izrael azonban csak elbeszélte neki, hogy egyszer útközben nem volt szénája lovai számára. Ekkor arra jött egy paraszt és megetette az állatokat. A maggid nem értette, mire vélje ezeket a történeteket. Most már megbizonyosodott afelől, hogy hiába vár ettől a férfitől bölcs tanításokat. Szállására visszatérve, meghagyta szolgájának, hogy készüljön a hazautazásra. Mihelyt a hold szétkergeti a felhőket, indulni akartak. Éjféltájban kiderült az ég. Ekkor üzenet jött Balsemtől, hogy Rabbi Bär azon órában jelenjen meg előtte. A maggid haladék nélkül odament. Balsem a szobácskájában fogadta őt. „Járatos vagy a kabbalában ?" kérdezte. A maggid ráhagyta. „Fogd itt „Az élet fája" könyvét, üsd fel és olvasd." A maggid olvasta. „Gondold meg." Ugy cselekedett. „Magyarázd." Magyarázta a helyet, mely az angyalok mivoltáról szólott. „Nincsen tudásod", mondta Balsem, „Kelj fel"! Felkelt. Balsem vele szemben állott és elmondta az illető helyet. Ekkor Rabbi Bär szemei előtt tűzbeborult a szoba és a tüzön át hallotta az angyalok suhanását, míglen

eszmélete elhagyta. Mikor felébredt, olyan volt a szobácska, mint midőn belépett. Balsem vele szemben állott és így szólt: „A magyarázat, melyet adtál, helyes. De teneked nincsen tudásod, mert tudásodban nincs lélek."

Rabbi Bär elment a szállására, hazaküldte szolgáját és ott maradt Mezbizben, Balsem városában.

A tan.

Sebuotnak, a kinyilatkoztatás ünnepének előestjén a rizini rabbi egykor asztalánál ült és tanítványainak nem magyarázta a tóra igéit, mint máskor ebben az órában cselekedni szokta, hanem hallgatott és sírt. És ugyanezt tette az ünnep második estjén is; az asztali áldás után azonban így szólott:

— Mikor ősöm, a szent maggid, asztalánál befejezte tanítását és a tanítványok eltávoztak, megtörtént hébe-korba, hogy tanítójuk szavairól beszélgettek és mindegyikük másképpen ismételte azokat, mindegyikük abban a hiszemben volt, hogy így hallotta azokat, nem pedig amúgy és egyiknek előadása szembenállott a másik előadásával. És el sem lehetett dönteni a dolgot, mert ha eljöttek a maggidhoz és kérdezték, ő csak ismételni szokta a hagyományos igét: „Így és így szólanak az élő istennek szavai." De mikor aztán a tanítványok elgondolkodtak, megértették az ellentétek játékának értelmét. Mert a forrásánál egy és ugyanaz a tóra, szerte a világban hetvenféle ábrázata van. Ha valaki ezek közül csak egyet is igazán meglát, nincsen szüksége többé sem szavakra, sem tanításra, mert az örök arculat vonásai szólanak hozzá.

Gyermekség.

Menachem tizenegyéves korától fogva tanítványa volt a nagy maggidnak és kedvence. Egy szombatnapon ebéd után látja a maggid, hogy a fiu csintalan képpel, félrecsapott sipkával megy végig a szobán. A küszöbhöz lép, kezét az ajtókilincsre teszi és kérdi: „Hány lapot tanultál ma a gemarából?" „Hatot", felelt a fiú. „Ha sipkádat" szólt a maggid, „hat lap után félrecsapod, vajjon hány lap után dobod félre?" Azután bezárta az ajtót maga után. Menachem kopogtatott rajta és s rva k áltotta: „Rabbi, nyiss ajtót és adj nekem tanácsot." A maggidi kinyitotta az ajtót és így szólt: „Elutazom veled tanítómhoz, a szent Balsemhez." Mihelyt pénteknapon megérkeztek Mezbizbe, a maggid tüstént elment Balsem házába; a kis Menachem igen gondosan cicomázkodott és fésülködött, mint ez szokása volt és élete végéig az is maradt. Állványa előtt várt Balsem, mig a kis Menachem belépett s csak azután kezdett imádkozni. Azonban csak szombat kimenetele után hivatta Menachemt. A maggid és Balsem másik nagy tanítványa, a polnoji rabbi Jakob Joszef állottak mesterük előtt. Balsem a fiut felszólította, hogy lépjen eléje, sokáig nézte őt és azután elmondott neki egy történetet, mely bikákról és egy ekéről szólt. A hallgatók mihamar rájöttek, hogy a példázat Menachem élettörténetét foglalta magában; azonban a fiú csak annyit értett meg belőle, amennyit addig átélt, a polnoji félig, a maggid egészen megértette.

Később Balsem így szólt a maggidhoz: „Ez a csintalan fiú alázatos a szive mélyéig."

Az ellenség.

Egy nikolsburgi gazdag és tekintélyes ember ellenséges indulattal volt Rabbi Smelke iránt és szégyenbe akarta őt hozni. Jomkippur előestéjén eljött hozzá és megkérte, hogy ezen a napon, mikor mindenki megbocsát felebarátjának, béküljön ki vele. Egyben egy korsó

erős bort hozott neki és noszogatta, hogy igyék. Azt hitte ugyanis, hogy a caddik, aki ilyen borhoz nincsen szokva, megittasodik és botlása nyilvánvalóvá lesz a község előtt. Rabbi Smelke a béke kedvéért az ő jelenlétében egy pohárt a másik után hajtott le. A gazdag ember azt hitte, hogy célját már elérte és elégedetten hazament.

De mikor beállt az est és közeledett az ájtatoskodás órája, az ítéletnapi megilletődés szállotta meg a rabbit és azon pillanatban az italnak minden hatása megszünt.

Esti istentisztelet után Rabbi Smelke más jámborokkal együtt az imaházban töltötte az éjszakát és mint minden esztendőben, végigénekelte a zsoltárokat, a község pedig utána énekelte. Mikor a negyvenegyedik zsoltárban eljutott a vershez: „Ezáltal tudom meg, hogy kedved telik bennem, hogy nem riadoz felettem ellenségem", újból és újból ismételte és lefordította azt, de nem annak rendje szerint, hanem a kifejezésmódoknak csodálatos merészségével és őszinteségével: „Azokból tudom, hogy kegyedbe fogadtál: ellenségemet nem fogja baj érni miattam." És hozzátette: „Ha akadnak is emberek, kik ellenségeim és szégyenbe akarnak hozni engem, bocsáss meg nekik, Világ Ura, ne érje őket csapás miattam." Ezt oly hatalmas hangon mondta, hogy az ájtatoskodók egytől-egyig könnyekre fakadtak és mindenki szive mélyéből ismételte e szavakat. Közöttük volt ama gazdag és tekintélyes ember is. Ebben az órában a megtérés szelleme szállta meg őt és elhagyta a gonoszság. Ettől fogva mindenekfelett Rabbi Smelkét szerette és tisztelte.

A hét tudomány.

Mikor Rabbi Smelke nikolsburgi állását elfoglalta, az első hét szombatnapon szónoklata tárgyául a hét világi tudomány közül egyet-egyet választott. Hétről-hétre nőtt a község csodálkozása az idegenszerű tárgy felett, ám senki sem mert erészben kérdést intézni a caddikhoz. A nyolcadik szombaton így kezdte beszédét: „Soká nem tudtam megérteni a Prédikátor szavát: „Jobb hallgatni a bölcsnek dorgálását, mint hogy valaki hallgatja a balgák énekét." Miért nem hangzik így e vers: „Mint a balgák énekét"? Azonban ez az értelme: Épületes dolog észbevenni azt, amire a bölcs int, aki hallotta és felfogta a balga énekét, azaz a hét világi tudományt, amelyek az isteni tannal szemben nem egyebek balga énekeknél. Mert másvalakinek mondhatják a bolondos világi bölcsek: ‚A mi tudományainkat lenézheted te, aki meg sem izlelted édességüket! Ha ismernéd azokat, nen keresnél soha egyebet.' De ha valaki a hét tudományban búvárkodott és töviről hegyire átkutatta azokat, hogy végül a tóra bölcseségénél megmaradjon, ha ez hangoztatja ‚a hiuságok hivságát', senki őt meg nem hazudtolhatja."

A szenvedés.

Rabbi Smelke és fivére eljöttek egyszer tanítójukhoz, a mezricsszent maggidhoz és így szólottak hozzá: „Van egy mondása bölcseinknek, amelybe nem tudunk belenyugodni, mert nem birjuk felfogni Ugy szól a mondás, hogy a rosszért éppúgy hálálkodjék az ember istennek, mint a jóért és fogadja azt éppoly örömmel. Rabbi, világosíts fel minket, hogyan értsük ezt". A maggid így válaszolt: „Menjetek a tanházba, ott találtok egy pipázó embert: Zuszja a neve. Ő majd megadja a magyarázatot." Elmentek a tanházba és kérdésüket feladták rabbi Zuszjának. Ez nevetésre fakadt: „No hiszen jó helyre fordultatok! Keressetek másvalakit, de nem magamfajta embert, akit soha az életben nem ért baj." Ők azonban tudták, hogy rabbi Zuszja élete születése napjától kezdve mindaddig a napig telidestele volt bajjal és kínnal. Ekkor megértették, miképpen lehet szeretettel kiállani a szenvedést.

Az alázatosságról.

Rabbi Zuszja és fivére, rabbi Elimelech egykor az alázatosságról beszélgettek. Elimelech így szólt: „Előbb a Teremtő nagyságáról gondolkodjék az ember, úgy jut el az igazi alázatossághoz.” Zuszja ellenben kijelentette: „Nem úgy, hanem legyen az ember mindenekelőtt igazán alázatos, azután a Teremtő megismerése meg fogja szállani.” Megkérdezték tanítójukat, a maggidot, melyik részen van az igazság. Ő így döntött: Ezek is, meg amazok is az élő istennek szavai. Azonban a belső kegyelem annak jut osztályrészül, aki magán kezdi és nem a Teremtőn.”

A távollevők.

Egyszer a berdicsevi az imaházban a tizennyolc áldás imádságának végeztével odament nehány emberhez és ismételten üdvözölte őket e szavakkal: „Béke legyen veletek”, mintha csak éppen ebben a pillanatban tértek volna haza egy utazásról. Mikor az emberek megütközve rábámultak, így szólt: „Mit csodálkoztok? Hiszen éppen a távolban voltatok, te egy piacon és te egy gabonahajón és mikor az imádság elmondása véget ért, visszajöttetek; így hát üdvözöltelek benneteket.”

A szegények ügye.

Mikor Lévi Jiczchakot megválasztották berdicsevi rabbivá, a község elöljáróival abban állapodott meg, hogy csak abban az esetben fogják őt gyűléseikre meghívni, ha valami új szokást vagy új rendet akarnak bevezetni. Egyszer meghívták egy gyűlésre. Mindjárt az üdvözlés után kérdezte: „Micsoda új szokást szándékoztok bevezetni?" Ők azt felelték: „Azt akarjuk, hogy ezután a szegények ne kolduljanak a házak küszöbén, hanem állítsunk fel egy perselyt, abba tegyék a jómóduak adományaikat, kiki tehetsége szerint és abból segítsük a szükölködőket." Mikor a rabbi ezt hallotta, így szólt: „Testvéreim, nem kértelek-e benneteket, hogy egy régi szokás és régi berendezkedés miatt ne hivjatok el könyveimtől gyűlésetekre?" Elcsodálkozva vetették közbe az elöljáróik: „Mesterünk, hiszen egy új berendezkedésről akarunk ma tanácskozni!" „Tévedtek", kiáltotta ő, „ősrégi berendezkedés ez, ősrégi szokás Szodoma és Gomorra óta. Emlékezzetek csak annak a szodomai leánynak a történetére, aki egy koldusnak egy darab kenyeret adott; miképp ragadták meg, miképpen vetkőztették le ezt a leányt, mézzel kenték be és odadobták a méhek martalékául a nagy gonosztett miatt, melyet elkövetett. Ki tudja, talán nekik is volt egy községi perselyük, melybe a jómóduak beletették alamizsnájukat, hogy ne kelljen szemébe nézniök a szegényeknek!"

A hét pásztor lakomáján.

Rabbi Lévi Jiczchak asztalához gyakran eljött egy tisztességes és tanulatlan ember, akire a tanítványok elutasító pillantásokat vetettek, mert fel sem tudja fogni, amit a rabbi mond; és mit is keres a szurokfőző a kenőcskeverők között? Minthogy pedig az az ember jóravaló együgyüségében észre sem vette a tanítványok viselkedését, vagy pedig nem is hederített rá, azok a caddik feleségét megkérték, hogy adja ki útját a mamlasznak. Az asszony előbb férje beleegyezését akarta kikérni, így hát előadta a tanítványok aggályát és kérelmét. A rabbi így felelt: „Ha egykoron a hét pásztor a szent lakománál ül, Ádám, Set, Metuselah jobbról, Ábrahám, Jákob, Mose balról, Dávid a középen, és egy szegény tanulatlan ember, a berdicsevi Lévi Jiczchak odalép, azt hiszem, ők a mamlasz felé még bólogatni is fognak."

A mester pillantása.

A nagy maggid szobája tőszomszédos volt azzal a teremmel, ahol a tanítványok aludtak. Néha a maggid, gyertyát fogva kezébe, átment oda és az alvók arcát vizsgálta. Egyszer lehajolt az alacsony kemencepadhoz, amelyen az ifjú Zalman egy silány, háromszegletű takaró alatt feküdt, sokáig elnézte őt, azután így szólt magában: „O csodák csodája, hogy az a nagy isten egy ilyen vézna házban lakozik."

Aggodalom.

Mikor a chaszidok hozzája kezdtek utazni és ő az ablakon kinézve először pillantotta meg az odasereglő tömeget, Zalman megrettent és így kiáltott: „Mit akarnak tőlem? Miért jönnek hozzám? Mit találnak rajtam?" Ekkor felesége így szólt hozzá: „Légy nyugodt, nem tehozzád jönnek, csak azt akarják, hogy miután a szent maggid közelében éltél, róla beszélj nekik." „Akkor rendjén van" mondta ő és megnyugtatta a szívét, „beszélni, igen, beszélni fogok nekik róla." De mikor aztán beszélni kezdett, a tant sem hallgathatta el tovább.

A tájék.

Mikor rabbi Jakob Jiczchak vendégségben volt rabbi Baruchnál, Balsem unokájánál, ez a büszke és titokzatos ember, aki egyszer azt mondta magáról, hogy a caddikok felvigyázója akar lenni, szombatelőnapon kocsiján elvitte magával a patakfürdőhöz. Utközben rabbi Baruch elmerült szemlélődése hatóerejében és a tájék az ő érzése szerint öltött színt. Mikor leszállottak a szekérről, kérdezte ő: „Mit lát a látnok ?" Rabbi Jakob Jiczchak felelte: „A Szentföld mezőségeit." Midőn átjutottak a dombon, mely az országutat a pataktól elválasztja, kérdezte Baruch: „Mit szaglál a látnok ?" Ez felelte: „A templomhegynek levegőjét." Midőn a patakba ereszkedtek, kérdezte Balsem unokája: „Mit érez a látnok ?" És Rabbi Jakob Jiczchak felelte: „A paradicsom balzsamárját."

Foltozómunka.

A lublini rabbi egyik chaszidja egyszer szombattól szombatig böjtölt. Péntek délután oly kegyetlen szomjúság fogta el, hogy azt hitte, menten meg kell halnia. Ekkor megpillantott egy kutat, odament és inni akart. De mindjárt fontolóra vette, hogy egy órácska miatt, amelyet még ki kell bírnia, megsemmisítené ennek a hétnek egész munkáját. Nem ivott és eltávozott a kúttól. Büszkeség fogta el afölött, hogy a nehéz próbát megállotta. Mikor ennek tudatára ébredt, így szólt magában: „Jobb, ha odamegyek és iszom, semhogy felfuvalkodjam szivemben." Visszafordult és a kúthoz lépett. Mikor föléje akart hajolni, hogy vizet merítsen, érezte, hogy elmúlt a szomjusága. Szombat beköszöntése után tanítójának házába lépett. „Foltozómunka !" kiáltotta ez feléje a küszöbről.

Megszégyenités.

Valaki, akit lelke minden titkos gyengéje miatt a lublini rabbi a szó ostorával sújtott, felizgultan félbeszakította őt: „Rabbi, megszégyenítesz !" „Megszégyenítelek ?", szólt a caddik, „ha megszégyenítelek, bocsáss meg nékem."

Kiknek hallaniok kell, hallanak.

Egyszer tolakodtak az emberek, hogy hallják a tanítást, melyet az apti mondott. „Kár tolakodni !" kiáltotta ez feléjük, „kinek hallani kell, a távolból is hall, kinek nem kell hallani, közelből sem hall.

Igazolás.

Ha rabbi Mose Leib látta, hogy valaki rosszat tesz, pártját fogta istennél. Egyszer jelenlétében nehány ember imádság közben haszontalan fecsegést folytatott. „Lásd, Világ Ura", kiáltotta ő, „még szorgos beszélgetéseik közben is a te nevedet szólítják."

A tökéletesség utja.

Egyszer felkérték Jehudit, vizsgáztatná meg a gemarából a tizenhároméves Henochot, aki később tanítványa lett. A fiu egy óra hosszat gondolkodott a feladott szakaszról, amíg megfejteni tudta. Ennek megtörténtével a caddik Henoch arcát simogatva, így szólt: „Mikor tizenhároméves voltam, az ilyenféle nehéz szakaszokat rögtön meg tudtam fejteni és tizennyolcéves koromban ,a tóra nagyjának' tekintettek. De rájöttem, hogy az ember puszta tanulás által nem juthat el a tökéletességhez. Megértettem, amit Ábrahám ősapánkról mesél-

nek: miképpen kutatott napban, holdban, csillagokban és seholsem találta istent, és miképpen nyilatkozott meg előtte a nemtalálásban istennek jelenvalósága. Ezzel a belátással jártam-keltem három hónapon át. Azután addig kutattam, míg eljutottam a nemtalálás igazságához."

Valamennyien és mindegyik.

Rabbi Bunam mondotta egyszer: Ha a szobám szombaton tele van emberekkel, nehezemre esik a tant taglalni. Mert mindenkinek a maga saját tanára van szüksége, mindenkinek a maga tanában kell tökéletesednie és amit valamennyinek juttatok, azt mindegyiküktől elvonom.

A magános fa.

Rabbi Bunam mondotta egyszer: Ha a világot szemlélem, néha úgy rémlik nekem, hogy minden ember egy-egy fa a pusztában, és istennek kivüle az ő világában nincsen senkije és az embernek istenen kivül senkije, kihez fordulhatna.

A kötéltánc.

Egyszer testvéri közösségben ültek együtt a chaszidok, mikor pipáját kezében tartva hozzájuk lépett rabbi Izrael. Mikor ily bizalmas közelségben előttük állott, így szóltak hozzá: „Mondd meg hát nekünk, kedves rabbi, miképen kell istent szolgálnunk ?" Ő elcsodálkozott és így felelt: „Tudom is én ?" De mindjárt tovább folytatta és ezt beszélte el: „Volt egyszer két barát. Ezeket bepanaszolták a királynál egy közösen elkövetett vétség miatt. Minthogy a király kedvelte őket, kegyes akart lenni hozzájuk. Fel nem menthette őket, mert a jogszabályokkal szemben a királyi szónak sincs hatálya. Igy hát úgy ítélkezett, hogy húzzanak egy mély szakadék felett kötelet és azon menjen végig a két bűnös, egyik a másik után; aki eléri a túlsó partot, kegyelmet nyer. Igy történt és a barátok egyike baj nélkül átjutott. A másik még a parton állott és így kiáltott: „Barátom, mondd, miképpen mentél át a szörnyü mélység felett ?" „Semmit sem tudok", kiáltotta vissza amaz, „csak annyit: mikor egyik oldalra rándultam, áthajoltam a másikra."

Önnön fényében járva.

Egy ifju rabbi panaszolta a rizininek: „Azokban az órákban, mikor a tanba mélyedek, életet és világosságot érzek, de mihelyt a tanulást abbahagyom, minden eltünt. Mit tegyek ?"

A rizini ezt válaszolta neki: „Ugy vagy, mint mikor valaki sötét éjjelen az erdőn át megyen és egy időre hozzá csatlakozik egy másik ember lámpással a kezében, a keresztutnál azonban elválnak egymástól és az elsőnek tovább kell tapogatóznia. De ha valaki a saját világosságát hordja magával, nem kell félnie a sötétségtől."

A babétel.

Egy csomó ifju ember jött egy távoli városból Rizinbe, hogy rabbi Izrael közelében töltse a nagyünnepeket. Mikor észrevették, hogy ő nem tartotta be az előírt imaidőket, hanem várt, míg megszállta az áhitat, ők is így akartak cselekedni és ők is várni kezdtek, maguk sem tudták, mire. A tóra örömünnepe után elmentek a rabbihoz, hogy elbúcsuzzanak tőle. Ez megáldotta őket és így szólt: „Figyeljetek arra, hogy el ne halasszátok az imákat, hanem mondjátok mindeniket a maga idejében. Mondok nektek egy történetet arról az emberről, kinek egyik évben éppúgy, mint a másikban nap mint nap babételt

főzött a felesége ebédre. Egyszer elkésett az asszony és az étel egy órás késéssel került az asztalra. Mikor ott állott előtte az étel, megharagudott az ember és így kiáltott: „Azt hittem, ma valami finom ételt készítesz gondosan és körültekintően, azért tartott ilyen sokáig a főzés. De a babételre, amit mindennap eszem, nincs kedvem várni!” Ezzel a caddik befejezte szavait, az ifju emberek meghajtották magukat és útnak eredtek. Utközben egy szálláson találkoztak egy öreg emberrel, kinek arca ismeretlen volt előttük, de akivel mégis mindjárt beszédbe ereszkedtek. Mikor elmondták ennek rabbijuk bucsuszavait, az öreg mosolygott és így szólt: „Annak az embernek haragja onnan eredt, mert közte és felesége között a szeretet még nem volt tökéletes. Ha ez beteljesedett, az embernek semmiképp sincs ellenére, ha az asszony megváratja és azután a mindennapos ételt teszi eléje, és a szivének minden új és minden jó.” E szavak lelkük mélyéig hatoltak a fiatal férfiaknak. Mikor a nagyünnepekre megint Rizinbe jöttek, elmondották azokat a caddiknak. Ez egy ideig hallgatott, aztán így szólt: „Amit az öreg nektek mondott, azt nekem, azt istennek is mondotta.”

Reb Léb Gross.

Irta: Dr. REINER IMRE, az Orth. Központi Iroda jogtanácsosa.

intha csak látnám azt a kedves, derült mosolyt, amely annak a sok ezer volt pozsonyi bóchernak ajka szélén egyszerre, mintegy varázsütésre vég igre‘bbenntem ezt a nevet olvassák:

— Reb Léb Gross!

Mintha egy csomó frissen szakított, illatos rózsaszirmot szórtam volna közéjük: szemükben valami mély, meleg tűz gyullad ki, arcukat pirosra festi a derű és szívükön egy jóleső simogató vérhullám csap át. A reb *Léb Gross* neve még most, sok-sok esztendővel, halála után is olyan kedves varázszsal bír, hogy csak mosolygást, derűt fakaszt.

Az alatt az öt évtizednél hosszabb idő alatt, amit 73 éves életéből a pozsonyi jesiván eltöltött, tizezrekre tehető azoknak a bóchereknek a száma, akik örökös hullámzásban hosszabb rövidebb időre felfelbukkantak a pozsonyi rabbiiskolán, aztán csendesen ismét kiverődtek az élet nagy szabad tengerére. Három generációt látott az öreg *Gross* végigvonulni a jesiván. Együtt tanult a nagyapával és keze alá került az unoka is. A mai orthodoxiának nagy része szeme előtt nőtt fel. Fehér szakállu, ősz emberek, meglett, javakorabeli férfiak élnek közöttünk, akiknek már ő parancsolt korlátlan hatalommal. És ez az örökké váltakozó, szakadatlan ifjúsereg elvitte a *Reb Léb Gross* hírét szerte az országba, a nevét egész nimbusz fonta körül, szellemes, csattanós ötleteinek és mondásainak egész raja kering a zsidóság között. Az ifjak elvitték a hírét mindenfelé és még a legtávolabbi hegyek közé ékelt, elhagyott csöpp falucskákban is édesen, szivük szerint kacagtak a zsidó családok a *Reb Léb Gross* sziporkázó szellemességein. Igy vált ez a sovány törődött emberke a jókedv és a humor fogalmává és elegendő csak a nevét megemlíteni, hogy a legszomorúbb szemekben is örömsugár csillanjon meg, hogy a legfásultabb ajkakon mosoly reszkessen át.

Valóban irigylésre méltó sors:

felvidítani, megkacagtatni az embereket. Irigylésre méltó ember, akinek megadatott, hogy varázsszavával elűzhesse a szomorúságot, gondot és bánatot a lelkekből.

És a *Reb Léb Gross* élete mégsem volt irigylésre méltó.

Ő olyan volt, mint a finoman csiszolt gyémánt. Csak kifelé szórta a vakító sugarakat. Kint az emberek között ,az élet fényében a legpompásabb, leggazdagabb színeket játszotta. A szemlélőt elragadtatta káprázatos ragyogásával. De bent a lelke mélyén hideg, kemény, érzéketlen volt. Csak másokat tudott hangos, derült, édes kacagásra fakasztani, az ő ajkán még mosoly sem kelt soha. Ami színes, kedves, illatos virág kedélyének örökzöld fáján fakadt, azt mind kiszórta az emberek közé, magának csak a tüskét hagyta. És sokszor, amikor legsziporkázóbb ötleteit végighallgattam, a hátamon hideg borzongás futott keresztül. Az a fagyasztó komolyság, ami a legkacagtatóbb mondását kisérte, belemarkolt a lelkembe és úgy éreztem, mintha egy mély hideg fekete sír fenekéről tréfálózna egy eltemetett elkorhadt halott. Érzéktelen hangján egy hosszu elhibázott élet minden csalódása rezgett át. Szűk, beesett, öreges keblében valaha egy szép és boldog élet reménysége tört össze és ennek az összeomló boldogságnak vad, hátborzongató csörömpölését mindig ki lehetett hallani a legvidámabb ötletéből is.

Amikor én Pozsonyba kerültem, már túlvolt a hetvenen, de azért még testi és szellemi frisseségének teljében volt. Szinte most is magam előtt látom, amint ócska kopott botját kinyújtott karjával egyazon egyenes vonalban tartva, sietve végig topog a Vár-uton. Mélyen ülő, szürke sasszemei cikkázva mustrálják végig a szemközt jövő bóchereket és aszerint, amint „*chosev*”, avagy „*chocef*” az illető, barátságos, vagy haragos tekintetet küld feléje. Az egész emberke csupa csont és azok is igen keskenyek. Hús alig van az egész testén. Az arca beesett, sárga és ráncos, mint egy darab ócska pergamen. Csak az álla tájékát fedi egy darabka rövid, ritkás szürkés-fehér szakáll. Ezt örökké veregette, igazítgatta a bal tenyerével.

Most elhalad a *Siur-Stuben* előtt és a Judengasseba, Vártelek-uccába, tart. Mindjárt az elején, egy csöpp fűszeres boltocska van, Fuchs Sámuel méri benne a borsot zsidó-uccai kundschaftjainak. Ide tér be az öreg Gross is, hogy ellássa magát egy kis kávéval, cukorral az ünnepre, lévén épp szukkosz előtt egy nappal.

De im egyszerre csak egészen elsötétül az amugyse nagyon világos kis bolt. Az apró kis Fuchs, aki a pult mögött volt éppen elfoglalva, meg se fordult a beállott sötétség láttára, hanem egyszerüen, szárazon konstatálta :

— No itt van ! Csak felépítettük a sátort, hát már nyargalva jönnek a felhők.

— Nem felhő az, Fuchs úr, — mondta Reb Léb Gross.

Valóban nem felhő volt. Odakünn mosolyogni igyekezett a fáradt őszi napsugár és azt a darabka égboltot, amit a Zsidó uccából látni lehetett, egy tenyérnyi felhőcske se borította. A sötétséget az okozta, hogy a boltajtóban előbb egy hatalmas, nagy láda jelent meg, utána egy termetes postaszolga. Amikor nagynehezen bebujtak az ajtón, a postás lehajította a ládát a bolt közepére, aztán kihalászva a többi közül egy sárga szállítólevelet, odaszólt a bámuló kis boltosnak :

— Fuchs úr, csomagot kapott.

A csöpp fekete ember megijedt:

— Kérem én nem rendeltem most semmit. Mi van benne ?

— Tartalma: sütemény — olvasta a postás.

— Süteményt pláne nem rendeltem. Jó nekünk, kérem, a kenyér is.

— Ezt bizony mégis magának küldik — erősítgeti a postás. Világosan ki van írva, hogy Fuchs Sámuel, Vártelek ucca 32.

A szerencsétlenül járt emberek méla rezignációjával kérdezte meg mégegyszer az elszomorodott boltos.

— Aztán ki küldi azt nekem ?

A postás felolvasta:

— Fuchs Géza földbirtokos Puszta-Kad, Nyitramegye. . .

A kis krájzler épp azt akarta mondani, hogy soha életében még

ilyen nevü emberről nem hallott, de még mielőtt szóhoz jutott volna, odaugrott *Reb Léb Gross*:

— Persze, persze. A testvére küldi. A gazdag, földbirtokos testvére, Puszta-Kadról. Az, ugye, akinek jószivüségéről már annyit mesélt nekem? Ugy-e az? Ugy-e?...

És a ravasz két szürke szemével, meg a fejével váltig integetett a kis krájzlernek, hogy mondjon igent

— Ugye, hogy a földbirtokos testvére küldi Puszta-Kadról?... Ugye?...

És addig intett a kis megzavarodott boltosnak, amig nagynehezen kihuzta belőle a szót.

— Igen! Az ... a test..vé..rem... a földbirtokos...

Reszketve, félve, valahogy mégis aláirta a szállitólevelet és a postás távozott.

Kerekre nyilt csodálkozó tekintettel bámult most rá az öreg Grossra.

— Mi lesz majd velem? Hisz a más csomagját váltottam ki. Még becsuknak érte.

— Sose busuljon, majd ülök én maga helyett.

Aztán elmagyarázta a kis boltosnak, hogy ez a névrokona, aki történetesen épp ugyanazon házban lakik, mint ő, egyike a jesiva leggazdagabb bócherjainak. Egyetlen gyermeke dúsgazdag földbirtokos szülőknek, akit majdnem felvet a sok sütemény, meg a csemege, amit az édesanyja hétről-hétre ládaszámra küld neki. Sok szegény bócher meg esztendőszámra se lát egy darabka süteményt. Hát most az ünnep előtt majd jól tartja egyszer legalább őket.

Azonnal elő is kerített két markos bóchert, hazavitette a sulyos ládát a lakására, összeverbuváltatott egy sereg szegény éhes „chosev" bóchert, aztán felbontotta. A sok sült hus meg sütemény tetején egy leragasztott zsiros boriték pihent. Levél volt. A mama levele a kedves egyetlen fiának. *Reb Léb Gross* magához vette a levelet, a csomagra meg rábocsájtotta az egész sereg éhes ifjut. Egy fél óra mulva csak a fenéken megmaradt morzsák mutatták, hogy a ládában volt is valaha valami.

Ekkor elküldött az öreg a bócherért — amint ő nevezte — a kis: Fuchsliert. Pár perc mulva már jött is. Amikor belépett a szobába, *Reb Léb Gross* átnyalábolta a nagy, nyitott ládát és odanyujtotta neki.

Ez nem tudta mire vélni a dolgot és hol a ládába, hol Reb Léb Gross komoly arcába nézett.

— Mit csináljak ezzel a ládával? — kérdezte végre.

Az öreg hangosan rászólt:

— Hát nem látja, hogy egy levél van benne? Az a levél a magáé. A mamája küldte, — ebben a ládában!... Fogja!

Ezzel odanyomta az ámuló bócher kezébe a ládát, amelynek fenekén az előbb kivett zsiros levél huzódott meg szerényen.

A jelenlevő bócherek majd széthasadtak nevettükben ennek a jelenetnek láttára. Amikor a kis Fuchsli ráeszmélt arra a csinyre, amit rovására elkövettek, hát bizony első pillanatra igen szomorú képet vágott. Egy kicsit fájt a szive azután a sok finom, hazai sütemény után, amiből neki még csak kóstolóra sem jutott. Később azonban maga is jót nevetett a dolgon és a következő sürgönyt meneszttette haza: A ládában küldött levelet megkaptam, de a jelzett húst, meg süteményt: tévedésből bizonyára elfelejtették mellé csomagolni. Kérem azonnal utánaküldeni!

A jesiván azonban még sokáig nevettek azon a levélen, amelyiket Fuchslinak az édesanyja egy nagy üres ládában küldött.

*

Légió a száma azoknak a derüs, szellemes mondásainak, amiken széltében hosszában kacagnak mai napig.

Ki nem ismeri például azt a frappáns választ, amelyet egy vallástalan pozsonyi zsidónak adott?

Nagy volt a szárazság, a termést katasztrófával fenyegette a hónapok óta tartó aszály. A rabbiság könyörgő istentiszteletet rendelt el: esőért. Épp erre az istentiszteletre tartott Reb Léb Gross, amikor az uccán egy közismert poséval találkozott.

— Jőjjön maga is templomba — szólitotta meg az öreg.

A megszólított mosolygott.

— Ugyan Gross ur! Engem invitál? Ilyen vallástalan embert, mint én? Hát lenne-e foganatja az én imámnak? Meghozhatná-e az az esőt?

— Hogyne — vágta rá az öreg Gross. — Egész bizonyosan. Hiszen az özönvizet is ilyen emberek hozták...

*

Egy péntek délután csoportba verődve álltunk a zsidó-ucca sarkán, amikor kétségbeesett arccal rontott közibénk Reb Léb Gross.

— Hallottátok?... kérdezte olyan vésztjósló tekintettel, hogy az ijedősebbek közülünk már előre elmondták a boruch dajjon emeszt.

— Mi az? Mi történt? — próbálkoztunk meg egy páran a kérdéssel.

— Nem hallottátok még? Nem? Rettenetes!...

— Hát mi az, Herr Gross? Mi történt?

— Borzasztó! — felelte. — Elvitte a kutya a Grünwald vendéglős sólet-csontját.

Ugy álltunk ott, mint az eleven kérdőjelek. Egyetlen egy szót sem értettünk az egészből.

Az öreg Gross végre megsajnált bennünket és elmagyarázta a dolgot

— Hát tudjátok, Grünwaldnak volt egy sólet-csontja. Nagyon finom, nagyon drága csont. Körülbelül vagy huszonnyolc esztendős. Ez alatt a huszonnyolc esztendő alatt mindig ugy csinálta a sóletet, hogy pénteken délután megtöltötte a fazekat babbal meg vizzel, aztán beletette ezt a csontot. Ez adta meg neki a sóletizt. Ez a csont. Már huszonnyolc esztendeje mindig ezzel a csonttal főzte a sóletet. És képzeljétek, ma délután megint elő akarja venni, hát nincs sehol! Elvitte a kutya. Elvitte a drága sóletcsontot. És Grünwald nem tud holnapra sóletet főzni!...

Most már értettük mindnyájan a horderejét a nagy szerencsétlenségnek. Ilyen sóletet ettünk huszonnyolc esztendő óta. Amit ezzel a csonttal főztek.

*

Ezt a mondását is mindenki ismeri:

— A Freund *vajas*-kiflijét — szokta gyakran mondani — bátran szabad egyszerre enni a Grünwald *hus*-levesével. A bünt magamra veszem. Mert a Freund kiflije épp ugy nem látott soha vajat, mint ahogy a Grünwald levese soha hust nem látott.

*

Egész sereg szarkasztikus élce volt a gyalázatos kosztra, amit szegény bócherekkel — és ezek között ő vele magával legtovább, több mint egy félszázadon át — a pozsonyi vendéglősök megetettek.

Ezt az egyet még elmondom.

— Tudjátok-e — szokta felvetni a kérdést a köréje csoportosult bócherseregnek — tudjátok-e, hogy miért ragad össze a Grünwald metélt tésztája — nudlija — rendesen egy darabba? Hogy minden mondását szegény Grünwaldnak adresszálta, az nem jelenti még azt, hogy ez a derék vendéglős rosszabbul főzött a többinél. Dehogy! Csak az öreg Gross ennél kosztolt egy pár évtizeden át és a sok kotyvasztékért, amit megetettek vele, igy állott némileg bosszut.

Persze várták a magyarázatot.

— Hát az, gyerekek, ugy van, mint Jankev ovinünél volt. Hisz tudjátok, hogy amikor hazulról, bátyja elől megszökött, hát útközben a mezőn esteledett rá. Hogy a vadállatok meg ne közelithessék, hát összehordott egy halom követ és maga köré rakta. Ám amikor le akarta hajtani fejét az egyik kőre, hát nagy veszekedés tört ki a kövek között.

— Oláj joniách caddik rajsaj!
— Oláj joniách caddik rajsaj!...

— Énreám hajtsa a caddik a fejét — kiáltotta mindegyik. Mindegyik kő azt szerette volna, hogy Jankev ovinü drága feje őrajta pihenjen az éjszakán át.

Az Örökkévaló úgy vetett hát véget a civódásnak, hogy a sok apró kőből *egy* követ csinált. Most már aztán nem veszekedhettek.

— Hát szakasztott igy van a Grünwald metélttésztájával is.

Ott van az irdatlan nagy fazékban a sok apróra szelt nudli. Ekkor megy Mirl, a Reb Refoel Grünwald felesége és kanál-hegyre vesz egyetlenegy csöpp zsirt. És bele akarja

csöppenteni a nagy fazék nudliba.

De ebben a pillanatban, amint az a köveknél történt, óriási veszekedés tört ki a sok ezer nudliszelet között:

— Oláj joniách caddik rajsaj! — Oláj joniách caddik rajsaj!... Én rám essen az a csöpp zsir! — kiáltja mindegyik.

Mit tesz erre Isten? Csinál a nagy fazék nudliból egyetlenegy nudlit...

*

Ki tudná felsorolni minden tréfáját és sziporkázó ötletét? Egyszer azonban ennek is vége volt. Egyszer, chol-hamoed szukósz első napján éjjel hirtelen meglepetésszerüen meghalt.

Meghalt, anélkül, hogy élt volna. Egyedül, elhagyottan, társtalanul morzsolt le egy hetvenháromesztendős hosszú, örömtelen életet. Nem házasodott, nem alapított családot soha. Nem volt része az élet örömeiben, a boldogságot csak hirből ismerte. Valami érthetetlen, kegyetlen dacból örökös elhagyatottságra kárhoztatta önmagát. Egy ember igazságtalan volt vele szemben, hát ő az egész emberiségben elvesztette bizalmát. A lelke végtelenül finom és érzékeny volt. Egyszer megbántották, de azt nem tudta elfeledni soha. Nem tudott megbocsájtani senkinek. Még önmagának sem. Nagyon sokszor érezte ő annak a sivár, tartalmatlan, szomorú, magányos életnek kegyetlen súlyát, mégsem szakította vele. Dacolt önmagával. Hogy egy egész életen át mutathassa azt a sebet, amelyet a szivén vertek, hát inkább nem hagyta behegedni e sebet. Kegyetlen elégtétel nagyon. Azért a csöndes, meleg részvétért, amit az emberek szomorú, elhagyott sorsa miatt iránta éreztek, igen nagy ár volt végig is élni egy ilyen bús, örömtelen életet. Ő mégis végigélte. És soha senkinek nem mutatta, hogy nehezére esik, hogy fáj neki ez a társtalan élet. Csak benn a lelke mélyén rágódott titokban ez a bús gondolat. A beszéde, a szava azonban derült, vidám volt. És bizony nagyon sokszor keltette azt a benyomást, hogy kacagtató, bohó mondásaival csak takargatni igyekszik hideg, szomorú, elhibázott életét.

*

A pozsonyi zsidó temetőben, ott künn a dévényi országút mentén sokszor peregtek már le a fákról a sárgult levelek, amióta egy szomorú őszi délutánon Reb Léb Grosst is kikisértük csöndes lakói közé. A szerény kicsi emberke, aki egész életét a szent Tan és az isteni parancsolatok szolgálatában töltötte, csöndesen pihen egy igénytelen szürke kővel megjelölt, bemohosodott sirdomb alatt. De már életre kelt a legenda — hogy néha, amikor sötét éjszakákon a szellemek órája üt és a lelkek kiszállnak s rjaikból, a lágy szellő valami halk, elfojtott kacagást sodor végig a halál e szomorú tanyája fölött. Azt mondják, hogy ilyenkor Reb Léb Gross sápadt lelke ott künn a temetőben is: vidám, derült történeteket mesél az éjjelenként köréje gyülekező halottaknak.

Blumherz, a sátán.

Irta : **SZŐLLŐSI ZSIGMOND.**

élelőtt tizenegy órakor Tódor bejött és sunyi mosollyal az ajkán jelentette :

— Nagyságos uram ; a sátán.

Gál bólintott a fejével, mosolygott és vidáman mondta :

— Azonnal jöjjön be ! Boldog vagyok, hogy láthatom.

Ebben az időben Gál senkinek se volt otthon. Ilyenkor dolgozott és szigorú pontossággal betartotta az órarendjét, mint ahogy általában pedánsul rendes ember volt. De a sátán kivételes lény volt. Minden második szombaton jelentkezett, pontosan tizenegy órakor és Gálnak nem lehetett a munkája oly sürgős vagy fontos, hogy ne fogadja egy félórára. Tódor megfigyelte, hogy a gazdája ilyenkor mindig földerült, mosolygós és jókedvü lett.

A sátán belépett. Nem volt kilógó piros nyelve, lólába és két szarva a homlokán. A sátán egy igen fürge mozgású, ravasz, fényesszemű, feketeszakállas emberke volt, talpig kissé fényes feketében, térden alul érő öblös redingotban. Gál harsány szóval fogadta :

— Isten hozta, kedves Blumherz úr, Isten angyala, a boldogság nagykövetje, már majd meghaltam a türelmetlenségtől, úgy vártam.

Az emberke alázatosan meghajtotta magát, ravasz kis szeme hitetlenül mosolygott és félig finnyásan, félig konfidensül mondta :

— Tudom, tudom... Amilyen türelmetlenül engem a nagyságos úr várt !... De hát az nem is kell. Én úgyis eljövök, ha vár, ha nem vár... Nem azér !... Én úgy legyek egészséges és boldog, hogy nem azér !... Én azt már tudom, hogy a nagyságos úr, bocsánat, de úgy van, a nagyságos úr egy... egy, bocsánat, nehéz úr... Egy nagyon nehéz úr... De én... én mégis csak nem hagyom abba, mert én... bocsánat, de én nem nyugszom addig, amíg a nagyságos úrból egy boldog embert nem csinálok. Igen. Egy nagyon boldog embert. Egy legboldogabb embert ! Mert én tudom, hogy ki a nagyságos úr... Én igen... Én a szívükbe látok az embereknek... Azér vagyok ebben a mesterségben... Ezt én elmondhatom.

Gál bólintott.

— Ez szép !

Az emberke élénken folytatta :

— Én meglátom azt, ki kihez passzol, kihez nem passzol és nincs az a pénz, amiért én két olyan embert, aki nem egymáshoz való, összehozzak... Nem. Becsületemre. A nagyságos úr mosolyoghat, de én meg azt mondom, nincs az a pénz... Inkább soha egy üzletet ne csináljak... Becsületemre ! Amit én csinálok, annak egy boldog, egy... egy szerelmi házasságnak kell lenni ! Mert én ismerem az embereket. Ezt tessék a nagyságos úrnak bárkitől megkérdezni. Amit a Blumherz csinál, az mindig egy boldog házasság. Mert én egy embernek, aki nekem nem szimpátikus, csak azt mondom : alászolgája, szerencsés utat kívánok ! És ha nekem nincs valaki, akiről nyugodtan mondhatom : nagyságos úr, itt garantálni tudok, mert ez a nő, bár leányka vagy özvegy, de egy bájos, egy szép, egy finom, egy művelt és egy igazán arisztokratikus teremtés, aki maga egy boldogsága az életnek; akkor én nem is jövök a nagyságos úrhoz, vagy, ha mégis teszem tiszteletemet, csak azt mondom : sajnos, most nem lehetek szerencsés.. Hiszen tetszik tudni : volt már erre is eset.

Valóban volt. De szerencsére csak egyszer-kétszer. Különben Blumherz úr rendesen dús készlettel, sőt akárhányszor szenzációval

érkezett. Olyan partikat ajánlott a művésznek, hogy ő maga szédült mikor elmondotta és a hangja elcsuklott az áhitattól. Szép, előkelő, dúsgazdag leányok, akiknek a lelkét az ő csodálatos utakon szerzett értesülése szerint varázsos erővel érintette a Gál művészete és hírneve. Akik több kérőt utasítottak már vissza, mint ahány ujjuk van, köztük bárókat és bankárokat.

— Bóvlit én a nagyságos úrnak nem hozok, — szavalta az emberke — az természetes! Eszembe se jut!... Nekem az a legnagyobb ambicióm, hogy a nagyságos úrból egy boldogot csináljak... Az legnagyobb ambicióm. Egy fillért se!... Becsületemre!... Itt semmit se akarok keresni. Nem... Csak a büszkeségért! Mert ez lesz az én legnagyobb büszkeségem! Egy ilyen ember, mint a nagyságos úr! Egy ilyen hires, előkelő, illusztris úr, egy ember, akit az egész világ ismer és tisztel... És egy ilyen jövedelem és egy ilyen lakás... Egy palota!... Mért kell egy ilyen úrnak egy ilyen lakásban egyedül élni a legszebb esztendeit?... Miért? Mért ne legyen itt egy bájos, egy finom és művelt úrinő, mint egy napsugár, amely ragyog és melegít? Nagyságos úr: engedjen meg legalább annyit, hogy folyamatba tegyem!...

De sose volt szerencséje. Nem kapta meg az engedelmet a „folyamatbatevésre”. A művész mindig a legnagyobb érdeklődéssel hallgatta végig Blumherz urat, azután furcsa, kitérő válaszokat adott. Ilyenformán:

— Azt a szőkét a négyszázezerrel meg fogom gondolni.

Vagy:

— Az éjszaka medvékről álmodtam és ilyenkor két hétig semmibe se fogok. Majd legközelebb... Legközelebb.

Benyúlt az asztalfiókba, kivett egy tízkoronást és mindig ezekkel a szavakkal nyujtotta át Blumherz úrnak:

— Kárpótlásul, amiért a drága idejét megraboltam... De két hét mulva okvetetlenül legyen szerencsém...

* * *

Így folyt ez minden második szombaton. Mióta? Gál nem is emlékezett már rá: mikor volt először Blumherz úrhoz szerencséje. Csak arra, hogy először nem mint a boldogság ügynöke jelentkezett. Ekkor szőnyegeket kínált és csak később derült ki, hogy más szakmában is tevékenykedik. Főként mint boldogság-közvetítő.

A művész, egy fájdalmas nagy regény csöndesen hamvadozó emlékével a szívében, csökönyös és rendíthetetlen agglegény volt. De Blumherz úr nagyon szórakoztatta. Valami különös, derűs jóérzéssel nézte és hallgatta e furcsa emberkét, groteszk mozdulatait, kómikusan áradozó pátoszát. Milyen furcsa a mestersége!... Hogy beszél a boldogságról, mint az órás az óráról: biztos, pontos, jótállást vállal érte és ha parancsolja, ezt írásban is adja. Gál egészen bizonyos volt benne, hogy Blumherz úr minden lelkes fáradozása, amennyiben őt illeti, tökéletesen reménytelen és mégse unta hallgatni furcsa és tüzes szavalását a boldogság e kis fekete házalójának. Ugy érezte: aki ezzel a portékával kereskedik, azt, ha nem is vesz az ember, nem szabad kidobni, se elcsüggeszteni. Csak azt tiltotta meg szigorúan Blumherz úrnak, hogy nevet mondjon vagy fotografiát mutasson addig, amíg engedelmet nem kap, hogy a dolgot „folyamatba tegye”.

Blumherz úr ezúttal nem volt olyan élénk, mint rendesen. Valami lomhaság volt a mozdulatain és zavar a szemében. Blumherz úr néhányszor úgy lélekzett, mintha sóhajtott volna és szokása ellenére, nem nézett a szemébe Gálnak, mikor beszélt.

— Nagyságos úr, — mondotta — most olyan dologgal jövök amilyennel senkihez a világon nem mernék menni és olyat mondok, amit senki másnak a világon nem mernék mondani, mert megfogná a galléromat és úgy dobna ki, hogy repülnék.

Gál kíváncsian nézett rá:

— Ejha!

— Igen, nagyságos úr. Igen. Mert ha én odamegyek egy másik úrhoz és azt mondom neki: kérem, ajánlok egy leánykát, akinek egy garas hozománya sincs és nem volt és nem lesz, egy szegény árva leányka, akinek azt se hiszem, hogy rendes kelengyéje lenne, akkor mit mond nekem az illető tisztelt úr?... Azt mondja, hogy menjek a pokolba, és ha nem megyek elég gyorsan, ő is segít a lábával!.. Ez természetes is és én meg se haragudhatok érte... Ki olyan bolond manapság?...

Blumherz úr riadtan kapta föl a fejét és zavartan nézett körül. Nagyot lélegzett, szünetet tartott, azután halkan folytatta:

— Hát így... És a nagyságos úrhoz mégis eljöttem... Voltam bátor és... vakmerő. Voltam olyan bátor. Miért? Mert én a nagyságos urat ismerem. A szivét ismerem. Igen. Én tudom, hogy a nagyságos úr egy furcsa ember... A nagyságos úr egy különös ember... Egy másforma ember. Egy romantisztikus ember... A nagyságos úrhoz lehet jönni ilyesmivel... Mert a nagyságos úrnak én mondhatom: egy milliomosnő, egy grófnő, vagy akár egy bárónő, az a nagyságos úrnak *ilyen* mindegy, az mind nem imponal, az...

Gál különös tekintettel nézte az emberkét és csöndesen, vontatottan mondta:

— Egy szegény kis árvalány, akinek senkije, semmije nincsen...

Blumherz úr erre a hangra föllendült. Bátran a szemébe nézett Gálnak és élénken, hevesen gesztikulálva folytatta:

— Semmije és egy szegény özvegy nénjén kívül senkije... De mi az, nagyságos úr, hogy semmije? Mi az?... Van olyan két szeme, mint az angyaloknak és olyan haja, mint az angyaloknak... És olyan lelke, mint az angyaloknak... Egy szegény kis árva leányka, de az nagyobb gazdagság lesz, becsületemre, a nagyságos úrnak, mintha a Rothschild leányát venné el... Az egy napsugár lesz a nagyságos úrnak, egy ékesség a házban..ő egy jóság, egy áldás, egy ragyogás, nagyságos úr!... Az bejön ide egy szál ruhában és ez a nagy lakás egyszerre tele lesz vele, a szépségével, a világosságával, a... a mosolygásával... És ez jó lesz, az hű lesz, az boldog lesz... és a nagyságos úr ötven esztendő mulva is azt fogja mondani: jól tettem, hogy azt a Blumherzet nem dobtam ki, mert az tudta, mi nekem a boldogság... Becsületemre...

Gál nem vette le a szemét a kis emberről, valami belülről jött halk és meleg mosoly szűrődött a szemére és olvadt bele a hangjába, mikor megismételte:

— Egy szegény kis árva leány... No látja: ez már...

Blumherz úr fölugrott a székéről. Apró szeme hirtelen megnőtt, ijedt, zavart és örvendező tekintettel nézett Gálra és a hangja repesett az izgalomtól.

— Nagyságos úr! — kiáltotta. — Nagyságos úr... nem tréfál?... Nem tréfál!?... Nagyságos úr, megengedi, hogy... hogy... folyamatba tehessem?...

Gál gyöngén vállat vont.

— Miért tréfálnék?... De azért... csak lassan.. Az ilyesmit ugy-e, jól meg kell gondolni... Ezt beláthatja...

Blumherz úr kissé elszontyolodott. Gál mosolyogva nyugtatta meg:

— Gondolkozni fogok a dolgon... Hát végre is két hét nem a világ...

Az asztalfiókba nyúlt, de Blumherz úr hirtelen megragadta a karját.

— Nem, nagyságos úr! — kiáltotta az emberke. — Nem!... Egy fillért se!... Most nem fogadok el semmit!... Ebben a dologban egy fillért se!... Ki van zárva!...

És tiltakozva emelte a magasba mind a két kezét.

— Csak azt igérje meg a nagyságos úr, hogy igazán gondolkozni fog rajta...

Olyan meleg, könyörgő hangon mondta ezt, hogy Gál sietett megnyugtatni:

— Egész komolyan mondom magának, gondolkodni fogok rajta...

Mikor az emberke eltávozott, mosolyogva csóválgatta a fejét:

— Furcsa... Igazán furcsa...

Különben pedig egy óra mulva elfelejtette az egész históriát és harmadnapra elutazott. A honvágy —a távol után időnként meg-meg szokta rohanni a festő lelkét, most — minden különös ok nélkül — különös hevességgel fogta el. Mennie kellett, akárhová, csak messzire. Megesett, hogy már kint volt az állomáson, mikor elhatározta: hová utazik.

Több mint öt hónapig volt oda és már jó néhány hete megint itthon, anélkül, hogy Blumherz úr az árvával eszébe jutott volna. A boldogság e lelkes és pontos ügynöke nem jelentkezett és Gál nyilván egészen megfeledkezett volna róla, ha egyszer az uccán nem találkozik vele.

A találkozás különös volt. Gál amint megpillantotta Blumherz urat, az emberke olyanforma mozgásban volt, mintha el akarna surranni. Kitérő hajlással a fa irányába oldalgott. De a festő eléje toppant:

— Jó napot, Blumherz úr, csak nem akart tán megszökni előlem?

Blumherz úr akkorát hajolt, hogy majd orra bukott. Alázatosan és zavartan mosolygott:

— Oh, nagyságos uram! ...A világért sem... Csak... csak nem vettem észre.

— És már feléje se jön a szegény embernek... Lenéz... Vagy haragban vagyunk?

Blumherz úr élénken tiltakozott:

— De kérem alázatosan!... Kérem alázatosan... Azt gondoltam, nem tetszik itthon lenni...

Gál mosolygott:

— Látja, hogy itthon vagyok. És már hetek óta várom türelmetlenül az alkalmat, hogy bocsánatot kérjek magától, amiért bucsú nélkül kellett elutaznom.

Blumherz úr megint földig hajolt:

— Kérem szépen... Kérem alássan... De... és... Kérem szépen, már... nem folytatom azt az üzletet... Már nem... szatócsüzletet vettem át a Csikagóban, kérem szépen... Egy kis olyan... fűszerüzletet.

Gál a kezét nyújtotta:

— Gratulálok és minden jót kivánok. De az mégse szép magától, hogy engem így cserben hagyott... Hát most már mi lesz azzal a szép, szegény kis árvalánnyal.

Blumherz úr egyszerre elkomolyodott és nagyon mohón felelt:

— Az már nincs, kérem!

Gál tréfásan sopánkodott:

— Ejnye, ejnye!... Csak nem tette meg tán velem azt a kegyetlenséget, hogy férjhez ment.

Blumherz úr megint olyan mohón és élesen válaszolt:

— De igen. Férjhez ment.

— Látja, látja, ilyenek a nők... Pedig látja...

Blumherz úr fölkapta a fejét. Egészen különös ijedt és szemrehányó tekintettel nézett a festő arcába és akadozó hangon mondta:

— Komolyan tetszik ezt mondani?... Komolyan?... Hát akkor mért tetszett elutazni?... Akkor mért nem tetszett egy szót se szólnia... Hiszen tetszik tudni, hogy én akartam... Én akartam, hogy egy finom, egy gazdag, egy előkelő úriasszony legyen.... Ugy-e, hogy akartam... Én csak örültem volna a szerencséjének, mert becsületemre, megérdemelte volna! Becsületem!... De a nagyságos úr...

a nagyságos úr csak azt mondta: majd... És elutazott... És elutazott...

Olyan furcsa volt a hangja és olyan furcsa a nézése, hogy Gál megütődve és értetlenül bámult. Aztán csöndesen kérdezte:

— És ha szabad tudnom, ki az a szerencsés, aki elvette?

Blumherz úr szinte ijedten kapta a válla közé a fejét. A földre nézett és pirulva és nagyon halkan, alig hallhatóan felelt:

— Én... én vettem el.

A STIGLIC.

Irta: **KERÉK NÁNDOR.**

Miska délben kedvetlenül jött haza az iskolából. Ebéd fölött az iskoláról egyetlen szót sem szólt, biztos jeléül annak, hogy vele valamely reá nézve kellemetlenül végződött eset történt. Az ebédjét sem szokott falánkságával falta, hanem csak ugy immel-ámmal, sokáig rágódva egy-egy falaton s látható erőlködéssel nyelve. Ezenközben lopva majd az anyjára, majd rám tekintett, mintha nyomná valami a lelkét, melynek terhétől szabadulni óhajt.

Ismervén a fiu makacs és erőszak alatt meg nem nyilatkozó természetét, nem háborgattam lelki küzdelmét. Higgadtan, meggondoltan szokott cselekedni s biztosra vettem, mert egyébként őszinte és közlékeny volt, ha elhatározásra jutott, önként fog nyilatkozni.

Csakugyan, ahogy ebéd után kissé ledőlve, pipára gyujtottam, utánam jött a hálószobába és neutrális területként közöttünk hagyva a nyugágy előtti asztalt, szokott hadállását foglalta el.

Tudtam, hogy most az ő, alkalmasint tragikus esete következik s csupán csak még az előadás mikéntjén rágódik, nyugodtan szivtam a pipámat. Végre megszólalt.

— Apa, — kezdte kissé tétován nézve rám, — neked jó orrod van?

— De gondolom, hogy van, — válaszoltam teljes meggyőződéssel s önkéntelenül megsimogattam arcomnak ezt a legkiemelkedőbb s térfogatra elég tekintélyes részét. — Miért kérded?

— Hát csak — feleli vontatva.

Ez után jó egy perc szünet következett, melyet azzal töltöttem ki, hogy a pipám tüzét élesztettem, majd hogy Miska nem szólt, müvészi füstkarikákat eregettem.

— Apa, — törte meg végre a csendet Miska. — Nézz ide.

Ránéztem. Miska a sapkáját az asztalra helyezte.

— Mit gondolsz, apa, — folytatta Miska leselkedő pillantást vetve rám, — azt mondtad, jó orrod van, ha tegyük fel, a sapkám alatt egy állat egy döglött állat, mondjuk például egy patkány, vagy egy macska volna, megéreznéd a szagát?

— Hogy a fenébe ne érezném meg! mondom bosszusan.

— Jól van, apa, elhiszem. De ha például nem macska, hanem csak valami kisebb állat, például egy madár, mondjuk egy veréb feküdne ott?

— Azt is. Határozottan azt is megérezném, — válaszoltam. Ebben ugyan nem voltam bizonyos, de apai s főképpen szaglási érzékszervem tekintélye érdekében tartoztam ezzel a való igazsággal talán nem egészen egyező kijelentéssel.

Miska szomoruan horgasztotta le a fejét s csüggedten szólt:

— Látom, apa, te is csak olyan vagy, mint a tanitó ur.

— Ahán, — szóltam haraggal. - Hát innen fuj a szél? Mi bajod volt a tanitó urral?

— Oh, semmi, apa. Semmi. De azért nem szükséges velem kiabálnod — sóhajtott. — Kiabál velem eleget a tanitó ur.

(Ühüm, közeledünk már).

— No hát csak szaporán, — mondom enyhe szigorral, — mert ki találnék fogyni a türelemből. — S jelentős pillantással néztem végig a gyereken, aztán a pipám jólmegtermett szárát méregettem.

Ez a stratégiai huzás mindegyik esetben használt. Hasonló alkalmakkor Miska vagy beszélt, vagy pedig — az ajtót helyezte közénk. Ezuttal beszélni méltóztatott neki.

— Halljad tehát, apa. Azt tudod, ugye, hogy pékék Haneszével közösen volt egy stiglicünk?

(Ezt én ugyan nem tudtam, de azért ráhagytam ezuttal; hanem rovásra kerül ez is, drága fiacskám; igérem.)

— Hát aztán? — kérdeztem.

— Hát aztán, — folytatta Miska bátran, — ott tartottuk Haneszéknál. Idehaza ugysem engednétek meg.

(Persze hogy nem. Ezt majd a többihez irom.)

— Tegnap reggel aztán, — beszélte Miska komolyan szomoru arccal, — Hanesz elhozta a stiglicünket az iskolába, de már nem élt. — Miska iszonyuat sóhajtott. — Oh, apa, olyan szép kis stiglic; piros sipkája s gyönyörü sárga mellénykéje...

— Tudom, tudom, — szakitottam félbe fájdalmas visszaemlékezéseit.

— No látod, apa; akkor azt is tudod, mennyire fájt nekem, hogy szegényke megdöglött. — Megint hosszszut sóhajtott. Aztán a zsebembe tettem, mert szépen akartam eltemetni, de tegnap délután nem értem rá.

(Tudom, fiam, tudom. Csuszkálni voltatok a friss jégen. Rováson van már ez is. Csak folytasd.)

— Aztán máma délelőtt, ahogy a zsebkendőmért nyultam a zsebembe, hát kivettem a szegény kis stiglicemet és néztem, néztem és aztán...

— Aztán a tanitó ur észrevette, — egészitettem ki Miska vallomását, — és akkor kezdődött a csihi-puhi. Mi?

— Igen, apa, — hagyta helyben Miska szomoruan s alkalmasint még a fájdalmas emlékek hatása alatt hátranyult a kezével.

S ekkor kitört belőle a keserüség az őt ért méltánytalanság miatt.

— És képzeld, apa, mit mondott a tanitó ur! Azt mondta, hogy „már egész nap érzem ezt a förtelmes büdösséget s nem tudtam elképzelni, honnan ered. És ime, ez a gaz fickó döglött madarat tartogat a zsebében!' Oh, apa! Egy ilyen pici madárkának akkora szaga...

S a kölyök, nem tudom, a rajta vagy a madáron elkövetett méltánytalanság érzete alatt valósággal zokogott.

Csakhogy engem az ő sirása nem hatott meg. Ez is egyike volt taktikai huzásainak. Képzelem, mennyi lehetett a rovásán, ha jólelkü, még a vásottsággal szemben is türelmes tanitója tettlegességre ragadtatta magát. Az ugynevezett tanbetyárságnak elvi ellensége vagyok, de szándékos gonoszságnál a pálcát mint ultima rációt igenis helyénvalónak találom.

Fektemből felegyenesedve, meglazitom a pipaszárat.

— Gyere csak egy kicsit közelebb, — mondom.

Miska egy lépést hátrált s a köztünk levő távolságot méregette óvatos pillantással.

— Befejezted ?— kérdem szigoruan

Miska még egy lépést hátrált, ugy hogy az ajtótól már csak egy ugrás választotta el.

— Még nem, apa, — válaszolt bősz haraggal s villámló szemmel. — Azt akarom még mondani, hogy a tanitó urnak nagyon rossz orra lehet, mert miután megvert, a stiglicet mégsem vette el és... és délig egyetlenegyszer sem mondta többet, hogy büz van.

— Ez az egész ? — s egy lépést tettem feléje.

— Nem, apa, — mondja most Miska ajka megvető elbiggyesztésével. — Még csak azt akarom mondani, hogy a te orrod se külömb, mert a stiglic most is itt van a zsebemben és te nem érezted a szagát!

Feléje ugortam, de már későn. Az ajtó csattant, a kölyök kivül volt.

Grünblattné levelet kap.

rünblatt, a tanitó, kedvetlenül rótta a kisvárosi uccát. Már elharangozták a delet, minden valamirevaló házban már innen - onnan túlestek az egyszerű hétköznapi ebéden, csak a Grünblatt tanitónak volt ráérő ideje az ebéd előtti sétához. Pedig ropogós töpörtyű várta „rösztelt" burgonyával és a krumplinak sajátosságával jár, hogy izét veszti, ha nem azonfrissiben költik el. Meg aztán félegy órakor a „privát" nebuló is megjelenik a lakásán, hogy a tanító úr külön órán tömje tele fejét azon bölcseséggel, mely az iskolában, a délelőtti és délutáni tanórák alatt nem kivánkozott beléje.

De Grünblatt, mint aféle időmilliomos, jónak látta még a Weisz boltjába is bekukkantani, ahol a kövér Jónás, a bolt gazdája — vevő hijján — ujságolvasással űzte idejét, ebédutáni csemegeképp.

— Mit szól a hágai konferencia kudarcához, tanító úr? — fontoskodik a Weisz.

Grünblatt epésen lódítja félre az ujságot, miközben fáradtan dől neki a pultnak.

— Hagyjon fel ezekkel az ujságokkal! Csak az emberek bosszantására találták ki őket. Csupa öngyilkosság, nyomor, verekedés, gyilkosság, amit az embernek feltálalnak. Legjobb beléjük sem nézni! A héten előveszem az „Egyenlőség"-et és hogy kellőképpen épüljek, elolvasom a „Gyöngyszemek a Talmudból és a Midrásból." Hát csak olvasom — Ha kicsi a feleséged, hajolj le hozzá. — Kicsit odébb — Ha egyedül vagy, négy csupasz fal, ha belép az asszonyod — otthonod. — Mondja, mért nem áll egyszer a „Gyöngyszemek"-ben? — Tilos az

asszonynak az utolsó szó — vagy — Csalfaság, asszony a neved — vagy valami hasonló, a férjek épülésére? Hogy hajoljon le egy szegény férj a feleségéhez, mikor az rég túlnőtt a fején? És micsoda otthon az az otthon, ha csalfa asszony lép be rajta?

A kövér Weisz Jónás elmosolyodott a bajusza alatt. — Ugy látom, valami nyomja a tanitó úr begyét.

Grünblatt ideges mozdulattal nyult kabátja belső zsebébe. — Eltalálta. Látja ez a pecsétes levél ólomnál is súlyosabban nyomja a lelkemet. — Ezzel már a pultra is dobta Grünblatt a levelet.

— Hm — hümmögött a kövér Jónás, talán csak a nagy meleg miatt — a Hertelendy közjegyző úrtól jött. De még ki sem bontotta, hogy nyomhatja a lelkét, meg aztán a feleségének cimezték, nem irányulhat maga ellen.

A tanitó ingerülten fortyant fel. — Ember, hát mért olvas ujságot? Nyolc napja, hogy az összes lapok hozták a Kornitzer végrendeletét, tudja a hires zeneszerzőét, aki külföldön halt meg. Másról sem írtak a lapok, mint hogy egész vagyonát nyolc nőismerősére hagyta, biztosan tudta a selyma, hogy miért. A kitért Kelevézyné is köztük van, a többi másutt lakik. A Kelevézy azóta olyan dölyfös arccal jár-kel, mintha a becsületrend nagy szalagjával tüntették volna ki a feleségét. Még egyre ugrattam a Rozikámat — Na asszony, a Kornitzer egy házban lakott velünk, mikor összekerültünk. Látod, ha élelmesebb lettél volna, te is örökölnél most egy pesti palotát.

— Hogy megeredt akkor az asszony nyelve — indulatoskodott tovább a tanitó — persze övé volt az utolsó szó, hogy ilyen ízetlen tréfát csak az enged meg magának, aki nem becsüli meg felesége erényét. Még másnap sem állt velem szóba... Tegnapra idézték be azt a nyolc nőt, akkor volt a végrendelet kihirdetése a Hertelendy közjegyzőnél Budapesten. És mára itt ez a pecsétes levél... Mit csináljak vele? Akár a tűz, égette az ujamat, mikor az imént kézbesítették. Ha meggondolom, hogy az asszonyé volt az utolsó szó és utóbb a nyolc között van akik tudja Isten miért örökölnek...

Grünblatt tanitó elkeseredetten törölte izzadt homlokát.

A kövér Weisz a kánikulai melegben tartózkodott lelki emócióktól, de a kiváncsiság fúrdalásának nem tudott ellentállni. Micsoda szenzáció! Az összes hering, ami a nyakára készült romlani, elfogy biztosan estig, ha az asszonyok megtudják, hogy első kézből kapják a legfrissebb mende-mondát a Weisz boltjában. Nem volt idő a habozásra, fél kettőre a tanitónak az iskolában kell lennie.

Ártatlan arccal mondta hát a Weisz. — Nincs ennél egyszerűbb. Bontsa ki a levelet, tanító úr és ketten majd csak eligazodunk rajta.

Grünblatt habozott. — Nem szoktuk egymás levelét kibontani. Nekem sokszor írnak a nebulók szülői mi-egymást, ami nem tartozik az asszonyra. Így én sem bontom ki az ő leveleit.

— Mikor az övé volt az utolsó szó? — hangzott ismét ártatlanul a kövér Weisz szava.

Grünblatt tanító előtt tűzkarikák táncoltak. — Csalfaság, asszony a neved — harsogta és már foszlányokban hevert a pecsétes boriték a pulton.

—Hiteles másolat néhai Kornitzer

Ede zeneszerző úr pótvégrendeletéről — állt a nagy fehér papiroson.

— Alulirott, négy tanu láttamozásával hatályon kivül helyezem eddigi végrendeleteimet. A beidézett hölgyeket hiábavaló fáradságukért akként kártalanítom, hogy gazdag műkincsekkel teli lakásomból egy-egy tetszés szerinti műtárgyat választhatnak emlékül.

Összes ingó és ingatlan vagyonomat, törvényes örökösök híjján, elvesztett hitemet, a tiszta Asszonyét, hogy ilyen is van, adta vissza nekem. Megkisértettem szép szavakkal, csábos igérettel, hirnevemmel, ifjúságom teljében. És látnom kellett, mint tartott ki hitvesi hűségben vidéki kis tanító ura mellett, mikor felháborodva ajtót mutatott nekem. Akkor lázadozott sértett hiúságom, most hálásan köszönöm neki. Hogy megmaradt elérhetetlen eszményemül és a távolból lelki

Bardócz Dezső: Imádkozó öreg zsidó.

Andrássy-uti palotám kivételével — egy gyermekmenhely létesítésére adományozom, melynek módozatairól az alanti külön záradékban külön rendelkezem. Andrássy-uti palotámat pedig hódolattal ajánlom fel Grünblatt Ferencné, született Leicht Rozikának, az egyetlen asszonynak, kitől tudatosan soha az életben nem kaptam semmit, ki ridegen ellentállt csábítási kisérleteimnek s ki mégis többet adott minden gyönyörnél, melyet mások felkináltak: a nőbe vetett és már szemeimmel láthattam — akár gyerekkoromban jó anyámat — péntek esti gyertyát gyújtva, az erény szolgálatában. Ha csalódás ért, ha elvesztettem az emberekbe vetett hitemet, csak Rá kellett gondolnom, hogy lelkem ujból felfrissüljön és életem ujból tartalmat nyerjen. Én vagyok a megajándékozott, ha hagyatékomat elfogadja, mert tőle sokkal értékesebbet kaptam cserébe: A kielégítetlen vágyat, mely a fiatalság érzését varázsolta mindig ujból belém, mely nem

kopott meg, nem vesztett fényéből, soha el nem apadó forrás volt, melyből mindig meríthettem...

Itt elcsuklott a Grünblatt tanító szava, a felolvasás abbamaradt.

Weisz, a boltos, a heringhordóra pislogva, meghatottan mondta:

— Tudja mit, ne sajnálja most az egyszer a Rozikától az utolsó szót...

Rosenákné Behr Blanka.

Automata Jakab.

— Filmballada. —

Irta : **NÁDAI PÁL.**

1.

reudenthal Samu fuvaros szokása szerint utasokat várt a bártfai állomáson. Fekete hintója előtt csöndesen szunyókáltak a lovak. Gazda és lovak vajjon miről álmodoztak? Kövér utazókról. Bőkezü fakereskedőkről. Ezek jelentik a dús borravalót. És a zabravalót. Szép, zuzmarás januári délelőtt volt. Feltünően késett a budapesti gyors. Mikor pedig megjelent, Freudenthalt egy ágyulövés riasztotta fel. Mintha egy egész szikvizgyár pukkant volna szét. E pillanatban már lángolt is az állomásépület cseréptetéje. És egy mozdony állt meg: csupa páncél. Piros szemei rámeredtek az izgatott vasutasokra. Egy perc még: és az orosz katonák elözönlötték az egész pályaudvart. Nagy kucsmák, óriás csizmák másztak elő ismeretlen buvóhelyekről. És a kozák tisztek lapos sapkája, aranypaszománya idegenszerüen villogott.

Freudenthal rémülten vágott a lovak közé. Már késő. Négy katona kiemelte a bakról. „Túsznak!" — kiáltották és vitték. A kárpáti orosz megszállás foglyát.

A gyeplő most már a fiatal Freudenthal kezébe hullt. E percben tizenötéves, amikor a világtörténelem rászakadt a bakon. Otthon még hét gyerek. Ő a legidősebb. Eddig csak Talmudot tanult ez a sápadt, kicsit vizszemü fiu. És legfeljebb még durákot játszott a kocsissal az állomás előtt. Most régens lett. „Vágtatni" — kiáltott az öreg tót parasztnak. A kis fekete macskák köhögve szaladtak a bártfai úton. Fujták a ködöt, mint a táltosok. De már a hidak alól, az utmenti keresztből is katona-bolyokat öntött ki a megszállás. Akkor már a fokhagymaszagu öreg tótot is lesodorták mellőle. Jakab, igy hivták a fiatal főnököt, csakugyan önállóvá lett. Ostornyele majd elkopott, a kerekek szinte tüzet csiholtak, úgy vágtattak hazafelé. A két ló uszott a levegőben. Otthon, az udvar közepén a siró

anya. A legfiatalabb gyerek a mellén szivta. A többi a szoknyáját huzta. Ilyen fájdalom! — mondogatta. Nem sirni — felelte határozottan Jakab. „Ezentúl én viszem az üzletet." És hozzáfogott a rezek pucolásához. De ijedt hirek jöttek: már soroznak is az oroszok. Pelyhedző arca volt Jakabnak, megijedt. „Szaladni, szaladni!"

2.

Egy ló ottmaradt kenyeret keresni. A másik lóra felkapott ő maga. Szürkület volt. A négyszázéves városháza tornya vaksi szemeivel hunyorgott utána. Hová viszed lovacska azt a repülő két kaftánszárnyat, a piszkos kis zsákocskákat, amik úsznak, akár a ballonok a levegőben? Ezüst zuzmara lepte be a sövényt, a lovast és ijedt puskaövés sivított el mellette Kapuvár felől. Kicsit megremegtek a térdei, ahogy odaértek a zsákhoz, melyben selymes gomolyag puhán és biztatóan felelt neki: itt vagyok, az imaköpenyed! Csörrent a pléhedény is, benne az anyasziv főztje. De nem gondolkozott, csak fázott és éberen nyargalt. Hegyek, fenyőerdők suhantak el mellette, messzebb egy-egy butik pálinkásfüggönyei vigyorogtak utána. A tájak arca a homályból virradatkor kilépett. Citerahangok és nevető tótocskák jelentek meg fenyőházikók ablakaiban. Reggel volt.

A ló sántított s egy kocsma udvarán elcserélte biciklire. Jakab kereste önmagát: ő-e az, aki tegnap még fuvarozott, imádkozott, gyerek volt? Kétszáz kilométer és tiz év szallagja elveszett az agyából. Lent a völgyben, a megfagyott Hernád versenyt csillogott a kerekek nikkel-küllőivel. Őrházak, emberek, lisztporos malmok szája hátramaradt — ő csak vágtatott. Agya most már csak ugy működött, mint a jesiva éjszakáin pislogó gyertya mellett, mikor hidegvizbe tette a lábait, hogy el ne aludjon. Ugy érezte: két félgömb van belül a fejében. Egyik szendereg. A másikon: egy vöröshaju zsidóasszony sir hét gyerekkel. A vörösség lassan elfakult — harmadnap Pestre érkezett.

3.

Adieu Jakab, a te dolgod most foglalkozás után nézni, hogy ember légy. Ezt a kövér nagybácsi mondta neki ötnapi beszállásolás után. Kövér nagybácsi, kis villanyköszörülde, három öregedő lány — mire lehet használni egy ilyen sihedert? Előtte a nagyváros, minden viszontagságaival. Szaglászni kezdett: a heringes boltok ajtai előtt, kávégőzös kuglóf-kirakatok mögé. Vékony a tudomány, kicsi a tőke. A bicikli — ez volt a kiindulópont. Ceruzával a kézben méregette: boltiszolga vagy kerékpáros-küldönc legyen-e? Szabad foglalkozás jobban vonzotta. Jöttek az ajánlatok: cipőfűző-képviselet. Egy csöndes társ akadt volna: purcligalambok tenyésztésére. De egy sorsdöntő éjszakán konvertálta a biciklijét. 1 láda töltött bonbonra, 2 kilo angol-savanyura, 3 láda kókusz-szappanra. És elhatározta, hogy: automata lesz.

— Neve? — kérdezte tőle a fogalmazó a VI. kerületben. Freudenthal Jakab lábai kissé citeráztak. De végül kivágta, hogy ő igenis mint automata kér iparengedélyt. (Fogalmazó nevet; irodasegédtiszt lefordul a székről; altiszt szétpukkan.) Jakab pedig komoly maradt. Itt a születési bizonyitványa. Itt az eskü, hogy az apja tusz. És itt az anya fényképe

nyolcadmagával. Bravó Zsaki — mondta neki a kerületi elüljáró. És kézfogással felavatta. Este már ott ült a Kazinczy-uccában egy kapu alatt. Egy nagy fa-szekrény volt körülötte s azon piciny tábla: „Freudenthal Jakab, hat. eng. automata."

4.

Az auspiciumok kedvezőek voltak. Várótermek automaták nélkül. Perronok, csarnokok, egy szem bajuszpedrő nélkül. Sehol egy kiáltozó tyuk, sehol egy bádogtojás. Mind letörölte a mozgósitás. Az ujakat nem lehetett behozni — másra kellett a fém. Ime: egy fiatal nemzedék nő fel s nem tudja, hogy a csokoládét gép köpi. Hogy a legszebb zene, mikor a tyuk bombont költ. Jakab, Jakab, te, aki annyi mindent tanultál az életben, azt ne tudnád, mi kell e nemzedéknek?

Lábát, m ly eddig a pedált hajtotta, áttette az idők kerekére és Jakabból gép lett. (Nem vagyunk-e mindannyian alkatrészek a világ nagy gépüzemében?)

Tizennyolc lyukat vágott a faköpenyegén Jakab. Tizennyolc nyiláson lehetett hozzá szólni, neki jelet adni vasból való huszfilléresekkel. Gép lett Jakabból s egy széken müködött, ülve. Nyikorgott, csattogott és kotkodácsolt. Kinek mi kellett: pemetefü, vagy fodormenta vegyes, vagy prominczli tojásban. Tizennyolc szeme volt Jakabnak és egy szája. Ezen a szájon köpte ki az adagokat. Hidegvérrel, sőt közönnyel. Ezek háborusgyerekek voltak, evvel is beérték: pót-automatával. Sőt néha békebeli, igazi csalásokat próbáltak elsütni. Nadrággombot dobtak be Jakabnak. Ilyenkor fönt egy kéz nyult ki s Jakab pofonütötte a valuta-üzért. Látszik, hogy még egy automata is elveszitheti — hidegvérét.

5.

Teltek, multak az évek. Vaspénzek jöttek, vaspénzek mentek a szülői házba. Mozgalmas időkben percenként türelmetlenül doboltak a kis ablakokon. De voltak csendes, szótlan félnapok. A meditáció és az önvitatkozás hetei. Mellette vastag, bőrkötésü könyvek, baráti vigasztalók. Szép fekete szakálla is nőtt Jakabnak. Komollyá érlelődött. Faházikójából csak este lépett ki egy csöppnyi oldalajtón. Kisértő piros ajkak ilyenkor szűk uccákban ránevettek, de hiába. Egy ember, aki korán megszokja az erkölcsi élet tilalmait; egy ember, aki apa helyettes, vállalkozó, üzemvezető. Egy ember, akinek dohos levegőben befelé szokott fordulni a szeme és nől, nől az öntudata, mint egy bűbájos cédrusfa... neveti a világot. Kip-kop, hangzott néha félénk kis kopogás az ablakon. Berta sóhajtott be, a nyakkendőszabóságból. Jakab krumplicukorral válaszolt. Hopp-hopp, szólt egy bütykös ujj. A Meyrovicsné vagyok egy partival. Tessék egy adag szőrvesztő — felelte Jakab. Tram, tram — erélyes dobogás. — Megismerte az adóhivatal kezejárását. Egy kis tábla repült föl: „üzemzavar". Jakab zárva volt ilyenkor.

6.

Különben szolgálatkész volt egész nap. Ha késő este hazament aludni, a Kisdiófa-uccába, hónapos ágyára, nem voltak nagyratörő vágyai, csak

mély sóhajai. Olykor a piciny odujában, facellájában ősi melódiák törtek fel ajkairól halkan, mint egy dobbanás. Azután nyitva felejtett szájjal elszenderült. Egy őszi délután — a magas ünnepek áhitata már ott lebegett a környezetében — szintén ez történt. És éppen csak megsuhantak a finom asszonyi ujjak a kis ablak fölött. Jakab, édes fiam, te vagy az? — kérdezte a vöröshaju asszony. Semmi felelet. Most erősebben kopogott, kissé idegesen. De milyen jó, egészséges álma van egy ilyen automatának! Dobolás, sirás fel nem ébreszti. De mikor már harsogóvá vált, felrezzent a zajra. Felnéz a ketrec tetejére. S a szelelőlyukon besóhajt, besír hozzá egy fej, egészen beleszorulva, amint ott állt kivül a létrán és kiáltja: Zsak, Zsaki, egyetlen édes Jakabom! És a vöröshajban ezüstös csomók csillogtak. Az arc pirosra dagadva, a hang elfulva. Az anyai fej! E pillanatban először történt meg, hogy Jakab elvesztette gépi méltóságát. Megszünt automata lenni — egy percre.

7.

Nézz körül fiam, nézd, igazán itt volna már az ideje, hogy ember légy! Nem vagy már gyermek, lassan abba a korba lépsz... És az apád is ebben az életkorban; nekem már javában szívtad a mellemet... Az arcod is mintha kicsit halványodna... Légy okos. Van egy kis vagyonkád, mondod, takarékban és van pénzed. Huszonöt korona hitközségi adót fizetsz... ilyenkor már egy szabályos, rendes automata megházasodik. És önállóvá lesz. Szerez magának egy kis boltot, ahhoz egy kis pincét a hadiszappannak, a gyertyának... Jakab, ne hidd, hogy ez mindig így lesz, hogy mindig birod ezt a rossz levegőt. Azután nézz ki az uccára... te nem is tudod, hogy már vége a háborunak. Hisz itt már a levegőben is automaták repülnek. Igazi automaták, igazi gép mindenfelé.

Nem hitte el. Sem az anyának, sem másnak. Elvakították a sikerek, a kicsiny horizonton nem látott tul. Azt sem hitte el, hogy várótermekben és fürdőkben ujra megjelentek a kis és nagy piros kölcsön-automaták. Rigóval, tükörrel, gyors és prompt csokoládé-felszereléssel. Ezzel szemben Jakab megmaradt konzervatív üzleti felfogásában. Ő legalább nem romlott el, nem kellett tolikéssel piszkálni. Megmaradt öntojónak és megmaradt a medve-cukornál.

8.

Mignem egy este különös, ijesztő látvány tárult elé, ahogy automatatestéből kilépett. Szemközt... egy kapu alatt... irtózatos... egy kis faházikó állt. Ott is egy automata. Fehér, lakkozott testén piros és zöld rácsok, csupa apró szem. De milyen üdén, frissen, kinálkozva! Jakab odaosont, egy pillanat alatt látta: az elegáns szappanokat, a gömbölyű pralinékat, a jóillatu pörkölt-mandulákat. Valaki éppen kölni vizet keresett husz fillérért — egy pompás dobozt kapott és... És egy huncut kerek arc mosolygott rá még azonfelül.

Otthon, este csendes citera-hangokat vélt hallani és a sárosi fenyőerdők elkezdtek forogni, mint a ringlispil. Apró házikókat is látott, mint egykor az országuton. De érdes tótok helyett buja kis leányarcok mosolyogtak ki rá.

Másnap korán reggel a fekete szombati ruháját vette fel Jakab. Az uccán még kevesen jártak, mikor belépett az ő ódon gépezetébe. És az automata egyszerre csak elkezdett az ő négy kerekén gurulni. Ki a kapun, át a tulsó oldalra. Egyenest a friss, piros-zöld automata kisasszonyhoz, aki ott állt és rácsaival, huszonkét szemével mosolygott az ócska Jakabra.

Odaállt mellé, szorosan mellé a kapualjba. Többé soha, soha el nem mozdult onnan. Ha jól láttam, azóta már kis piros-pozsgás automaták is játszadoznak körülöttük.

BREITNER ÚR.

Irta: FORRÓ PÁL.

Hogy író lett belőlem, azt én elsősorban Breitner úrnak köszönhetem. Breitner úrnak rojtos volt a nadrágja és olyan nagy cipőket hordott, mintha valami jószívű mesebeli óriás adogatta volna neki elnyütt bocskorait. Semmije sem volt ennek a Breitner úrnak, sem inge, sem kabátja, az Isten tudja kik és hogyan hullatták rá fantasztikus rongyaikat. Ha valakinek szitává szakadt a kabátja, elrongyolódott a nyakkendője, szétfoszlott az inge, hát azt a Breitner úrnak ajándékozta. A szeme vörös és gyulladt volt.

— Tegyen rá ólomvizes borogatást! — ajánlották neki. Azt is ajánlották, hogy menjen a szemklinikára. Bizonyára szemüveget is fognak rendelni! — vélték az emberek. Breitner úr szelíden mosolygott, mindent megigért és a szeme még vörösebb lett, folyton könnyezett, pedig sűrűn törülgette valami pirosszínű kendővel.

Foglalkozására nézva jesiva-növendék volt. Tanult és gondolkozott. A hóna alatt mindig könyveket hordott és ezek éppen olyan rongyosak, öregek voltak, mint a ruhái. Némelyik oldalnak csak a fele volt meg, elszakadoztak a lapok, kilyukadtak az öregségtől, meg sárgák lettek, mint a vén ember foga. Hogy egy kis pénzt keressen, hetenkint egyszer-kétszer kihordónak állt be valamelyik könyvesboltba. Nem vállalt rendszeres munkát, csak éppen amikor nem volt egy fillére sem, akkor ajánlkozott kihordónak és csomagolónak. Bölcs volt és bohém. Nem dolgozott feleslegesen. Inkább olvasott és elmélkedett. A kedvence voltam Breitner úrnak, aki maga mellé ültetett és fantasztikus történeteket mesélt. Nagyon haragudott bizonyos történelmi személyiségekre, így például Vespasianus császárra, akit rajta keresztül én is meggyűlöltem. Általában nem szerette a klasszikus Róma uralkodóit. Annál nagyobb szeretettel emlékezett meg bizonyos csodarabbikról, akiknek hatalmát mindenhatónak mondotta.

— Meggyógyítják a betegeket, kitalálják a gondolatokat, társalognak a csillagokkal, elevenné varázsolják az élettelen tárgyakat! — mondotta és láttam, hogy nemcsak én borzongok meg e szörnyű titokzatosságtól, hanem ő is.

— Talán én is fogok egyszer ennyit tudni! — mondotta.

Kissé sántítva járt, a háziorvosunk, aki látta egyszer, azt mondta, hogy a gerincében lehet valamilyen baj.

Furcsa, zavaros, kissé hadaró beszédét nem igen értették meg.

— Bolond! — mondották és a vállukat vonogatták az emberek.

De engem szerfelett érdekelt. Izzó kíváncsisággal hallgattam rejtélyes meséit, szájtátva bámultam, mikor a nagy kabalistákról mesélt. Már aludni sem tudtam, annyira izgatott a sok érdekes történet és az iskolában igen szórakozottan ültem a padomban. Alig vártam, hogy bölcs barátommal találkozzam.

— Néked is a jesivába kellene járnod! — mondotta nekem, látva nagy rajongásomat. — Különben — tette hozzá — téged majd én tanítlak meg a nagy titokra, melynek nyomában vagyok.

Vigyorgott és különböző dohos szagú pergamenteket szedett elő. Érthetetlen rajzok, gömbök, háromszegek, csillagok voltak rárajzolva, meg héber szavak, betűk. Breitner arca ünnepélyes és meghatott lett.

— Löw rabbi is ebből tanulta a gólem titkát! — sugta fülembe. Nagy kincs ez. Nem lehet tudni, hogyan került Prágából Budapestre. Én egy bóchertől kaptam ajándékba, aki két évig tanult egy lembergi csodarabbinál.

Szent borzadállyal néztem a félelmetes pergamentlapra. Breitner homlokához és ajkához érintette, közben ima-szavakat mormolt.

Ettől kezdve egyre nyugtalanabb és rejtélyesebb lett a barátom. Mint aki szörnyen gyötrődik valamin. Arca megsápadt, a haja még kócosabb lett, megfigyeltem, hogy a keze folyton remeg.

— Böjtölök! — jelentette ki. Már négy napja nem eszem. Még két napig kell koplalnom, mielőtt a nagy műhöz fogok. A jövő héten elviszlek a lakásomra. Csodát fogsz látni! Ma egész éjszaka imádkozni fogok. Imádkozz te is, hogy sikerüljön a munkám!

Nem mondta meg közelebbről, hogy miről van szó, de jól tudtam, hogy valami olyasmit fogok látni, ami bámulatba ejti az egész világot és Breitnert egyszerre a csodarabbik legnagyobbjai közé fogja emelni.

Öt napig egyáltalában nem láttam Breitnert. Borzasztóan megijedtem, hogy megfeledkezett rólam, de végre a hatodikon megjelent. Alig ismertem rá. E néhány nap alatt rettentően leromlott. Imbolyogva járt, gyulladt szemeiben vad, fanatikus tűz lobogott.

— Sikerült! — vigyorgott. — Gyere, ne szólj senkinek, csak néked szabad meglátnod a titkot.

Megfogta a kezemet és szinte rohanva hurcolt magával. Nekem a félelemtől elszorult a szívem, sírni szerettem volna, de egyúttal nagy kíváncsiság is gyötört, hogy mit fogok látni.

Furcsa, piszkos uccákon rohantunk végig. Én még sohasem jártam a város e táján. Kapualjakban riadt, éhes szemű emberek

álltak, rongyos boltok, melyekben undorító piszok volt és legyek meg bogarak hemzsegtek. Breitner csak rohant, némán, magába roskadva, az ajka folyton mozgott, de egy hangot sem hallottam. Egyszerre befordultunk az egyik ház kapuján. Sötét, nehézszagú udvar volt, fényes nappal is homályos. Egy apró gyerek, angolkóros és ijesztően fehér arcú, ténfergett egyedül, valami skatulyával játszott. Néhány ajtó nyitva állt, azokban teknők álltak, mellettük asszonyok és mostak. Mit mostak és miért? Micsoda nevetséges harc volt ez az őspiszokkal, rongyokkal, szegénységgel. Fojtó és áporodott ételszag... sötétség a szobákban és olcsó olajnyomatok, törött szekrények, szalmazsákos ágyak.

Breitner rohant végig velem az udvaron. Az alakja megnyúlt, most hosszúnak látszott és cingárnak, olyan volt, mint a bolygó zsidó, akit egyik füzetes regényben láttam lerajzolva. A haja lobogott, amint futott, mintha a homályba és sötétben rejtődző titkok felé rohant volna, ahol most mindjárt rettentő dolgok fognak történni.

Nem bírtam tovább, hangosan elsírtam magam. Breitner megfordult és rettentő tekintetet vetett rám. Sohasem láttam ilyen felháborodottnak, dühösnek és kétségbeesettnek.

— Hallgass! — mondotta fojtott hangon — a lármáddal mindent elrontasz!

Rémületemben szinte elállt a szívverésem, lélekzeni is alig tudtam.

Az udvar végén a hátulsó lépcső sikátorába fordultunk. Senkisem járt arra, nyomasztó csend feküdte meg a sötét lépcsőházat. Breitner hirtelen megállt az egyik ajtó előtt és kinyitotta.

Rettenetes oduba léptünk. A földön bokáig érő szemét, ragadós, nyúlós agyag, orrfacsaró illat, enyvszag, az egyetlen asztalon könyvek, rajzok, a széken imaszíjak, halottas köpeny és a háttérben valami fehér függöny, lyukas lepedőkből, rongyokból összeróva.

— Imádkozz! — mondotta — imádkozz!

Nem törődött tovább velem, valami furcsa éneklő imába kezdett, hajlongott, a mellét verte és hangosan jajdult fel ős héber szavakkal, melyeket nem értettem. Azután az asztalhoz lépett és egymás után ragadott fel különös papírlapokat, melyekre héber betűk voltak ragasztva és minden egyes alkalommal kinyujtotta karját, az ég felé lobogtatta a titokzatos betűt és varázs-szavakat mormogott. Azután irtelen megállt. Rémületes csend támadt. A verejték kiverte homlohomat. Tudtam, hogy most jön a nagy csoda.

kBreitner jobb kezébe vette az egyik fehér papírlapot és elindult a függöny felé. Ott hirtelen megállt.

— Gólem — kiáltotta — érzed-e, hogy közeleg a mestered! Élni fogsz, én akarom, a nagy rabbik utódja, a hétszer szent titok ismerője.

Balkézzel letépte a függönyt.

És akkor elém tárult a döbbenetes látvány.

Ott állt a Gólem.

Agyagból gyúrt, életnagyságú báb. Rongyokba volt öltöztetve, drótok lógtak ki belőle, derekát öv fogta át, nyakában talesz volt.

— Itt az idők telje, eljött a hétszer hét hónap hetedik napja; Gólem, induljon meg benned a vér, állj fel, én parancsolom neked, a te urad, aki most homlokodra szegezi a szörnyű erejű betűt.

A jobbkezében tartott papírdarabot a Gólem homlokára tette és baljával rövid, hegyes tőrt ragadott fel. A karja meglendült és a tőr a bábú homlokára szegezte a bűvös betűt.

És abban a pillanatban a Gólem megmozdult. Világosan, tisztán láttam, hogyan dől előre. Irtózatosat sikoltottam.

A következő pillanatban betörték az ajtót. Ijedt, megrökönyödött arcok meredtek rám. De nem kellett magyaráznom, hogy mi történt. Breitner őrjöngve ugrált, öklét rázta, száján szinte hab fröccsent.

— A Gólem, él a Gólem... távozzatok... mindenkit megöl, aki útjába kerül!

— Megőrült! — borzadtak el az emberek.

És riadtan, félve húzódtak ki a szobából, engem is magukkal vittek.

Egy félórával később már kényszerzubbonyban vitték a mentők a tébolydába. A házmester és néhány szomszéd bement az üresen maradt lakásba. Én is utánuk kullogtam. A szoba közepén ott feküdt az idomtalan agyagbálvány. A tőr még mindig a homlokába volt verve.

— Láttam, amikor megmozdult! — mondottam még mindig ehéren a rémülettől.

A házmester nevetett.

— Hát persze hogy megmozdult, ha akkorát ütöttek rá. Előre bukott.

Betegen, agyongyötörten mentem haza. Kivert a láz, napokig víziók gyötörtek. És még évek után is gyakran megszállt a kétség: hátha igaza volt Breitnernek? Az ő kifürkészhetetlen vörös szemei talán csakugyan meglátták a nagy csodát? A tébolydában ő volt a legcsendesebb beteg. Egyre mosolygott és gúnyos fölénnyel nézett mindenkire, mint a bölcs, aki már győzött az életen és a halálon.

Ózsiás.

Irta: MOLNÁR JENŐ.

zsiás szegény, szeplős, rőthajú fiú volt. Az orra nyergén tudós komolysággal ült a pápaszem, amelynek két vastag ablakán keresztül, ijedten nézett ki a világba. Ózsiás egy kis marosmenti kis faluból került az alföldi nagy városba, gimnáziumba járt, mindennap másutt ebédelt, nálunk vacsorált, ott volt a szállása is. Koraérett arcának petyhüdt bőrén az élettel való küzdelem hosszúkás ráncokat rajzolt. Ózsiás nem tudott nevetni, nem akart játszani, csak tanult és tanított, csak

sóhajtott és titokban küldözgette haza a megtakarított krajcárokat. Szegény zsidó szüleinek egyetlen reménysége volt ez a fiú.

Ózsiást nagyon szerettem, kisdiák-szívem minden melegével, az emberi igazságtalanságokon való fölháborodásomnak öntudatlan szociális szilajságával. Ő azonban szemérmes és zárkózott volt. Talán azért, mert a félig elhasznált ruháimat viselte. Talán titkolnivalója volt előttem. Máig sem tudtam a rejtelem csomóját megoldani. Egy szobában laktunk s mert sokan voltunk odahaza fiúk, nem jutott mind a kettőnknek külön fekvőhely. Mikor nagyot sóhajtva becsaptuk a könyvet s túl voltunk az egymás kikérdezésén, eloltottuk a petróleumlámpát és a kis diákszoba csöndjében egymás mellé feküdtünk. A fal felé eső belső helyet találtuk a jobbiknak. Ózsiás tehát a világért sem akart belül feküdni.

— Ha lefordul valamelyikünk, — mondotta kesernyésen — legalább én fordulok le.

Hiába igyekeztem meggyőzni, hogy egyforma jogok illetnek meg bennünket, sőt hogy a vendégszeretet jogán övé a kényelmesebb hely. Ózsiás szomorúan ingatta a fejét :

— Te itthon vagy, te a szüleidnél lakol, én csak jövevény, idegen vagyok.

— És ha a nyári vakációban majd elmegyek hozzátok ? Akkor mit mondjak én ?

— Nem jöhetsz el hozzánk... — szólt társam és hirtelen elhallgatott, mint aki önkéntelenül kiszalajtott valamit a száján.

— De azért is elmegyek ! — pattogtam.

— Erről ne beszéljünk... Nem fázol ? Nesze, nekem elég a takaró.

— Már megint ?... Aztán holnap köhögni fogsz.

— Nekem nem árt. Szegény fiúnak muszáj köhögni.

— Bolondság ! A gazdag is köhög, ha rájön. Ne mondj ilyeneket, mert megharagszom. Azt hiszed, tegnap éjszaka nem vettem észre, hogy fölkeltél és betakartál ? És te majdnem egészen takaró nélkül voltál. Én rám ne vigyázz, nekem nincs több jogom, mint neked. Enyim a takaró fele, tied a másik fele.

— Milyen szépen beszélsz... Hej, ha mindenütt így lenne !... No de... elég volt. Szervusz ! Jó 'jszakát !

— Jó 'jszakát !

Kicsit a takaró alá húzta a fejét. Én azon gondolkoztam, miért kell Ózsiásnak úgy megalázkodni, miért nem tud olyan bátran nézni az embernek a szemébe, mint a többiek s milyen rossz ember lehetett az édesapja, hogy mire Ózsiás iskolába került, nem tud neki ruhát, cipőt venni, olyan családhoz adni, ahol fizetnek a szobáért, az ellátásért, míg így mindenki előtt meghunyászkodik, olyan, mint a tűrt kutya, akin csak éppen könyörületből nem rúgnak egyet. A tanár urak meg vannak vele elégedve, igaz, hogy nem tanul jobban, mint én, de számtanból és fizikából például többet tud, együtt csináljuk a feladatainkat s én mégse húzom össze úgy magamat, mint ő.

— Ózsiás ! — szóltam félhangosan. — Alszol ?

— Nem. Hát te ?

— Én se. Ózsiás!
— Mit akarsz?
— Mondd, a Bergerék még mindig nem engednek az asztalukhoz?
— Nem. A cselédekkel ebédelek.
— Ózsiás!
— Kérlek!
— Miért tűröd ezt?
— Bolondság! Hagyd el...
— Nem hagyom el! Nem!
Megmozdultam, a könyökömre támaszkodtam.

— Hallgass ide. Ózsiás. Én már sokat gondolkoztam ezen a dolgon. A Bergerről tudom, — édesapám mondta, — hogy nem valami tiszta úton szerezte a vagyonát. A Berger felesége... hát ezt nem tudom biztosan, de ha itthon az asszonyok között kiejtik a nevét egyszerre elhallgat mindenki. Én nem tudom, miért. És mégis tudom hogy miért. Hát nézd, kérlek, micsoda ostobaság az, hogy te eltűröd az ilyen népség sértegetését.

— Nem értesz hozzá, fiam, — szólt Ózsiás csendesen, szinte megadással.

— Már bocsáss meg, azt csak meg tudom érteni, hogy mi az, hogy nem engednek oda valakit az asztalhoz. Hát ki vagy te és kicsodák azok a Bergerék? Te egy becsületes fiú, jó diák vagy. Mert nincs annyi pénze az apádnak, mint nekik? Nincs, mert talán jobb szíve volt, vagy talán nem értett úgy az üzlethez. Ez szerencse dolga, Ózsiás. De ez már közönséges, hitvány dolog, hogy egy tanulót, akiből ügyvéd, orvos, tanár, tudós lehet, a cselédszobába parancsolnak ki.

Ózsiás is felkönyökölt. Egy pillanatig elhallgattunk.

— Hiszen igaz... — mondta nagyon halkan s éreztem, amint valamivel melegebben csap ki belőle a lehellet.

— No, csakhogy végre belátod! — kaptam a szón. — Állj a sarkadra! Látod, minálunk együtt vacsorálsz velünk, együtt hálsz velem, mert mink ugyanazt az embert látjuk benned, akárcsak énbennem.

— Igaz, igaz... De, ha otthagyom Bergeréket, csütörtökön koplalhatok.

— Nem fogsz koplalni. Szólok a mamának és ezentúl nálunk ebédelsz minden csütörtökön.

— Az istenért!... Többet én nem kérhetek a te szüleidtől. Nem, nem! Inkább ezután is a Bergerék cselédjével ebédelek a konyhában.

— Akkor... akkor nem beszélek veled többé.

Ózsiás a kezem után nyult, hálásan szorongatta.

— Nagyon jó fiú vagy — mondta, — csak az a baj, hogy nem ismered az életet. No, jó éjszakát.

— Szervusz!

Nagyon nehezen tudtam elaludni, azután pedig nyugtalan volt az álmom. Azt álmodtam, hogy mind a ketten felnőtt emberek vagyunk. Ózsiást a fővárosban meglátogattam. A körúton nagy, aranyo-

zott betűk hirdették: Dr. Singer Ózsiás ügyvéd. És én teljes egy óráig kellett, hogy várjak, míg bejutottam hozzá. Valami kéréssel fordultam Ózsiáshoz, aki hatalmas karosszékben, vastag szivarból pöfékelve, hallgatott, aranyos cvikkerén keresztül, bizonyos kicsinyléssel s talán kárörömmel fürkészte arcomat, fitymálóan odavetett szavakkal felelt, mire én ingerülten, az agyamba tódult vér ellenállhatatlan nyomása alatt feléje rohantam és rávetettem magamat.

— No... no... — mormogott és zihált Ózsiás hangja.

Föleszméltem.

— Miért nem alszol? — hallottam most tisztán társam hangját.

— Te... te itt vagy? — hebegtem.

— Talán rosszat álmodtál? — kérdezte. Aludjál, még csak négy óra van.

Reggel magunkra kapkodtuk a ruhánkat, hónunk alá vágtuk a könyveinket és siettünk az iskolába. Útközben Ózsiás megszólalt:

— Kérlek, hajnal felé meggondoltam a dolgot. Máma éppen csütörtök van. Nem megyek el a Bergerékhez. Igazad van.

Hirtelen elpirulhattam, mert éreztem, amint kitüzesedett az arcom.

— Helyes, nagyon helyes... — mondtam. — És mondd csak, Ózsiás, hol fogsz ezután csütörtökön ebédelni?

A fiú nem felelt, de olyan furcsán vetette rám a szemét, mint soha azelőtt. A megdöbbenés, a csalódás kifejezése volt, amelyet nyomban a megszokottság szomorú mosolya váltott föl. Megigazította a szemüvegét.

— Hogy hol fogok ebédelni? Sehol! Ezentúl minden csütörtökön koplalok.

Én hirtelen a történelmi leckéről kezdtem beszélni, míg Ózsiás hallgatag alázattal baktatott az oldalamon.

Grünblattból — reb Códek lesz.

ár a jesiva idősebb generációjához számitott Grünblatt bócher, de még maga se tudta, miképp alakul ki jövendő életpályája. Mert ez az ilyenfajta embereknél két hatalmas faktortól függött. A császártól és a házasságtól. Ha a császár erőnek erejével azt akarja, hogy Grünblatt őt szolgálja, akkor bizonyos időn belül rabbi állásba kell jutnia, különben három esztendeig cipelheti a borjut a hátán, rá van kényszeritve, hogy tilalmas ételekből táplálkozzék, kizökkenik teljesen abból az életmódból, melyet az istenes tanokat folytató jámbor ifju magára vett.

Hát a három asszentációt szerencsen megúszta. A sorozó-bizottság sok jóindulattal kezelte a köteles böjtökön kivül erre az alkalomra különös koplalások folytán leromlott bóchert, kit azonban végeredményben lúdtalpai tettek a cs. és kir. hadsereg részére alkalmatlanná. Ezen egyébként türhető testi fo-

gyatkozásáért társai részéről némi tréfáknak volt kitéve, kik csoszogó járását egy rabbistallumhoz tartozó kvalifikációnak szerették nevezni.

A bócher nem azért járja a pozsonyi jesivát, hogy pap legyen, hanem első sorban hogy tanuljon. A talmudistából a közhit szerint minden lehet. Amint már lett is tanár-, orvos-, ügyvéd-, operaénekes-, bankártól kezdve, minden képzelhető állásbeli. Még talán püspök is.

Grünblatt tehát a császár részéről lehetett, ami akar, tehát most már csak a házassági kérdés dirigálhatja valamelyes irányban. Ezt az irányt pedig megszabni, vagy legalább is mutogatni mindig akad a rokonság vagy ismerősök köréből. Kik nem tudnak saját gondjaik mellett attól a gondolattól szabadulni, hogy egy ilyen rendes, jóravaló, jókülsejü fiatalember, ki már a sorozáson is túl van, immár „partieképes" lett. A szülői házból érkezett levelek eleinte célzásokat, majd komolyabb formáju kérdéseket tartalmaztak a pálya- és jövendő-választás szempontjából. Szóltak pedig e levelek különféle lehetőségekről. Vidéki idősebb rabbiról, hol az állás utódlásának kérdése vitássá sem válhat, szóltak egy rögtön átvehető szatócsüzletről és nagyon vonzó volt egy társas gabonakereskedő cégnél egy örökös könyvelői állás. Szószaporítás volna még hozzátenni, hogy minden egyes esetben megfelelő kelengye és butor, valamint egy fiatal és csinosnak mondott, jó zsidóházból való leány is „alattomban értetődik", — mint azt elemi tanulmányaink során némely alanyról tanultuk.

Grünblatt elpirult az ilyen hazai levelek olvasásakor és e kényes kérdésben válaszaiban a várakozás álláspontjára óhajtott helyezkedni. Szerény megélhetésének gondjai nem bántották, mert volt egy jó kondiciója. Egy vidéki földbirtokos három fiát iskoláztatta a középiskolákban és nem elégedett meg az iskolabeli, nem is valami fényes hitoktatással, hanem bóchert fogadott melléjük, ki a diákfiukat napi külön egy órán bevezette a talmud és rási miszteriumaiba. Ez az instruktori állás tekintélyt is szerzett neki társai előtt, különösen, mikor a három elegánsan öltözött gazdag fiuval időnként kisétált. Szegény Grünblatt, ha tudta volna, hogy tudományát érdemetlenekre pazarolja, kik jólétbe és jó poziciókba kerülve, férfikorukban hitehagyottakká válnak, nem is fogott volna hozzá, hogy atyjuk óhajához képest „jó zsidókat" neveljen belőlük.

Egyebekben az ő helyzete a jesiván a jó középszerűség csendes szürkeségében vonult meg. Tehát nem tartozott azon kevesek közé, kikről a mester azt jósolta, hogy világító szövétnekek lesznek Izraelben, de viszont szorgalom és magatartás tekintetében sem volt ellene soha panasz. Nem jött róla besugás, hogy titokban szinházba szokott osonni, hogy német regényeket olvas, vagy Isten ments! a leányoknak udvarol, mint azt egyes, magukról megfeledkezett bócherek nem átallották megtenni. Szóval a rendes ifjak sorába tartozott. Ezt tudta róla — mint mondani szokás — az egész Zsidó-utca.

Ha pedig az egész utca tudta, akkor ez legkevésbbé maradhatott titok Rosenfeld Rezsin kisasszony előtt, mert némely rossz nyelvek szerint ő minden ujságot mindenkinél előbb tud. Ha igy is volna, ez rendjén van, mert Rezsinke sok emberrel, illetve asszonnyal kerül össze „üzletileg" és az üzlet érdekében sem lehet egy kis tereferét elkerülni, különösen ha az ember nem is akarja elkerülni.

Rosenfeld úr már jó néhány év előtt elköltözött az öröklét honába. Elment, — mint a német szólásmód tartja: „Ohne Ellen und Scheeren" — ami nála, a boldogult férfiszabónál szószerint veendő. Emlékét őrzik, — nem szabászati remekművei, bár egyik-másik szegényember még talán abban ünnepli a szent szombatot, hanem őrzik az egyik egyleti kis templomban. Ottan vala Rosenfeld szabó bal-bósz és egyben a három nagyünnepi napon önkéntes előimádkozója a sachrisz imának. Erre a tisztségre persze rögtön akadt örököse, de miután a kritikusoknak soha sem lehet eleget tenni, ilyennek pedig felcsap minden templomjáró, a közért önzetlenül fáradó utód, Reiner úr mögött,

sőt kevésbbé tapintatosak előtte is Rosenfeld szabó sachriszát mint utolérhetetlen kántori produkciót emlegetik. Innen van az, hogy Rosenfeld mama még mindig végigsirja ezen ünnepi délelőttöket.

Kis emberek szabója volt Rosenfeld bácsi, vagyon nem maradt utána, a mesterséget sem folytathatta az özvegye és így új kenyérkereset után kellett nézni. Szerencsére Rezsinke már felnőtt leánysorban volt és az ő találékonysága eszelte ki a megélhetési lehetőséget. Az pedig egy igen hasznos állatra, a libára lett alapozva.

A zsidó háztartás eme kitünő madara volt hivatva az özvegynek és leányának kenyeret biztositani. Persze úgy, hogy nagyobb számban veszik jó hizottan, esetleg hizlalják, azután levágva, megkoppasztva és megkasálva áruba bocsátják. Vannak vagyonos házak, hol a háziasszony nem jár a piacra, hanem készen veszi a család ellátásához szükséges libákat, már azért is, hogy egy szegény asszony ezáltal valami keresethez jusson. Mások kevésbbé hivei a sok libahúsevésnek, de viszont kell a kész zsir. Vannak továbbá szegényebb családok, vagy kis családok, kiknek sok egyszerre egy libát venni, a szent szombatot mégis meg akarják tisztelni, hogy egy „Gänsekres"-t, „Dicht"-ot vagy legalább egy „Hintergestell"-t tálaljanak fel. Mindezeknek kell egy tiszta és megbizható hely, hol ezt a fontos élelmi szükségletet be lehet szerezni.

Tisztaság! Hát van-e, ki el nem ismerné, hogy Rosenfeld mama konyhájában úgy ragyog a rézedény, mint az arany. Csöbör, vizespad és egyéb súrolandó dolog fehér, mint a vászon; kályha, kályhacső fekete, mint a kőszén; padló olyan tiszta, hogy tésztát gyúrni lehetne rajta, viszont a gyúródeszkáról egy grófnő is ebédelhetne. A megbizhatóság tekintetében.... No de kérem, egy Wolf Rosenfeld, a hires sachrisz bal-tefiló özvegyénél minden kétségen felül áll. Természetesen a kóserságról van szó. Külömben is köztudomásu dolog, hogy Rosenfeld mama a „vésetet" meg se nézi, hanem viszi a dajonhoz és ha egy kis bajnak nyoma van, az egész állat tudósi vizsgálat alá kerül.

Szóval, az özvegy és leánya olyan libahentesség-félét nyitott. Nem kellett hozzá se üzlethelyiség, se berendezés, se ipar. A tágas konyhában le lehet bonyolítani az egész üzemet. A kisemberek odajönnek, ha valamit venni akarnak, az előkelőbb helyekre úgyis a házakhoz kell menni az úrnő vagy házvezetőnő kivánságait meghallgatni és a rendelt árut szállítani.

Mig tehát Rosenfeld mama odahaza végezte a technikai részt, — nem zavarandó össze a „techinoi" résszel, melyre csak a szombat délután csöndjében került sor, — Rezsinke a piaci bevásárlást és a külső üzleti lebonyolításokat végezte, gyorsan kifejlődött szakismeretekkel és kereskedelmi érzékkel.

Persze ez a foglalkozás nem olyan természetü, hogy abban valaki finom, kényes urihölgynek nevelődjön. De a jótermetü, fényes feketehaju, pirospozsgás, összevéve igen csinos Rezsinnek ez nem is volt ambiciója. Sőt az évek elmúlván, bizonyos amazonszerüség fejlődött ki nála, mint azon nőknél, kik magukra vannak utalva a létért való küzdelemben, de kik céljaikat ki is tudják verekedni.

Bevásárlások alkalmával a vevőt illik hellyel kinálni a konyhaszéken és ilyenkor el lehet diskurálni egyről-másról. Rosenfeld mama előtt tehát jóakaratu szomszédasszonyok, vevők szóvá kezdték tenni, hogy az idő eljár, kár olyan fess leánynak elhervadni. Rosenfeld mama nem titkolta, hogy ugyanazon nézeten van, Rezsinnek lett is volna már kérője, de nem akar senkivel szóbaállani, mert valamit „bebeszél" magának. Itt azután suttogóvá vált Rosenfeld mama hangja és a feszült érdeklődő vevőjének elárulta leányának ama szivbeli vágyát, hogy egy jóravaló bócherhez menne csak feleségül. Kinek nem kell se üzlet, se foglalkozás, csak üljön és „tanuljon". Nem kell, hogy a megélhetéssel törődjön, az majd az ő gondja lesz. Hála Istennek, ez iránt nem is volna panasz, mert az üzlet — magunk közt maradjon — igen rendes megélhetést nyujt, egy pár forintért nem megyünk a szomszédba és kölcsönpénzzel sem

kell dolgoznunk, mint ennek vagy annak a céhbelinek.

Az, kihez ezen intimitások intézve voltak és ki azokat helybenhagyó bólintgatásokkal szivta magába, „véletlenül" nem volt más, mint a kefekötő Weiszné. Igaz, hogy huszonöt éve, mióta özvegységre jutott, ő is a boltban veszi a kefét, de a mesterség megszünténék dacára mégis megmaradt a majszterné-jelleg, hogy a többi Weisznétől fejtörés nélkül meg lehessen különböztetni.

Ez a derék asszonyság a sorssal egy olyan biztositási ügylet-féle viszonyba lépett. Mint prémiumot az Ajlem habót, a túlvilági üdvösséget várta tőle, ennek megszolgálásául pedig azt gyakorolta, hogy komoly, szorgalmas bóchereknek adott szállást. Büszke is volt rá, hogy az ő Eszterhaus-i otthonából már több lakója rabbi-állásba jutott és voltak köztük, kik hosszu évek multán is felkeresték évente egyszer egy boldog új évet kiváno levelezőlappal vagy kártyával.

Nem kellett tehát sok fantázia és találékonyság, sem pedig valami ördöngős szuggerálás ahhoz, hogy egy libaaprólék vásárlása közben Grünblatt bóchernek, az asszonyság lakójának sorsa dülőre jusson. Sőt meg kell vallani az igazat, hogy a kereskedelmi ügylet bizonyos egyoldalusággal végződött. Mert mikor hosszas sugdolódzás után Weisz néni kopott kis erszényét kikaparászta szoknyája zsebéből, Rosenfeld mama barátságos simogatással visszakoztatta a pár hatos után kutató kezet: majd máskor elszámolunk!

Mivel pedig ettől fogva Weisz néni gyékényszatyrával, sőt pléhedénnyel is gyakori látogatója lett a Rosenfeld-konyhának, félő, hogy miképp Ézsau egy tál lencséért vesztegette elsőszülöttségét, úgy Weisz néni néhány libaaprólék és pár bögre zsirért áruba bocsátotta Jákob legénységét.

A legközelebbi ünnep előtt tehát Weisz néni alkalmat talált a bócherrel diskurzusba bocsátkozni, melynek az volt a veleje, hogy Grünblatt úr részére egy igen alkalmas szombati és ünnepi „Plett", azaz állandó vendéglátás kinálkozik. A jámbor özvegy Rosenfeldnéról van szó, hol nincsen férfi a háznál, ki kiddust csináljon, az asztali áldást mondja. Egy rokonuk szokott ugyan eljönni hozzá ezen célból, de a kérdéses Móric bácsi nagyon reumás lett és már nem bir odajárni. Valóságos micve, azaz istenes cselekedet volna tehát, ha Grünblatt úr vállalná az ünnepi étkezésekre szóló meghivást.

Grünblatt szaglóérzékei előtt mint a fata morgana, a sült libacombok és a töltött libanyakak illatai kezdtek játszadozni. Elvi szempontból nem volna a dolog ellen kifogása, mert ahol jelenleg kap szombati kosztot, ott úgylátszik abban a hitben vannak, hogy ő még egy sorozás előtt áll és nem akarják túltáplálni. Aggályos egyedül, nem akadály-e hogy leány, sőt nagyon is férjhezadó leány van a háznál.

— És ha van? — fakadt ki Weisz néni. — Hogyan szabad magának tudni, hogy ott leány is van? Mi köze a lányokhoz? De külömben, — folytatta a gondolatot nem éppen logikusan, — maga már egy meglett komoly fiatalember, kinek már tachlesszel is lehetne foglalkozni. Minden jóravaló zsidó ifjunak legyen mondva, milyen jól jár ott egyszer valaki, aki benősül. Azoknak az embereknek igen jól megy, már félretett pénzüknekis kell lenni. Rosenfeld Rezsin meg olyan tüchtig nő, hogy ezer között sem akad párja. Ő tartja el a házat. De külömben mit mesélek ilyenekről magának, itt nem sidachról, hanem két micveről van szó. Az egyik, hogy az özvegy a vendéglátás erényének gyakorlását akarja cselekedni, a másikat pedig magának nem szabad elszalasztani és a jámdor zsidó házat kiddus hiányában hagyni.

Grünblatt bócher egyrészt olyan ember volt, ki nem tudott nemet mondani, másrészt meg azok sorába tartozott, kik könnyen törődnek bele abba, hogy mások irányitsák az ő ügyeit is. Igy tehát Weisz néni öt perc mulva már ott ujságolta Rosenfeldéknál nagy örömmel: jön!

Külön ihlet kellene annak megirásához, hogy a beállott őszi ünnepek és a közbeeső szombatok micsoda mesébeillő ellátást hoztak

bócherünknek. Arany szinével vetekedő, finom metélt tésztával, vagy gerstlivel izesitett levesek; péntekesti nagyszerü pontyok, liba- és kacsasültek válogatott falatjai, rétesek, flodnik remekei, kompótok és gyümölcsök csudái kerültek eléje, a legbarátságosabb kinálások közepette.

A társalgás az első napokban még kissé vontatott volt, azt inkább Rosenfeld mama vezette és leginkább a vendég családjára, hazájára felvetett kérdések körül forgolódott. Rezsin kisasszony — mire képesek a nők! — alig vett benne részt. Rövidesen a bócher is felmelegedett, letett a szemlesütésről és csakhamar megállapította, hogy misem könnyebb, mint leányokkal társalogni. Az ember belekezd valami témába, azután örülhet, ha Rezsinkétől még egyszer szóhoz jut.

Csak abból az alkalomból volt kizárólag övé a szó, mikor a záróünnepi ebéd alatt engedelmet kért egy kis taure-mondásra, igen helyes szavakkal bucsuzván a lombsátortól, melynek felépitésében egy hét előtt neki is volt szabad résztvenni és számára oly kellemes hajlékot nyujtott. A sátor diszitését akkor ügyes női kezek végezték, de a valódi dísz az az igaz zsidó szellem, mely ennek a háznak úgy kő-, mint sátorfalain belül uralkodik. Kivánja, hogy a Mindenható boritsa békességének sátrát erre a családra, a ház minden lakójára és egész Izrael népére. Amen!

Hangos „Skajách!" kiáltások adtak tetszésnyilvánítást, mert amint a kis beszéd kezdődött, az udvar összes többi sátorlakói odagyülekeztek hallgatóságnak. Rosenfeld mama a szemeit törülgette, Rezsinke egy: es war sehr schön-nel adott lángpirosan tetszésének kifejezést és egy félóra mulva már az egész utca tudta, hogy Grünblatt úr ma kivágta a rezet Rosenfeldéknál. A másnapi szimchasztórai összejöveteleken pedig egyes asszonyságok csodás előérzettel ujságolták egymásnak, hogy Rezsinénél úgylátszik valami készül.

Grünblatt a társalgás során megtudta, hogy Rezsin szabad idejében igen szeret olvasni. Sajnos, nehezen lehet valami ujhoz jutni, az egész utcában található Engelhorns Roman Bibliothekjait, a Buch für Alle-kat, Gartenlaubestől már agyonolvasta. Grünblatt úr tehát ajánlkozott, hogy ő szerez a kisasszonynak szellemi táplálékot. Mivel pedig az ő könyvespolcán profán mű nem akadt, nagy találékonysággal legidősebb tanítványát környékezte meg olvasmányok szerzése iránt, kinek viszont könnyü volt a lyceum német könyvtárából egy-egy kötet Westermann's Jahrbüchert kiszedni. Mivel pedig annak házhoz szállításával nem lehetett szombatig várni, amikor amúgy sem szabad lett volna az utcán át vinni, Grünblatt úr a könyvek ügyében egyszer-kétszer hetenként, sőt hovatovább háromszor-négyszer is, benézett Rosenfeldékhez.

Igy tehát igazoltnak látszott Weisz néni erélyes fellépése, ki a megint valami német könyvvel elsietni akaró lakóját elfogta a kabátja szárnyánál:

— Micsoda dolog ez? Hát ezt érdemeltem én ki egy hat zemán óta nálam lakó bóchertől? Amiről az egész város beszél, azt éppen a Weisz néni előtt illik titkolni!? Maga képes olyan unmensch lenni, hogy még az eljegyzésére se hiv meg!

— Eljegyzés? — hüledezett a bócher.

— Hát mi lehet más, ha egy rendes fiatalember egy tisztességes zsidó házhoz, hol férjhezadó leány van, majd minden nap elmegy. Nem ségec maga, hogy egy leánynak chasz ve solem udvaroljon és ezáltal hirbe hozza. Ha fiam volna, akkor nekem legyen mondva, milyen jó partie a Rezsin.

— De kedves Weisz néni, még nem volt szó köztünk ilyen dologról.

— Igen, gondolom, hogy maga kicsit zsenáns fiatalember. Csak bizza rám. Csinálok a maga kedvéért magamnak egy slumpert és rendbehozom a dolgát.

Minek szaporitsuk a szót: szombat este megvolt az eljegyzés.

Másnap Rosenfeld mama közölte jövendőbeli vejével, hogy már beszélt a dajen feleségével, a jó asszony meg az urával, ki megengedte, hogy a vőlegény hozzá járhat vésetpaszkenolást tanulni.

— Paszkenolni? Minek az nekem? — csodálkozott Grünblatt.

— Hogy minek? Hát ha már egyszer rebe lesz a házban, legalább ő vizsgálhassa a saját sajleinket. Több dolga úgy se lesz a parnosze körül. Maga édes fiam csak üljön és tanuljon. A többit bizza csak Rezsinre, az megkeresi a háztartási szükségleteket, a többit is megadja a jó Isten.

Másnap megjelent Mayer szabó a vőlegény lakásán és közelebbi magyarázatokba nem bocsátkozva, úglátszott felsőbb utasításra, elkezdte őt hosszában-széltében méricsgélni, noteszába titokzatos számokat jegyezve be. Két hétre rá a szekrényében egy sereg olyan vadonatúj fehérneműt talált, melynek származása felől nem tudott volna felvilágosítást adni, ha vallatóra fogják.

Egyebekben a jó koszt és a vőlegényi állapot egészen megférfiasitotta, mihez nem keveset járult a növésnek eresztett szakáll is. Mire megkapta a paszkenolásra feljogosító irást, vele együtt elküldte neki a főrabbi nászajándékul a „morenut" is.

És a menyasszony? Biz annak most ritkán látta a szinét. Lakást festetett, az egyik szoba butort felfrissíttette,átpolituroztatta, az egész lakásbeosztást felforgattatta, úgy hogy a jövendő új párnak külön szoba jutott. Butorbeszerzés csak egy nem egészen új, de úriházból származó, jókarban levő íróasztal és karosszék erejéig történt Blau butorosnál. Mikor a vőlegény álmainak megvalósulását e két butordarabban meglátta, megölelni szerette volna menyasszonyát, — de még nem merte. Aminthogy nem is illett volna. Ha még hozzátesszük, hogy Rezsinke gondoskodott a stafirungjáról, sőt maga sütötte-főzte a lakodalmi ebédet, megállapíthatjuk, hogy hősünk igazán derék feleséget kapott.

Az esküvő előtti napon Mayer szabó pontosan szállított egy rend fekete ruhát, melynek kabátja majdnem térdig ért, egy bokáig érő felöltőt és egy szinte oly hosszú fekete télikabátot. Mikor pedig az utóbbihoz az esküvőjére induló vőlegény feltette a vadonatuj cilindert, mindenki, aki meglátta, azt mondta: rebet csinál belőle nemsokáraRezsin!

Mikor másnap a folyosóra kijött a már parókás menyecske és a szomszédok kislányát valamiért a boltba küldte, már külömben úgy adta ki az utasítást:

— Mondd kislányom, Reb Códekéknek viszed!

GÁLOSI SOMA.

TARTALOMJEGYZÉK

II.

III.

V. RÉSZ: Akik elmentek...

VI. RÉSZ: Emlékek avarján...

Pro Patria...

VII. RÉSZ: Kultura, tudomány...

VIII. RÉSZ: „Életem legszebb zsidó élménye...”

IX. RÉSZ: A zsidó élet hangulatai.

KÉPEK JEGYZÉKE:

HUNGÁRIA GYÓGYFORRÁS

A Szent Gellért-gyógyfürdőtől 5 percnyi séta a festői budapesti budai Dunaparton. A hévvizekben szokatlan mennyiségben előforduló lithiumion, valamint rendkivül erős **rádioaktivitása** — 60 eman. — folytán az orvosi tapasztalat kiváló hatásúnak ismerte el **vese- és hólyagbajoknál, köszvénynél** (savlerakodásoknál), valamint a különböző **gyomor- és bélbántalmaknál.** Ezért a forrás évek óta búcsújáróhelye az ilyen bajokban szenvedőknek. A Hungáriaforrás ivókuráit a betegek legcélszerübben köthetik össze a Szent **Gellért gyógyfürdőben** való tartózkodással és az ott folytatható diétás kurákkal.

HARMATVIZ

a Hungária gyógyforrás szénsavval telitett ásványvize

דאס הונגאריא קוועללוואסער אונד דאס אויס דיעזעם ע־צייגטע הארמאטוואססער איזט איך
בימי חג הפסח געניעסבאר. אונטער אויפזיכט דעם א״ב״ד דקהל ארטה׳ בק״ק אפען ת״ע״א.

Continental Szalagszövőgyár R T

Budapest, V, Sas u. 3   Gyár: Pestszentlőrinc

Telefon: Aut. 802-44

Mindennemü selyemből, műselyemből és félselyemből készült női és férfi kalapszalag, valamint egyszálas vert csipke gyártása